

08

Ориг. Кор.
с. 72

~~184~~

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАГОГІЧНОГО

під редакцією

Володимира Шухевича.

РІЧНИК ЧОТИРНАЙЦЯТИЙ.

У ЛЬВОВІ, 1902.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Ведиарского.

З М І С Т.

Розправи наукові.

	СТОРОНА
Іван Недільський. Елементарна наука про йотовані звуки	23
✓ Справедливість в вихованю	33
Т. Порембський. Письменні задачі в однокласовій школі з цілорічною і південною наукою, як також в двокласовій школі	39
Вас. Ратамський. Генеза іспитів	49
І. Косак. »Байка« помічне средство в вихованю і навчаню	65
Т. Біленький. Дальше образоване учителів народних	81
Рисунок яко образуючий чинник	90
Диктати	97
Нагороди і кари	101
І. Косак. Фонетичний і психічний розвій мови	115, 130, 149, 181, 209
✓ Теперішність вихованя	145
✓ Будучність вихованя	161
В. Г. Д. Из заграничної літератури Liberty Tadd : New Methods in Education	177
✓ В. Г. Д. Нові досліді над дітьми	193
✓ І. Г. Педагогіка, її відношенє до иньших наук і її наконечна ціль	244, 260
Віра Лебедів. Мамі (нариси із нашої домашньої педагогії)	289, 305, 321
о. А. Глодзінський. О урядженю і веденю пікільного огорода при школі народній сільського типу	326, 337, 353, 370

Лекції, методи і уваги.

✓ Новочасний напрям шкільництва	6
Учительські семінарії	9, 17
Обовязкові забави для молодіжи	28
Іван Косак. Про артизм в дитячій кімнаті	35
Реформа середних шкіл у Франції	42
Наука грецької мови в гімназіях	43
І Косак. О значіню гіпноотизму в педагогії	54
Психологічна підстава науки	56

Опіка над бідною молодіжню	58
З заграничної літератури	67
<i>Василь Сімович</i> . »Поезії Тараса Шевченка« видане Просвіти	72
<i>І. Коссак</i> . Про конечність пізнання дитячої душі	88
До методи перероблювання уступів річового і етичного змісту	112
Письмо перше а нині	113
✓ <i>Евгеній Павнелъ</i> . Про виховане	118
Бібліотека і читальні для дітей	121
✓ <i>В. Вілецький</i> . З нашого шкільного письменства	125, 137, 157, 167
<i>Остан Ніжанковский</i> . »Наша Дума« Ф. Колесси	128
✓ Родина, школа й церков як чинники виховавчі	136
Народний учитель як вихователь	156
<i>Д. Чеховский</i> . Замітки до грецьких Вправ Вінковского-Таборского-Цеглинського	170, 187
✓ Про діяльність виховавчу	184
<i>Ст. Костинюк</i> . Мова і її розвиток у дітей	198
<i>Л. Селяньський</i> . Коротенький перегляд австрійської держави від М. Тереси до Франц Йосифа І	225, 241
<i>Ол. Сушко</i> . До правописного питання в Росії	257
Практичне образоване народних учителів	312
Образоване чувств	314
<i>Нат. Лучанська</i> . Письменні задачі в школі, їх число і поправлене	342
✓ <i>Марко Пінковский</i> . Гріхи в вихованю	357
✓ Засади і форми вихованя	360
✓ <i>Тит. Тиміньський</i> . Церков а просвіта	363
Заняте хлопців в хвилях вільних від науки	

И н ь ш і.

<i>Павло К.</i> До братів учителів	3
Купелі в Швеції і шкільні купелі	20
Справоздане філії Тов. педаг. в Тернополи за рік 1901.	30
Внесенє п. Барвіньского і тов. в справі гімназії в Станиславові	31
✓ Міжнародний з'їзд шкільний минувшого року	44
Звичайні заг. збори грибовницької філії	45
Учительські семінарії в бюджетовій комісії	61
Загальні збори Товариства »Шкільна Поміч« у Львові	62
Комісія вічева	77
Посол Романчук о народних школах	103
Промова п. О. Барвіньского при розправі бюджетовій	105
✓ Посмертна згадка: Омелян Богачевский	112
»Шкільна Поміч« в Коломиї	121
В справі Виділових шкіл	123
Один крок наперед в організації і розвитку Руского Тов. педагогічного	129
Народне шкільництво на Буковині в р. 1900-1.	151
Наради виконавчої комісії учительського віча	165
В справі регуляції платні учителів	166

	сторона
✓ Сумний стан нашого шкільництва	201
Поліпшене платні народних учителів	204
В справі засновання рускої гімназії в Станиславові	210
Чотирнадцате справозданє з діяльности Інституту під покровом о. <i>Николай</i> у Львові	218
✓ <i>Я. Миколаєвич. Żelak Dominik. Übersicht der deutschen Literaturkunde</i>	220
✓ Народні школи в Галичині в р. 1900 — 1901	228
<i>О. І. Порайко. Чого вимагають в учительських семінаріях при вступних</i> <i>іспитах?</i>	230
Академічна гімназія у Львові	231
Галицькі семінарії учительські в р. 1900 — 1901.	248
<i>Ю. Кміт. Жадаємо рускої гімназії в Яворові</i>	250
Виселенє дітей до міських шкіл	252
✓ Галицькі середні школи 1900 — 1901	263
Борба з чахоткою (Відозва міністерства внутр. справ)	268
Програма заг. зборів, Руского Товариства педагогічного	273
✓ Справозданє головного Виділу від 1. січня 1900 — 31 серпня 1902	274
✓ Виховавчі заведення для дітей з природи уносліджених	286
Загальні збори Руского Товариства педагогічного у Львові	294
Хосен з педаг. кружків для учительства взагалі а для руского товариства педагогічного зокрема	297
✓ Народне шкільництво в Франції	308
Відозва в справі тов. «Любов»	316
Для чого треба обезпечуватись	331
В справі тов. «Любов»	333
Конференція в Галичі	347
Відозва до учительських зборів і т. д	378
Окружник ц. к. краєвої Ради шкільної	370

Вісти з Руского Товариства педагогічного у Львові і его філій. Постанови
власних шкільних, Новинки, Конкурси, Оповідання, З науки, штуки і літератури,
Справозданя, Веселля і т. п. у кождім числі.

Передплата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Собіщини
ч. 7.

Адміністрація
ул. Софії
ч. 9. а.

Неопечатані ре-
кламні без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Запроски до передплати.

З сим числом розпочинає „Руске товариство педагогічне“ річник свого видавництва „Учитель“.

Вказувати на потребу і konieczність видавництва „Учителя“, не потреба: виходять они вже з того, що у нас число руских шкіл так народних як і середних чим раз більше зростає та, що нині заходимось за основанем руского університету. — „Учитель“ постановив собі за заданє змагати до того, щоби усякий рух, дотикаючий справ нашого шкільництва, подаваний був в его статях.

Річ ясна, що до сеї так вельми пожаданої і важної ціли дійде „Учитель“ тільки при помочи всіх сил, що беруть живу участь в руху педагогічно-дидактичнім і в вихованю дітей, значить як поодинових людей так також товариств і інституцій.

Ся ціль повинна цілому загалови Русинів горячо лежати на серцю. Проте запрошує Редакция всіх до ласкавої участі в видавництві і просить подавати їй тут вісти про всякий рух в справі руского шкільництва: о статі педагогічно-дидактичного змісту, о справозданя з засідань учительських конференцій, з засідань відділів товариств дбаючих про материяльний і моральний розвій нашої молодіжи і учительского стану, о рецензії учебників шкільних і тим подібних видавництв, о статі з історії педагогії, про стан просвіти закордонської України-Руси, о уваги над діланем як самого товариства педагогічного так і его філій і иньших виховуючих інституцій — як про бурси і пр., о уваги над видавництвом „Учитель“, о справозданя з видань педагогічно-дидактичних, які появляють ся не лиш на нашій, але і на чужих мовах, о оповіданя, научні статі і пр., словом про все, що підходить під ціли видавництва „Учитель“.

Руске тов. педагогічне просить Всіх добрих Русинів не тільки о поміч, але і о те, щоби зволили між знакомими пропагувати

Львівська бібліотека

АН УРСР

№ 117. 16901

„Учителя“ і спонукувати їх до живої участі в видавництвах товариства.

Редакція сподівась, що сей голос одинокого руского орґану педагогічного, що змагає до красної будучности нашої, відобесь ясним відгомонам о рускі серця, а она вкаже певно час і додасть доброї волі служити і в тім напрямі справі нашого народу, котрий в нинішню пору, коли всі народи блискавкою розвивають ся і стають кріпкими та здоганяють у розвою оден одного, — такої помочи від кожного чоловіка домагаєсь, що признаєсь до свого народу.

На сім місци складає Редакція тим прилюдну подяку, що дбаючи про розвій руского шкільництва, помагали єї в видавництві „Учителя“ в минувшій році і просить їх о дальшу ласкаву поміч.

Так як всяке видавництво потягає за собою кошти, годі і „Учителеви“ без них обійтись; проте просить Руске товариство педагогічне, яко властитель сего орґану, дотеперішних Передплатників, щоби не лише самі відновили чим скорше передплату, але нехай кождий возьме на себе сей невеликий обовязок спонукати свого сусіда до зложеня передплати, а вже в однім році зросте число Передплатників в двох, а дасть Біг коли тою дорогою підемо дальше, слідуячого року буде їх в четверо більше! Тоді зможе „Учитель“ стати на висоті своїй задачі, бо спроможе ся на 3—4 числа в місяць, а тим самим подасть інтересованим такий багатий і різнородний матеріял, що они не будуть потребувати передплатувати иньших часописей змісту педагогічно-дидактичного. — За передплату у нас і так не тяжко: таж кожда школа має право вставити в бюджет свій певну квоту на видавництва педагогічні. Чи-ж не можна в сей спосіб заосмотрити кожду руску школу в орґан, що заступає єї справи?! Лише більше волі і смілости, а „Учитель“ станєсь не лише гостем в декотрих школах, але конечною духовою потребою кождої рускої школи.

Проте Товариші до сьвятого діла, якого від Вас вимагає Ваше зване і руский нарід.

Скріпляйте „Учителя“ Вашими працями.

Скріпляйте „Учителя“ і матеріяльно, надсилаючи передплату за себе і дбаючи про те, щоби Ваші товариші єї надсилали, а виносить она річно 6 кор. — на пів року 3 кор. 20 с., а на чверть року 2 кор.

Для членів руского товариства педагогічного, що зложать річну вкладку (1 кор.) до кінця лютого, виносить річна передплата (неподільна) 4 кор.

Передплату просимо надсилати до Адміністрації „Учителя“ Львів, ул. св. Софії 5 А.

Всякі письма до Редакції „Учителя“, Львів ул. Собіщини ч. 7.

Будьте здорові та щасливі з Рождеством Христовим та Новим Роком!

Володимир Шухевич
редактор „Учителя“.

До братів учителів.

Ведіть, показуйте; нехай стара мати
Навчаєть ся, як дітий тих нових доглядати.
Показуйте! за науку не турбуйтеся,
Буде материна добра плата.
Побачите славу, живу славу...

Тарас Шевченко.

Не має чоловік вірнішого друга в життю як надія. Скоро лиш перший раз усміхне ся она малому недоліткови, сейчас стає она єму провідником і невідступним товаришом серед різних обставин, серед тяжких проб життя, тернових доріг, злиднів та недостатків і тяжких борб, — аж поки не заведе его обтяженого трудом, досвідами і літами на край чорної челюсти холодного гробу. І тут послідний раз з солодкою усмішкою на устах пригортає его в свої теплі обійми, щоби перенести сивого подорожника тихесенько в бажану країну, де нема ні болізни, ні печали, но жизнь безконечна... Підчас найтяжшої утоми і знеохоченя прошептує она чарівні слова заохоти скріплення і, як горячий поет або натхненний маляр, відкриває зза навіси перед нами щораз то нові чудні країни, щораз то нові картини, задля котрих у нас, наче роса від сонця — никне утома, щезає знеохоченє; ми пускаємось на перед, що-б усувати всякі перепони, що стають в дорозі, як той путник Шіллера, добиваючий ся золотої брами:

„Berge lagen mir im Wege,
Ströme hemmten meinen Fuss,
Über Schlünde baut' ich Stege,
Brücken durch den wilden Fluss“.

щоби лиш добити ся до мети:

„Den mich trieb ein mächtig Hoffen!“

Надія і віра в осушенє діл і осягненє ціли доказають нераз навіть чудес. Що іноді одному видає ся неправдоподібним доконати або осягнути, того доконує і осягає силою волі той, котрий не покидає ніколи надії на успіх. О, кільки-ж то нам, брата учителі, нам робітникам будуччини і долі народу, єї потрібно? Кільки то порогів, колод і всяких завад спиняє нас в просвітній роботі, кільки то утоми і знеохоченя дізнаємо нераз і дізнавати поки що мусимо! Хоч ми самі є надією многих — то для нас же надія є тим, чим для засіву весняний дощ і літна роса, а для женця кирнична вода.

Положенє наше материяльне незавидне; робота наша тяжка, вимагаюча коли вже не вродженого дару і спосібности то бодай глибокого переняття предметом і званєм. Нікому не єсть так конечним підпорядкувати всякі свої личні інтереси, потреби, навички і схильности під потреби і вимоги свого становища і роботи для других, як учителям. Правда, що становище наше учительське серед суспільности не тішить ся ще таким оціненєм, як повинно би бути, все-ж таки мусимо виробити в собі переконанє, що оно колись оцінить

ся і що суспільність мусить єго сама піднести в своїх очах на щабель вищий, належний і відповідний заслугам. Інституція учительства, особливо-ж сільського, недавня; хоч она була впливом потреб суспільности і часу, не перейшла ще тої дороги розвою, що-б могла стати на рівні поруч інституцій других, споріднених навіть в роботі, як прим. інституції сьвященства. Се мусимо ми мати на увазі, кілька раз лиш прийде нам жаль до серця, а на уста гірке слово невдоволення і наріканя, що другі інституції переходили та-кі-ж самі степені розвою як і наша тепер, що й они не стали відразу на тій висоті, якою тепер тішать ся серед суспільности. Але і се нам на увазі конче мати треба, що наша молода інституція з поступом часу мусить поступати і собі, що она має забезпечену будучність та що се від нас самих залежить, чи буде она розвивати ся борше чи слимаковим ходом. Поступ інституції нашої не лежить в ній самій, не залежить так дуже і від суспільности, котра її підносити мусить, а залежить від поступу одиниць, що єю інституцію собою творять, значить: она залежить від поступу наших моральних і умислових сил.

Що учительська інституція сама собою займає в суспільности для її будуччини, добробиту і ладу найважнійше поле, се вже бачили найліпше Французи, се знає і розуміє кожний, хоть троха мислячий чоловік, се розуміємо і ми. Та поки що у світі так веде ся, що все міримо і цїнимо після єго правдивої вартости, придатности і заслуги. Нас не оцінено так, як би ми хотіли; нас не поставлено на той щабель відразу, котрий нам посеред других клас належить ся, хоть наш буквар єсть підвалиною всіх других. Однак хто мав нас оцінювати? Ті, для котрих ми працювали або і працюємо, — не займають самі жадних місць в урядах громадських і краєвих або се недолітки. Старші, на котрих ми нарікаємо, не мають супроти нас ніяких зобов'язань. Від нас самих залежить, щоб з нашої школи виходило як найчисленнійше покоління, котре би само належно змогло оцінити нашу інституцію і нас, почуло в собі привязанє і вдячність не наказану, але відчуту, розпізнану і по справедливости осуджену.

Але до того треба ще нам самим дуже багато! Нам потрібно переняти ся гадкою розвою інституції, котрій нас доля присудила, а котра для нас не без гваранції, нагороди за старання і заходи, не без краси, тепла і належного поважання. Нам треба лучити ся як найтіснійше в товариства і кружки учительські, ділити ся знанням, гадками і способами в улексенню праці, вирабляти між собою сердечну, тревалу та щирю зв'язь, помагати собі у всьм, по змозі і разом працювати так для добра і скорого поступу нашої інституції. Передовсім же мусимо безпереривно працювати над собою, що-б не єтояти на однім місці, не оставати по заду, — а йти з поступом часу вперед, бо тим лиш способом здужаємо відповісти живим що раз то новим потребам і вимогам суспільности та і своїм обов'язкам. Найкрасші свійства наші, моральні і умислові сили мусять знидїти, змарїїти і пригаснути, коли не будемо їх підтримувати і розвивати, що вже і для самого інтересу нашої будуччини не обходимо, бо-ж сьвятим обов'язком для кожного чоловіка старати ся не лиш о своє „нині“, але і о „завтра“.

Кожний ачеїже признаєть нам, що не може бути добрим учителем той, хто сам по скінченню своїх фахових студій дальше нічо не читає і не учить ся. Світ і наука ніколи не стоять на одній мірі; они поступають так, як поступає неустанно сонце по своїм небосклоні. То, що ще учора було для

нас незвісне, тайною, загадкою, нині являє ся нашим очам яко явна і всім приступна правда; то, що ми учора відсували яко неезде, нині хапаємо чим скорше, щоб его як найкористнійше з'ужити; з чим ми ще учора не знали що зробити, нині стає неоціненим средством, вигідним орудием, котре заощаджує нам цілі дні праці і на кілька літ здоров'я; а що ще учора будило в нас відразу і неохоту, нині стає ся інтересним, заохочуючим, ба — і вельми хосенним!

Кілько би то учителів могло свобідно, легко, а навіть з приятністю для себе, з більшим хісном і лїпшими успіхами для дїтий працювати в школі, коли би схотїли ознакомити ся з новїйшими добутками науки на поли педагогіки, дидактики і методики? Той грїш, який би видали на фахову часопись, щоби познакомлювала їх з тими здобутками науки, подавала жерела пожиточних книжок і підручників, і видаток на відповідну книжку, виплатив би ся їм дуже щедро, бо заощадив би непотрібної мозоли і здоров'я, а перед властями нераз і неприємности та одвічальности.

Наука сама собою не має ніякої ниньшої ціли, як лиш піддавати способи штучного і легкого поконуваня всяких трудностей і перешкод не лише в праці, але і на дорозї житя... Адже-ж ся конечність, ся потреба суспільности поставила і нас на те становище великої ваги, щоби ми учили других, як мають колись жити, щоби могли устояти супроти елементів будьто житю противних, будь утрудняючих і спиняючих. Досвід бо пережитих віків, опертий на свїдоцтвах історії показав наглядно, що лиш народи з висшою культурою поборювали і переживали своїх противників та що лиш там приходив нарід до добробиту і свобіднійшого житя скорше, де була культура розвинена добре і на здорових засновках. А що дасть ся приложити до цілої суспільности або одного народа, то тим лекше підходить під верству якоїсь класи, те саме дасть ся приноровити до нашої інституції. Чим скорше будемо ми самі поступати наперед, чим більше буде у нас самих знаня, науки, способів користої праці для других, тим лекша буде нам робота, приємнійше житє, успішнійший розвій нашої інституції. Тим лиш піднесемо ся в очах народа і виробимо собі поважанє так для одиниць як і для цілого учительського загалу і тим а не ниньшим способом добемо ся скорше щасливої оцінки і становища серед суспільности, яке нам по справедливости припасти мусить.

Лиш надїї нам треба на красшу будучність і віри в осягненю ціли, щоб додавали нам духа і сили. Ми самі мусимо пробивати собі слїд до неї, робити дорогу, якої ніхто нам не прочистить, ніхто не протопче. Але-ж бо і ми не протопчемо єї з завязаними очима!

„Днесь все значить наука,
Учений нині свїт!...“

А нам же вї найбільше потрібно! Если-ж ми отсим переймемо ся, та не пожалїємо хоть би від уст віднятої вдовиної лепти бодай на одну фахову часопись, на потрібну книжку, підручник, станемо засипати свої часописи виїмною гадок про нашу роботу, дописями та розвідками, заїнтересуємо ся нею і нашим званем щиро, станемо працювати не лиш в школі над другими, але і самі над собою, позбудемо ся неодної непотрібної утоми і знеохоченя, а ущасливляючи других, бачивши щедрі овочі своєї праці, — ущасливімо і себе.

Отсе були би наші найщирші і найсердечніші бажання і желання Вам, братя учителі, з новим роком, бо лиш в той спосіб надії всякі на красшу будучність не будуть лудячими як блудний огонь, але заведуть нас до пожаданої мети!

Не для почесній нї для слави ми працювати повинні; се марниця нічо не значуча, котра підбиваючи чоловіка в пиху, понижає его і стручує з тої висоти, на яку він підноситься, поставивши собі за ціль жити працювати для добра і щастя всіх одиниць цілої суспільности, щоб оставити по собі віковичний пам'ятник, нічим не стертого діла!

Той лиш справді ущасливить себе і дожидає правдивої слави, хто стане яко робітник тихий, повний теплої надії і віри в своє діло, приготований на поконанє всіх перешкод або хоть би часового пониження, а забираючись до своєї роботи скаже рішучо:

На долю плакати не буду,
На сьвіт жаліти нема що:
Хто лиш для слави шукає труду,
Той не робітник, — а ледащо!

Павло К.

Новочасний напрям шкільництва.

Знаменитий італійський фізіолог, психолог і реформатор педагогії, Анджельо Моссо, пише у своїх американських студіях *) про новочасний дух в американськїм шкільництві. Є се дуже добрий причинок до пізнання „американізму“ на полі шкільництва.

Моссо хотів переконати ся на ґрунті американського шкільництва, чому упадають латинські раси а анґльо-саска росте. Та-ж Колюмб, Америґо, Кабот заняли о 128 літ скорше Америку, як анґлійські емігранти — а нині усунено Іспанію, Франція утратила Канаду і Люзіану, Італієць став робітником у ниньших народів, а анґлійська Америка стала сьвітовою силою, анґлійський імперіялізм покриває усі часті сьвіта.

Висість не лежить в расі і не в антрополоґічних условинах. „Головним чинником поводження народів — се характер народу, а підвалин народного характеру треба шукати в освітанню, в вихованню домашнім і в школі. Хто не студіює освітанню народу, не розуміє его історії. Не вистарчають ані фізичні ані економічні условини.“

Брак шкіл, перевага теокрації, шаблон, тресура, брак толеранції, перевага рільництва над ниньшими заводами губять латинські раси.

„Сполучені держави Америки перевиснають знаменито Европу дуже добрими школами, в яких освітує ся народ — ось тайна їх могучости! Ціле американське освітанне звернене туди, аби зробити чоловіка працюю-

*) Angelo Mosso. La Democrazia nella religione e nella Scienza. Studi sull' America. Milano 1901.

витим і незалежним. В ніякім народі нема менче дармоїдів, — і се власне є силою американської демократії. "

"В імені любови ближнього належить поконувати фаталістичну доктрину расовости, яка приписує вроджену різницю і виспієть одного народу над другим. Усе залежить від виховання! " Характер народу, его діяльність, підприємчивість, спосібність до праці, до творчости, збогачене — се діло науки, школи, прикладу, наслідованя — се виріб виховання!

Америка не має доси народного університету. За те має вона премного шкіл. Інститут National University, о яким мрів Вашингтон, не існує доси. Америка має лише дві федеральні висші школи — військову академію в Вест-Поїнт і академію мореплавств в Арраполіс. Нині веде ся борба, чи є се інтересом держави видавати на університет, як сего хоче Віте, ректор Cornell University, чи іти за Еліотом, одним з найбільше впливових ректорів, котрий каже, що обовязком держави є, подати кождому елементарне образование, потрібне зарівно усім, однак не вільно нікого оподатковувати в тій цілі, аби дати школу висшу для невеликого числа людей.

Отже Америка брала усі чужі взори, а громади, міста, стани, корпоратції фундують різнородні школи, усякої системи, типу, аби відповісти потребам, які витворює суспільне житє, розвій людскости Америки, локальні умовини, суспільні різниці.

Європа витворила шаблон, тип, — кілька однолих, однаких взорів шкільництва. Америка, се край різнородности, спеціальности, заєдних змін. Скоро який тип окаже ся менше позиточним, зараз зміняють его. Нема нігде тільки і так скоро по собі змінюючих ся форми різнородних наукових закладів як в Америці.

Американський напрям — се утилітаризм, європейський, „висока школа“ — для науки, — в дійсности — для школи.

Сполучені держави мають тепер 53 рільних шкіл, 34 для домашнього газдівства, 19 для архітектури, 92 для цивільної інжинерії, 73 для механічної інжинерії, 33 для гірництва, 12 для санітарної інжинерії, 70 для електрики, 175 для штук і т. п. Щоби собі представити образ змін в потребах і відповіднім шкільництві, досить знати, що пр. в р. 1894 було 518 торговельних шкіл з 115.748 учениками, — в р. 1898 остало їх лише 337 з 70.950 учениками, — отже в протягу 4 років убуло 181 шкіл і 44.798 учеників, они пішли до промислових шкіл. „У нас уважано би се за катаклізм“ — а в Америці розуміє ся се само собою, що треба змінити, наколи перехопило ся в якім напрямі. Рішенє іде в одну мить — а наслідком того розвиває ся край неімовірно борзо.

Англичанин хоче бути здоровим і сильним до тяжкої праці, хоче отже добре їсти і добре травити. До того потребує він добрих зубів — власних або штучних.

Від 1887—1897 р. зросло число дентистів о 284%, а в р. 1897 було 6.400 слухачів дентистики, записаних на американських університетах. В сполучених державах було в тім році 24.377 слухачів медицини, а лише 10.440 слухачів права.

Там є 150 шкіл медицини з 3.986 професорами для 24.000 учеників. На одного професора випадає мало слухачів, він має до диспозиції знамениті клініки, лябораторії, знаряди — а в Європі викладає горсточка професорів перед величезною масою слухачів, виклад сходить до театрального по-

пису, через що слухач мимо довгих літ науки менше скористає з науки.

Учителів платять Америка добре і ріжно після його вартості і спосібності. На університеті в Чикаго, на факультеті штуки, літератури і науки побірано в р. 1890:

8	професорів	річно	по 35.000	корон	австр.
7	"	"	" 25.000	"	"
5	"	"	" 20.000	"	"
5	"	"	" 17.000	"	"
14	"	"	" 15.000	"	"
19	"	"	" 12.500	"	"
23	"	"	" 10.000	"	"

Американський професор учить більше, а ще більше учить ся американська молодіж. Научити в як найкоротшім часі як найбільше, як найретелійше — се завданє школи. Се є можливе тільки при великім числі учителів від викладів і від репетицій. При Harvard University є таких репетиторів 294!

Слухач університету є заєдно в безпосередній стичности із професором, — він є заєдно іспитований — для того там не існує цілком фарса європейських іспитів. Тому ученик не спосібний взагалі або до певного заводу не жде іспиту, але або зараз лишає науковий заклад або змінює предмет науки, доки не знайде відповідного для себе. Тому записує педель університету в вестибулю приходячих або слухач сам вписує ся в списе присутних.

Професор є відвічальний за наукові поступи кожного ученика, тому опікує ся він учеником, учить его, напроваджує і наганяє від себе із закладу дармоїду чи тумана, або дораджує ему взяти ся до чого ньшого.

Тому не існує в Америці європейське маршованє літ без викладів, без дійсної науки, не існує там і горячкова наука до і для іспиту, по якій по кількох місяцях, чи тижнях випорожнює ся мозківниця!

Американин учить ся — аби щось умів — Євросець, аби дістав посаду. Праця студентів американських є о много інтензивійша. Він знає, що его бутє, поведженє, можливість дійти до майна, залежить від того, аби умів більше, як найскорше зачав практикувати, аби умів щось ньшого як другі, — щось нового. Університет і школи Європи стремлять до того, аби усі одно уміли і діпняли одного іспитового поєзему. Американець стремить до розвиненя як найбільшої ріжнородности, до усяких потреб, після степеня можности інтелектуальної і материяльної кожної одиниці.

Молодіж приходить до власних шкіл в Америці зі шкіл середних гірших, але учить ся лишє, більше і працює більше сама.

Молодіж бере ся о тоту науку, о фаховість в тяжких условиях, часто мусять она працювати часть дня в склепі, канторі, у фабриці яко робітники, служити — аби другу часть дня або вечер, або початок ночи перевести в школі, в лабораторії. Можна бачити много фабричних робітників, чорних від сажі, від металевого пилу, котрі опісля мнють ся, стигають робітничкі блязи, аби піти на виклад. Неодина сидить у склепу за столом, або з серветкою під пахою є кельнером, аби опісля учити ся штуки, медицини чи теології.

Суспільність цінить таких висше як вроджених дїтний щастя і' богацтва. Американець знає, що его становище, будучність, майно залежить від того, що він уміє. Молодий Європейець тратить віру у власну вартість, а вірить в протекцію.

Отсе тайни модернізму амерканьского шкільництва. „Народ не може мати ліпших шкіл від таких, яких більшість горожан уважає за конечні“. Проте домагаєсь Американець від школи, аби она була ужиточною, аби відповідала дїйсним, заєдно новим потребам життя.

Піднесемо еще дві обставини. В Америці унікає ся: 1) розділення предмету і розвалкованя на довгий ряд лїт, 2) рівночасного ученя многих предметів на раз. Американська школа учить інтензивно одної або немного річий на раз. Проте уміє Американець в коротшім часї щось і то дуже добре і ужиточно. Він отже є завше з чимсь готовий до життя — на случай перерваня студий, або переходу до иньших.

Характеристичним є се, що Американець не знає в висших і в заводових школах літних ферий.

В Америці розвивають ся лїтні курси університетські посвячені для зоології, ботаніки, хемії, фізики і новочасних мов. Они служать передовсім для образованя учителів народних відтак середних шкіл, а вкінці і тої молодїжи, що мусить в зимі працювати на хлїб, аби мала за що кінчити свої науки.

Професори університету мусять о много більше за свою платню учить, як європейські. Тижневий виклад 10—18 годин є звичайним. За те має кождий професор право домагатися по 7-и роках цілорічного урльону на подорожі і пр., не тратячи платні.

Отсе головні цїхи американьского модернізму в шкільництві, яким Американець завдячує великанські поступки культурні, суспільні, материяльні, політичні і національні, „підпорядковане під себе“ иньших рас, старої Європи і світа!

Учительські семінарії.*)

(Кілька слів з огляду задуманої реформи учительських семінарій).

У всіх майже галицьких дневниках поміщено обширніші або коротші справозданя і погляди на порушене питанє учительських семінарій. Поза сими голосами читаємо також більше спеціальні замітки, подані відай фаховим чоловіком в педагогічній часописи „Rodzina i Szkoła“, тож і ми постановили де-що в сій справі сказати.

Кождий нарід звертає головну вагу на просвіту народу, або шкільництво народне і нема в австрійській монархії другого народу, котрий би не мав впливу на своє шкільництво, котрий би полишив другим газдувати на сїм

*) З „Руслана“.

поли, котрий би хочаби жити, зрезигнував з сего постулату, аби шкільництво народне, просьвіту народну, не маючи его, не старав ся дістати в свої руки. Ходить прецінь тут о природне право, аби наші діти виховували ся під нашим доглядом, аби вихователі с. є учителі не тільки виховували після загальних правил педагогії, але щоби учителі учили любити наш св. обряд, нашу мову і его бувальщину, коротко кажучи виховували для того народу, до котрого діти наші належать.

В хвилі задуманої реформи семинарій учительських, с. є інституцій, в котрій як-раз підготовують ся сили, котрі мають нести просьвіту між широкі верстви народу, котрі мають виціпляти в него перші засади знання, підготовляти до будучого життя, нашим сьвятим обовязком забрати голос в сій справі.

Чні-ж бо діти будуть у нас виховували учителі, що виходять і вийдуть з учительських семинарій, як не наші? Нам чей не все рівно, як наші діти будуть виховувані.

Нім викажемо, чого-б ми мали сподівати ся для добра виховання нашого молодого покоління, приглянемо ся устроєви нинішніх семинарій і возьмемо декотрі з них під розвагу. Нинішні учительські семинарії суть устроєні після загального статуту організаційного для всіх країв передлитавських зі змінами, які опісля міністерияльними розпорядженнями стали введені.

З розширенням наук в новіших віках стали заводити школи різного рода, відповідно до будучого призначення молодіжи. Маємо різного рода школи фахові і то образуючі молодіж навіть в дуже спеціальних галузях, аби їх тим лучше підготовити до будучого звания.

Одним родом спеціальних шкіл є семинарії учительські, витворені в другій половині XVIII. віку. Не відразу розвинули ся они. Початкові семинарії мали дуже обмежений плян наук і вимоги, ходило лишень, аби кандидати учительські уміли читати і писати, а прислухуючи ся науці в школах більшекласових у практичних учителів набирали вправи в научаню і то вже вистарчало до позискання кваліфікації на учителя народного.

Направду се легкий спосіб і дешеве средство придбання учительських сил. Наколи ремісник, аби вичити ся свого ремесла в оброблюваню сирих плодів природи, потребував довшого часу, то до виховування народу, до оброблювання найбільшого і найкрасшого дару божого вистарчала практика $\frac{1}{2}$ або однорічна, практика, полягаюча в більшій часті на наслідуваню взірця.

Чого-ж можна було від свх учителів вимагати, як наущеня механічним, майже машинним способом читання, писання і з дебільша раховання. Головна-ж ціль — виховане мусіло бути залишене. Не можемо однак сказати, щоби сї учителі, котрі виходили так слабо підготовлені до праці на ниві просьвіти, не принесли хісна. Лучали ся між ними одиниці і десятки, що дальшою працею розширили круг знання і успішно виповняли свої обовязки.

З часом стали розширювати вимоги в приготованю учительських сил і то в двох напрямках, а се в напрямі підготовлення при прийнятю до семинарій учительських, а заразом в розширенню наукового пляну і часу, призначеного до підготовання. В сей спосіб розширили ся семинарії учительські з двох на трилітні а в кінці на чотирилітні, як є тепер, а заразом розширяє ся і вимоги при вступнім іспиті в цілі прийнятя до семинарій учительських.

Попри семинарії учительські, удержувані правительством, виступають ще приватні семинарії, переважно жіночі і многі приватисти, котрі придбавши

собі приватною наукою потрібного знання теоретичного (бо о правдиво практичним підготованню нема що говорити), заповняють великий брак сил учительських. Крім в сей спосіб придбаних учителів мусимо узв'язати ще значне число таких, котрі по укінченню деяких клас одержують посади надетатові, підучують ся теоретичних наук і набувають вправи практично, та по якімсь часі, позискавши призволене міністерияльне, звільняюче від іспиту зрілости, складають лишень іспит практичний.

З огляду, що учительські семінарії суть здебільша школами фаховими, що їх цілю є підготувати відповідно стан-учительський, повинно ся безумовно жадати від учителів укінчення семінарії, а що найбільше дозволити на приватне підготуване з двох перших курсів а то тим більше, що третій і четвертий рік науки по семінариях учительських має характер практичний. Се вимагає ся тим більше з сего огляду, що віддаване молодіжи в руки не підготованого практично учителя є під кожним взглядом шкідливе. Не даємо матерії до кравця, котрий би найлучше умів теоретично засади кравецтва, аби на ній з нашою стратою учив ся практично крою і шиття, а де-ж сумніве, наколи ми сотки молодіжи дамо в руки учителя, котрий відповів вправді вимогам теоретичного знання, але о веденню науки, о вихованню поняття не має. Не є рівно-ж усправедливлене, наколи думаємо, що шкільний інспектор поведе практично такого учителя. Інспектор шкільний, хоча тепер має меншу скількість шкіл під своїм зарядом, однак не є в силі за одним або і триразовим бутєм в школі вказати напрям і повести такого учителя, а то тим більше, наколи звернемо і на се увагу, що має він де-що другого до діла.

Першим і то дуже важним питанням є, якого приготування повинно вимагати ся від учеників, вступаючих до семінарій учительських. Аби на се питання відповісти, мусимо взяти під розвагу план наук, приписаний для семінарій учительських, вимоги поставлені в ній і час, в яким сей план повинно ся виповнити.

Наколи возьмемо під розвагу, що ученики семінарій учительських мають обняти три мови, як дві краєві, руску і польску та мову німецьку а до того 13 других предметів, як: 1) релігію, 2) педагогію, 3) історію всесвітну, 4) географію, 5) математику, 6) фізику, 7) науки природничі з гігієною, 8) господарство, 9) рисунки, 10) каліграфію, 11) музику, 12) спів, 13) гімнастику або разом 16 предметів, то коли-б ми вже обмежили ся під взглядом вимогів до найконечнійше потрібних річий, то признати мусимо, що аби ученик міг користати з сих наук, порозуміти і обняти їх, повинен, вступаючи до семінарії учительської, приносити відповідне підготуване.

Справа, яке підготуване повинен приносити молодець, вступаючи до семінарії учительської, є дуже важна, а справу сю нераз вже підношено, як ось покличу ся на розправу д-ра Отона Бодштайна.

У нас справа є рівно-ж верішена доси, хоча вже де-що в ній розпоряджено. Засадничо повинен ученик, вступаючи до семінарії учительської, мати укінчену 4. класу шкіл середніх, або вказати ся відповідним засобом знання при вступнім іспиті. З огляду однак, що замале число таких учеників вступало би у нас до семінарій, а по друге, що ученики сї набирають в середніх школах (особливо мова тут о гімназіях) науку латини та греки, на котру з'уживає ся много часу, тож і сї не все приходять відповідно підготувані.

Другим жерелом, з якого напливають ученики до семінарій учит., се школи виділові. Школи виділові, котрих властивим завданням є приспособлене до практичних заводів, знаходять ся по повітових містах і то не всіх, а мають тих учеників, котрі не перейшли до шкіл середніх. Крім сего приходять ученики з так званих шкіл 6-класових та по укінченню другої або третьої класи шкіл середніх. Сей ріжно підготований матеріал має семінарія учительська підготувати та пересортувати на приготівляючім курсі, аби міг побирати правильну науку в семінарії учительській.

Час, в яким має ся приготувати сей матеріал, є безусловно за короткий, а найлучшим доказом сего є, що велике число учеників відпадає в тягу року і при кінці, не вчисляючи значного проценту тих, що відпали при вступнім іспиті. Вказує се, що значне число учеників приходить до іспиту недокладно підготованих, другі же не суть в силі обняти матеріалу наукового. З сего випливає, що належало би звернути більшу увагу на підготоване учеників на курсі і тут насуває ся питанє, чи не було би з більшим хісною призначити два літа на лучше підготоване учеників а четвертий рік властивій семінарії ужити на практичне підготоване до звания учительського. Практика виказує, що аби виповнити план, приписаний для семінарів, мусить ся значну часть часу на IV. році уживати на теоретичну науку, хотай час сей повинен безусловно ужитий бути до практичного підготованя.

Через відповідайше підготоване учеників на курсі приготівляючім і перенесеню части декотрих предметів, рівномірніший розділ матеріалу наукового на поодинокі курси зискало би ся се, що наука на курсах могла би легше бути понята, докладніше оброблена а і часть практична зискала би значно.

Дотепер наука на курсі приготівляючім обмежає ся більше менше до зібраня матеріалу наукового, приписаного на 3 класу шкіл виділових і уживає ся тих самих підручників. Вправді конечний є такий спосіб поступованя з огляду на ріжне підготоване учеників, аби їх привести до спільного знаменника, але невідповідне, бо виповняє лиш одну частину заданя с. є. рівнає відомости, але не розширяє їх, аби приноровити до власних потреб заведеня. Тому і з сего огляду було би пожадане, аби курс приготівляючий рознав ся на два літа. Перший рік служив би до вирівнаня загального знаня, а другий обнимав би властиве підготоване і тут можна би перенести частину предметів, призначених на I. рік. Ученики, що приходили би з лучшим підготованем, могли би впрост переходити на другий рік курсу.

В дальшій части сеї розвідки викажемо ще другі причини, що промовляють за сею зміною. Підвалиною підготованя повинна бути мова викладова, бо в сій мові має учитель образувати діти, они мають від него учити ся правильно говорити і поправно писати і в сій мові учить він всіх прочих наук, котрі разом стремлять до вихованя молодого покоління.

Щасливі під тим вглядом суть обставини в семінарних німецких, в котрих учать одної мови викладової, то-ж на єї вичученє мають більше часу. Менше вже часу мають семінарії чисто польські, де вже участь ся, крім польского і німецкого язика, а ще в більше некористних відносинах виступає наука язиків в східній Галичині, де молодіж має образувати ся в двох мовах викладових і де учать ся трех язиків. Коли возьмемо і сю обставину під розвагу, що на вичученє німецкої мови посвѣчає ся більше часу, чим на вила-

дову мову, тож в східній Галичині припадає на виучене одного языка майже $\frac{1}{3}$ часть сего часу, який є призначений в німецких семинариях.

Аби майже в $\frac{1}{3}$ части часу мож осягнути такий успіх, який осягає ся в німецких семинариях, треба мати лучше підготованих учеників, в иньшій разі признати мусимо, що в коротшім часі при рівних усліях не мож осягнути сего успіху, який вимагає науковий плян. Се є о один доказ більше, що повинно ся звернути увагу на ліпше підготоване від вступаючих учеників.

Призначених 3 години тижнево на науку матерної мови є безуслівно за мало, а на науку рускої мови дуже мало, а то тим більше, що приходять до семирарий учительских ученики, котрі або зовсім попередно не учили ся руського языка, або такі, котрі виучили ся дещо, але говорять плохенько, а доперва через науку в семинарії учительській мають виправити ся, аби навіть могли займатися посади з викладовою рускою мовою. Правда, що при пильности учеників і інтензивній праці учителя можна довести і доводить ся до досить добрих результатів, однак з другої сторони ученики мають до науки много других предметів, не всі і не все відмічають ся способностями, тож результати при дуже інтензивній праці часто філюють. При науці краввої мови (рускої чи польскої) не лишень маємо вдовольняти ся, аби молодіж уміла говорити, але бодай пізнала в начерках розвій літератури і важнійші твори письменників а в додатку популярну літературу і методику предмету. Додаване годин при нинішнім стані річий є немислиме і неможливе, а як низше викажемо, час же призначений вважаємо за дуже скупо вимірений а то тим більше, наколи возьмемо під розвагу 1) вагу викладової мови, 2) материял науковий, 3) фахове приспособленє в данім предметі, 4) підготоване вступаючих учеників до закладу, 5) способності учеників, 6) убожество учеників, котре забірає їм вільний час на зарібок коло удержання.

Тое, що говоримо про викладові языки, дасть ся вказати і при декотрих других предметах, ось на примір історії всемірній, математиці і др.

Не будемо задержувати ся при кождім предметі з осібна, але пригляньмо ся часови і розкладови материялу а історії всемірної і математики. На науку історії всемірної мають ученики визначені на I, II і III році по 2 год. а на IV році 1 год. Четвертий рік призначений має час 1 год. на практичне виучене методи сего предмету. На I і II році в двох годинах тижнево мають виучити ся старинної, середновічної і новочасної історії. На III. році в 2 годинах тижнево виучити ся мають краввої історії. Узгляднивши всі обставини і відкинувши вільні дні, а узгляднивши число учеників і питає, аби пересвідчити ся, о скільки поступили і присвоїли собі материял, то побачимо, що час до материялу і плану є зовсім непропорціональний.

Подібно має ся річ з математикою в декотрих клясах, на котру призначений є час 2. або 1. година, противно же на II. році є аж 4 години на сей предмет.

Признаємо, що материял науковий повинен бути розмірно розділений на всі кляси, бо-ж сего вимагає засада педагогії.

З виїмкою музики і співу, науки господарства, рисунків і гімнастики, всі майже иньші предмети мають за мале число годин в порівнянню до скількості материялу і умислового розвою учеників.

Наколи бачимо, що за малий є вимір часу, а матеріал науковий не може бути обмежений, то кінечним виходом є розширення часу науки і ліпше підготоване вступаючих учеників.

(Кінець буде).

Ч и т а й т е ! !

„Руске педагогічне товариство“ постарало ся для наших діточок о правдиві королівські дари: „Ах яке хороше!“ Велика книжочка ч. 99. з артистично виконаними, корольованими ілюстраціями (ціна 2 кор.) запізнає дитину з урядженням мешкань, селом, містом, горами, морем, паровими і електричними залізницями, тунелями і віадуктами, самоходами і колесницями (біциклями), кухонними знаряддями, домашнім звірем і дробом, дичиною наших лісів і екзотичних, городовиною і цвітами, міськими і сільськими типами, військом різних держав, найхарактеристичнішим птацтвом і діточими забавками. Скільки приємности і пожитку для дитини містить ся в сій книжочці! Навіть на сільській закутні оно може виробити собі своє понятє про широкий світ та зацікавити ся до него. — Неменьше гарною і пожиточною є книжочка ч. 98. „Приятелі дітий“. (ціна 1 кор. 20 сот.), в якій зображені всі домашні звірята, а при тім заміщено коло 50 добірних віршів, казок, загадок та пісень. Між ілюстраціями є також побутові образки, як „молочарка везе молоко“, „мисливий полює на заяця“, „польованє на перепелиці“, „виправа в Альпи“, „повіз запряжений козами“, „як пасуть вівці“, „як стрижуть вівці“, „як орють волами“, „як доють корову“. Дещо з того буде новиною для дітий, вихованих в місті, дещо зацікавить знов дітий, вихованих на селі. Між поезіями, крім віршів пояснюючих ілюстрації, находять ся там цінні річи, як „Журба“, „Веснянка“, „Осел і віл“, „Гей, бики!“, „Сиротина“, „До праці“ і др.

Ч. 100. „Для розривки“ (ціна 1 К. 20 с.), як і всі книжки, оправлена в тверду текстуру, прикрашена, прегарною ілюстрацією. Як вже казав заголовок, книжочка подає всілякі картини з життя дітий і допомагає тим самим чемним дітям придумувати собі різнородні і чемні забави. І так бачимо там: „Подорож в спальнім вагоні“ (дівчина спить в кошику), „Оборона перед дикими звірятами“ (хлопчик ховає ся до коша перед котиками), „Відкрите нової ріки“, „Попас в лісі“, „Придержаний на горячій учинку“ (дівчина зловила котика, який хотів задушити пташку), „Від напасти не пропасти“ (діти боронять ся від гусей), „Огородничка“, „На поході“, „Над ставком“, „Маленькі свинки“, „Вірний песик“, „Забава з котиками“, „Прачка“, „Недібраний концерт“, „Пес весельчак між поважними дітьми“, „Ягнятко перший раз на наші“, „Страшний гратуч“, „Діти і бузько“, „Загадочна печера“, „Кормленє криликів“, „Цікава трійка“, „Їзда на козонці“, „Коло керниці“, „В далекий світ“. В сій книжочці заміщені вже поважніші поезії, як „Воскресни Бояне!“, „Зрадник“, „Нива“, „До молодіжи“, „Псалом LXVII“. а дальше загадки, байки і дуже багато вдатних, веселих віршиків до ілюстрацій.

Ч. 96. „Дітвора“ (ціна 1 К), книжочка в гарній оправі з незмірним багатством ілюстрацій без тексту, є там церков, водний млин, лїлїя, канарок в клітці, качка з каченятами на воді, сьпіваючі коси, щигли, гвоздик, румянок, вудвуд, медвідь з молодим, рицарський замок, сьногорлиці, вітровий млин, корабель, жаба, адмірал мотиль, паперяне орло, кінь на бігунах, фана, стрільба і шабля, кітка з котятами, фіялки, писанки, порічки, сьний метелик, заяці, пчола, вивірки, веселі кози, бузько в гнізді, ящірка, пава, труба, ба-жант, верблюд в пустині, малпа, сливки, лис, льви, шукаючі добичи, підкова, острога, коробець, бубен, черешні, рожа, кінь і лошак, збанок, овочі, коновка, лопата, сокира, кури з курчатами, плуг, коні з возом, редька, товар при на-пою, ара, какаду, блават, левкоя, слонь, короп, мак, молоток і кліщі, шкільна юрба, гуска з гусенятами, парасоль і паличка, „правдива“ стрільба і палаш, пес-сторож, суніці, осел з родиною, моримухи, виноград, баран і вівця, ту-ліпан. Таке багатство ріжних і вірно зображених предметів вистане для ди-тини на довго для забави і науки.

Ч. 97. „Зевірята домашні“ (ціна 80 сот.), в малім форматі і роз-кішній оправі подає з перепихом викінчені ілюстрації домашних звїрят, а поміж се везике багатство віршів. Подамо лиш заголовки деяких, щоби бо-дай в приближеню дати понятє про богатий зміст сеї скарбниці віршів для дїтй. І так є там: „Родичам на новий рік“, „Пісенька“, „Загадки“, „Свиня під дубом“, „Сьпіванка дівчинки“, „Мамі на імянини“, „Пісня погоняча“. „Сьпіванка про коника“, „Мамі на новий рік“, „Лисиця і осел“, „Сестрі на імянини“, „Вовк та ягня“, „Родичам на імянини“, „Таткови на імянини“, „Пава і голуб“ і ще багато загадок та неназваних віршів.

Ч. 94. „Друга книжочка для малих дівчат“ (ціна 20 сот.) зложила Евгенія Ярошиньска з оповідань: „Хлїб насущний“, „Найбільший скарб“, „Нагороджена милостиня“, „Коралі“ і „Салька“. Повні два аркуші друку добірного змісту за 10 кр.!

Ч. 93. „Серед цвєтів“ фантастична комедия для дїтй в 2 дїях з танцями і сьпівами (ціна 16 сот.) перевела з російської мови Клявдия Лу-кашєвич. Ся інтересна книжочка обіймає також повні два аркуші друку і ко-штує сказочну ціну 8 кр.!

Щира дяка належить ся „Педагогічному Товариству“ зі сторони ро-дичів. Хто дбає про душевний та умисловий розвій своїх дїтй, щоби в них завчасу розбудити охоту та цікавість до книжки, сей певно удасть ся чи до Тов. ім. Шевченка, ул. Чарнецького 26. чи до Ставропільської кан-гарії ул. Руска 3., щоби зробити приємність своїм дїтям на Різдво та на Но-вий Рік. Нехай довгі зимові вечєрі дітвора з'уживає з користню для себе не-хай ззаравя вчить ся цїнити і любити руску книжку, розширює свій сьві-тогляд та вправляє пам'ять виучуванєм віршиків.

Всячина.

— Борба з чахоткою. На остатнім з'їзді в Лондоні для поборюваня чахотки ухвалено кільканайцять резолюцій, котрі мають загальне міжнародне значіне, длятого їх тут оголошуємо: 1) Плявотини навіщених чахоткою осіб є го-

ловним чинником переносення недуги з чоловіка на чоловіка і задля того належить заборонити плювати на землю і на підлогу. 2) З'їзд є сего погляду, що в шпиталях і амбулаторних туберкульозних недужі повинні одержувати письменні поучення о чахотці і кишеньві плювачки. 3) Добровільне доношене про случаї чахотки і енергічна акція заради показали ся успішними, отже треба стремити до заведення загального обов'язку доношеня про чахотку в цілі предприняти дальших заряджень. 4) Належить конечно будувати лічниці. 5) Уряди здоровля повинні уживати всяких прислугуючих їм на основі законів средств, аби запобігти ширенню чахотки через заражене молоко і мясо. 6) З огляду, що доси не порішено справи, чи чахотка може переносити ся з худоби на людей, треба звернути увагу правительств з просьбою, аби сейчас в сій справі зарядили досліди. 7) Популяризовані науки про чахотку між найширшими масами населеня заслугоє на як найбільшу підмогу. Сям способом між населенем виробить ся погляд, що треба в сїм вигляді піддержувати діяльність санітарних властей. 8) З'їзд є пересвідчений, що треба витворити постійну міжнародну організацію для поборюваня чахотки. 9) Переповнені і нездорові мешканя працюючих верств унеможливають лічити чахотку, причиняють ся до єї ширеня і здорових людей роблять прихильними до зараженя чахоткою. 10) Найближчий з'їзд буде вести наради над питанням: „яка індивідуальна будова викликає в чоловіці успособлене до чахотки і як сему зарадити? 11) Задля незвичайної важности санаторий для поборюваня чахотки у всіх краях, правительства, поодинокі одиниці і товариства повинні устроювати окремі катінки, котрі можуть найуспішнійше поборювати чахотку між убогим населенем.

— Лічене епілепсії. Доси звичайно уживано яко ліку проти епілепсії *patrium bromatum*. Недавно французські лікарі, Тульон і Ріше, виступили з новим методом ліченя епілентиків, який полягає на подаванню недужим як найменше солених страв. Сіль денно з'уживана епілентиком не повинна перевищати двох грамів. Крім того недужі мають заживати *patrium bromatum* у всіх стравах, а навіть в хлібі. Вже по тижневім ліченю сям методом недужому стає легше, а епілентичні напади появляють ся щораз рідше.

— Здорова юшка. Париский лікар проф. Лабард оголосив припис, як має ся робити юшку для недужих, щоби була здорова і легко стравна. Припис звучить: Бере ся довгий кусень сирого мяса волового або баранячого, один кінець обвиває ся серветкою, щоби не держати мяса в руці, а другий кінець лежить на тарілці або на стільниці. Опісля острим ножем зіскробує ся з мяса дрібонькі кусники і мішає ся їх в студеном бульоні. Наскребане мясо може важити від 60 до 150 грамів, а всякі волокна нервів чи м'язів належить старанно вибрати, щоби недужий при їдженю не чув обридженя. Вкінці мішає ся сю панку, або радше крем, в мяснім виварі, так щоби юшка мала відповідну теплоту, але не була варена. Замість бульону можна ужити легкого напару тапйоки, а для лучшого смаку додає ся два жовтки і закришку. — Так приготована юшка є дуже вкусна і здорова та надає ся головню до відживлюваня сухотників.

— Перелюднене землі. Часопис *The Cosmopolitan* замістив статю, в якій розбирає питанє, коли населене землі зможе ся до сего числа, що вже більше людей не буде могло найти поживи. Автор приймає яко міру зріст населеня XIX століття. Если би населене постійно збільшало ся в такім відношеню як в 19 століттю, то в 2250 році було би на землі 52 мільярдів душ. А що земля має 52 мільйонів квадратних миль суші, можливої до замешканя, а 1 мілья квадрат. може викормити 1000 людей, то в 2250 році земля буде перелюднена.

Хто не хоче „Учителя“ предплачувати в році 1902, зволить се число неушкоджене звернути, вписуючи на адресі „звертаю“.

Передплата:

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Соборной
ч. 7.Администрация
ул. Софій
ч. 9. а.Неопечатані ре-
кламиці без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Учительські семінарії.^{*)}*(Кілька слів з огляду задуманої реформи учительських семінарій).*

(Конець).

Дотепер приглядалися ми матеріялові науковому, а погляньмо тепер на учеників. До учительських семінарій ходять молодці в віці від 15 до 19 літ, то-ж в часі, коли молодіж розвиваєся фізично. Увзглядивши матеріял науковий і короткий час, виділений на вивчення його, мусимо признати, що ученики семінарій учительських суть обтяжені. Аби се вказати, досить глянути на число годин. Кандидати I. року мають 32 до 36 годин тижнево, II, III. і IV. року по 36 до 40 годин, наколи вчислимо ще науку співу хорального, музики інструментальної і науки зручності. Шість до сімох годин денної праці в школі є безуслівно за много. Правда, що на усунування сего можна би сказати, що суть предмети як гімнастика, музика, спів, котрі менше мучать, але все-ж і підчас сих годин не сидять бездільно, а з винятком гімнастики мусять бути в шкільній салі. Коли додамо до сего приватні лекції, котрі значна половина учеників мусить держати задля потреби, вироблюване домашніх праць як задач, переписуване нот, викінчуване рисунків, писане вірців каліграфічних, повторюване лекцій, то признати мусимо, що молодіж ся є занадто напружена працею, тому і зміна є конче потрібна. Не можемо промовляти за обниженєм матеріялу наукового, за усуненєм предметів, бо-ж всі они суть конче потрібні до фахового образования, але мусимо натиск положити на лучшє приспособленє і розширенє часу науки а тимчасим лучшє і догіднійше розложенє матеріялу наукового а увзглянути фізичний розвій молодіжи і дати їй більше часу на свободну, домашню працю. При слабім відживлюваню молодіжи переважно бідної, при напружуючій праці як коло придбання собі удержання, так коло науки, много у них виходить вже

*) З „Руслана“.

з зародками сухіт, а лучає ся, що що-річно особливо з поміж пилітійших умирає значний процент на чахітку підчас студій.

Ум чоловіка не є мішкѡм, в котрий дасть ся пошхати потрібний матеріал, але підлягає загальним правилам, его розвій потребує передовсім фізичного розвою, свободи, повільного приймаєня наук, аби мож повільно але постійно розвивати ся. Наколи возьмемо велику скількість предметів, вимоги в кождім з них, короткість часу до ввучєня їх а увзгляднимо приготованє молодіжи до побираня їх, то прйти мусимо до пересвідченєя, що в жадній мірі бодай часть учеників не може їх перетравити і доперва з часом при дальшій праці опанувати їх може.

Перепоною в успішнім навчаню є се, що семинарії учительські в Галичині не мають доси своїх підручників. Кожда школа відповідно до свого заложенєя має свій научний плян, а до него повинен бути приноврєлений і оброблений матеріал науковий. Добрий підручник, відповідно написаний, приноврєлений до матеріалу і часу, є великою помочю в науці і навчаню. На жаль до днесь нема таких підручників для галицких семинарій. Близько 30-літна практика від заснованя семинарій учительських повинна вже днесь дати товчок до зладженєя відповідних підручників. Відпала вже днесь обава, що лежати будуть сі підручники нерозпродані, бо-ж з одної сторони число семинарій як і учеників дає запоруку, що розійдуть ся они вскорі, а по друге знаємо, що число шкіл в краю є так велике, що коли би кождий учитель в своїй бібліотекі шкільній був обовязаний мати в першій мірі підручники, призначені для семинарій учительських, а то є прецінь річю конечною, то і подвійний наклад розійшов би ся.

Коли застановимо ся, як може поступати наука без підручників, аби на підставі підручників, запозичених з гімназій, не приноврєлєних до матеріалу і вимогів пляну, а вповні зрозуміємо потребу зарадженєя сему.

Крім спеціальних підручників до поодиноких предметів, бачимо також недостачу методичних і педагогічних підручників для фахового образованєя. Коли би ми прирівнали всю педагогічну літературу нашу, не кажу вже руску, але і польську з літературою педагогічною у других народів і змаганєя в сім напрямі, то соромити ся прийде, що ми до нині так мало поступили.

Хотяй-би профєсор семинарії був паном предмету, учив гарно, приєгупно, то все, коли ученик не має підручника в руках, не може собі повторити даного матеріалу, мусять ограничати ся на нотованє, котре як знаємо, буває хибне і тільки в нарисах можливе, а учителя спияє сей спосіб навчанєя і тратить час, місто ужити его, на розвинєнє матеріалу. Крім підручників шкільних повинна бібліотека шкільна бути заєсмотрєна в відповідний засіб книжок, до котрих читанєя повинні кандидати стану учительського стану учительського заправляти ся ще в семинарії, а час на науку шкільну повинен бути так намірєний, аби мож було заняти ся лектурою і ввести, як повинні читати, на язі справи звертати увагу.

Семинарії учительські мають дати фахово виобразованих учителів і підготованих так, аби дальшою працею могли розширити круг відомости, то-ж до сєго треба їх заздальєгідь прєспособити, вивести, показати. Бажаємо піднесєня прєсвітї, поручаємо учителям наше найбільше добро, тож постараймо ся і не жалуємо гроша і старанєя околѡ придбанєя его, аби в дійсности виходили з наших семинарій учителі, котрі би обовязки на них вложені сповнити могли.

Другим не менше важним як теоретична наука є фахове формування. На практичне підготування учителів призначені є крім теоретичної науки педагогії 2 години на перший піврік, а 3 год. на другий піврік третього року і 6 годин четвертого року. Крім науки педагогії учать ся ще кандидати IV. року методики кожного предмету. Практичні вправи відбувають кандидати в школі вправ під проводом зразкових учителів.

Як теоретична наука стремить до придбання відомостей, так в школі вправ учать ся опанувувати науковий матеріал, призначений для шкіл народних і примінювати в практиці. При утративістичних семінаріях маємо дві школи вправ с. є польську і руску. Тут доперва найлучше виказує ся, о скільки кандидат опанував язык викладавний, матеріал науковий і о скільки примінює теоретично придбані відомости з науки педагогії і другі.

Скоро маємо вже школи зразкові, тож ходить лишень о розширення часу, в котрім би кандидати менше занимали ся теоретичною наукою, а свободно вправляли ся практично. При нинішнім устрою, з огляду, що матеріал науковий не дасть ся з цілості обняти в трех літах, треба значну часть часу IV. року призначати на теоретичну науку, а лишень 6 годин перебувати в школі вправ. З огляду на значне число кандидатів, скількість клас належало би конче розширити час на практичні вправи, а се не дасть ся інакше досягнути, як тільки через преданє одного року науки. Як бачимо зі сказаного, що фахове формування має полягати на присвоєнню собі засад всіх галузей педагогії, як психології, логіки, дидактики, методики, пізнанє закона шкільництва народного, історії педагогії, опертій на виїмках лучших педагогів, пізнанє підручників школи народної і практичну вправу в привноровленню присвоєних засад в зразкових школах. Всі ті галузи, що стремлять до фахового формування, суть так обнимаючі, що на переведенє їх не може вистарчати до теперішнє число годин, хотій є оно досить значне, то-ж з сего впливають дві остаточності, або матеріал науковий вичерпує ся, ідучи скорим темпом а кандидати не можуть яго собі приствоїти або обтинає ся матеріал, через що так в однім як і в другім разі є некористне.

Вже при нинішнім стані річий є при семінаріях учительських замало сил учительських. Ета: чотирох головних учителів в порівнанню до числа годин є за малий. Коли звернемо увагу, що в східній Галичині суть аж три мови, то число чотирох учителів є безусловно за мале. Счисливши години, які мають обняти чотиря сили, випаде їх більше-менше 100 — то-ж число занадто вистарчаюче для 5, а не 4 сил. Возьмім се в другий спосіб: господарство, хемія та історія природи припадає на одного учителя, математика і фізика на другого, а три язики, що обнимають з історією і географією 54 години, на дві другі сили. На таким розкладі мусить все терпіти один з язиків, коли до кожного з них повинна бути особна фахова сила, особливо же до язиків краєвих, котрі яко викладаві становлять наче підставу і подають характер закладови.

Побіч сил учительських дуже важною річю є також, як відбуває ся утративізм. В польських семінаріях веде ся все діловодство в язиці польскім, а тільки ріжниця полягає в тім, що декотрі предмети подає ся в язиці рускім, при рівночаснім подаванню номенклатури і випитуванню в другім язиці, в тім, що обі мови краєві суть обовязкові та що для фахового формування учителів є дві школи вправ в польскім і рускім язиці. Вимагати тут мусимо передовсім, аби до мови рускої була при всіх семінаріях вітворена посада старшого учителя та щоби в дійсности учителі всіх предметів були навами

обох азвків викладових, бо-ж інакше годі розуміти утравізму, а тим менше можна его перевести.

Передовсім повинно бути ясно висказане, на чім полягає утравізм в семінаріях східної Галичини, котрі предмети мусять ся викладати по руски, а котрі по польски і відповідно до сего повинні бути привноровлені підручники, а разом подана термінологія другої краєвої мови. Ясне поставлене справи може усунути всякі толки, а відповідно уложені підручники тільки скріпити можуть науку.

З огляду, що кандидати утравістичних семінарій можуть займатися посади в школах з викладовою мовою польською або рускою, що в одних і других школах наука другої краєвої мови є обовязкова, виходить, що кандидати стану учительського повинні не тільки уміти рівно обі мови краєві, але знати разом термінологію одну і другу, та щоби цілу науку могли вести в даній мові.

З сего знов випливає, що при кожній такій семінарії повинен бути передовсім сталий старший учитель до краєвої мови, але всі учителі повинні бути обізнані з обома викладовими мовами, аби в тім напрямі приготувляли учителів.

Праця учителів при семінаріях учительських є нерівно більша, ніж при других заведеннях наукових. Від учителів семінарій вимагає ся не тільки образования, але зрілого досвіду, знання шкільництва народного у всіх его проявах, до котрого кандидатів приготувляти мають, а також методику даного предмету, котрої навчити мають, аби народні учителі, вийшовші з семінарій, не мацали на омацки, але з свідомістю до навчання брали ся. Коли до сеї праці додамо практичні іспити кваліфікаційні, то побачимо, що число учителів при поодиноких заведеннях є замале, а рівно-ж число годин науки, припадаюче на одного учителя, є безуслівно за велике.

Помішуючи отсею маленьку розвідку, бажаємо докинути одну цеголку до загальних гадок, а тим самим заняти і нашу суспільність так важною квестиєю народного шкільництва.

Купелі в Швеції і шкільні купелі.

Що купелі становлять одно з найперших умов здоров'я, се ствердила вже достаточна життєва практика і наука. Славний афоризм Гайного о міренню степеня цивілізації при помочи скількості з'уживаного мила треба би доповнити в той спосіб, що фізичне здоров'я народу стоїть в стислій звязи з частотою купелів.

Як мало переняла ся наша суспільність тою правдою, видно аж надто від часу, коли справа купелів живійше заняла ум. Стверджено власне, що під оглядом уживання купелів стоїмо значно нижше від иньших народів Європи і Азії, а навіть нижше від наших прадідів.

Де інде стали купелі майже потребою кожного і ніхто без них не може обійти ся. Цікаві суть під тим зглядом відносини в Швеції, котра що

до раціональної печальності о публичне добро належить до найвище стоячих країв

Як на всім, до чого беруться, так і на купелях витиснули Шведи певне патьо своєї індивідуальності і утворили відрубний тип „шведських купелів“.

Шведська купіль не дуже ріжнить ся виїшним урядженем від иньших купелів: відрубну ціху вї становить саме виконанє т. є перебіг купелї. Є се купіль в ванні получена з масажом, виконуваним спеціялістами. Наперед відбуває ся масаж в водї; потім, по убраню гостя в довгий огрітий кафтан, dokonує ся знов систематичних масажових натирань. Потім гість вже сам убирає ся.

На перший погляд, особливо для профана, ті забіги не видадуть ся нічим надзвичайним, подібно як шведська гімнастика, котра прецінь при помочи малих средств осягає величезні результати. Очевидна річ: натерти ся милом, сполокати вго і витерти ся, потрафить кождий; але в шведській купелі не ходить о сам факт купелї, але о такий перебіг вї, аби з неї випала для здоровля як найбільша користь. Та користь залежить від зрозуміння кождого масажового руху руки і від відповідної вправи, бо доперва тоді можна говорити о раціональнім перебігу купелї. Тому показує ся потреба купелевої служби. Ту треба додати, що понеже масажові чинности при шведській купелі вимагають не тільки сили кілько радше докладности, повіряють їх отже найчастійше женщинам, без огляду на пол тих, що купають ся. Шведи уважають се зовсім природним і не видять в тім обиди моральности, бо (як мене на місци поінформували) „при купелі думає ся лише о купелі“.

Шведські купелї тішать ся величезним успіхом, а особливо в зимі; в літї купають ся всі в морю, ріках і озерах, а кождий Швед уміє прецінь пливати. Теплі купелї не дорогі: найдорожша в Штокгольмі коштує 1¼ корони (шведскої) себ то на наші гроші 1 кор. 12 сот., але вже з масажом і величаво уряджена; впрочім зовсім порядну купіль можна мати за половину і за третю часть тої ціни.

Крім соціяльно-шведських купелів знають Шведи і иньші купелеві урядження: лазні (фінляндскі), натриски і т. д.

Гадка уприступити ширшим кругам суспільности все, що лише може мати вплив на здоровля, втворила в Швеції ще один тип купелів — шкільні купелї.

Вже від давна заохочувано в шведських народних школах дїтви до зимних купелів і до науки плавания. Деякі школи не перестали на самій заохотї, але провадили стрісну контролю під тим виглядом; се мало той наслідок, що зимні купелї і наука плавания стали майже обовязковими для учеників в часї кількох тижнів літньої науки. Пр. 1894. р. з загального числа дїтви, записаних до нормальних шкіл в Штокгольмі, учило ся пливати 4417 дїтви обох полів, з того 2432 хлопців і 1985 дївчат. Се число говорить вже само за себе.

Перед 10 літами постав в Штокгольмі проєкт обовязкових купелів для шкільної дїтвори через цілий рік, розуміє ся з узглядненем пори року. В кілька місяців потім се внесєнє здійснено, бо з початком 1891. р. уряджено в будинку Nikolaiskola купелеве заведенє, в котрім кожда дитина з тої школи може там купати ся принайменше раз на три тижні. Купелї суть очевидна річ безплатні.

Урядженє тих перших купелїв було досить примітивне, але власне тому випало дуже дешево, що знов вплинуло на скорє приняте і запровадженє їх в нивших школах. Позаяк за кождим разом при уряджуваню нового заведеня примінювано ріжні улущеня, тому кошт тих купелїв значно підніє ся.

В школах, в котрих урядженє купелїв на місци показало ся з яких-небудь взглядів неможливим, висилає ся діти в певних днях під доглядом учителя або учительки до одного з публичних купелевих заведень за певною оплатою. Так є пр. в Jakobskola, одній з більших шкіл в Штокгольмі.

Аби набрати лучшого понятя о урядженю самих шкільних купелевих заведень, пригляньмо ся ближше одному з них, Kungsholmskola. Се найстарше заведенє того рода, урядженє в сутеренах шкільного будинку, займає понад 100 m² поверхности і складає ся з розбиралнї, лазнї і комнати з басеном. Підлога, стїни і стеля суть вицементовані; підлога покрита є ще крім того деревяною кратою. Воду огріває ся в тім самім урядженю, котре служать заравом до огріваня цілого будинку, що значно обнизило кошт поодиноких купелїв.

До тої купелї приходять діти чергою в групах по 20 осіб що-денно або лише в деякі днї в тижднї, в часї ранних годив від 9—12. Просто в класи ідуть до розбиралнї: звідси удають ся наперед до лазнї о температурі 40°—45° Ц., потім уживають натриску о температурі 30°—35 Ц., а вкінци переходять до басену, наповненого водою о 20°—30° Ц. Одні дні призначені для хлопців, другі для дівчат. Купіль одної групи враз з розбиранєм і убиранєм триває все пів години. По купелї не можна дітям виходити на сьвіжий воздух через цілу годину. В той спосіб кожда дитина, що ходить до школи, купає ся що два тиждні.

Подібно як в Kungsholmskola уряджені купелеві заведеня і в нивших заведенях наукових. В деяких уряджено місто спільного басену поодикі ванни в числі кільканайцять, що є о стілько недогідне, що в групі мусить бути меньше дітей, отже купають ся рідше. Всюди дбають про те, аби купелї були часті: в жадній школі не купають ся діти рідше як що 3 тиждні.

Хоч шкільні купелї принято з загальним вдоволенєм так зі сторони дітей як родичів і так скоро розповсюдили ся, то однак мали они особливо з початку і противників, котрі виступали з ріжними закидами. Справедливі закиди старано ся уваглядити, несправедливі поминено мовчки, а нині переконали ся всі о великім значіню того урядженя. Найповажнішим закидом була можливість простуди наслідком того, що купіль брало ся не в дома, а по ній виходили діти на двір. Однак досвід доказав безпідставність того закиду, бо аві не спостережено, аби котра дитина заведужала наслідком купелї. Справозданя фахових людей кажуть впрост противно: загалом запримічено, що від часу впровадженя тих примусових купелїв загальний стан здоровля учеників поліпшив ся, а натомість зменьшило ся число опущених годив, значить отже, що і число недужих учеників. Учителі стверджують з вдоволенєм, що від тої хвилі стрічає ся значно меньше дітей з висипками на лиці, лишаєми і т. п., тым більше, що в часї купелї не уходять перед уважним оком жадні несправильности в стані здоровля і їх сейчас успішно поконує ся.

Часто купані діти привикають до чистоти тіла і такими лишають ся через ціле житє; впрочім побіч того зачинають дбати о чистоту і порядок

в убраню, що дало ся запримітити на шведських учениках від часу істнованя шкільних купелів.

Чи треба додавати, що діти привиклі до чистоти тіла, зискують багато і під оглядом моральним? Прецінь ті річі суть в дуже тісній звязи. Може замало здаємо собі з того сирави, що одна купіль може більше причиняти ся до скріплення волі або збільшеня моральної вартости дитини, як десять моралів, котрі мусять її збуденіти.

Елементарна наука про йотовані звуки.

(Іван Недѣльскій).

Наука про йотовані звуки буде тоді хосенна, коли діти будуть вміли ті звуки не лиш читати, але й уживати в письмі з докладним зрозумінням. На жаль в тепер уживанім Букварі ся наука поділена лиш на шість, чи сѣм лекцій, та і не не уложена після вимогів систематики.

Найвигіднійше було-б научати в такім порядку: є (йе), я (йа), ю (йу), ї (йі), ь, є (ье), я (ья), ю (ю), ї (ї). Як видно, наступство звуків трохи відмінне від уживаного в „Букварі“, а чому таке має бути вигіднійше, постараю-сь вказати.

Не надає ся ї на початок науки про звуки йотовані, бо воно ріжнить ся від і лиш кількістю крапок, що не причиняє ся до зрозуміння річи. Дитина не знає ще двозвуків, а нераз здає ся ї такою малою, майже незамітною ріжницею розділяти позднячий звук від двозвука.

Лекше писати ю чим є, але і воно не надає ся на початок, бо подібне до іо.

Користно відокремити букви йотовані, яко двозвуки, від звуків мягчячих попередний шелестозвук мягчящий, бо ва дві лекції ледви чи порозуміють діти подвійне значінє того самого знаку.

Врешті наукою про знак ь повинно ся попереджати поясненє о другім значіню звуків перейотованих.

Не кажу, щоби не можна вчити і навчити діти порядком, який вказує „Буквар“, розширивши лиш рамці, в яких наука про се подана, але так поступаючи, учитель змарнує багато часу.

Коли починаємо вчити про звуки йотовані, діти мусять вже знати й. Воно й добре, що після „Букваря“ ученики познакомять ся з тою буквою на кілька днів вперед, бо через повторюванє пізнають її ліпше до часу, коли на порядок прийде є.

I.

Після конвенціональної у нас методи учитель доходить при науці „з погляду“ до реченя, в якому находить ся слово підставове, н, пр. *ван-*

геліє*) — се церковна книга. Діти розкладають речення на слова, слова на склади, відтак спеціально лиш підставове слово на звуки; повторюють ціле речення і пишуть його на табличках. Коли бодай ліпші ученики скінчать писати, тоді пише учитель те саме на таблиці, однак замість *є* пише *йе*. По перегляді написаного на табличках, коли і тупіші ученики допишуть перероблене речення, пояснить учитель, що замість двох знаків (*йе*) пише ся лиш один (*є*), котрий читає ся так, як оба попередні разом. Між тям поперечною черткою перечеркне *йе*, а над сям напише *є*. Відтак пояснює ся спосіб писання пізньої букви. Я з користю вживаю такого: Близько під горішню лінійку kropчка; від неї на ліво в долину півколо, яке має дотикати до горішньої лінії; під сподом, також в ліво, друге півколо, що має дотикати до долішньої лінії. Долішнє півколо має бути трохи більше від горішнього і загнене в гору. При тім поясненню учитель стирає *йе*, і сю частину букви, про яку говорить, зараз пише, а ученики уважають. Опісля два, три розумніші повторять, а учитель ще раз напише сю букву окремо, в більшому розмірі. При писаню посліднього у підставовім слові *є* научить учитель сполучувати сю букву з попередною. При попередній букві дає ся трохи довший хвостик, а *є* пише ся у такім віддаленю, щоби долішнє півколо зійшлося з хвостиком.

Принягідно треба запримітити, що букви: *о*, *в*, сполучує ся з горішнім півколом слідуючого по них *є*. Діти вже повинні знати, що до *о* дочіплює ся хвостик слідуючої букви в горі, при помочи kropки, а до *ф*, *б*, *л*, такий самий, лишень без kropки і в долині. Счіплювано букв повинен учитель поучувати з найбільшим педантизмом, щоби в письмі учеників завжди була видна докладна різниця між буквою а словом.

Так кінчить ся перша лекція, а у другій поучує ся вже про *я*. Як звичайно повторює ся матеріял попередно перероблений і до него навіязує ся новий. Се відносить ся лиш до науки із погляду, бо про *я* довідають ся діти так само як про *є*. Спосіб писання *я* пояснює ся так. Два луки (півкола) як при *є*, але місто kropки в горі, починає ся писати сю букву трохи довшим хвостиком. Від долішнього півкола пише ся дві чертки (*і* без kropки) так близько, щоби дотикали до хвостика, лишеного в горі.

Трета лекція обійме науку про *ю* (*йу*), четверта про *ї* (*йі*), а про *юо* не потреба поучувати, бо діти вже тільки повинні користати з тих чотирох лекцій, що без пояснення мають се вміти писати.

II.

Вже при лекції про букву *к* має ся дітям подати різницю між звуками м'якими,*) а твердими, що опісля повинно повторити ся при буквах *х*, *л*. При тих трох буквах потреба поучити діти про оба роди звуків, іменно зіставляюванем звуків *к*, *х*, *л* поступенно в такім порядку і в тім часі, в яким учать ся діти про них, з голосозвуками *и*, *і*, *е* за м'які, а з иньшими за тверді.

*) Повинно писати ся *євангеліє*. (зам. авт.)

**) Вигідно звуки *к* (*б*), *х* (*б*), *л* (*б*) називати м'якими, а: *сб*, *зб*, *цб*, *нб*, *лб*, *тб*, *дб*, звуками зм'яченими, щоби одні від других відрізнити.

В рускій мові є характерне мягчаче *и*, якого нема у польській, то-ж найбільшу вагу треба класти на такі прикмети при науці в школах з польською викладовою мовою. Має ся розуміти, що в другій класі, евентуально на другому степені, в школах руских повинно ся вчити польської ортографії на відворот: в школах польських у тій класі рускої правопису на підставі польської, не згадуючи вже про науку мови, яка інакше не принесе великого хісна. Є надія, що діждемо ся окремих підручників для шкіл руских, окремих же для польських, чим упорядкунть ся науку. Але вернім до річи. Наколи ученики знають про мягкі: *к, ѡ, ѣ*, легко прийде ся поучити їх про змягчені.

Ось образець поступованя:

Учитель прокаже реченя, н. пр. *Михась і Костусь читали письмо*, розложіть єго на слова, на склади, а підставові слова і на звуки, і напише на таблиці, пишучи замість *сь*, с.

Один з учеників прочитає перше слово, а відтак учитель питає ся:

— Чи говоримо *Михась*? — Ні, відповідає ученик — говоримо: *Михась*. — Який голос (звук) має бути на кінці сего слова? — На кінці сего слова має бути голос *сь*. — Яка буква є написана на таблиці на кінці сего слова? Буква *с*.*) — Чи голос *с* вимовляємо твердо, чи мягко? — Твердо. — Яку-ж букву має ся там написати? — Мягку. — Чому мягку букву має ся написати? — Бо чути мягкий голос. — Які знаєш мягкі букви? — *к, ѡ, ѣ*. — Чи ті букви пишє ся так, як подібні тверді? — Так. — По чім пізнаємо, коли таку букву читати твердо, а коли мягко?**) — Наколи по них слідує *и, і, або е*, читає ся їх мягко і на відворот. — Чи по мягкім *с* слідує у тім слові *и, і* або *е*? — Ні. — Почім же пізнати, що тоє *с* має ся читати мягко? — Не знаю.

Тоді учитель поучить: Слї с має читати ся мягко, додає ся до него значок такий: *ь*.

Дальше пояснює ся, що *ь* подібно як *і* без kropки, лиш хвостик закручує ся в половині лінії на лїво і сполучує ся єго з попередньою черткою так, щоби утворило ся колїсце, прикріплене до неї. Коли учитель питаннями переконає ся, що ученики річ зрозуміли, питає при кождім слові, написанім на таблиці, а в якім знаходить ся *сь*, або *с*, чи згадана буква має ся вимовляти мягко, чи твердо і після того або дописує до неї *ь*, або *нї*. Опісля ученики напишуть відповідний диктат (одно реченє), а у другій півгодині переробить ся подібно *ль* і на закінчене подиктує ся два, три реченя, в яких находили би ся перероблені звуки. Можна в одній лекції взяти і останні звуки змягчені, але лїпше на шесту лекцію лишити: *нь, ть*, а на сему: *ць, дь, зь*. Через таке розложенє материялу ученики і зрозуміють добре річ і затямлять собі, котрі букви мягчить ся дописанєм знаку *ь*. В семій лекції можна сказати, що той знак називає ся *їр* і нема потреби побоювати ся, щоби ученики так єго читали, як він називає ся.

*) Як прийнято, ученик має відповідати повним реченєм, а я відповідь зазначає двома, трема словами, щоби багато місця не займати.

**) Деякі питання можна розложити на декілька простих.

III.

В п'ятій, шестій і семій лекції можна, а навіть хосенно було-б, диктувати попри інші слова також і такі, в яких при знаку *ь* стояли би самозвуки *е, а, у, і*, бо сьм способом вигідно буде у осьмій лекції зачати науку про звуки йотовані, мягчачі попередні мягкими. Третю частину науки хосенно поділити на п'ять лекцій. В першій чи у осьмій з ряду повчить ся про *є* (*be*), в дев'ятій про *я* (*ba*), в десятій про *ю* (*bu*) і про *ї* (*bi*), в одинадцятій про апостроф, а дванадцята обійме мягчене двох попередних звуків мягкими слідуючим звуком перейотованим.

Учитель напише на таблиці реченє зложене зі слів, у яких із мягкими шелестозвуками *е* сполучене *ь*, прикаже за порядком деяким ученикам прочитати отсе реченє, запитає ся, що *є* написане безпосередно перед *е* і зараз навчить, що замість *ьє* пише ся *є*, але читає ся так, якби у тім місці стояло *ьє*.

Зразок такої лекції:

Учень читає написане на таблиці реченє: *волосьє, лице, більє і руки мають бути чисті*, учитель же мерщій почує, ведучи питаннями до правила.

— Що має бути чисте? — Волосє, лице, білє і руки мають бути чисті. — Прочитай перше слово! — *волосьє*. — Який голос чути у тім слові на кінці? — *е*. — Яка-ж буква написана на кінці слова? — *є*. — Що написане перед *е*? — *сь*. — Кілько знаків треба написати, щоби було *сь*? — Два знаки. — Який знак стоїть перед *е*? — *ь*. — Чи *ь* і *є* стоять при купі? — *ьє* стоять при купі. — Прочитай друге слово! — *лице*. — Який голос чути на кінці слова *лице*? — *е*. — Яка буква написана на кінці того слова? — *є*. — чи перед *е* написаний у тім слові знак *ь*? — Перед *є* нема у тім слові знаку *ь*.

— Прочитай третє слово! — *більє*. — Що написане на кінці того слова? — *є*. — Що написане перед *є*? — *ь*. — Чи *ь* і *є* написані при купі? — *ьє* написані при купі. В котрих словах, написаних на таблиці, стоїть *ьє* при купі? — В словах: *волосьє, більє*. — Від вишньої днини не будемо при купі писати *ьє*, але замість обох значків лиш один значок *є*. Будемо однак читати так, якби там було написане *ьє*.

Між тим учитель зітре знаки *ьє* в словах, в яких вони приходять, і замість них напише *є*.

— Прочитай тепер реченє, написане на таблиці! — *волосьє, лице, більє і руки мають бути чисті*. — Що *є* написане на кінці першого слова? — *є*. — Чи сей знак читає ся у тім слові *є*? — Ні. — Чому той знак не читає ся *є*? — Бо він стоїть замість *ьє*. — Що будемо писати замість *ьє*? — Замість *ьє* будемо писати *є*.

Відтак учитель подиктує кілька речень, але заповість, що замість *ьє* мають ученики писати *є*. По диктанті перегляне таблицьки і поправить замічені похибки.

Так повинен учитель переробити і інші мягчачі звуки йотовані, на що потреба відложити дві лекції. В одинадцятій лекції з ряду повторить ся матерьял із трьох послдних і навчить ся дітей уживати апостроф.

Не лише зайве, але й спиняє науку уживанє в „Буквари“ розділюване слів на склади аж до місця, в яким зачинає ся уживати великої азбуки. Інших причин безхосенности сего не подаю, бо тут не місце на се, а сю

замітку зробив я тільки тому, що при розділюваню слів на склади тяжко по-
учити і про уживане апострофу. Нехай учитель напише на таблиці якенебудь
слово, в котрім має знаходити ся апостроф, нехай розділить склади чертками,
н. пр. *від-ї-жа-ли*. Дитина прочитає се слово однаково, чи після *д* буде на-
писаний апостроф, чи его там не буде. Щоби ученик пізнав потребу того
знаку в письмі, напише ся те саме слово без роздільників і не дасть ся у від-
повідному місці апострофа. Тоді ученик прочитає: *відїхали* і пізнає, що
конче потреба якось зарадити, щоби читати: *відїхали*, а не *відїхали*, він
переконає ся наглядно, що в тім случаю *ї* не стоїть замість *ьї*, але місто *йї*.

Апостроф пише ся лиш на те, щоби звук перейотований не м'ягчив
попереднього звука м'ягчимого, то-ж дивує мене, що в Букварі знаходять ся так
писані слова: *з'орати*, *в'орюй ся*, *з'убожілих* і т. п.

Наколи-б в слові: *з'орати* „о“ мало силу м'ягчення, тоді зм'ягчило-б
„з“; але яким правилом „о“ могло би зм'ягчити звук *в* у слові: *в'орюй ся*,
не можу догнати.

Не можна поучувати, що звук перейотований м'ягчить попередній звук
м'ягчимий лиш тоді, коли оба знаходять ся у тім самім складі. Так виходило
би з деяких примірів, але виші, не згадуючи навіть лиш що наведені з Бу-
кваря, перечать такому правилу, от хоч би: *зїсти*, *зїхати* і другі.

Учитель може поучити, що наколи по звуках м'ягчимох (*с, з, ц, н, л, т, д*) слідує звук перейотований яко двозвук, а не яко голосозвук поєдинчий,
м'ягчачий попередній звук м'ягчимий, тоді між оба звуки вставляє ся апо-
строф. Правда, що таке правило за довге для учеників, що ледви від п'ятиох
місяців познайомились з шкільними лавами, то-ж треба его подати в лекшій
формі. Впрочім нам не ходить о те, щоби діти вміли проказувати багато пра-
вил, лишень щоби їх розуміли і привикли їх уживати; але і се треба запри-
мити, що наколи ученик вміє вжити якесь правило, потрапить его і про-
казати, а кілька питань треба покласти, щоби ними від дитини видобути
довше правило, се залежить від того, яку вона має вправу висказувати гадки
словами.

Примір поучання про уживане апострофа.

Ученик читає: *тато відїхали домів*.

Тоді учитель питає, а ученики відповідають.

— Прочитай друге слово! — *відїхали*. — Що є написане по букві
д? — По букві *д* є написане *ї*. — Замість чого стоїть *ї*? — Замість *ьї*. —
Чи ми прочитали букву *д* твердо, чи м'яко? — М'яко. — Котрий звук зм'яг-
чив звук *д*? — Звук *ї*. — Котрі ще звуки можна м'ягчити звуком *ї*. —
Звуком *ї* можна ще м'ягчити звуки *с, з, ц, н, л, т*. — Ті звуки, котрі можна
зм'ягчити, називають ся звуки м'ягчимоі. — Котрі звуки називають ся м'ягчимоі?
— Ті, що їх можна зм'ягчити. — Котрі звуки можна зм'ягчити? — Можна
зм'ягчити звуки: *с, з, ц, н, л, т, д*. — Як ті звуки називають ся? — М'яг-
чимоі. — Прочитай ще раз друге слово! — *відїхали*. — Чи ти говориш за-
всїгда *відїхали*? — Ні, я говорю *відїхали*. — Чи у слові *відїхали* гово-
рить ся м'ягчачий звук *д* м'яко? — Твердо. — Чи у тім слові звук *ї*
м'ягчить м'ягчачий звук *д*? — У слові *відїхали* *ї* не м'ягчить м'ягчачого
звука *д*. — Наколи *ї* не м'ягчить м'ягчачого звука *д*, або иньшого м'ягчачого
звука, тоді межі звук м'ягчачий, а звук *ї* кладе в горі протинку. По відни-
танню правила кількома реченнями питайним подиктує учитель кілька слів,
в яких перед *ї* стоїть апостроф, відтак так само поучить про уживане апо-

строфа перед двозвуками *є, ю, я*. В школах однокласових буде мусів учитель розділити сю лекцію на кілька, пр. на дві, або навіть на чотири.

Матеріялом послідної лекції про звуки йотовані в мягчене звуком перейотованим, або знаком *ь* двох шелестозвуків мягчихмих.

В реченю, яке пише ся на таблиці, повинні бути два слова, з котрих в одному містили би ся два змягчені шелестозвуки в однім складі, а в другому слові два змягчені шелестозвуки в окремих складах. На пр. *сьліний дотикає ся часто предметів пальцями*.

Учитель: — Прочитай написане! (Учень читає). — Прочитай перше слово! — *сьліний*. — Прочитай перший склад! — *сьл*. — Прочитай перший звук! — *сь*. — Чи той звук твердий, чи змягчений? — Змягчений. — Прочитай другий голос! — *ль*. — Чи той звук твердий, чи змягчений? — Також змягчений. — Чи сї оба змягчені звуки написані в однім складі, чи один в однім, а другий в другім складі? — Оба змягчені звуки написані в однім складі. — Прочитай сей склад! — *сьл*. — Наколи два змягчені звуки стоять при купі в однім складі, тоді перший звук пише ся твердий, а другий мягчить ся так, якби они оба були змягчені. — Котрий з сих обох змягчених звуків є перший? — *сь*. — Котрий другий? — *л(ь)*. — Чи перший потреба змягчити? — Ні. — Чому? — Бо оба змягчені звуки стоять при купі і у тім самім складі, то-ж першого не треба змягчити. — Чи при *сь* потреба у тім слові знаку *ь*? — Ні. — Чому? — Бо *сь* має ся писати твердо.

— Прочитай послідне слово! — *пальцями*. — Прочитай перший склад сего слова! — *паль*. — Чи у тім складі є змягчений звук? — Прочитай сей звук! — *ль*. — Прочитай другий склад того слова! — *ця*. — Чи у другім складі є також змягчений звук? — Є. — Скажи, котрий! — Чи оба звуки змягчені стоять при купі? — Оба стоять при купі. — Чи оба змягчені звуки є у тім самім складі? — Ні, *ль* стоїть у першім складі, а *ць* у другім. — Наколи два змягчені звуки стоять при собі, але один належить до одного складу, а другий до иньшого, тоді оба звуки треба змягчити.

Дванадцята і послідна лекція про звуки йотовані кінчить ся диктатом.

У сій пробці подав я матерьял сухий, деякі „питаня“ і „відповіді“ ляхонським стилем писані, але тим не хочу говорити, що закраски не потреба, а найліпшою закраскою є наука з погляду на підставі підручника шкільного, то-ж по переробленю кожної частини тої науки повинен учитель звертати ся до Букваря. Вправді в Букварі у тій часті, як я вже сказав, знаходиться дуже мало і неупорядкованого належно матерьялу, але маю надію, що вже не дуже довго будемо мусіти бути латачами.

Обовязкові забави для молодіжи.

В комісії, посвяченій шкільній гігієні в Нюрнберзі, виголосив др. Франкенбурґер відчит, в котрім старав ся доказати, що гри і забави для шкільної молодіжи повинні бути запроваджені обовязково в годинах, обнятих

шкільним пляном. Передовсім виходить він з тої точки погляду, що школа має обов'язок дбати як про фізичний, так і умовий розвій своїх учеників, а лекції гімнастики, обняті пляном німецьких шкіл, не вдоволяють тоту потребу в відповідній мірі. Позаяк педагогічна і гігієнічна вартість того рода забав зістала загальною признана, не видів би прелатент в тім ніч невідповідного, 'если би для запевнення всім ученикам корисний, що з них випливають, треба' було ужити примусу. Інакше усувало би ся від них власне тоті діти, котрі їх найбільше потребують, так як се було і з гімнастикою, коли она належала до над'обов'язкових предметів. Примус є, після его думки, конечним також з огляду на родичів, котрі нераз в годинах, призначених на забаву, будуть воліли затруднити діти якоюсь домовою або заробковою працею. Звільнювати від спільних забав, так як від ходження до школи, повинно би лише лікарське свідощтво. Діти утілі і анемічні, що усувають ся від забав через несьмілість і отяжілість, так як і ті, що волять самовільне волокитство, треба би до них змушувати. В Бруншвігу суть забави для шкільної молодіжи обов'язкові, а анї родичі, анї ученики або учителі не оказують невдоволення.

Деяким з повисше наведених аргументів трудно заперечити певної слушности, пр. було би річню важною, аби спільні гри на свіжім воздуху хоронили учеників від уличного волокитства або від визискування їх сил в заробковій праці. Однак не менше треба би ся стерегти і того, аби запал для новости, якою суть ще нині ігрища для шкільної молодіжи, і властиве німецьким педагогам уподобане взяти житє молодіжи в стислі рами регуляміну і ригору не зіпсували цілої справи і не надали єї надто односторонного напряду. Засадничою цїхою забави є свобода; она є zarazом чинником образуючим і рішає до певної степені о виховавчій вартості забав в противности до гімнастики. Не треба також думати, аби забави на свіжім воздуху завдячували ціле своє педагогічне значінє присутности учителя, котрий ними управляє. Примус ходження на спільні забави міг би потягнути за собою уємні наслідки в кількох напрямах. Удїл в забаві мусіла би часто брати нараз надто велика скількість дітий, через що для удержання над ними надзору мусіли би бути піддані стислійшому ригорови, як на то позволяє природа самої забави і діти мали би менше поля до розвинення самостійности. Учасники рижнали би ся нераз дуже під оглядом фізичних сил, справности м'язів, темпераменту і т. д., в наслідок чого слабші були би змушені до надмірних, здоровлю шкідливих напужень. Анемічним дітям треба руху, але в кождім случаю руху уміркованого, не вичерпуючого. Позіставанє поза товаришами наражувало би таку дитину на упокоренє і прикроєтє, що лише затроїли би єї цілу забаву. В кінці для дітий, котрі дома, в кружку знайомих собі товаришів під оком родичів мають нагоду уживати руху в свободній, самостійно з'організованій забаві, примусове зтяганє їх до забавляючої ся шкільної армії становило би прикрість, не даючи ся усправедливити жадним педагогічним взглядом.

Справозданє

з діяльности виділу філії Тов. педаг. в Тернополи за рік 1901.

Сегорічний виділ філії, в склад котрого увійшли Вп. П. Мостович jako голова, П. Риппійський заступник, о. А. Уліцький секретар, пна Е. Тишинська контролор, п-ні Ф. Тененбавмова і О. Солтис заступники виділових відбув в році 6 засідань.

Важнійші справи, якими виділ займав ся, були:

1. Справа придбання фондів на заснуванє Інститута дівочого в Тернополи. В тій цілі розвинула філія а передовсім Вп. пані, належачі до сего товариства, дуже успішну діяльність. Їх старанєм і жертвами уряджено по концерті Шевченковім в марці комерс, в цвітінн сьвяченє, в маю вечерницї з тамболою, в жовтні вечерницї з відчитом, в грудні вечерницї Андриївскі, св. Николіївскі з представленє дїточим і комерс. Через се фонд Інститута значно побільшив ся, бо о 705 К., уміщених в повіт. Тов. кредитовім в Тернополи на книжочку щадничу ч. 99.

2. Виділ старав ся через гуртовне, по зниженій ціні закупленє книжок шкільних а відтак продажу їх узискати фонд запомоговий на одїж та книжки для убогих учеників шкіл народних і середних. Головна заслуга в тім дїлі є Вп. членів виділу пп. П. Риппійського і Я. Миколаєвича с поза виділу.

В цілі побільшеня того фонду відносив ся виділ філії до Товариства „Дністер“ з просьбою, щоби при роздїлюваню запомог, які що року Товариство між ріжні добродїйні інституції рускі роздає, все якусь суму і філії Тов. педагогічного в Тернополи признавало.

Щоби як найбільше учеників Русенів прибувало до шкіл середних, виготовив і розіслав виділ відозви окремо до 35 учителів народних і 38 сьвященників в околиці з заявою, щоби они своїм впливом і радами заохочували селян до посиланя в школи середні своїх, до науки спосібних синів, що мабуть і не було без успіху, бо вже в сїм році записало ся до I. класи рускої гімназії в Тернополи 112 учеників.

Філія Товариства педагогічного числала в минушнім році 81 членів, прибуло в протягу року 14 членів, виступило 13, проте стан теперішній 82 членів.

Приходу мала філія в сїм році разом з фондом на Інститут 3011 К. 29 сот. Майно самого Товариства виносить 853 К. 96 сот.

З виділу філії Товариства педагогічного в Тернополи дня 12. сїчня 1902.

О. Солтис, за секретаря.

Внесене посла Барвіньського і товаришів.

Зваживши, що в Галичині число середніх шкіл в порівнянню з иншими австрійськими країнами є за мале і не відповідає числу населення і числу шкільної молодіжи і

зваживши, що на 32 гімназії в Галичині маємо лише 4 гімназії з руским язиком викладовим, котре то число не відповідає ані числу руского населення в краю, ані потребам рускої шкільної молодіжи;

зваживши, що Станиславів своїм положенем в осередку руских повітів і яко столиця руского єпископства надає ся для заснованя рускої гімназії;

зваживши, що число учащуючої до гімназії в Станиславові рускої молодіжи є так значне, що може заповнити окремий заклад;

зваживши, що по гімназіях з польським язиком викладовим є більше як 30 учителів Русинів, з котрих найменше 18 можна би приділити до навчання в гімназіях з руским язиком викладовим;

зваживши, що фреквенція рускої гімназії була би зовсім обезпечена, як се вказує значне число руских учеників в І. кл. від кількох лїт;

зваживши, що заснованя рускої гімназії домагаються ся там від кількох лїт Русини Станиславова і околичних повітів петиціями, вношеними що-річно до В. Сойму,

вносять підписані:

В. Сойм зволить ухвалити:

„Взиває ся ц. к. Правительство, щоби з роком шкільним 1901/2 заснувало в Станиславові гімназію державну вищу з руским язиком викладовим, починаючи поступенно першою класою“.

Під взглядом формальним вносять підписані, щоби се внесене відслано до шкільної комісії.

У Львові, дня 28, грудня 1901.

Барвіньский, внескодавець.

† Шептицкий, † Константин Чехович, Др. Могильницкий, Старух, Гурик, Богачевский, др. Олесницкий, Остапчук, Мандичевский, Охримович. Король, Барабаш, Глиджюк, Мазикевич.

Д О П И С Ь.

З Целієва пишуть нам:

Рідкий а може перший обяв товарного признання і поважання оказали товариші-учителі гусятинського повіта уступаючому на емеритуру товаришови п. Захарію Садовському, бувшому учителеви в Самолусківцях.

Дня 8. н. ст. січня з'їхало ся 18 учителів і учительок-товаришів до Целієва, де тепер п. З. Садовский на емеритурі жив, і вручили ему золотий

перстень, закуплений зі складок, зроблених на окружній коференції учитель-скій в Хоросткові.

Перстень сей вручила учителька місцева, п. Мальвина Бургарт, при відповідній промові товариша п. Олексія Гайдукевича, управителя школи в Хоросткові.

Несподіванка ся до слез тронула старця - товариша, а заразом дала доказ, що мусів він бути симпатичним товаришом-вспівробітником; як також, що і товариші дбають про своїх співробітників та що уміють їх заслуги оцінити.

Годить ся тут згадати, що п. З. Садовський вислужив 38 літ на двох посадах, що отже не переносив ся з місця на місце.

Яким він був товаришем для всіх, доказує почесь, яку ему віддали.

Подаючи рідкий сей обяв признання до загальної відомости, мушу від себе піднести на славу учителів тутешного округу шкільного, що уміють оцінити заслуги своїх товаришів-вспівробітників.

Чесць Вам Вп. Панове! З'єднайтесь всі і при кожній нагоді, бо сли самі не подбаєте о належну оцінку власних праць і заслуг, не можете надіятись, щоби другі веретви суспільні їх справедливо оцінили.

Така вже Ваша доля щербата.

Д к случайний учасник, а Ваш друг.

Від Редакції.

Від п-а Як. Миколаєвича з Тернополя отримала наша Редакція слі-дуюче письмо:

Прошу о поміщенє в найблизшій числі „Учителя“ слідуєчої заяви:
„Понеже Хв. Редакція „Учителя“ полишуючи в 24 числі сеї часописи з р. 1901 мою статю п. з. „У відповідь п. Г.“, пропустила з них **само-вільно** поодинокі реченя і уступи, проте під так зміненою відповідію підписати ся не можу. — Як. Миколаєвич. Тернопіль 7 січня 1901.

На се заявляємо, що ми не пропустили нич такого, щоби мало яку небудь річеву звязь з критикою підручника п-а Г. або з відповідію на ню, а тільки такі слова взглядно реченя, що виходили поза рами об'єктивности, що уважаємо є не лише в інтересі поваги критики але і дотичних осіб.

Від Адміністрації.

Просимо о вирівнанє залеглостей за минулі роки і о відновленє на новий рік.

Реклямовані числа „Учителя“ вишлемо по скомплетованю річника 1901, о скілько запас стане коло $\frac{1}{2}$ с. р.

Передилата:

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОР҃АН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакція
ул. Собіщини
ч. 7.
Адміністрація
ул. Софії
ч. 9. а.
→←
Неопечатані ре-
кламації без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Справедливість в вихованню.

„Дитину за руку — родичів за серце.“

Перша дитина — потіха, слідуюча — заохота до праці, послідна — підпора старости, а усі разом — витячна точка нашого прямованя, наших бажань, забігів, старань. Через дитий відроджуємо ся, в них бачимо своїх наслідників, дітям полишаємо не тільки материяльні добра, але й наше віруванє, наші ідеали.

Живучи для дитий,кладаючи всі наші сили моральні, умові а навіть і материяльні для осягненя можливо найвисших завдань вихованя, живемо для суспільних цілій, бо бажаємо для будучої суспільности приготувити горожан, здорових морально і фізично, сильних умом, засібних в средства материяльні, а чим більше таких людей буде мала суспільність, тим вищою буде она. Живемо для дитий, але не виключно для них, живемо для суспільности через наші діти, памятаючи, що гідне сповнюванє найблизшого природного обовязку, котрий є і природною потребою нашого серця, се найважнійше завданє родичів. О скільки се завданє важне, о стільки трудне оно не тільки до сповненя, але навіть до основного зрозуміня; любов родичів,накладає окуляри, через котрі в фалшивім сьвітлі бачимо зарівно хибі і прикмети наших дитий, як і відносини осіб посторонних і нас самих до них, а погляд сей се така улуда, що трудно нам увірати, що помиляємо ся.

Тота любов, що наказує родичам переводити безсонні ночі коло ко-
лиски дитини, наражати своє житє, обходячи дитину в заразливій хоробі,
відбирати собі від уст, щоби лише голод дитині не доскуляв, посвятичувати
всі свої сили в цілі запевненя щасливої будучности дитині, се велика сила;
тота любов змальована найкрасше в словах: „дитину за руку — родичів
за серце“.

Ніколи не будемо нікому так вдячні за прислугу нам лично зроблену,
як за поміч, оказану нашій дитині; власні кривди скорше забудемо, з труд-
ними условинами життя скорше погодимо ся, але найменша несправедливість
ниряджена нашим дітям обурює нас, хмара, що грозить їх будучности, трі-

вожить нас і відбирає нам супокій. Тому то мають люди жонаті і дітні, один чинник більше, котрий впливає на утворенє їх понятій, бажань, ідеалів життя, а тим чинником є родительська любов. — Суспільність, зложена з самих батьків і матерій, була би більше уступчивою, як тота, що складала-сь би з людей нежонатих, не маючи ціли життя в будучности.

Коли я був ще нежонатий, тоді жив я в непорозуміню, а властиво не жив, з одною дальшою кровною, але скоро я оженив ся і перша дитина мені уродила-сь, я навязав зараз зірвані зносини, щоби моя дитина не мала незначливих собі людей. Скоробим жив з ким в гніві і бажав собі вишукати відповідний еквівалент, котрий би не тільки кривду винагородив, але і сльози обер, я звернув би ся до єго дітей, через них — дорога до серця родичів.

Тота родительська вражливість буває найчастійше причиною непорозумінь межи родичами а особами, займаючими ся вихованєм і наукою їх дітей; ніякий суд не є так трудний, безсторонний, незалежний, як в справі тих відносин; проте повинні виховавці і учителі, котрим легше здобути ся на суд об'єктивний, хоч і ту може суб'єктивізм увійти в гру, пам'ятати о правах серця родичів, бути зглядом них справедливими і виrozumілими. Одакож родичі не можуть вимагати, щоби люди чужі кермували ся беззглядною любовю і в засліпленю хвалили навіть нечесноту; їм прислугує найсвятійше право домогатись, щоби їх дитині кривда не стала ся, доходити всякої несправдливости, всякого івалту, докананого на правах здорової педагогії.

Справедливість повинна бути підставою поступованя кожного педагога, кожної школи і то не тота холодна справедливість, унята в параграфи і обмежена кодексом карним, але оперта на праві Христові „любови діточок“, справедливість, що бере в рахубу індивідуальність кожної дитини як що до єї віку, спосібностей, сил фізичних, так і що до умовин родинних, суспільних, в яких дитина зросла і жити мусить.

Се було би вельми несправедливим ставити хлопцеві спосібному і рівночасно меньше спосібному те саме завданє до сповнення і так само єго оцінювати, вимагати від дітей, що находять ся в відмінних обставинах, щоби рівно добре сповняли обовязки, вложені на них. Чи можемо пр. жадати, щоби дитина неможлих родичів, котра ніколи дома не чула польської мови, а доперва єї в школі почалась учити, мала таку вимову, як дитина родичів маючих, котра від дитинства мала нагоду обертатись посеред людей, володіючих тою мовою.

Скоро дитину тих неможлих родичів, котра борєсь з злим акцентом, не можемо звільнити від того предмету, оціняймо-ж бодай легше єї працю і змаганя. Справедливий суд, опертий на любові до молодіжи, повинен припоровлюватись все і всюди, не тільки при оцінюваню поступів в науці учеників, але також, а може ще з більшою оглядністю, підчас провірювання шкільних проступків, або так званого поведєня учеників і назначаня відповідних кар. Засаду, що лїпше є, щоби 99 винних не зістало укараних, як би мав один невинний неслухно терпіти, треба безумовно особливо у молодіжи припоровлювати. Не може бути нічого приємнішого для благородних сердець, як простити, проте, кілька разів окаже ся се можливим, повиннісьмо того средства не поминати.

Оригінальний случай наведу з моїх школярських часів. Був я в тім-назії; підчас викладу хемії зібрались ми усі доокола стола і понахильювали

голови, щоби лїпше придивити-сь робленому досьвідови; посеред нами стояв професор, котрий теж нахилив голову; се був чоловік молодий, делїкатний, хоробливий, мало ріжнив ся він від учеників. Один мій товариш користав з загального занятя і робив нам псоти, поштовхуючи одного по другім або вимірюючи нам так звані „пштики“ по ухах; через невагу ударив одного разу замість в ухо товариша — професора. Учитель, ражений тим несподівано, підніс голову до гори, обернув ся в тій хвилі, а достерігши піднесену руку псотника, сказав: „хлопче, що я тобі такого учинив?“ а псотник, спізнавши свою помилку, упав без найменшого застановлення на вколїшки і благав: „Простїть, пане професор!“ Професор підніс его і сказав: „Я певний, що ти мене не хотїв ударити“. На тїм скінчила ся ціла справа. — Чи такого професора не мали ми любити, почитати? Чи він не міг мати на нас незвичайного впливу?

Професор помер не довго по тїм; грудна хвороба звалила его у темний грїб по 4-ох роках учительської служби. Малисьмо многих учителїв, котрих память нам дорога, і про котрих завсїгди з пошанованєм згадуємо, а прецїнь жадного так не згадуємо, як власне того.

Справедливість в шкільнім житїю, се сонце, котре повинно нас вести і освічувати найтемнїйші кутики шкільного дому; тїлько під добродїйним впливом того сонця можна викорїнити мікроби розкладу, що не зносять сьвітла.

Справедливість, се матїр поважання для школи і єї представителїв; навіть руку, що карає, пошануємо, скоро карати буде з любовю.

Справедлива школа вносить адорове зерно в суспільне житє, утихомирює уми, виховує будучих горожан!

Справедлива школа се основа суспільного спокою.

„Про артизм в дитячїй кїмнатї.“

Артизм і дїти — се дуже інтересне. Незабавом зачнемо нашим дїтям в колисках викладати історїю лїтератури. „Мати! читай своєму однорічному синкови Кобзаря Шевченка!“ Артизм в дитячїй кїмнатї?!!

Послухайте троха терпеливо: Не ходить тут о щось зовсїм нового, не думаю творити якого небуть нового предмету шкільного — нї, сохрани Госпеди, — у мене зовсїм що иньшого на думцї. Полишїм малу дїтвору в золотїй свободї, як довго „батько“, держава не противить ся сему. Дитинї не повинен єї артизм ані хвилини задавати працї. „Єї“ артизм? А се-ж, що за шутка? Нї, се справдїшна правда. Не так трудно переконати ся. Заглянь но, батечку, до дитячої кїмнати, придивись добре і скажи — чи не добачуєш там артизму. Диви ся добре, як твій здоровенький синок забавляє ся, та скажи, чи се не правдивий артист! Бєли мєму висказови притакнеш, то скажи тепер, чи не належало би звернути уваги на сей артизм? Чи не є се нашим сьвятим обовязком заховати з тих хвиль дитячого щастя стїлько красного, скїлько лиш нам вдасть ся, із тих дарїв, з котрими лежить малий артист в колисцї

нич не стратити, противно всім силами старатись о се, щоби ті дари розвивалися і росли в користь і щастє дитини і цілого народа?!

А чи багато треба труду? Ні, зовсім ніякого — троха доброї волі, а красну ціль осягнути зможемо.

Так критично обсервуючи поведєня наших дїточок, побачимо багато інтересних моментів.

Наколи старий Gröbel дав малому хлопчикови кулю, валець або кістку, щоби наглядно пояснити форми, спостеріг скоро, що дитина не вважав кулі за кулю, але за бальон або яблуко, валець вважала дитина за пса, kota або миш, кістку за стіл, дїм і т. и. А се-ж як? Річ зовсім ясна. Чарівниця-фантазия (уява) володіла душею хлопчини, вона то перемінювала кулю, валець і кістку, вона шуткувала зі старого педагога.

Ми дорослі мусимо нераз за боки зі сьміху брати ся, так настроює нас вельможне панованє уяви. Посадиш малого на колїна, а він чувсь бути високо на кони, вложив на головку хлопчини паперову шапочку, а він чувсь відважним атаманом та з бунучною міною стинає голови кропива. Татар — хлопчина стаєсь драматичним артистом, хоть і сам собі з сего справи не здає; вірить в людей і в відносини, котрі бавлячись сам собі творить. Ба, але і разом і акцію сам творить; він не лиш артист драматичний, але і поет драматичний. Він є драматург, актор і слухач в одній особі.

В перших роках свого життя дитина сама стараєсь о приряди до забави. Поставляє хлопчина крісла одно за другим — а зелїзниця вже готова, сїдає сам на одно, на друге садовить сестрачку, засвище і їде до бабці.

Оберне столик до гори ногами, садовить ся в середину та пливе свобідно по безмежному океанї. Малий артист має під рукою і куліси і всі приряди, він і помічників скоро собі добирає: столик послужить єму за песика або котика, а на палиці їздить хлопчина охїтїйше, ніж не один їздець на правдивім арабі. У всіх тих забавах і грах помагає єму фантазия.

Скоро і захланно, як бідний студент, вчить ся дитина щоденно, хоть і не знає она о тім; она має так дуже багато вчити ся в житю, проте старає ся вже в початках свого Істнованя пізнати загальні форми. Бавлячись, вчить ся она. Усюди бачить подібні річи, різнородність єї еще чужа. Ніяке розумованє не спиняє єї фантазії. Місяці минають скоренько. Дитина підростає, бачить, чує і пізнає. Обсяг єї відомостей більшає і росте з кожною хвилиною, годиною і з кожним днем. Дитина зачинає добачувати ріжницї, бо она зже і порівнює. Зблизжає ся час, коли єї вже не вистарчить столик, паличка, — она вже знає, що столик є столиком, она шукає за чимсь новим, чимсь, що заняло би єї очі, ум, а найголовїйше фантазию. Що-ж робимо? Даємо дитинї забавку „плястичну“, наслідуючу природі форми. І дитина бавить ся сердечно, пестить і голубить ляльочку день другий, а відтак кидає єї в кут. А се-ж чому? Тому бачите, що вона змудилась сею забавкою, єї фантазия не знайшла товчка. Тота забавка справить дитинї правдиве вдоволенє, котра а'уміє заняти єї фантазию; забавки, які щоденно попадають в ручєнята дїтвори, чи відповідають они своїй цілі? Ні, не треба багато доказів вишукувати, можемо о їх непрактичності що-день переконати ся. Забавка, якою тепер пересїчно дитина бавить ся, убиває всі артистичні пориви, бо відсуває на бік фантазию. Що-ж проте треба робити, щоби плекати ту фантазию, котра в дитячїм віці грає так важну ролю?

Даваймо до рук дитини лиш таку забавку, яка не має точнісенької подоби предмета, який она представляє. Даймо тим чином нагоду до праці фантазії, се принесе багато хісла.

Нехай дитина бавить ся, вдивляє ся, а чародійка-фантазія най її помагає, най заповнює неясні місця, най не pozwalaє дитині нудити ся, се дуже важне! А як часто у нас грішать ся против сему?! Скільки то грошей видирають фабриканти нашим мамам і вуйкам за забавки, зовсім подібні до предметів, котрі мають представляти. Коник мусить мати скляні очі і правдиве волосє, а ляльки — ах ті ляльки — наколи не замикають очий, не кричать „тата“ і „мама“, не мають красної сукиї — то негідні они дістатись до діточих рук!

І що-ж роблять діти з тими забавками? Они бавлять ся, але так, як вище сказано, день або два, коли однак не добачують в забавці нич нового, відкладають ту гарну ляльку на бік, без агляду на її балевий стрій, відтак витягають свої старі ляльочки, хоть у одної носика нема, у другої рука поломана і бавлять ся ними сердечно.

Не збогачуймо про те і так вже богатих фабрикантів забавок, не кидаймо тяжко запрацьованого гроша в болото! Се доказано же фактами, що з убогих верств суспільности виходять правдиві артисти, а се тому, що у дітей, вихованих в недостатку, красні забавки не знищили фантазії. Не даваймо дітям за багато забавок, якогонебудь они були б рода, — бо се також не добре.

Чим більше діти розвивають ся, треба їм підсувати забавки більш природніші, все однак поступати годить ся осторожно і не спішати ся без потреби. Не мудрим є і відзвичаюване дітей від забавок. Прийде пора, що дитина сама положить забавку на боці. Бо-ж знанє дійсних предметів ширить ся, фантазія не знайде в забавці інтересу, — она сама глядять за чимсь новим, більше інтересним.

Годить ся тепер звернути увагу на книжки з образками; они вже і між рускою дітворою розширяють ся.

Дитина любить краски. Вже в колиці звертає охотно свої очената в сторону світячої лампи, в день в сторону вікна. Барв однак она не розрізняє; доперва між 3 а 4 роком будить ся у неї змисл барв. Нема проте ціли ані рації підсувати за скоро ріжнobarвні образки. Коли-ж однак змисл барв пробудить ся, плекаймо-ж его. У нас до тепер звичайно не так робить ся, як треба. В часі, коли дитина цілком еще не вразлива на барви, підсуваємо їй ріжнobarвні картини — противно-ж, безбарвні картини полишаємо старшим дітям.

Се, що до барв, тепер що до самих образців. За багато в них перспективи. Дитина не розуміє сего, її перспективна ілюзія еще дуже слабенька. Скорочене рамя буде для неї коротким раменем, кінь, там далеко на образку — буде для дитини лошатем і т. и.

Рисунок мусить бути, о скільки се є можливим, як найпростійший. До чого-ж є книжка з образцями? Она до того, щоб дитина навчила ся „видіти“, „оглядати“. Річи, котрі дитина бачить в природі, не дадуть ся докладно оглядати, хотяй би з сеї простої причини, що загато бачить їх дитина відразу. Скоро дитина пізнає головні форми докладно на образочку, знайде їх без труда і в природі.

Дитина мусить навчити ся пізнавати річи, якими она єсть — се перше і найголовнійше. Навчилась дитина сего, слідує образованє зміслу краси. На се однак єще не пора.

Єсть єще одно средство, яке тут дасть ся¹ примінити з великою користю. Суть се роботи ручні. Бачимо що-денно, що, скоро дитина може уживати своїх рук, творить она сама, без помочи иньших. Она „пече“ порошок або болото — „будує“ — зносить камінці і палички, все, що лиш попадєсь, бере своїми рученятами, аби щось з сего „зробити“.

Ті природні стремленя використовувати, ними кермувати — се задача виховуючого. Новіша педагогіка звернула на ті прояви увагу. Знаємо добре, що вже Fröbel уложив ручні роботи дитячого віку в одноцілну систему, котра хоть мала похибки, була однак богата в добрі сторони і принесла не мало хісна.

З форм, уложених Fröbl-ом, обходять нас „форми краси“ і „форми життя“. При помочи „форм краси“ хотів він подавати малій дитворі понятя правильности, симетрії, гармонії, пропорції і т. п. В тій цілі укладали діти палички або таблички в зізди, колеса і т. п. Є змісл краси і головні підстави орнаментики мали тим чином у дитий розвивати ся. Се удавалось по части; однак педагогі найновішої доби поставили зовсім оправданє питанє, чи так вчасне розвиванє зміслу краси і орнаментики приносить дітям дійсну користь? Почалась горяча дебата, в кінци більшість супротивила ся завчасному розвоєви зміслу краси, мотивуючи свої погляди тим, що вчасне привичаюванє дитини до симетрії, гармонії і пропорції, не є без небезпек і що вдоволити ся на разі треба тим, щоби дитині дати „сильні ноги“, — дороги най она собі сама шукає.

„Взміцнюванє духових мускулів“ відложити треба на час пізнійший: час шкільний.

О много важнійшим є для нас, що Fröbel розуміє під „формами життя“. Для артистичного образованя можна їх дуже успішно використати. Бо-ж як лучше можна образувати фантазію дитини, єсли не тим, що єї кажеєсь будувати з каменців хати і т. п.? При тій роботі-забаві вчить ся дитина обсервувати, порівнювати а рівночасно і рука єї набирає вправи. А що не ходить тут зовсім о копіюванє, але ограничені средства спонукують часто дитину до ставленя собі питаня, як же то зробити, щоби було подібне? — то і в тій забавці єї фантазія є властивим провідником.

Щоби однак та дитяча забава-праця приносила хосен, то і ту перестерігати треба, щоби скриньочки до будови були зовсім поєдинчі. Скомплюковані каменці і орнаменти будуть для дитини тим самим, чим є ті хороші ляльочки, котрі виглядають, мов би походили просто з табінету воскових фігур.

А що-ж з рисунками? Найлучше буде, коли їх з дитячої кімнати усунемо. Особливо систематична наука рисунків не повинна мати тут місця. Приїде хлопчина до школи, зачне ся „житєва дійсність“, то і рисувати дитина навчить ся. „Дійсність житєва“ — ой так: переступиш, мій маленький, пороги школи, а вже велика зміна, лагідна твоя пістунка-чародійка кімнати твоєї подружить ся з учителем, котрий від разу запанує над нею, відразу накинє єї свою волю! Кілько-ж то сухих річий мусить він в ті молоді голови вкладати: великого дару божого, втіхи зі штуки, котра в тобі дримає, хоть

ти і сам о тім не знаєш, не потребує він вбивати, він може помочи єї рости, розвивати ся, аж до часу, коли ти прочунаєш, коли сьміливими, молодечими очима будеш вдивляти ся в красний сьвіт!

У Львові 13/1. 1902.

Іван Коссає.

Писемні задачі в одноклясовій школі з цілорічною і південною наукою, як також в двоклясовій школі.*)

Заким перейду до виводів справдішної матерії, згадаю коротенько о значінню праці взагалі.

Праця то важний чинник творення, а тим-то і всеї культури. Потрібно поступово поступаючої праці многих поколінь, аби прийти до вишого людського розвитку. Праця не приносить лиш безпосередний хосен, она має також добродійний вплив на чоловіка самого, позаяк она служить за средство докональности, тривкості і духово-морального поліпшення. Праця, котра ставить сама собі задачі, успособляє тревале задоволенє. Той добрий вплив праці повстає певно лиш тоді, як лиш не надокладає ся сил. Надокладанє сил, до того ще силуванє, приводить до духового і тілесного притупління; також безперестання, монотонна праця не сприяє людському розвитку.

Отже розсудна переміна тілесної і духової праці з відпочинком, забавою, розрадою провадить до всестороннього взбудження духових і тілесних сил.

В теперішній школі працює ся, хоть не можна сказати всесторонно, але і неодносторонно, позаяк і рахує ся, обдумує ся дотично мови самої, відтак учить ся з землеписи, історії природної, рисує ся, сьпіває ся, гімнастикує ся і наше ся. Кождий предмет науковий школи народної має свою ціль. Позаяк моя задача є „писемні праці в школі“, то і обмежусь на тім і скажу де-що о писаню.

Писанє ставить за ціль? „присвоєнє виразного і красного письма“. Письмо то средство зміцнюваня устно-духового присвоєня.

Як вже згадано, треба дитину займать всесторонно, с. є. то духово, то тілесно, то одно і друге по часті разом. Єли би прикладом наука була лиш устна, то, поминувши всі ті прикмети несприяючі розвитку, не був би в силі чоловік сказати, що на ділі знає або ні; се одно, а друге ученикови дана тим нагода, то духове присвоєня практично употребити і тим то духової власности придбати; по третє свої думки впорядкувати особливо в довгих продукциях; по четверте може учитель переконатись, як далеко сягає знанє ученика в данім напрямі, а де показують ся непевности, залагоджувати. Тим дано учителеви одно средство пізнаня більше.

Всі ті користи уділяють писемні задачі тоді, як звертає ся їм приналежити увагу; а та увага така:

*) Темат з конференцій учителів повіту са-черингінського. — Передр. з „Buk. pädagog. Blätter, 1902.

В першій шкільній році не мають писемні праці форми шкільних чи домашніх задач, але тихих занять. То, що вправляє ся в 2—3 місяцях, творить поєдинчі риси поодиноких предметів з науки наглядної або потрібні знаки для рахунків, а трохи пізніше приготавляючи вправи до писання. Як приходять на ряд вже звуки а з ними їх знаки, то завдає учитель завдачі, от н. пр. як би написати слова, в котрих чути „о“. Учитель ходить від лавки до лавки, помагає, наводить на дорогу, поправляє і то так, що при тім всі користають. Так само і завдачі рахункові виробляють діти при помочи учителя.

Чи в I. шкільній році якій-будь категорії школи завдавати писемні домашні завдачі? Я думаю, що ні, позаяк рука й так ще не спосібна і не-певна, а розум ще так легкодух, а ще що найгірше, наші селянські відносини так уладжені, що можна з певністю сказати, в I. шкільній році не належить завдавати домашніх задач.

Від II. шкільного року почавши, дістають завдачі від шкільних, чи домашніх завдач. Хоть, як вже наведено, селянські відносини домашнім завдачам не приманчиві, то все може вже на часі, аби таки брати домашні завдачі, як ся належить. Взгляд-взглядом а завдача має бути. Як у першій, так і у всіх інших роках треба дуже вважати, щоби завдачі були чисто писані, а букви правильні. Если не має ся сего на оці, то ученики будуть лиш мазати. Если хто не написав так, як має бути, то лишає ся в школі і пише ще раз ту завдачу. Най лиш кілька разів поступить учитель консеквентно в тім вигляді, то чейже завдачі буде мати як слід.

При пересмотреню завдач підчеркає ся похибки, щоби ученик міг пізнати і видіти свої блуди; зверху не писати поправок, а то тому, бо учитель завжди задає на завдачу лиш таку матерію, яку перероблював в школі, а відтак привієши завдачі поправлені, най обяснює загальні блуди ще раз (крейда і губка мають бути добре в роботі), притім про менші блуди най подає вказівки, а ученик потрафить поправити. Завдачі з успіхом 5, 4 і 3 повинні ученики ще раз писати поправно, а если успіх є добрий або дуже добрий, то доста буде, коли напише ся лиш на краю. В рахункових завдачах, котрі не стоять зі собою в звязи, поправляють лиш змілені часті. По поправці викликає ся ученика зі злою завдачою до таблиці і досліджує ся, о скільки він скористав при поправленю. Добре уживати при поправленю певних знаків що-до виразу, граматичних похибок і т. д. Ті знаки написати на таблицю і діти най їх собі запам'ятають.

Розсудка учителя (класифікації) не повинно бракувати. Тим може учитель до стараннішого оброблюваня викликати загальне заінтересованє у дітей. Хто до того довів, що ученики з нетерпеливостію чекають на поправлені завдачі, а діставши їх, один другому показує, усміхаючись і тішачись своїм вислідком, підчас коли інші, сумно сидячи, шукають причини свого злого вислідку, той буде мати нараз нагоду тішитись завдачами своїх учеників.

Переходжу до відписуваня. Як завдача добра, чисто написана, але відписана, то такою завдачою осягнено тільки, що нічо. Щоби тому леху запобічи, добре оповісти ученикам цікаве оповіданє, в котрім представить злий наслідок присвоєчів чужих річів (чужими перами вкрашати ся). Я гадаю, що межі моїми учениками не буде таких. Проте буде учитель все звертати свою увагу і на завдачу працюючих, зазначить переписувачів, а при поправ-

леню відпише собі ті самі блуди обох, а відтак в класі викликавши їх, вискаже свій жаль, що в них помилився.

Задачі повинні бути короткі; лекші завдавати на шкільні, а тяжші на домашні.

Тепер що до задач самих, взятих з різних галуз знання.

Граматичні задачі вимагають основности; тут нема що багато додати, віщо скорочувати подібно як при рахункових. Задачі треба переписувати цілком, а потім слідує вироблене.

Оповідання плекати в висших відділах. Оповідане є опис якоїсь пригоди, котра або справді сталась або лише в думці могла статись. При оповіданню крім вибору виразів треба би узгляднити, аби важнішого не оминати; відтак треба впорядкувати поодинокі пригоди і привести в належиту звязь. При кінці згадати-б ще, що важне і значне підносить ся перед менше важним. Розуміє ся, коли єго обробило ся річево і що до мови, тоді робить учитель діти уважними, аби не уживали довгих речень, і тим подібні примітки, а потім аж задає задачу.

При переводженню із стихотворів в прозу має учитель на те уважати, щоби віршевий тон усунути переставленем слів і речень відповідно правилам звичайної мови, с. е. прози. В прозі має ся тримати головного змісту стихотворця; при тім можна дещо випустити, а де-що додати. Треба тримати ся.

Описи се представлення якогось предмета, вчисляючи прикмети єго в ціли придбання ясного представлення. Хто хоче якийсь предмет описувати, мусить єго добре пізнати і знати; відтак мусить ті прикмети назвати, після котрих а не иньших єго пізнати можна. Ті прикмети (знаки) мусить так впорядкувати, що поодинокі представлення витворюють спільне представлене. Дотично виразу має ся уважати, щоби слова одні і ті самі не повторяли ся.

При описуванню предметів із історії природної, із сьвітської історії, і з землеписи, на місці, давати задачі після диспозицій, написавши їх на таблицю.

Групує ся загальні поняття, відокремивши їх від осібних. Отже приміром про хосен дерева.

А. Дерево яко паливо: а) в помешканях і кухнях, б) в робітнях.

Б. Дерево служить на будівлю: а) домів, шоп, б) кораблів, мостів.

В. Вироблює ся з дерева різні річи: а) для вигоди (столи, крісла), б) до заховання иньших річий (шафи).

Г. Дерево яко значна річ в торгівлі: а) яко паливо, б) яко будівля.

А з історії приміром. Заслуги цісареві Марії Тереси около своїх країв.

П л я н. 1. Політичне правління австрійськими краями. 2. Поліпшене (поправа) права. 3. Поліпшене воєнних сил. 4. Впорядковане податків. 5. Піддержуване рільництва, індустрії і торгівлі. 6. Поправлене шкільництва і піднесенє народної осьвіти. 7. Основане.

Кінчучи задачу, не омину сказати, що в школі двокласовій більше ся з того всего возьме, як в однокласовій; а знов в 3- 4- 5- і 6 класовій względно обширнійше, ніж в попередно згаданих. В більшекласовій школі має учитель більше часу до розпорядимости, тому і лишає ся єму більше часу до обговорення задач; тому й повинно ся завдавати по 2 задачі гиж-

нево, а в однокласових 3 задачі на 2 тижні, позаяк в останніх є багато тихих занять.

Теоділь Порембський.

Реформа середніх шкіл у Франції.

Франція підняла-сь основної *реформи шкільництва* в новім дусі Анкети, доходження Ради шкільної, вкінці наради шкільної комісії народних зборів, котрої справоздавцем є славний філософ і психолог Рібо^{*)}, а надто становище, яке заняв міністер просвіти, приводять на здогад, що Франція вступає на шлях великих перемін в середнім шкільництві. А треба ще додати, що голоси в краю за „новочасною“ реформою лунають чимраз голоснійше й що внески комісії та Рібо уважають ся вже першими кроками на тім полі.

Поминаємо тут організаційні квестиї ліцеїв, інтернатів, до чого вернемо деінде. От що пише Рібо в звіті комісії *о реформі наукових планів*.

Ревізії шкільних програм „не змогли доселі вдоволити потреб суспільности, котра скоро зміняє ся“. Суспільність бажає творби нового шкільництва — *la création de l'enseignement moderne*. Треба розширити катедри гуманістичного шкільництва. Тому стремління стає на заваді класична наука, що вважає лише себе фундаментом всякої ерудиції. З другої сторони против удержання змодернізованої середньої школи настає рух за знищенням її на річ короткої науки, адоптованої до реальних потреб, що приготавляє до заводу на полі рільництва, промислу і торгівлі.

Класична наука обавляє ся о свою будучність. Стремління до уніфікації середньої школи було хибою класичного духа. Ця уніфікація принесла шкоди народній едукації. Небезпеку того систему може кождий пізнати докладно, бо вона наглядна. Анкети, слідства доказали, що методи навчання класичних мов за повільні, а дільба наук, переладоване програм, над'ужиті „граматичних цікавостей“ шкідливі.

„Середнє шкільництво мусить ся ціле адоптувати до суспільного стану, зовсім відмінного від того, який був колись“. Клієнтеля середніх шкіл розширила ся і вимагає чого иншого. „Середнє шкільництво мусить не лише приновити ся стислійше до потреб та заховувати більшу різнорідність в своїх середниках, але оно мусить бути так з'організованим, щоби було можна після вродоби, таланту та суспільних потреб входити до него пізнійше, а виходити вчаснійше, або також переходити лекше з одної галузи науки до другої“.

Провкт шкільної комісії народного згромадження за згодою міністра стремить до поділу середньої школи на цикл літ однородних і трифуркацію в слідуючих роках на вищий цикл середньої школи, поділений знова на три

^{*)} Les reformes de l'Enseignement. Lettre de M. Ribot, président de la commission de l'enseignement du ministre de l'instruction publique, 1901.

евентуальні курси, сиріч відділи середньої школи :

- а) класичний (грецький),
- б) живих мов і
- в) реальних наук.

Зміни в системі науки класичних мов в кожному випадку великі, а навіть замірена зміна іспиту зрілості.

На перший, низший цикл мають вистарчити перші три роки середньої школи, щоб з нею часта молодь могла відпливати до фахових шкіл.

До характеристики величезної зміни в поглядах на потреби середнього шкільництва у Франції належать всі гадки о потребі впровадження американських інновацій, різноманітних реформ шкіл після потреб і обставин. Великанській зміні уляже наука класичних мов, а не менше й наука живих мов. Дуже великий вплив на повстання реформи середнього шкільництва мали звіти торговельно-промислових палат, що оречили, що Франція, в економічній, промисловій, торговельній гвинуть, перерваній Англією, Америкою, Німеччиною, — *бо Французька робить невзідбним в конкурентній боротьбі світа: середня школа.*

Наука грецької мови в гімназіях.

В останніх часах шкільні конгреси в Німеччині і в Австрії займають ся квестією реформи науки грецької мови. Над тою самою справою відбували недавно наради члени віденського товариства „Die Mittelschule“ під проводом директора Айсера і при численній участі гімназійних професорів і слухачів філософії. Розбирали головню проєкт знаного німецького філософа Вільямовіц-Меллендорфа (Willamowitz-Möllandorf), а референт др. Вотке попередив свій звіт коротким поглядом на розвій, який від віків перебуває ідеал освіти. Поняття о тім, як має виглядати умовина освітнього чоловіка, змінювалося кілька разів. Цицерон уважав речника типом глибоко інтелектуального чоловіка, середні віки клали головню вагу на енциклопедичну ерудицію. В часі гуманізму добачали зарівно для чоловіка, як і для жінки головню мету в наслідуванні старинних Греків і Римлян.

Однак по тридцятилітній війні настав застій в загальній освіті. По грецькій мові тоді тільки лише, кілька було потреба до розуміння Нового завіту.

Доперва новочасні класики утворили новий ідеал ерудиції, виносячи Греків понад Римлян. Улюбленими авторами стали від тоді Гомер і Софокль, отже запанував *естетичний ідеал* освіти. Тому поняттю спротивили ся в XIX в. націоналістичні тенденції, відмовляючи гуманістичним студіям всякого культурального значіння в наскрізь „технічній віці“. Неофілософи також виступають проти естетичного ідеалу освіти. На полі самої філософії зайшла в тім проміжку часу важка зміна, бо виступило переконання, що по-александрийська грецька геленістика має о много більше значіння, чим класична епоха, що її попередила. Тоді то грецька мова розширилася в цілій сучасній світі і під ту саме пору повстав ідеал обивателя-горожанина.

Виходячи з тої точки, Вільямовіц-Меллендорф накидає ся остро на прийнятий сучасно в Німеччині і Австрії систем лектури класиків.

Через науку слів і форм тратить вся приємність при читанні грецьких класиків. Домагає ся, щоб наука грецької мови відбувала ся доперва в чотирох висших гімназійних класах по 9 годин тижнево. Замість естетичного має угляднювати ся *історичне* понятє. Трудно припустити, щоб ученики в семій і осьмій класі занимали ся байочками з Ілїади і Одиссеї і тому наука грецького язика повинна зачатя ся Гомером. Як в латині Цицерон і Гораций, так в висших класах має по Гомері слїдувати Платон. Геге і Греки Павлюс і Платон повинні би зайняти цілу науку висої гімнаїї. А для останньої класи хотїв би Віллямовіц замість одного класичного автора впровадити *особну грецьку* читанку, в котрій би крім інтересних фразментів з філософії, історії і християнської літератури находили ся також уступи з наук природничих, математики, фізики, техніки, гігієни, естетики і т. в.

По звіті почала ся вельми жива дискусія, в котрій *поборювано* енергїчно внесенє Віллямовіца. Одні звернули ся проти грецької читавки, бо она для самих професорів представляла би трудности, а для учеників є зайвою мука учити ся по грецьки річчї, о котрых учив ся вже в низших класах.

Що до розложєня науки грецького язика виключно на висшї класи підношено, що могло би з сего вийти пересиченє грецьким елементом коштом вищих наук. Не дасть ся однак заперечити, що Віллямовіц має право покликувати ся на практичний опит, бо в школі, реформованій в Франкфурті, де наука грецького язика відбуває ся доперва в чотирох висших класах, представляє ся вислїд вельми корисно.

За те прямо відмовлено Віллямовіцови права мішати ся і видавати рішенє в практиці научуваня, бо, не будучи особисто професором, не може мати о тїм понятя.

Міжнародний з'їзд шкільний минувшого року.

Минувшого року закінчив в столицї Бельгії, Брукселї, свої працї з'їзд педагогів, скликаний товариством учителїв середних шкіл під опікою міністерства просвіти.

З'їзд мав також ціху ювілейного торжества, бо м. р. минуло 50 лїт від часу утворєня нинїшних шкіл середних в Бельгії. З'їхало ся около 1.500 учасників. Між ними були представителї Росії, Франції, Італії, Сполучєних Держав, Угорщини, Швеції, Норвегії, Голяндії і Люксембурга.

Працї з'їзду поза загальними нарадами подїлено межі 4 відділи після роду розважуваних предметів: 1) виклади класичних і новочасних язиків, 2) становище історії і естетичного образованя, 3) становище в середнім шкільництві наук математичних і природничих, 4) загальні методи научуваня, вихованя і гігієни на полі середнього шкільництва.

Підчас нарад останнього відділу викликувала найріжнородїйші і густо-часто суперечні суди справа перетяженя учеників шкільною працею. Що таке перетяженє дійсно істнує і спроваджує як найпогубнїйші наслїдки, не підлягає після гадки учасників з'їзду найменшому сумнівови; гадки розстрілили ся вкінці доперва тоді, коли стали шукати дійсної причини перетворєня молодих умів і обдумувати средства на лїк тої обставини.

Чимало бесїдників приписували вину виключно шкідливим впливам домового окруженя і недбалєства родичів о правильний розвій фізичний

своїх дітей. Родичі не вміють заховати відповідної міри в висьвідчуванню добродійств після вилогів гігієни і педагогіки. Бажають зробити свої діти скарбницями мудрости, кладуть вагу над сили і руйнують здоров'я, а потопляють ум.

Після гадки гнєтливих учасників з'їзду треба шукати виключно в шкільних програмах, переладованих сухим і безбарвним матеріалом, в задаванню великої лекції до дому та в системі викладу, в котрім найважливішу роль відграв підручник.

Шкільні програми мусять бути скорочені хоч о 3 ту часть, умова праця поза лекціями в школі зменшава до можливих границь, виключно лише підручники повинні бути помічним жерелом при повтарянню того, чого ученики научили ся на лекціях.

Після суду членів з'їзду в пожеданім також, щоби наглядна наука в середній школі з'єднала собі загальне право горожаньства і була припоровлена в як-найширших рамках при викладі природничих наук. Поручено тут слідуєчі средства: 1) ботанічні екскурсії, 2) показуванє ученикам зборів і образків, як також послугуванє магічною ліхтарнею, що може інколи заступити в середній школі мікроскоп, 3) самостійну працю учеників клас вищих в робітнях хемічних і фізичних.

Горячі спори, як все і всюди, викликала справа класицизму і реалізму.

Люди легко привикають до того, що триває довго, — а грека і латина панують в школах від непамятних часів. Они не хотять і боять ся розстати ся з тим, що існує. Тільки так можна пояснити ушір сторонників класицизму, що втратив вже всі свої давні добрі сторони, а набув много нових злих. Не єсть він знанєм, а педагогічним середником розвою. Товче ся як помір, як упир, висисає кров та пожирає мозок а наших дітей, робить їх неспосібними до праці.

Ті всі правди ще раз доказали на з'їзді представителі Бельгії, Швайцарії і Норвегії. Виказували, що як довго грека і латина займають час, не можна ані усунути перетворєня зі школи, ані дати відповідної ролі природничим наукам, що суть не лиш доконечним, потрібним знанєм, але також могучим, природним, здоровим средством розвою ума дитини і молодця.

Боронив класицизму представитель Франції. Але більшість була за усунєнем або великим огранєченєм класицизму.

Звичайні збори грибовицької філії руск. Товариства педагогічного

відбули ся дня 11.січня 1902 в Збоїсках.

І. П. Іван Остроўський перевів з дітьми І. і П. ст. практичну лекцію, а іменно на І. ст. з языка польского а на П. ст. з рахунків.

Над переведеною лекцією відбула ся дискусія.

П. Ілько Чиж здавав справу з діяльности комітету, вибраного на загальнім вічу учителів в Перемишлі для переведєня ухвал віча.

Присутні прийняли се справозданє до відомости, при чім ухвалено висказати здивованє редакції „Учителя“ котра нічого ані про справи учитель-

ства народного з минушої сесії соймової ані про заходи комітету вічевого не піднесла, хоч нинішні часописи про се писали.

Комітетови, виконавчому віча, ухвалено висказати подяку за понесені труди.

III. Ухвалено уділити з фондів філії 10 корон для академиків-Русинів.

Іван Стронський, секретар.

„Учитель“ поміщує із біжучих справ лише такі, що дотикають руского шкільництва. Про віче в Перемишлі не було згадки ще і тому, що, як сама Грибовицка філія каже, було про віче подане в нинішних часописах, а надто і з причини, що в тім напрямі годі усіх вдоволити, чого доказом нехай буде хоч отсей факт: В давніших річниках „Учителя“ були подавані справоздання із загальних зборів польского тов. педагог.; — те спонукало виділ одної філії ось що написати до „Учителя“: „Редакція цілком непотрібно подає справоздання із заг. зб. польского тов. пед., а то з двох причин:

1) про ті збори поміщено дуже обширно у всіх польських часописах; а чей же припустити належить, що учитель бодай одну з них читає, от хоч би накинену нам „Szkolu“;

2) поміщенням справоздання робить „Учитель“ польському тов. пед. лише прислугу, звертаючи на него увагу, чим причиняєсь до того, що учителі записують ся до поль. тов. пед.;

3) Орган поль. тов. пед. ніколи з заасад не порушує справ руского тов. педагог.; — проте думаємо, що краще було би подати нам де-що про трамвай електричний і т. д.“.

Се взяте дословно з письма одної філії, яке переховала Редакція.

Коли б „Учитель“ виходив 4 рази в місяць, тоді міг би він остаточно зааниматись і біжучими справами, а тепер виходить звичайно таке, що вже давно люди прочитали, а навіть забули про яку справу, а ту у пів місяця пізнійше підносять її доперва „Учитель“! По що?!

Коли-ж робить се „Учитель“ із справами, дотикаючими руского шкільництва, то се на те, аби подавати образ розвою того шкільництва, — до чого причинилось би незвичайно і се, наколи би філії нашого товариства зволяли подавати докладні справоздання про свою діяльність та про те, на які темати вела ся дискусія, хто брав в ній участь, який результат дискусії, тільки членів явилось на зборах і т. ин. Се би вказувало на життя та рівночасно побуджувало ширші круги учительства до більшого інтересу для наших справ; тоді може би бодай десь колись дістав ся і „Учителю“ якийсь реферат з учительських конференцій, яких „Учитель“ мимо личних просьб діждатись не може, а які редакція радо би поміщувала, о чім нехай буде доказом хоч би се, що ще вїякої дописи она не пропустила, противно з усею готовістю усі поміщувала.

Редакція.

К о н к у р с.

Руске Товариство педагогічне у Львові розписує отсим конкурсу на уложене підручника до науки німецкого языка для самоуків.

Сей підручник має служити до ужитку тій молодіжи, яка не може побирати сеї науки в народній школі а хоче приспособитись до вступного іспиту до середних шкіл, що має вступити до військової служби або посвятитись якому ниньшому званю, в котрім знане языка німецкого є потрібне.

Сей підручник має обнімати по змозі цілий матеріал лексикальний і граматичний підручників до науки німецького языка в народних школах, визначатись легкою метою а числити що найменше 5 аркушів друку.

За прийнятий підручник признає Руске Товариство педагогічне ремунерацію в квоті 200 кор.

Рукопись належить присилати до „Руского Товариства педагогічного“ у Львові (в Народнім Домі) найдалше до кінця жовтя 1902.

У Львові 15. сїчня 1902.

За виділ „Руского Товариства педагогічного“.

В. Білецький, заступник голови.

Оповідення.

— Іспити кваліфікаційні для учителів на народні школи розпочнуть ся у Львові дня 17. лютого, а для учителів на виділові школи дня 27. лютого с. р.

— Іспити кваліфікаційні для учителів народних шкіл відбудуть ся в Станиславові для 17. лютого о 8 год. рано. Подання, засмотрені в потрібні документи, при долученю виказу перероблених підручників, перебігу житя і поданю точної адреси, треба вносити через властиву шкільну раду окружну найпізнійше до 7. лютого с. р.

— Іспити кваліфікаційні для учителів і учительок до народних шкіл розпочнуть ся перед ц. к. іспитовою комісією в Перемишлі дня 24 го лютого 1902. о 8. год. рано; прошеня о допущенє до іспиту належить вносити до дня 15. лютого до Дирекції тої же комісії.

— Іспити кваліфікаційні для учителів і учительок до шкіл народних розпочнуть ся перед ц. к. Комісією екзамінаційною в Сокалі дня 17. лютого письменні, а 20-го лютого устні. Речинєць вношеня подань до дня 31-го сїчня с. р.

Де-що із статистики.

— Славянських часописей і иньших періодичних видач було 1855 року ледво 38, а то: чеських і словацких 17, польських 7, хорватських 5, сербських 4, словінських 3, а руских 2; а 1901 р. виходило їх вже 1772, з того 1267 чеських, 312 польських, 55 словінських, 50 хорватських, 41 руских, 22 сербських, 14 болгарських, 6 мужицко-сербських і 5 словацких.

Спис населеня в Европі виказав, що в Австрії живе 25,429.102 осіб, на Угорщині 18,840.470, в Німеччині 56,345.014, в Росії (європейській) 106,109.159, в Італії 31,573.581, в Швайцарії 3,327.336, в Франції 38,715.000, в Бельгії 6,774.532, в Голляндії 5,103.533, в Данії 2.256.000, Швеції 5,062.918, в Норвегії 2,231.395, а в Англії з Ірландією 40,909.905 осіб.

— Населене Відня після сегорічного спису представляє ся так: Всіх є 1.674.957 душ. Після народностей: Німців було 1,385.905, Чехів 104.972, Поляків 4.346, Італійців 1.368, Словінців 1.329, Мадярів 160; про Русинів нема згадки: де їх вчислено, не знати. Після віроісповіданя: католиків було 1.461.891, протестантів 54.364, жидів 146.926, старо-католиків 975, безвіроісповідних 2.772. Читати і писати уміє 1,423.492, лише читати 10.868, ані читати ані писати не уміє 240.607.

— Вислід спису населеня в Чернівцях доходить уже до кінця. На разї можна сказати, що число Німців зросло о 22%, а число Русинів о 28%. Значить число Русинів на 14—15 тисяч. Греко-католиків єсть 8.000, решта принадало би на православних з загального числа православних. Римо-католиків єсть 18.000, з того на Поляків припадає 8.000.

Від Адміністрації.

Усякі грошеві посилки, реклямації, замовлення „Учителя“, зміни адреси і т. др. належить посилати від тепер на адресу: Адміністрація Учителя, ул. св. Софії 9 А., а тільки письма, дотикаючі Редакції „Учителя“ під адресою: Собіщина 7.

Слідуюче число висилаємо лише тим передплатникам, що відновили передплату, або замовили „Учителя“ на р. 1902.

Реклямації за минувший рік (1901) увзгляднилисьмо, о скілько були злишні числа „Учителя“.

Аби оминуті клопотів, які виходять так для нашої Експедиції, як і самих Вп. Передплатників просимо неотримані числа реклямувати найдальше до часу, коли наспіє слідуюче число; пізнійших реклямацій не можемо під ніяким услівем увзгляднити, проте полишимо кожду таку реклямацію без відповіді.

Просимо при кожній зміні адреси подавати докладно не тільки нову адресу але і давнійшу, яка має змінити ся.

З огляду на непорозуміння, які виходять з неточного подання адреси, просить Адміністрація Усіх, що замовляють „Учителя“ для „Зарядів шкіл“ або для кого другого, щоби подали се докладно, бо виходить таке, що наша Експедициявисилає „Учителя“ осібно на адресу замовляючого а осібно на адресу „Заряду школи“.

В кінци просимо вирівнати залеглі, вирівнати нові передплати і приєднувати для „Учителя“ що раз більше число Передплатників.

Передилата :

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Собіщини
ч. 7.Адміністрація
ул. Софії
ч. 9. а.Неопечатані ре-
кламні без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Гене́за іспитів.

На витворенє культури складаєсь сума чинників, поміж котрими іспити займають одно з перших місць. Система іспитова се вислідок покрова, яким держава окриває наичуване та образованє.

Кожда іспитова система єсть також сумою поглядів правлячої верстви на галузи знаня. Тоті погляди вказують також наглядно на відношенє, яке витворюєсь поміж теорією а практикою.

Іспити єсть доказом способу образованя, они відкривають нам психологічний процес присвоюваня приписаного матеріялу. Іспити єсть дальше свідками тої строгої урядової психології, котра єсть незаперченою підставою шкільної адміністрації. Іспити єсть про те помостом, що лучить житє практичне із школою.

Маючи на увазі теперішній характер іспитів, не маємо тим самим наміреня перечити існуваня іспитів. Іспити були і єсть доказом певних психічних умовин для обнятя якоїсь праці.

Старинна школа філософічна гречка послугувалась іспитами. Не інакше поступали монастирі; тут о переході з низшого степеня на вищий рішав іспит, а новіціят був і єсть до нині довшою пробою ваги та поступків новика. Університети плекали і плекають академічні степені. Стан лицарський вивішує на своїм стягу не тільки фізичну хоробрість, а також моральну силу. Мали-б тоті докази промавлати в корнєть іспитів та уважати іспити за „conditio sine qua non“ культурної суспільности? Устрій сучасних держав викликав потребу сил урядничих. Мусіла про те держава занятиєсь відповідним образованєм урядничої верстви. Маємо отже зреформований спосіб образованя урядників, а вершком сего стають іспити. Іспити сталиє кваліфікацією урядничою, а виїшною формою іспитів, се свідочтва. З сего можна заключити, що держава мала тут дві ціли на увазі: перша, приспоренє сил фахових, друга, відповісти вимогам справедливости. Взагалі можна би сему признати певну стійність, бо-ж се цілком витолкованє, щоби господар мав відповідного слугу. Возьмім однакож відворотну сторону медалю, тут побачимо певні

темні місця, що нам вкажуть, чи тота традиційна дорога відповідає вповні своїй цілі.

Прикмети, що о них держава головню стараєсь, се: енергія, совісність та ініціатива. Чи ті можуть статись предметами іспитів? Ніколи! Ідім далше: найважнійші інтелектуальні прикмети як: притомність ума, бистрота і т. н., їх оцінка стаєсь при іспитах в найлучшій разі досить недостаточною. Як може в виду сего виглядати взагалі чоловік з інтелектуального боку? Дуже сумнівно!

Наколи іспити суть фактом довершеним, від котрих нема відклику, наколи они рішають о цілім житю-бутю кандидата, то-ж з поминенем традиції промовляло-б за іспитами еще і се, що они дають заосмотрене на будучність.

Старанем нашим було вислідити по змозі провідну гадку та форму іспитів одного рода, то-ж не ошибнемось надто, чим під той самий стрихулець підпорядкуємо іспити взагалі.

Спільні знамена іспитів суть: доказ певного рода знаня, контролю приготавляючої праці, осуд спосібностей кандидата, класифікація та надане певних прав. Знамена тоті володіють цілим нашим шкільництвом, а то тим більше, чим більше школа зістає під безпосередним впливом держави. Годі однак промовчати, що особливо в послідних часах бачимо уже прямоване до реформи. Началось оно в народнім шкільництві.

Стілько про виїшну форму іспитову. Пригляньмось шкільництву у внутрі. Чи тут не єсть таке саме? То-ж іспитованє єсть повседневним занятєм в школі, не чим иньшим суть також кварталні євїдоцтва, піврічні та річні. Єсть се занятє сильно абсорбуюче час та енергію так учителів, як учеників.

Система іспитова видна також при укладі плянів наукових. Пляни такі суть памятником поглядів, що панують в данім часі в євїті ідей дидактично педагогічних. Добрі вислідки плянів зависимі в головній мірі від індивідуальности учителя та єго погляду на єю справу. Солідаризованє учителя з плянами єсть мислиме тільки в такім случаю, если ті не вяжуть надто єго індивідуальности. З огляду однакож на систему іспитову мусять бути пляни в тім природнім стані в многім обмежені.

Позаяк іспити відбувають ся в певних речинцях, то-ж і материял, підвалина іспитів, мусить бути в тім часі вичерпаний. При тім помимо волі індивідуальність учителя уступає на другий плян. Пляни з загальних начерків стали ся тим чином подрібними приписами. Місце тревалого научуваня заняв спосіб присвоюваня собі вислїдків приписаного числа понять, а позаяк іспити головню обертають ся при знаках понять се є: при словах, тож і ціла система научуваня стаєсь культю словного знаня при участи учеників, учителів, комісій та публики. Головна ціль науки переміняєсь таким ділом на іспит, а позаяк іспит може бути тільки виїшним осудом цілої праці, то прямованє ціле стремить тільки до одного слова, а тим єсть євїдоцтво. Знанє, образованє та вага тих прикмет мусять зійти на другий плян.

До подібних заключень доходить не дуже глибокий знаток, та мусить дійти мимоволі до слідуючих сумнівів: що іспити взагалі не можуть бути міримом дійсної вартости знаня.

Не богато лучші суть виїшні здобутки системи іспитової, що всалєсь мов комахи в ціле шкільне житє. Завдяки іспитам заволоділи житєм шкільним: страх, тревога та непевність, потягаючі за собою наслідки відповідні психічному розположеню кандидата. Форма таких наслідків буває многократно

навіть вповні трагічна. Пригляньмося примірам: вразливий ум терпить безстанну тривогу, а подібний об'яв не причиняєся цілком до упрямлення життя. Уже Rousseau та Schleiermacher остерігали перед системою, що: „за непевну будучність велить ся дорого платити теперішністю“¹⁾. Найменша неудача письмений іспиту переслідує буйну уяву лихими вислідами устного іспиту. Песиміст бачить уже з далека руку Немеїс, легкодух шумить та числить на щастє, лїнний та тривожний проволікають роботу на послїдний час, та тут не перебирають в тїм, що легальне, а що нї. Честилюбиві та спосібні вважають „добру ноту“ за нагороду своєї праці, котра їм в сути річи не робить ніякої приємності. Почутє обов'язку, приноровленє до відвічальности та многі инші мнимо етичні фактори, про котрі так залюбки голосять прихильники системи іспитової, не видержують критики. Мають може іспити основу етичну? Сьміло можна заявити, що нї. Тут головню ходять о одержанє доброї ноти, а якими дорогами індивідуум осягнуло той поступ, про се, бачить ся нам, не дуже поквально випитують. Протинво в сторонї етичній вихованя, про котру всюди говорить ся, пише, дискутує, бачимо вічим незаступлену прогалину, що обявляєся в нездорово напруженій честилюбовности. Не стоїть се в разячій суперечности до головної цілі, яку зачертуєся школі, пр. народній; „вихованє моральне“. З тої точки погляду буде може по частин оправданий острій суд німецького професора Wahl-а про наше шкільництво: „Школи ті суть для молодїжи під не одним ваглядом жерелом етичної та інтелектуальної депривації, позаяк учать сесю молодїж, що можна в житю і в науці давати собі раду, хотяй би і при недостаточних средствах“²⁾.

Та не тільки об'яв психологічні грають ролю при іспитах. Маємо тут ще дїло з многими иншими аномальностями. Інтересні студії поробив під тим ваглядом російський лікар Ігнатов. Він виказує, що 79% кандидатів тратить в часї цілої процедури іспитової 3½—5 фунтів на ваї. Ігнатов заключає дальше: надто сильне з'уживанє сил відбиваєся також на мозку. В кождім разї студия Ігнатова інтересна та й не малої ваги.

Пригляньмо ся дальше відношеню, яке заходить поміж змістом самої науки, а молодїжню, та яку ціль мають в тїм відношеню іспити. Ум молодїжи се губка, що радо всякає в себе вражіння найрізноморднїйшої форми та змісту. Ум такий даєся в початках нагинати й без великих заходів. Таж так апатичний, як і вразливий ученик вважає, если учитель вміє вдарити в слабу струну. По тій причинї найбільше вдоволенє має учитель, если бачить радість своїх вихованців з поступів в науці.

Відношенє подібне поміж учителем, а учениками витворює гармонію, а наслідки подібної гармонії принесли би великий позиток справі вихованя, если-б не диссонанс, заключений в однім слові: іспит. Ученик мусить відрізнити причини виїшні від внутрішних, полишаючи на сторонї інтересне, а займаючись обов'язковим. Утилітаризм так невідповідний молодечому вікови, займає при помочи іспитів перше місце. Учителів, котрих кваліфікує ся також після іспитів з учениками, спонукає пригадувати ученикам від часу до часу сю так непрямну хвилю.

¹⁾ Jan Jakob Rousseau. „Emil“ Frіdrіch Ernst, Daniel Schleiermacher. Die Erziehungslehre, Berlin 1849.

²⁾ R. Wahle. Das Ganze und Ende der Philosophie, Wien 1896. стр. 531.

Іспит запускає також свої хмарні смуги на щасливий не раз овид родинного життя. Змора іспитів спонукує родичів всілякими способами многократно зовсім непедагогічними впливати на своїх любимців перед критичним днем.

Реасумуючи наведене, приходимо до заключення: більшість учеників ходить до школи для свідощтва, а учить ся для іспитів.

Пробираймося даліше тою пралісною гушавиною. Материял наших шкіл, а головню міських, поділимо після того на частъ підлягаючу контролі, та на частъ декорацийну, плодом сего морганатичного супружя, властивий тип учеників, аж надто добре звісний кругам учительским. Репрезентантів того типу годі почислити в ряди непильних, еще менше прислугує їм прикметник пильний, годі їх даліше посудити о заінтересованє наукою, котру уважають за „*malum necesarium*“, підлягаючи єму зовсім пасивно. Не подивуємося дуже, если такий ученик дізнає під тим виглядом підмоги від родичів, з котрих многі на жаль не уважають звязь зі школою необходимою в добре понятім інтересі родичів і вихованців. Чим єсть подібного сорта баласт для учителя-педагога, річ добре звісна. Се оден доказ більше, що можна до науки відноситись байдуже, навіть жити в дружбі з лїнією, та вкінци виказатись певного рода конечним засобом знання, щоби осягнути промоцію.

Опираючись на тім, говорить професор віденьський Schnabel про іспити: „Знанє не присвоює ся в спосіб тревалий, по тій причині оно материялом дуже сумнівним під будову будучого знання на ширші розміри“).

Знанє, підлягаюче подібній контролі, вяне мов чутлива ростина під осінним подувом, лишає ся привичка, що велить собі радити тільки в спосіб відповідаючий осягненню промоції. Чи не обмежуєсь таким ділом праця умова до іспитових вимог?

Многі думають, що, здавши іспит, осягнули тим самим такий степєнь знання, який при ідеальнім стані річї був би виражений в свідощті. Житєвий досвїд перечить тому поглядови, оказуючи нам людий так званих „укичєних“ в найріжнородїйших родах. В виду того прямованє піднесеня ровени науки тою дорогою оказує ся досить сумнівне.

Іспити суть формами, они дали-б ся прирівнати до рогаки. Кождий, що зложить приписанє мито, в формі іспиту, має вільний переїзд.... нийшому не щастилось перебристи сю запору, тож полишайсь.... Іспити стїсняють в многім знанє та поступованя учителя. Завдяки іспитам чванить ся ученик своїми відомостями будь то устними, будь письменними.

Если однак виходимо з тої точки погляду, що школи не тільки учать, а більше мають виховувати, та що ідучи поступєнно по галузях знання подибуємо на дорозі так субтельні психічні відтїни, що ставєь річню майже неможливою осудити ті відтїни механічним способом.

Учитель, чоловік слабосилий, годі від него вимагати героїзмів, що-ж дивного, як не оден надто буде мати на увазі іспитову систему. Що-ж з сего вийде? Рецитованє, відпитуванє, репродукция, а все з тою провідною гадкою, щоби можна виученє предложити другому.

Скорі точні відповіді, педантично оброблені праці письменні, се вершок вдоволення учителя, та незаперечена амбіция інспектора. Тут бачимо жерело тих „темних смугів“ дидактики.

*) Die Wage. Wien 1898. Was leistet die Schule? crop. 13.

Преціозні відповіді, що так вдовольняють многих, які суть наглядним доказом гладкого поступованя дидактичного, суть тільки обьявом іспитуючої системи. Легка се річ послуговуватись фразами, они стають в пригоді навіть в такому, що не конче мусить бути певний знання самої річі. Звідти тотя нерівномірність в образованю памяти, проти котрої часто виступає раціональна педагогія.

Дидактика мусить дружно поступати з психологією. Дидактиці не пристойть оминути образованя памяти для якого небудь другого образованя. Маючи на увазі іспит, не в силі учитель на стільки оволодіти педагогічною совістю, щоби она ему чи скорше, чи пізнійше не робила закидів, хотяй в многім може і не заслужених. Одиниці менше чутливі на точці почуваня педагогічного заключають досить легко дружбу з тою системою, та й не злім з тим всім. Завсїгди знайде ся „щось“, що причинить ся до корисного вислїду іспиту.

Іспити, без огляду на характер, оминаючи дорогу дидактики, ступають тим самим мимоволї на манівці та потягають за собою переважно се, що ми так радо зовемо забутем того, чого в школі вивчили ся. З сего слїдує, що іспити холодять жажду науки та, що найважнїйше, витворюють верству так званих „покінчених“, у котрих порожнеча інтелектуальна сусїдує по найбільшій частині з зарозуміlostію.

Уже німецький педагог Франц Гедіке висказав в р. 1789 дуже вагітні погляди на квестію іспитів. Він ділить іспити взагалї на дві частини: Перша — се знанє, друга — спосібність або вправа. Обєм знаня проявляє ся в працях письменних. Спосібности належало би осуджувати при іспиті устним формою розговорів в стислім зміслі. При письменних працях належить мати на увазі не тільки тему відповідаючу вповні психічному та інтелектуальному розвитку ученика, як також і час, призначений на викінченє праці. Що до першого, річ досить проблематична, друге має також свою евентуальність. Представмо справу приміром. Ученик дістає тему, питає, диспозиції, починає вдумуватись. Мов меч Дамокля блимає гадка вислїду задачі. Думанє перетиснене. Обава, що не покінчить на час. Тремтить. Логїчна оцінка гадок уступила на другий плян, то-ж і виїде она в відповіднім сьвітлі? Учитель здивований, як міг нераз добрий ученик, сотворити таке партацтво. Не лучше з іспитами устними. Тут головна ріля екзамінатора мусить бути віддана з всякими відтїнями. Питаня, поміч психології, зичливість мусить з собою злучитись^{*)}. Іспекції шкіл та учителїв суть також в своїм роді іспитами в сути річі досить скомплїкованими. О скільки така госпітація мусить бути безсторонна, тактовна, гуманна, вели має відповісти своїй цілі.

Сформулованєм відповідних заключень належало би закінчити, щоби звернути увагу на можливе практичне переведенє деяких точок. Першою, та найважнїйшою точкою єсть помочи учительству так, щоби оно змогло відповісти вповні своїй високій задачі педагогічній. Дасть се досягнути тільки в тім часі, наколи материяльна сторона учительства опре ся на тривкїйших підвалинах, чим доси. Другою не меншою ваги, се знесенє цілковите іспитів вступних до шкіл середних. Дальше належало би унормовати іспити у всіх категоріях шкіл народних о стільки, щоби до переходу з одного типу школи до

^{*)} Fr. Gedike. Einige Gedanken über die Methode zu examiren. Berlin 1789.

другого вистарчало свідощтво. Не можна поминути мовчанем, що у нас уже під тим взягом йде до чим раз лучшого, при добрій воли дасть ся осягнути много...

Василь Ратальский.

О значію гіпнотизму в педагогії.

(Після — L. Hirschlaff-a).

На конгресі de l' Association française pour l' avancement des sciences в р. 1886. виступив Bérillon, редактор часописи „Revue de l' Hypnotisme“, по раз перший з гадкою уживання суїтестії в педагогії. Хоть гадками Bérillon-a заітересувало ся багато педагогів і лікарів, то все однак знайшла ся велика більшість, котра енергічно виступила против сему. Bérillon обмежив в початках стосоване гіпнотизму лиш до так званої педагогіки клінічної. Іменно в своїх виводах радить він, аби діти, у котрих закорінилось лїниство, циганство, і т. и., у котрих добавчуємо ся хоробливих наклонів, лічити гіпнотичною суїтестією, наколи всі иньші средства педагогічні окажуть свою безсилність. Виводи свої попирає Bérillon добутками, до котрих дійшов він сею дорогою. В пізнійших однак працях — а голосив він до року 1898 27 розправ, в котрих горячо пропагує свої погляди — розширює щораз більше поле застосовання гіпнотизму в педагогії, а спонукують его до сего користні результати ведених в тій справі проб. При помочи суїтестії захочуєсь ему вже розвивати зовсім нормальні прикмети ума і характеру здорових дітей, їх увагу, память і т. и. Повстала-б отже тим чином зовсім нова суїтестивна педагогіка, рід ортопедії душі, а до її довершення треба би все учителя і лікаря.

Богато французких педагогів приняло дуже прихильно ті засади суїтестивної педагогіки. Предмет сей є не малої ваги, проте критичний погляд на тези Bérillon-a буде може на часі.

В квестії тій займає Hirschlaff зовсім відмінне становище від сего, на котрім стоїть Sommer в своїй „Діагностиці недуг умислових“; сей бо вважає стосоване суїтестії в педагогії утопією. Не знаю, каже Hirschlaff, чому би не можна лічити недуги дітей в сей сам спосіб, як лічимо недуги людей дорослих. Досвіді стверджують, що гіпноза і суїтестія дуже добре лічать нервові і умислові забуреня у дорослих людей. Чомуж власне діти мали-б бути виключені від сего рода лічення, коли є багато на се доказів, що гіпноза не приносить жадної шкоди ні дорослим ані дітям, если її уміло лікар стоує? По его думці, могли би лікарі зовсім добре стосувати сесю систему лічення в случаях скривлень моральних, як клептоманії, онанїзму і т. и., коли нині є вже багато на се доказів, що сего рода стани суть в найбільшій часті наслідками недуг системи нервового і т. и.

Зовсім противно річ має ся, коли ходить о впроваджене суїтестії до педагогіки властивої, нормальної. На ту сторону проєкту Bérillon-a Hirschlaff під жадним взглядом не хоче згодитись. Передовсім, каже він, маю то переконанє, що хто не є лікарем, той ніколи не повинен гіпнотизувати. Наводить

однак багато інших аргументів против уживання гіпнози і суґґестії в нормальнім вихованю.

Наперед звертаєсь против способови понимания суґґестії, на котрім Bérillon опирає свої експерименти і конклюдії. Суґґестія, після Bérillon-a, се лиш використання всім людям спільного дарованя до виконуваня чинностей перед тим лиш уявлених.

Хотячи проте пізнати, чи котра дитина податна є для суґґестії, Bérillon не уступаючи їй ось як поступає:

Приказує дитині скупити увагу, очі звернути на столик стоячий в віддаленю під стїною. Відтак вговорює в дитину: „Дивись синку уважно на сей столик, ти мусиш на него сїсти, мусиш послухати мого приказу, мусиш хотяйби не знати що стало ся!“ Наколи сей простий експеримент вдасть ся — Bérillon вважає дитину за податну для суґґестії і гіпнози. Стан гіпноотичний опираєсь після него, на сонности, кляню ся повік і певного рода оспалости духовій, причім однак задержує чоловік частинно свідомість, волисть однак пасивно слухати сего, що в него вговорюють. Hirschlaff перечить сему і каже, що суґґестії, про котрі Bérillon говорить, се не є зовсім суґґестії в правдивім сего слова значіню; та податність для суґґестії, також не є нею; а сей єго гіпноотичний стан не має нічо спільного з властивою гіпнозою. Бо колибсьмо мали так як Bérillon пояснювати суґґестію, яко виконуванє чинностей перед тим лиш уявлених, тогди не треба зовсім говорити о новій методї суґґестивній в педагогіці. Тогди кожда рада, кожде напимненє, поученє, приказ бувби суґґестивно, котрою педагогіка з давен давна послуговує ся. Не є також новим добутком висказ, що податливість до тих нормальних побуджень поступованя є в простім відношеню до духового розвою даного чоловіка. Bérillon говорить, що чим більше є дитина податна для суґґестії, тим є і інтелїгентнійша, тим легше їй учити і виховувати, словом, тим ліпшим є учеником. По думці Hirschlaffa, то інтелїгентнійша дитина скорше піддає ся суґґестії в значіню Bérillon-a т. з. радше слухає вказівок і приказів лікаря або учителя, не треба в тім случаю примусу, котрий знаменує гіпноотичну-суґґестію в ствєлім значіню. Під податністю для суґґестії розуміє Hirschlaff так як і Lipps, Ziehen і інші такий стан, в котрім переконаня зовсім неумотивовані або умотивовані в спосіб аномальний можуть кермувати чинностями чоловіка, уменшуючи рівночасно або зносячи зовсім, як се має місце при дійствій гіпнозі, прислугуючий чоловікови на яві змісл критичний. Від давна вже відріжняємо т. зв. поверховну гіпнозу від гіпнози властивої, глибокої. Та послїдна лиш потягає за собою обниженє зміслу критичного і то примусове виконуванє гадок підданих без умотивованя, котре становить зміст званих експериментів і котрим живо всі інтересують ся; поверховна гіпноза та, котру Bérillon описує, нічим не різнять ся від стану на яві; при суґґестіях, котрі в тім стані Bérillon довершує, входять в гру ті самі чинники — напимненє, поученє і т. и. — котрі і на яві дають успішні результати. Так звану поверховну гіпнозу належить лиш вважати за стан подражненої уваги, котрий виступає звичайно в полученю зі сонністю. Не заперечуєсь однак сему, що при помочи сего стану можна дійти до користних добутків — годить ся проте виказати признанє добуткам, котрі Bérillon в тій справі оголосив.

В виду сего належить ся запитати, чому то не годить ся послуговувати ся сим зовсім нешкідливим станом умисловим в цілях педагогічних. На се

питанє ось як відповідає Hirschlaff: Метода гіпнотично-суґґєстивна є в педагоґіці зовсім злишна, бо она не послуґуєсь жадним особливим станом ані також жадним особливо ділаючим чинником; опирає ся лиш на чинниках нормальних, котрі з тим самим успіхом ділають і в стані яви. Дальше, що метода та може шкідливо ділати в педагоґічнім напрямі. Бо хотай суґґєстії, піддавані в тій формі, не суть зовсім суґґєстивними в стислім сего слова значіню, (мотивовані суть нормально і оперує ся лиш нормальними чинниками) то все однак повстає у одиниць, в сей спосіб гіпнотизованих переконанє, що виконанє такої суґґєстії треба дійстно спровадити до якоїсь містичної власти гіпнотизера або самої суґґєстії. Така суґґєстия є зовсім нешкідлива, де ходить лиш о терапію; в педагоґіці вплив єї був би в високій степени некористний; впроваджуванє єї до виховуваня противить ся самій педагоґіці. Она бо має способом як найраціональнійшим мотивувати свої приписи, розвиваючи у дітей свідоме переконанє, що ті приписи вказують ціль шляхотну і мають в собі цінні правила поступованя. Однак конечність поступованя морального не може бути накинена дорогою примусу виїшного або мотивів містичних; а власне в тім світлі представляє ся дітям гіпноза.

Реасумуючи все висше висказане, доходимо до слїдуєчої конклюденті: поданий по раз перший Verillon-ом спосіб стосованя суґґєстії і гіпнози, котрий в терапії деяких недуг фізичних і умислових у дітей в многих случаях дав цінні результати, належить уважати за повне заслуги вбоґаченє галузи наук лікарських. В педагоґіці в обсягу чинностей учительських доторкаючих дітей нормальних, впроваджуванє гіпнотичної суґґєстії безусловно не повинно мати місця, бо не дасть ся се погодити з етичним характером педагоґіки.

У Львові 12. I. 1902.

I. Коссака.

Психолоґічна підстава науки.

Поміж ділами, входячими в склад позиточного видавництва Шіллера і Цігена, виїшла розправа д-ра А. Гутера, посвячена психолоґічним підставам научуваня. Цілю автора є вияснити, як треба супроти поступів психолоґії розуміти формальне образованє т. є. вправу умових здібностей независимо від наукового материялу, котрий присвоює ся.

Гадка, що один предмет, пр. математика, може заступити всі інші, коли ходить о загальне образованє ума, упала вже давно, подібно як і теорія умових властей, а враз з нею пішли до педагоґічного архіву всякі спеціальні „вправи змислів“, „вправи пам'яті“, „вправи розуму“, котрі давнійше пропонувало багато навіть знаменитих педагоґів. Якже-ж тепер треба понимати формальне образованє? В відповіді на се наводить автор твердженє Паульзена: „Під льогічним формальним образованєм розуміємо легкість і певність в діяльності висшх умових функцій; тут належить: скорє, стисле пониманє річній, а передовсім здібність розкладаня більше скомпікованих квестій на їх

*) Die psychologische Grundlage des Unterrichts. Berlin, 1899. (Sammlung von Abhandlungen aus dem Gebiete der pädagogischen Psychologie und Physiologie).

складові частини; даліше: влучний, певний і сягаючий до самої суті річї суд о предметах, котрий не дасть ся звести позором або софізмом, упередженем або мислевим налогом; вкінці дар ясного і влучного висказання, здібність льогічного представлення своїх гадок на письмі^а. Ті здібности можуть і повинні бути вправлювані в звязи з систематичним викладом в школі, отже їх психольогічний розбір є для учителя річю першої ваги. Отсе генеза праці Гутера.

Він переходить по черзі всі психічні процеси, що товаришать присвоюванню знання, в котрім відрізняє два степені: спостерігання і думання (після ниньших методиків прийняте вражіннє зі внї і їх внутрішня перерібка). До першого зачисляє: відбиране зміслових вражіннє, усвідомленє їх, асиміляцію і сполуку; до другого — простіші спінтетичні чинности мислення, як: творенє загальних образів, комбінованє, творенє понять; і аналітичні: порівнуванє, розріжнюванє, судженє; вкінці висші чинности мислення, т. є. індукційне і дедукційне росумованє. Не можна ту подавати зміст і наводити подрібно всіх розділів, бо автор не дав в них нич иньшого крім викладу відносних понять з зачерку психольогії і льогіки до ужитку учителїв і приноровлення до їх звання, т. є. вибрав всі приміри з учительської практики.

Розбираючи пр. здібність узагальнювання, говорять: „Точне понятє якоїсь загальної засади є, принайменьше на початкових степенях науки, зависимє від того, аби всі явища, підтягнені під ню, були докладно усвідомлені. Бо само собою правило се абстракційна схема, з котрою малий хлопець не може собі поради́ти, бо до того потрібна така здібність судження, якої він не є в стані посїдати. Велика непевність в приноровлюванню граматичних засад виясняє ся в значній частині тим, що від учеників вимагає ся таких умових чинностей, до яких они ще не доросли; та непевність є тим більша, чим більше абстракційне є сформулованє правила“.

В иньшій місци, що до здібности порівнування, говорять: „На здібности порівнюючого думання опирає ся образу́юче значінє подорожи, читання і викладу, познакомлюючого нас з чужими краями і людьми, їх поглядами, обичаями і урядженнями. Аби однак осягнути пожадану ціль в тім зглядї, треба, аби ученики усвідомили собі відношенє пізнаваних поглядів до вже знаних. Треба отже зіставляти чуже з своїм і власним, далеке з близьким. Де нема такого зіставлення, віддільні частини порівнуваних предметів позістають в свідомості ученика від'осібнені і ціле образу́юче значінє науки упадає. Та небезпечність грозить передовсім класичній науцї, котрої зміст не можуть ученики зіставити з сучасною культурою і єї проявами“.

Словом на кожній картці тої невеличкої брошури о 82 сторонах можна найти якусь гадку або увагу, виравді не нову, але все гідну згадки, котра все може становити для педагога обширну тему до роздумувань. З тої причини варта єї поручити всім учителям, що бажають фахового образования. Шкода лише, що автор трактує свій предмет занадто по академічному, в відірванню від иньших педагогічних kwestий, а особливо независимо від kwestії шкільної програми. Обясняючи психольогічні підстави на́учування, ві́где навіть в найлекший спосіб не дотикає kwestії: чи предмети викладані тепер в школі і зачерк, в якім їх там викладає ся, згоджують ся з вимогами психольогії; чи нема недостач в самій програмі і єї розкладі на класи? То поминевє може неодному піддати погляд, котрий впрочім має досить сторонників в педагогічній світї, що всякі недостачі теперішньої школи усуне ся, як лиш усовершаються методи на́учування, тим більше що сам автор пр. так обширно гово-

рять о образуєчїм значїню толковань і задач, як коли-б не мав жадних сумнївїв що до прийнятої системи в науцї клясичних язиків. Тимчасом двї цїли научуваня: збогачуванє ума знанєм і вправу здібностей можна подїлити лише в теорїї, бо в практицї суть они нероздїльні і взаїмно від себе зависимї, як зміст і форма; і се переконанє треба би впоювати в молодих учителїв.

Опіка над бідною молодїжію*).

Qui fecit per alium,
fecit per se.

На послїдних загальних зборах „Рускої Школи“ повзято ухвалу, щоби розвинути акцію в цїли закладаня по краю добродїйних товариств, котрі опікували-б ся бідною молодїжію.

Як дуже на часї і як великої ваги є ся справа, не много може над тим застановляло ся. Тут хочу навести коротко деякі причини і приміри на умотивованє потреби такої акції.

Цїль шкільного вихованя гарно очеркнена законами державними і кожний єї знає. Ходить ту головнo о вихованє чесних, характерних і добрих горожан, бо тодї лиш держава сильна, коли опирає ся на таких одиницях, бо тодї лиш суспільність може іти з духом часу, коли єї члени не стоять завадою в загальнім поступї.

Але придивім ся, чи всі будучі горожани, чи всі будучі філяри нашої держави користають із благодатного впливу науки? В маленькій Буковинї виказала ц. к. Рада шкільна кр. в послїднім звітї, що 13.000 обовязаних до школи руских дїтий остає без науки.

А з них будуть колись батьки, матери, з них мають вирости горожани, котрі-б успішно користали із конституційних законів, з них мають вкінци вирости свідомі борці за народні права, сильні духом а хитрі розумом, котрих не так легко придавив би пиястук, хотьби і не знати якого сильного та завзятого ворога!

Чи зуміють они виповнити свою велику задачу, дуже сумніваю єся.

Та щоби лихови запобічи, треба передовсім найти причину зла.

Ось вам двї причини: передовсім темнота-невїжість, а дальше біднота-убожество. Правда, страшна для народа темнота, але не менше страшний для него і материяльний упадок.

Придивім ся лиш приватному пожитю, а образок, який нам представить ся, примїнім анальоґїчно до житя цілого народа. Де баґацтво, достаток, там якось милїйше, веселїйше і свободнїйше живєсь, там чоловік має підприємчого духа і чужє певність себе, де-ж недостаток, недоля тисне хрєстянина, там і свария і проклони і зависть і піянство і крадіж, а навіть злочин є на порядку деннім. Правда, і в другім випадку темнота, яко причина, грає першу ролю, але й убожество не лишаєсь по задї.

*) Буковина Ч. 8.

Хотючи піднести нарід, треба рівночасно працювати на обох полях. Н. пр. хотючи, щоби якийсь бідний хлопчина користав з науки, треба дати йому огортку і обуви, та ще попоїсти, заосмотрити в книжки і тогди доперва післати до школи. З голим, босим і голодним найліпший педагог нічого не вдіє, ба такий ученик не схоче слухати і найцікавішої науки.

А що в тім напрямі майже нічого не робить ся, тому діти бідних родичів, сказані з гори на відсуджене від школи, виростають серед ледачого життя неспосібні до жадної позиточної праці в наслідок чого бракує їм удержання і в той спосіб рекрутують ся кандидати на переступників а навіть злочинців.

„З одного дерева хрест і лопата“ — каже приповідка народна. З тої самої дитини може вийти світлий чоловік, підпора суспільности, або і найстрашніший злочинець. Залежить то від сего, в яким товаристві, і якою дорогою його виховано.

Дуже красний примір то находимо у Франковім „Odi profanum vulgus“ (Літературно-Науковий Вістник з 1899 р. т. I. кн. 1). Франко оповідає там, що якийсь Петрусь Гарасимиків із бобрецького повіту в Галичині як довго виховував ся під надзором старої баби Василяхи і ходив до місцевої сільської школи, був дуже пильним і цікавим, а що найважливіше взірцевої обичайности хлопцем; колиж Василяха так підупала, що не мала вже відки його утримувати при собі, хлопець перебуваючи в нужді спряг ся з такими як він сам, став за короткий час злодієм, тай марно загинув.

Як бачимо, нужда і не відповідне товариство спроваджує одиниці на лихі дороги, коли противно визволене із недостатку, а при тім щира опіка може уратувати їх для суспільности.

Позаяк не хочу бути голословним, постараю ся і на се винайти примір.

В відозві Пестальюція до суспільности о поміч для его інституту, в котрім, як нам відомо, виховувались діти найбільшійших людей, довідуєм ся про ось які результати его досвѣду:

„Я переконав ся — пише він — що не правильна праця повздержує розвій у найбільшійших дітей, але їх непорядне повне непокою життя, нужда, яку терплять з одної сторони а з другої надужиття знущання ся, які виконують ся на них від часу до часу, дикі пристрасти і розпучливе положене, якого дуже часто падають жертвою. Я довів, що діти, котрі в наслідок ледачого життя потеряли здоровле, сили і гумор, запряжені до правильної праці, віданескують скоро здоровле і веселість, та починають скоро рости. Пересвѣдчив ся, що усунені з нужденного окруження, скоро стають ся добрими, чесними і симпатичними, а найбільше зіпсовані в вражливі на доброту, і що очі дитяти пригаслі від нужди горять радістю і подивом, коли по многих літах недостатку і поневірки побачать лагідну, приязну руку, що посіпшає ему з помочю; а з того всього переконавмо ся, що коли раз позискаємо серце дитини, можемо несказано много зробити для его розвитку і взагалі морального характеру“.

І дійсно коли розглянемо ся по краю переконаєм ся, що діти навіть найбільше упосліджених клас посідають завязки богатих здібностей, великого чуття, і замилюваня до ріжнородного звания, котрі належито розвинути могли би ті діти зробити мудрими і моральними членами суспільности. Але дотепе-

рішнє вихованє мало що для них зробило, а нерідко переходить над ними до дневного порядку.

Є справді у нас бурса і одно чи два товариства, як в Мілієві, але то значить тільки, що склянка води для десятків тисяч спрагнених людей.

Не так то народи інших країв беруть ся до поправи того лиха!

Норвегія, котра тепер сьміло може убігатись о першенство на полі вихованя молодіжи, вже давнійше виготовила була закон о примусовім вихованю опущених і морально занедбаних дітей.

Коли сей неодмінний закон в короткім всерозмірно часі прийсє та-
мощній суспільности необчислені користи, постановили і інші держави піти
слідом Норвегії.

І так повний кодекс цивільний для Німеччини уваглявши вже потребу заопікуватись молодіжню опущеною, занедбаною і зіпсованою. З днем 1. цвіт-
ня, 1901 р. увійшов в Прусах в жите закон про примусове вихованє мало-
літніх. Вік підчинених примусови вихованя дітей ограничено в Прусах до 18
літ, (Норвегія прийняла максимальний вік 16 літ), а увагляєно ту зарівно
молодіж зіпсовану, як також занедбану через родичів і опікунів. Молодіж
така має бути поміщена 1) при родичах 2) в заведенях виховавчих і 3) в домах
поправи. Рішає об тім опікунчий суд по засягненю опінії родичів, або опі-
кунів, власти шкільної, сьвіцької і духовної. Вихованє відбуваєсь на кошт
публичний під публичною контролею. Скарб державний покриває дві треті
часті коштів вихованя, а прочу одну третю часть додають громади. На
урядниках ц. к. прокураторії державної лежить обовязок завідомляти по-
кликані до того власти о кождім випадку, де належало би примінити при-
мус вихованя.

Не менше старанно займає ся тою справою суспільність в Бельгії,
а також в численних громадах Франції, де виходячи із заложеня, що одним
з найбільших чинників деморалізації є нужда і голод заводять обовязкове
живленє шкільної молодіжи із публичних фондів. Крім того навіть менші
громади Франції жертвують річно по 30.000 франків на обуве і зимове убранє
для бідної шкільної молодіжи.

Легко зрозуміла річ, що дитина, дізнаючи такої щирої опіки в школі,
не так легко улягає зіпсутю і дасть ся легше вести по дорозі правди.

Коли просьвічені держави проявляють таку акцію, то що вже гово-
рити о Буковині, краю анальфабетів!

Ту подвійної енергії, подвійної праці, подвійної жертволюбимости треба
щоби акція наша ішла рівнобіжно з акцією просьвіченіших народів, щоби
Буковина не так дуже лишалась по заді, не жадаючи вже, щоби поступала
з духом часу і з загальним розвитком культури.

Кожда громада повинна тому оснувати з початку приватне добродійне
товариство, котре би в перших роках оперувало капіталом повсталим із члень-
ських вкладок, — пізнійше можна постарати ся о субвенції громади, повіту,
краю, а навіть держави.

В Галичині є кілька таких руских товариств: „Шкільна поміч“,
„Руслан“ і т. и., котрим галицький сойм ухвалює рік річно яку таку суб-
венцію; — в Буковині можна се зробити єще успішнійше і на більші розміри.

Початок зроблений. Ухвала запала. Розходить ся тепер о скору, интен-
сивну, розумну акцію шукаючи з початку покритя коштів у себе самих,

а дальше стремлячи до переданя інститутів на кошт публичний, бо то нако-
нечна ціль наша.

Заким головний виділ товариства „Руска школа“ виготовить ста-
тут такого добродійного товариства і розішле его всім філіям і зарядам
шкіл, треба вже тепер пояснити народови значіне і високу ціль его і пра-
цювати по громадах над придбанем членів до него, щоби в слушний час
злученою фалангою виступити до бою з темнотою і покорити її раз на все.

Тому до діла всі щирі робітники на просвітній ниві, до діла, ви,
каменярі проковуючі в скалистім відпорнім ґрунті тьми дорогу до світла, до
ліпшої будучности, не відстрашуйтесь хвиливым неповодженням, яке може
вас стрінутти, противно з цілою енергією і витривалостию поборюйте все,
що стоїть на заваді до осягнення тої великої ціли, а знамя побіди осіє певно
ваше чоло.

Пам'ятайте, що

„Праця між людом не згине даремно,
Сонце засьвітить колись...“

Г. І.

Учительські семінарії в бюджетовій комісії.

В *бюджетовій комісії* в розправі над „народними школами і учи-
тельськими семінаріями“ указав посол Барвіньський на потребу реформи
учительських семінарій, заповіджену ще престольною річню з 1897 р., позаяк
молодіж особливо в Галичині, де є два краєві язика, вельми обтяжена наукою.
Так само обтяжені працею учителі галицьких семінарій, позаяк статут в тих
семінаріях установлений після чисто німецьких семінарій, де є лише один
язик. Семінарії в східній Галичині особливо повинні би мати о 3 посади
старших учителів більше як західно австрійські. У виборі старших учителів
показує ся велика недостача, в порівнянню з давнійшими часами, коли пер-
вісна плата виносила 2000 К., а учителі середніх шкіл мали лише 1600 К.
і тому єї останні радо переносили ся до семінарій, де праця двічі більша
з огляду на число годин, материял учеників і саму задачу семінарій. Тепер
головно приневолені власті іменувати старшими учителями т. зв. виділовців,
а навіть на 13 директорів лише 7 має кваліфікацію для середніх шкіл, двох
має лише іспит на катехитів, а один не має навіть скінченої середньої школи.
Потреба би отже уможливити т. зв. виділовцям дальше образовати ся на уні-
верситетах у Львові і Кракові, а також частійше устроювати виділові курси
для доповнення образования в поодиноких предметах. Що до викладового язика
не всюди переведені точно розпорядження про утраквізм, позаяк не всі учителі
присвоїли собі знане обидвох краєвих язиків. Особливо належало би точно
перевести ті постанови в женських семінаріях у Львові і в Перемишлі,
і установити окрему посаду для руского язика і літератури, бо подаване
лише рускої термінології не вистарчає. Перемиська семінарія виразно озна-
чена в державнім бюджеті яко польська і такою она дійсно є. Так само на-
лежало би перевести утраквізацію в семінарії в Коросні, котра прецінь має
підготувати учителів для руского підгір'я від Сяну по Шавинцю. Число семи-

нарий в Галичині є розмірно за мале і для того належало би довершити засновання польско-німецької семінарії в Бялій, де би могли образовати ся учителі для німецької мови. В східній часті Галичини, а іменно в Коломиї, належало би заснувати женську семінарію, бо населенє волить навіть учительки, котрих виховуючий вплив є значнійший, а до того можуть уділяти і ручних робіт. Три женські семінарії не може вдоволити сим потребам, і наслідком того потворили ся т. зв. псевдосемінарії, з яких опісля приходять вельми слабо підготовлені кандидатки з диспенсою прямо до кваліфікаційного іспиту, котрий має характер більше практичний і там вже годі переконати ся про їх знанє в поодиноких предметах. Бесідник ставить отже резолюції на повне зутраквізованє женських семінарий у Львові і Перемишлі і на заснованє женської семінарії в Коломиї. Домагає ся також ліпшого випосаженя семінарий в наукові прибори, городи і досвідні поля, щоби наука господарства могла відбувати ся більше практично. Також уміщенє деяких семінарий є вельми лихе і невідповідне, а вжеж найгірше є в Сокалі, де треба би як найскорше приступити до будови.

Хлюбою устрою деяких семінарий є недостача шкільна вправ, а виручуванє їх народними місцевими школами стрічає многі невигоди. Бесідник ставить резолюцію на заснованє женської школи вправ рускої в Перемишлі і мужескої в Заліщиках і виказує потребу знесеня оплати побираної від дїтських шкіл. Звертає також увагу на петиції учителів вправ і домагає ся узглядненя їх бажань, особливо зменшеня лїт служби.

На останку домагає ся заснованя руских клас рівнорядних в учительських семінариях в Чернівцях, зміни языка викладового в греко-орієнтальній школі в Чернівцях (тепер є там від 1-ої класи німецький язык!) і підвишеня підмоги для Наукового Товариства ім. Шевченка.

Міністер др. Гартель відповідаючи „на вельми поучаючі виводи, як він висловив ся, посла Барвіньського, заявив, що готов помножувати посади головних учителів, особливо утворити окрему посаду для руского языка в женській семінарії у Львові, а виручуванє шкіл взірцевих народними є лише переходове з оглядів фінансових. В Сокалі буде переведена будова, однак надто коштовний план мусить бути зредукований. В Заліщиках думає правительство також будувати семінарію, але нема ще внесеня з Ради шк. кр. В найблизшій часі думає правительство заснувати семінарію в Санчі. Товариству ім. Шевченка готов міністер прийти з підмогою на спеціальні видавництва.

Загальні збори товариства „Шкільна Поміч“ у Львові

відбули ся 30/I с. р. в льокалі рускої жіночої школи виділової. Збори отворив голова товариства о. Стефанович. Згадавши про втрату, яку потерпіло товариство через смерть одного із основателів товариства і найдіяльнійшого члена бл. п. Григорія Врецьони, візвав зібраних, щоби віддати честь его пам'яті через встанє з місць. Опісля голова представив коротко стан і діяльність товариства. Доходи его складають ся з відсотків фондаций і добровільних жертв добродіїв, але на жаль, руска суспільність за мало інтересує ся сим

так важним товариством. Опісля віззав голова зібраних до вибору председателя зборів і секретаря. Збори поручили провід пані Білецькій а секретарство п. Коссакови. З черги відчитала секретарка товариства п-а Ольга Барвіньска протокол з послідних загальних зборів і справоздане виділу з минулого року, котре загальні збори прийняли до відомости, а секретарці висказали подяку. Каснерка п-а Літинська представила касове справоздане товариства: Доходи виносили 604 К. 17 с., розходи 440 К., — в касі остало ся 164 К. 17 с. З того уміщено 146 К. 56 с. на книжочку щадничу, а 17 К. 61 с. остало ся готівкою в касі. Загальне майно товариства виносило з кінцем 1901 року квоту 4.510 К. 18 с., уміщену в цінних паперах і щадничих книжочках руских інституцій. — Справоздане каснерки прийнято згідно з внесенем комісії ревізійної з признанем до відомости.

О. Стефанович підніс, що деякі рускі інституції, як „Дністер“, „Народна Торговля“ і руский купець у Львові п. Абрисовский щедро спомагають товариство; за те висказали їм збори подяку, вставши з місць. П-ні Білецька радила,] щоби із суми, зложеної замість вінця на домовину бл. п. Врецьони, утворити стипендію для бідного ученика, — а п. Мороз додав, щоби товариство докладало до тої суми щорічно 60 К., а коли сума дійде до 1000 К., утворити з неї стипендію для бідного ученика. По промові о. Стефановича, п. Гамоти і о. Олексина ухвалено, щоби зібрану доси квоту зложити на книжочку щадничу яко фундацію пам'яті Григ. Врецьони, а відсотки від неї має ся обертати на цілі товариства.

При виборі нового виділу, виділовими зістали: о. Стефанович, о. Гузар, дир. Гамота, дир. Мороз і п-на Літинська, а заступниками виділових вибрано п-ну Барвіньську і п. Коссака; до комісії ревізійної вибрано через аклямацію пп. Панківського і Хойнацкого.

Нововибраний виділ відбув зараз засідане і уконституував ся в слідуючий спосіб: головою вибраний о. Стефанович, заступником голови о. Гузар, каснеркою п-на Літинська, секретарем п. Коссак, бібліотекарем п. Гамота.

Де-що із статистики.

— Вислід спису населення в Галичині з дня 31 грудня 1900. Староств (політичних округів) в Галичині є 78, а крім того два міста з власним статутом: судових округів є 184; всіх адміністраційних громад є 6.228, а всіх місцевостей 7.113; двірських обшарів є 5301 з 5461 місцевостями.

Ціле населене разом з війском виносить 7,317.023 (6.607.816) (для порівняня подаємо в скобках числа з 1890 р.). З того є мушци 3,620.042 (3,260.433), а жєнщи 3,696.981 (3,347.383).

Що-до віроісповіданя є: римо-католиків 3,352.308 (2,997.430), греко-католиків 3,103.410 (2,792.449), вірм.кат. 1540 (1739), стар-католиків є 13 (68), гр.-орієнтальних 2157 (1429), вірм.-орієнтальних 1326 (401), євангеликів аутобурского віроісповіданя (лютрів) 39.328 (36.289), гєльвецкого віроісповіданя (реформ.) 5235 (4990), Англиканів 51 (63), Менонітів 310 (454), Унітаріанів 2 (5), липованів 4 (3) жидів 810.845 (772.213), магомеданів 1 (6), иньших віроісповідань 223 (123), безвіроісповідних 215 (116).

Що-до народностей (після товарискої мови) є Поляків 3,989.538 (3,516.698), Русинів 3,084.212 (2,832.043), Німців 201.846 (227.600), Чехів, Моравян, Словаків 9.248 (5.727), Словинців 123 (208), Сербо-Хорватів 23 (4), Італійців 144 (58), Румунів 511 (283), Малярів 90 (95), Англійців 1.

Уміє читати і писати: мушци 1,262.062, жеици 948.391 — разом 2,210.453 (1,239.122); лише читати: мушци 170.578, жеици 275.576 — разом 446.154 (492.080), ані читати ані писати: мушци 2,187.399 (2,316.166), жеици 2,473.017 (2,560.433), — разом 4,660.416 на 7,317.023 населеня.

Коней є в Галичині 915.811 (758.980), рогатої худоби 3,700.618 (2,461.068), мулів і ослів 960 (1134), кіз 17.952 (21210), овець 436.287 (635.007), свиней 1,153.949 (780.337); число улив 209.257 (259.908); курей 7,690.756, гусей 444.988 каочк 228.329, иньших птиць домашних 135.126.

— Міста Галичини після послідного спису населеня числять разом з войсковими залогами, котрих число подаємо в скобках: Бохня 10.061 (691), Броди 27.361 (888), Бережани 11.443 (832), Бучач 11.756, Дрогобич 19.432 (32), Ярослав 22,588 (4.358), Ясло 6.571, Коломия 34.188 (1.860), Новий Санч 25.724 (575), Подгурж 18.155 (460), Перемишль 46.295 (8165), Ряшів 15.010 (2 296), Самбір 17.039 (771), Сянк 6.365 (604), Станиславів 30.410 (3.397), Стрий 23.205 (625), Тернопіль 30.415 (1.724), Тарнів 31.691 (2.426), Вадовичі 6.328 (532), Золочів 11.812 (1.699).

К о н к у р с .

Руске Товариство педагогічне у Львові розписує отсим конкурс на уложене підручника до науки німецкого языка для самоуків.

Сей підручник має служити до ужитку тій молодіжи, яка не може побирати сей науки в народній школі а хоче приспособитись до вступного іспиту до середних шкіл, що має вступити до військової служби або посвятитись якому иньшому званю, в котрім знанє языка німецкого є потрібне.

Сей підручник має обнимати по змозі цілий материял лексикальний і граматичний підручників до науки німецкого языка в народних школах, визначатись легкою методою а числити що найменше 5 аркушів друку.

За прийнятий підручник признає Руске Товариство педагогічне ремунерацию в квоті 200 кор.

Рукопись належить присилати до „Руского Товариства педагогічного“ у Львові (в Народнім Домі) найдалше до кінця жовтвя 1902.

У Львові 15. сїчня 1902.

За виділ „Руского Товариства педагогічного“.

В. Білецький, заступник голови.

ВИДАВНИЦТВО РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАГОГІЧНОГО

„ДЗВІНОК“

письмо ілюстроване для науки і забави руских дітий і молодежи

виходить 5-ого і 20-ого кожного місяця

Передплата виносить річно 3 зр., піврічно 1-50 зр. Адрес редакци

і адміністрації: Львів, ул. Театиньсна ч. 19.

Видає „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарского.

Передплата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Соборной
ч. 7.Администрация
ул. Софий-
ской ч. 9. а.Неопечатані ре-
кламні без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

„Байка“, помічне средство в вихованю і навчаню.

Байки наші, а так їх є багато у нас Русинів, тішать ся великим значінем в житю народа. Зміст їх бере свій початок в поезиї просто-людей, котрої форми, в початках неясні і змінні, працею людей талановитих усталили ся і заблищали мов каплі роси до сонця. Лінгвісти кажуть, що значне число старих байок є решткою старо-славянської мітології. Щасливі наші діти селянські! Їм то дідую, то бабуса що вечера якусь нову байочку розкаже, дитятко слухає, велухуєсь єї, фантазія росте, розвиває ся, та недовго зачнеш школа — ого, тут вже байочці засі — за високі пороги на єї ноги — вчені люди заказали байочці у школу. Тут наука, нема часу на плетєня байок!

Та ба, суть єще і такі, що кажуть, що байки некорисно впливають на діти. Не всі однак є ворогами, мають байки і багато прихильників своїх між ученими людьми. Послухаймо проте, що про байку одні і другі думають.

В „Zeitschrift für das österreichische Volksschulwesen“ (XI. Jahrgang 1899—1900. VIII Heft) написав Josef Weber свої уваги про значіня байок. Він каже, що професор Tuiskon Ziller, котрий в школі ним самим і др. Ernest-ом Barth-ом в Липску в році 1863 заложений, завів Herbart-а науку концентрації, приказав на першій степені науки послугуватись байками Grimm-а, вважаючи байки за найлучший спосіб вправлювання дитини в мисленю.

В річнику „Verein für wissenschaftliche Pädagogik“ T. I. умотивував Ziller значіня байки в вихованю. Ось короткий зміст сего розумованя: Байки відповідають зовсім індивідуальности дитини, котру можна по фантазії най-скорше пізнати. Фантазію годить ся всіма силами плекати, бо-ж в ній містять ся всі стремління дитини. Байка отвирає дитинячій фантазії широке поле забави. Події в байках не дадуть ся ні то під виглядом місця, ні під виглядом часу докладно означити — і дитина, вглублюючись в байку, бавить ся лиш фактами, все иньше єї байдуже. Проявляє ся тут рід мисленя, але мисленє те не має лучности і щоби власне сей брак лучности в мисленю не привів дитини шкоди, мусять бути байка чисто народна, мотиви єї мусять

бути естетичні і етичні, поняття чисто реальні. Крім байок надприродних, героїчних, є багато і зовсім земських. Ті послідні проте годить ся дітям уміло розказувати і в сей спосіб розвивати противставлене чудесности з дійсністю.

Чим більше дійсности в байці, а рівномірно чим більше поезиї і ідеалізму, чим вище підносимо вартість краси і добра, тим більше росте у дитини довіра до її вишого досвіду.

Ідеальний напрям мислення, як і всякі вищі стремління життя духового, творять ся лиш на підставі релігійних чувств і правдивої обичайности.

А що в байках, особливо наших, є багато сих мотивів, проте ясне, що байка відповідає натурі дитини і благородній цілі виховання.

Послухати годить ся і аргументації противників байок.

W. A. Lau виступає остро до борби з наведеним висказом, а розумованє своє попирає письмами таких психологів як Sully, Preyer і Penzig.

Дитина хоче порозуміти явища на землі і на небі. Она-ж дивить ся, добачуєсь, порівнує і випитуєсь старших осіб. Богато явищ щоденно повторяє ся, тому увага дитини зменьшає ся, коли її цікавості не заспокоїть ся. Що се є? Що то робить? А се звідки? Так і подібно питають ся діти в передшкільних роках. Коли дитина зачинає ходити до школи, вже добре знає що байка — то байка, нічо правдивого. Педагоги глибоко ошибають ся, наколи припускають, що дійство фантазії характеризує докладно свідомість дитини. Свідомість та звертає свою увагу не лиш на героїчні картини, она наклонюєсь і до субтельного мислення. І власне тому, що ум молодечий не є так дуже живий, легко наклонюєсь до мислення т. є. доходить причини. Байка проте не є небез значіння для шкільної дитвори, неможе однак ніяким чином бути підставою річевої науки. Дитина є все в зависимім відношеню зглядом природи, людей і Бога. В відношеню до природи ділають сили фізичні, в відношеню до людей воля; там рядять права, тут норми і приписи. В обох однак случаях є багато різнородности, наука річева мусить се все в одно злучити. Наука погляду мусить бути в дві сторони рівномірно спрямована: на сторону етично-релігійну і природну. Сторона етична мусить опирати ся на власних досвідах дитини, на фактах дійсних а не на байках, в котрі дитина не вірить. Сторона же природна науки погляду звертати мусить увагу на все, що дитину щоденно інтересує і манить до себе, отже на небо, явища світла і барв, рухи тіл, творенє річй (одежи, різнородних предметів, розвій рослин, звірят, людей і т. и.) на смерть і гріб, Бога і ангелів. Матеріал сам мусить розвивати ся і розширювати ся при помочи спостеріганя і досвіду на самих предметах.

Та суперечність гадок видасть ся нам еще більшою, коли зазінаємо ся з дальшими висказами Ziller-а. Між иньшими пише він: „Бели-б в школі вчено лише правдивих і дійсних відомостей, витворив би ся в недовзі так аномальний став, котрий виключив би зовсім сироможність відчуваня краси поезиї, чудес, віри і релігії“.

Де двох бє ся — третій користує. Може проте признати рацию сему, котрий голосить, що байка зовсім дитині є злишна, що она робить дитину забобовною, боязливою і безусловно не повинна мати пристуну до дитини?

Хтож голосить правду, кому повірити? Вже в самій природі чоловіка лежить охота представляваня подій життя щоденного в поетичній закрасці. Як односторонною, ба і нудною була-б дітям, так слабо розуміючим товариські і иньші відносини життя щоденного, наука мислення, коли-б не вільно було

послугуватись багатим матеріалом казок і байок. Байку треба лиш уміло розказувати — нема тогди потреби побоюватись злих наслідків.

Дитина ставить свою ляльочку при вікні, щепче її, щоби добре дивила ся на улицю. Она підливає цвітти, щоби не були голодні, она бє своїми рученятами лавку, в котру вдарилась, а знає добре, що ті предмети не відчувають її вдоволення нї невдоволення. Всі живі твори, окружаючі дитину, зовсім її не вистарчають, она мимохіть їх собі сама розширює і обдаровує назвами свого власного втвору. Її у всім помагає фантазія — фантазію будить, розвиває байка. Байка дає їй вдоволенє, байки дитина з охотою слухає ба і молодшому братчикови потроха розказує. Пересит, розсіянїсть ба і трусливїсть можуть проявити ся у тих дїтїй, котрим байки розказувано в злий спосіб.

Етична і поучаюча сторона байки мусить бути методично оброблена. Байка розказувана так от при нагодї багато може лиха надїяти.

Ходить лиш о се, чи на першїм степенї науки шкільної годить ся байку помістити в головнїм пляні і до неї долучити набуванє иньших відомостїй, чи полишити байку на боці і так від часу до часу при нагодї послужитись нею.

Хотїй першїй сей спосіб наші науковї пляни зовсім забороняють, то годить ся однак звернути увагу і на се, що послугуючись і другим способом можна дійти до хороших добутків с. в. що хоть вчимо дитину мисленя при помочи науки погляду, то додана уміло байочка убере ті реальні спостереженя в ідеальну одїж.

Отсїх кілька гадок передаю товаришам, чей хто змилосердить ся та бодай потайком припустить байочку у школу, позволить дїтям побавити ся з нею. Заким хто однак відчинить байочцї шкільні двері, най добре її придивить ся, най добре познакомить ся з її родом, натурою.

Трапляє ся часом, що в краснїм принадливїм строю ворог дїтїй веуне ся до школи. В школу годить ся тїй байцї, у котрої форма чисто народна, котрої зміст повної вартостї, будова проста, свободна, фантазія буйна а при тїм багато любви добра і правди.

У Львові 11. II. 1902.

Іван Коссака.

З загракичної літератури.

Справа реформи вихованя стала-сь инїй загально сьвітовою : займають ся нею майже всі європейські народи. Одним з новїйших творів, що трактує досить вичерпуючо о тїм предметі, є діло Pierre-a de Coubertin: „Notes sur l' éducation publique“. (Paris 1901. стр. 319.)

В кількадесятьох розділах розвиває автор перед читачем свої погляди на вихованє молодїжи, беручи під увагу по черзі науку елементарну і середню, значїня гімнастики і спорту в вихованю, науки моральности і релїгїї, вихованє жєнщин, вплив штуки і т. п. Не всі його погляди містять в собі

щось нового і не на всі можна проте згодити ся; але в тут чимало річий і гідних уваги, тим більше, що як автор зазначає в просьловку, його праця не відноситься лише до Франції, але в підодом обсервацій десяти літ в різних державах Європи і півночної Америки.

Сучасне живе зацікавлене засадами педагогії приписує автор загальнонині пануючому напрямови демократичному, за котрого програм можна уважати слова Дантона: „Après le pain l'éducation est le premier besoin du peuple“.¹⁾ Родина бере більшу ніж давніше участь в справах виховання, що є фактом вельми хосенним, а при тім дуже пожаданим. Екстернат бере верх над інтернатом. Відібране державою церкві педагогічного монополю причиняє ся до ріжнородности шкільництва. Відкинено припис, що поручав строгість і недовірчивість супроти дітей, щоби научити їх необмежного підданя і поважання для старших; веде ся їх любовю. Філософічна ідея, що голосить, що головною задачою одної генерації є праця над вихованєм другої, обнимає щораз ширші круги.

Помінаючи уваги автора, що відносять ся до участі елементарних учителів в політиці, а котрі не можуть мати у нас приміненя, наведу натомиць декотрі його погляди на початкові школи. Наука в них повинна бути примусова, бо до здобутя хліба потреба якого-такого виховання. Перед 20 літами уважано такий примус замахом на особисту свободу; нині число противників зменьшило ся значно. Що до того, чи початкові школи мають бути платні, чи ні, гадки судь розстрілені. В богато краях переконали ся, що, платячи, родичі живійше займають ся наукою своїх дітей, дбають більше о їх пильність і поступи, а при тім о захованє і уздібненє учителя. На спільну науку хлопців і дівчат учителькою або учителем загал задивляє ся досить прихильно; взагалі однак мішані школи здають ся відповіднішими на селі, чим в місті, на півночі, чим на полудні; рівночасно яло-б ся зазначити, що учительки оказують більше таланту в кермованю дітьми як мушчини і впливають на них вельми додатно. Автор не є за розширенєм програми початкової школи; арифметика і наука язика, яко дві головні його підстави, інтересні і доконечні відомости о єввітї, початки музика і рисунків — виповняють його програму достаточо. Крім того школа повинна научити скуплення уваги, виправити пам'ять, виробити снагу розумованя і осуду, не розвиваючи однак у дітей перед часом критичного змислу.

Вельми цікаві суть погляди Кубертіна на вихованє в середних школах. Після него підлягає оно нині хоробі, котрої природи не можна було означити, але котрої істнованє стверджує факт, що інтелектуальна вартість учеників середних шкіл не підноситься в міру набуваного знаня, але навіть опадає. В виду такого сумного вислїду насуває ся питанє, чи середні школи суть доконечні? Чи мало осіб уважає поділ науки на початкову, середню і вишу штучним; однак здає-сь, що відповідає він сучасному станови цивілізації і суспільним потребам. Перша група знаня обнимає се, що нині є чоловікови доконечним, хоч би віддав ся лише ручній роботі; друга дає доступ до свободного заводу, а третя приготовляє до поважних, наукових розслїдів. Проба, піднята в Сполучених Державах, а котра полягала на тім, що старано ся оминути середний очерк, продовжуючи час елементарної науки і розтягаю-

¹⁾ По хлібі вихованє першою потре бою народу.

чи університетські виклади до чотирох лїт, не видала пожаданих овочів. Коли-ж середні школи суть потрібні, треба розслїдити їх злі сторони і старати ся їх усунути.

Кубертен не годить ся з загально розпростореною гадкою, що головну хибу науцання в середних школах становить перетяжене; вважає вправді перетяжене за один зі складників злого, але не цілим ляхом. В кождім ученю, що кінчить школи, бачимо, каже, дивну розсїяність відомостей, з котрих кожда стоїть осїбно, без звязи з другою; коли-ж існує яка звязь, то полягає она лише на случайній класифікації або умовій комбінації, що втворює часто фальшивий пункт сьвітогляду. Крім того ударає нас багатство формулок, готових ідей, що перешкаджають творбі незалежного, самостійного осуду і, що за тим слїдує, здобуттю внутрішньої рівноваги і повної моральної основи. Яка-ж причина тих від'ємних вислїдів? Чи вини треба шукати в науці? Ні, — в методі науцання.

Після автора загально уживана сінтетична метода, котра з різних первинів знання старає ся сотворити в уяві цілість яко одностайне понятє о сьвітї і житю, не є нинї відповідною при надмірнім ростї суми відомостей в послїднім віці. Проте пропонує заступати єї аналітичною метою, подаючи подрїбний програм примінення єї. Ось головнїйші точки сего програму:

За дві вихідні точки аналітичної методи приймає Кубертен землю і людскість яко дві основи цивілізації: одні науки відносять ся до першого дїлу, а иньші до другого. Позаяк земля є чистого сонїчного систему, котрий знова становить частину вселенної, науку о нїй належить зачати від астрономії; автор вважає астрономію гейби передсїнком в педагогічній будівлї середного науцання, що провадить до всіх клас. По загальнім поглядї на цілий сьвіт іде потрібне ознайомленє з місцем нашого замешканя, отже: математична і фізична географія, геологія разом з відповідними відомостями з фізики, хемії і мінералогії. Треба ту зазначити, що автор вважає передчасне подаванє ученикам відомостей о ідеальних лїніях, рівнобіжниках і полуденниках, нецотрібним, а навіть шкідливим, бо впроваджує до голови замішанє; понятє о полосах, о географічній довготї і ширинї повинні вихіснувати наглядно з глобуса. Подрїбний курс ботаніки радить Кубертен заступити курсом рільництва, що має о много більше практичне приміненє. Бажав би також впровадити до середних шкіл цілий ряд викладів, що мають за предмет будову желїзниць, кораблів, телеграфів, телефонів і т. д. Доконечним вважає вкінці курсе економії, котрий трактує о продукції і оборотї капіталу. Вінцем того дїлу єсть математика, що при кождій нагодї повинна найти приміненє.

Другий дїл науцання, що має за предмет людскість, трактує автор єще обширїйше, а на його погляди в тій справі можна майже зовсїм в цілости згодити ся. Дадуть ся они зредукувати до слів: історія людскости повинна нам дати докладний єї образ, оповідати не лише о політичних здобутках, але також моральних та умових. Артистичний, літературний і філософїчний розвій певної народности, єї суспільні погляди і урядженє, відношенє одиниці до держави — се суть річи, далеко важнїйші від імен побідників і описів боротьб. Не повинно ся вимагати стислого знаня дат, бо й так не памятаємо їх довго; час і труд, з'ужитий на ввученє їх, лїпше обернути на щось иньшого, а факти означувати лише віками, котрі легко буде задержати в памяті. Подїл історії на віки є о много практичїйший від штучного і свобідного подїлу на періоди. Виклад історії годить ся довести до теперїшньої

хвилі, знакомість сучасних подій є для учеників рівно потрібною, як і знання минувших фактів.

Доповнене того програму має творити гігієна, оперта на знанню людського тіла, і наука язиків. І тут погляди автора переконують нас. Після не-го наука мов повинна бути однородна, різна цілію і метою від викладу інших предметів, та посідати очерк, примінений до потреби і обставин. Бор-бу класиків з їх противниками вважає непотрібною, бо, коли з одної сторо-ни знанє кількох мов є пожаданим, з другої ознайомленє з старинним зви-том доконечне в виховуваню середних шкіл, не залежить абсолютно від зна-ня латини і греки.

Такі суть погляди Кубертена на нинішній систем наущаня, такий про-грам нової методи. Не можна ані першим заперечити справедливости, ані дру-гому відмовити добрих сторін. Може би він дійсно сотворив в умі тих, що учать ся, докладнійше понятє цілости, може би своєю тверезостию додав бод-ця-заохоти дітям, втомленим нинішню рутину, але приміненє нової методи є нелегке задля прищаваня до давнішої. Сам автор є тої гадки, що треба би її випробувати і змінити не в одній подробиці; але твердо признає висіість аналітичної методи над синтетичною не лише тому, що більше розвиває ся ум того, що учить ся, але що ліпше приспособляє єго до життя і вибору за-воду, даючи єму більше практичних відомостей. На питанє, хто провадив би виклад, що вимагає великої однородности, бо та задача могла-б переходити силу і талант одної людини, автор дає відповідь, що праця може бути розді-леною між кількох учителів, що працювали би згідно під приятним наглядом директора.

Кілька слідуєчих розділів посвещає Кубертен фізичному вихованю. Зазначає, що при нинішнім стремліню до рівномірного розвою духовних і ті-лесних сил його значінє росте чимраз більше, мислитель мусить мати нині добрі мязи, а робітник непусту голову. Фізичний розвій можна досягнути по-трійним способом: через гімнастику, різні спорти і при помочи військового приготованя.

Гімнастика, вельми відповідна для дітей, молодих панночок, старших або ослаблених осіб, не вистарчає мушцям, котрих нудять ті одностайні і пра-вильні рухи. Як для здоровля, так і для утилітарних зглядів повинен моло-дець уміти нині їздити кінно і на ровері, веслувати і робити оружжєм; вима-гають того услівя суспільного життя. Ті вправи, скріпляючи сили, учить-муть єще практичности, бо добрий цикліст повинен уміти направити свого вороно-го, їздець — осідлати коня, а весляр — уміти або помалювати судно. По-вели навичка радити собі самому віде в житє щоденне і може упростить єго вимоги, а рівночасно розв'яже загадку, що тикає-сь відносин панів до служби.

Військове приготованє на порозі зрілости і знанє якого спорту, о скіль-ко хто до него має охоту, доповнить недостачі фізичного вихованя. Щоби однак не пошкодити здоровлю замість єму помочи потреба в спорті уникати над'ужитя. Запобіжить тому успішно знанє гігієни, а також звичай в ради-го-ди піддати ся лікарському розслідові. Спортові конкурси особливо такі, в ко-трих входить в гру охота здобути високу нагороду, повинні бути знесені. Му-шу тут єще навести увагу, що відносить ся до психології спорту, о котрій автор широко розправляє. Кубертен ставить питанє, чи спорт сам через себе скріплює характер і моральну силу, і відповідає: що виробляє відвагу і хо-лоднокровність, але тільки після обставин. В житю маємо чимало таких при-

мірів. Зі зглядною легкостю рабуємо прикмети, потрібні нам до виконання якого діла, але лише з великим напруженем волі можемо довершити того, щоб они увійшли в нашу природу.

Дуже цікавим і займаючим є розділ, що трактує о релігії і моральности. Автор звертає увагу на то, як дуже милили ся ті, що голосили, що наука незабаром заступить релігію. Релігійний дух об'являє ся всюда: людскість по хвилинім ваганю з більшим еше, ніж давнйше, запалом узнає висшою над неї засаду житя. Наука реагувала на релігію, але в ниніший спосіб ніж вічували єї запалені сторонники; не зруйновала вірувань, але їх роз'яснила і відновила.

Скріпленє релігійного елементу є доказом великої педагогічної поваги. В обрубі релігійного і морального впливу перше місце з природи річи припадає родичам. Але они суть нераз вельми заняті і тільки приміром можуть впливати додатно на моральність дитини. Отже примір і наука доповняють, ся але не можуть взаємно заступити ся. Тому наука моральности повинна бути викладана в школах, а єї виклад повинен опирати ся на понятю Бога, яко провідній ідеї для доброго серця і совісти. Автор однак хоче відібрати науці моральности догматичний характер; проте бажає, щоб ті лекції були відрубні від лекції релігії.

Признаючи незаперечний вплив моральних і релігійних засад на молодіж, Кубертін добачає їх цілковитий неуспіх в відношеню до обичаїв. Пояснює се тим, що необицайність в школах має девять разів на десять фізичну або умову, а не моральну причину. Кождий збір хлопців сприяє передчасному розбудженю пристрастей, які розпалють розповсюднені нині понографічні видавництва. Квестія клімату і раси менше ту значить, чим можна би припустити. Найострійший дозір не багато допоможе, бо завсєгди можна помилити ся; не більший має вплив побожність. Одиноким средством є екстернат під пильною опікою родичів, котрі повинні передовсім звернути увагу на щоденне прибутє хлопця зі школи домів серед менше або більше зіпсутої мйської атмосфери. Яко головним правилом можна поставити, що все те, що поборює нуди і анемію, є найліпшим средством проти неморальности: здорове, правильне, веселе житє поконає злі впливи.

Побіч морального вихованя не забуває автор і о суспільности. Найліпше відповідаючими ціли вважає шкільні товариства, котрі спроваджує до пяти типів: гри і спорти, література і наука, штука, вимова і милосердія.

Конечним вважає також робудженє у молодіжи почутя краси.

„Розбуджуючи в молодих серцях почутє краси, причиняємо ся до уцалювлєнь одиниць і усовершеня суспільного житя.“*) Як діпняти того? Виховуючи від дитинства ух, палці і зір дітий при помочи сьпіву і рисунків; поміщуючи в програмі вихованя теорію штуки, стараючи-сь о артистичну окрасу шкільних будівель, о достарченє молодіжи естетичних розривок. Автор не годить ся з тим, щоб штука реагувала на моральність, образуєчи характер і скріпляючи відпорність проти злого, але єї посередний в тім напрямі вплив вважає значним і пожаданим.

Зближаємо ся до кінця. Зазначивши значінє університету, яко огнища нових сьвіжих токів, Кубертен робить з натиском увагу, що свобода є першим

*) І. Рускін.

услівем его розвитку: всякий атентат на ню ділає від'ємно на науковий рух, або навіть стримує его зовсім. З другої сторони той сам наслідок могло би викликати розширене в університеті соціялістичних доктрин, позаяк соціялізм задля утилітарного напрямку видає ся грізним ворогом вишого образования.

Які-ж суть погляди автора на виховане жінщин? Зовсім не поступові. Вправді вважає справедливим, щоби закон боронив жінчину від тиранії і визиску муштин, а суспільність давала їй в разі потреби спромогу заробітку, але о феміністичнім русі, що стремить до вироблення сего для неї, виражає ся з легковаженням та іронією і трердить категорично, що муштина не бажає собі принаймьєнше шукати соперницї в жінчині. Узнаючи лише родинне огнище відповідним для неї полем ділання, не стоїть навіть під тим зглядом на поземі нинішних вимог, щоби для будучої матери родини бажав основнійшого образования.

Нехай виховане розвине почутє в жінчині, нехай дасть їй тільки відомостий, щоби могла зрозуміти муштину, а часом єму помочи; нехай научить їй, як вести дім і плекати діти — се все чого жадає автор. Спільну науку хлопців і дівчат уважає Кубертен хосенною в елементарній школі, можливою на університеті, але ризиковною в середніх школах. Є при тім того переконання, що фреквентация жінщин до університетів діє ся зі шкодою вишого образования, бо виклад в мішаних університетах, навіть в Америці, є звичайно сухий і безбарвний, щоби не ділав на імагінацію.

Той розділ якось дивно відбиває своїм консерватизмом від цілого ділу, з котрого пробиває горяче бажанє поступової реформи на ниві публично-го вихованя.

Наука, штука, література.

Поезії Тараса Шевченка.

Виданє товариства „Просьвіта“ у Львові 1902. З друкарні Наукового товариства імени Шевченка. Ціна оправленого примірника, у малій 8^о, стор. 700, 2 корони. Вже від давна відчував ся у нас брак такого виданя Тарасових поетичних творів. Львівське виданє пок. Огоновського, хоча виданє елегантно так сказати-б по європейськи, надавало ся лишень на окрасу сальонів і то лиш для людей, що дійсно могли похвалити ся сальонами. Пересічні люди не могли і мріти про набуток творів найбільшого українського генія із найраціональнійшої причини... ізза того, що виданий проф. Огоновським Кобзар був за дорогий. Виданє отже львівське не спопуляризовало у нас Шевченка на стільки, на скільки властиво за так довгий час позинно було спопуляризувати. Сю недостачу підношувано раз-по-раз, (згадаю лиш фейлетони д. Щурата у Зорі 1896 р.) так, що немов би під напором загальної опії товариство „Просьвіта“ випустило у світ два невеличенькі томики поезій Шевченка для народа, а п. Остап Василенко (Макарушка) зладив для люду Гайдамаків. Виданям „Просьвіти“ було далеко до того, щоби назвали ся добрими. Вправді у текстї подано деякі поясненя для народу, але етимольогічна правопись та цензурні галицькі умови спричинили ся до того, що наш мужик ледви „поверха“ мав нагоду пізнати музу Шевченкову.

Те саме діяло ся із нашою молодіжкою. Задля неї видало Руське педагогічне товариство у Львові „Вибір поезій Шевченка“, але так нужденно обкромлений та викропкований, що молодіжь сама якось мимохіть відвертала ся від сеї книжки та позичала або стягала ся з останнього, щоби справити собі повніше видане.

Нове видане Шевченкових поезій усував усі ті висше наведені недостачі. Ріжнить ся воно від попередніх головню тим, що в ньому додані нові твори, недавно віднайдені і ще ні в однім виданю не поміщені як: Подражаніє Іезекиїлу, Юродивий. Крім того подоповнювано на основі рукописні ті частини деяких поезій, що давнійше були зовсім незнані тому й пропущані зовсім визначені kropками або й зовсім невизначені. Ось прим. в Гусі в уступі „Папська була“ читаємо:

У виданю Огоновського т. I. стор. 246:

„І плакав Гус, молитву дія,
і тяжко плакав: люд мовчав
і дивував ся: що він діяв?
На кого руку підіймав?

.

Всі здригнули

Іван Гус буллу розідрав!

У виданю Романчука, сторона 472:

„І плакав Гус, молитву дія,
і тяжко плакав; люд мовчав
і дивував ся: що він діяв?
На кого руки підіймав?

„Дивіть ся люде! Ось де була,
що я читав!“ І показав
перед народом. Всі здригнули
Іван Гус і. т. д.

Або у тій самій поемі: У Огоновського, стор. 247:

„Конклав схаменував ся.

— — положили

одноставне стати,

і всіх — —

— — скликати,

та і стерегти яко мога і т. д.

У Романчука сторона 473:

„Конклав схаменував ся,

зібрав раду. Положили:

одноставне стати

проти Гуса і в Констанцу

всіх ворон скликати

та і стерегти яко мога і т. д.

Або в „Катерині“:

У Огоновського межі уступом, що кінчить ся словами:

„А серденько одпочине,
поки слёзи лютця.

.

а уступом, що зачинаєть ся словами:

„Де-ж Катруся блудить і т. д.
на стор. 69. тому I. по точках, пропущений цілий уступ, який є у виданю Романчука на стор. 294 і 295. Ось він:

Оттаке то лихо, бачите, дівчата,
Жартуючи, кинув Катрусю москаль.
Недоля не бачить, з ким їй жартувати,
А люди хоч бачать, та людям не жаль,
„Нехай“, кажуть, „гине ледача дитина,
Коли не з'уміла себе шанувать!“
Шануйте ся-ж, любі, в недобру годину
Щоб не довело ся москаля шукать!
Де-ж Катруся блудить? і т. д.

Так само пропущений у Огоновського а лиш викропкований на стор. 71 кінець третьої частини і початок четвертої. У виданю Романчука він є на стор. 297. Наведемо і сі частини:

„Сирота собака має свою долю,
Має добре слово в світі сирота;
Його бють і лають, закують в неволю,
Та ніхто про матір на сміх не спита.
А йвася спитають, зарання спитають,
Не дадуть до мови дитині дожити.
На кого собаки на улиці лають?
Хто голий, голодний під тинном сидить?
Хто лобуря водить? Чорняві байстрята
Одна його доля — чорні бровенята,
Тай тих люде заздрі не дають носити“.

IV.

По під горою, яром долом,
Мов ті діди високочолі,
Дуби з гетьманщини стоять;
У яру гребля, верби в ряд,
Ставок під кригою в неволі,
І ополонка — воду брать.
Мов покотило червоніє,
Крізь хмару сонце занялось,
Надув ся вітер; як повіє,
Нема нічого, скрізь біліє
Та тільки лісом загуло.
Реве, свище завірюха і т. д.

Так само подоповнювано викропковані місця у „Псалмах Давидових“.
Псал. XLIII. у Огонов. II. стор. 338. читаємо:

Поможи нам, ізбави нас
Вражої наруги!

— — Встань же Боже!

Всюку будеш спати,

Од сліз наших одвертатись,
Скорбі забувати?

.
.
.
.

У Романчука стор. 484:

Поможи нам, ізбави нас
Вражої наруги!
Поборов Ти першу силу,
Побори і другу,
Ще лютішу. Встань же Боже!
Всюку будеш спати,
Од сліз наших одвертатись,
Скорбі забувати?
Смирила ся душа наша,
Жить тяжко в оковах!
Встань же Боже! поможи нам,
Встань на ката знову!

Таких місць подоповнюваних та посправляваних дуже багато іще в самих Псалмах та й інших думках і більших поемах, які вичисляти не пора тепер і не місце по сьому. Ми лиш хочемо поінформувати Ви. Читачів про се видане та заохотити, щоби купували.

До прикмет видання належить іще уодностаїнена правопись, якою не могли похвалити ся попередні видання. Хоч із сього боку автор поробив деякі зміни в користь галицького наріччя, через що тратить ся вражінє Шевченкової мови. Після мене не повинно ся робити таких змін у повному виданю, призначеному для загалу. В користь видання годить ся іще піднести поділ, по якому розміщено поезиї. У виданю Огоновського був зовсім нераціональний поділ після періодів діяльности Шевченка, у Романчука уложені поезиї після змісту і то ось в який спосіб: А) Дрібнійші поезиї, Б) Більші поезиї. Дрібнійші-ж поезиї поділені на ось які розряди: I. Поет, II. Сьвіт і люде, а) Думки, б) Оповідання, III. Україна. Воно розуміть ся можна не згоджувати ся і з тим поділом, але треба признати, що він в порівнянню до розміщення поезій у виданю Огоновського являєть ся ліпшим і практичнійшим. Загалом узявши виданє презентуєть ся дуже добре і можна сказати, на наші часи дуже добре. Лиш що до технічної сторони можна-б забажати, щоби хоч у більших поемах було зважано на те, в якому місці сторониці зачинаєть ся поема — се якось разить чоловіка, що приміром на стор. 303 ледви скінчила ся Катерина — а зараз безпосередно потім уміщені Гайдамаки, яких наведено всего 8 стрічок з початку. Се розуміть ся дрібниця, але годі її промовчати.

Так отже тепер повинен кождий Русин купити собі сю так дешеву книжочку та основно запізнати ся зі Шевченковою кобзою, бо ось ось добігає сотка літ, коли наш Геній узрів божий сьвіт. А був би се великий сором для нас, як би ми за так довгий час не пізнали основно свого незабутнього Кобзаря...

Книжку сю замовляти можна в товаристві „Просвіта“ у Львові Ринок ч. 10. Хто купує 10 примірників разом, дістає 10% опуску. То-ж спішіть ся, бо всього друковано 5000 примірників на цілу Галичину і Буковину.

Василь Сімович.

„Лис Мицита“.

Сеї знаменитої поеми вийшло власне третє поправлене виданє яко 100 книжка видань „Руского педагогічного товариства“ у Львові. Ціна примірника 1 кор.

З руского товариства педагогічного.

Довідуємось з „Дѣла“, що дня 15 с. м. відбули ся в Миклашові звичайні збори грибовицької філії Руского Товариства педагогічного при участі 17 членів. Тота філія славилась давнійше великою діяльністю та в останнім році зачала нудіти з ріжних причин, але мабуть таки найголовнійше за-для байдужности самих членів. Однакож послідні збори дають надію, що грибовицька філія відзискає назад давнійшу славу.

На порядку деннім було: 1) Практична лекція з дівчатами доповнюючої науки, 2) Критична оцінка „Учителя“ за рік 1901 і 3) внесення.

Лекцію перевела учителька п. Швайковска з уст. 30 „Як ходити коло дійних коров“. Хоч того дня було сьвято, явили ся в школі о 3 год. пополу-дня 34 гарно вбраних дівчат а сама лекція дала доказ, що при щирій праці і охоті може доповнююча наука принести справдішній хосен. Переведене лекції було знамените а відповіді дозріваючих вже учениць зовсім вдовольючі. Лекція закінчилась дуже гарним відспіванєм патріотичної пісні: „Рідна мова“.

Опісля слідував реферат п. Ів. Петришина: „Критична оцінка“ „Учителя“ за р. 1901, в котрім референт вказав на прикмети і хибі сего органу Руского Товариства педаг. Збори нагородили референта грімкими оплесками за его основно і предметово оброблену працю та прийняли слідуєчі резолюції I) Головний Виділ Рус. Товариства педаг. вискаже Редакції „Учителя“ щирю подяку і признанє за совістне і знамените редагованє ділу наукового і дидактично педагогічного, а натомість поручить їй: II) щоби в будучности поміщувала слідуєчі статі: 1) патріотичного змісту, котрі загрівали би упадаючих на душі або байдужних та дрімлючих учителів до любови рідного народу і его мови; 2) статі, в котрих поважно але справедливо осуджувалось би наші кривди на поли шкільництва; 3) статі, маючі на меті поліпшенє учительської долі. В цілі переведеня в сїм напрямі реформи видавництва „Учителя“ рішили збори візвати Головний Виділ Рус. Товариства педаг., щоби 4) запросив на своє засіданє Вп. Редактора і закомуніковав ему так зміст згаданого реферату як і поставлені резолюції а 5) щоби головний Виділ установив редакційний комітет, котрого задачею було би обговорюванє змісту і тону вище бажаних статей.

Вкінці при точці внесенє порішено справу викінченя обємистого збірнату що до критичної оцінки руских підручників „Народна Школа“ ч. I, II, III і IV. Сею працею займала ся грибовицька філія через три роки а тепер лишає ся тільки викінчити єї.

Комісія вічева

вибрана на учительськiм вічу в Перемишлi опрацювала доси 5 петицій в цілi предложеня соймови.

В петиції зрівняно платні учителів з платнею урядників державних трьох найнижших ранг, ставить комісія слідуєчі резолюції:

I. Високий Сойм краєвий зволить платні людських учителів і учительок і їх емеритальні права зрівняти з платнями і правами емеритальних урядників державних XI, X і IX рангів а законом тим обняти також і ті особи, що вже суть на пенсії.

II. В. Сойм кр. зволить взяти в опіку сироти по народних учителях, яким шкільні власти відмовляють всяких заосмотрень.

В петиції видана ясної прагматикки службової, знесенє тайних кваліфікацій, грошових кар і утворенє осібних комісій для справ дисциплінарних, домагає ся комісія:

1) В Тит. арт. 4. зак. шк. з дня 9, січня 1889 додати; що „опінія Ради шк. окр. про учителя, що компетуге о сталу посаду, є явною і повинна бути кожної хвилі на жаданє дотичного учителя показана, а з кінцем року з уряду переслана усім учителям;

2) арт. 9. змінити в тім напрямі, аби сталого учителя не вільно було переносити на иньшу посаду під ніяким условієм, наколи дисциплінарне слідуство проти него виточене, не докаже єму вини в такій степені, що дальша діяльність єго на дотеперішній посаді є просто неможливою.

3) арт. 4. тит. III змінити так, аби „утрата п'ятилітнього додатку не була приноворвлена як кара дисциплінарна“.

4) видати ясно означений закон про дисциплінарне поступованє, в яким належить узглядити слідуєчі моменти:

а) аби вільно було обвиненому оправдувати ся устно, з прибранєм правного оборонця;

б) аби анонімні оскарженя усунені при всіх дисциплінарних дохожденях;

в) аби учителям вільно було свобідно виконувати права горожанські, загарантовані основними законами;

г) аби захованє політичне і товариске учителя не було бране в приписи дисциплінарні;

д) аби при Радах шк. окр. і при Раді шк. краєвій установлено осібні дисциплінарні комісії, аложені з учителів і видана для їх поступованя спеціальну інструкцію по мысли згаданих точок.

В петиції знесенє Рад шк. місцевих домагає ся комісія:

1) зарядженя в дорозі адміністраційній, аби начальна власть шкільна сама приділювала кандидатів, що мають право вступати до учительского заводу, на посади учительські в спосіб, який узнатє за вказаний;

2) зміни закона шкільного в тім напрямі, аби учитель з днем зложеня учительської кваліфікації, о скілько він позістає в чинній службі при публичній школі, входив в повні права: а) що до емеритури і заосмотреня родини; б) що до поборів; в) що до посуваня ся на висший степенє праці; г) що до п'ятилітніх додатків.

3) зміни шк. закона в тім дусі, що стало іменованій учитель може бути перенесений на другу посаду тільки на власну просьбу або на підставі засуду, виданого наслідком правосильно укінченого доходження дисциплінарного, вказуючого, що дальший его побут на тій посаді є просто неможливий.

В петиції стислого перестерігання постанов основної засади при іменованю окружних інспекторів окружних, а іменню, аби на посади ті покликуювано передовсім управителів і учителів народних і виділових шкіл, домагає ся комісія:

1) Вис. Сойм кр. зволить спонукати, аби на будуче ц. к. Рада шк. кр. і центральні влади державні покликуювали до уряду інспекторского тільки народних і виділових учителів, найстарших рангою і літами служби, які вдовляють висше наведеним условинам.

2) В. Сойм кр. зволить спонукати Раду шк. кр. і центральні державні влади, аби повітових шкільних інспекторів, які не поступають по мысли повисше означених условин, переносили на ивші для них відповідні службові посади.

В петиції знесеня часткових учит. конференцій домагає ся комісія:

Вис. Репрезентация краю зволить знести заведені Радою шк. кр. часткові окружні конференції і районові конференції краєві, ввести назад збірні окр. конференції, а що шість років краєві конференції у Львові.

Крім тих петицій, які видруковано, видала комісія відозву до всіх соймових послів, в якій просить іменем усього учительства о цперте тих жадань.

В С Я Ч И Н А.

— Родительські вечери. Місто публичних іспитів і річних пописів впроваджено тепер в досить значнім числі берлінських мійських шкіл т. зв. „родительські вечери“. Цілюю їх є зближене дому і школи, заінтересоване родичів і втаємничене їх в шкільні відносини, познакомлене їх з учителями і стало порозуміне в квестиях вихованя. Они відбувають ся звичайно в годинах між 5-ою а 7-ою вечером. Опізнення їх, після думки ініціаторів, було би з того взгляду пожеданим, аби в них на будуче брали участь не лише матери, але і батьки, що тепер є неможливим, бо мужчини кінчать занятя пізнійше. Хоральні сьміві, гімнастичні пописи, оглядання рисунків і ручних робіт і свободна гутірка — складають ся на програму вечерів. Они дають родичам нагоду пізнати і поступя учеників і методи викладів, хоч систематичне іспатоване учеників є з них виключене. Родичі користають з нагоди, аби поговорити з учителями о своїх дітях, чито аби висказати їм свою вдячність, чи то обяснити труди, які їх діти в праці стрічають, поговорити о роді їх уздібленя і склонностей. Узнане і довіре родичів побуджують запал учителів, а вказівки родичів улегчуют їм працю. В Франції, Англії і Америці впроваджено той звичай з великим powodzeniem вже давнійше.

— Екзекутивний комітет, вибраний на першім вічу буковинських народних учителів відбув в неділю дня 2 лютого перше засідане в православній школі при участі значного числа гостей. На тім засіданю полагоджено слідуочі справи: 1) Головою комітету вибрано п. Ісаковича директора із Радівців. 2) Припоручено п. Кісановичеві і п. Дубеньському виготовити матеріял в справі підвищення платні народних учителів, в справі установленя ясного дисциплінарного закона і в справі реорганізаціі закона о правних відноси-

нах учительства, котрий то миморяд ухвалено на внесенє п. Пігуляка, надуч. з Жучки вислати до сойму краєвого через ц. к. Раду шкільну краєву. 3) В справі краєвого учительського товариства ухвалено: а) не засновувати поки що нового товариства, лиш збудати існуюче товариство до житя. В тій цілі вибрано депутацію п. Скарлата, п. Пігуляка, і п. Дубенського, котра має удатись до п. Всти з предложеном, щоби сей скликав до означеного речинця загальні збори теп. краєвого учит. товариства, де би на порядку деннім між иньшим поставлено точку: зміна статуту товариства. Якби депутація дістала відмовну відповідь, або якби до означеного речинця не скликано загальні збори, то езекутивний комітет учительського віча має виготовити нові статуту і засновати нове товариство. 4) Рєферати п. Кисановича і п. Дубенського мають бути покінчені до 2. марта с. р., котрого то дня відбуде ся друге засіданє ксмітету, на котрім одобрить ся меморіал і прийме ся до відомости справозданє депутації та установить ся дальший план акцаї.

— Єнерал Альборі ширителем просьвіти. Вже давнїйше старались війскові власти в інтересї служби військової познакомляти воєнків з цифрами, а цікавійших учено навіть. Підписати ся але доперва сего року підняв ся систематичної праці в тім напрямі перший єнерал Альборі, комендант краківської залоги, котрий, маючи на увазі, що в Галичині 4,660,416 анальфабетів пропадає в тьмі, поручив не уміючих читати і писати жовнірів вислати на курса анальфабетів, уряджені поки що в виділовій школі „на Клепажи“, де відбуває ся наука в вечірних годинах під командою капітана Зелінського. Дійсно нема слів похвали для так гуманного діла. Бажаєсь би лише, щоби всі вищі команди пішли его слідом і тим способом уратували сотни тисяч найдобірїйших горожан від духової загибли, та причинились до культурного розвою австрійських країв. Спеціально для Буковини і Галичини, принеслиб такі курса неоцінену прислугу.

— Спартанська школа. Швайцарський педагог Рінгеле з Секінген отворив перед кількома літами школу на взір шкіл в стариннім Лякедемонї. Учеників при звичаєє ся до як найбільшої простоти; они одержують скромні потрави, силять на сїні, вправляють ся не лише в науках, але в ремеслах і спортах. Зразу школа не ішла добре, родичі не хотїли засуджувати дітїй на таку строгу систему, однак набило ся кілька людей, котрі повірили п. Рінгеле свої дітї. Отже при урядових оглядинах показали ся ті ученики здоровіші та сильнїйші від учеників звичайних наукових заведень. Завдяки таким наслідкам зачинає школа в Секінген розвивати ся чимраз красше. Її вихованці почувають себе щасливими і виходять на мужних і трудолюбивих людей, бо не вільно їм змарнувати ані хвилини в прозягу дня; наколи ученик блукає безцвинно, сейчас заставляють его до якоїсь роботи — чистити коня, мити вікна, шурувати підлоги або рубати дерево. Теплої води не знають в заведеню, але за то має кождий до несхоцу зимної води: до митя, до купелі, до плавання. Дітї гартують ся знаменито, а так привязують ся до заведеня, що по скінченю опускають его з великим жалем. Успіхи школи захопили п. Рінгеле до заложєня подібної для дітчат, аби виховати їх на розумні і практичні жєнщини.

— На 8 університетах в Австрії записало ся в біжучім зимовім півроці 18,323 слухачів, а іменню: на богословських видїлах 1,024, на правничих 9,410, на медичних 3,299, а на філософїчних 4,590 слухачів. Межи ними є 623 жєнщин: на філософїчних видїлах 514, на медичних 66, а на правничих 44. Звичайних слухачів є 14,733 (межи ними 126 жєнщин), надзвичайних слухачів 3,205 (межи ними 223 жєнщин). Що до числа слухачів, австрійські університети стоять в такім порядку: Віднський університет (7,003 слух.), ческий в Празї (3,342 слух.), краківський (1,741 слух.), градецький (1,703 слух.), львівський (1,637 слух.), німецький в Празї (1,336 слух.), інсбруцький (989 слух.), і черновецький (572 слух.) Львівський університет займає перед сєдєснєю руських академиків третє з ряду місце, а тепер стоїть на п'ятім.

ВИДАНА РУСЬКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАГОГІЧНОГО.

Образкові видання.

* 8 Звіринець	20 сот.	змінене видане) 1 кор.	— сот.
* 9 Гостинець	20 "	опр.	1 кор. 30 "
* 10 Забави	20 "	* 58, 68 Казки народні ч. 1	"
* 11 Менажерія	20 "	і 2 по 50 сот. разом	"
* 17 Квіточка	40 "	опр.	1 кор. 30 "
* 18 Віночок	40 "	* 60, 62, 69, 75, 76 Казки	"
* 21 Забави для дітей	80 "	Андерсена ч. 1, 2, 3,	"
* 22 Наші діти ч. I.	80 "	4, 5 по 50 сот. разом	"
* 23 " " ч. II.	80 "	опр.	2 кор. 90 "
* 24 Дітоті вигадки ч. I.	60 "	* 63 Байки Бріччапінова	30 "
* 25 " " ч. II.	60 "	* 64 Робінзон Чайченка	80 "
* 26 Наші звірята	80 "	опр.	1 кор. 10 "
* 34 Мала менажерія	70 "	* 65 Мірон Пригоди Дон	80 "
* 35 Велика менажерія	80 "	Кікота (друге видане)	10 "
100 Істе-Франко; Лас		опр.	1 кор. 10 "
Микита (третє ділком		* 66 Байки братів Ірмін	50 "

Видання без образків.

* 1 Молитвенник народний, 30 сот. в поліотно опрацьований по	40 сот.
* 2 Др. Л. Кельнер. Коротка історія педагогіки	1 кор. 20 "
* 3 Катили желянів 2. розширене видане	40 "
* 4, 5, 6 Читанка ч. I, III, IV. опр. по 40, без оправи по	20 "
* 7 Ів. Леницький. Попалєсь. Рідніні сцени	20 "
* 12 Бол. Шухевич. Записки школяра.	40 "
* 13 Тарас Шевченка. Кобзар для дітей	40 "
* 14 Гордієнко. Карпатиці і Рязани	40 "
* 15 Юлій Берне. Подорож довкола землі 1 кор. 20 е. опр. 1 кор. 50	50 "
* 16 Др. Мих. Пачовський. Замітки до науки рускої мови	60 "
19 " " " " " " " " " " " "	20 "
26 Др. Мандибулур. Олімпін	70 "
27 Віра Лебедова. Гостинець дітям	50 "
* 28 Василь В-р Джонатан Свифт. Подорож Гулвера до	50 "
незнайомих	
* 29 Мазьота. Без родини 80 сот. опр.	50 "
* 30 А. Г. олазійський. Огород шкільний	1 кор. 10 "
31 Салло. Неоос. учебник для III. класів гімназ.	1 кор. 20 "
* 32 Kokurewicz Jozef. Podręcznik dla kancelarų szkolnej	1 кор. 30 "
* 33 Л. К. Робінзон незалежності.	20 "
37 О. Ніжаниковський. Батько і мати, двоєліт в фортеці	20 "
38 Діпирової Чайки. Кожа дерева	1 кор. 60 "
39 Мапа етнографічна Русь-України	40 "
40 Барановський Припис до іспитів.	40 "
46 Бол. Шухевич. Від Бескида до Андів.	20 "
* 47 Ів. Франко. Абу Касемові Кашці	40 "

50 Остап Макарушка. Короткий огляд руско-укр. письмен.	30 "
* 54 Тарас Шевченко. Кобзар 2 кор. 40 сот. опр. 2 кор. 80 е.	"
59 Ів. Франко. Коли ще звірі говорили, казки для дітей 80 сот.	10 "
опрацьований	1 кор. 10 сот.
61 Віра Лебедова. Малі герої 50 сот. опр.	70 "
* 67 Ів. Сні ка. На чужині 40 сот. опр.	54 "
70 Стефан Пятка. Дарунок для дітей 40 сот. опр.	60 "
71 Оповідання для дітей 40 сот. опр.	54 "
72 Мих. Коцюбинський Оповідання 40 сот. опр.	54 "
73 Олександ Катренко. Оповідання 40 сот. опр.	54 "
74 Василь В-р. Подорож до краю Ліліутів 50 сот. опр.	54 "
77 А. Кримський. Переклада 40 сот. опр.	54 "
78 Картині з історії України-Руси	40 "
79 Д. Н. Маміна-Осбрірка. Дитячі оповідання 30 сот. опр.	44 "
80 А. Пушкін. Байки	30 "
81 Марко Вовчок, оповідання I. часті 30 сот. опр.	44 "
82 Марта Борецька, істор. оповід. 64 сот. опр.	80 "
83 Коналів Стефан. На причках, оповід. 30 сот. опр.	44 "
84 Др. Мих. Пачовський. Народні Думи з поясненнями, I. ч.	64 сот. опр.
86 Гр. Л. Толстой. Казки 40 сот. опр.	84 "
87 Поєни О. Конельского 30 сот. опр.	54 "
88 Покарана лож. Коведийна Кучальської 20 сот. опр.	44 "
89 Оповідання М. Ювчка. II. ч. Інститутка	50 "
90 Давні пригоди Конаха Сангіна, перша частина	40 "
91 Перша Катичка для малих дітям. Е. Ярошівської	30 "
92 Малий співання.	20 "
93 Клевида Лукашенич. Серед півітів, комедія в 2 діях	16 "
94 Друга катичка для малих дітям. Е. Ярошівської.	20 "
95 Шекспір в повістках	30 "
* I. Леоніда Гайбона: Байки.	10 "
* II. III. IV. В. Чайченко. Олеся; Комар; Два оповідання по	10 "
* VI. V. Діпирової Чайки. Казка про сонце та его сна; Писанка по	10 "
Учитель на р. 1890—1900 по	4 кор. —
Данилов а р. 1892—1900 по	6 "

Книжки, позначені зімлізкою, апробовані Радою Шкільною на-города пильності а „Огород шкільний“ поручений до бібліотек шкільних.

Дістати можна в книгарні Наукового Товариства імені Шевченка ул. Чарницького ч. 26. і в книгарні Становиції ул. Руска ч. 3 у Львові.

Передплата :

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОР҃ГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Соборной
ч. 7.Администрация
ул. Софії
ч. 9. а.Неопечатані ре-
кламні без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Дальше образованіе учителів народних

1. Потреба образованія.

Виховувати правильно може лише вихований чоловік а образувати — образований. З сего виходить, що учителі народні повинні бути взірцево виховані і мати відповідний степінь образованія. Приймаючи се за підставу, що так в дійсности є, маємо застановитись, чи потреба дальше образовуватись молодому учителеви, що опустив мури заведеня, наколи приймаємо, що він виніс відповідне знаня, виходячи з учительської семінарії.

Виправді виносить учитель много відомостей і то з різних галузей, однак набутиим матеріалом вдовольнитись не може, він мусить єго перетравити, переробити, упорядкувати та дещо поглибити. Крім сего мусить він мати на оці поступ загальний, який не дозволяє позіставати по заді тому, що поклав собі за ціль житя працю оброблюваня духа людского. Не розумію тим, що учитель мусить опанувати всі відомости, пізнати нові струї, але в міру свого завданя має він стреміти бодай до загального пізнаня поступу, а все-ж не вдовольтати ся лишень матеріалом винесеним з лавок шкільних.

Від звичайного ремісника домагаємо ся, аби знав: матеріял, який обробляє, знаряди, якими обробляє, та способи оброблюваня. Матеріялом учителя є мозок людський, знарядями — наука а способами, приноврвлюванє науки, аби мозок людський правильно розвивав ся, кріпшав, немов ріс перед нашими очима, та принимав форми обдумані. З семінарії виніс учитель загальні відомости розвою духа людского, та пізнав головні правила, але доперва дальшою працею може він пізнати, як різнородно проявляє ся духовний розвій у поодиноких осібників, а до пізнаня сего не вистарчать вчені правила, потреба досьвіду, застановлюваня ся, пильної уваги, порівнуваня і т. др. Початковий розвій се дуже обширний матеріял; аби єго пізнати треба довшого часу. Знарядями оброблюваня сего матеріялу се наука, котру рівно-ж повинен учитель набувати дальшою працею а способом станєсь єго досьвід, що вплине з сих двох жерел є. є. пізнаня матеріялу і науки.

Видимо з сего, що учитель виніс зі школи загальні вказівки а доперва дальшою власною працею має він набути практику, як вести науку, як приноровляти набуте теоретичне знанє до практичного виконуваня свого заводу.

Вік, в яким кандидати учительські опускають семинарию, се пересічно 20 рік житя, цвіт житя чоловіка, се вік молодечих поривів надаючий ся як раз до дальшої праці а потреба лишень переняти ся потребою дальшого набуваня відомостей, потреба дальшого розумного покермования сих молодих людей.

З сего виходить, що учитель повинен дальше образуватись а передовсім: 1) має старатись пізнати нарід посеред котрого працювати буде, 2) слідити розвій духа людского і прояви его на тім степені, в яким віці поручаєсь ему діти до вихованя і научаня, 3) запізнаватись з средствами, що стремлять до вихованя, 4) ідучи за загальним поступом старатись бодай в зарисах присвоїти собі ширше знанє.

2) *Кваліфікаційний іспит.*

Устава шкільна розуміє рівно-ж потребу дальшої праці учителя над его образованем, і в сій мірі подавала певні приписи а також вказала средства, з яких учителі народні мають користати.

Припис, що учителі народні по дволітній заводовій праці мають піддаватись іспитови практичному і доперва по зложеню его та по одержаню свідоцтва кваліфікаційного можуть заняти сталє, самостійне місце учителя, в першим висказом устави шкільної, вказуючим на потребу дальшого образованя. В семинарії учительській, як вже висше сказали ми, запізнаєсь учительський кандидат з засадами педагогії, пізнає при науці історії педагогії, ріжні напрями старих, середновічних і новочасних педагогів, в школі вправ приглядаєсь, як повинно вести ся науку шкільну збірну і нею впливати на вихованє молодіжи, там пробує він власних сил під руководством взірцевих учителів а описля здає іспит з практичного веденя науки перед судом старших взірцевих учителів і директора; на посаді учителя полишений він власній силі і тут через два літа а часом і більше має сам вести школу а підлягає лишень два рази до року наглядови інспектора шкільного, який одобрає его спосіб веденя науки і школи, або подає відповідні поученя і вказівки.

Напрям веденя науки, винесеной з семинарії учительської, має учитель приноровити в своїй школі, він має відсвіжати собі в памяти засади вихованя і практично їх примінити. В учительській семинарії приготовляв ся він яко кандидат до одного предмету і то частини его, відповідно до лекції, а на посаді має він перед собою діти 4-ох степенів а 6-ох літ науки і цілість материялу наукового, приписаного для народної школи.

Що до материялу наукового, то кандидат учительські виходять вже з семинарії учительської з засобом відомостей, що далеко перевищують всі вимоги материялу наукового, приписаного для всіх родів школи народної, однак мусять передовсім добре пізнати обсяг материялу для своєї школи приписаного, аби не виходили поза рамці, та не обтяжали учеників непотрібно більшим засобом, нераз може менше вартних подробиць, що булиби лиш баластом а научились пізнавати степєнь розвою умислового своїх учеників і відповідно до сего приноровляти вимоги плану наукового, розложивши і поділивши відповідно попередно уложений план подрібний.

Скоро кандидати учительські потребували основного приготування до одної лекції, о скільки стараннішого приготування потребує молодий учитель що обняв посаду, до цілоти науки, котру щоденно вести має з всіми степенями учеників.

Аби молодий учитель міг відповісти своїй задачі, не може вже з самої конечности опирати ся на винесенім досвіді і практиці в семінарії, але мусить заложити собі нотатки для всіх степенів після розкладу науки в плані і починаючи від першої лекції в школі своїй сумлінно приготуватись. Аби се точно представити має він нотатки для I. степеня, в котрій виписує приготуване в першій її частині до науки читання на підставі писання та з науки погляду, в другій частині приготуване до науки рахунків. В третій частині містив би він помічання свої, що до розвою учеників і взагалі важніші спостереження. В нотатці для II. степеня вступає ще крім сих трьох ділів наука другого язика кравого. На III. степені приготуватись має учитель до переведення уступів етичних, річевих з наук природних, річевих з історії, географії, завдань науки граматики, рисунків і т. д. а подібно і на IV степені.

Без такого приготування учителя початкуючого при помочи плану наукового і підручників методичних, написаних фаховими людьми не можу собі представити поступу ані в школі, ані поступу самого учителя. Знаю, що много початкуючих учителів а може і старших признаєть мені слушність і се заохотить їх до такого поступовання а не возьме за зле, що якимсь новим тягаром хотів би я їх наділити.

Не можу собі інакше витолкувати припису дволітньої практики перед кваліфікаційним іспитом, як сумлінним приготуванням ся до навчання в школі. Наколи початкуючий учитель через цілий перший рік переведе сумлінно приготуване до науки на всіх степенях і у всіх ділах, тоді побачить успіх. Бо перше прийде все приготування до школи і не буде тратити часу а лишень влучно приступить до навчання і занятя тихого, друге наука буде ведена після обдуманого системи, третє приготування наведе его на потребу ознайомлення ся з фаховими і методичними підручниками, він відчув потребу заосмотрити школу в потрібні окази, над котрими буде роздумувати — він пізнавати буде успосіблення дітей і буде застановляти над їх душею.

Найтяжший початок а для учителя найтяжший є перший рік науки, коли він неутомимо приготуватись повинен. В другім році по так сумлінно веденій праці не повинен учитель уставати. Перечитуючи приготування з першого року найде він много дечого, що мусить справити. Вже оден рік досвіду при сумлінній праці вкаже на неодно, що буде мусів спростувати, усунути, розширити або уняти, наколи ми ще до того додамо сліджене степеневого розвою духа дітей, то учитель по дволітній праці спокійно може приступати до практичного іспиту, бож виконив все, що було в его силі і спроможности і набрав стільки досвіду, що може обняте стало місце.

Висказане відносить ся до матеріялу наукового школи народної всіх еї родів, розложено після степенів, зазнання фахових і методичних підручників, приборів наукових і відповідних приписів шкільних.

Позаяк учитель приготуваєсь до самостійного занятя місця управителя, хотяби однокласової школи, то-ж мусить немевше познайомитись з веденням актів шкільних і з приписами шкільними.

Попри практичним приготвуванню ся до науки въ школі, не може і не повинен учитель залишити науки предметів. Він вийс вправді з семінарії учительської тільки теоретичного знання, що оно вистарчить ему а в додатку при практичним веденю науки відсвіжує він собі материял в обсязі приписанім для школи, але наколи-б він се залишив, то по двох або більше літах осталибсь тільки стріпки сих відомостей, то-ж і в сім напрямі не повинен він уставати але образуватись на підставі набутих відомостей дальше.

3. Спмагаючі средства в образованю.

а) Бібліотеки шкільні місцеві.

Аби учитель міг правильно приготвлятись до лекцій, сказали ми по-више, мусить він переглянути не один підручник методичний, а в ціли дальшого образованя повинен найти відповідні підручники, яких не так легко дістати по наших селах. Не буду тут представляти якого рода книжки можна знайти по наших селах, або чи в загалі можна щобудь найти, однак повинна кожда школа бути відповідно вивінована, аби учитель знайшов відповідний засіб підручників. Не в се знов так дорога річ, аби о таке вивіноване школи не мож постарати ся. Знаємо, що щорічно укладає ся бюджет шкільний місцевий, в яким знаходить ся по більшій части, а також з правила повинна знаходити ся позиція на бібліотеку шкільну місцеву. З постійної невеличкої дотації мігби учитель не тільки мати часопись шкільну, котра би містила всі важнійші питання, що відносять ся до народного шкільництва, була наче душею учительства а також давала інформації про видавництва популярні, факхові і другі потрібні, що обговорюють справи живо учителя дотикаючі, але також закупити найпотрібнійші підручники. В нинішнім понятю не можна собі представити школи без бібліотеки. Не вжеж і популярні видавництва повинні обходити живо учителя, они бо служать до заповнюваня шкільного образованя а ціль їх внесла, та многі з них і мовою і змістом заслугоють на розповсюднене.

б) Бібліотеки окружні.

Бібліотеки окружні, що стоять під безпосередним доглядом Ради шкільної окружної та мають постійні дотації, прийім від 50—100 К. річно, суть другим жерелом з якого мають користати учителі всіх шкіл в повіті. Знаємо з досьвіду, що по декотрих повітах бібліотеки сї числять сотки томів і доповняють ся щорічно та містять не одну, цінуу книжку, однак мусимо тут піднести, що при закладаню і веденю їх заходить нераз потреба реформи, одностайного і сталого поступованя. На конференциях окружних вибиравсь звичайно комісню бібліотечну, яка має занятись пропозицією закупна книжок і веденем бібліотеки. Позаяк такі комісії не в постійні, тому нема і одноцільности. Підручники, як вже сказали ми, повинна мати кожда школа, то-ж що найбільше в бібліотеці окружній повинні би містити ся они в однім примірнику, зате повинні там знайтись сего рода книжки ріжних длів, котрих не могла-б закупити поодинок а школа, а котрі-б відповідали потребам загалу учительства і їх праці заводовій. Користанє з бібліотек окружних в наче обовязкове, бож і в табелі кваліфікаційній містить ся увага, о скільки учитель працює над своїм дальшим образованем а тимсамим о скільки користає з бібліотеки. Задля сего наче урядового припису користаня з бібліотеки

окружної впливає, що кождий заряд школи повинен мати відпис каталогу книжок, аби після него міг роздивитись і при случайности побору пенсії, або при другій нагоді випозичити собі книжку. Замовчати також не можемо, що в многих окружних бібліотеках за мало в заступлені рускі книжки і крім конечних підручників не знайде охочий нічого до образования ся в рускій мові. Винні сему самі учителі, бо ж в їх руках в пропозиция до закупна книжок, тому повинні-би они подбати і о сей дїл.

Добре уладжена і ведена бібліотека окружна се сильна підойма в образованию ся учительства народного, она повинна проте звернути на себе пильну увагу цілого учительства, они повинні нею піклуватись як зїницею, бо-ж се їх духова кормителька.

в) Конференції окружні і получені з ними шкільні вистави повітові.

Виміна гадок, опертих на досвід і пильній праці заводській, віддає важні услуги в виробленю погляду. Через обговорюванє справ шкільництва, через загальну дискусію можна ввести одностайність поступованя а се в дуже важне з огляду на зміни учительского персоналу в повіті.

Крім загальних користей, які віддають повітові конференції так молодшим, початкующим учителям як і старшим, пособляють они ще образованию учителів. Б) по перше кождий учитель в обовязаний виробити письменно кілька тем, котрі переглядає установлена комісія під проводом окружного інспектора. Вже ся обставина заставляє учителів до праці, до перегляненя неодного підручника, бо чей кождий учитель руководить ся якоюсь амбіцією, аби о скільки позволяють его сили і спосібність предложив добру працю. Комісія оціночна видає осуд о поодиноких працях та предкладає найлучшу з них до відчитаня перед цілим збором, аби на сій підставі перевести загальну дискусію, а коли-б ніодна з них не надавалась до відчитаня, то обовязана в на підставі предложених праць або поглядів виробити сама до відчитаня перед зборами.

Дуже се гарна установа загальної праці учительства повіту. Кілько вже гарних річий обговорено, кілька нераз взірцених праць відчитано, однак они не побачили світла божого а то зі шкодою загалу. Література педагогічна у нас убога а коли б ми оголосили друком всі теми до тепер оброблювані, та наші погляди, як цінний бувби се материял для історика нашого шкільництва народного, для педагога з замилованя а разом була би се заохота до дальшої праці. Маючи перегляд, що вже зроблено, над чим раджено, що признано за добре не ходили-б ми дальше на омацьки, а тепер ледви чи знайдесь такий збірник бодай в одній Раді окружній, котрий би давав нам погляд на цілість або бодай на час 25 літ розвою нашого учительства.

При сій справі насуваєсь нам дивна практика що до язика в веденю дискусій і вироблюваню тем. Конференция окружна не має нічо спільного з політикою, — се збори фахових труженників, що зібрались, аби висказати свій погляд на справи шкільництва з фахового боку. Позаяк в західній Галичині дотепер обовязують обі краєві мови, тож кождий учитель повинен обі добре уміти. А що вироблюване тем має служити яко средство до дальшого образования, тож і теми і дискусія повинна переводитись по польски і тут не повинно бути довільности, але всі учителі мають зложити доказ, що так в одній як і в другій мові можуть висловлюватись.

Бачив я получені з конференціями вистави праць письмених, рисунків, ручних робіт жіночих, виробів ручних з дерева і лозини, та деякі помічні средства в наущанню. Признати мушу, що доперва по докладнім огляненню цілих стосів задач і иньших предметів міг я набрати понятя о праці учителів, а зарівно і про те, як степенево розвиває ся спосібність у дитин до ріжних технічних праць. Немає менше можна спостеречи і хиби поодиноких шкіл або цілих кутів повіта, що не виказували ніяких виробів. Такі вистави улажжувані що кілька літ, а представляючи вірно працю, без охоти попису, можуть принести дуже великий хосен, часом більший як дискусія ведена на тему методи. Додаймо до сих вистав оціночну комісію з поміж членів конференції, а знаємо що свій свого найліпше оцінить, переведім на підставі оказів і справозданя дискусію а тоді користь буде правдива. Що до емуляції поодиноких сил, що до користі поодиноких учителів, особливо молодших в службі і менше практичних не потреба і згадувати, бо ж з такої конференції, опертої на погляді, винесе добрий спостерігач погляд, який є стан шкільництва в повіті а дискусія справить і викаже добрі або слабі сторони.

Правда, що сего рода конференція вимагає накладу гроша і праці, але-ж і пожиток з неї більший. Задля того повинно ся лучити виставу з конференцією бодай кожного третого року.

4) Приватні побічні средства для образования учителя.

Попри збори на конференціях та окружні бібліотеки суть ще бібліотеки педагогічні і педагогічні збори і збори педагогічних товариств. Бібліотеки педагогічних товариств заложено від перших літ заведеня сего товариства і віддавали важні услуги, нім введено окружні повітові бібліотеки.

О скільки они тепер існують, або виявляють свою живучість не можемо висказати гадки, бо не знаходимо даних. Знаємо також, що руске товариство педагогічне в новійшій добі повиеслало до відділів свої видавництва, аби дати змогу заініціати ся з ними.

На зборах педагогічних виступають спосібніші учителі з викладами, з вірцевими лекціями і т. др. На зборах сих, а навіть на зборах кружків, можуть учителі обрабляти хвиливі справи і питання, в дечім поінформуватись та виступаючи поміж своїми виправляти ся в відчитях, лекціях і др. Знаємо з досьвіду, що в повітах, в котрих є між учительством живий рух умовий, виробляють ся одиниці, заохочують ся до праці; там поступ в загальні видийний ніж в тих сторонах, де учителі бачать ся раз на рік на конференціях окружних, наче урядово.

Аби конференції кружків педагогічних мали правдиву вартість, повинні они опиратись на відчитях опертих на досьвіді, полученім з очитанем а дискусія не повинна обертатись на фразіольогію, але ві підставою має бути та кож досьвід і очитане. До відчитів не треба брати високопарних тем, аби тими пописуватись, вистарчить, коли один або другий член виступить із справозданем з перечитаного фахового твору, або обере за тему утвір писателя і піддасть в відчиті ціли та дасть спроможність до дискусії. Особливо зверну увагу на популярні видавництва для народу або для шкільних дитяй. З ділом сим повинні учителі як найстараннійше познакомитись, они булиби покликані до висказаня гадки, о скільки одна або друга книжочка так що до змісту, як і популярного представлення відповідає віковим молодіжи, та подати заразом, якого рода книжки булиби пожадані. В нашім мові появляє ся щорічно

значне число книжочок популярного видавництва, декотрі з них служать на премії для учеників другі могли би учителі препоручити до місцевих бібліотек, тому ознайомлене ся з ними є майже конечне, а переведене дискусії на тему одної або другої книжочки могло би бути предметом обряд педагогічної конференції.

5) Іспити до шкіл виділових і дальша праця учителів звичайних шкіл народних.

З досьвіду бачимо, що много учителів не устает в праці. Неоден перенятий потребою самообразованя, не поперестав на сїм, що придбав, але стремів дальше будьто з досьвіду, або щоби поліпшити свій бат материяльний, кидавсь на різні курса, на котрих міг-би придбати ширше знане, другий винести основнійше підготоване, стараєсь сам дальше працювати. Вже факт, що до так званого іспиту виділового приступали учителі навіть тоді, коли не було найменшої надії на позискане якоїсь висшої посади пр. учителя школи виділової, коли всі школи виділові знесено в нашім краю, вказує найлучше про дбалість учителів в придбаню собі ширшого знаня лиш з потреби образованя ся. Дальший факт, що з хвилею помовного засновуваня шкіл більше класових оголошувалось велике число учителів і невтомимо працювало, в короткім правда речинци, в котрім заледви могли одержати вказівки до праці а проче самі придбати мусіли, є лише дальшим доказом, як много учителів відчуває потребу ширшого знаня, доказом живучости сего стану; але на сій дорозі потребують они помочи, вказівок, котрих у нас доси мало. Як в часі приготованя ся до іспиту кваліфікаційного мусів учитель повтаряти набуте знане всіх галузей наук, уділюваних в семінариях учительських, так тепер обирає він собі доволі групу предметів, до котрих чує ся найбільше спосібним і знаходить в них уподобане і має не лиш подбати о дальше фахове знане, але також о розширене відомости в сїм напрямі. Тут не може вистарчити материял науковий, уділюваний в семінариях учительських, але повинен виказатись докладним знанем вибраного предмету. Вже власти шкільні відчували потребу помочи в сїм напрямі і, як ми вже вказували, улажували курси, на котрих познакомляли з напрямми і вимогами, але курса сї, хотяй з часта улажжувані, не обинмали всіх галузей наук і тревали звичайно коротко.

Наколи сотки учителів стараєсь в той спосіб ширше пізнати якусь групу предметів і в них придбавши собі на стілько знаня, що дасть собі раду в дальшім образованю, остають сотки, котрі вдоволяють ся одержаним станом народного учителя; о дальшій праці послідних хочу дещо сказати.

Чи ж учитель по одержаню сталої посади має вдоволитись набутим знанем, чи ж ті тисячі мають не відчувати потреби дальшого образованя і праці? Ні, кождий з них може і повинен знайти средства до дальшого поступу. Першим его завданем є веденє науки шкільної і вихованє молодого покоління. Наколи хто стараєсь о поступ в науці шкільній, уморальняє поручені єму діти, той підготовляє вже тим самим лучшу долю для народу, бо-ж его вихованки стануть ся лучшими горожанами, приступнійшими до поступу а маючи бодай елементарні відомости, зможуть собі лекше радити і знаходити способи до полученя долі. Попри науку теоретичну чи ж не остає ще народному учителеви досить поля в его обсягу діланя до других занять? Возьмім лишень галузи господарства як садівництво, огородаництво, роботи ручні, звер-

нене уваги на промисл. Кілько міг би учитель в тім напрямі зробити, маємо наглядні приміри в других краях, а також і у нас єуть вже учителі, що в сїм напрямі де що зробили. Деклямації однак ведені на сю тему не приносять нісна, ту треба живого приміру, принуки, а учитель, що бажає віддатись одній з сих галузей, мусить попрацювати, обізнатись основно з сею галузею, полюбити її, а тоді і праця його буде хосенна та принесє і матеріальні користи. Поле се у нас запущене а дорога до піднесення веде як раз через школу. З поміж старших може учитель знайти прихильників, але через школу, через вихованє молоде покоління може зайняти сею справою всіх будучих громадян.

Нині, коли при семінаріях учительських позаводжувано огороди шкільні а наука сих галузей ведєсь практично, виносять учителі ширше знанє в сїм напрямі, ходить лише о те, аби єї, котрі постановили лишитись учителями по селах, перенялись потребою такої праці, не виповняли тільки се, до чого їх обов'язує план і інструкція, але відчули потребу праці в сїм напрямі, вже підчас шкільної науки щепили зацікавленє до огородинництва, щільництва та садівництва, практично повели молодіж, закладаючи при школах вірцеві сади, пасіки і огороди, а тоді віднесуть пожиток самі і можуть причинити ся до матеріального поліпшеня биту народу.

На обмеженім становленку учителя народного є так обширне поле ділання в дозволених рамах, що лише дивитись отвореними очима, розширити погляд наукою і дальшим образованием, витворити віру у власні сили і в успіх доброго діла а будучність народу і стану учительського уявить ся в короткім часі в лучшій світлі.

Самбір.

Т. Біленький.

Про konieczність пізнання дитячої душі.

Ніхто не буде заперечувати, що педагогія яко наука мусить послугувати ся і иньшими науками і що доперва при їх помочи може она доводити до хосенних і правдивих висновків, та при їх помочи віддати в практиці багато користи.

Що зі всіх наук спмагаючих педагогію, психологія є найпотрібнішою, і що без її знання не може педагог хосенно трудити ся — се факт всім добре звідний.

Однак знанє загальних правил психології не є вистарчаюче, бо крім загальної психології треба педагогові зацізнати ся з психологією дитячою, т. зв. психологією генетичною.

Брак її дає ся нам дуже часто відчувати, а хоть она є безусловно найважнішою галузю психології, хоть она є для чинностей виховавчих головною підставою, хоть она є чисто педагогічною психологією, у нас мало, ба майже нічого не зроблено в тім напрямі, а в нашій байдужности не присвоюємо собі навіть сего, що учительство иньших народів придбало.

Душевні блуди дітей завдають вихованю і науці багато труда, а родичам і учителям затроюють не одну годину. Щоб їх лічати, щоб їх викоринити, конечно пізнати, що они є, звідки они беруть ся і які їх причини. Тим всім займає ся психологія дитяча, і нині дійшла она до дуже хороших добутків сим приносить великий хосен так вихованю як і науці.

Студії і обсервація душі дитячої не є чимсь новим. Вже професор майдебургський D. Tiedemann працював в тім напрямі а результати єї опублікував в розправі п. з. „Über die Entwicklung der Seelenfähigkeiten bei Kindern.“ Праця та набрала розголосу донєрва в р. 1763, а в 1881. В. Perer перевів єї на французьку мову.

Наслідником Tiedemanna був туринський лікар В. Sigismund, котрого публікація „Kind und Welt“ показала ся в р. 1856 а перероблена в р. 1897, знайшла велике признание.

Працю Sigismund-а веде дальше Preyer. В р. 1882 видав він обширне діло „Die Seele des Kindes“, опираюче ся як і попередні на обсервації і досвідах, роблених на своїх дітях.

Вплив Sigismund-а і Preyer-а був великий. І за границями Німеччини охотно і щиро брали ся учені до роботи на поли нововведеної галузи психологічної науки.

В Англії власне в р. 1840. зібрав Ch. Darwin записки о розвою свого сина, котрі відтак в р. 1877 опублікував. Цілий ряд учених порушує ту kwestію а Sully в своєї праці „Beobachtung über die Kindheit“ оголошеній 1895 р. збирає всі лобутки в одну цілість.

В Північній Америці став проф. G. Stanley Hall на чолі руху, стремлячого до докладного пізнання дитячої натуря. Своїми письмами і переконуючими викладами в університеті Clark викликав він велике заінтересоване сею справою, і багато праць тогди опубліковано. Особливо Fracy і Baldwin багато в тім напрямі написали.

В Франції вже коло 1863 р. звернено увагу на пізнання дитячої душі. В. р. 1878 видає В. Perer свою тритомову працю „La psychologie de l'enfant“; в р. 1893 N. Compayrè „L'evolution intellectuelle et morale de l'enfant.“

І Італія не лишилась по заду. L. Ferri, Paolo Lombrosso, Marro, Ottenlenghi, Garbini, Ricci, Colozza, Sergi і інші горячо працювали на тім поли.

У всіх краях цивілізованих знайшлося багато психологів, котрі щиро старались вислідити психічний розвій душ дитячих. Невдовзі позакладано товариства, в котрих лучили ся люди всіх станів, інтересуючі ся вихованем дітей, в котрих теоретики і практики себе спомагали. Так пр. założено в Англії „The British Child-Study Association“ і „National Association for the study of children“ в північ. Америці.

Учасники курсу вакаційного в Єні (Jena) заложили в р. 1896. також товариство відповідаюче повнішій ціля: „Verein zur Erforschung der Eigenart unserer Kinder.“

Товариство се старає ся о дальше образованє учительства, уладжує вакаційні курси. Осередком товариства є місто Єна, а се тому, що лежить оно в серцю Німеччини — дальше, що тут є одинокий університет Німеччини, маючий катедри педагогії і відповідну школу вправ. Доценти сего університету викладають в часі вакаційнім фізіологічну психологію, гігієну шкільну, педагогічну патологію і т. п. Тут згромадила часопись для педагогічної патології „Die Kinderfehler“, видавана Trüper-ом, Koch-ом, Ufer-ом, і Zimcher-ом багато трудячих ся співробітників. Тут виходить і орган товариства „Beiträge zur Kinderforschung“ а Zieher і Schiller видають збір розвідок з педагогічної психології і фізіології.

Рисунок, як образуючий чинник.

Передовсім зазначую виразно, що забираючи голос в тій справі, не маю зовсім на думці рисунка як штуки, як ціли. Говорю тільки про рисунок, як про чинник образуючий, впливаючий вельми додатно на розвій умових сил дитини.

Майже кожда дитина залюбки рисує. Сей факт вельми часто обсервований, вельми загально звісний, щоби його треба було доказувати.

Зарівно звісно, що більша часть виховуючих заповідливо вихіснює се замиловане дитини, не застановляючись над внутрішньою причиною, котра викликає той об'яв. Мальчикови давсь до руки олівець і шматок паперу або табличку і писальце тай по всьому.

Дитина сидить спокійно, бавить ся сама, не перешкаджає старшим. Чого-ж більше бажати? Що більше може дати рисунок?

Може дати дуже багато. О тім власне хочу поговорити.

Дитина в своїм умовім розвою переходить фази розвою цілої людскости.

Єї рисунки се є перші проби образкового письма. В умі дитини творять ся безнастанно преріжні образи, часто о невиразних, неясних контурах. Щось там роїть ся в малій головці, щось, чого дитя не розуміє добре, але що хотіло би зрозуміти, бажало би ясно собі представити, побачити як то виглядав. Бере отже олівець і покриває папір збілками.

Для нас єї точки, лінії і колісцата непонятні; однак до дитини они промавляють і то виразно.

Не забуваймо о тім, що дитина не потребує багато до помічання подібностей між предметами. Часто вистарчає одна спільна прикмета.

Прямова черта — то палиця, ряд черт — то пліт або штахети, черта прямова з поземою в горі — то столик і т. д.

Коли ми бачимо в роботі дитини лише якусь мішанину без жадного плану, то оно помічає цілі образи, оно з'уміло-б нам може оповісти о тих образах навіть цілі історії!

І зовсім не ходить о те, щоби оно зуміло добре рисувати, плавно оповідати, а як зуміє, то тим лучше; не зуміє, невелика шкода. Бели дитина охочо рисує, ели приглядає ся своїм творам і застановляє ся над ними, то на певно не остане ся тото занятє для неї без користи.

А забавляєсь при тім вельми і . . . вельми працює.

Память, увага, увага підчас рисования находит ся в безнастанній нагузі, хоча на позір працює лишень око і рука.

Самостійний рисунок впливає навіть додатно на розвій вимови у дитини. Зараз се докажу.

Звісно, як нечислений словар висказів посідають діти, як тяжко їде їм не лиш вже оповіданє але навіть даванє змістових відповідей на питання.

Одною з причин того єсть та неясність і непевність образів, що повстають в дитячій умі. Сю неясність усуває рисунок, тому що вбирає дитині в певні, ясні форми те, що для неї було доселі мутним образом. Дивлячись на свій рисунок вказуючи на його части, дитина оповідає тепер далеко плавноїше, з більшою певністю, з більшим богатством особливостей.

Устне оповідання є для неї немов би повторенням того, що вона вже висказала образами.

Роздивім ся тепер, в якім степені замиловане до рисовання об'являє ся у дитини відносно до їх віку.

Мале ще на лоні матери граюче-сь дитя любить вже, если йому дамо олівець, і захватом черкає на папері якісь зигзаки.

Слабі пальчики ще не в силі сильно взяти олівця, они не спосібні до попровадження якої небудь лінії. Отже дитина рисує, де випаде, щоби тільки рисувати, щоби лиш лишив-сь слід на папері.

Після Фребля таким малим дітям треба дати до забави табличку, покриту верстовою легко звогченого і, природно, попередньо вимитого піску.

Дитина, водичи пальцем по мокрій верхній, з легкостію чертає на ній сліди і бавить ся знаменито.

Коли рука нашого питомця набере сили, даємо йому кратковону табличку і шифер. Кратковону для того, щоби око і рука при начеркуванню ліній мали точку опертя. Кратки повинні бути намальовані ясною барвою для визначення слідів шифра.

Поволи рисоване іде чим раз лучше, око вміє вже ділити предмети на часті, вміє порівнювати взір з копією. Тоді найперше краткований зошит, опісля точкований, наконєць і та поміч уступає, дитина зачинає рисувати на чистім папері. Так радить Фребель.

Рисоване після того плану єсть безперечно дуже хосенне, дуже відповідне, вельми богате в добрі успіхи, але ніколи, під жадним виглядом не повинно виключати або усувати на друге місце самостійних рисунків дитини.

З'являючись чи який инший рисунок, виконаний найкрасше і найпрацьовитше рукою мальчика має без порівняння меншу педагогічну вартість, чим на око безладний і недбалий, але самостійний рисунок.

Перший єсть тільки завжди менш або більш вдатним наслідкованєм, другий се оwoч творчої праці. Однак не у всіх дитини виступає з рівною силою потреба ясною представлення собі чи там ілюстровання того, що чули або бачили.

Если так, то годить ся той дрімлючий нахлін розбудити, а лінійний уяві підсунути темат до рисунку.

В таких случаях віддають знамениту услугу розмови, історійки або байки, оповіджені або перечитані дітям.

Що такі оповідання мусять доконечно бути займаючими і богатыми в зміст, то хіба не треба додавати. Если тільки збудять, а навіть если лиш мало займати-муть дитину, проста річ, що до їх ілюстровання не збудить ся охота.

Оповідання скінчене. Учителька заохочує діти до рисовання.

„Цікава я, як ви собі представляєте то“, о чім я говорила. Чи з'у-міли би ви то нарисувати? Попробуємо.

Діти повільного успосіблення, о тяжкій уяві або такі, в котрих нахлін до рисовання ще не є розвинений, оказують звичайно недовіру в власні сили.

Напевно можна тaді сподіватись такої менше більше відповіді :

„Я того не влучу. То за трудне. Прецінь я не умію рисувати“.

Та то недовіра щезає скоро. Нехай тільки учителька окаже заінтересованє рисунком дитини, нехай довиджує хоча-б в найбільших дивоглядах,

подібності до того, що дитина пробувала нарисувати, а сейчас малий автор набере відваги і охоти до рисунку.

— „Видиш, дитино, зовсім не єсть так эле. Відразу пізнала я щось нарисував. Но рисуй дальше, я дуже цікава, що буде дальше“.

Такі слова се велика заохота для боязких.

Нераз можна почути про виховувательки, що толкувались власним незнанем, коли їм поручано, щоби тямали про самостійні рисунки дїтвї.

„Як же я можу учити того, того сама не умію? Толковане непотрібне, зрозуміне своїх обовязків хибне.

Ту зовсім неходить о науку рисунка.

Ту ходить виключно о послугуванєсь рисунком, яко средством, що дуже додатно ділає на ум дитини.

Проста річ, що сто раз лучше, коли особи займаючі ся дитиною, до-рисують. Можуть тоді поправляти, поправити рисунок, а що найважійше, самі щось нарисувати.

Але скоро єсть інакше, то нехай зроблять хотяй то, що лежать в їх силі; а в силі кожного виховуючого єсть розбудити в дитині дрімлючий на-клін до рисованя або його заспокоїти, если вже єсть розбужений.

Признаюсь, що я зарівно з деякою трівогою впроваджувала ілюстро-ване балаканок чи оповідань самих таки дїтей. Та в виду успіхів трівого сей-час уступила.

Рисунки моїх мальчиків зовсім не були ідеально чисті — пальчики дитини прецінь брудять ся так часто — ні ідеально красні; були зате дуже займаючі, були власні.

Говорили-сьмо раз о деревах, о хіснї з них і т. д. Отже зараз, як на зазив, виріє на папері неличавий лїс, появили-сь сажні порубаного дерева, своєю дорогою представлені наївно колюмною поземних лїнійок, появил ся трач, рубані ловці. . . .

У декотрих дїтвї визирали ізза дерев навіть зьвірати, а птиці сиділи на галузях.

Виправді недосвідчений не зміг би розрізнити пр. зьвірати від пере-веденого пня — дерева від чоловіка; та нас се ніч не обходить. Ми розуміли-сь знаменито.

Іньшим разом тематом розмови випало менї вибрати бузьяка.

То було доперва уживанє!

Кожда дитина навзаводи пригадувала собі, де то будучи на селї, ви-діла бузьяка: на леваді, чи на поли; а що бузьяк робив, а як виглядало гні-здо, а який бузьяк має дзьоб, ноги і т. д.

Ріжнородність меж рисунками була тоді дуже велика.

Одна дитина нарисувала звїзницю з гніздом бузьяка, друга стодолу, иньша дерево. Ті гнізда були пусті, в иньших ізза галузок хворосту ви-зирали малі головки (властиво колїсцята); ту ходив бузьяк по леваді, там скли-кував товаришів і т. д.

Ми здивували-сь богатством вигадів та навіть зглядною совершенно-стю виконаня.

А ще коли діти роздобули колїрних олівців, то вже не було кінця загальній радості.

Оден семилітний хлопчина, що кілька разів пробував лїтом над морем і чув про губку, коралї, видів лодки, судна, кораблі, нарисував сам з власної ініціативи гейби море в перерізі.

Все там було: і дно покрите мушлями і корчак коралів і нурець, обтинаючий губки, на котрого напав якийсь казочний морекий людодд. були і сотки риб і лодка, з котрої спускано нурця, і судно одалік і птиці і хмари, а все з докладною точністю. Той малий в своїм роді архитвір показував на багату уяву і знамениту пам'ять дитини.

В Америці того рода ілюстроване балаканок дітьми приміює-сь вже від кількa лїт. Оно розширяє-сь там чим раз більше, бо успіхи суть знамениті.

І в нас з часом так буде. В наших часах квестия приміюваня рисунка, яко чинника, впливаючого додатно на розвій уяви, пам'яті, уваги і вищих умових сил дитини, не є новою; займає она багато поважних виховувачів і єї повинає-сь чим раз лучшд а частію примірює-сь навіть в практиці.

Рисунки повинні і безперечно стати з часом невідкличним чинником виховуючим средством, улекшаючим згоду дійсного предмету з його прообразом.

В С Я Ч И Н А.

— Екзекутивний комітет, вибраний на першім вічу буковинських народних учителів відбув дня 2. лютого перше засіданє в православної школі при участі значного числа гостей. На тім засіданю полагоджено саїдуючі справи: 1) Головою комітету вибрано п. Ісаковича директора із Радівців. 2) Припоручено п. Кісаковичеві і п. Дубеньському виготовити материял в справі підвищення платні народних учителів, в справі реорганізації закона о правних відносинах учительства, котрий то меморіял ухвалено на внесенє п. Пігуляка, надуч. з Жучки вислати до Сойму краевого через ц. к. Раду шкільну красну. 3) В справі краевого учительського товариства ухвалено: а) не засновувати поки що нового товариства, лиш збудити існуюче товариство до житя. В тій цілі вибрано депутацію з п. Скалата, п. Пігуляка і п. Дубеньського, котра має удались до в. Воти з предложенєм, щоби той скликав до означеного речинця загальні збори теп. краевого учит. товариства, де би на порядку деннім між иньшим поставлено точку: зміна статуту товариства. Якби депутація дістала відмовну відповідь, або, якби до означеного речинця не скликано загальних зборів, то екзекутивний комітет учительського віча має виготовити нові статuti і засновати нове товариство. 4) Рєферати п. Косановича і п. Дубеньського мають бути покінчені до 2. марта с. р., котрого то дня відбудє ся другє засіданє комітету, на котрім одобрить ся меморіял і прийме ся до відомости справозданє депутації та установить ся дальший план акцій.

— Генерал Альборі ширителем просвіти. Вже давнійше старались війскові власти в інтересї служби військової познакомляти вояків з цифрами, а цікавіших учено навіть, підписати ся але донерва сего року підняв ся систематичної праці в тім напрямі перший генерал Альборі, комендант краківської залоги, котрий, маючи на увазі, що в Галичині 4,660,416 анальфбетів пропадає в тьмі, поручив не уміючих читати і писати жовнірів вислати на курса анальфбетів, уряджені поки що в виділовій школі „на Клепажи“, де відбуває ся наука в вечірних годинах під командою капітана Зелінського. Дійсно нема слів похвали для так гуманного діла. Бажаюсь би лишє, щоби всі иньші команди пішли єго слїдом і тим способом уратували сотки тисяч найдобріиших горожан від духової загибелі, та причинились до культурного розвою австрійських країв. Спеціально для Буковини і Галичини, принесли такі курси неоцінену прислугу.

— Спартанська школа. Швейцарський педагог Рінгеле з Секінген отворив перед кількома літами школу на взір шкіл в стариннім Лякедемоні. Учеників при звичає до як найбільшої простоти; они одержують скромні потрави, силять на сні, виправляють ся не лише в науках, але в ремеслах і спортах. Зразу школа не ішла добре, родичі не хотіли засуджувати дітий на таку строгу систему, однак найшло ся кілька людей, котрі повірили п. Рінгеле свої дітя. Отже при урядових оглядинах показали ся ті ученики адоворні та сильніші від учеників звичайних наукових заведень. Завдяки таким наслідкам починає школа в Секінген розвивати ся чимраз краще. Її вихованці почувають себе щасливими і виходять на мужних і трудолюбивих людей, бо не вільно їм змарнувати ані хвилини в прозягу дня; наколи ученик блукає безчинно, сейчас заставляють его до якоїсь роботи — чистити коня, мити вікна, шурувати підлоги або рубати дерево. Теплої води не знають в заведеню, але за то має кождий до несхоцу зимної води: до мити, до купелі, до плаваня. Діти гартують ся знаменито, а так привязують ся до заведеня, що по скінченю опускають его з великим жалем. Успіхи школи заохотили п. Рінгеле до заложеня подібної для дівчат, аби виховати їх на розумні і практичні жінчини.

— На 8 університетах в Австрії зависало ся в біжучім зимовім пірроці 18,323 слухачів, а іменно: на богословських віділах 1,024, на правничих 9,410, на медичних 3,299, а на філософічних 4,590 слухачів. Межи ними є 623 жінчини: на філософічних віділах 514, на медичних 66, а на правничих 44. Звичайних слухачів є 14,733 (межи ними 126 жінчин), надзвичайних слухачів 3,205 (межи ними 223 жінчин). Що до числа слухачів, австрійські університети стоять в такім порядку: Віденський університет (7,003 слух.), чеський в Празі (3,342 слух.), краківський (1,741 слух.), градецький (1,703 слух.), львівський (1,637 слух.), німецький в Празі (1,336 слух.), інсбруцький (989 слух.), і черновецький (572 слух.) Львівський університет займає перед сецесією руських академиків третє з ряду місце, а тепер стоїть на п'ятім.

— В справі кандидатів на учителів середніх шкіл міністерство просвіти вислало обіжників до дирекцій всіх гімназій. В обіжнику поручає ся дирекціям, запитати учеників 7. і 8. класи, хто намірє посвятити ся учительському званю. Здобрих учеників мають дирекції гімназій поручати університетам в тій цілі, аби професори філософічного віділу заопікували ся ними так, щоби студенти могли вже на першім році одержати державні стипендії. Заряд міністерства просвіти хоче таким чином придбати для середніх шкіл найздібвіших учителів.

Наука штука і література.

— „Наша дума“, збірник українсько-руських народних пісень, зладжений Філаретом Колесою (автором „Вулиці“), вийшов на днях накладом товариства „Просвіта“. Книжка, друкована на гарнім папері in quarto, обіймає дві часті: 1. мішані хори (52 сторін) і 2. мужескі хори (32 сторін). Кожда з тих частий містить по 25 композицій, призначених, як сказано в переднім слові, так для селянських і міщанських хорів, як і для слабших „Боянів“. Композиції дібрані гарні. Тим способом вдоволено загально відчуваній потребі. Збірник дешевий, бо коштує тільки 2 кор. 50 сот., з пересилкою 2 кор. 75 сот. Висилає ся тільки за надісланєм ціни. Наклад невеликий.

Для народних учителів. Реколекції духовні для народних учителів відбудуть ся під Протекторатом Їх Високо-Преосвященства Митрополита в духовній семинарії у Львові на днях 24, 25, 26, 27. і 28. с. м. Перша наука буде дня 24. с. м. о год. 7½ вечером. Ті народні учителі, котрі схотіли би взяти участь в згаданих реколекціях, найдуть поміщенє і удержанє в духовній семинарії і зволють повідомити про те наперед ректорат (адреса: Ректорат духовної семинарії у Львові ул. Коперника ч. 36.). Кошти удержання за цілий час реколекцій для менше засібних учителів покритє фонд реколекційний.

Образкові видання.

* 8 Звіринець	20 сот.	зімлене видане) 1 кор.	— сот.
* 9 Гостиниць	20 "	опр.	1 кор. 30 "
*10 Забавки	20 "	*58, 68 Книга народні ч. 1	"
*11 Мешаєри	20 "	1 2 по 50 сот. разом	"
*17 Кайточа	40 "	опр.	1 кор. 30 "
*18 Віночок	40 "	*60, 62, 69, 75, 76 Книга	"
*21 Забавки для дітей . .	80 "	Андерсена ч. 1, 2, 3,	"
*22 Нашим дітям ч. I. . . .	80 "	4, 5 по 50 сот. разом	"
*23 " " ч. II.	80 "	опр.	2 кор. 90 "
*24 Діточі вигадки ч. I. . .	60 "	*63 Байки Брігачиніона	30 "
*25 " " ч. II.	60 "	*64 Робінзон Чайченка	80 "
*26 Намі завірята	80 "	опр.	1 кор. 10 "
*34 Мала мешаєри	70 "	*65 Мірон Пригода Дон	80 "
*35 Велика мешаєри	80 "	Кіхота (друге видане)	80 "
100 Істе-Франко: Лис		опр.	1 кор. 10 "
Мияята (третє цілком		*66 Байки братів Ірвін	50 "

Видання без образків.

* 1 Молитвенник народний, 30 сот. в полатно оправлений по	40 сот.
2 Др. Л. Кольєр. Коротка історія педогогі	20 "
* 3 Книжки желяні 2, розширене видане	40 "
* 4, 5, 6 Читанка ч. I, III, IV, опр. по 40, без оправ по	20 "
* 7 Ів. Левіцький. Повалясь. Рідніці сцени	20 "
*12 Вол. Шухевич. Записки школяра.	40 "
*13 Тарас Шевченка. Кобзар для дітей	40 "
14 Гордієнко. Картагани і Ривали	40 "
*15 Юлія Верне. Подорож докола землі 1 кор. 20 с. опр. 1 кор. 50	"
16 Др. Мих. Начовський. Замітки до науки рускої мови	60 "
19 " " " " " " " "	20 "
26 Др. Мандибул. " " " " " " " "	70 "
27 Віра Лебедова. Гостиниць діти	50 "
*28 Василь В-р. Дюшанат Сніфт. Подорож Кузівера до великанів	50 "
*29 Мазьота. Без родина 80 сот. опр.	10 "
*30 А. Г-одіньський. Огород шкільний	1 кор. 20 "
31 Сазьо. Непос, учебник для III. клася гімназ.	1 кор. 30 "
32 Kokurewicz Jozef. Podręcznik dla kancelarzy szkolnej	1 кор. — "
*33 Л. К. Робінзон неілюстрований.	20 "
37 О. Нижалковський. Батько і мати, двослів з фортенаном	20 "
38 Діпирової Чайки. Кожа дєрєва	1 кор. 60 "
39 Мана етнографічна Рус-України	40 "
40 Барановський. Прислів до іспитів.	40 "
46 Вол. Шухевич. Від Бєсєда до Андів.	20 "
*47 Ів. Франко. Абу Казємові Каші.	40 "

50 Остап Макарушка. Короткий огляд руско-укр. письмен.	30 "
*54 Тарас Шевченко. Кобзар 2 кор. 40 сот. опр. 2 кор. 80 с.	"
в полатно	3 кор. 10 "
59 Ів. Франко. Коли ще влірі говорили, казки для дітей 80 сот.	"
оправлений	1 кор. 10 сот.
61 Віра Лебедова. Малі герої 50 сот. опр.	70 "
*67 Ів. Снічка. На чужині 40 сот. опр.	54 "
70 Стефан Пятка. Дарунок для дітей 40 сот. опр.	60 "
71 Оповідання для дітей 40 сот. опр.	54 "
72 Мих. Коцюбинський Оповідання 40 сот. опр.	54 "
73 Олександ Катренко Оповідання 40 сот. опр.	54 "
74 Насиль В-р. Подорож до краю Ліліпутів 50 сот. опр.	64 "
77 А. Крижський. Перекази 40 сот. опр.	54 "
78 Картки в історію України-Руси	40 "
79 Д. Н. Маміна-Сибіряка. Дітвчі оповідання 30 сот. опр.	44 "
80 А. Пунікин. Байки	30 "
81 Марко Бєвчєнко, оповідання I. часть 30 сот. опр.	44 "
82 Марта Бєрєнка, істор. оповід. 64 сот. опр.	80 "
83 Ковалів Стефан. На прічках, оповід. 30 сот. опр.	44 "
84 Др. Мих. Начовський. Народні Думи з пояснення, I. ч.	"
64 сот. опр.	84 "
86 Гр. Л. Толстой. Казки 40 сот. опр.	54 "
87 Поеми О. Конєвського 30 сот. опр.	44 "
88 Некарана лож. Коведийка Кучальскої 20 сот. опр.	34 "
89 Оповідання М. Ювчка. II. ч. Інститутка	50 "
90 Давні пригоди Конаха Сангіїна, перша частина	40 "
91 Малия Кітчанка для малих дівчат. Е. Ярошпської	30 "
92 Малия сьпанічка.	20 "
93 Казьиди Лукашєвич. Серєд шєвітів, комєдїя в 2 діях	16 "
94 Друга китчанка для малих дівчат. Е. Ярошпської.	20 "
95 Шєкспір в поїстєках	30 "
*L. Леонїда Габєона: Байки.	10 "
*II. III. IV. В. Чайченко. Огєсєя; Комар; Два оповідання по	10 "
*VI. Душа про вїтанню Кобзаря	10 "
*VI. У. Діпирової Чайки. Казка про сонєє та єго снає;	10 "
Писанєка по	"
Учитєль на р. 1890—1900 по	4 кор. — "
Давїнок з р. 1892—1900 по	6 " — "

Книжки, названєні зьмѣжком, апробовані Радєю Шкільною на на-
городѣ пїмѣяности а "Огород шкільний" поручєний до бїблїотєк шкільних.

Дїстати можна в книгарні Наукового Товариства імені
Шєвченка ул. Чарнєцкоєго ч. 26. і в книгарні Ставропїлї
ул. Руска ч. 3 у Львові.

Відзначений признанєм Високої ц. к. Ради шкільної краввої.

ОДИНОКИЙ В КРАЮ
ЗАКЛАД ПРИРОДНИЧИХ
НАУКОВИХ СРЕДСТВ
Ф. М. ЗЛОТНИЦКОГО
У ЛЬВОВІ

при ул. Ягайлонській ч. 8.

заложений в р. 1893

поручає всякі средства до наук природи

а іменно:

всякі препарати сухі і в спиритусі, мінерали, моделі до науки анатомії зоотомії, ботаніки, мінеральогії, стінні хромолітографічні образи до науки зоології, ботаніки, технології, етнографії, і т. д. — прилади до науки фізики і хемії з найліпших фабрик, глобуси, телюрії, географічні карти, „en relief“ і т. в., моделі до науки рисунків, прилади до гімнастики і т. д. взагалі

усякі наукові средства підпадаючі під діл природи
для шкіл усіх категорій.

З порученя Вис. ц. к. Ради шкільної кр. заосматрює заклад від ряду лїт виділові і народні школи висшого типу в збірки средств до науки хемії, природних наук і рисунків, а усі кравві середні школи, усі ц. к. учительські семинарії, кравві ріллянічі школи, ц. к. промислові і торговельні школи і т. в. — заосматрюють в повнєшїм закладі потреби своїх кабінетів що раз обширнїйше, — тїм бїльше, що властитель закладу в часї своїх щорічних подорожий, докладає усіх старань, аби всюди засягнути докладних відомостей про найновїйші поступи на поли науки з погляду, — а сам заклад перевєсїшає подібні заграничні заклади так під вєгľadом уміркованих цїн, як також найстараннїйшим виконанєм замовлень, о чїм найліпше свїдчать вискази фахових педагогів.

Визнає „Руске товариство педагогїчне“. — За редакцію відповїдає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства іменя Шевченка, під вєгľadом К. Бєднарєкого.

Передилата :

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Собіщини
ч. 7.

Адміністрація
ул. Софії
ч. 9. а.

Неопечатані ре-
кламацій без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

ДИКТАТИ.

По при всякі зміни і повільну еволюцію, які наша школа в протягу віків перебула, має она ще в основних своїх точках много із школи минувшини, з якої она історично розвинула ся. Нинішня школа виглядає як дім, уряджений виправді в новітнім стилі, в яким однак бачимо не один прилад, що сягає глибокої минувшини, о котрого цілі і вжитку люди вже й поняття не мають.

Стара школа ріжнить ся від нової передовсім тим, що у ній учено того, чого домагались практичні потреби життя а учено так, як хто умів і хотів. Дперва від Коменського, Руссо і Пестальоццого, розпочинає ся рефлексія над справами виховання, науки а передовсім науки шкільної. Рефлексії сї відносять ся до засадничих kwestій виховання, програми і пляну наук, а також до методи наущання; ходить о те, аби уживати в школі тільки таких средств, які мали психологічне умотивоване, а із штуки наущання витворити науку, яка би з цілою стислостію для даної хвилі і потреби, могла показати відповідний спосіб поступовання. Хоч в тім напрямі не зайшли ми ще дуже далеко, бо сама психологія не здобула собі ще досить таких правд, які би давали досгаточноу підставу до висновку практичних внесень, то мимо того стремління те є дуже видне і обнімає всі моменти шкільного життя.

Поволи перемяняє ся школа в науковім напрямі, однак сили традицій і консерватизм суть так великі, що ми із старої школи взяли і конзервуємо в новій много річий переетарілих і неужиточних. Давніше були они добрі, бо потрібні до життя — а тота потреба була одиноким критеріум в шкільних kwestіях і одиноким регулятором пляну наук. Нинішня школа випирає ся того цілком, хоче часто навіть іти проти так званому „утилітаризмови“; она хоче жити накрутити до своїх ідеалів, правда, що дуже невловимих, а по при то переходує ся з давної школи ріжні неужитки а тільки висилує ся, аби для них умисне доробити психологічне умотивоване, або визначити ему яку роль дидактичну, якої они ніколи не мали.

До таких пережитих неужитків, в роді коси у хіньчика, або гузиків на заді сурдута у Європейчика, належать в нашій школі диктати. Діти наші пишуть на початку XX. століття так само диктати, як писали наші діти за часів панованя всемогучої різки „ширахцайхенів“, а може навіть ще передше. Річ та сама, тільки що в нашій новітній школі внаваисовали диктати до значіння диктативного в цілі навчєня ортографії.

Чи мали они таке саме значінє від початку? Ні! — Хто глядить на школи з історичної перспективи, той не може не знати, що педагогічні і дидактичні взгляди, які від половини XIX. в. перелицьовують виправді звільна але засадничо працю шкільну, були давнійшій школі цілком чужі. Теорії великих педагогів, які появили ся в протягу віків, позістали в великій часті аж до наших часів лише теоріями, що практику шкільного житя перемінювали лише спорадично, винятково, о скільки сей або той учитель був безпосереднім учеником якого майстра-педагога. З покоління на покоління переходив сплюю традиції в школі напрям утилітарний; учено того, що уважано в данім часі за конечно потрібне, а учено так, як здавало ся найліпше, аби дійти скоро до цілі.

Тим утилітарним взглядам завдячує без сумніву і диктат свій початок; в тих часах мало хто умів читати і писати і то навіть в таких веретвах суспільности, які занимали верховодне становище. Не лише королівські та княжі канцелярії, але навіть двори графів, та звичайних рицарів, утримували монахів, які під назвою: *cancellarii, notarii, scribae*, полагоджували після диктату кореспонденції своїх панів. З того бачимо, що давнійша школа підготовувала до обовязку писаря виправляючи учеників в тім напрямі, аби могли поспішити за диктатом, пишучи скоро а при тім чітко.

Симчасом переховала новожитна школа те давнє средство з незвичайним пієтизмом; тільки зі зміною обставин доробила єму в наслідок розновсєдження просвіти нову ціль, іменно: диктат має служити до вивчєня ортографії. Вже певно три покоління пишуть в тій цілі диктати, а рівночасно чуємо заєдні і що раз більші наріканя, що молодіж пише що раз гірше, що — що раз частійше находимо блуди проти писовні навіть в задачах при іспитах зрілости. Коли оно так є, повинна проста льобіка довести до виєсеня, що те средство не доводить до цілі, або що суть якісь другі причини, що перешкаджають науці ортографії. Але сила консерватизму так велика, що дидактичну сторону диктату уважає ся за догмат, а причини злого шукає ся лише в злім уживаню средства. Наслідком того повстали систематичні підручники диктатів, які збирають приклади для певних правил в параграфи і диктують поодинокі вирази о трудній писовні, або спеціально збудовані речєня, в яких тоті вирази приходять.

Немов в якім маґазині, побачимо там на показ слова писані через і і через ї, (давайше через ы, ъ, в, і, і т. др.), в німецкім через аа, еє, еһ, оһ, іһ, а, ö, ü, іє, і т. др., вераз побачимо такі слова, яких ученик не почує більше в часі своїх дальших студій. В шкільній практиці панує під тим зглядом велика різнородність; раз впроважують систематичні вправи після згаданих підручників і рекул, отже цілком без звязи з біжучою шкільною роботою, другий раз знов велать ученикам виправляти ся тільки в тім материялі язииковім, який приходить в лектурі; старші учителі пережили вже кілька таких доб, в яких одну або другу методу спеціально поручено; они

нині ще не знають певно, що справді добре, а мимо тих сумнівів мусять они ще заєдно давати диктати; до нині не маємо ще в кл. I. і II. класе середніх, вищих письменних справ як диктати, а в класі III-ій починає ся нарікане на недостаточне підготовлене учеників в ортографії, яке не устає аж до класи восьмої.

Вправді теперішня ортографія в рускій мові є дуже легка, однак суть мови, як прим. французка, англійська, в яких наслідком етимологічної писовні виходить таке, що, як то кажуть, пише ся „капелью“ а читає ся „шпалка“, наслідком чого диктак займає в французких школах визначне місце, бо при кінцевім іспиті, із шкіл народних, аби дістати конечний в життю „certificat d'études primaires“, має диктат майже рішуче значінє, що доводить до того, що в посліднім році наука школи народної розпочинає ся правдива тресура диктатора, котра приготавляє до іспиту.

Проте і нічо дивного, що власне у Франції, де того нібито дидактичного средства просто надуживають, почали сумніватись, чи диктат є справді средством до научання ортографії.

В р. 1896 оголосив французкий письменник Пайо, філософ-педагог, в письмі *Revue universitaire*, цікаву студию на той темат, яка квестию сю рішучо розв'язує, а тим самим заслугоє на ближше пізнанє.

Французкий педагог виходить з того заложеня, що знанє ортографії є справою памяти а не розумованя. Пишучи диктат, шукає ученик в памяти подиктованого ему слова; наколи его там не найде, (бо словс приходить ему по раз перший) тоді пробує розумовати; однак тою дорогою рідко коли доходить до розв'язаня трудности, бо по перше: дитина 10 и чи 12-и літня не є спосібна до етимологічних рефлексий, а по друге в кожній мові суть слова, яких етимологія є вєспільною, а мимо того писовня відмінна. Так пр. в німецкий мові: *die Eltern* і *die Aeltern*; а польській мові пр. *dobrym* і *dobremi*. У всіх тих случаях може тільки вірна память вказати пишучому правдиву дорогу, а на коли тота не допише, словар або інформація у других.

З сего виходять два конечні внесєня:

1) що певність поправного написаня існує тільки тоді наколи пишучий має вже в памяти диктований вираз, або его знає; наколи про те ученик напише новий вираз добре, то стало ся се лише припадком, а знов не є се его виною наколи напише эле;

2) усі вправи, які мають на цілі утрівалєнє ортографії мусять відносити ся до памяти.

В тій цілі переводить автор дуже докладну аналізу памяти, в припорівленю до квестії слуху. Память виразів є в дійсности появою незвичайно скомплікованою, відповідно до дороги, якою яке слово пізналисьмо, а іменно:

1) чи дорогою слухової памяти (коли чуємо вираз вимовлений ким другим);

2) чи дорогою памяти мєнієв (коли вимовляючи почутий вираз виконуємо відповідні рухи м'єнієв органу мови);

3) чи дорогою зору (коли бачимо вираз написаний на таблиці або друкований в книжці);

4) чи дорогою дотику (наколи той вираз самі напишемо).

Коли про те хочемо докладно утрівалити в памяти ученика писовню якогось виразу, треба наперед той вираз ему виразно вговорити а рівночасно

жадати аби ученик виразно повторив, написав на таблиці і переписав на зошиті; наколи доперва ті усі чотири часткові пам'яті підопруть себе поспільно і зісполять ся в одну загальну цілість (розуміє ся повторюючи се кілька разів), тоді можна числити на те, що ученик за кождим разом так пізнає слово добре напише.

Наколиж проте писане виразу відгравляє так ролю при загальнім запам'ятуваню его, про те повинен учитель поперед усього старати ся, аби ученик слово яке ему по раз перший приходить, добре написав. Кождий перший блуд стає прецеденсом до зроблення того самого блуду і другий раз і то на підставі сего психічного права, що кожде вражіння поклашає в проводах нервових осередках мозкових слід, немов би вижолоблений шлях, по яким ідуть вже махимально, а в кінці цілком несвідомо і автоматично усі повторені вражіння того самого рода.

На тисяч чинностей наших в протягу одного дня виконуємо може 999 цілком автоматично; з висилень потрібного при першім виконаню, користуємо силою наведеного права при слідуючім повторюваню тих чинностей, виконуючи їх уже без висилень, з великим заощадженем сили для нових чинностей або таких, що рідко коли повторюють ся. Щоби проте запам'ятати собі писовню якогось виразу потреба, пишучи его по раз перший значного висилень мисли, аби той слід в мозку вирити і тому є се ясною річю, що того висилень буде рівно велике при поправнім як і при блуднім написаню, з тою різницею, що в другім случаю потреба подвійного висилень, аби той перший блудний слід затерти а другий, поправний вижолобити. Наколи сего не зробимо зараз і ґрунтовно, а той блудний образ повторить ся кілька або кільканайцять раз, то і висилень, потрібне до поправлення, зростає значно. Кождий практичний педагоґ знає, що ученик научить ся новій річї з рівною легкостю добре або зле, а заразом, що від'учити его від алого значно трудійше, як научити добре.

При диктатах заходить власне те небезпеченство, що ученик може навчити ся зле; хто видів зошити нестрі від червоної краски (поправок) і розважить із становишка психолоґії, що кілька є похибок тільки фалшивих образів позістало в умі ученика, яких не усуне звичайна коректа диктатів того проразить гадка, що диктат приносить шкоду ортоґрафії, і що належить власливо сказати, що пишучий ортоґрафично не завдячує сего диктатам, але власне противно.

Може однак хтось сказати, що так діє ся тільки тоді, наколи учитель не приготував ся до диктату так як сего вимагають приписи, іменню: через вимовленє, написанє і прочитанє нових або рідко приходячих виразів. Припустім однак, що учитель приготував ся до сего з усею сумлінностю, (хоч дуже трудно особливо в дальших роках науки мати певну евіденцію нових слів) тоді передовсім диктат вже не потрібний бо власне від того приготування залежить наука ортоґрафії; наколи однак потім слідував еще диктат, тоді може він мати лише значінє напису чи ученик спам'ятав собі тамто приготуване. А як не спам'ятав? Або як напис був передчасний? Тоді диктат принесе замість пожитку — шкоду. З сего слідує проте:

1) що диктату ніяк не мож уважати за дидактичне средство до науки ортоґрафії;

2) що без приготуванє він просто неможливий а по приготуваню непотрібний або навіть шкідний;

3) що диктат можна уважати тільки як средство екзамінаційне і то також не в школі, бо там можна в иньшій спосіб переконати ся, як ученик пише.

Супроти того належало би полишити диктат тим, що цілий свій вік за диктатом пишуть, іменню: протоколянтам і канцелярйним писарам, а із школи повинен він зчезнути і після гадки Пайота можна диктату уживати в школі тільки тоді, коли ходить о утрівалене в памяти якогось прочитаного і оповідженого уступу, котрий змістом своїм, заслугує на те, аби его утрівалати в памяти; натомість ортографію належить учити лише з переписування. Під тим ваглядом мають рішуче значіне перші роки науки, а передовсім наука в школі народній; ученик не повинен написати ніякого слова, як довго він не знає докладно писовнї того слова. Без сумніву не вичерпує ученик цілого засобу слів якоїсь мови аби ему се вже на ціле житє полишило ся, однак за те привикне він на ціле житє до того, що на писовню треба звертати пильну увагу, а в сумнівних случаях запитати ся других, або заглянути до словаря. Тільки инішнїа школа, обтяжена ріжними другими науками, на се власне не має досить часу а наслідком скількості письменних вирав просто сама спонукує до похибок.

Нагороди і кари.

Нагороди і кари є вельми успішними средствами виховавчими, однак треба їх уживати з тим більшою розвагою. Дитина підлягає легко лихим покусам і звичайно цїнить гру більше чим науку, прогульку понад перебуване в школі і т. п. Аби її відвернути від тих покус, уживаємо инодї штучних принад, обіцюючи їй нагороду, наколи вона приворонить ся до даних їй припоручень, або грозючи їй карою, наколи прогрішить ся проти наложених на неї обовязків або приписів. Нагорода є проте милим наслідком доброго, а кара прикрим skutком злого. Звичайно добрі діла приводять вже самі собою милі наслідки, а лихі діла потягають за собою прикрі наслідки. Таким чином ревне сповнеєє обовязків і працюватість приносять признанє й гаразд, правдомовність довірєнність, а тимчасом неумірєнність викликає недуги, брєхливість недовірчивість і погорду і т. п. Однак часом лучає ся й противне, а іменню, що добрі діла мають хвилєво непривємні наслідки, а лихі проминають поки що безкарно. Ізза того штучні нагороди і кари в вихованю пожадані.

Нагороди й кари мають трояке значіне: 1) вони є заплатою за добрі і за лихі діла; 2) пригадують розтрїпанім дітям їх повинности; 3) спонукують до доброго, а відстрашують від злого. Уживаючи нагород і кар, треба придержувати ся слїдуючих засад: 1) Нагорода або кара аж тоді конечна, коли иньше средство не skutкує. 2) Вимір їх повинен бути справедливий, се-б-то приворонлений до заслуг або провин вихованка. Вимір несправеливий, незаслужена кара або нагорода деморалїзує ученика, викликаючи в нїм обурене і нехїть до вихователя або й легковажність. 3) Нагороди й кари повинні кілько мога відповідати родам заслуг або провин. І так лїнивому відмовляє

ся відпочинку, що то єго працювний одержує в нагороду, брехливий не має віри, правдомовному вірить ся на слово, незгідливого відокремлює ся, на повільного в сповнюваню обовязків накладає ся більше праці і т. п. 4) Вимірюючи нагороду або кару, треба зважати не тільки на саме діло, а також на намір (інтенцію) вихованка, бо інакше легко може виробити ся в нїм притворність (гіпокрізія, лицемірство). 5) Нагороди й карі повинні впливати на розбудженє амбіцій (честолюбивости), тим то й треба уникати приємностей і прикrostий фізичних як средства нагороди й карі. 6) Індивідуальність вихованка (вік, пол, вдача умова, дотеперішній спосіб поступованя, вроджені здібности і склонности) треба і при тих виховавчих средствах узглядняти, бо у одного мала нагода і незначна кара викличе сильнійший наслідок чим у другого сильві средства. 7) Не належить винагороджувати сповненє звичайної повинности ані також прикмет, що не є заслугою вихованка, приміром: особливого таланту, сили, зручности, памяти, ввічливости і т. п., наколи ті прикмети є тільки вродженими здібностями. Рівнож не треба карати вихованка, коли він без власної провини, а ізза слабших здібностей не може дорівнати иньшим ліпше обдареним. Тільки дійсна заслуга або дійсна провинна управляє вихователя до виміру нагороди або карі. 8) Вихователь повинен стреміти до того, щоби вихованкови вистарчало саме єго признанє, заявленє задоволенє, висказана словами заохота, похвала, без ніяких иньших ознак зовнішних; однак і сих форм нагороди повинен вихователь уживати оглядно і ощадно. Зпоміж віданачень можна без шкоди уживати лиш отсих: похвальний лист, образок, книжка в нагороду, визначне місце в класі, повіренє якої чинности в класі, приміром: роздача одіжи і зошитів, удержуванє порядку і карности і т. п., за те такі средства, як роздаванє ордерів, медалів, написуванє в золоту книгу, не впливають спасенно, бо зраджують часто-густо порожнечу, буту, легковаженє других.

Карі є тільки сумною конечністю, якої так в школі, як і в суспільности лише в виїмкових случаях, як то завсїгди дуже оглядно уживати треба. Такі карі, що могли би некористно впливати на тілесне або духове здоровлє вихованка, тай ті, що притуплюють почутє власної гідности, повинні бути зовсім виключені. Для того тілесна кара, уживана в якій небуть форми, зовсім невідповідна, а в вихованю публичнім, в школах просто годї її допустити, вона ще й окрім того шкільними властями заборонена. (Гляди „Порядок шкільний і науковий“!) Вже саме невдоволенє вихователя, виявленє поглядом рухом, виразом лица, повинно бути для вихованка діймаючою карою. Невдоволенє вихователя, висказанє словами, є нагавною. Відрізняємо отєї ступені нагани, яких також і поступенно уживати треба: на нїм не є, докір (закид бура), вкінці докір сполучений з погрозою, себ-то загроженєм острійшої карі. В школі уживає ся отсих кар: казати стояти в лавці, назначити за кару иньше місце, відобрати повірений уряд шкільний, задержати довше в школі за відомістю родичів, завізвати родичів, аби дитину укарати, вкінці в соблазняючих випадках виключенє на якийсь час зі школи. (Гл. §. 24 „Порядку шк. і наук.“) Цілковите виключенє зі школи народної з огляду на обовязкову науку так довго утрудненє, доки ще нема осібних публичних закладів для зіпсованих дітей (домів поправи). Глумливости, насмішок (наруги), легковаженя, неправди не повинен вихователь ніколи вживати; вони підкопують єго гідність і підкошують ум і характер вихованка. — Клячати, стояти при дверях або за дверми, механічне відписуванє, вписуванє іменн винов-

ника до окремої („чорної“) книжки для нап'ятовання, завдавати праці за кару — є карами невідповідними. Треба пам'ятати, що педагогічні кари мають на цілі поправити ученика, вони є немов моральними ліками; dlatego повинен вихователь при оцінці каригідності вихованка і при вимірі кари поступати лагідно а вистерігати ся насильства і гніву. Ніколи не треба карати, коли вихователь сам гнівний.

Про школу можна сьміливо сказати, що чим вона ліпша, тим менше є нагода карати, зате чим більше кар в якій школі, тим менше вона варта.

Про кари пише Пірамович в своїх „Повинностях“ ось як: Нема нічого в вихованю, в опіці над дітьми труднішого, як добре поступованє в караню їх проступків. Не належить надмірною поблажливостию дітий псувати. Є провини, як пр. нарочного упрямства, добровільної а легкомисної брехливости, завзятого занедбуваня науки потрібних річий, котрі годї безкарно пускати. Одвак завзятість, жорстокість, а тим більше насильства і надмір в карах провадять за собою дуже лихі наслідки і нівечать часто на ціле житє всі змаганя ученика околє его образованя. Треба проте знати, за що як і коли карати.

Зпоміж подрібних сказівок, за що, коли і як треба карати, заслугує на особлившу увагу отся: „Немало розсудку повинен учитель показати, розбираючи, котрі провини є каригідні а котрі є тільки блудом, помилкою ізза нерозваги і живости. Чоловік непросвічений, чоловік неоглядний бере всякі дитинні играшки, їх жвавість, їх нерозум, неувагу за провину, судить остро і хоче карати. А се чималий блуд і шкодить вельми так учителеви як і ученикам“.

Про заохоти, похвали та нагороди знов висказує ся він ось як: „Розумний і чесний учитель рідко коли прийде в те положенє, щоби потребував ганити, не то аби карати. Їму завжди буде жаль, коли буде приневолений уживати сих способів поправи. Однак, маючи батьківське серце супроти учеників, а знаючи і милуючи чесноту, ужие средств чесних і лагідних, а тим самим і найхосенійших до того, щоби ученики добре справували ся. А ті средства є заохота до доброго, похвала і нагорода. Ліпше запобігати лихови загодї, чим закорінювати проступки та карати провини.“ А далі каже так: „Перш усього повинен ти так-приноровити душі і серця твоїх учеників, щоби вважали за найгарнійшу нагороду сьвідoctво сумління, щоби ся солодість у себе залюбки розмірковували, що вчинили добре діло перед Богом, найвишним судиею, що зробили свою повинність, що весело підуть спозивати з сею думкою, що не мають самим собі нічого закинути, ані в нутрі душі своєї чого соромити ся. Відтак, щоби вельми шанували правість, та ізза неї а не зі страху перед карою вистерігали ся злого“.

Посол Романчук о народных школах.

При дискусії над бюджетом міністерства просьвіти в палаті послів п. Романчук виголосив довгу промову о галицких школах. Замітна була часть промови о наших народных школах. Она звучить :

Богато робить ся шуму, мовто руских шкіл народних є таке саме число або й більше як польських. Колиж придивити ся добре, то ось що показує ся: Є в Галичині всіх народних шкіл 4004; на папери є їх, що правда, о 319 більше, та се такі, котрих еще не отворено, отже властиво їх нема. З тих 4004 шкіл є 2043 польських, а 1932 руских, отже сях о 111 менше від польських. Колиж хто говорить, мовто руских є більше від польських, то каже неправду. Та не о се мені ходить, що польських шкіл є о 111 більше ніж руских, а о що иньшого. Велика ріжниця, чи народна школа має одну класу, чи дві, три або й більше. Отже що-ж показує ся в Галичині? Ого рускі школи є по найбільшій часті однокласові, лише мало є двокласових, а рідким виїмком є чотирокласова школа, так що, коли взяти на увагу не число шкіл, а число клас, то Русини майже два рази гірше стоять від Поляків, бо на кругле число 6500 клас, випаде яких 4250 польських, а тільки 2250 руских.

Річ певна, що перед настановленням галицької крайової ради шкільної, перед роком 1867, більше було народних шкіл руских ніж польських. Було тоді 1200 руских шкіл, а польських 700—800. Від часу, як настала рада шкільна крайова, так некористно для Русинів зложена, прибуло руских шкіл дуже мало, зате далеко більше польських, так що з того часу в двоє тільки зложено шкіл польських як руских; таким способом тепер переважає число польських шкіл народних, хоч давнійше більше було руских. Се-ж і є доказом, що руский народ вже тоді, коли не було ще шкільного примусу, з власної охоти закладав народні школи, так що треба уважати за річ певну, що колись замість так зложеної галицької крайової ради шкільної була окрема руска рада шкільна, число руских шкіл народних цілком инакше зростало би ніж тепер.

Я виказав, що руских народних шкіл є тільки 1932 і що вони в більшій часті однокласові. До того ті народні школи не суть чистими рускими школами. Се утраквістичні, польско-рускі школи. Чому? Бо против основних законів також в народних школах другий крайовий язык є предметом обовязкової науки, о скільки іменно сим другим крайовим языком є язык польський. Руский язык не є обовязковий в польських народних школах. Се не лиш стоїть в суперечности з основними законами, але і з крайовим, котрий впрочім не повинен мати сили, бо противить ся основним законам і був виданий о шість місяців скорше, як основний закон.

Тимчасом сей крайовий закон установляє, що лиш в тих народних школах Галичини другий крайовий язык має бути предметом обовязкової науки, де часть учеників говорить сею мовою. Однак між галицькими народними школами є багато таких, в котрих всі ученики суть Русинами, в котрих нема ні одного Поляка, а мимо того польський язык є предметом обовязкової науки. Але не лиш се! Окружні крайові інспектори жадають, аби рускі ученики в народній школі такої чисто рускої громади, в котрій вони взагалі не мають нагоди чути поза школою хочби одно польске слово, аби ті школярі научили ся в школі не лиш розуміти польську мову, але також по польськи добре говорити. Аби се осягнути в народній школі, тратить ся дуже багато часу на шкоду цілої науки. Цілком слушно можна отже сказати, що рускі народні школи суть не рускі а мішані.

Ми мусимо тому домагати ся, аби управа шкільництва подбала о пошанованє основних законів та закону крайового. Против науки польського языка

в народних школах не протестуємо; але вона може бути надобовязковою, а я не сумніваюся, що більша частина родичів, в деяких школах може навіть майже всі впишуть свої діти на сю науку. Але не треба науці польської мови в народних школах визначати такого об'єму, щоби через те терпіла вся проща наука.

Від управи шкільництва взагалі домагаємося, аби докладніше вглянула в рускі шкільні справи і культурні потреби руского народу та щоби заспокоїла бодай найнижчі потреби.

Промова посла Олександра Барвіньского

виголошена в раді державній в загальній розправі бюджетовій при бюджеті міністерства просвіти дня 17. марця 1902.

Висока палато! Коли руські послы беруть живу участь в розправі над бюджетом міністерства просвіти так в бюджетовій комісії, як і в сій палаті, то дієся се не лише тому, позаяк Русини в порівнянню з иншими народами нашої держави мають багато цільних потреб для свого народного і просвітнього розвитку від шкільної управи домагатися, але й з тої причини, позаяк руська справа як-раз опираєся на духовім полі, і ми добачаємо на тім полі найважніші способи до духового і морального подвигнення нашої народности.

Дятого легко се зрозуміти, чому ми домагаємося основаня різних шкіл, в яких наукова робота і образование найшли би добре пристановище, щоби дати найвідповідніший вираз думкам і почуванням руського народу в мові, яка виходить з душі руського народу.

Недавно тому один з попередних міністрів просвіти висловив тут погляд, що „кождий з многих народів, — поселених в нашій державі, повинен досягнути розвитку своєї народности, а також і науку в своїй мові“.

Се є неперечна річ, що Австрія не є одноцільною державою, але союзом різних народів, дятого отже шкільництво повинно бути уладжене відповідно потребам поодиноких народів і що на тім полі конечно потреба вдовольнити народним питомостям поодиноких індивідуальностей. Тут передовсім розходить ся о середняк науки, о викладний язык. Наколи наука має впливати на образование, то наука повинна бути уділювана в матерній мові. Можна вправді навчати і в чужій мові, але не образувати, бо справдешне образование процвітає на основі рідної мови, розвиває ся з саморідного генія кожного народу (оплески). В чужій мові можна вправді збагатити знанє народу, але его характер понижув ся, его народний дух карловатів, а із скарловатілих народів годі утворити кріпку державу.

Се отже зовсім ясно, що з розбудженєм і скріпленєм народної свідомости поодиноких народів Австрії щораз сильніше проявляло ся домаганє національної школи, і що шкільна власть була приневолена мало-помалу полишити становище загальної німецької мови викладної і мусіла вдовольнити національним потребам народів на сїм полі. Тут передовсім розходило ся о славянські народи, які становлять переважну більшість в нашій державі, а на останку прийшла черга і на Русинів в Галичині і Буковині.

Скріплене народної свідомості славянських народів в Австрії, заведене ріжних славянських язиків яко викладових в середніх школах довело до того, що з розвитком середніх шкіл в остатніх десятих літ минувшого століття стали домагати ся щораз голосійше засновани національних університетів. Сему домаганню шкільна власть вдоволила о стілько, що узгляднила в Празі, в Кракові і Львові домагання Чехів і Поляків.

Однак і иньші славянські народности, між тими Русини і полудневі Славяни відчувають потребу основани власного пристановища наукової роботи і образовани на народних підвалинах. Велику досяглість такого пристановища наукової роботи і образовани для руського народу, оцінював уже цесар Йосиф II. з австрійского становища і приказав на заснованим ним університеті у Львові відкрити шість кафедр (професур) на філософічнім і богословскім виділі з руською викладовою мовою. (Слухайте! Слухайте!).

Далеко би се мене завело, коли-б я хотів хронологічно обговорити дальшій розвиток львівского університету і пояснити причини усуненя по кількох роках руських викладів.

Заснованем в 1848 р. кафедри руського язика і письменства у Львові положено передовсім кріпкі підвалини для розвитку руської мови. В 1862 р. призволено на системізоване двох кафедр на правничім виділі для предметів судового державного іспиту з руським язиком викладовим і приречено дві руські кафедри утворити на тім самім виділі.

Найвищою постановою з 4. липня 1871 р. знесено обмеження, які стояли доси в дорозі руським і польським викладам на філософічнім і правничім виділі в львівскім університеті і видано постанову, що кождому доцентови, який володіє одною з двох краєвих мов, прислугує право викладати в рускій або в польській мові. Так само відпали всякі обмеження що-до складани державних іспитів в одній з обидвох краєвих мов.

Заведене обидвох краєвих мов яко викладних на львівскім університеті в 1876 р. вплинуло також на урядову мову о стілько, що рескриптом міністерским з 11. липня 1871 ч. 52 поручено, що з того часу академічні власти мають без всякого обмеження приймати руські і польські подання і полагоджувати в тих мовах. Обі краєві мови (отже і руська) стали таким способом у зверхній службі урядовими мовами, т. є мовами урядових полагоджень для третих сторін.

Тим способом львівському університетови доси німецькому, надано виразно пятно утравістичного, польско-руського університету. Утравістичний характер львівского університету удержувано і опісля, хоч найвищою постановою з 27. цвітня 1870 р. заведено польську мову урядову для університетських властей тим способом і в тім обсягу, як се стало ся найвищою постановою з 4. червня 1869 р. в иньших краєвих урядах.

Годять ся тут зазначити, що академічний сенат в ухваленім 16. грудня 1878 представленю до міністерства просвіти о заведенє польської урядової мови виразно зазначає, що права руської мови мають бути збережені, що іменно руські подання мають бути полагоджувані по руськи, підручні каталоги і кольоквіяльні свідощтва мають бути для потреби руських професорів печатані по руськи.

Що міністерство просвіти змагало і до дальшого удержання утравістичного характеру львівского університету, виходить зовсім ясно з сеї обставини, що при спольщеню німецького університету в Кракові придержувано ся

засади позитивного означення викладної мови і в 1870 р. зовсім позитивно за-
ряджено, що на краківському університеті має бути польська викладава мова
з виключенням всякої иншої, з єдиною винятком і на будуче німецьких викла-
дів про німецьку мову і письменство. Для Львова в тім огляді не видано ні-
яких односторонніх приписів, а признано обі краєві мови викладавими.

Дня 3. цвітня 1882 р. послідувало вже іменоване д-ра Олександра
Огоновського звичайним професором цивільного права з рускою викладавою
мовою і зроблене в дотичнім міністерияльнім розпорядку застереження, що мі-
ністерство просвіти мимо допущення польської викладавої мови на львівському
університеті видані давнійше що-до рускої мови розпорядки удержув, і на
будуче собі застерігає право видавати инші постанови, може послужити
дальшим доказом, що міністерство просвіти дбало і для будучини зберегти
утраквістичний характер львівського університету.

Се виходить також з виводів проф. Старжинського, котрий в своїм
дїлі „Historya Uniwersytetu Lwowskiego“ чув ся спонуканим до елегійної за-
мітки, що сей розпорядок можна би уважати побідою ідеї виключно польської
викладної мови, наколи би подані там определїня були видані на основі най-
вищої постанови; однак не має такого значіння, позаяк міністерияльний роз-
порядок не може уневажнити определене найвищої постанови з 4. липня
1871 р. Наслїдком того сей розпорядок для бажаного професором Старжин-
ським ідеалу виключно польської викладної мови не є вистарчаючий а також
в мериторичнім огляді не вдовольє, скоро міністерство просвіти собі засте-
рігає право, видавати що-до викладної мови инші определїня.

Міністерство просвіти знов дало вираз сему для себе застереженому
праву системізованем звичайної катедри всесвітньої історії з угляднєнем
історії східної Європи з руською викладною мовою на основі найвищої по-
станови з 31. марця 1893 р., а в 1900 р. зробило дальший крок до поступен-
ного вистачення руського університету у Львові основанем надзвичайної ка-
тедри церковнославянського язика і письменства з угляднєнем новішого
руського письменства.

Однак три руські катедри на філософічнім а по дві на богословськїм
і правничім відділі не відповідають зовсім дійсним потребам і змаганням ру-
ського народу; в найновіших часах роблено заходи, щоби найвищими поста-
новами заборучені права рускої мови на тім університеті обмежити, що дало
повід до виступлення всіх руських академиків з львівського університету, про
що вже не раз тут говорено. (Слухайте! слухайте!).

Я не маю також наміру розводити ся про труднощі і перепони, які
в тім університеті роблять Русинам, наколи розходить ся о габілітацію руських
доцентів; сі відносини обговорював уже нераз широко в сій В. Палаті і в бу-
джетовій комісії. Позволю собі лише зробити замітку, що деякі польські про-
фесори львівського університету не без успіху вчили ся у своїх попередників,
німецьких професорів, позаяк намагають ся спиняти і поборювати змагання
Русинів тими самими аргументами і викрутками, як се робили їх попередники.

Було-б се вельми приманливо, а для В. Палати цікаво, із згаданої
уже історії львівського університету проф. Старжинського навести відповідні
місця, однак з огляду на широку розправу лише дещо згадаю. Згадаю там
про рескрипт тодішнього намісника гр. Голуховського звернений до ректора
університету, в яким намісник тим узасаднює потребу заведення польської ви-
кладної мови, що тим способом польській мові відкриє ся широке поле роз-

вितку і вдовольняє ся певним практичним потребам. В тій цілі вимагає системізованія двох або трьх надзвичайних катедр: але коли Русини виступлять з такими домаганнями, тоді нам на се відповідають, що перше повинен габілітувати ся приспосіблений доцент і якийсь час викладати, аж тоді можна буде приступити до системізованія катедр. Дальше кажуть нам, що університет не має служити практичним потребам, лише строгій науці. Від руских доцентів вимагає ся, щоби приступали до габілітації яко готові учені і для того дійшло до сего, що двох кандидатів не допущено до габілітації, коли тимчасом она на основі тих самих розвідок, признаних львівським університетом недостаточними, габілітували ся на иньших університетах і викладали там з успіхом. (Слухайте! слухайте!).

Змагання Русинів до поступенного вистатчення руского університету зводиться до національної агітації а роблені Русинам перепони виправдує ся тим, що польська мова не може нічого з досягнених на львівським університеті прав втратити, — такі самі аргументи, які в 60-их і 70-их роках висували против польських професорів їх німецькі попередники. Те саме відноситься до польського журналістства; „Gazeta kościelna“ у Львові застерігає ся проти засновання львівського університету, позаяк міг би стати ся огнищем москвофільської агітації, в пісурядова „Gazeta Narodowa“ піднесла з обуренням, що Русини думають про спровадження руских професорів з заграничних університетів, які учать на російських університетах (в Київі, Одесі, Харкові і т. д.) хоч і Поляки не цурали ся професорами спровадженими з Росії і Прусе (Др. Грек: се були польські професори!). А ми маємо там руских професорів. (Др. Грек: а ви читали „Галичанина“, котрий хоче російського університету?) Сего ми не бажаємо, а хочемо руских викладів, не російських. Впрочім се не є аргумент, пане доктор. (Др. Грек: але се були польські учені). Ми маємо там руских учених. Я можу вам назвати імена тих професорів української народности в Київі, Харкові, Одесі, Казані і т. д. ((Др. Грек: але они там не викладали по руски). Так, і проф. Охенковский в Вестфалії не викладав по польски, а проф. Дибовский прийшов з Росії, де не викладав по польски. (Др. Грек: Дибовский був в Сибірі, там нема університету). Такими аргументами не заїдете далеко.

Щоби отже розвіяти тривогу тих, що по руским університеті побоюють ся панславистичної або русофільської пропаганди, наведу слова биетроглядного австрійського політика, д-ра Фішгофа, котрий справедливо говорив, що лише такі славянські народности, які мають маловажну минувшину, убогу мову, політичне естнованє без змісту, дадуть послух зводливому голосови, котрий їм буде обіцувати славу народну будуччину під могутим царем. Колиж в Австрії подбають про се, щоби ті народи щораз більше збогачували язикові засоби, щоби їх політичне народне естнованє розвивало ся щораз живійше і успішнійше, тоді голоси висланників такої пропаганди остануть голосом вопіючого в пустині.“ (Дуже добре!)

Се отже зовсім ясно, що оно не лише не є для держави небезпечно, але навпаки є заповідню державної політики, пособляти розвиткови руської мови і письменства в Австрії і придбати спосіб для піддвиження науки в рускій мові. Однак Русини майже не мають такого пристановища, в котрім вирабляли би ся, оживляли і мали бути кермовані всі лучші і висші напрями руського духа.

6. Е. міністер просвіти признав уже в бюджетовій комісії, що число австрійських університетів не відповідає вже державним потребам, що зрість населення в Австрії, підвищена пожему просвіти, незвичайне помножене середніх шкіл, потреба освободження університетів від переповнення, засадничо виправдують з року на рік щораз голосайші домагання о помножене університетів.

Мала Швайцарія н. пр. має 8 університетів, так само як Австрія, хоч там на університетах є ледви 3399 слухачів, коли тимчасом на 8 австрійських університетах маємо більше як 17.000. Помножене університетів в Австрії є отже конечне, а паведені міністром просвіти причини понувають також Русинів домагати ся поступенного оснoвання руського університету на разі системізованем найконечнійших руських катедр на правничім і філософічним виділі у Львові, тим більше, що число руських академіків на львівськім і иньших університетах австрійських перейшло 800, а до того не було би трудно позискати або виробити відповідні учительські сили по мысли розпорядку міністерства з року 1862.

Оснoване руського університету є передовсім заповідню справедливости, позаяк артикул XIX вкладає шкільній власті обовязок дбати про се, щоби ніяка мова не була виключена від научаня (славно!). Згадане в тім артикулі правне з'обовязане відносить ся головню до народних шкіл, однак се є як раз політичною конечністю, домаганням справедливости і добре зрозумілого державного інтересу, сю засаду приложити також до університетів.

6. Е. міністер просвіти висунув так в бюджетовій комісії, як на остатнім засіданю В. Палати фінансової труднощі, які спонувають шкільну власть, не квапити ся з засновуванням нових університетів, і вказав на потребу відкриття нових жерез доходу. Однак я думаю, що можна тут знайти вихід без нового обтяження податників, щоби вдоволити пильним потребам культурним, але я в тім згляді не буду робити власного предложеня, але пригадаю золоті слова вельми витравного австрійского політика, вже нині згадуваного Д-ра Фішгофа, котрі належало би собі взяти до серця: „Бюджет просвіти є важнійший, як бюджет воєнний; за кождий мілїон, більше виданий на просвіту, ошадите собі кількакратно в бюджеті воєннім, а два народні університети над Дунаєм ошадять вам колись два війскові корпуси над сею рікою“. Те саме можна *mutatis mutandis* приложити до судетських і карпатських країв. „Австрія каже дальше др. Фішгоф, повинна бути засіяна у всіх промірах аж до найдальших границь національними школами.“

Се є далекозорі погляди не Славянїна, але Німця, для яких однак у нас показало ся так мало розуміння, позаяк у нас думали єствоване і будучину Австрії лучче обезпечити будовою стратегічних залізниць і коштовних перестарілих вже укріплень. Я зовсім не думаю маловажити значінє війскових уладжень для держави і горожан однак мені здає ся, що пособлюванє культури го розвитку національних індивідуальностей уможливило би природну заграничну політику і звільнило би державу від надмірного обтяження воєнного бюджету. Високополітичне значінє національних шкіл для Австрії оцінив дуже добре згаданий др. Фішгоф отсими словами: „Наколи поведе ся сербському і румунському правительству випередити нас в заснованю добрих вишних і середніх шкіл, наколи они звернуть струю національної молодіжи до своїх країв, тоді наші Сербі і Румуни будуть там тягнути, бо політична точка тяжести якогось народу сходить ся з його духовою точкою. Але коли

ми їх випередимо, коли зложимо вищі південнославянські і романські школи, тоді буде напливати молодіж тамтих країв до нас і буде притягнена державою, котра своїм народам дає такі багаті засоби духового розвитку". (Так є!).

Сі перед більше як тридцятьма роками висловлені упізнання можна приложити і до галицьких відносин, особливо-ж до відносин Русинів. Не лише із становища руського патріота посполюване національних і культурних змагань руського народу, засноване руського університету, котрий повинен бути для народу не лише науковим, але й національним інститутом, є зовсім оправдане але й з австрійського становища є се заповідню державної політики.

Засноване руського університету у Львові було би також для наукового подвигнення ествуючого там польського університету вельми корисне, позаяк справедливо наукову конкуренцію треба уважати услівем живішого наукового життя, як я се вже перед дев'ятьма роками в сій високій палаті вказував з нагоди виводів певно в сих справах досвідного мужа, бувшого посла проф. Масарика.

На се можна би мені замітити, що для міністерства просвіти при засновуванню шкіл можуть бути міродайні лише культурні потреби і культурний ступінь дотичного народу, а не політичні понуки, що руський нарід культурно ще нерозвинутий, може навіть меншевартийний і що не було би розумно випереджувати природний хід розвитку.

Супроти того мушу замітити, без перецінювання культурних спосібностей руського народу, що покійний архієпископ Рудольф назвав Русинів старинним культурним народом (потакуване) і то не без основи.

Руський нарід, найбільший по російським між Славянами, около 30 мільонів числом (слухайте! слухайте!) був цілими століттями заборолом християнській Європі перед азійськими ордами і розвинув уже в одинадцятім до тринадцятого століття саморідну культуру і багате в замітні пам'ятники письменство. Завойовані Литовцями, дали їм Русини свою просвіту, а руська мова була довгий час урядовою і двірською мовою великокняжої родини Ягйлонів. Злукою із належними до Литви руськими князівствами стала Польща великою державою від Чорного до Балтійського моря і впливала могутно на долю австрійських наслідних країв.

Після культурного занепаду, споводованого татарськими нападами і иншими невгодинами дивинули ся Русини знов до быстрого культурного розвитку. Змаганнями руського міщанства церковні братства засіяли в XVI століттю цілу Русь школами, між котрими до високого процвіту дійшли Станіславська школа у Львові і митрополитою Могилою після парискої високої школи на академію перестроєна київська колегія, котрі видали знаменитих церковних достойників, учених і полководців.

По викликаних нещасною політикою пізнійших польських володарів козацьких війнах, дістала ся переважна часть Руси під владу Московщини, котрій Русини допомогли тим способом не лише до нинішньої могутності, але й до культурного дивигення, позаяк руські учені і письменники з Києва понесли просвіту в темну Московщину, а цареві Петрови допомогли в Росії перевести великі європейські реформи.

Але й серед війни не забували руські політики про культурні потреби руського народу, тут лише згадаю, що козацький гетьман Виговський

в укладах мира з Поляками домагався між ними засновання двох українських університетів. Правда що по знищенню автономії України, розпочатим Петром В. а довершеним Катериною II. занедала знов культура на Русі, але мимо того неослабили змагання до культурного движення. Богато Українців їхало за границю вчитися на заграничних університетах, а оригінальна діяльність обралоюваного за границею Сковороди, званого українським Сократом, довела до того, що на Україні зібрано до 600.000 рублів на засновання університету в Харкові (слухайте! слухайте!), котрий задля тамошніх відносин став російським університетом. Мимо того з кінцем 18-го століття наступили відродили українського письменства в Росії, а мимо указу з 1875. року і страшного цензурного гнету, які спинають розвиток культурний нашого народу в Росії, видало українське письменство в Росії гарні твори.

Але в прилученій, по першій поділї Польщі, Галицькій Русі до Австрії, хоч значно пізніше пробудився руський нарід до нового культурного життя. Змагання просвітне обняло широкі верстви народу, домагання нових руських шкіл, до яких і селянські сини численно вчащають, стало щораз голосистіше, просвітні товариства розвиваються в широкіх масах знання, а від десяти літ розвинуло Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові плідну наукову, діяльність яка нашла лише похвали і признання визначних заводових учених як радник двору Ягич, проф. Брікнер, а навіть у російських учених.

Нарід котрий отже може виказати ся стародавньою культурою і історичною минуваністю, що дав Росії і Польщі учених, письменників і державних мужів європейської слави, не потонувши ані в московській народності, нарід, котрого учені довели до відродили Болгарії, нарід що дав ним університетам визначні учительські сили які в їх окрасою, нарід, яких мимо некорисних відносин і всяких невгодина кілька раз двигнув ся до нового культурного життя і мимо роблених йому труднощій і перепон може виказати ся значними успіхами, котрий мимо знаного убожества протягом півтретя місяця місяця зложив майже 100.000 к. для своїх синів (слухайте! слухайте!) приневолених опустити львівський університет, щоби уможливити їм дальшу науку на інших університетах, такий нарід не загине (живі оплески!). Руський нарід заслуговує на те, щоби його трактовано не яко нарід, котрий має державі давати лише возних і канцеляристів, але він має повне право, яко рівновартний і рівноправний бути поставленим поруч інших вибраних народів, особливо правительством, котре виписало на своїм прапорі неупереджене в національних, а рівна справедливість в політичних справах.

Передовсім же в се обов'язком міністерства просвіти, котре має відповідні засоби до культурного розвитку народів Австрії до розпорядку, подбати також і про руський нарід, хоч він не вітає ся так численними заступниками в законодавчих тілах як се ним суджено. Ми не попадемо в зневіру і не опустимо рук, хочби наші змагання не вічали ся успіхами; навпаки кожда труднощі і перепона буде понукою до дальшої неперестанної і невтомимої праці і діяльності, поки не досягнемо запоручених нашому народови основними законами прав. Сим кінчу. (Живі оклики і оплески, бесідникови іратулюють).

До методи перероблювання уступів річевого і етичного змісту.

(Відповідь на запитанє).

Інструкція каже, що учитель по перчитанню уступу має пояснити дітям незнані слова і поняття. Лучаєсь часто, що пояснюване ніби незаних слів доходить до сего, що учитель не звертають уваги на потреби, та на степенъ розвою учеників а питають ся стереотипним питанєм: „Скажи се інакше“, заступи се иньшим висловом. От примір: Ученик читає „високі береги“ „низькі береги“. Чи ж потреба питатись „скажи се інакше“, заступи иньшим висловом“. Буває і таке: Ученик читає: „По темній ночі наступає білий день“ — „заступи се иньшим висловом“. Не кажемо сим, щоб учитель не потребував досить часто уживати таких питань, але они мають ся відносити до таких висловів, котрі або не суть знані цілком ученикам а тоді учитель сам поясняє, або зворот буває труднійший, а учитель є не певний, чи ученики втворили собі правдиве понятє, проте жадає вислову від ученика власними словами, аби в разі потреби міг пояснити і справити. Питанє о кожде слово, котре ученикам може бути зване або зване бути повинно, є лишень марнованєм часу і переходить в механічне виконуванє порученої методи. Пояснюєсь лишень се, що поясненя потребує, суд же, що пояснити треба лишаєсь учителеви, але він знає чей степенъ розвою учеників і уникає питати про сего рода вислови і звороти, які поясненя не потребують. Незрозуміле може бути понятє або лише вираз. Наколи понятє є незване, тоді поясненє мусить оперти учитель на погляді або по крайній мірі на вірнім описі, коли же понятє є зване а лиш вираз незаний, тоді пожаданє є заступленє сего вислову другим місцевим.

Посмертна згадка.

„Неумолима смерть зробила великий вилїм в кругах учительства народного забравши нам дня 23. марта Омеляна Богачевского, старшого учителя в Маріямполи, в 35. році житя, по короткій а тяжкій грудній недузі. Покійний умів погодити обовязки свого звання з сьвятими обовязками кожного чесного Русина-горожанина, чим міг бути приміром для загалу учительства народного. Яко член Товариства ім. Шевченка, Просьвіти, Товариства педагогічного і пр. брав він всюди діяльну участь. Бл. п. Омелян з охотою і вірою в успіх брав ся за народне діло, бо провідною зірницею в тяжкій, тернем вистеленій дорозі вго житя, була щаслива будучність темного і горем прибитого руско-українського народу“.

„Вічна ему пам'ять!“

Передилата :

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОР҃ГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Собіщини
ч. 7.Адміністрація
ул. Софії
ч. 9. а.Неопечатані ре-
клами без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Письмо перше а нині.

Найдавніще, подиву гідне винайдене, се: мова людська! — тота за-
едно повторюючи ся праця духа, аби віддати мисль артикулованим звуком.

Коли і як мова повстала, про те точать ся заєдні, зажерті боротьби
учених...

Виразити мисль і чутє гєстами, мімікою, се перша штука чоловіка,
представити понятя ріжнородними звуками голосових знарядів — се друга
штука, що вносить нас високо понад позем антропоїдів.

Виміна мислей при помочи гєстів і звуків се спосіб порозуміння
найстарших народів, яких понятя не відбігали поза границі тодішности,
яких спосіб житя був простий — природний.

Великі случаї, гідні памяти потомків, убрані в шати легендарної поезії,
переховали ся від покоління до покоління устною традицією — в той спосіб
перейшли до нас ті пречудні епопеї рицарських борб, історичні поємати давно
минулих подій народів.

Таїнственный розгін духа забажав однак нинішної дороги, а стремління
людської твірчости сотворили письмо.

З початку були се образи, мініатюрні, наївні відбитки вражінь зорових,
які нині суть для нас загадками; образи ті упрощувано, лучено з собою, ро-
зділяно, аж переобразили ся в звісне нам письмо Хін і Японії. Письмо
звукове, яке нашій мисли, чутствам, надає тіло і голос — яке йому мову
душі утрівалює, несуче їх в будучність далеких віків, — таке письмо в пі-
знішнім набутком людскости.

Великі користи письма звісні були фенїкійским купцям, звісні були
і жрецам. Греки приписували винайденє письма божкови Гермесови. Пи-
сьмо було пізніше таїнственною штукаю упривілюваних каст, в середних ві-
ках знанєм священників, а під словом clericus розуміли ся і писарі. Слово
clerc означає і нині у Франції адвокатского писаря.

Письмо так зване латинське, азбука заокруглена перемінлила ся, коли
їє вирізувано в дереві; округлої азбуки не мож було утрівалити на буку,

так повстало готичке письмо. Ціла Європа отримала письмо старовіцьке, захід — латинське, схід — грецьке преображене в кирилицю; слово „альфабет“ походить від перших грецьких звуків альфа (α), бета (β).

З розвитком торгівлі, руху, з розвитком промислу зростала і потреба знання письма, а в часі епохового винайдення Гуттенберга штуки друкарської існувало в Європі багато писарських шкіл.

Друк дав початок великої революції духа; мисли соток і тисячів умислів, увязнені в пергамінах, увязнені в порохах монастирських келій, — взлетіли громадно в світ немов освободжені співваючі птахи а від 15 віку сиплять ся учені і власти похвтити, увязнити ті крилаті нуртуючі птахи.

Сила духа і мисли не дасть ся здержати, а таємственина могутність поступу не дасть ся побороти, проте бачимо її усюди, не тільки там, де духа уберемо в слово, переказуючи его наслідникам письмом і друком, — але всюди, если обнимемо духом не огнище теперішности, але цілий ланцюх в розвитку століть.

Значіне сили друку полягає однак головню на тім, що в дуже короткім часі сотки, тисячі, десятки тисячів примірників можуть розійти ся в світ, дійти до рук читачів, а від 400 років поступ „типографії“, ротаційні машини, стереотипія, ужиті парових, електричних моторів, машин до складання і т. др. улегчає працю, прискішує продукцію і скорочає час.

Само друкування пр. одного примірника, складане черенок, триває о много довше, як ручне писане. Було би проте ідеалом: писати, складати за полетом мисли.

Однак чи зможемо писати так скоро, як мислимо? — бодай так скоро, як скоро наші мисли переображують ся в звуки, в мову?

Писати за мовою звичайним нашим письмом не можливо, проте подумано над скороченем тих живучих знаків через стенографію (скоре писане).

Вже в р. 1587. вигадав Bright спосіб на дословне записане промов, проповідій, і т. н. при помочи знаків. Крöpfками і лінійками дійшов він до 556 знаків, які вповні вистарчали до стенографування усяких виразів.

Тогочасний хронікар подає, що записуване пр. цілої проповіді в швидко цілком загальною; знають її навіть жінки.

Нинішню стенографію сотворив і розвинув Габельсбергер в р. 1834; не вигадав він її довільно, але приновив знаки до звуків. Приміром о, при котрого виговорі уста заокругляють ся, означив він півкожруглою крижкою, сильний звук а грубостію, і висшим положенням, а глухе у низшим положенням сусідного співзвука.

Користи скорого писаня були так видні, що в недовзі сотки і тисячі осіб вучило ся сеї „Redezeichenkunst“, а стенографія становить для парламентаризму і новочасних форм політичного життя річ просто конечну.

Однак поступ в машинах, автоматах, що заступають людську працю побуджував і побуджує засядно умн до нових винайдень, які би увільнили чоловіка від фізичної праці.

Чинність писаня в, наколи відлучимо працю мисли, чинністю фізичною, — чи би не мож пр. говорити спокійно перед автоматом, який би записував докладно усі звуки?

Можва — та-ж знаємо прецінь фонограф!

Він записує і відтворює звуки; письмо его фонографічне яке вижолоблює рилець в масі восковій очима годі читати, вдумав проте Amades Gentilli

приряд Glossograf; який звуки мови утримує письмом фонетичним. Прилад сей зложений з цілого систему штабок і підойм, ділаючих електрично на ряд пишучих штифтів, а тоті кладуть на паску розвиваючого ся паперу знаки легкі до відчитаня.

Стенограф повтаряє по тихо до апарату слова бесідника, а опісля з паперового паска переписує знаки звичайним письмом: тяжка праця стенографованя відпадає. Glossograf є дуже скомплікований і тому не увійшов до загального ужиття; на всякий случай означає він безперечний поступ.

Вернім однак до справи самого писаня.

Вправний писар пише пересічно 30 звуків на мінуту; маю тут на гадці переписуванє на чисто, т. зв. мундованє.

Автор пише нераз скоріше, однак як той лїнний потяг пера по папері, тота механічна недосконалість руки перешкаджає бігові мисли, проте знають пишучі дуже добре. А як виглядає нераз те письмо, які ребуси оно представляє, яким знов кленуть друкарні і се річ звісна. Прошу собі тепер представити і дальші недогідности, як: позиція однобічна при писаню, скорченє палців, — писанє при сьвітлі, похиленє тіла, а будемо мати образ, який нам скаже виразно, що чинність писаня пером не належить ані до приємних, ані гігієнічних.

А тепер другий образ — не переписуванє, але писанє за лєтом мисли!

Сідаємо собі вигідно, перед нами столик, на нїм найновіше чудо техніки машина до писаня, дійсне чудо творчости техніки, помисловости конструкції, чародійний інструмент!...

Обі руки легко на нїй оперті, а палці біжать з незрівняною скоростию по гузичкових клявішах азбуки; тихе ударенє черенок о папір, який пересуває ся автоматично, чисті виразні букви, лінії одні за другими рівні а скорість писаня такого: 130—150 звуків на мінуту.

Можемо писати виразно, спокійно, навіть без сьвітла, на потемки, 4—5 разів скорше, як пером.

А наколи уживемо мімеографу Едісона, пишемо не один, але цілі сотки примірників! Мисль нервовим лєтом палців входить в друк, а при помочи мельографу, машини до писаня нот, може композитор друкувати партитуру собі сам.

Машии таких є нині в ужитю міліони.

Фонетичний і психічний розвій мови.

В попереднім числі „Учителя“ говорив я про конєчність пізнаня дитячої душі та навів короткий огляд праць, які за границями в тім напрямі починено. Днесь хочу подати частину з сего зібраного великаньського материялу і на підставі психології дїтй, котру написав др. Ег. Трасу, професор з Toronto в Канаді, розказати о скілько зможу про фонетичний і психічний розвій мови у дїтй. Заким приступлю до властивого, мушу для інформації подати, що праця дра Трасу знайшла там за океаном велике признанє і в короткім часі виїшла в кількох накладах. На многих університетах, пр. на

університеті в Paloalto, на Clark-університеті в Westfield, в семінарії в Los Angeles, в Ottavi і в уживанню, а такі поваги наукові як Stanley Hall і інші поручають ту працю своїм ученикам.

Хочу тут представити короткий начерк розвою мови пересічної дитини в часі перших її двох літ, а на підставі численних матеріалів, які різні люди на різних дітях заобсервували, подати короткий перегляд засобу слів малої дитини, а в кінці запитаю ся, до яких загальних правил і заключень на підставі даних дійти можемо.

Перших шість місяців.

„В Туринії“, каже Sigismund, „називають перші три місяці дитячого життя дурним кварталом“, а Schulze голосить, що і в другім кварталі не робить дитина жадних поступів. Здавало-бись після сего, що в першім півроці не заходить нічо такого, що зі згляду на мову повинно звернути нашу увагу. Так однак воно не є, бо вже в тім першій періоді починає ся найважливіший час наук. Малесенька дитина, звинена повіяками, приймає вже вражіння, вслухуєсь в слова. Придивлюєсь міміці і естетикуляції оточення і присвоює собі (можливо що зовсім в мимохітний спосіб) те, що наоколо себе чує а з сего матеріялу будує в будучности скарбницю слів.

В часі сего періоду зачинає ся і те миле дитяче „гуркотанє“, котре хоть нам неясне і зовсім незрозуміле, то все таки містить в собі ті звуки, котрі відтак уміло лучені суть фундаментом дитячої мови. Чудова різнородність звуків, з котрих деяка дитина пізнійше так трудно виголошує, тепер видістає ся автоматично з маленького горла імпульсивною вправою мускулу звукового.

Дитина, вступаючи на світ кричить, і то досить сильно. Крик сей ріжно пояснюють. Semmig приміром називає його „триумфом вічноотреваючого життя“ і „божественною музикою“, Кант знов каже, будьтоби се був крик „завзятости життявої“, а інші зовуть наріканєм при вступі на світ гріху або перачутєм терпінь і гризот житєвих.

Нам видасть ся більше науковим, хоть менше поетичним пояснене, котре в крику не бачить нічо иньшого, як висказ болізни, яку справляють дитині перші проби віддихання — втискання зимного воздуха до легких.

Сей крик є першим проявом будучої мови дитини. Початково є він автоматичний, рефлексний, без дійсного виразу голосу або спеціальної за-краски; служить він дитині, щоби висказати всі роди чувств. Скоро однак до-бачуємо в тім крику ріжницю і степенювання, то тим власне старає ся дитина висказувати свої потреби. Ріжниця ся проявляє у різних дітий та в різних часах.

Одна 15 днів маюча дівчина особливим криком домогалась по-живи. В иньшій знов случаю по місяці доперва перейшов крик зі стану ав-томатичного. В многих случаях висказували діти чутє зинна, болізни, ра-дости, голоду перед кінцем 5. тижня ріжними звуками і степенюваннями крику.

Всіляко сей крик означають. Один обсерватор каже, що крик болізни триває загально довше, ніж крик страху. Иньший знов говорить, що крик страху є короткий, наколи голод, викрикує дитина довго тягненими тонами.

Другим кроком в розвою мови дитячої буде час, в котрім крик і гур-котанє дитини прибирає артикулований характер.

Тепер дають ся вже чути звуки азбуки. З тих чуємо вперед самозвуки, опісля співзвуки; з самозвуків виступає найскорше „а“ в ріжних комбинаціях.

Після Löbische розвивають ся самозвуки в слідуючім порядку: а-е-о-и-і. Preyer подає, що уживання самозвуків ось так проявляє ся: ua-ao-uao-ä-o-ö-u-e-ei-i-eu; Sigismund на своїй дитині заобсервував сей порядок: а-ä-o-ö-u-ei-o-i-ö-ü-bu-äu.

Менше більше перед 6 місяцем лучить дитина самозвуки зі співзвучками і творить перші склади. Повстають они зовсім механічно. В многих заобсервованих случаях показало ся наперед b-p-m і у всіх складах виступають співзвуки на початку ніколи на кінці.

Получить ся легких співзвук „m“ в сей спосіб з легким самозвуком „а“ постане добре знане полученє та, котре частійше повторюване творить се утішне та-та (ма-ма). В подібний спосіб творить ся і рара, баба і т. и. Не все однак b-p-m, найскорше появляють ся. Часами уступають місця співзвучкам g або k, a r і l, появляючі ся в засаді при кінці, суть у декотрих дїтй дуже скоро в уживаню.

Löbisch заобсервував слідуючу прояву співзвуків: m-(w)-b-p-d-t-l-n-s-r Sigismund подає слідуючий порядок: b-m-n d-s-g-w f-ch-k-l-sch-r. В многих случаях виголошують дїти в часі першого півроку зовсім правильно всі звуки, наколи в иньших случаях і перед 9 місяцем не панують над всіми звуками.

Других шість місяців.

Богато дїтй робить в часі сего періоду великі поступи в виголошуваню звуків. Властивий засіб слів еще дуже незначний. Новий поступ вперед товаришить виступленю активного слуху і ростучій силі уваги. Дитина вже любить прислухуватись музиці, тримає рід такту, а се сильно побуджаюче средство склонює до творення нових звуків. З утіхою стараєсь повторювати почуті слова і усильно старає ся всі трудности в тім вгляді побороти. Она і розуміє багато слів, не уміє однак їх еще виговорити і протівно виговорює механічно і такі слова, котрих цілком не розуміє. Знає вже головні частини свого тіла і вказує їх, сли запитаємо. Слова тама і рара, котрих надзвичайну повсюдність толкуємо почасти фізіологічними правилами меньшости, уживає багато дїтй зовсім розумно.

Наслїдованє робить звичайно в тім періоді великанські поступи, кликати когось на голос, то і дитина собі стараєсь подібні звуки виголосити. Дитина наслїдує вже голоси звірят, як пєсика і котика — неуміє те наслїдованя, але в дійсности оно є. Sigismund завважив, що змісл наслїдуваня проявляє ся в третій четвертині першого року.

Не яснє є еще дїтям значінє всіх виголошуваних слів. Одна мала дівчинка, котра а-га (all gone-всі гет) і га га (пішли) навчилась виголошувати, коли лиш упала, виголошувала се послїдне слово. Humphreys каже, що дитина котру він обсервував, уміла в тім часі багато предметів правильно називати. Иньша 11 місячна дитина, розуміла значінє „добрий день“ і відповідала tata. 10 місячний хлопець уживав і розумів добре значінє тама (мама), Addie (Маддіє, Малгосє) і addie (antie, тїточка). Та ріжниця, яку бачимо у дїтй сего періоду,

вказує нам зовсім ясно, що не всі діти рівномірно в тім вигляді поступають. Одні скорше, другі поспішніше, загально однак сказати можна, що різниці ті скоро врівнюють ся, з виключенем однак случаїв ненормальних.

Третій шість місяців.

В часі коли вже дитина пробує ходити, видимо в розвою її мови коротку павзу. Стан сей не довго однак триває. По покованю перших трудний ходження мова розвиває ся дальше з незвичайною скоростію. В часі сего третього періоду проявляє ся звичайно розумне уживане відповідних слів, хоть засіб їх еще дуже малий а виговор недокладний. Дитина улекшує собі виговор, трудніші звуки опускає і заступає їх лекшими.

При довгих і получених словах репродукує лиш виступаючу головно часть (склад означений наголосом.) До слів (говорить ся тут о дітях, говорячих по англійски) додає при кінці ie.

Дитина каже dinnie місто dinner (обід), ninnie місто drink (пити) і beddy місто bread (хліб). Інші знов недокладні виговори: apy tee місто apple tree (яблінка), piksy book місто picture book (книжка з образками), garny або nannie місто grandua (баба), pee місто please (подобатись), pere місто pencil (олувець), mo-a місто more (більше), ho або ha місто horse (кінь) і. т. и.

(Дальше буде).

Іван Коссак.

Пр о в и х о в а н н є.^{*)}

(З конференційних тем.)

Коби то родичі, особливо матері, дбали хоть половину стільки о вихованє душевне дитини, як дбають о вихованє тілесне! Як то старанно добирають они дитинї їжі, а як недбало відносять ся они до її забавок; як то дуже они хоронять дитину від студени і спеки, а як не вважають на товариство діточе! А що то вже клопоту, журби і страху, коли пестій заведужає и. пр. на біль голови та пожалує ся! Зараз біжуть по лікаря, до аптеки. Рідкож коли прийде кому на гадку, порадитись і з учителем над виліченєм душевних недуг дитини. Перед лікарем преувеличає мама найменші ознаки недуги, кождий біль, зітханє і оханє дитини, аби лиш спонукати лікаря до тим більшого заходу коло хорого. А перед учителем, якже звиняє вона дитину і її гріхи! Мій синок, каже, не надто уважний і пильний, але він ще малий, слабкий; він правда деколи непослушний і упертий, але опісля все жалує того. А донечка? Ну вона також трохи довгоязика і дуже цікава, але при тім не лиха: вона нераз і перекрутить дещо й посварить ся, але неправду каже тільки зі страху, а сварлива бо дражлива.

^{*)} З Вук. päd. Blätter.

Коли-ж і скаже така мати учителеви перед дитиною, щоб її добре в руках держати, то всякий знає, що воно не так страшно, як сказано. Оттак то у нас тіло важнійше від душі: тому то й тільки лиха між нами і тому то у нас тьма душевних калік. Виховане дівчат прямує ще й доси головно і в кождім майже домі до того, щоб вони подобались муштинам і аби віддалились. Жадоба подобатись муштинам займає серце і ум дівочий: все їх старане зміряє до сеї ціли. Ізза того у них тільки жури, щоб добре виглядати, хорошо прибратись і всякими можливими способами дібратись до серця муштин. Кілько горя та розпуки, коли всі ті штуки не довели до пожаданої ціли! Яка-ж неказано сумна старість таких нещасливих дівчат, що, покладавши всі надії на сю одну ціль, змарнували дорогий час молодости, не навчилися нічого, не придбали собі ніякого способу до життя незалежного, безжурного! На щастє ширшає чим раз більше ідея, що й дівчатам треба подати певний хліб у руки, виховувати їх для життя, а не тільки для замужжя (віддання).

Власне для того є тільки самолюбних, незадоволених людей без серця, котрих безмірна жадоба вимагає від других того, чого їх власна неміч досягнути не годна. Навіть князі готувлять своїм дітям гірку будучність, обожаючи їх, вистелюючи їм за дитинства гніздо мягоньким пухом, а на старість тернем: бо лиш рідко коли обходить ся житє з такими дітьми так, як їхні родичі, частійше оно хватає їх залізною рукою і не дає їм нічо дармо. Серйозне і строге виховане є благословенем за все житє: воно навчає нас не надїятись за багато, дає нам силу поважати других, і відвагу трудитись для них і для самого себе. Однак правдива строгість мусить бути получена з тою чистотою, що буває у всім несплямленим прикладом; вона мусить іти в парі з любовою, яка є неначе здоровим жерелом, що вибухає із твердої скали характеру; вона мусить на конець з'єднатись з тою моральною силою, що рада пожертвуватись за те, що їй наймилїйшим. З такої строгости виростає єдино неувяляюча цвітка вірности і привязанности.

Родичі! Передовсім пізнайте свої діти і не дуріть самих себе мріями про їх здібности і чесноти! Кождий чоловік має певну міру тілесних і душевних сил: тому не всі можуть все. Над тим повинні родичі призадуматись. Які діти нам Бог дав, такі мусимо й мати та любити: але нічого не мовлясь, не дурить себе так легко, як любов родичів. Вона добачає в дітях так радо скуплені всі зароди будучої величчя, ба вона покриває навіть найбільші недостатки своїх любимців. Вона називає брехню розумом, упертість сильною волею і т. д. Ся засліплена любов, що на дівочі недостатки глядить через шкла поменьшаючи, а на виворіть, має найсумнійші наслідки. Вона власне винна, що не один вибрав собі невідповідний стан, що їм наложено пута, а безмозким приклеїла крила: вона то запізнає діяльність і кари учителів і не слухає їх напіннень; вона родить невдячність, бо звиняє лїнивство, покриває злі поступки, а щасливий поступ приписує тільки дитині, а недостаточні відомости знов тільки учителеви. Отся глупа любов виясняє нам, чому то діти бідних людей справляють нераз учителеви більше втіхи, як діти багачки і паньскі. Мати впливає на синів неспостережно — однак її вплив незамірно важливий. Моральність і чистота серця і життя, се є головні здобутки. Її власний моральний примір получений з лагідністю і богобійністю, то найуспішнійші средства. Коли отець що прикаже, то сини відчувають не тільки строгість прикажу, але й висність сили, що визиває їх до опору

і оборони: коли мати вистерігає і напминає, тоді дієствує закон моральності первісною силою любови і здобуває тим серце. Отець має силу карати, его воля здає ся бути самоволею, самолюбством, наколи з матери говорить та любов, що за liebe її гадає, дбає, молить ся і мучить ся. В тім лежить причина великого винишнього поважання, з яким відносились великі мужі до своїх материй.

Богато материй говорять своїм дітям при нагоді якого проступку цілі проповіді, торкотять, як то кажуть, без кінця і міри. Ліпше би було, наколи-б місто великої тьми слів, нічий але вимовний, тревалий біль показати дитині, як-ві проступок глибоко зранив і засмутив серце материнське. Матери, правда, плачуть дуже часто гіркими сльозами над проступками діточими; але вони проливають сльози за пізно: ті сльози капують частійше на овочі, ніж на цвіт, вони й не все витікають із тої кернаці, що подає воду живушу і цілющу, що омиває гріхи діточі. Зависть впливає з самолюбства, его то-варниші се придушена злоба, гірко-солодкий усьміх і підлесні слова. Зависть то отрута, що затроює шляхотне співчуте і сьвяту жертволюбивість за людське добро і щастє. Її треба загоді вирвати з корінєм. Се можна вчинити лише тоді, коли молодіж привикне загоді до самовідреченя і самопожертвування, коли звикне жити в других і за других, коли навчить ся споживати добро, памятаючи з вдачностію на бідаїйших від себе. Тому й не знають напевно ті родичі, що чинять, яку їдовиту гадину вигрівають у серцях діточих, коли споглядають завистним оком на чуже добро і щастє, шукаючи в терпких словах обмови потіхи і винагороди за те для себе.

Діти роблять, забавляючись, з всего все; з палиці стрільбу, з дра-ниці меч, із кожної шмати ляльку, а з кожного кутка хатку. Фантазия ді-точа не до вичерпання. Все переносять вони з життя на кожду річ; у них го-ворить і лялька і каміньчик і цвіток і що їм попадєсь у руки: вони все би переробляли. Тому шкода дітям купувати багато забавок та ще таких, що їх на инше переробити годї, чого діточа фантазия і охота до діла конче вима-гає. Тільки праця робить чоловіка веселим і щасливим, каже Жан Поль, а се дотичить особливо дітей. Та не тільки шкода грошай виданих на скуповуване многих забавок, ще гірша шкода з того для дітей, що не знають опісля міри своїм забаганкам і стають ся байдужними на все, розтріпанними і перебір-чивими і не можуть більше задоволитись і їшитись буд-чим, та приставати на малім, ба ще й тратять із часом вроджену їм охоту до діла. Ігри дітей з дїтьми є найприродійші і витворюють у них змісл товариський і згідливість, тому й діти-одинаки є звичайно циваки. Так само як музик, любуючись му-зикою, грає сам для себе, так говорять і діти, забавляючи ся, самі для себе і про себе. Тому не забороняйте дітям їх монологів! Вони вчать ся таким способом несвідомо говорити, збогачають свою бесїду, вправляють ся в ви-словленю поодиноких звуків, складів і слів. Здалось би, щоб матери не роз-водились довго в своїх проповідях над проступками дітей, але за те, щоб біль-ше розмовляли, балакали з ними в вільних хвилях.

Евгеній Павель.

Бібліотеки і читальні для дітей.

Незвичайно цікавим з педагогічного боку є розвій безплатних читалень в Сполучених Державах. Ті бібліотеки, находячі ся численно в кождім містї північної Америки, поставили собі по при иньше і ту красну ціль: обучувати дітей, що і як мають читати. Проте отворено при многих бібліотеках спеціальні читальні для дітей під руководством фахово підготованого бібліотекара.

Центральна бібліотека в Пітсбургу є так уряджена, що може рівночасно заосмотрити в книжки 70.000 дітей. В загалї суть ті читальні уряджені принадно, а то на се, аби їх тим легше зробити огнищем дитинячого життя. Порозставлявані живі рослини і цвіти, порозвішувані по стінах фотографії і образи, поуставлювані в нижах і кутах фігури і вишхані птахи творять разом естетичну і поучаючу цілість.

Книжки лежать на невисоких полицях а діти беруть їх собі самі. Найти можна книжки усякого рода; побіч поважних суть і ілюстровані байки, або навіть стисло тільки образцеві книжки. На тростинкових рамцях розпиняті часописи лежать на столі. Яко средства веденя дитинної лектури, служать: таблиця відомостей і штальюги з образами. На таблиці відомостей, уміщеній на місци, впадаючій в око, виписані суть афоризми, мисли або верші, що відносять ся до случаїв дня, пори року, або близьких торжеств. В дни родни славних людей, виписують на тій таблиці їх імена з відповідними додатками.

Дуже цінним средством педагогічним суть штальюги з образцями, введені насамперед в Мільваукеє. На тих штальюгах уміщують кольоровані образки або штихи, а близь того полиці з книжками того змісту, аби стояв в звязи з тими образцями, чим підносять ся цікавість для лектури. Поводженням і симпатією дітей втішають ся лекції історії, яких уділяють збірно в читальнях. В тих лекціях кладуть головний натиск не на стислість викладу, але овшім на момент поетичний темату, привстунійший для малих слухачів і приговорюючий ліпше до їхнього серця. Найлюбіщими суть „Idylls of the King“ і оповідання про грецких героїв. По кожній такій лекції не може бібліотека настарчити книжок, тільки їх домагають ся роздікавлені діти.

В часі чотиротижневих викладів про Шекспіра були єго найпопулярніші діла по 44 рази в обороті. Розуміє ся, що велику часть атракції таких викладів становлять образи і ілюстрації, які при тій нагоді показують.

Найхарактеристичнішим є те, що не лучають ся случаї аби книжка пропала, або єї uszkodжено, мимо того, що діти без контролі беруть собі книжки самі і самі їх звертають, кладучи їх на місце, звідки взяли.

„Шкільна Поміч“ в Коломиї.

Дня 15. марта с. р. відбули ся загальні збори членів товариства „Шкільна Поміч“ в Коломиї.

Заки приступлено до дневного порядку, голова товариства, з огляду на се, що сего року як раз минає 10 літ, від коли товариство існує, пригадав коротко його історію в сім періоді. Згадав тих мужів — патріотів та приятелів шкільної молодіжи, іменню убогої, що вже на кілька місяців перед отворенем І рускої класи гімназійної в Коломиї заснували товариство, що мало на меті подаване бідним ученикам материяльної підмоги і моральної опіки. Хотяй деякі з тих добродіїв молодіжи вже або померли або покинули Коломию, то все таки ще лишали ся такі, що й до сего часу не забувають сеї гуманної і патріотичної справи. Відтак вказав, як товариство сповняло свою задачу в сім часі. Зараз в 1 році свого існування (1892/3) видало 457·91 зр. на підмогу учеників і так само кожного слідуячого року підпомагало бідну молодіж так, що за весь час видало на сю ціль 7.611·59 К. (на мешканє, харч, одіж, ліки, книжки, шкільну оплату).

Вже з початком другого року порішено старатись о заснуванє інститута, де ученики найшли-би крім здорового поміщення і харчу також добру опіку, щоби таким чином бодай в часті зарадити недостачам т. зв. станцій, а для успішнійшого переведеня сеї справи постановлено подбати о се, щоби товариство могло набути свою хату. Почин до здійсненя сеї другої ціли дав адв. др. Дембицкий, що великодушно жертвував на се 1000 кор. І справді в році 1899 повело ся товариству купити мурований дім з городом а в роках 1900 і 1901 відповідно розширити і устроїти (8 комнат для учеників, крім сего всі потрібні убікації для служби і в загалі для газдівства). Нинішня вартість сего дому виносить около 20.000 кор. (правда з довгом щось понад 10.000 кор. який сплачує ся ратами).

Інститут для учеників заснувало товариство на початку шк. року 1895/6 — що правда поборовши передше не одну перешкоду, роблену — на жаль — таки своїми земляками, і прийнято зразу 11 питомців; число питомців росло з кожним роком, родиці зголошувались що раз численнійше і взагалі були вдоволені. Нині дає сей інститут — бурса поміщенє 36 ученикам (13 за міс. платою 34 кор. 1 за 26 кор. 6 за 24 кор. 1 за 22 кор. 3 за 20 кор. 6 за 16 кор. 6 даром, крім сих ще 3 дістає даром обід і вечеру). Питомці були все під безпосереднім наглядом або академиків або візирцевих учеників з найвищої класи гімназ., котрих обовязком було також помагати слабшим в науці. Крім сего контролю вели все члени виділу (2—3), учителі гімназій.

Ще в році 1893/4, коли вже наближав ся речинець заведеня обовяз. мундурів для учеників, товариство заснувало окремий фонд, призначений на підмогу біднійших при справленю приписаних мундурів, (даючи до сего фонду 20% зі своїх приходів). Завдяки сему фондови ученики одержували на сплату в малих ратах а найбіднійшим і гідним даровано за весь час (від р. 1795/6) мундурів на показну суму 1837·31 кор.

Такі результати своєї діяльности могло товариство досягнути не завдяки великому числу членів а радше сій обставині, що між своїми членами мав щирих мужів — патріотів, правдивих і великодушних приятелів та добродіїв молодіжи, що ніколи не відказують ані материяльної підмоги (деякі пожертвували вже тисячки або сотки кор.) ані своєї помочи де треба роздобути підмогу з публичних фондів (як від Рад повітових та міських, краєвого Союму, Дністра) а знов і таких, що не жалують труда і нераз дійсно з посвященем служать добрій справі і гуманним цілям товариства.

По промові голови дальший хід заг. зборів був після звичайного дневного порядку. Секретар і каснер товар. відчитали справоздання з діяльності виділу в минувшій році (від 17 марта 1901 до 15 марта 1902). Важливіші дані з них: товариство має тепер 5 членів почитних і 45 звичайних; приходу в цілім році мало 2,466.60 кор. з того видано на різні підмоги учеників як харч (поза інститутом), ліки, книжки, шкільну оплату — 828.70 кор, з фонду мундуrowого даровано 211.40 кор. — отже разом 1040.10 кор. заплачено рати довгу; при домі добудовано пивницю, спижарню і прачкарню; про стан інститута вже сказано передше. Контрольна комісія, переглянувши всі рахунки, поставила внесенє, щоби уступаючому виділові уділити абсолютну і висказати признанє і подяку за належите веденє справ товариства. Опісля вибрано новий виділ. Вкінці наступили внесенє: д-р. Кобринський в гарній промові підняв великі заслуги для товариства проф. Дольницького і просив, щоби заг. збори іменували его задля сего почитним членом товариства. Промову і внесенє прийнято оплесками. А знов внесенє: а) проф. Мясляка: „чи не удало би ся завести для нашої убогої молодіжи ще й такої помочи, щоби бідні ученики рано перед наукою діставали пр. склянку чаю і булку до того, чи за малою оплатою чи таки даром, позаяк дійсно нераз приходить ся чути від ученика, що сидить в школі без сніданя“, — і б) проф. Кузьма: „чи не удало би ся учеників слабовитих поміщувати на час ферій де в горах“, — заг. збори передали новому виділові до полагодженя.

В справі виділових шкіл.

(Нашим соціаловим послам на увагу).

Бувший президент Ради шкільної краюї п. Бобжинський поділив в р. 1893 школи народні на два типи, низший і висший. Тип низший обіймає школи (по селах і малих місточках) одно-, дво-, три-, чотиро-класові, котрі мають приспособити дїтий до сільського господарства, дрібного промислу і т. д. Висший тип народних шкіл обіймає школи 5 і 6-класові в містах повітових (і судових) і школи виділові в більших містах. Цілю сих шкіл є, аби тій молодіжи, котра по укінченю четвертої класи народної не іде до гімназії, дати в двох чи трьох роках науки більшу освіту, приспособити її до шкіл фахових як: промислових, торговельних, рільничих і т. и. По укінченю 3-лїтної школи виділової має ученик вступ до висшої школи торговельної (академії) у Львові, до семинарії учительської, до практики поштової (на експедиторів), до служби при желїзниці (на підурядників) і т. и.

Щоби фреквенцію в сих школах побільшити, старає ся рада шкільна аби молодіж по укінченю виділової школи мала які-такі види на кусник хліба. Ученик, що укінчивши сю школу, не потребує шукати мізерного кусника хліба, вертає до родинного дому і стає більше освіченим міщанином-господарем, яких нам найбільше потреба.

Привидім же ся, яку ми Русини маємо користь з сих шкіл, де за два чи три роки набирають ученики менше-більше такої освіти, якої набере ученик в низшій гімназії. Учуть там учителї з виділовим іспитом на підставі окремих шкільних книжок, між котрими крім однісенької читанки рускої всі

нинішні є самі польські, так що навіть рускої термінології в них ані сліду. Науку рускої мови уділяє ся аж в двох годинах на тиждень!

Урядовий шематизм на р. 1902 виказує такі школи вишого типу в рускій часті Галичини: Пятикласові школи мають містечка: Белз, Берездівці, Богородчани, Болехів, Борислав, Борщів, Буск, Гусятин, Добромиль, Жидачів, Камінка струм., Комарно, Копичинці, Косів, Львів (железнична), Лісько, Любачів, Миколаїв, Монастирська, Мостиска, Нижанковичі, Перемішляни, Підволочиска, Підгайці, Рава руска, Римаів, Рудки, Сінява, Скала, Скалат, Старий Самбір, Судова Вишня, Тисьмениця, Товмач, Турка, Ходорів, Цішанів, Щирець. Шестикласові школи мають: Бережани, Бібрка, Галич, Городенка, Городок, Долина, Жовква, Загіщани, Збараж, Калущ, Коломия, Кути, Львів (грн), Надвірна, Радехів, Рогатин, Тереховля, Чортків. Виділові школи мають міста: Броди, Бучач, Дрогобич, Золочів, Коломия, Львів (дві), Перемішль, Самбір, Снятин, Сокаль, Станіславів, Стрий, Саник, Тернопіль, Яворів, Ярослав.

Отже маємо в рускій часті краю 38 польських шкіл п'ятикласових о двох роках науки, разом 76 клас; 20 польських шестикласових шкіл о 2 роках науки, разом 40 клас; 17 польських шкіл виділових о трьох роках науки, разом 51 клас. Всего разом 75 польських шкіл вишого типу о 167 клас (школи в західній Галичині пропускаємо).

Після шкільної статистики (Dziennik urzędowy Rady szkolnej Krajowej z roku 1901) записано ся до сих шкіл 4928 дітей. Майже у всіх цих школах 5-класових суть рускі діти в значній більшості; в школах 6-класових становлять половину молодіжи, в декотрих школах виділових суть в незначній меншості. Точних дат статистичних щодо обряду і народности не довідаємо ся так легко, бо се... tajemnica urzędowa, котра боїть ся світла. В поміч тут могли би нам прийти лише наші о. катехити, коли би всі подали до прилюдної відомості (в руских дневниках), кілька кождий з них має в своїй школі руских дітей. Але берім лише половину, то вийде, що два тисячі п'ятьсот руских дітей не вибирає науки в своїй рідній мові — на своїх власних сьмітах! О скількож щасливіша дитина польського ремісника, міщанина! А наші Івась за ті дві години руского язика на тиждень мусить виспівувати в польських школах на рускій зсмлі: Kiliński był szewcem, Nasz Stefan Batory, Patrz Kościuszko і т. и. Щеж бо і тої дрібки руского язика учать в цих школах звичайно учителі Поляки, понайбільше люди без іспиту з руского язика, а навіть учительки без ніякої кваліфікації. Чи може котрий шкільний інспектор окружний упіиє ся при візитації школи о стан науки руского язика! В році 1895 на конференції учителів шкіл виділових, в місяці вересню відбутій, сконстатував пок. сов. Дієтрихський, що багато учеників 5 класу одної з львівських шкіл не знало руских букв! Але учитель знає, що за слабкий поступ учеників в рускій язичі йому й волос з голови не спаде; ба, за легковаження тої науки він може надіяти ся навіть авансу.

Замітити треба, що крім мужеских шкіл є по містах такі самі школи дівочі; плян науки мають менше більше той сам а наука руского язика ще більше там маловажать ся. Учениці виділових шкіл могли би не оден комітний епізод оповісти про науку руского язика, уділяну Польками.

На ці школи повинні наші послы звернути більшу увагу, ніж доси. Краєва рада шкільна що року отварає по кілька або й кільканацять нових

шкіл сего типу, не зважаючи при тім зовсім на права руского населення, котре так значне число молодіжи посилає до тих шкіл. Нам конче треба допомагати ся руских шкіл народних вишого типу або бодай, як до місцевости, утравізації тих, які є, — лише розумів ся, не такої, яка практикує ся в учительських семінаріях.

Учитель.

3 нашого шкільного письменства.

Подав Василь Білецький.

Вінкентій Закшевекий. Всесвітня історія для вищих клас середніх шкіл. Том II. Історія середніх віків. З II. польського видання переложив з дозволу автора Олександр Барвіньский. Ціна 2 кор. 40 гел. У Львові 1901. Накладом краєвого фонду.

Читателі пригадують собі на основі моєї рецензії, уміщеної в „Учителю“ з мин. року, в яким виді подав Перекладач рускій молодіжи гімназіяльній I. том названого підручника... Рецензію першої часті II тому (стор. 1—112) помістив я в „Ділі“ з мин. року і видав її розширеною відбиткою (41 стор. 16^б!) В ній я виказав, що 1. ч. II тому видана без порівняння більшє недбало, чим I. том... Оя рецензія мала такий наслідок, що Перекладач видавши і другу часть (ст. 112—246) поправив на єї основі в „Списі важніших похибок“ 124 похибок I. часті, не згадуючи і слівцем про мою рецензію... З другої ч., що є о 2 аркуші більша не подав нї одної похибки не знаю чи тому, що не замітив нї одної, чи тому, що вже число похибок I. ч. видалось єму за велике (а значної часті навіть дуже разячих не поправив і в I. часті). Що однак 2. часть II. тому мало що ліпша першої, викажу в отсій рецензії, в котрій подам лиш найбільше разячі похибки.

113 стор.: Цистерси під санкцією Інокентія III. робили міснї.

115. стор.: Француска кольонія, має бути: фр. корона (!). 116. стор.: одержали заздалегідь затверджене, м. б.: одерж. тимчасове затв. *Nibelungenlied*, м. б.: *Nibelungenlied*. Похибка Автора неоправлена Перекладачем... 118. стор.: по єго там приїзд!... 118. стор.: С. Германно, м. б.: С. Джерманно, Люцера, м. б.: Лючера-італійські слова. 119. стор.: констанційський (!), на вищих місцях (189 sg): констанцький. 120. стор.: Фридрих загрозив Рим (!), германїзм — м. б.:... Римови. 121. стор.: король андегавеньський (кн. Анжу), м. б.: Кароль анд.. (андегавенський-Анжу). 123. стор.: Перекл в третє повтарає за Автором, що Ярослав Мудрий завів на Руси сеніорат, хоч я вже звернув єго увагу на се, що се твердженє є незгідне з правдою. Можна дізнатись прим. з історії Руси Костомарова, Бєсгужева Рюміна і Грушівського. 123. стор.: Андрій Боголюбський віддав (1169 р.) Київ одному з своїх синів, м. б.: своєму братови Глібови. (Похибка фахового автора Поляка, неоправлена фаховим перекладачем Русином) Про се можна також дізнати ся з історії Руси названих повнєше авторів. 123. стор.: вимірено удар на Київ, здобутий, спалений і зрабований! — після оригіналу. Оя стилістична цвїтла має значити: На Київ ударено, здобуто єго, спалено і розграблено. 124. стор.: відносини з Царгородом, м. б.: зносини з Ц.: таку саму похибку зробив Перекл. в I. часті (85 стор.)

і поправив на основі моєї рецензії. 124. стор.: з В. (?) володимирство-суздальським князем. 125. стор.: побідним способом м. б.: подібним спос. 155. ст. від споріднених Прусаками Лотишів. 126. стор.: в ладу над підданими в І добрах її (!!!), 128. стор.: р. Сайо, м. б.: Щайо, в угорекім с вимавляє ся як ш. 131. стор.: За автором пише Перекл. насамперед, що Отокар II. заняв Австрію Стирню і Каринтію, не згадуючи зовсім, що разом з Каринтією одержав і Країну, а вже в слідуючім реч. називає його князем Австрії, Стирїї і Каринтїї з Країною. Повстає питанє, коли і як придбав Країну. (На 158 ст. в уступі про поділ країв, які Рудольф. I. здобув 1278 р., нема також згадки про Країну). 132. стор.: в 4 рядї с д. перед „заволодів“ пропущене „і“. 133. стор.: перед протягом (!) 40 днів. 133. стор.: (Людек IX.) запровадив белїфів. „Белїфи“ звали ся bailli (чит. байї або байлї). Відки взялось отже „белїфів“?

Наука штука і література.

„Наша Дума“, українсько-руські народні пісні, зібрав і для хору уложив Філярет Колеса.

Коштом і заходом тов. „Просвіта“ у Львові, а з друкарьї „Наукового Тов. імени Шевченка“ появил ся недавно збірник народних пісень великої 8-ки для хору мішаного і мужеского, в ціні 2 К. 50 сот. — На початку сеї дуже гарно виданої книжки читаємо коротке передне слово автора, котре не від річи тут в цілости навести:

„Наша Душа“ містить у собі майже виключно українсько-руські народні пісні, т. є. такі пісні, що їх складає і співає сам народ.

В числі 52 пісень збірника найде ся ледво кілька ненародних складань, як: „Ще не вмерла Україна“, „Гей ти, тату, тату наш“, „Ой, зійшли ся всі бурлаки“, — сі пісні помістив автор для їхнього патріотичного змісту; патріотичних пісень не складає сам народ, а потрібно їх при всяких святочних обходах — і дальше мабуть „Широкез болонячко“, „З'їздив я коника“ і „Зеленая рута“, та і ті своєю формою, змістом і напівом відповідають духу народної поезії і музики так, що прийняли ся і співають ся скрізь між нашим селянством.

З друкованих збірників користував ся автор лиш одним „Собранієм малоросійських народних пісень“. А. Єдлічки (вид. Юргенсона в Москві ч. I. і II.), з котрого вибрав мелодії трьох пісень: „Ци я в лузі не калина була“, „Ішов милїй горонькою“, „Сонце низенько“.

„Значне число мелодій і текстів пісень виписав автор з рукописної збірки д-ра Івана Колесси (котрого пам'яті сей збірник і присвячений), що зібрав етнографічні матеріали в селі Ходовичах стрийського повіта.

„Більшу часть пісень, заміщених у сім збірнику, записав сам автор, подаючи околицю, часто і особу співака. Коли співак не подав тексту пісні у повній та закінченій формі, автор виписував слова дотичної пісні з друкованих збірників, вибираючи найновіший варіант. Тексти деяких пісень вибрані з рукописної збірки Осипа Роздольського (учителя руської гімназії у Львові), від котрого записані також і мелодії 9 пісень.

„Пісні сего збірника суть переважно мало звісні (таких пісень набереться до 40) і будуть новостію для руських співучих кругів. Усі пісні, заміщені в „Нашій Думі“, не виключаючи навіть так загально звісних як „Ще не вмерла Україна“ і „Верховино“, перший раз виходять друком в отсім чотироголоснім хоровім складі; їх гармонізація — се оригінальна праця автора.

„Складаючи сей збірник і гармонізуючи народні пісні по можності легко і просто, мав автор на оці не лиш селянські і міщанські хори, але також ліпше вишколені Боянські дружини.

„Поодинокі пісні нашої збірки, споріднені з собою тонаціями, лучать ся в малі групи, становлячи окремі цілоти музичні: можна їх співати разом як малі *quotlibet*-и (т. є. вязанки пісень). Такі групи зазначені у змісті скобками.

„Ціль видання є подати руським співучим кругам свіжий а до того питомий корм, щоби наші співачи через свою рідну пісню підносили народного духа і помогли зрозуміти та оцінити широким масам нашого селянства і міщанства велику вагу і красу вимираючих уже народних пісень, в котрих мов у зеркалі відбила ся народна душа, в котрих найкраще заховали ся свої рідні черти українсько-руської народної поезії і музики“.

На тім кінчить п. Колесса своє, в Самборі 30 січня 1905 р. списане передне своє.

Від давнього часу відчував ся у нас в Галичині брак збірника пісень народних, котрі би відповідно уложені могли зайняти місце в програмах руських концертів та музикальних вечерниць а тим самим виперти хоч гарні декуди, але чужі і не відповідаючі духови нашої народної музики пєси. Кілько то нераз треба було напроситись ріжних мельоманів, посідаючих які-такі кєпєско повідписувані, а ще гірше часом зложені „кавалки до співу, щоби можна їх дістати перед таким вечерком; а нераз через те саме і миналась охота до уладження яких вечерниць з причини браку приступного підручника. Найбільше безрадіні були тут всякі хори селянські та міщанські.

Львівський Боян має на жаль за малі фонди, щоби міг постійно творити наших музиків друком оголошувати. Літографує вправді ріжні річи до співу, але тільки для своїх членів, отже в малій скількості примірників; те саме роблять і иньші провінціональні Бояни, але загального хісна з того мало, бо не всюди найдуть ся люди, котрі би уміло видавництво таке повели.

Бували у нас, що правда, спорадичні видання, як „Боян“ В. Матюка, а перед тим „Кобзар“, виданий питомцями дух, семинарії; але там находились річи хоч дуже гарні, але дуже давні та не відповідаючі нинішньому напрямови нашої музики. А коли і трафились які красні або більше відомі народні пісні, були вони так примітивно зложені, що годї було до них одушевлятиє.

Збірник „Наша Дума“ є першим виданєм, що заінтересовало ся щиро самою тільки народною піснюю. П. Ф. Колесса порозумів як слід, що не годить ся нам уже днєсь шукати за мотивами до композицій українських по воздухах чужих, але треба вже раз рішучо стати на тім становищі, що мусимо поживу тую черпати з величавої скарбниці наших народних пісень відповідно їх обробляти, самим дальше в тім напрямі образуватись і стреміти поступенно до рішучого націоналізованя нашої музики. Тую ідею указав давно вже на Україні наш незрівняний Лисеяко; вона всюди у нас поквасно привимаєть ся, та доказом сего і отсей збірник п. Колесси. Обіймає він самі

народні пісні, та не ті, що то їх всілякі Падури складали, а ті, що живуть поміж народом нашим, котрий все і при кожній нагоді свого будденого чи сьвяточного життя ними користуєсь.

Мотиви тих пісень записані з всякою точністю та скрупулятністю, звісною у п. Колесси, а прибрані в збірнику єго пісні в таку принадну хоч і оригінальну гармонізацію, що переглядаючи єго, набираєш пересвідчення, що має ся тут діло з певним себе. свідомим своєї цілі та фаховим знатоком нашої народної музики. Особливо в першій часті (мішані хори) свого збірника, не вдовольняє він поданем самого тільки мотиву, пісні; зін обертає єго так, неначе хотів показати красу пісні хоч з єго, хоч з другого боку, повторяє єї при другій та третій строфі слів пару раз, то в різних позиціях, то в інших голосах, зручно її продовжує та по неволі а на силу вбиває її у пам'ять слухачого!

Що-до гармонізації слідний у п. Колесси рішучий напрям, пропагований ostatними часами новітніми дослідниками (Сокальський) музики народної в Росії і Лисенком на Україні, — напрям гармонії основаної на ледах діатонічних, з можливим поминенем хроматизмів. Гармонія тая звучить дуже оригінально, подекуди архаїчно, що надає незвичайного кольориту пісням особливо обрядовим.

Спосіб сеї гармонізації перевів п. Колесса перед тим неначе на пробу у своїм переднім творі „Гайліки“ для мішаного хору і там, хочаби доказати декотрим „невіруючим“ нашим музикам-хроматикам хосенність примінення тої гармонізації до нашої народної пісні, використав її, признати треба, дуже зручно.

Пісні другої часті, хори мужескі, хоч так само як і мішані, уміло дібрані, гармонічно гарно оброблені, однак з природного браку тої ширини гармонії, якою оперує хор мішаний, не виходять так незвичайно інтересні як тамті, хотяй треба признати рішучо, що пісень народних для мужеского хору в той спосіб оброблених доси не малисьм.

В однім із своїх листів згадує п. Колесса, що: „не гадає на виданню єго збірника спочити, лиш хоче дальше гармонізувати і видавати народні пісні“. Іншому чоловікові не так скоро дав би я віру на подібну „погрозу“; але витревалість в праці п. Колесси дає всяку запоруку, що наведені вище слова єго не довго дадуть нам ждати на другий том народних пісень єго знаменитого укладу, до чого певно не пожалує і дальше ні кошту ні заходу наше Товариство „Просвіта“ у Львові, котре і до єго видана дало п. Колессі так моральну як і материяльну принуку.

Заохочувати когось, щоби собі справив обговорюваний отсе збірник, здаєсь мені зовсім злишно, бо було би просто сьмішним величатись „співоблюбною“, а не мати „Нашої Думи“ в бібліотеці своїх музикалій.

Остан Нижанковский.

Передплата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редация
ул. Собіщини
ч. 7.

Адміністрація
ул. Софії
ч. 9. а.

Неопечатані ре-
клямації без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Один крок наперед в організації і розвитку Руского Товариства педагогічного.

Кожний, думаємо, признаєть, що наше Товариство педагогічне в останніх кількох літах розвинуло таку широку і многосторонню діяльність на полі нашого шкільництва, що она безперечно перевислає тоті средства, якими Товариство дотепер розпоряджає. Пригадаймо собі тільки, що се Товариство удержує чотирокласову виділову женську школу у Львові, дальше школу мужеску і женську для анальфабетів, відтак доповняючий курс науки языка руского для дівчат, котрі, вчащаючи до львівських народних шкіл, не мають спромоги учити ся своєї рідної мови; — що се Товариство дає виховане майже цілій сотці мужескої і женської молодіжи в своїх двох інститутах, мужескім і женськім, а виховане і піддаремне удержане 70 гімназьяльним бідним ученикам в своїй бурсі; — що се Товариство видало до сего часу до 100 книжочок пригожих для молодіжи і видає дві часописи: „Учителя“ і „Давінок“; — а покаже ся, що сея діяльність як на число членів (около 1000) і вкладки ними складані (по 1 К.) єсть дійсно дуже поважна.

Однак попри всій тій позитивній діяльності Товариство недомагало двома річами: нестачею способу притягання руского учительства до себе і малим заінтересованем рускої суспільности. Причина першого недомагання лежала в значній часті в самім статуті Товариства, а причина другого — то вже в самій суспільности і єї нерозуміню значіння педагогічного товариства в національнім життю.

Після постанов дотеперішнього статута могло Товариство втягати в свою організацію учителів розсіяних по краю — коли ходить о безпосередний вплив — тільки закладанем філій і то в більших осередках руского учительства, учителі же, що живуть подальше від таких осередків, могли тільки з більшим трудом входити в філіяльну організацію Товариства. Щоби сему недомаганю зарадити, старало ся товариство змінити свій статут в тім напрямі, щоби вже п'ять членів могли утворити педагогічний кружок яко одно

огниво в цілій організації Товариства. В тім напрямі змінило Товариство статут і внесло в 1899 р. о затверджене до намісництва, а коли намісництво зміни не затвердило, тоді відкликало ся Товариство до міністерства внутрішніх справ, котре рішенням з дня 24. січня 1902. ч. 23821 розпорядок намісництва знесло і тим самим змінений статут затвердило. Тим способом поступило товариство в своїй організації і розвитку о крок дальше. Від тепер на основі §§. 49—53 зміненого статуту в кожній місцевості краю може завязати ся педагогічний кружок, коли зголосить ся 5 членів і коли філіяльний, зглядно центральний виділ Товариства дозволить на заснування.

Такий педагогічний кружок може: а) скликувати періодичні збори членів в місцевостях, ними замешканих; б) уряджувати відчити, виклади і практичні лекції; в) приймати членські вкладки і иньші датки на ціли Товариства та пересилати їх філіяльним зглядно центральному віділові; г) подавати згаданим віділам під розвагу внесення. Такий кружок вибирає собі голову, заступника голови і секретаря і має свою печать. Кожний член кружка є, розуміє ся, членом Товариства.

Надіяти ся тепер належить, що учителі і ті, що дбають о школу, в цілім краю схотять користувати ся тим так важним средством нашого Педагогічного Товариства, позаснують по різних місцевостях такі кружки і тим способом причинять ся до розбудження в краю енергічнійшого і всестороннійшого життя на поли руского шкільництва як в інтересі самого учительства так і цілого руского народа. Центральний виділ Товариства зробив, що до него належало, а тепер черга на учителів і руску суспільність взагалі.

Дотеперішнє мале заінтересованє у нашої суспільности нашим одним педагогічним товариством єсть тим другим в горі згаданим недомаганєм в розвою того Товариства. І ми дуже дивуємо ся, як наша суспільність може прикладати таку малу вагу до розвитку і значіння свого кравового товариства, що саме має задачу дбати про всі шкільні справи, дотикаючі Русинів. У иньших народів, як н. пр. у Чехів або Німців того рода товариства числять членів коли не на сотки, то певно на десятки тисячий, а наше могло дійти заледво до несповна одної тисячки.

Чейже вже раз схоче наша суспільність зрозуміти далекосяглість задач і цілей нашого одинокого педагогічного Товариства, оцінити єго дотеперішню дуже хосенну діяльність і старати ся піднясти значінє і вагу єго в справах шкільництва численним вступлюванєм в єго члени.

Фонетичний і лексичний розвій мови.

(Продовженє).

Більша часть дїтий сего віку розуміє вже багато з того, що до них говорить ся. Прикази, як „подай яблуко“, „ходи до тата на колїна“, „ходи сюди“, „поцілуй мене“, дитина дуже часто розуміє і виконує. Части свого тіла, як очі, ніс, уши, руки і т. и., а також ті самі части у иньших осіб она уміло показує.

Деякі діти починають при кінці сего періоду висловлювати ся в коротких реченях, звичайно еліптичних або як каже Romanes „реченях-словах“,

бо лиш найважнійше слово (слова) дитина виголошує. Діти англійські кажуть приміром: *ta* замість *thank you* (дякую Вам); *nee* замість *take me on your knee* (возьми мене на коліна); *det off* замість *get off* (розібрати); *where coros George?* замість *where are Une George's coros?* (де суть корови вуйка Григорія); *mo-a ma-ma* замість *give me more, mama*, (дай мені більше мамо): *dao* замість *take me down from my chair* (возь мене з крісла). Творить дитина багато сполучень, котрими дуже вже далеко до вигляду речення н. пр. *mama dess* замість *mamás dress* (одежа мами).

Наклін подвоювання слів оказує ся в тім часі дуже виразно а прояву ту можемо пояснювати безумовно фізіологічними причинами, бо для дитячого орґану голосового легше є виконати сей рух, котрий вже раз виконав, ніж творити новий.

В тім часі маємо також багато примірів назв зьвірят наслідуюванем їх голосу.

Wau-wau або *oua-oua* або *bau-bau*, се буде пес, *koko* (замість курочка), *quack-quack* се качка. Змисл наслідуюваня дуже скоро в тім періоді розвиває ся. Дитина старає ся повторювати все, що лиш докола себе чує; деякі звуки завдають єї багато труда, она улекшує собі їх виговор перекручуванем, котре є дуже інтересне.

Однак найбільше інтересним моментом сего часу, є загальне кляроване дитячих понятій і означуванє їх частим ограничуванем назв. Дуже інтересною є при тім обсервація сполученя виображінь при ограничуваню назв. Дитина пр. місяць зове лямпою, або своє слово „*ва*“ (баллон) переносить на кулю, помаранчі і иньші округлі предмети, або кожду річ, бодай трохи подібну до пса, гав-гав — називає; або свої слова *мама*, *тата*, до всіх пань і панів звертає; — се все доказує, що велика в очи дитячі впадаюча подібність затемнює всі ріжницї предметів. Иньша знов дитина, уживаюча слова *ot* (*hot* горячий) на означенє горячих предметів, уживала того самого слова і на означуванє всіх зимних річий.

Коли пізнійше та сама дитина приглядала ся образцєви, представляючому хмари на небі, она на їх означенє ужила також слова „*ot*“. (Хмари пригадали єї безперечно пару, добуваючу ся з самовара). Той наклін до аналогії, котрий *Taine* зове жерелом загальних понятій і мови, проявляє ся не лиш у дїтій, але також і у некультурних народів.

Четвертий шість місяців.

В часі послїдної половини другого року є поступ в мові так скорий, що докладне описанє є майже не можливе, і можемо звернути увагу лиш на найбільше в око впадаючі черти.

„При кінци другого року“, каже *Schulze* „уміє вже нормальна дитина висказувати зовсім зрозуміло свої гадки. Єго власна дитина уміла в 19-ім місяці творити реченя з підметом, присудком і доповненем. У иньшої 20-місячної дитини почув скомплїкованє реченє: „*Atten - Beene - Titten - Bach - Eine Puff - Anna*“, т. є. „*Wir waren heute im Garten, haben Beeren und Kirschen gegessen, dann in den Bach Steine geworfen und sind der Anna begegnet.*“

Хлопчик *A.* виповів перше реченє в 21. місяці: *Pees mama* (*please*; прошу мамо) В 24. місяці оповідав вже короткі казки і байки і творив в тім часі реченя зложені.

Много дїтвй говорять в тїм періоді дуже багато і інтересно гестикують. Вискази суть в більшості поправні, брак слів абстрактційних, котрих дитина дуже вистерігає ся. Новий поступ добачуємо в опанованю заїмеників особових і посїдаючих. Ті часті мови завдають дїтям багато труда і після Egger-а опановує їх дитина при кінці 24. місяця, після Lindrer-а доперва в 30. місяці. В початках називає себе дитина іменем своїм або словом „дитина“. Коли-ж „я“ перший раз виступить, то звичайно є оно в другій особі; дитина, хочачи себе назвати, не каже проте „я“ лиш „ти“. Що доторкає-сь опанованя звуків, то є багато случаїв, що при кінці другого року дитина всіми володїє. Є однак багато таких звуків, котрі і тепер єще завдають дїтям багато труда. Наведене приміру буде найлучшим доказом: аroo замість apple (яблоко), zhalis замість there, it is (ту є то), es замість yes (так), yleg замість egg (яйце), (видні трудности при початкових звуках), oken замість open (отвертий), lasch замість mustache (вуса), nobella замість umbrella (парасолька), rato замість potato (картоплї), it dā замість sit there (сїдай тут).

Оден обсерватор звертає увагу на особлившу трудність при виговорі слів, зачинаючих ся на s, z, d, g, k, l, n, r і t.

Інший знов говорить, що в 19. місяці звук s, sch, ch і j (по англійски як dsch виговорювані) загально були неясні; w, v і t вправдї творили дїти, однак звуки ті були єще нерозвинені.

Здорові дволїтні дїти старають ся звичайно наслідувати всілякі роди звуків, безустанною вправою поборюють перепони і то так довго, аж відповідний звук не прийме досконалої форми. Хлопчик А. почув перший раз в 17. місяці свого життя слово pussy (котик); пробував зараз се слово виговорити, виголошуючи в початках роohēh, відтак роofie, опісля роорoohie, потім роofee, аж в кінці по довгих пробах і вправах говорять поправно pussy, і тогди видавався бути вдоволенням і голосно та з радістю кричав pussy, коли лиш побачив котика.

Schulze подає ось які приміри. Слово „Wasser“ переходило ріжні степенї: Taffaff - Wafwaf - Wasse - Wasser; слово „Grossmama“ було з першу Omama відтак Dossmama.

Силу наклону до подвоюваня і вплив початкових звуків на першу будову цілого слова бачимо з слїдуючих наслідувань: Wawa замість Mary (Марія), dudu замість Julia (Юлія), ih ih замість little (малий), ba ba замість blanket (колдра), fafa замість faster (міцнїйше) і т. п.

(Дальше буде).

Іван Коссає.

Мижувшижа вихованя.

Запопадливїсть в вихованю потомства стрїчаємо вже у звїріат вишого роду. Може бути, що самиці звїріат ссучих меньше опікують ся своїм потомством як робітницї-мурашки. Однак лекше обсервувати хребовцїв, особливо ссучих, як комахи. Серед найріжнїйших родів родичі учать своїх малих, дають приклад, втаємничують і при звичають їх до чинностей, конечних в їх родї житя. Се єсть вихованє природне. Штучне вихованє, котре чоловік при-

мінює зглядом деяких звірят, дозволяє нам з другої сторони пізнати незвичайну силу методичного тресунку. Під впливом штучного виховання підлягають звіріата в протягу певного числа генерацій правдивим перемінам: вроджені інстинкти, що повстали в наслідок умов, серед котрих даний рід відбув свою еволюцію, зникають, роблячи місце новим привичкам, на той раз штучним, котрі однак можуть переходити на потомство дорогою наслідственності. В який спосіб удає ся чоловікові змінити важні ціхи звірят, вириті поступенно в їх нервових осередках? В спосіб дуже простий: при помочи розумного примінювання доброго і злого обходження, лагідности і примусу: в тім вихованю відгравает важну ролю тревалість і сталість трактованя; однак практика шумного тресованя звірят наказує вистерігати ся певного над'ужитя, іменно — небезпеченства надто бруталної нагани.

Без сумніву треба старати ся поконати опір вихованця, однак не треба зовсім ломати его волі; в противнім разі, місто отвертого бунту, появляє ся укрита злість і нещирість, не уробляє ся звіріати, ані его не здобуває ся: оно єсть лише поконане і зіпсоване.

Загонистість і напасність в вихованю суть властиві чоловікові. Нато-місць не уживають звіріата зовсім кар тілесних, поступають терпеливо, впливають на вихованців прикладами, користаючи головню з склонности до наслідуваня, котру наші діти посідають так само, як молоді звіріата. В системі вихованя людей над'ужитя власти і сили суть так всюди розповсюджені, що багато наших педагогів скористало би дуже, коли би схотіли переняти ся хоч троха педагогією звірят.

У низших людских рас, менше віддалених від звіріачого снату, як раси цивілізовані, єсть лагідність також правилом вихованя; родичі не вкорочують ніколи свободи дїтний, ніколи їх не карають. Навіть деякі раси, як червоноскірі, поставили лагідність яко абсолютне правило вихованя. Після їх гадки — ударити дитину, єсть то зіпхнути его до низшого ряду, ризикувати зломанє їх характеру. А однак всі первісні раси дають дїтям вихованє практичне, досить зложене і ріжнородне. Хлопців учать батьки польованя, риболовлі, виробу оружя; дівчата учать ся від материй всіх домових робіт і иньших, котрі їм пізнійше припадають в уділі; деякі роди промислової штуки входять також в обсяг жіночої праці, отже дівчата учать ся виробу одїжи і ріжних потрібних знарядів. Ціла та наука відбуває ся лагідно, при помочи примірів, передовсім при помочи наслідуваня і забав. Так поступають люди первісні, котрі однак звичайно визначають ся загонистостію, напрасностію і дуже малі володїють над собою.

Чому треба приписати ту їх виховавчу лагідність. Може бути, що она походить з довгого кормленя грудню матери, котре з причини грубости і рідкості поживи треває довгі літа, через що вихованє дитини, не підлягаючи наглим змінам, зістає довший час під опікою матери.

Лагідність в вихованю не стає на перешкодї тому, що в первісних суспільностях уважають дїтний абсолютною власностію родичів, котрі можуть розпоряджувати ними до волі а навіть відобрати їм житє в хвили уродженя, если не хотять взяти на себе тягару вихованя. Однак з раз прийнятими дїтьми дуже рідко остро обходять ся. Треба при тім зауважати, що їх дуже охороняють. Меланезійці, неїри, червоноскірі і иньші лишають дїтний власній зарадности так, що самі учать ся поволи ходити, навіть і їсти, виставлені на слоти і небезпеченства. З такої системи виходить з конечности у диких дїтний вча-

свійший, як у цивілізованих, фізичний і духовний розвій і добір, котрий від вчасних літ усуває слабших зі світа. В умовах життя диких не можна неміч толерувати; єсть річню кінцевою, аби кожний член клану був здібний до ідограня своєї ролі в суспільнім житю.

Перше виховане, яке одержують ту діти, єсть передовсім практичне, утилітарне; оно не має иньшої ціли, як уздібнити їх до життя раси, має отже головню характер фізичний. Але моральна і умова сторона також не єсть занедбана, як би то на перший погляд могло здавати ся, особливо коли маємо перед собою суспільну фазу комуністичного і республіканського плану. Тогди, як пр. в Австралії, по скінченню науки утилітарної, уділюваної родичам, набутої через наслідуванє, котре приймає головню форму забав, молоді люди мають вступ до класи дорослих лише по зложенню часто сурових доказів, що єуть zarazом пробою, котру ми назвали би іспитом і що єуть певні доповненем науки. Пробують здібности молодців до ловів, їх силу волі, фізичну витривалість, терпеливість на біль. Се єсть також хвиля, в котрій виправляють їх в штуці танців, втаємничують в легенди, забобони, до котрих мала суспільність привязує вагу.

В способах вихованя бачимо різниці расові. Червоноскірі старають ся передовсім скріпити мужество характеру, силу волі, замилуванє до війни, ненависть до наслідственних ворогів. У Полінезійців бачимо посунену наперед сторону чувственну і артистичну: вироблювано там пам'ять до поезії, до традиційних легенд, переховуваних клясою бардів, котрі тим спеціально займають ся.

Спосіб мислення первісних людей єсть зовсім дитинний. Лише одну здібність умову допровадили они до повної степені розвою, іменно пам'ять. Однак та послідна відносить ся лише до фактів конкретних. Їх інтелігенція єсть дуже слаба і зовсім нездібна до абстракції. Ту власне заходить стисла аналогія між умисловостію дикого чоловіка і цивілізованої дитини, в наслідок сего тих кілька спостережінь мають велику вагу для наукової педагогіки. Другою прикметою, що тичить ся умисловости і єсть спільною первісному чоловікови і дитині цивілізованих рас — єсть трудність зібраня уваги. В тій хвили суспільної або індивідуальної еволюції не може праця умислова довго тревати, спроваджує скоро утому і нездібність мислення.

Такий єсть, в дуже загальних чертах, образ первісного вихованя і психічного стану нецивілізованих ще людських рас. В первісних часах мало вихованє характер інстинктивно-утилітарний і приготовляло, по за границями всякої теорії, до тогдішнього єствованя, до при звичаня, до небезпеченства і праці: під тим оглядом єсть первісне вихованє передовсім фізичне. Їго моральна сторона полягала на скріпленню волі, характеру і видержимости на біль. В тій точці досягало вихованє пр. червоноскірих правдивих чуд, виховуючи героя, що буквально сьміяв ся з мук.

Доки людська суспільність не переступила в своїм розвою фазу первісного республіканізму, а навіть крім винятків, дрібної монархії, вихованє було рівнож просте, утилітарне і самородне. Але в стадії великої монархії змінє ся єго характер — оно стає більше авторитарне, теократичне і умислове. Старинні держави середущої Америки представляють нам ту нову едукативну систему в її першій, шорсткій формі. Ту ходить о тресунок невилнничих мас під управою деспотичного монарха бога, котрий солідаризує ся з з'організованим духовенством і наслідственною аристократією. Для маси

пролетарияту вистарчав промисловий і релігійний тресунок; в Мексику подавано йому ще відповідне виховане в духовних школах, котре доповняло виховане домашнє. Однак для вищих клас було виховане більше зложене, котре провадили св'ященники, що викладали часом в інтернатах, як пр. в Мексику.

Але в державах старинної Америки ще дуже віддалено ся від первісної дикости і не перестано цїнити і шанувати фізичне виховане. Війна була вже поважною суспільною справою і вимагала від одиниць відваги в небезпеченстві і видержимости на біль. Така була ціль суворого виховання шляхотської молодіжи, виховання, котре кінчило ся при помочи болесних проб — останок червоноскірої педагогії.

Порівнююча етнографія показує, що система виховання, котрої уживали в старинній Америці, не була виключною властивостію Перу і Мексики; она означає лише початок фази, через котру перейшли всі розвинені цивілізації, фази авторитарного виховання, одиноко можливого в абсолютних монархіях. Се виховане, наказане з гори, носить майже всюди теократичний і клерикальний характер.

Такий характер мало виховане в старинних великих історичних монархіях, в Єгипті, Халдеї, Індії, Юдеї і Арабії. В всіх тих старинних цивілізаціях пригнетала релігія науку, відвертала уми від спостережень або їх фальшувала, стараючи ся пр., аби астрономія була лише покірною слугою астрології.

Другою, важною і дуже злою стороною клерикального виховання єсть то, що оно погорджує, а навіть зовсім відкидає фізичне виховане. Винятково, лише одна старинна Персія заховала для своєї молодіжи знатного стану охоту до гімнастичних вправ і моральне образovanje, котре Ксенофонт назвав наукою справедливости. Однак в часі „відвороту десяти тисяч“ було се виховане вже лиш останком зниклої цивілізації.

Довготривалі цивілізації лишають в той спосіб поза собою знамена, котрі пригадують на них ще довгі літа по їх зникненню. Так власне стало ся з великими деспотичними і теократичними державами старини. Їх авторитарна, догматична, мнимотехнічна, махінальна, обідрана з гадок педагогія ще довго переживала сама себе, хоч вже не була обовязковою. Її находимо ще у Монголів, почитателів Лямц, у Індів, Музулманів. В тих різних краях клерикальна система виховання зіставала принайменше в згоді з духом пануючих релігій. Єсть однак великий край, в котім явище пережило зовсім свої причини, то суть Хіни. Там нема вже офіційної релігії, бо конфуціанізм єсть лише філософією до ужитку образованих і виховане єсть зовсім світське, а однак полишило ся абсолютно рутинічним і махінальним; єсть то лише усьвячене традицією муркотанє слів. Хінська педагогія уроблює виключно память і поручає наслідуванє минувшини.

В нашій історичній старинности уйшли лише два краї, Греція і Рим, подібному пагубному стисненню умів.

В періоді своєї слави могли Аteni і Рим розвинути ся вільно, не підлягаючи ярму обмеженого і догматичного виховання. Прецінь Греція була учителькою захиду і ще нині подивляємо артистичні і духові твори того гнучкого і субтельного генія. Не так щасливо талановитий Рим міг би все-ж таки розвивати ся на основі школи грецької; однак він винищив ся безустанними заборами, котрі утворили его політичну могутість, але заразом причинили ся

до його суспільної руїни; вкінці Рим запозичив головню злу сторону гелльської педагогії, іменно реторику і софістику.

Можна сказати, що аж до кінця минаючого століття панували в європейським вихованню виключно середньовіччя, принаймні змодифіковано дуже мало систему виховання. Стара педагогія провадила спокійно далі своє діло впоювання в молоді уми догматичних доктрин і обкросної науки, подиву для слів і погорди для фактів, переповнення голов аж до пересадки мертвими мовами, маячення при помочі старої схоластики. Чи то зло викорінено вкінці? Чи ми маємо право судити і говорити, що то виховане перестаріле, викомбіноване не в цілі визволення і побудження умів, але в цілі їх закріпощення і ослаблення, погбло вкінці і то раз на все?

На жаль ні! — завчасно було би говорити о побіді. Правда, зло зменшено, принаймні в його найострійшій формі. Треба однак зовсім вилічити ся з тої недуги.

(Дальше буде).

Родина, школа й церков як чинники виховавчі.

Зпосеред численних чинників виховавчих діляють наймогутнійше на розвиток дитини родина, школа і церков.

В родиннім домі получає дитина перші вражіння зі світу вишнього, тут дізнає она перших приємних і неприємних чувств, відчуває горе й радість, тут дають їй родичі й рідня перші науки про Господа Бога, про світ і людий, тут при звичаює ся она до певного ладу, порядку, послуху. Моральна атмосфера, що панує в лоні родини, має рішачий вплив на умовий напрям дитини. Домашня обичайність зростає ся з його душею й витискає на ній своє пятно, яке пізнійші вражіння не так легко затирають. Навіть у дитині, що зараня опустили лоно родини, відзиває ся пізнійше часто відгомін домашніх впливів.

В школі розпочинає ся систематична наука дитини се-б-то наука різних предметів і зручностей, наука про добро і зло, про засади життєві, про порядок суспільний і т. п. Уся наука має ділати виховавчо, тим то й наука шкільна має добрий вплив виховавчий, наколи єї провадять як слід, а впливає шкідливо, наколи не має прикмет, які мати повинна.

Крім того впливає школа також своїм зовнішнім і внутрішнім устроєм, порядком, карністю, приміром учителів і шкільних товаришів на вихованє молодіжи, а подекуди має й перевагу в вихованю.

В кінці ділає церков вже від першої хвилі на ум дитини, і то зразу посередно через родину, опісля-ж безпосередно через своїх учителів і їх науку, через свої приписи, обряди й ціле внутрішнє житє, бо церква уділила християнський устрій родині, що то в єї лоні розвивають ся перші зародки морального й релігійного життя дитини. Пізнійше остає церква через своїх священників, через релігійні торжества й обряди в ненастанній звязи з родинним домом і зі школою; вкінці вицілює церков основи віри, любови й чесноти за помочю науки релігії в школі через катехитів а з проповідниць через проповідників.

Сі три чинники є в безнастанній і конечній зв'язі і впливають разом на розвиток духовий молодіжи. Коли-ж так виховане як і наука вимагають одноцільности, то треба строго перестерігати, щоби ті так важні чинники згідно впливали на молодіж, не лиш у вихованю але і в науці. З осібна-ж треба вистерігати ся, щоби церков, дім і школа не були ніколи в суперечности дотично засад, які проповідують.

Так само конечна згода і взаїмне пошановане межі родичами, учителями і духовенством. Коли молодіж замітить, що того взаїмного пошанованя між ними нема, то тратить довіре або до родичів, або до школи, або до церкви, в такім невідраднім випадку мусить наслідок вихованя бути непевний. Школа, дім і церков повинні себе взаїмно спомагати і взаїмно виводувати собі пошановане у молодіжи.

Якже-ж можна найпевніше осягнути сю пожадану згоду межі домом, школою і церквою? Найважнішим средством до того є передовсім, щоби родичі, учителі і духовенство як найчастійше зносили ся із собою.

Школа і дім повинні як найчастійше порозумівати ся і нараджувати ся над станом здоровля і питоменностями духа і успособленем дїтвори, над завданем вихованя домового і шкільного, над средствами виховавчими, над працею дїтвори і т. д. До того послужать безпосередні зносини родичів з учителями, шкільні повідомлення і взагалі кореспонденция мсжи домом і школою, шкільні торжества, порушуваня сеї справи в публичних письмах, відчити та дбалість учителів і про дім родинний.

Згідне поступоване школи і церкви та їх одноцільний вплив на молодіж залежить від взаїмних зносин і виміни гадок межі учительством і духовенством, від попертя завдання школи через науку церковну (на проповідях) і на відворот через впоюванє в молодіж засад релігійних підчас науки сьвітскої, через науку релігії в школі, через участь школи в празниках церковних, а церкви в торжествах шкільних, та коли духовенство займає ся справами шкільними і молодіжню. Згідне поступоване дому, школи і церкви вішує вихованю і науці хороші успіхи, а навпаки незгода тих чинників сприваджує лиш сумні наслідки.

3 нашого шкільного письменства.

Подав Василь Білецький.

П.*)

134—5 +114—115 ст.: „Симеон де Монфор, Симеон з Монфурту, Монфор, Монфорт і просто: Симеон! 136.: по части утвердив їх самостійне становище, по части позволив їм се (1, м. б.: его) здобути. 139. ... треба було велавити ся лицарством — а в слїдуючїм реч.: війна була... дїлом лицарства; отже сл.: „лицарство“ уживає Перекл. в знач.: „Ritterlichkeit“ і „Rittertum“. 139 стр.:

*) В першій части сеї рецензії (в 8 ч. „Учителя“) вкрали си деякі похибки печатні, з котрих важнійші отсе еправляю: 125 ст.: 13 р. з д. (189 sg.) м. б.: 180 sg. 11 р. з д. м. б.: (андежавеньский — Анжу); 8. з д. м. б.: Бестужева-Рюміна; 3. р. з д. м. б.: цвітка: 126 ст.: 1 р. з г. м. б.: володимирско; 3 р. з г. м. б.: владу; 4 р. з г. по „сеї“ мають відпасти знаки оклику; зам. „Щайо“ м. б.: Шайо.

гордовита і згідна. 140 ст.: в перших порах, м. б.: в певних (!) п. 141 ст.: ...торговлі (handlu) північної, яким (-którym !!!) заволоділа Ганза. 141 ст.: На думку Перекл-а слова Provins і Provence — мабуть синоніми. Provins ве-
 лить вимавляти Прованс, а Provence — Провансія (219). Тимчасом Provins
 (чит.: Prowes) се місто в окрузі Секвани і Марни, а Provence (чит.: Прованс —
 а носове) звалась давнійше французька країна межі дол. Роданом а Альпами
 з головним містом Aix (чит. Ес). Що Перекл. не зміє читати по французки,
 сего очевидно не можна ему брати за эле, однак дивно, що знаючи об сьм,
 не вважав потрібним поради́ти ся людей, що читають по французки! Атже
 не потребував їх дуже далеко шукати. А так 10 французьких слів велить хиб-
 но читати, так само приміром італійські і португальські слова. В прочім як
 прийшла ему гадка отожнювати Provins і Provence? Атже сказано в тексті,
 що Provins лежить в Шампанії! 142. ст.: важкі данини, м. б.: важкі дан.
 142—3. стр.: „монархи грабили Їм (— Жидам) або все їх майно, або також
 (!, м. б.: або) значну его частину. В часі хрестоносних походів до пускали
 ся на Жидах кривавих надуживань“. Ко́жний мусить тут розуміти, що і в другім
 реч. підметом є „монархи“, тимчасом кривавих надуживань допускались, як
 звісно, сфаватизовані товпи! Автор сказав: dopuszczano się... Отже в переводі
 є річева похибка! 145. стр.: Роґер, м. б.: Роджер. Сл. Reims читає Переклад.
 систематично (ст. 145. і 186. 2 рази): Рем (!), м. б.: Ренс (властиво: Res).
 Сю назву стрічаємо навіть в початкових підручниках історії і географії.....
 148. стр.: в Англії край з'єднює ся за проводом станів, які ділають згідно
 перед лицем (!) короля, м. б.:..... супроти короля або: в борбі з ко-
 родем (про яку в сьм реч. бесіда), 148.: ...Славян... зтерманізованих за про-
 водом німецьких цісарів, м. б.: ...нім. князів. Гадка оригіналу попсована!
 149. ст.: грецько-візантійський світ переходить найзміниїші переміни (!)....
 150. ст.: папство підорвало свою приману! На 240 ст. сказано про царя
 Івана III., що двигнув свою приману! На 196. ст.: залагода справи уиї під-
 несла високо приваду папи! 154. стр.: в 4. р. з д.: чи також (czy też), м. б.:
 чи — показує се наглядно звязь. 157. ст.: задачею Ганзи була опіка за гра-
 ницею над купцями міст, що мали в ній участь — м. б.:... що належали до
 неї. (перевід хибного польского вислову: uczestniczących). Атже кажемо прим:
 Австро-Угорщина належить до тридержавного союзу, а не: має в ній участь!
 157. ст.: в Любеці, начальній (!—przewodniczącej) цілого союзу! 157.
 ст.: Пресвята Діва патронка Ордену, м. б.:... покровителька Орд. 157.
 ст.: Ганза почала війну, закінчену успішно! Цікавий взорець стилю
 (як на ст. 123): після него можна-б скавати: Я зачав читати книжку до
 кінця дочитану! 160. ст.: 6 р. з д.: французького володаря, м. б.: пофран-
 цуженого вол. 161. ст.: Данте Алїєрі (!). м. б.: Д. Alfrisi. 163 ст.: по-
 плечник — мабуть польонїзм; в словари Желєхівського нема сего слова. 164.
 ст.:... пособила Володислава; сл. „пособити“ уживає Перекл. часто з 4 відм.,
 хоч оно уживаєсь з 3. відм. 165 ст.: почав війну, яка одна (м. б.: одна)
 принесла страти. Така сама похибка на 78. ст. 13. р. з д. 165 ст.: навязав
 дипломатичні звязки. 167 ст.: в 6 р. з г. перед: „взяв“ пропущено: і 167. ст.
 розумів, що коли (м. б.: коли-б) відновлював..., доведе... а колиб намагав ся...
 викличе.... 168. ст.: своє становище яко цісар намагав ся використати,
 м. б.:... своє цісарське становище.. 170. ст.: 3. ряд. з г.: заступлено, м. б.:
 заступив (Рудольф IV.). Похибка Автора. Гл. Gesch. Österreichs von Dr. F. M.
 Mayer, 1900, 137. 170. ст.: стало і безнастанно! 171. ст.: В устуні про Мендовга

лежало зазначити, що він, зриваючи мир з орденом, відпав також від католическої церкви, інакше трудно зрозуміти, чому Ягайло охрестився аж тоді, коли мав отрутитися з Ядвігою. 173. стор.: тратив основу ества (!). м. б. ... ество-вання. 173. ст. ... за втеклим (!), м. б.: за утікшим. 176. ст.: проявлялося (в ориг.: *okazywano*) багато неприхильності, бажаючи (!!!) мати власну управу. 176—207 ст.: наостанку XIII. ст., се має значити: під кінець XIII. ст. (!) 178 ст.: Т. зв. столітня війна Англії з Францією не зачалася 1337. р. як пише Перекл. за оригіналом, лише 1339. р. — (а першу боротьбу зведено доперва в половині 1340. р.) 179. стр.: Sluys не вимовляється: Слєус лише: Сльоїс (Гл. Вступ до польського видання атласу Коцена).

Дальше буде.

ВСЯЧИНА.

— По реколекціях для учителів народних. В другім тижні сього великого посту відбулися під протекторатом Впреосв. Митрополита Шептицького реколекції для народних учителів. Всіх учителів прибуло лише 20. Причина так малого числа учасників єсть, здається, та, що то перші реколекції для народних учителів та не було принуки, а по друге було оголошено за пізно в часописях, і то не у всіх. Але учителі львівського повіту повинні були таки численніше явитися. Гарні наука проповідував Всч. О. Веселий, ч. св. В. В. 3 рази денно краснорічливо а при тім й патріотично. Нехай Всевишній заплатить йому за той труд. На закінченні прибув Впреосв. Митрополит, відправив Службу Божу і всіх 20 учителів запричащав. Відтак учасники сього торжества удалися до помешкання о. ректора, де п. Шумський іменем всіх учителів зложив подяку Впр. Митрополиті; по чім Впреосвящений розмавляв з кожним і просив, щоби дати йому практичні вказівки на будуче — де, та в якім часі було-б добре подібні реколекції урядити. Вкінці зазначу, що вигідне помешкання, дуже добру обслугу і знаменитий харч мали всі даром в духовній семінарії. Дай Боже, щоби реколекції для народних учителів відбувалися щороку.

— Домагаймося основи руської гімназії в Бережанах! Дня 25. відбулося велике віче, скликане „Селянською Радою“, на котрім ухвалено одноголосно жадати заложення окремої гімназії з руською мовою викладовою в Бережанах а поки-що утворення паралелелок при низших класах бережанської гімназії по одній кожного року під особним зарядом. Бережанська гімназія має найліпші умови, щоби при ній завести паралелки з руською мовою викладовою. Число учеників руської народності зростає з кожним роком і виносить сього року 204 на 500 в цілій гімназії. Такаса число селянських дітей збільшується постійно, бо, коли 1893 р. було їх 23, то тепер є їх близько 3 рази тільки — 65 (1901). Чотири нижні класи мають вже достаточне число учеників-Русинів, щоби після законів можна для них основати руські паралелки. В I кл. 38., в II. кл. 38, в III. кл. 33, а в IV кл. 36.

Для того віче порішило внести петицію до сойму о заснування гімназії і прийняло одноголосно (около 400 учасників — петицію підписало 388 уч.) висесені референта др. Чайківського.

Зваживши, що число учеників руської народності а спеціально селянських в бережанській гімназії постійно зростає, —

Зваживши, що наука в польській мові робить великі труднощі руським ученикам а спеціально селянським, котрих число теж з кожним роком збільшується, — домагаються зібрані на вічу дня 15. марта 1902 Русини бер. повіта від сойму і правительства основи руської гімн. в Бережанах, а поки що самостійних паралелелок при вищих класах бережанської гімназії.

— Фонетична правопис в Росії наводить щораз більше прихильників. Гадку заведення фонетичної правописи підняли перші журналісти. В слід за сими відбули ся в тій справі анкети університетських професорів і визначних писателів, на яких одобрено піднесену газетами справу упрощення дотеперішньої правописи. Та пайзавзятійше виступають проти дотеперішнього способу писання в Росії — народні учителі. В прасі появляє ся безліч дописів учителів, а кожний по своєму аргументує konieczність заведення фонетики. Один з учителів, іменем Звягінцев, пише між иньшим в „Придніпровскім краю“: „За весь свій учительський труд я набираю 25 рублів місячно, а з них що найменше 5 рублів беру за букву „ъ“. Буквами ѣ, ѳ, ѵ, ѿ морочить ся лише дітвору“ і т. д. Справа заведення фонетичної правописи в школах в Росії є лише квестією часу і можна надіятися, що міністерство просвіти вдовольнить загальному жаданю публики.

— Із статистики міста Львова. Оголошено тепер результат послідної переписи у Львові. Отже галицька столиця мала в хвили переписи 156.954 мешканців. Після розговорної мови вживало мови: польської 120.622 (76.86%), рускої 15.159 (9.65%), німецької 20.409 (13.00%), чеської 701 румунської, 32, італійської 16, словінської 7, хорватської і мадарської по 3. Після віроісповідання було: римо-католиків 51.67% (78.516), греко католиків 18.35% (24.778), жидів 27.62% (43.012), вірмено-католиків 0.15%, старо-католиків 0.04%, греко-орієнтальних 0.04%, лютеран 1.57%, кальвінітів 0.21%, менонітів 0.02% і безконфесійних 0.02%. — Приріст віроісповідань в посліднім десятиліттю виносил процентово: у римо-католиків 21.5% давнього числа, у греко-католиків 26.2%, а у жидів 19.3%. Що до освіти, то з усіх мешканців Львова читати і писати вміло 109.642, з чого 58.133 мужчин і 51.509 женщин. Тільки читати вміє 3.191 осіб, з чого 1.015 мужчин, і 2.176 женщин. Ну читати і писати не вміє 47.037 осіб, з того 21.265 мужчин, і 25.772 жінок. Домів до мешканця є 4.360; коли-ж в 1890. році було їх 3.310, то значить, що за десять літ зросло їх число о 25.2%. Мимо того дорожня домівок у Львові, як була, так і єсть, хоч богато помешкань стоїть порожню.

— Населене землі. Англійський місячник „The Current Cyclopedia“ за грудень 1901. подає найновіші обчислення мешканців на цілій земській кулі. Після сего обчислення населене цілої землі виносить 1,506 мільонів голов, розкинених по всіх частях світа, а іменно: в Європі 372,925.000, в Азії 830,558.000 в Африці 170,050.000, в Америці 132,710.000 в Австралії 6.000.000. Під бігунами 92 000. Всего разом 1.512.333.000. На поодинокі краї Європи припадає ось кілько жителів; На Францію 39,000.000, на Австро-Угорщину 36,900.835(?), на Німеччину 56,345.014, на Італію 32,320.754, на Велику Британію 41,454.210. Монархії з колоніями числять: Франція 94,784.014, Німеччина 71,023.014, Росія 128,832.172. Велика Британія 390,000.000. З наведених цифр показує ся, що Англія має зверх четвертину всіх мешканців землі. З тих є близько 300 мільо Азіятів а 40 мільонів Африканців. Англійським язиком говорить нині 138 мільонів.

— Приріст людей меншає. Англійська часопись Contemporary Review звертає увагу на факт, що в кільканадцяти останніх літах приріст людей в усіх державах Європи постійно меншає. Але нігде не зменшує ся так число уродин як у Англіїців. В 1880. р. виносила щорічна цифра уродин на 10.000 мешканців в Німеччині 371, в Англії 333, в Франції 248. В 1885. році спала ся цифра в Німеччині на 310, в Англії на 291, в Франції на 220. — Приріст той в літах 1880 — 1890 в процентах виносить в Німеччині 24%, в Англії 18%, у Франції 3%. Причиною, задля якої уродини меншують ся, є після Шохінга ростучий серед суспілоности егоїзм і загальний нахил до забави і вигоди.

— Віденьський університет. Фреквенция на віденьськім університеті в минулім зимовім півроці була до волі висока. Записало ся 6,066 звичайних і 1.855 надзвичайних слухачів, разом 7.621 слухачів. З того припадає на поодинокі виділи: Богословіє: 316 звич., 26 надзвич., права: 3.024 звич., 88 (між ними одна женщина) надзвич., медицина: 1.142 (між ними 29 пань) звич., 172 надзвич., 692 фреквентантів, 7 госпітанток; філософія: 1.284 звич., (між ними 41 пань)

374 (між ними 46 пань) надзвич., 78 фармацевтів, 80 госпітанток. Крім того 222 надзвич. слухачів і 5 госпітанток було на виділї державної рахунковости.

— Борба против алькоголізму в школах. Міністер просвіти др. Гартель видав обіжник до всіх краєвих шкільних властей, в якім поручено учителям всіх краєвих шкіл, щоби в часї науки при кожній нагоді звертали увагу повіреної їм молодїжи на небезпечність палогового і надмірного уживання алькоголів. Дальше поручено управителям і директорам шкіл народних і виділових старати ся при виборі книжок для бібліотек шкільних користати в тім напрямі в ціли побороування алькоголізму. Книжки, які в поодиноких устунях або розділах захвалюють уживання алькоголів, або до сего заохочують, не сьміють бути в шкільних бібліотеках. Крім того пороблено старання, щоби видати популярну, переконуючу розправу, котру можна б розділяти поміж учеників шкіл народних і виділових.

— Цілого мамута, wraz зі шкірою і з мясом, найдено в північно-східнім Сибірі над берегами ріки Березовки. Перший натрафив на сего передвічного велитня один з тубольців, що полював над Березовкою. На узгірїю, що спадає до русла ріки, завважав він довгий крутий ріг, що виставав із землі. Наяканий незвичайною появою скликав рідню і сусідів, а сі урадили ріг від задубенїлої землі відтяти. Так і зроблено, а ріг продано одному козакови, що дав знати про походжене рога таможній власти. Урядовою дорогою дійшла вістка до якутского губернатора, котрий повідомив про се телеграфічно петербуске правительство. Імператорска академія наук вислала сейчас научну експедицію під проводом звїного сибірольога Герца. По тяжкій подорожї, зразу сибірскою зєлізницею, а потім судном на Ленї або санками добила ся експедиція серед великих морозів до берегів Березовки. Приступлено до відкопування мамута, що після здогадок Герца мусїв перед десятками тисяч лїт улягти якійсь наглій катастрофі, бо лежав зі зломаним карком, маючи ще сьвіжу траву в писку і нестравлений корм в жолудку. Щоби відкопати тїлице звїряти, треба було перше через кілька днів палити великий огонь довкола его гробу, аби земля на стїлько розмякла, щоби мож було її лупати. Відгребане тїлице порубано на части, обложено ледом у паках і зразу санками а далі зєлізницею у замороженім вагонї привезено до Петербурга. Тутки приступлено до відповідного спрепарованя его і небавом вишханий передпотоповий колюс стане окрасою музеа петербурскої академії наук. Оказ сей має 4 аршини ва зріст, робить вражїне подібне до слоня, тільки, що місто 3 пальців у нїг має їх 5 та покритий густою, бурою, на 20 см. довгою шерстю і клеваки у него сильно закручені. Під шерстю є густа верства пуховатого волося, з чого можна заключати про полярне его походжене. Мясо мамута було ще цілком сьвіже червонаве і ликовате, а пси їли его з вдоволенем. Труба бракне, бо з'їли її мабуть дикі звїрі. Язик у мамута довгий на 1½ аршина. Крім мамута привезла експедиція багато инших оказів рїдкої флори, фауни і мінеряльного сьвіта тундри.

— Як ширять в Америці просвіту, про се пише часопись „The Outlook“. В Соединених Штатах закладають народні бібліотеки не лише для старших, але також для дорослих дїтей. В таких читальнях не дають лаше книжок до читаня, але й управляють в читаню. До сих бібліотек ходить страшене число молоденьких читачів охочих до науки. І так ходило до читальні в Пітсбургу, „Central-Library“ в році 1900 200 000 дїтей а що недїлі мала читальня до 20.000 дїтей, що знаходили місця в просторах вигідних комнатах. Сї комнати прибирають дуже приємно образами і цвїтучими рослинами: пестро оправлені книжки покладані на широких низьких столах і штеляжах так, що дїтям легко вибрати яка їм до вподоби. Окрім книжок є також тиждєвники і місячники, котрі більше притягають дїтей, головнї старших, ніж байки і оповіданя. Бібліотека удїляє окрім сего нїму науку в історії, географії і в природничих науках: таблички в роді калєндаря показують що динни памятни дні, дні уродженя і смерти великих мужів і женщин. Дїти, їдучи до школи, вступают радо до бібліотеки, щоби довідати ся котрому з великих людей присьвячений дєнь і перечитати его біографію. В деяких бібліотеках, як прим. в Мільвоке, читає лектор два рази тиждєво національні поеми, головнї епічні і поєсноє їх. Там виховують дїтий вже змалку на правдивих горожан, апелюючи до їх амбіції і самоєстійности. І так над

дверми висше згаданої бібліотеки прибита таблиця такого змісту: „Ся бібліотека стоїть під опікою хлопців і дівчат міста Мільвоке“. І рідко коли трафить ся ушкоджене якоїсь книжки. Так діє ся в Америці, а в нас як?

— Міський жіночий ліцей в Чернівцях отримав від міністерства просвіти право на сей і наступний рік, відбувати матуру і виставляти матуральні свідоцтва признані державою.

— Депутация інспекторів народних шкіл була у мін. Пентака і у міністра просвіти д-ра Гартля і вручила єму петицію з прошенем о вчислене до емеритури провізоричних лїт служби і о надане інспекторам VIII класи ранги, яку доси має ледви $\frac{1}{8}$ частина загалу інспекторів. Мін. Гартель обіцяв поперти петицію.

— Найкрасшим подарунком є „Поезії Тараса Шевченка“, котрі висилає канцелярія „Просвіти“ оплачено за попереднім надісланем 2 к. 30 сот. (рекомендовано 55 сот.). Просить ся як найскорше замовляти; наклад невеликий, а з причини дуже низької ціни наклад скоро вичерпає ся. Канцелярія „Просвіти“ у Львові, Ривок ч. 10.

— Страшні дати. Польска учительська газета „Czasopismo pedagogiczne“ приносить в однім артикулі статистику, що свідчить про страшні суспільні уловини, серед яких живе молоде покоління широких народних мас. І так, пересічно на 100 шкільних дітей: йшло натщо до школи 52; не обідало 37; не вечеряло 29; не мило ся і не чесало ся 21; незміняло біля через місяць 28; не мало чобіток 17; не мало одежі 16; не мало хустинок до носа 80; помагало родичам при праці 24; позичало чоботи родичів 15; лишених всякої опіки було 10. — Тим обставинам відповідає і моральна уroveň дїтвори. Ото в 1895-ім році судово і поліційно караних дїтей в шкільнім віці було: за волокитство 37 хлопців 5 дівчат; за крадіж 77 хлопців, 3 дівчат, за бійки 26 хлоп. 1 дів.; за брак домівки 69 хлоп. 9 дів.; за піднал, обиду сторожі, спроневірене, проступок половий і проступок против безпеченства жита по 1 хлопцеві; за тілесне ушкоджене 4 хлопців; за пиянство 3 хлоп. 1 дів.; за жебрацтво 5 хлоп.; за проституцію 2 дівчини. На венеричнім відділі головного шпиталю було 1900-року 112 хлопців у шкільнім віці. Розуміє ся, що всі ті страшні числа далекі ще від сумнійшої значно дійсности.

— Дім поправи для малолїтних. Міністерство судівництва вислало до управи карного заведеня в Станиславові письмо, в яким запитує, чи можна би при карнім заведеню устроїти дім поправи для малолїтних. злочинців. Заряд вязниці відповів, що проти заснованя такої інституції нічого не має, але під умовиною, що мусїв би се бути окремий павільон, відгороджений від головного заведеня, а лише оставав би під спільним зарядом.

О П О В І Щ Е Н Я .

— З Коломиї. Загальні збори філії Руского товариства педагогічного в Коломиї відбудуть ся в четвер дня 8. мая о 10. год. рано в комнаті IV класи рускої гімназії (I. поверх).

Виділ.

— Самбір. Іспит з жіночих робіт ручних розпічне ся 12 мая с. р. н. с. Прошеня удокументовані вносити треба до Дирекції ц. к. Семинарії до 4. мая 1902 н. с.

Відзначений признанем Високої ц. к. Ради шкільної краюї.

ОДИНОКИЙ В КРАЮ
ЗАКЛАД ПРИРОДНИЧИХ
НАУКОВИХ СРЕДСТВ
Ф. М. ЗЛОТНИЦКОГО
У ЛЬВОВІ

при ул. Ягайлоньській ч. 8.

заложений в р. 1893

поручає всякі средства до наук природи

а іменно:

всякі препарати сухі і в спиритусі, мінерали, моделі до науки анатомії зоотомії, ботаніки, мінеральогії, стінні хромолітографічні образи до науки зоольогії, ботаніки, технольогії, етнографії, і т. д. — прилади до науки фізики і хемії з найліпших фабрик, глобуси, телюрії, географічні карти, „en relief“ і т. и., моделі до науки рисунків, прилади до гімнастики і т. д. взагалі

усякі наукові средства підпадаючі під діл природи
для шкіл усіх категорій.

З порученя Вис. ц. к. Ради шкільної кр. заосмотрює заклад від ряду літ виділові і народні школи вишого тину в збірки средств до науки хемії, природних наук і рисунків, а усі краєві середні школи, усі ц. к. учительські семінарії, краєві рілничі школи, ц. к. промислові і торговельні школи і т. и. — заосмотрюють в повнєшім закладі потреби своїх кабінетів що раз обширнійше, — тим більше, що властитель закладу в часі своїх щорічних подорожий, докладає усіх старань, аби всюди засягнути докладних відомостей про найновіші поступи на поли науки з погляду, — а сам заклад перевиснає подібні заграничні заклади так під взглядом уміркованих ціи, як також найстараннійшим виконанєм замовлень, о чім найліпше свідчать вискази фахових педагогів.

ВИДАНІ РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАГОГІЧНОГО.

Образкові видання.

* 8 Завіринець	20 сот.	зйнене видане) 1 кор. — сот.
* 9 Гостинень	20 "	опр. 1 кор. 30 "
* 10 Забави	20 "	*58, 68 Казки народні ч. 1
* 11 Монастири	20 "	і 2 по 50 сот. разом
* 17 Кітточа	40 "	опр. 1 кор. 30 "
* 18 Віночок	40 "	*60, 62, 69, 75, 76 Казки
* 21 Забави для дітей	80 "	Андерсена ч. 1, 2, 3,
* 22 Нашим дітям ч. 1.	80 "	4, 5 по 50 сот. разом
* 23 " " ч. II.	80 "	опр. 2 кор. 90 "
* 24 Діточі вигадки ч. I.	60 "	*63 Байки Бріанчінова
" " ч. II.	60 "	*64 Робінзон Чайченка
* 25 Наші звірята	80 "	опр. 1 кор. 10 "
* 26 Мага менажери	70 "	*65 Мірон Пригода Дон
* 35 Велика менажери	80 "	Кізота (друге видане)
* 36 Леге-Франко: Ліс	"	опр. 1 кор. 10 "
Микита (третє видане)	"	*66 Байки братів Ірків
	"	50 "

Видання без образків.

* 1 Моштовенник народний. 30 сот. в поштово опрацьований по	40 сот.
* 2 Др. І. Кельнер. Коротка історія педагогіки	1 кор. 20 "
* 3 Книжки жезань 2. розширене видане	40 "
* 4, 5, 6 Читанка ч. I, III, IV. опр. по 40, без оправи по	20 "
* 7 Ів. Левинський. Пошансь. Ріданні спеси	20 "
* 12 Вол. Шухевич. Залиски школярів	40 "
* 13 Тарас Шевченка. Кобзар для дітей	40 "
* 14 Тортієнко. Картаціні і Рижини	40 "
* 15 Юлія Верне. Подорож довкола землі 1 кор. 20 с. опр. 1 кор.	50 "
* 16 Др. Мих. Павловський. Замітки до науки рускої мови	60 "
* 19 " " Видання і думи	20 "
* 26 Др. Мандибул. Олімпія	70 "
* 27 Віра Лебедова. Гостинень дітям	50 "
* 28 Василь В-р. Джонатан Оуїт. Подорож Іудівера до великанів	50 "
* 29 Мамота. Без родини 80 сот. опр.	1 кор. 10 "
* 30 А. Глодзінський. Огород шкільний	1 кор. 20 "
* 31 Сазьо. Ненце, учебник для III. класи гімназ.	1 кор. 30 "
* 32 Кокітєвєж Жозєф. Podrečnik dla kancelarij szkolnej 1 кор.	— "
* 33 І. К. Робінзон негостроуваній	20 "
* 37 О. Ніколаєвський. Батько і мати, дівчата з форешном	20 "
* 38 Діпировой Чайки. Коза дерева	1 кор. 60 "
* 39 Мапа етнографічна Русь-України	40 "
* 40 Барановський. Приписи до історії	40 "

* 46 Вол. Шухевич. Вія Бесенка до Андри	20 "
* 47 Ів. Франко. Абу Казекові Казці	40 "
* 50 Остап Макаршиця. Короткий огляд руско-укр. писемн.	30 сот.
* 54 Тарас Шевченко. Кобзар 2 кор. 40 сот. опр. 2 кор. 80 с. в поштово	3 кор. 10 "
* 59 Ів. Франко. Коли ще звірі говорили, казки для дітей 80 сот. опрацьований	1 кор. 10 "
* 61 Віра Лебедова. Млі горі 50 сот. опр.	70 "
* 67 Ів. Сліпка. На учині 40 сот. опр.	54 "
* 70 Стефан Пятка. Дарунок для дітей 40 сот. опр.	60 "
* 71 Оповідання для дітей 40 сот. опр.	54 "
* 72 Мих. Коплюбинський Оповідання 40 сот. опр.	54 "
* 73 Олександ Катренко. Оповідання 40 сот. опр.	54 "
* 74 Василь В-р. Подорож до краю ділцутів 50 сот. опр.	64 "
* 78 Карпати з історії України-Руси	40 "
* 79 І. Н. Маміна-Осиріяка. Дітчі оповідання 30 сот. опр.	44 "
* 80 А. Пушкін. Байки	30 "
* 81 Марко Ковчюк. Оповідання I. часть 30 сот. опр.	44 "
* 82 Марта Борелєка, істор. оповід. 64 сот. опр.	80 "
* 83 Коваль Стефан. На прічпах, оповід. 30 сот. опр.	44 "
* 84 Др. Мих. Павловський. Народні Думи з поневинки. I. ч.	84 "
* 86 Гр. І. Тоголов. Казки 40 сот. опр.	54 "
* 87 Поєни О. Кониського 30 сот. опр.	44 "
* 88 Покарана док. Коведійка Кучальської 20 сот. опр.	34 "
* 89 Оповідання М. Вовчка. II. ч. Інститута	50 "
* 90 Дивні притови Кокака Санівіна, перша частина	40 "
* 91 Перша Книжка для малих дітяг. Е. Ярошинської	30 "
* 92 Малий євнєваніє	20 "
* 93 Євєгєвєж Лушєвєвич. Серєз півнітів, коєдєвє в 2 дїях	16 "
* 94 Друга книжка для малих дітяг. Е. Ярошинської	20 "
* 95 Шєкспір в повістєках	30 "
* I. Леонїда Глібєна: Байки	10 "
* II. III. IV. В. Чайченє. Олєсє: Кєлар: Два оповідання по	10 "
* VI. " " Думє про книжку Кєбєзарє	10 "
* VI. V. Дїпировой " Чайки. Кєзка про сонєє тє єго єнєє;	4 кор. — "
Писєнєє по	10 "
Учєбнєє нє р. 1890—1900 по	6 кор. — "
Дєвїнок з р. 1892—1900 по	6 кор. — "

Видане "Руске товариство педагогічне". — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, під надзором К. Беднарського.

Передплата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Собіщини
ч. 7.
Адміністрація
ул. Софії
ч. 9. а.Неопечатані ре-
кламиці без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Телерішність виховання.

В даній системі просвіти, на всіх степенях шкільного виховання найбільшими видами були: над'ужиття чисто пам'ятевих вправ, недостача наукового елементу, котрого самотнім слідом був виклад математики в вищих школах, приписуване великої ваги схолястичній філософії, когрой викинене було би так позитивним, вкінці — ошукуване себе вірою в добрі успіхи морального чисто голословного виховання, опертого на субтільностях метафізики, або на нічім. Все те не зникло ще в такій степені, як здавало би ся. В справі же шкільної організації запанувала у Франції одностайність, що робить неможливим майже кождий педагогічний поступ.

Середньовічне виховане було відносно свободне, о скільки ходило о закладане і організацію колегій і університетів. Наукові заведення повставали всюди, де відчувано їх потребу і тішили ся менше більше автономією. В міру як розвивала ся у Франції державна централізація, зникла їх самостійність Генрик IV. уважав вже париский університет своєю власністю, надаючи ему організацію під слідуочим характеристичним заголовком: „Права і статuti університету, уложені і оголошені з розказу і волі дуже християньського і непобідного короля Франції і Навари, Генрика IV.“

Зрештою, ті права і статuti усьвячували лише і управиляли традиційне виховане. Але почавши від тої хвилі, гадка зроблення з публичної просвіти широкого адміністративного ужитку і піддання єї власті центральній, заволоділа чим раз більше умами пануючих. Вже 1762 р. домагає ся Роллян в справозданю до париского парламенту, аби Париж став центральною оселею публичної просвіти. Ті диктаторияльні проєкти сповнили ся доперва в часі революції. В 1791 р. подає Таєран в справозданю до конституційних зборів слідуочий начерк тогдішнього французького університету: просвіта уділюєсь всім, але не обовязкова; безплатні початкові кантональні школи; середні школи в центрах дільниць; в головних центрах спеціальні школи, приготавляючі до різних заводів; вкінці в Парижі народний Інститут для вибраних з поміж

інтелігенції. В 1792 р. пропонує Кондорсе, в справозданню до законодавчого Тіла, другу організацію, подібну до справоздання Таєранда, з тою різницею, що Кондорсе домагався, аби з дівчатами обходжено ся зовсім так, як з хлопцями, щоб одержували однакове наукове виховане. Було се однак за сміло на ті часи, а навіть і на наші. Натомість прийнято 1793 р. проект Лаканалля, що поділив початкову школу на дві секції, одну для хлопців, другу для дівчат. Вкінці утворив 1794 р. Конвент — се мав бути его славою — великі спеціальні школи: Центральну Школу, Нормальну Школу, Консерваторію sztuk і ремесла і т. д. Однак всі ті діла революціоністів повстали на взір монархічний, після апріористичних концепцій, які народови накинено.

Дух тої нової системи сцентралізованої публичної просвіти, утвореної революційним Конвентом, був, в своїм існуванні, так неревольюційним, що цісар Наполеон, впровадив поспішно ту саму систему в своїй державі. Право з р. 1806, декрети з 1808 і 1812 р. обдарували Францію змілітаризованим, дотепер існуючим університетом. Притім погорджував Наполеон народною просвітою, віддавши її в руки родин і релігійних корпорацій; завдяки тому почивала ще в р. 1837 адміністрація многих шкіл в руках неписьмених мерів, а в деяких округах припадала ледво одна початкова школа на 15—20 сіл.

Спеціальним декретом розказав Наполеон, аби всі уряди публичної просвіти, колегій, ліцеїв і факультетів підлягали, номінації державної езекутивної влади. Розповсюдженем по всіх школах, а навіть і великих школах, системи інтернатів, ще більше припечатав то пагубне діло, нині закореніле в звичаях Французів, так що мрії о его скорій переміні суть майже недостижніми. За то не можна ганити Наполеона, котрий ділав після гадки свого цісарського становища. Що однак думати о революціоністах монархічного духа, котрі ему вказали дорогу? Що судити о різних правительствах, котрі по черзі уймали по Наполеоні керму влади, і котрі уважали ту педагогічну методу знаменитою, мов би лиш для того утвореною, щоби нищити все, що оригінальне, ті інтернати середніх і вищих шкіл на взір монастирів і казарм, ті програми диктовані з гори і — вкінці — та пагубна система іспитів і конкурсів? Також і персоналу університетского не можна ганити: зло полягає в самій інституції, не в людях. Гієрархічна і сцентралізована, широка адміністрація єсть все, з konieczности, перешкодою поступу, головню з причини своєї організації.

Поступ можна зробити лиш за ціну безперестанних проб. Яким способом можна робити педагогічні досвідченя, коли ходить о їх примінене до цілої молодіжи великого краю? Педагогічні методи можна зміняти і улішувати при помочи оригінальних старань одиниць. Але подібні старання вимагають незалежности одиниць і зборів учительських. А французький університет не стерпів би і одного дня непослушного новатора, яким був пр. Песталлоцці, котрий — не входячи в подрібности его богатої праці — з'умів в слідуючий спосіб сформуловати загальне право науцання: „Гармонійний розвій здібностей дитини, відповідно до радячих ними прав, і підпорядковане виховавчих средств вимогам природного розвою.“

Лише одиниці можуть подати якусь добру гадку і лише незалежні заведеня можуть приступати до досвідчень. На щастя для педагогічного розвою, суть на світі краї, через котрі не перейшло руйнующее наполеонське колесо; там єсть система публичного вихованя менше рутинною менше наганою.

В Англії задержали публичні наукові заведення багато злих і добрих сторін середньовічного шкільного виховання. Виховане в початкових школах єсть там ще мірне. Так само як в Німеччині, містять ся школи початкові в Англії часто в льокалях недостаточних і запханих. Правительство уділяє школам субвенцій, але єсть позбавлене в них директиви: тим більше не може бути тут бесіди о монополію. Деперва 1832 р. призначив парламент першу допомогу в квоті 500.000 франків, щоби поперти початкову просьвіту. В 1856 р. утворило правительство департамент просьвіти, але виключно в ціли поправки і управління праці товариств і осібних одиниць. В 1870. повстали шкільні комітети, з правним характером цивільної особи, в кожній місцевості, де початкова просьвіта була слабо розповсюджена. Ті комітети мають на ціли отворити, організувати і заряджувати школами. До половини сего століття не було в Англії спеціальних зборів учительських для початкових шкіл.

Суть то головно школи буржоазийні і аристократичні, гімназії, коллегії, а переважно університети, які є високо інсталювані і піддержувані. Організація двох університетів, в Оксфорд і Кембрідж, єсть правдивою спадщиною по середніх віках. Наука, яку там викладають, не єсть ніколи професіональною і призначена лише для маючих людей. Викладають там язика, історію, математику, історію природи, філософію; ученики і професори живуть побіч себе, а заведення задержали монастирську фізичність: суть то вільні корпорації, управляючі самі собою і удержувані коштом записів. Держава зовсім до того не мішає ся. В тамошніх викладах стоять ще на першій пляні студії теологічні, а студенти всіх факультетів мусять здати іспит з св. Письма, догматики і *Litterae humaniores*. Взагалі у всіх англійських школах науці релігії приписують велику вагу: без сумніву не виплачувало би правительство допомоги школам вольнодумним.

В Німеччині прийнято систему посередню між англійською і французькою. Університети суть державними заведеннями, але задержали досить велику автономію. Они дають рівночасно наукове і професіональне вихованє. Звісно, що в інтелектуальній і філософській області багато професорів німецьких університетів думає і пише з відвагою, дуже рідкою в Англії, в котрій багато перворядних мислителів як Дарвін, Стюарт Мілль, Г. Спенсер не мали або не мають жадної звязи з університетами, котрі би їх зрештою навіть не толерували.

Головно завдяки зглядній незалежності від державної влади, котра позволяє їм урозуміувати науку, усовершеншати єї, предпринимати новаторські проби, мають шкільні заведення в Англії безперечну висість над французькими.

В Америці противила ся федераційна система державної організації само собою тій однастайності і централізованю публичної просьвіти; з другої сторони, недостача державної релігії і численність культів і сект приневолили до виключення релігії з науки шкільної. Спеціальна інституція недільних шкіл має на ціли науку релігії. Держави, міста і приватні особи виказали в справі закладання шкіл незвичайну старанність і щедрість. При перегляді державних або міських видатків стоїть бюджет просьвіти на першій місці і переходить перед всіми вишшими. Деякі держави призначають на то третю часть податкових доходів. Кожда новоповстаюча держава призначає на школи великі території, котрих вартість зростає поступенно в міру густоти населення. 1860 р. в часі торговельної кризи дав оден купець з Нью-Йорку два міліони на заложенє колегії молодих дівчат. Одна дама з Бостону видала пів міліона доларів на отворенє ремісничих варстатів в школах, в котрих працюють разом

бідні і багаті ученики. Велику „Institution Smithsonian“ в Вашингтоні заложила одна приватна особа. Університет в Пальо Альто, в Каліфорнії, отворений для обох полів, даючий рівночасно науку, житє і одїж майже заїмпровізовано приватною благородністю. Пан Летанд Станфорд і єго жінка дали на ту цїль територію, котрої вартість купна оцінено на двацять п'ять мільонів доларів. Будова того університету в Пальо Альто розпочала ся 14. мая 1888 р., а 1. жовтня 1891 р. отворено єго вже для студентів.

Ціла та добра воля видала в Америці подиву гідні результати. Одно лише місто Бостон числить: 481 початкових шкіл (25.000 учеників) 55 шкіл званих школами граматики (33.000 учеників); 10 колегіальних шкіл (high shools) з 3.400 учениками; 24 спеціальні школи з котрих 22 вечірні (35.000 учеників): вкінці одна школа нормальна, маюча на цілі приготоване учительського персоналу; а охота зовсім не вигасає. Що року повстають нові школи. Що року побільшають ся і усовершеншують ся старі. Ліцеї, т. є. публичні бібліотеки при котрих відбувають ся виклади, доповняють і провадять дальше діло шкіл. В 1838 р. було вже 137 таких ліцеїв з 32.698 слухачами.

Особливо одна черта єсть властивою американському научаню: єсть то спільна наука обох полів в публичних наукових заведеннях, принаймьєше в народних школах, бо університети суть найчастїйше призначені так для одного як і для другого поля. Здає ся, що новий університет в Каліфорнії заложений пп. Летанд Станфорд, відновив сєб звичай, впроваджуючи цілковиту спільну науку для обох полів, котра у Франції не перестала уходити, почавши від середних віків, за страшно небезпечну і неморальну. Але в Сполучених Державах існує ще багато жєньських колегій. Справозданє „Едукаційного Бюра“ за шкільний рік 1891—92 подає їх число на 158. То саме справозданє констатує також, що серед учительського персоналу число жєнщин ростє що року далеко скорше, як число мужчин.

Без огляду на пол, для котрого призначена колегія, програма єсть однакова для мужчин і для жєнщин. Ученики і учениці платять досить багато, майже 2.000 франків річно; але ту суму можуть заробити як хочуть, єсли суть бідні, услугоючи навіть своїм товаришам, котрі ними з тої причини зовсім не погорджують. Студенти і студентки виходять, як і коли їм подобає ся, без контролі і позволеня; відвідують ся взаїмно, частують ся чаєм в майже величавих льокалях, котрі замешкують. Студенти і студентки суть звичайно членами якогось клубу, віддають ся їмнастиці, кінній їзді, водному спортові. Без ріжницї віку приймають всіх, котрі зложуть іспит з історії, літератури, географії, математики, латини.

В той спосіб розвиваючи додатні сторони англійського вихованя, довершила американська свобода великого поступу. Она усунула зовсім або поправила більшу часть блудів старого вихованя; отворила поле свободіє для дальших і безперестанних улущєнь; дає студенткам і студентам в знаменитих материяльних условинах средства до фізичного розвою і здобутя висшого образованя: старає ся волю скріпити, а не зломати. Вкінці американська педагогія викинула, о скілько можна, в своїх методах недостижимі абстракції: почавши відпочаткової школи ставляє она все ученика в стичности з фактами, побуджаючи єго інтелїгенцію, мієто щоб без потреби обтяжувати пам'ять.

Чи-ж єя система, так висша від європейської педагогії, єсть совершенною? Чи можна спостерегти ще лучшу? Спробуймо відповісти на єє

II. Скарбниця слів 22 місячної дівчини в Ворчестер.

	Іменни	Прикмет.	Займен.	Дієслви	Прислів.	Прімен.	Злучники	Означ.	Загальне число
A	—	—	—	—	—	—	—	—	—
B	6	—	—	—	—	—	—	3	9
Ch	—	—	—	—	—	—	—	—	—
D	3	—	—	—	2	—	—	1	6
E	—	—	—	—	1	—	—	1	2
F	1	—	—	1	—	—	—	1	3
G	—	—	—	—	—	—	—	—	—
H	1	1	—	—	1	—	—	—	3
I	—	—	—	1	—	—	—	—	1
J	—	—	—	—	—	—	—	—	—
K	1	—	—	1	—	—	—	—	2
L	—	—	—	—	—	—	—	—	—
M	3	1	1	2	—	—	—	1	8
N	3	—	—	—	1	—	—	—	4
O	—	—	—	1	1	—	—	1	3
P	3	1	—	1	—	—	—	1	6
Q	—	—	—	—	—	—	—	—	—
R	—	—	—	—	—	—	—	—	—
S	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Sh	2	1	—	—	—	—	—	—	3
T	9	—	—	1	—	—	—	1	11
Th	—	—	—	—	—	—	—	—	—
U	—	—	—	—	1	—	—	—	1
V	—	—	—	—	—	—	—	—	—
W	3	—	—	—	—	—	—	—	3
Z	2	—	—	—	1	—	—	—	3
37 4 2 9 8 — — 10									69

III. Скарбниця слів 24 місячної американської дівчини сільської.

A	4	2	—	1	1	—	—	—	8
B	30	1	—	4	—	—	—	1	26
Ch	5	—	—	—	—	—	—	—	5
D	7	1	—	2	1	—	—	—	11
E	1	—	—	1	—	—	—	—	2
F	10	1	—	2	—	—	—	—	13
G	7	1	—	6	—	—	—	1	15
H	8	4	—	6	—	—	—	—	18
I	2	—	1	1	—	1	—	—	5
J	1	—	—	—	—	—	—	—	1
K	24	3	—	5	—	—	—	—	32
L	1	1	—	—	—	—	—	—	2
M	9	1	3	—	—	—	—	—	13
N	4	1	—	1	1	—	—	—	7
O	3	1	—	—	1	1	—	1	7
P	5	1	—	3	—	—	—	—	19
Q	1	—	—	—	—	—	—	—	1
R	5	—	—	4	—	—	—	—	9
S	17	2	—	5	—	—	—	—	24
Sh	3	—	—	1	—	—	—	—	4
T	13	—	—	4	—	—	—	—	17
Th	2	1	—	1	1	—	—	—	5
U	1	—	1	—	—	2	—	—	4
V	—	—	—	—	—	—	—	—	—
W	5	1	—	5	1	—	—	—	12
Z	—	—	3	—	1	—	—	—	3
168 22 7 52 7 4 — 3									263

IV. Скарбниця слів 25 місячної дівчини обсервованої через Kirchpatrik-a.

	Іменни	Прикмет.	Займен.	Дієслви	Прислів.	Прімен.	Злучники	Означ.	Загальне число
A	4	1	—	—	—	—	—	—	5
B	24	—	—	5	—	—	—	—	29
Ch	4	—	—	—	—	—	—	—	4
D	13	2	—	3	1	—	—	—	19
E	3	—	—	—	—	—	—	—	3
F	9	—	—	—	—	—	—	—	9
G	6	1	—	2	—	—	—	—	9
H	19	—	—	—	—	—	—	—	19
I	2	1	1	1	—	—	—	—	6
J	3	—	—	—	—	1	—	—	3
K	23	2	—	3	—	—	—	—	28
L	5	1	—	1	—	—	—	—	7
M	9	—	1	—	—	—	—	—	10
N	7	1	—	—	1	—	—	—	9
O	2	—	—	—	—	—	—	—	2
P	24	1	—	3	—	—	—	—	28
Q	2	—	—	—	1	—	—	—	3
R	7	1	—	1	—	—	—	—	9
S	5	2	—	5	—	—	—	—	12
Sh	3	—	—	—	—	—	—	—	3
T	18	—	—	3	—	—	—	—	23
Th	—	—	—	—	—	2	—	—	—
U	—	—	—	—	1	—	—	—	1
V	—	—	—	—	—	—	—	—	—
W	4	2	—	2	1	—	—	—	8
Z	—	—	1	—	—	—	—	—	1
196 15 3 28 5 3 — —									250

V. Скарбниця слів 28 місячного хлопчика в Чикаго.

A	7	3	—	—	2	3	—	—	15
B	46	8	—	9	—	1	1	—	65
Ch	11	—	—	1	—	—	—	—	12
D	21	6	—	10	1	—	—	—	38
E	9	1	—	1	—	—	—	—	11
F	16	4	—	4	1	2	—	—	27
G	10	2	—	2	—	—	—	1	15
H	19	2	2	6	2	—	—	1	32
I	5	—	2	—	—	2	—	—	9
J	9	1	—	1	—	—	—	—	11
K	39	5	—	11	—	—	—	—	55
L	18	4	—	7	1	—	—	—	30
M	27	2	1	4	—	—	—	—	34
N	14	4	—	2	2	—	1	—	23
O	4	4	—	—	4	2	—	1	15
P	34	1	—	14	2	—	—	1	52
Q	—	—	—	—	1	—	—	—	1
R	12	4	—	11	—	—	—	—	27
S	53	3	—	20	1	—	—	—	77
Sh	10	—	—	4	—	—	—	—	14
T	26	4	—	11	—	—	—	—	41
Th	3	5	—	2	1	—	—	—	11
U	1	—	—	2	1	1	—	—	5
V	7	—	—	—	1	—	—	—	8
W	10	6	2	14	1	1	—	—	43
Z	2	—	2	—	2	—	—	—	6
122 69 9 136 23 12 2 4									677

Народне шкільництво на Буковині.

в р. 1900—1.¹⁾

Власне появило ся урядове спровоздане про стан народного шкільництва на Буковині в р. 1900—1, а що народне шкільництво є головним чинником культурного розвою народу проте хочемо подати із названого справоздання що найважнійші дані, з котрих осудимо поступ народної освіти на Буковині за минувший рік.

Виділових шкіл не було на Буковині і с. р. відної, заступали їх т. зв. курси для дальшого образования, тай то лише для дівчат; було їх всего 6. усі німецькі і то в Чернівцях, Сучаві, Радівцях, Сереті, Сторожинці і Гуморі, наколи Вижиця і Кіцмань не мають їх зовсім. На ті курси ходять майже самі дівчата німецькі або знімчені, наколи для руских і волоских дівчат нема ніякої вищої школи.

Народних шкіл і публичних було м. р. разом 365, з того було 118 однокласових, 90 двоклас., 67 трикласових, 46 чотирокласових, 30 п'ятикласових а 14 шістькласових. Число одно- і двокласових зменьшило ся в порівнянню до передтогідного року о 17, ваглядно 3, 3-кл. прибуло 9, 4-кл. 6, 5-кл. 2 а 6-кл. 1.

Цілоденна наука була в 123 (+7*), ціло і південна в 97 (+8) а південна в 145 (+12) школах. Як бачимо, то ледво третина шкіл мала цілоденну науку: се знак, що дві третини шкіл переповнені зглядно невідповідно поміщені, чому в інтересі ліпших успіхів наукових конче би зарадити, та на се треба гроший і то великих сум задля підмоги для громад на будову шкіл.

Після викладової мови було в м. р. 43 (+1) німецьких шкіл а то 28 чисто-німецьких а 15 з мішаною мовою викладовою в низших клясах. Та із сих 15 шкіл були справді тільки в 9 черновецьких школах низші кляси рускі, волоскі та польські, в 6 школах а то в Сереті, Сторожинці і Сучаві вчать і в низших клясах по німецьки, хіба що який совістний учитель хоче і вміє заговорити до ненімецької дитини і в его рідній мові. І в сих містах час би вже отворити осібні, хоч низші кляси після рідної мови дітей, як у Чернівцях, а то шкода часу, який ненімецькі діти тратять на турецькім казаню.

Руских шкіл було 146 (—1), руско-німецьких 11 (+1), руско-волоских 8 (+2), руско-німецько-волоских 1 (—) 1. руско-польско-німецьких 2, а а руско-волоско-польско-німецьких 1.

Пригляньмо ся сим числам ближе, а то на підставі додатку до справоздання, що є немов шематизмом всіх шкіл, бо подає кожду школу поіменно, число заснованих і отворених кляс, мову викладову число дітей, що обов'язані і що ходять до школи, після віроісповідання і рідної мови, число дітей незаписаних із законних і беззаконних причин, число учительських місць і на остаток імена всіх учительських сяд, їх вік і літа сталої служби.

Із сего вельми цінного додатку довідуємось ось що про мову викладову шкіл в руских громадах. Ото в Кучурові великім є в обох школах лиш по 27 волоских (?) дітей, а мова викладова руско-волоска, в Новій Жучці лиш 22 німецьких дітей, а мова викладова руско-німецька, в Нових Бросків-

¹⁾ Подаємо се справоздане за „Буковиною“ яко інтересне взагалі для иньших Товаришів а надто і з'огляду на стан руского шкільництва.

^{*)} Числа в скобках означають тут і далі різницю між тогіднім а попереднім роком.

цях і Костинцях; де нема ніодної волоскої дитини, мова викладова також руско-волоска! Отже п'ять руских шкіл остає безправно утраквітичними. За те у всіх висших класах черновецких шкіл, де є сотки руских дітей, викладова мова лиш німецька, а в Боянах, Молодїєві, Новім-Солонці, в Радівцях, Опришенах, Старих Бросківцях, Новій Гуті, Ст. Ілї, Іцканах, Сучаві, де по кільканацять а й по кількадесять руских дітей, ба навіть у Волоскім Банилові, де є 325 обов'язаних а 36 записаних руских дітей, не вчать рускої мови хочби як предмету. Але в руских селах є між иньшими в Гоголині задля 12, в Котулї-Баїньскім задля 0, в Люди-Горечі задля 8, в Лукавиці задля 0, в Михальчу задля 2, в Джемвинах для 4, в Гатині задля 0, Іпотештах задля 0 волоских дітей наука волоскої мови, котру надто румунїзатори, попи й деякі учителї, накидають і всім руским дітем.

Ось так то виглядає в дійсности slavisarea ruthenisarea Буковини, про яку наші вороги неустанно горлають і якою всіх пугають! Ся „нечувана протекція для Русинів не дає руским дітям нагоди хочби навчитися читати молитви, не то що! З тих 146 руских шкіл було 62 одно-класові, отже більше як половини всіх, 342 двокласові, себто трохи більше як третина всіх, 32 три-класові або половина всіх, 13 чотирокласових або 4-6 всіх, а 4 п'ять-класові або 7-5 всіх. Шістькласової рускої школи не було ані одної, бо шесту класу Кіцманьскої школи перетворено на німецьку.

Як упоследжені Русини зглядом розширювання шкіл викажемо на иньшій місци, де йде мова про число дітей обов'язаних і записаних до школи.

Волоских шкіл було 124 (+3) а то 42 одно-, 39 дво- 23 три- 9 чотиро- а 11 п'ятькласових; німецько-волоских 23, межи ними 11 чотирокласових; волоско-мадярска 1.

Відтак були ще: одна польська, 1 польско-німецька і 3 мадарські школи.

Після повітів мали:

Чернівці місто 14 шкіл а 115 клас,

„ замість 45 „ 138 „

Гумора 37 „ 88 „

Кімполонґ 44 „ 92 „

Кіцмань 53 „ 122 „

Радівці 33 „ 119 „

Серет 27 „ 75 „

Сторожинець 49 „ 114 „

Сучава 26 „ 72 „

Вижниця 37 „ 72 „

Відразу видно, що н. пр. в Кіцманьскім (рускім) повіті було о 20 шкіл але лише о 3 класі більше, як у волоскім Радовецькім, а так само у Вижницкім однакове число клас із Сучавским, мимо того, що у Вижницкім було одинацять шкіл більше. Знов доказ „форитованя“ Русинів а упоследжуваня“ Волохів.

Прибуло нових шкіл 8, а нових клас 91. З нових шкіл є 4 волоскі, 3 рускі а 1 німецька. З нових клас є 41 волоских 28 руских, 12 німецьких, 3 нім-вол., 3 руско-вол., 2 нім-рускі, 1 мадярска а 1 при школі з 4 мовами. І ось вам дальший довід „протекції“ для Русинів що дістали о 1 школу а 13 клас менше від Волохів.

Замкнуто 1 школу (в Старих Іцканах) з 2 класами, що злучено із Сучавою. Через заразливі хвороби були на якийсь час замкнені 23 школі, з того

13 в Кіцманьскім повіті; з того видно особливу „дбалість“ о просьвіту чи здоровля руского народу. Не вже й се має бути доказом протекції для Русинів?

Шкільні будинки були в 234 місцевостях відповідні а в 131 невідповідні, найбільше невідповідних в Кіцманьскім (29) а найменше в сучавскім; а самі 3 рускі повіти становлять половину нездібних на школи домів. Не ласка-ж і се?

Приватних шкіл було 23, головно в євангеличко-німецьких кольонїях, що не хотять їх випустити з рук. До сих шкіл належить і ромунізаторска фабрика яничарів під безконечною управою Литвинюка, де було 215 руских а 145 волоских хлопців.

Число дітий обовязаних до школи було 99.869 (+2896), з них записано до публичних народних шкіл 74.243 (+4162), до приватних 2751 (- 96) а до середних і т. п. 3711 (+803); нездатних до школи було 2700 (+418), а без науки оставало здібних дітий 15.451. Пересічно записано до школи 81% дітий здатних до науки, найбільше (95%) в Чернівцях, а найменше (70%) у „протеґованім“ рускім повіті Вижницкім.

Та цікавіші для нас дані про руских дітий.

Їх було в поодиноких повітах ось тільки:

	обовязаних:	записаних:
Чернівці м.	1809	1333
Чернівці зам.	8507	6464
Гумона	191	156
Кимполунг	795	413
Кіцмань	12882	9950
Серет	3127	1756
Сторожинець	4896	3430
Сучава	877	448
Вижниця	7000	4039
прив. школах	—	283
Разом	41317	28341

Отже з числа обовязаних до школи дітий руских записано несповна 80%. За те з 32927 волоских дітий записано 26319 або майже 90%, отже о 10% більше як „пещених“ Русинів. Причина сеї різниці лежить в нерівномірнім закладаню і розширюваню шкіл волоских а руских, що видно виразно із згаданого „Додатку“, котрий аж кишить від громад руских, де сотки (у т. зв. Волоскім Банилові і Жадові навіть по півтисячці) руских дітий не позаписувано до школи, наколи таких волоских громад значно менше. Ого н. пр. в волоскім гірскім повіті Кимполюзкім не записано до школи всего 860 здібних до науки дітий, а в рускім Вижницкім аж 2543 або шестину всіх 10 повітів; або в Камполюзкім кождий волоский кут має школу, а їх по кілька в одній громаді, а вижницкім лише по одній тай то у жидівскім „селі“.

А може вороги наші і народної просьвіти взагалї добачать як раз і в сїм протекцію для Русинів? У них все можливе, що тільки годно вгодити їх безмірній ненависти до руского народу.

На 15.450 дітий, котрих без законної причини не записано до школи, було руских кругло 9.500, отже „протеґовані“ Русини становлять дві третини всіх занедбаних дітий а „упосліджені“ Волохи разом із всіма иньшими ледво

третину. Русинам не стас проте ще зо 120 клас, наколи Волохам не треба вже й половини того, аби можна було записати й ту решту дїтїй, що впростає без науки. Ще гірша пропорція виходить, коли зважити, що для всіх 28841 записаних дїтїй руских є у всіх школах, де є викладова мова руска, 360 клас, за те для 26319 волоских дїтїй є 390 клас отже на одну класу припадає 68 волоских, зате аж 80 руских дїтїй. Ось так то протеґують Русинів супроти Волохів, про Нїмців і не згадувати.

Кар за непосїщуванє школи наложено в 21567 (—3502) випадках, з того було 6227 (—4251) кар арешту від одного до кількох днїв, а 8220 (+171) кар арешту по кілька годив. Грошевих кар стягнуено в сумі 11771 К 55 h (—4454 К 11 h) а залеглих остало 18045 К 96 h (+11771 К 53 h). Як бачимо, то примус шкільний виконувано дуже лагідно. Ми не мали-б нічо проти того, коли-б тільки ізза того не терпіла школа, та ба, саме справозданє каже, що таке поступованє вийшло на шкоду школи. І в сїм дїлі бачимо „протекцію“ для Русинів. В черновецькїм міскїм окрузї найбільше залеглих кар бо тут взагалї не виконують примусу шкільного, а то тому, що Нїмців не треба силувати до школи, а других, особливо Русинів не треба в школі задля удержаня їерманїзаційного характеру черновецьких шкіл. За те бачимо, що пр. в радовецькїм повіті остало несплачених кар лише 529 К а стягнуено 5350 К. отже десять раз тільки, наколи в кіцманьскїм уплачено лиш 295 К 52 h а не стягнуено аж 2206 К 96 h. І так то протеґують темноту руского народу майже у всіх повітах, бо бачите „опікуни“ Русинів, як двірник посол і дїдич Богданович з Ошихлїб ставить супроти цїсарского закону своє „nie pozwalam“ стягати кар, наколи в бїднїм Сучавскїм повіті стягнуено 1285 К що до сотика; бо там нема чужого дїдича посла, щоби вставив ся за темнотою народу...

Число учительських сил на Буковинї переступило вже тисячку, бо було їх 1006. (Русинів і Русинок начислили ми круглу суму 300). З того було квалїфікованих 684 а то: 483 учителїв а 201 учительок, з іспитом зрілости 138 (87 учителїв а 51 учительок), без іспиту 184 сил а то 49 мужеских а 135 женських. Число неіспитованих виносило проте 18 процент, що всказує на поважний брак. Але мимо того чим раз зростаючого недостатку Черновецька уч. семінарія женська фабрикує й далше нїмецьких учительок без міри а приймає очевидно знов з особлившої „протекції“ як найменше таких, що вміють по руски, хоч при руских школах було аж 81 неіспитованих учителїв і учительок.

Успіхи науки називає справозданє вдоволяючим. Із 73911 записаних дїтїй класифіковано з кінцем року 66964 або 90%. Шкода тільки, що годї вчитати із справозданя, як воно виглядало в руских школах; ми певні, що там був % багато менший завдяки „протекції“ неспрошених опікунів, що унеможливляли виконуванє примусу.

Із класифікованих поступило 58820 або 88% до вищої класи. Се вельми хороший доказ працьовитости бук. учительства, котрим справдї може гордити ся. Знаючи наше руске учительство, ми певні, що й его загал не остав позаду других, ба що в неодній школі були ще красші добутки знаних просвітелїв руского народу. Так само гарне свїдоцтво виставлено бук. учительству і в дальших цифрах, після котрих успіхи науки були в 287 класах (28.2%) дуже вдоволяючі, в 531 класах (52.1%) вдоволяючі, в 157 класах

(15·4%) достаточні, а тільки в 31 класах (3%) менше вдовольняючі а ледво в 13 класах (1·3%) незадовольняючі.

Сі урядові цифри мусять заткати рот тим опікунам народної темноти, що горляють на недостаточні добутки шкільної освіти. Коли народне учительство працювати не так далі підбає зарівно ревню й поза школою о дальше образоване народу, без чого пропадуть марно й найкращі здобутки науки шкільної; тоді дні анальфabetизму на Буковині почислені, а народне учительство прагнуватиме на побіду світла й добра над темнотою і нуждою, що дай Боже!

Учительські семінарії в Чернівцях мали з кінцем року 101 питомців в 2 приготавляючих курсах а 204 в 4 роках мужескої, а 40 учениць в курсі для ручних робіт і 118 в двох роках женської семінарії. Після народности було в муж. семінарії: 98 Волохів, 73 Русинів, 20 Поляків, 19 Німців і 3 пнших; а в женській 49 Німок, по 26 Волошок і Польок, а лише 20 Русинок. Сі числа женської семінарії показують найкраще, що варта така семінарія для руско-волоского шкільництва на Буковині.

Іспити зрілости зложило тогід з питомців, муж. семінарії 15 (!) лиш з німецкою, 12 з вол., 4 з рускою, 7 з вол.-нім., а 9 з руско-нім., викладовою мовою.

Кваліфікаційний іспит знов обстало: 37 (!) лиш з німецкою, 12 з рускою, 7 з волоскою, 12 з руско-нім., а 12 з вол.-нім. мовою викладовою.

Иних закладів було на Буковині всего 4 Фребльовські огородці, 6 промислових курсів, в котрих не вчать навіть Русинів ні одного руского слова.

Повторительна наука відбувала ся в 343 курсах а то 191 для хлопців а 152 для дівчат. Після викладової мови було 146 курсів руских, 133 волоских, 26 німецких, 6 мадарекх, 2 польські а 30 з кількома мовами. До них ходило разом 8216 дітей, а кошта виносили 30055 К 69 л.

Наука в сих курсах розвиває ся чим раз краще. Справозданє підносить слушно, що від повторительної науки, котра має скріпити те, чого діти в школі навчили ся і заохотити їх до дальшого поступу в тім напрямі, залежить усуєне неграмотности народу.

Видатки краєвого фонду шкільного виносили в р. 1901 разом з пенсійним фондом всего 1,140.180 К (+57.296 К). Крім того місто Чернівці видало на свої народні школи 209918 К — Значні се суми, та не страшні, противно, дай Боже, щоби край зміг їх незабавом подвоїти, се насіє, що видає стократний плід.

Кінчимо бажанєм, щоби хочби виказані нами недостатки руского шкільництва усуєно чим скорше, аби й ми ніби то „протетовані“ Русини, стали хоч на рівні з нібито „упослідженими“ Волохами, коли вже не з горсткою розпечених Німців.

Народний учитель як вихователь.

В народній школі залежить відрадний або невідрадний вислід науки й виховання майже виключно від учителя. Який учитель, така й школа. Він є її душею, він надає тон цілій класі, він вказує на границі карности і обичайности, управильняє увагу, слідить за поступами молодіжи, хвалить або ганить науку і поступки дітей, він кермує розвитком її духа, гадками, чувствами і ділами, а все те разом складає ся на устрій характеру. В захованню й уложенню, в способі бесіди і відповідей молодіжи відбиває ся неначе в зеркалі майже завжди спосіб поступовання учителя.

Із тих то причин є задача учителя безмірно важна, а сповнення сеї задачі зависить від прикмет і питоменностей, які учитель посідає, а також від того, чи переняв ся він своєю задачею, і від совісного сповнювання обовязків.

Ізза того застановимо ся над тим, які прикмети повинні учителя вкращати й які обовязки накладають на него его сумління, его задача і обовязуючий в народних школах „Порядок шкільний і науковий“.

Які прикмети повинні вкращати учителя? Зваживши, що учитель є перед усім вихователем молодіжи та що вихованє є головним его завданням, а наука тільки средством виховавчим, можна на повнше питанє відповісти одним реченням:

Учитель повинен бути у всім взірцем для молодіжи.

1) Отже учитель повинен по перше мати характер релігійно-моральний, бо вихованє молодіжи стремить до вироблення релігійно-морального характеру. За прикладом учителя піде і молодіж, перейме его засади, буде наслідувати его праві й благородні діла.

2) Релігійно-моральний характер обіймає цілий ряд християнських чеснот, що повинні вкращати кожного учителя се-б то: любов ближнього, правдомовність, милосердє, діяльність, лагідність, смиренність, працьовитість, сумлінність і т. д.

3) Учительський стан вимагає, щоби люди, що єму посв'ячують ся, мали здоровий орґанізм і здорові змісли. Тілесна уломність і орґанічні хибн пр. зла вимова, утрудняють або іноді й цілком унеможливають приналежність до того стану. Слабий зір або слух утрудняють уділюванє науки й удержуванє карности, викликають похибки й неправильности, а через те підкопують і повагу учителя.

4) Певна меткість ума, добра пам'ять, жива але здорова уява, легкий і цільний суд є конечними прикметами учителя.

Хибно думають, начеб то деякі темпераменти не надавали ся до учительського стану. Чоловік живого успосіблення може бути рівно добрим учителем, як і флегматик. Кождий темперамент має свої добрі і лихі сторони, над котрими треба запанувати. Все те зависить від свідомости мети, від вправи в уживанню средств і стійкої сили й волі в їх принорблюванню.

5) Рівно конечним є для учителя певний засіб систематичного і основного знання, а також легкість у вихіснюванню того знання, потім добра метода в науці і в удержуванню карности. Побіч загального образования потребує учитель ще й образования станового, котре его приспособить до

учительського стану. Се образоване станове побирають учителі народні в учительських семінаріях, а опісля дальшим становим образованем. Особливо наука і знанє психології є для учителя, що має бути вихователем, важні й потрібні, бо ціле духове вихованє повинно опирати ся на психології.

Ошибають ся ті, що думають, мов би то для учителя народного вистарчав малий засіб знаня, і жахають ся учителів „перевчених“. Гірші є „недоуки“. Чим глибоше й основнійше знанє учителя, тим цільнійший буде его вибір в тім, що ученикам має подавати і як має на них впливати. Опроче поверховність знаня відбирає учителеви вайважнійшу підставу виховавчої діяльності, се-б то повагу. Але знанє учителя повинно бути заокруглене і однозвучне, а не розірване і неповне.

6) Точність, ревність, сумлінність і строгість у виконуваню обовязків є конечними прикметами учителя. Якже ж мусіла би така школа виглядати, що вї учитель спізняє ся на години, гайнує час у школі або трактує науку лиш похапцем? Школа з таким учителем представляла би відстрашаючий образ неладу, безкарности і зісцута.

7) Замілованє до стану, одушевленє для его високого завданя, любов до дітвори, лагідність і терпеливість в зносинах з нею, спосібність запанувати над собою, прихильність, получена із статочністю і повагою, безсторонність є також прикметами, без яких годі собі уявити доброго учителя. Учитель без замілованя до свого знаня був би тільки нездарою-зарібником, без терпеливости тираном, без поваги комедиянтом.

8) На остаток релігійність, любов до вітчизни, пошана для законів і старшини є прикметами, якими кождий учитель молодіжи просвічувати повинен.

3 нашого шкільного письменства.

Подав Василь Білецький.

III.

179. ст.: Зам. „Maupertuis“ пише Перекл. Monpertuis (!) а читає: Монпертії (!) зам.: „Монпертії“! 181 ст.: накладав податки на поселене (!), м. б.: на населенє. 182. ст.: 1. відм. Тайльр, 2-ий: Тайлера! 184. ст.: Асенкур, м. б.: Азенкур (властиво: Azeкур). 184. ст.: Монтерó, Montéreau, м. б.: Монтрó (власт.: Mátro), Montereau. Побібка Автора. Можна було поправити легко заглянувши до атлясу... 185 ст.: Зам. „законний“ уживає Перекл. сл. „правий“ (185, 186 sq), а раз — мов для відміни — „правний“ (191). Сл. „з'єднати“ уживає раз в знач. „з'єдинити“ (сего сл. також уживає прим. 126 + 200 ст.), раз в знач. „позискати“ (172, 286, 212, 167, 188). 186. ст.: Компен, м. б.: Компень (власт.: Карієн). Арра, м. б.: Арас. 191. ст.: 13. р. з д. по „розповсюднений“ пропущене „був“. 192. ст.: Володиславови Ягайлї (!! = Jagielle). 193. ст.: 13. р. з г. по „Жигмонт“ пропущене „котрий“. 183+200 ст.: Цезаринї, м. б.: Чезаринї. 194. ст.: Перше придбанє угорскої і чешкої корони (в 1438. р.) — напхсь уступу. Тут є похибка (яку легко було справити...); в 1438. р. Габсбургї придбали чешку корону вдруге, а угорську вперше. Така сама похибка на 236. стор. 195. ст.: Перекладач не хоче дати переконати ся,

що не можна казати: операти ся при чім, лише: уперати ся...: в 1. части 2 рази помилив щодо сего (16. і 95. ст.), і я в своїй рецензії звернув его увагу на єї похибки; однак не справив їх, а на 195. ст. зробив таку похибку втретє... Операти ся кому, чому = sich widersetzen, Widerstand leisten — похідне: опір; а уперати ся при чім = worauf bestehen, beharren (похідні: упертий, упертість, упір.) 199. ст.: Жигмонт під Нікополє понїс знов (від Турків) страшне поразенє 1396 р. Се твердженє є хибнє бо Жигмонт в сїм бою вперве (і в послїднє) був ся з Турками. Автор виразив ся баламутно: „Жигм. на чолї армії хрестоносцїв перейшов Дунай, але під Нікополє дізнає знов стр. пор.“ Уживаючи сл. „знов“ Автор при тїм мав на думцї поразення, які християнські народи балканського півострова понесли від Турків до 1396 р. А Перекл. не зрозумів оригіналу, хибно переклав, і так повстала річева похибка! 200. ст.: предсїдає соборови. 201. ст.: вість була... вістуном. 202. ст.: ісламїзм репрезентований Турками. Держава сконсолїдувала ся. 202. ст.: землю надану їм з обовязку військової служби. м. 6.: надану за війскову службу; устрій, сотворений (!) за Урхана. — (після оригіналу). Перекл. не знає ріжницї межі: Mathias (= Матїй, Матвій), а Mathews (= Матеї), тому зове Матвія Корвина (Mathias C-us) Матесм (228, 236...), раз — мов для відміни — Матвієм (203). 204. ст.: найвсестороннійший (після ориг.). Чи справді такі прикметники, як: цілий, всесторонній — можна степенувати?... 207. ст.: кондотїє, м. 6.: кондотїєр. 208. ст.: Владою (razdem) звав ся дожа з... радниками. але... владу (władzę) розділено поміж багато урядових колєгїй! 208. ст.: торгові понуки, м. 6.: торговельні вимоги (потреби, інтереси). 208. ст.: укріплені форти (після ориг.); французьке „fort“ значить: твердиня (=forteresse), отже сл. „укріплені“ є злишне. 210. ст.: населенє віддане виробам тканин, м. 6.: виробови тк. 210. ст.: банкери тягнули зиск (142. ст. тягнути дохід). 211. ст.: нові струї (духові); у нас зам. „струя“ з такої звязи уживаєсь „течія“. 211. ст.: Данте і піонєри відродін: Петрарка і Боккачїо — напишє уступу. Я би сказав: Данте. Петр. і Бок. підготовляють відродінн. В тексті сего уступу зам. „піонєри відродін“ я сказав би: справники відр.“ — можна також описати реченєм. 213. ст.: меценасество (!), м. 6.: покровительство або: підпиранє, підпомаганє. 213. ст.: гуманїсти були бажаними! 215. ст.: меценат, м. 6.: покровитель. 215. ст.: за приводом чужоземцїв заманених до Італїї (Włoch) блєском їх (!) просвїти. 217. ст.: (князївство і вільне графство, Франш-Комтє, бургундське, Артуа і т. д.) На думку Перекладача що нїьше є вільне графство, що нїьше Франш-Комтє, а до чого належить „бургундське“, Бог знає! Має бути: (кн-о і вільне гр. [Франш-Комтє] бург., Артуа і т. д.).

(Конець буде).

ВСЯЧИНА.

— Скаля скорости. Зіставляємо ось тут рухи від найменшого до найбільшого. Цифри подаємо в метрах. Слизьмак порушає ся на секунду 0.0015 м. (1½ мм.), вода в ріках 0.9 — 1.1 м., хід коня 1.2; чоловік 1.7; віз 3.8; впра-

вний пливача 3—4, цикліста на колі 8—12, лижвар на леду 9—10; парохід на океані 10—12, кінв на перегонах 11—14, буря 16—18, англійський кінв перегоновий 19—12, мисливський пес 20—23, поспішний потяг 18—25, самохід старшої конструкції 20—26, поштовий голуб 26—30, орел 31, оркан 39, ластівка 45—50, голос в воздуху 330, куля карабінова 500—600, кулі канони 700—750, голос в воді 1525, світло 305,684.636, електрика в мідянім дроті груботи 1.7 mm. 450,000.000.

— Віддалене у всемірі. Дуже тяжко представити собі безмірне віддалене двох тіл небесних. Гальванічний ток обіжить в одній секундї сїм разів довкола землі по рівнику; на місяць дістав би ся телеграфічний сигнал в одній секундї, а на сонце аж за вісім мінут. На найблизшу (від землі) стала зізду, іменно на зізду А в Центаврї дійшла би телеграфічна звітка за 4 роки. Суть однак і такі сталі зізди, на які не дістала-би ся до нині звітка про відкрите Америки, наколиб тудя була телеграма вислана в році відкритя 1492! У всемірі суть і такі зізди, яких годі добачити телескопом, а про яких існуване довідуємо ся тільки з фотографій. До тих зізд не дійшла би доси звітка, вислана в день Рождества Христового. Се є незвичайно цікаве і поучаюче порівняне що нам вказує, як безмірно маленькою є наша земля в порівнянню до незмірних просторів всеміру.

— В італійскім промислі шовковничім на 93.612 робітників є занятих дітй 21.247 в віку 9—10 р., а 18.525 дітй в віку 12—15 років.

— Мала льотерия. За рік 1897 вложено на малу льотерию 30 мільонів корон а держава видала чистих 14 мільонів корон. Від р. 1819—1897, отже за 78 лїт, дала мала льотерия 1.800 мільонів корон приходу, підчас коли вдатків всего 695 мільонів корон.

— Бактерії. Після пр. Ботомлей'а може один мікроб через помножене (ділене) дати 16,000.000 нових мікробів, які би змістили ся на одній поштовій марці. Наколи би ті мікроби мали поживи подостатком і сприяючі условини до розвою, розмножились би они в протягу трьох днів до такої сили, що треба би на них 40 потягів зіставлених кожний о 40 вагонів, аби там битком заповнили усї вози. Щасте, що є цілий ряд перешкод, що здержує розвій тих мікроскопових організмів і що ряд викликаючих хвороби є дуже малий (около 50 родів), за те великий, бо звиж 1000, доси звісних пожиточних. Проти тим найгрізнішим ворогам чоловіка, є найліпшим ліком свіжий воздух і соншні лучи.

— Армада. Видатки всіх європеєських держав на військо вносили в році 1899 корон: 7184,321.093. В чинній службі позіставало 4,169,321 воєків, а 710.342 коней. Наколиб один воєк заробив пересічно в день 3 корони, дало би се суму 12,507.963 корон, а коні принесли би зарібку 1,420.684 кор., значить, що тепер тратить ся 13,928.684 корон денно! Коли дочислимо до сего річний видаток на європ. військо, покаже ся, що військо пожирає в Європі в протягу одного року чотири мільярди сто мільонів корон!!

ВИДАВНИЦТВО РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАГОГІЧНОГО

„ДЗВІНОК“

письмо ілюстроване для науки і забави руских дітй і молодежи

виходить 5-ого і 20-ого кожного місяця

Передплата виносить річно 3 зр., піврічно 1.50 зр. Адрес редакції і адміністрації: Львів, ул. Театинська ч. 19.

РАДА ШКІЛЬНА КРАЄВА

апробовала слідуєчі видавництва Руского тов. педагогічного на нагороди пильности і до бібліотек шкільних для шкіл народних:

Оповідання для дітей,	40 сот.	опр.	54 сот.
Оповідання М. Коцюбинського,	40	" "	54 "
Оповідання О. Катренка,	40	" "	54 "
Переклади Кримського,	40	" "	54 "
Дитячі оповідання Мамин-Сибіряка	30	" "	44 "
Байки А. Пушкіна,	30	" "	" "
Оповідання Марка Вовчка, Ч. I.	30	" "	44 "
Марта Борецка,	40	" "	60 "
На Прічках,	30	" "	44 "
Народні Думи, Ч. I. Др. Пачовського	40	" "	60 "
Казки Гр. Л. Толстого,	40	" "	54 "
Поеми О. Кониського,	30	" "	44 "
Покарана лож, Кучальської	20	" "	" "
Малий сьпіваник,	20	" "	" "
Серед цьвітів, комедия в 2 діях	16	" "	30 "
Перша китичка, Ярошинської	20	" "	" "
Друга китичка,	20	" "	" "
обі оправлені разом			55 "
Андерсена казки Ч. IV і V. по	50	" "	" "
всі 5 частий оправних		2 К.	90 "
Гете-Франко Лис Микита, третє змі-			" "
нене виданє	1 К.	опр.	1 К. 30 "
Дивні пригоди Комахи Санґвіна,	48 сот.	опр.	75 "

Для шкіл виділових апробовані:

Інститутка М. Вовчка	40 сот.	опр.	60 сот.
Шекспір в повістках.	30	" "	60 "

Заходом і коштом Руского тов. педагогічного вийшли слідуєчі ілюстровані книжки:

Ах яке хороше, ціна	2 К.		
Для розривки	1 К.	20 h.	
Дітвора	1 К.		
Приятелі дітей	2 К.	20 h.	
Малі зьвірята		80 h.	

Передплата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Собіщини
ч. 7.Адміністрація
ул. Софії
ч. 9. а.→и←
Неопечатані ре-
кламациі без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Будучність виховання.

Коли обіймемо одним поглядом педагогічну еволюцію, довершену попри фази розвою суспільного, спостережемо, що з початку і через довгий час, редукує ся виховане до пустого утилітарного тресуку, дуже подібного до виховання, яке деякі звіврята уділяють своїм молодим. Пізнійше, коли при помочи відповідних вправ, проб і втаємничання змагано ся скріпити силу волі, загартувати характер, виховане — дотепер чисто фізичне і промислове — набирає морального напрямку. Вкінці, коли релігія стала могутністю, коли повстало певне знане, а особливо коли література і штуки значно розвинули ся, виховане стає чим раз більше інтелектуальним. Ті три фази: фізична, моральна і інтелектуальна — відповідають достаточню розвою одиниці в часі її життя і розвою людскости в протязі віків. Вони означають виразно три великі сторони педагогії. Однак єсть не один спосіб кормлення тіла, серця і розуму. Як, в яким зміслі треба їх розвивати? Відповідь може бути різна, відповідно до степені і роду пануючої цивілізації. В той спосіб, цивілізація оперта на воєнній системі, буде шанувати лише тілесні вправи і з виховання зробить військовий новіціят. Цивілізація, занадто пересякла релігією, могла би стремити до аскетизму; тимчасом занадто вирафінована цивілізація поставити понад все артистичну, літературну, наукову і філософічну культуру. Вихователь повинен отже виразно означити, яку ціль бажає досягнути. Чи треба, враз з Г. Спенсером, старати ся в педагогічних стремліннях о приноровлене дитини до життя, котре її жде? О „утворенє горожанина, здібного іти своєю дорогою ціле життя“, при звичаювати її пр. спокійно до підданьства, если має бути невільником? Чи треба передовсім вистерігати ся утворення ідеальної людської істоти, котру не стерпіла би суспільність, серед якої прийде її жити? Чи ми повинні уважати суворість родичів зглядом дитини, яко спасенне приготвлене до брутальности сьвіта? Тогди задача вихователя стає досить простою, але о скільки обмеженою!

Певно, не треба зовсім відкидати кінцевого утилітаризму. Без сумніву, треба старати ся, аби чоловік міг жити в суспільності, котрої єсть членом. Однак, так само кінцевим єсть, аби видів єго блуди і недостачі і аби працював над їх усуненем. Бо суспільність мусить робити, під карою виродження, безнастанні поступи.

Друга вступна kwestія, чисто методична. Чи можна установити педагогію після якогось загального погляду, примінити її прим. до виховання людскости, так як се нам представляє історія і порівнююча етнографія? Варта мати на увазі той погляд Спенсера, особливо если разом з ним, будемо уважати описову соціологію одинокою практичною історією. Подібну гадку висказав Конділляк; однак в практиці було би досить трудно її здійснити. Аби її примінити до педагогії, треба би пригадати, що, коли еволюція індивідуальна відтворює і повтарає еволюцію роду і суспільности, робити то в той спосіб, що ту еволюцію значно скорочує. Може було би лучше, роблячи начерк плану виховання, примінювати єго особливо до психічної еволюції одиниці? Але в тій цілі треба би було добре знати ту еволюцію, між тим коли ще нема наукової психології не то дитини, але і дорослого чоловіка. Без сумніву, треба би зробити з виховання средство до улексення природного розвою духа; ту однак повинен би психолог приготувати вихователеви дорогу, а той послідний не може ждати, мусить ділати. Педагогам будучности припадає в уділі частъ подрібного оброблення виховавчих правил, відповідно до фаз соціологічної і психологічної еволюції. Тепер, що єсть вже досить трудною задачею, не повинна педагогія занедбувати жадної важної сторони істоти людскої і, опираючи ся на досвідченню, повинна старати ся, аби кожда одиниця досягнула вершка свого фізичного, морального і інтелектуального розвою, аби кождий чоловік, відповідно до єго індивідуальної організації, був сильний, добрий і інтелігентний.

Старинна суспільність, передовсім Греція і Рим, дуже старали ся о фізичну культуру, котру потім аскетичні релігії знищили. Тіло, достойне найбільшої погорди, було для них лише перешкодою до висвободження душі, до її триумфального входу до небесного Єрусалиму. Сей погляд панував в педагогії через цілий середновічний час. Навіть ще нині, в Франції і иньших латинських краях, тяжить він над вихованем. Англія і Америка з'уміли висвободити ся з під єго пановання, і Г. Спенсер сформулював лише опінію своєї вітчизни, говорячи: „Першим услівем поведження в теперішнім світі єсть — бути добрим звір'ятем, і першим услівем народного щастя єсть — аби нарід складав ся з добрих звір'ят“. Забави і вправи фізичні тішать ся в Англії великим пошанованем, особливо в колегіях і університетах. Кождий студент єсть членом гімнастичного клубу і навіть самі професори, если можуть учити фізичних забав, не занедбують додати до иньших своїх титулів, титул атлета. Крім того, публичні наукові заведення в Англії суть майже все положені на селі, в здорових і чистих околищах, і кожде з них творить немов мале містечко окружене великими, придатними до ігрищ левадами. Протівно в Франції, а ще більше в Італії закравають середновічні колегії, завдяки своїй антигігієнічній конструкції, недостачі провітрювань, тісним подвірям, часто брудній поверховности а вкінці і авторитарній дисципліні, на монастирі, касарні або місця покути. Ті заведення випускають що року між населенє ряди молодих, менше більше зів'ялих і майже всяких потрібних відомостей позбавлених людей. Італія, де на 20 частий часу, посвяченого духовому образованию, припадає

ледво одна часть на фізичне виховане — тримає немов заклад в противприродних виховавчих перегонах. Тому то жаден край не має тільки адвокатів, лікарів і священників, що Італія; завдяки тому на 1000 однорічних охотників 347 діткнених атрофією мускулярної системи.

Мимо несмілих, зрештою майже знищених, проб реформи не зійшли Франція і Італія, задля страшної вегетації програм і шалених іспитів, з старої дороги. Приглядати ся шкільним ігрищам єсть певного рода приемністю для студентів колегій і університетів Англії і Америки. Що однак говорити о фізичнім вигляді більшої частини вихованців французьких ліцеїв і висших шкіл? Прецінь латинська пословиця: *mens sana in corpore sano* висказує дійсну правду. Рухливість, відвага, сила волі, дух ініціативи — ті дорогі цінні прикмети, від котрих зависить не лише теперішність, але і будучність народів — рідко коли находять ся в слабім тілі. Певному степеневі фізичної вялости відповідає дуже часто моральна безвладність, котру зрештою військова дисципліна французьких виховавчих заведень дуже попирає. „Смажене молодих людей на вільнім огні іспитів“ — як говорять др. Моссо — „не становить власне доброго приготування їх до мужеского існування. Велика свобода, обширне примінене забав на свіжім воздуху, штука плавания, вкінці деякі відповідно вибрані і в міру уживанні гімнастичні вправи, значуть в вихованю мужчини або жінчини далеко більше, як архаїстичні шкільні праці, які полишили нам в традиції середні віки. Пізнано се в Америці, де в більшій частині колегій находять ся лікарі, котрих спеціальною задачею єсть надзір і управління гімнастики.

Впроваджене порядної фізичної культури в виховане єсть річю досить легкою, бо се квестія здорового розуму і грошей. Більше нїжною єсть вже квестія моральної культури. Богато фактів з обсервації свідчить, що людська природа єсть під тим оглядом дуже податливою. Правду кажучи — і сему ніхто більше не перечить — ціла наша моральність єсть впливом нашого індивідуального виховання, а передовсім виховання предків, котрому завдячуємо наші вроджені, добрі і злі, склонности. Деякі з тих набутих склонностей мають таку енергію, що деколи кпять собі з всякого індивідуального виховання; але більшість тих склонностей можна злагіднити або розвинути при помочи відповідної культури. Можливим єсть навіть приготуванє повстання нових стремлінь, котрих існування будуть домагати ся будучі суспільности. Однак з тої сторони треба доперва утворити цілу наукову педагогію. Дотепер опираю ся майже виключно на засадах щоденної моральности. Решту роблять або усувають суспільні услівя.

Се однак певно, що так той моральний відділ педагогії, як і иньші, дасть утворити ся лише при помочи зібраня результатів обсервації і досвідчення. Дотепер мали лише виключно школи справедливости в старинній Персії задачу розвивати в означенім напрямі моральність і характер. В тих школах учено справедливости не при помочи приписів, але досвідчення, користаючи з житєвих случаїв. Се досвідчення, про котре Ксенофонт так коротко згадав, варта задержати; оно може викликати иньші досвідчення.

Також і цікава проба, яку зробив реформатор Овен в промисловій колонії Нью-Ланерк, доказує, що моральне виховане, обава публичної нагани, жадоба похвали становлять велику пружину, бо они вистарчили Овену до зреформованя в протягу кількох літ цілого загалу дітний, зрекрутованих без вибору в домах приюту в Единбурзі. В поправчих і виховавчих, систематично

проваджених домах, дали також уважливе добре понятого власного інтересу, перспектива вчасного звільнення, получена з життєвою опікою, дуже добрі результати. В славнім домі поправи в Ельміра (в державі Нью-Йорк) стараються викликати або на ново розбудити почуте обов'язку між своїми вихованцями. Вязень єсть ту паном своєї долі; минушість єго уважають неістною, жадних кар нема. Істнує лише теперішність, будучність і нагорода. Отже, на 1722 вязнів, звільнених на дане ними слово честі, 1125 або 78% провадило ся по звільненню задовольно, що можна було справдити. Прочі зникнули з очей, однак ніч не промовляє за припущенєм, що они стали рецидивістами, як се робить значна часть звільнених в Європі. Ті факти доказають величезну моральну силу добре скомбінованого виховання і відповідної податности людських почувань і жадоб. Пригадаймо собі також нечувані результати, одержані в Спарті і громадах червоноскірих, ту енергію, більше як героїчну, американських Індіан, котра піддала Ляйбніцови слідуєчі рефлексії: „Виховане могло би уділити нам подиву гідних прикмет тіла і серця дикунів північної Америки, котрі би нас перевисшили, коли би мали наше знанє“.

Моральне вихованє єсть отже в теорії дуже можливе. Однак який повинен бути єго напрям? Без сумніву в зміслі суспільних, найблагородівніших прикмет, альтруїзму, взаємної помочи, підпорядкованя особистих інтересів інтересам загалу. Таке діло здає ся дуже трудним; бо звичай стремлять в противнім напрямі, намієтності розбуджують ся і педагогії приходить ся з великим трудом плисти против тих загальних віль. Наш моральний стан, звичай цивілізованих країв попирають єгоїзм і підчиняють майже все золотому тельцеві.

Світ англо-сакський, котрий так добре зрозумів значінє фізичного виховання, дає досить злі моральні приміри. Тут запроваджено індивідуалізм до найвищої степени; ніхто не журить ся про рій. Великий Англичанин, К. Дарвін, оголосив конкуренцію яко дійсне право розвою не лише звірят але і суспільности. „Треба би, говорить він, усунути всі права і звичаї, котрі перешкаджають найздібнійшим побідити і виховати як найбільше число дітей“; але побідити і мати поводженє, значить, після значіння, яке сему висказови найчастійше надає ся, здобути гроші. Почесть для долара стала в Америці релігійною. Можна твердити, що моральна культура не дасть ся поважно з'організувати, доки т. з. цивілізовані суспільности не підлягнуть глибоким змінам.

З вихованєм інтелектуальним може бути інакше. Правдоподібно в досить недалекий час постараться всі цивілізовані суспільности дати всім відповідну культуру. Мимо величезного поступу наук зумів розумна педагогія витягнути з них зміст, котрий кождий цивілізований чоловік може і повинен пізнати. Довірість студій не побільшить ся тим, противно, бо раз на все покинуть безрозумні старі методи. Професор буде звертати ся передовсім до інтелігенції і розуму, а не до пам'яті ученика. Науку язиків не буде ся більше параліжувати над'уживанєм граматики. Буде звісно, що для легкої науки язика, треба від дитинства вправляти ся в мові, читаню і писаню. Граматичні студії будуть поставлені не на початку, а на кінці, будуть зовсім упрощені при помочи прилученя до них загальних і головних даних лінгвістики. Вихованє не буде чіпати ся латини і греки, як пасажир розбитого корабля чіпає ся дошки спасення. Місто щоб розсіювати увагу дітей займаючи їх в протягу дня десятма предметами, уклаєфікує ся різні науки в льо-

ічним порядку і згідно з науковою психологією. Головні науки будуть існувати на всіх степенях науки, але на кождім степені вичерпає ся старанно один предмет, заки перейде ся до другого. Наука дасть порівнати ся з деревом: она має пені, конари, галузе, галузки і листе. То, що в ній єсть ґрунтом, дасть виложити ся на немногох сторонах. Вокколо основних даних можуть природним способом ґрупувати ся що раз дрібніші менше важні факти. Треба уникати студіювання якогось наукового дерева, починаючи від подрібного опису листя, як то в наших школах часто дїє ся. В так з'організованій системі публичного виховання буде кождий степеень підпорою для вишого степеня, а на кождім степені буде виховане всестороннє: фізичне, моральне і умове.

Єсть то річню зовсім очевидною, що реформа того рода не дасть ся в педагогії відразу заімпровізувати. Передовсім означить ся головні черти. Що до подробиць, треба буде приступити до них при помочи розумно обдуманых і приготованых проб. Зрештою, систему або системи виховавчі повинно ся все досліджувати і уліпшувати. В тій матерії, меншій як в кождій иншій, не можна ніколи дійти до совершенности. Досить сказати, що здорова, розумна і поступова культура тіла, серця і розуму дїтий єсть майже неможливою в державах, до найвишого степеня сцентралізованих, в котрих учительський персонал, вибраний і тресований після однакового взірця єсть при тім з'організований як військовий полк, в наслідок чого всяка ініціятива єсть в членам майже заборонена, найменші педагогічні дослїди стають майже неможливими і уходять за переверотні.

Наради виконавчої комісії учительского віча.

На І. учительскім вічу, яке відбуло ся в липни м. р. в Перемишлі, вибрано комітет виконавчий, зложений з 24 осіб учительского стану цілого краю і поручено єму практичне переведенє ухвал, які мають на цілі поправити долю народних учителів.

Виконуючи ухвали вічеві зібрав ся в неділю польских зелених свят повний комітет зложений з 24 делегатів на засіданє, яке відбуло ся під проводом директора Солеского.

Отвираючи наради зложив предсідатель справозданє з дотеперішних чинностей стислішої комісії, яка приготовила цілий ряд петицій до Союму і була на авдієнції у Маршалка краевого, у намістника і у президента Ради шкільної крайової — почім візвав зібраних до застановлення ся над способами виконання повзятых ухвал і поставлення в тім взгледі формальних внесень.

Оживлена дискусія, в якій забирали голос делегати: Росол, Шпалец, Буцевич, Мапер, Хшановский, Вудзіньский, Твароґ, Ясіньский, Першхала, п-а Александровичівна, а надто посол Стапінський, виказала, що всі члени комісії понимають докладно важність свого завдання, порученого їм через загал учительства в краю і яко уповновласнена єго репрезентация супротив праводавства, — що живо інтересують ся всіми справами, порушеними на вічу і що вірно стоять на ставнєску, вказаним їм тим вічем.

По довшій дискусії прийнято слідуєчі резолюції:

1. Приймає ся до відомости справозданє стислійшого комітету з єго дотеперішних чинностей;

2. Поручає ся стислійшому комітетови внести петицію до Сойму враз з проєктом закона шкільного кравового: про відносини правні учительського стану, який опирає би ся на постановах закона для державних урядників трьох найнижших рані, а також проєкту про пенсії емеритів, який опирає би ся також на основах державних законів.

3. В цілі практичного переведення слушних жадань учительства, ухвалено вручити через делегацію, złożену з 6 осіб, кождому послови петицію враз з проєктом закона і просити єго о поперте інтересів учительських.

4. Візвати учительство цілого краю, з'організоване в численних товариствах заводових, аби здержали ся від вношеня петицій на власну руку так, як такі петиції могли би спараліжувати акцію вічевого комітету;

5. Просити редакції всіх кравих часописей, щоби попирали старани учительства; рівночасно постановлено бойкотувати ті часописи, що збувають мовчки жаданя учителів, або, що гірше, насмівають ся з недолі і нужди учительської;

6. На случай, наколиби Сойм кравий перейшов до порядку дневого над просьбами учительства, скликати П. учительське віче і предложити єму висок з'організоване загального страйку учительського;

7. Перевести політичну організацію цілого краю, оподатковати себе на ту ціль добровільно по 2 к 40 сот. річно від особи і брати чинну участь в виборах до всяких репрезентацій тіл, передовсім до Сойму, котрий, хоч посввчає третю часть бюджету кравового на просввіту, не має у своїм складі ані одного фахового посла-учителя, який знав би недолю і потреби зарівно шкільництва, як і народних учителів;

8. Внести меморіал до трону з представленням нужди галицького учительства.

Крім повнєшних внесєнь, ухвалено єще цілий ряд внесєнь тактичних, після того предложено згадані постулати репрезентантови польского людowego сторонництва, Стапінєському, і другим послам демократичним, які брали участь в тій нараді, а по вислуханю реферату і мотивів до него, прирекли цілою силою поперти жаданя учительства, передовсім ті, що відносять ся до зміни систему платні льокально-клясової на особово-клясову і закону о пенсії вдів і емеритів.

В справі регуляцій платні учителів.

Збір учителів предкладає Соймови слідуєчий проєкт регуляції платні.
Арт. 11 закона з 1. січня 1889. (в. зак. кр. Ч. 16) має звучати:

А) Річні платні учителів народних шкіл публичних ділять ся на слідуєчі кляси:

а) в школах звичайних І. кляса у Львові і Кракові: 900, 1000, 1100, і 1200 ар.; ІІ. кляса в 30-и з'організованих містах на підставі закона з 13.

марта 1889.: 700, 900 і 1000 зр.; III. класа в прочих громадах: 500, 600, 700, і 800 зр.;

б) в школах виділових I. класа у Львові і Кракові: 1000, 1100, 1200, і 1300 зр.; II. класа в иньших містах: 800, 900, 1000, і 1100 зр.;

В) Винагороджене учителів тимчасових виносить у осіб з кваліфікаційним тутулом в I. класі: 600 зр., в II. кл.: 500 зр., в III. кл.: 400 зр. Учителі, що посідають лише іспит зрілости, побирають у всіх класах 400 зр.; учителі без кваліфікації 330 зр.

Арт. 12. Рада шкільна кравва посуває сталих учителів до висших клас в обрубі всіх трьох клас по упливі кожних 10-и літах служби, перебутих в публичних школах, то є по 10 и, 20-и і 30 и літ учительської служби.

Арт. 13. Пятилітні додатки позістають незмінені і виносять 50 зр. за кожних 5 літ бездоганної служби у всіх постійних учителів.

Арт. 14. Додаток за управу виносить:

I. класа 200 зр., II. кл. 150 зр., III. кл. в школах 4. 5, і 6-и клас. 100 зр., а в 2 і 3 класових 50 зр.

Арт. 16. Усі учителі, так постійні як тимчасові побирають додаток на помешкане в висоті 10% від їх платні.

Повисший проєкт зносить четверту класу платні, виносячий 400, 450, 500 зр. зносить постійних молодших учителів у всіх класах і устанавляє найнизшу платню учителеви без кваліфікації на 330 зр., замість дотеперішних 250 зр., і 275 зр., а найнизшу платню учителя з іспитом зрілости на 400 зр. замість 300 — 330 зр.

Фінансовий ефект повисшої регуляції платні представляє ся ось так:

1113 учителів без кваліфікації більше по 80 ^е зр.	89.040 зр.
1396 учителів з іспитом зрілости більше по 120 зр.	165.528 зр.
5814 учителів кваліфікованих більше (пересічно) по 150 зр.	872.660 зр.
Разом	1,128.660 зр.

На покриті того видатки має Сойм над 2½ мільона зр. знов наложеного податку спірітусового, з якого позістане єще 1,370.000 зр. на низше продукційні видатки.

В кінці зауважаємо, що другі краї, як Чехи і Шлеск жертвували цілий дохід з податку горівчаного на підвишене поборів учительских.

3 нашого шкільного письменства.

Подав Василь Білецький.

IV.

(Конець.)

218 ст.: вибухла ворохобня, якій Швайцари поспішили з допомогою.
219. ст.: заворушення на коєні... не міг єму видерти того, що сей вже загорнув.
220. ст.: Санлі (Senlis), м. б.: Санліє (а носове).
221. ст.: роздув усобицю;
231. ст.: піддуване зависти,
223. ст.: зьвіздна палата, м. б.: зьві-

здяна пал.; зьвізди́ста — польоні́зм. 224. ст.: загра́ничні сили, м. б.: з. дер-
жави. (225. ст.: Дивне вра́жінє робить зга́дка про правові́рність Іспані́ї, що
опира́лась... на інкві́зиції). 225. ст.: Альга́мбра, м. б.: Аля́мбра. 226. ст.:
Діо́жа м. м.: Gіoja. 226. ст.: Автoр пи́ше згідно з португа́льською вимовою: Ма-
дера, а Пере́кл. „попра́вляє“ на: Мадейра... 226. ст.: Азoри, м. б.: Асoри.
226. ст.: Гві́нея м. б.: Гі́нея. 226. ст.: Генри́х Море́нлавець при́готовляв ви-
прави на східні африка́нські побере́жа, — після ори́г., м. б.: ...на західні
афр. поб. — рі́ч за́гально зві́стна... 227. ст.: Діа́ц, м. б.: Діа́с. 227. ст.: Йо́док
не був брата́ничем Вячесла́ва і Жигмoнта, лише їх ба́тька Карoля IV. Сю
похи́бку Автoра можна було попра́вити на oснoві початкoвого підру́чника....
229. ст.: зарoди ві́дрoдин почина́ли вида́вати парoсти... сти́ль! 233. ст.: на́г-
лї́ша боротьба. м. б.: на́галнї́ша боротьба! 234. ст.: 13. р. з д. перед „oся-
гну́в“ про́пущене „і“, зaто 6 рядків нї́жше чита́ємо: Казимир зго́днє ся...
і при́знав... та потверди́в... і помно́жив... 236. ст.: Пере́кладач незвичайно
любу́є ся в слова́х: черпати, зачерпну́ти (і зачерну́ти), як се бачи́мо з I. і II.
тому підру́чника... Так пи́ше: черпати змі́ст своїх твoрів з мітoльoгії, черп.
розра́ду в надї́ях, зачерпну́ти ба́гатств з торгoвлі, ві́рці о́рганізаці́ї з Асирі́ї,
ві́рці до сво́ї архіте́ктурі зо сходу, зачерпну́ти ві́рців для своїх грoбівни́ць
в Єгип́ті, (I. 26, 36, 42, 76, 103), черпати до́ходи з держави, (II. 118), пи́ше
наві́ть, що можна бу́ти, „ва́віяним ду́хом, зачерпне́ним з За́ходу і з Іта́лії“
(II. 236)! 236. ст.: 18. р. з д. по сл. „Пoсмертним“: про́пущені два реч-
е́ня: „А коли Володисла́в польський згинув під Варно́ю, за́гально при́знано
коро́лем в Угoрщи́ні малолі́тнього Володисла́ва Пoсмертнoго“. Наслї́дком сeго
про́пуску зв'язь га́док не є зрозумі́ла. 236+239. ст.: Я́н; По́ляки не вва-
жа́ють потрі́бним пи́сати: Oleh, Ihor, Światosław, Wołodumug..., то́ж по́що ми
ма́ємо ужива́ти: Я́н? Консеквéнтно хі́ба треба-б пи́сати: Владисла́в, Казі́мєрж..
238. ст.: підсичу́вав неспо́кої. 239. ст.: зложив до́кази. 239. ст.: вель-
можі oсягну́ли пере́вагу і до́пустили до то́го шля́хту — після ори́г. 240. ст.:
корнeту́вати ся з на́годою. 240. ст.: за Васи́ля віднови́ли ся наві́ть (!) в Мо-
скві́ внутрі́шні боротьби (пі́сля ори́г.) Не треба до́казувати, що тут сл. „наві́ть“
ужите хі́бно. 240. ст.: О́рда Кипча́кська! Мов в „Галі́чані́ї“! 241. ст.: мон-
го́льська нево́ля в Москві́ упала (1480. р.) без го́ловного бо́ю, (пі́сля ори́г.),
м. б.: ...без ні́якого бо́ю; зві́стно, що в сї́м ро́ці Москва́ не зве́ла ні́якого
бо́ю з ханoм. 241. ст.: Іва́н III. над наро́доп्रा́вствами Пeкoва і Нов-
гoрoда скрі́пив свою́ пере́вагу... а да́льше... (в Новгoрoді́ В.) зни́щив ре́пу-
блика́нський устрій — Тимча́сом в перші́м реч. треба́ було сказа́ти: „ре-
публи́ками“, а в другі́м можна́ було ужити „на́родо́пра́вство“, так як Пере́кл.
ужив сeго сл. на 123. ст. 244. ст.: цї́са́реке до́сто́їнство (в Ні́меччи́ні) тра-
ти́ть значі́не на корис́ть ста́нів, одна́к (!) вла́да тих (!) у власни́х о́бластях
ро́сте — після ори́гіналу. Щo се бала́мутство́, не підля́гле зовсі́м сумні́вови,
а́тже я́сне, як на до́лони, що га́дка друго́го реч. не лиш не є супе́речна га́дці
першoго, але на́впаки ви́пливає з не́ї безпoсередно́!

Я́к ма́ло вва́жав Пере́кл. на попра́вність, ви́казує вельми на́глядно
тако́ж oтсе́:

Я́к зві́стно, польське „zaś“ можна́ в рускі́м відда́ти відпoвідно́ до
зв'язи́ то́ злучни́ком „а“ (по́найбі́льше), то́ злуч. „але“. Тимча́сом Пере́кл. не
зверта́ючи зовсі́м ува́ги на зв'язь, в ба́гато місцях „zaś“ відда́в зл. „але“, а раз
наві́ть зл. „одна́к“, хоч зв'язь а́ж надто ви́разно вказу́вала, що треба́ було
ужити́ злучн. „а“. З то́го ви́йшли oсь-які́ знаме́нні сти́лістично-льо́гічні

вразки: 130. ст.: Отокар II. добив ся достатків, але (!) цвигучого стану Чех не нарушив наїзд Монголів. 179. ст.: Едвард (англ. король) приневолив Кале до здачі, але (!) посідане того міста забезпечувало Англичанам вступ до Франції. 186. ст.: ніхто не міг ставити опору Орлеанській Діві, але (!) коронація Кароля VII. була видимою санкцією, що він є правим (sic) королем. 186. ст.: Филип бургундський признав королем Кароля VII. Але (!) ...єго перехід на сторону Кароля VII. запевнив сему королеві перемогу. 188. ст.: (в часі папської схизми) богослови бачили єдиний вихід у вселенському соборі, але (!) ...кардинали узнали обидвох пап незаконними. 219. ст.: Людовик XI. заключав з кантонами примире (=союз), але (!) до союзу кантонів приступили нові міста. 227. ст.: в Португалії королівська влада зростає; однак, (!) торгівля достарчала короні значних доходів. 230. ст.: перемоги швайцарських верховників... виказали безхосенність кінноти, але (!) примінене пороху... її повалило. 232. ст.: Свидригайло глядів помирень з Польщею, але (!) Орден (єго союзник) заключив з Польщею мир. Зате на 143. ст.: (18. р. з г.) польське „ale“ хибно віддане злучником „a“ зам. „але“: Правні звичаї зачаті списувати в збірники, а (!) се були праці приватних правників. — Автор протиставить ці збірники державним кодексам.

В першій частині сього тому є таких цвіточок п'ять: 8. ст.: Вандали були зненавиджені... але (!).. утратили хоробрість. 55. ст.: Сучасно з Володимиром Вел. діяв на Угорщині св. Стефан, але (!) уладжене Угорщини наступило в 1000. р. 89. ст.: (Конрад і Людовик VII. вернули з нещасливого походу хрестоносного). Але (!) ті невдачі довели хрестоносців до розчарування. 109. ст.: magna charta запевнювала духовенству свободу, але (!) обезпечувала поселенців Англії перед королівською самоволею. 111. ст.: Інокентій III. розвинув... рішучість, щоби звернути до Іспанії хрестоносний похід, однак (!) перемога іспанського лицарства і чужих хрестоносців зломилася перевагу музультманства! Сю похибку я виказав в рецензії, поміщений в „Ділі“, але Перекл. не поправив її... Чи справді слушність по єго стороні?... Гляди примір. середньов. історію Асмана (1859, II. т. ст. 310), або Корзона (1889, ст. 420). Цікаву періоду нахожу також на 132. ст.: „удав ся до св. Землі, але...“ вернув до Франції, однак (!) не перестав думати... 227. ст.: Але аж 1486 вспів Вартоломей Діац добити ся до південного рубця Африки, який назвав Бурливим, але (!) єго назву змінив король. Не менше цікава отся період (121. ст.): Для Німеччини настав час заколоту..., серед якого усталила ся влада князів, що не потребували оглядати ся на зверхність королів., котрих видвигнуто в незгіднім виборі... З подібних цвіток стилю можна б зложити поважну китицю. Найбільше документні докази уваги Перекладача маємо безперечно в отсих уступах: 205. ст.: п'ять держав (państw)... вирости на перворядні держави, бачили, щоби ніяке (!) з них не звихнуло (!)... рівноваги. 207. ст.: згнобили прихильників, (!) м. б.: згн. противників. Перше tableau на сій стор! 207. ст.: лишив князівство синам, які... були все одною з великих держав (potęg) (!) — Друге tableau на тій самій стор!... 240. ст.: Автор подав користну характеристику царя Івана III., однак зазначив у ній, що цар не був „wojowniczy, ani dzielny“ (= хоробрий), а Перекл. каже, що він „не був войовничий ані... вдатний“!!! Так одним почерком пера зробив з царя, котрого Автор зобразив „справдешнім основником могутости Москви“, нездару а з єго образа карикатуру!...

На сїм кінчу виказ найважнїйших похибок; замічаю, що Перекладач ані одної не виказав!...*)

З огляду на се, що перша часть сего тому (історії середних віків), котру я рецензував в „Ділі“, в без порівняння більше недбало видана, єсьм того пересвідчення, що дидактичні згляди, повага руских гімназій, Наукового Товариства імені Шевченка, котрого Перекладач є звичайним членом, повага ц. к. Ради шкільної краюї, котрої Перекладач також є членом, наконець лболяльність супроти Автора, вимагають, щоби сей підручник (він ще не затверджений) як найскорше усунено з ужитку шкільного. Що так само належало-б зробити і з першим томом, котрий я рецензував мин. року в „Учителю“, признає кожний, кому відомо, як видаєть ся підручники у иньших культурних народів, котрі ми повинні брати собі за взір. Побачимо, як наша власть шкільна поступить у сій справі...

ЗАМІТКИ

до Грецких Вправ Вінковского-Таборского-Цеглиньского.

Вже третій рік уживаю в школі Грецких Вправ Вінковского-Таборского в переводї Гр. Цеглиньского і відчуваю велику вдяку для авторів і переводчика, що зладили нам підручник о много лїпший, чим давнїйші Вправи Шенкля. Оцїнку сего підручника подав др. Смялек в „Museum“ з р. 1899. зом. 7. З его цїнними замітками годжу ся і хочу тут подати лише те, чого Смялек не доглянув, або що в новім виданю для руских гімназій належало би змінити. Сї замітки може придадуть ся на разі тим Товаришам, що вчать після сего підручника.

Ст. 8. Дїла справедливі суть Богу милі, але несправедливі суть Богу ненавистні. — Справедливі дїла суть Богу милі несправедливі ненавистні.

Ст. 8. Contracta O- і A- деклінації. Тут відсилає підручник до §. 19. і 21. грам. Фідерера. Додати треба § 39.

Ст. 11. Indic. і inf. fut. act. і medii. Підручник відсилає хибно до § 71. і 87. замість § 70. і 86.

Ст. 16. Реченє *Περσεφόνην, τῆς Δήμητρος θυγατέρα*, і т. д. належить опустити і лишити відміну ім. *Δημήτρε* принагідній лектурі.

Ст. 16. Nom. propr. на *ης* і *κλῆς*. Місто § 33. грам. Фідерера мав бути § 32.

Ст. 17. Щасливих батьків не все бувають щасливі синове. Тут треба або змінити порядок слів і писати: „Щасливих батьків сини не все бувають щасливі“, або: „У щасливих батьків не все бувають щасливі сини“.

Ст. 19. Посейдон, а ст. 173: Позейдон (лїпше).

Ст. 20. Ахілєя. Лїпше опустити одно „л“ і писати: „Ахіль“, як на ст. 72. Взагалї можна би вже раз залишити в рускїм язичї подвоєне співзвуків в грецких і латиньских іменах власних.

*) Додатково ще зазначую отї похибки: 181. ст.: Роберт ді Геклен, м. 6.: Бертран ді Г. Перекл. по ссував оригінал. 193. ст.: Прокіп Великий не звав ся „Голим“ (за ориг.) лише „Лисим“.

Ст. 27. В однім дні можна часто більше зробити, чим в двох або трох иньших. „Иньших“ ліпше опустити.

Ст. 28. Тразибуль поставив кнець панованю трийцяти тиранів — зробив кнець.

Ст. 28. Маючи до двайцять тисяч пішоходців — двайцяти — піхотинців.

Ст. 32. Кому з'обов'язані ми до більшої вдячності — винні ми більшу вдячність.

Ст. 38. Мило бачити учеників, як учать ся пильно — мило бачити, як ученики учать ся пильно.

Ст. 38. Прикро се, бути побореним від гіршого — дати ся побороти гіршому.

Ст. 51. Спас вітчину з злиднів — зі злиднів.

Ст. 56. Нічого так не бажаєм, як щоби ми причинили ся до щастя своєї вітчизни — як причинити ся.

Ст. 59. Допустити ся провини — провинити ся.

Ст. 60. Лякедаймонці, поборовши Мессенців, одних поубивали, других з них в неволю продали — Лякедаймонці, поборовши Мессенців, одних поубивали, других в неволю продали.

Ст. 60. Вовки нападають часто не лиш на вівці, але також і на людей — „і“ опустити.

Ст. 61. Покликаний до власін, покажись єї достойний — достойним.

Ст. 61. Реченє: *κοῦφος φέρειν δεῖ τὰς παρεσιώας τύχας* опустити. Приходить оно на ст. 64. і там є відповіднійше.

Ст. 62. Кожного дня подаєсь нам від Бога багато добра — подає нам Бог.

Ст. 62. Хто покинув родичів, той покинув багато, але хто покине вітчину, той покине все — той все покине.

Ст. 62. Лихого і несправедливого мужа не поставимо ніколи на свого провідника — своїм провідником.

Ст. 62. *εὐκλεῖν θάνατον* — ліпше *εὐκλεῖν θάνατον* (Фідерер, § 42 б. з.).

Ст. 64. Вороги переняли горожан трівогою і розпукою — завдали трівоги (затрівожили) і довели до розпуки.

Ст. 64. *ἑστάναι, τεθνάναι, δεδιέναι*. Підручник відсилає до граматики Фід. § 107 в. Треба додати § 122, 2 і 124, 1.

Ст. 72. По смерті Патрокля Ахіль присяг — присяг Ахіль.

Ст. 70. Реченє: „*εἰ μὴ φυλάξεις τὰ μικρά, ἀποβαλεῖς τὰ μέγιστα*“, опустити, бо не приходить в нїм ніяке дієслово, подане в заголовку.

Ст. 75. Евридика, вкушена вужем — від вужа.

Ст. 75. Артаксерке велїв постинати голови провідникам гелєнським, котрих Персове до свого табору підступом заманили — що їх Перзове підступом заманили до свого табору.

Ст. 77. Вороги звертають ся в розтіч — ідуть в розтіч.

Ст. 77. Фялип зміг ся в силу через недогляд Атенян — байдужність, легкодушність.

Ст. 78. Славне діло, за вітчину умерти — славне то діло.

Ст. 82. Гелєни здержали напад Перзів, боровшись хоробро — по хоробрій борбі.

Ст. 83. Ксеркс зайняв Атени — заняв.

Ст. 101. *κενός* порожній. Додати: „марний, пустий“, бо інакше переводить ученик уст. 41, 6 „порожні надії“. Виправді є сї значіння подані в грецько-руським словарці, але з початку послугує ученик лише словарцем до поодиноких уступів.

Ст. 100. *γῶψ*, *πός*. В другім відмінку *γῶπός* треба вазначити міру передпоследного складу; іначе вийде в 1. відмін. ч. мн. *γῶπες* місто *γῶπες*.

Ст. 124. *Πᾶς* без родівника значить „кождий“. Отже переводить ученик перше реченє 48. уст. *πᾶς μὲν οὐρανός, πᾶσα δὲ γῆ ἐγκωμιάζει θεόν*: „Кожде небо, кожда земля славить Бога“, очевидно але, бо має бути: „Все небо, вся земля славить Бога“. Треба отже замітку так змінити: „*Πᾶς* без родівника значить: „кождий, весь“.

Ст. 127. зам. 94. „В язичї грецьким можна так як в руським ужити двох або і більше негаций для вираженя запереченої думки. Але в сї ті негаций мусять бути зложені“. Замітка не точна, бо перше переченє може бути і поєдинче, н. пр. *οὐκ ἔστιν οὐδὲν κρείττον ἢ νόμοι πόλει*.

Ст. 127. зам. 96. „Заіменники присвоючі стоять все з родівником“. Так не є, бо они стоять з родівником лише тоді, коли означають певний, знаний предмет, н. пр. *ὁ ἐμὸς ἑταῖρος*, мій товариш (той, а не иньший), за те *ἐμὸς ἑταῖρος* один (котрийсь) з моїх товаришів.

Ст. 128. зам. 109. „По дієсловах: старати ся, стремити, бачити і т. н. лучить ся злучник наміровий *ὅπως* з ind. fut.“. Ся замітка до уст. 101. невідповідна і баламутна. Є тут виправді дієприкметник *βουλευόμενος*, але *ὅπως* від него не зависить. Впрочім форма *πράξω* не є fut., але conjunct. аог. (гл. Krüger, Anab.).

Ст. 128. До уступів 102, і 103. подає підручник за много і то найважнійших граматичних пояснень. Є тут складня речень замірових, услівних, відносних, предметових; крім того наука о бажаннях можливих і неможливих, о переченю *οὐ* і *μή*, optat. pot.

В слїдуючим виданю треба дотичні реченя і замітки розділити між більше уступів, і то поступенно, а не копичити в двох уступах реченя, що вимагають знаня найважнійших частив грецької складні.

Ст. 137. До слів уст. 219. і 220.: *εἰ στρατεύσαντο, τέλος* і *πρὶν διαπράξαντο*, що напечатані розстріленими буквами, нема замітки; за те є до *ἀπῆλθε*, хоч се напечатане звичайним друком. Так само нема замітки до уст. 233. На сей недогляд друкаря звернув також увагу др. Смялек.

В словарці треба було складові части слова відділяти павзою, і то не лише при дієсловах. Се впливає на виговір слів і звертає увагу учеників на словотвір. Отже треба н. пр. писати: *κατα-φανής*, *κατα-σκευή*, *κατ-ήγορος*, *χωμ-φιδιά* і т. н. Первісне значінє повинно все бути і випереджувати дальше; отже н. пр. *παρ-οξύνω* заосмотрюю, а потім спонукую; *κῶδος* слава, окраса (не окраса, слава).

Ст. 134. Треба додати до *ἐνέπλησε* (178, 3) замітку, що се є аог. gnom.

Ст. 141. *Ἀβύδος* Абїда Абїд.

Ст. 141. *ἀγαπάω* люблю; так само: *ἀγορεύω* мовлю, *ποιέω* роблю, *ἐπαίνεω* славлю і т. н. Всюди додати вставне „л“.

Ст. 141. *ἄγω*, додати: „виставляю“ з огляду на 186, 2.

Ст. 143. *ἀναιμάχομαι* піднимаю борбу — счняю.

Ст. 143. Пропущено ім. *ἀνάβασις* (гл. уст. 231).

Ст. 143. При *ἀμάρτημα* додати: „промах“.

Ст. 143. *ἀναβαίνω*, додати: „кажу сідати“ з огл. на 221, 3.

Ст. 144. *ἀναπετάιννυμι*, додати „отвираю“ з огл. на 199, 8.

Ст. 144. *ἀνίημι*, додати з огл. на уст. 161, 4 „даю пільгу“.

Ст. 144. *ἀνίστημι*, додати: „воскрешаю“ (166, 9) і „відбудовую“ (167, 4).

Ст. 144. *ἀπλῶς* прямо, щиро; додати з огл. на уст. 183, 2: „взагалї“.

Ст. 144. *ἀπορία*, додати: „прикре положенє“.

Ст. 145. *κατ' ἀξίαν* після заслуги — по заслугї.

Ст. 145. *ἀξιόω* уважаю за гідного — гідним.

Ст. 145. *ἀποβαίνω* беру оборот, опусти яко польовїзм.

Ст. 146. *Ἀρβηλα, τὰ* Арбеля — Арбелї.

Ст. 147. Опущено: *τὸ ἀρχαῖον* з давен давна.

Ст. 147. *ἀφίημι*, додати: „відсилаю, відправляю“ з огл. на уст. 166, 6 і „розпускаю“ з огл. на 220, 4.

Ст. 147. *ἀφίστημι*, додати: „відвертаю, відчужаю“ з огл. на 162, 5.

(Конець буде).

Оповіщенє.

1. Видїл Філії руского Товариства педагогічного в Тернополи рішив отворити з початком вересня 1902. р. в Тернополи „Інститут дївочий“, в яким знайти можуть приміщенє ученицї шкіл приватних і публичних.

Заряд Інститута дає інституткам за місячною доплатою 40 К: мешканє, харч, опал, свѣтло і услугу; заporučає також педагогічний нагляд домашний і приватну науку рускої історії і літератури без окремої доплати, а науку мови французкої і гри на фортепанї за доплатою, яку означить ся на підставі устної угоди.

Родичі, що хотїли б примістити своїх доньок в Інститутї, зволють зголосити-сь письменно до п. Петра Риппінського, проф. гімн. в Тернополи, найпізнійше до 15. н. ст. червня с. р., а то тим певнійше, що Видїл, відповідно до числа зголошень, найме мешканє і спїзнених зголошень, не буде міг увзгляднити. — Видїл.

2. За приміром Бурси в Стрию рішила Філія руского Товар. педагог. в Тернополи отворити в часї сегорічних вакацій приготовляючий курс для таких хлопцїв, що способлять ся до здаваня в вересні с. р. вступного іспиту чи то гімназії, чи до школи реальної. Сей курс буде тревати від 17. н. ст. липня до 28. серпня с. р., — ученики будуть приміщені в тернопільській „Рускій Бурсі“, — а науку вести-муть рутиновані сили учительські. Оплата за ціле удержанє і за науку в часї сего курсу виносить 32 К, а зголоситись треба найпізнійше до 1. н. ст. липня с. р. на руки Ва. Прокопа Мостовича, проф. гімн. в Тернополи. — Кільканайцятьлітний досвїд поучив, що селянські діти, мимо визначних способностей, задля лихого приготовленя або перепадують часто при вступних іспитах, або приневолені платити дыдактрум; отже щоби сему зарадати, рішено отворити сей курс в надїї, що люди доброї волї звернуть увагу інтересованих селян на хосєнність такого підготованя, заохотять їх до користаня з доброї нагоди і тим робом сповнять один зі своїх обовязків: витворювати руску інтелїгенцію.

За Видїл:

Петро Риппінський, голова.

Софія Левицка, секретарка.

ТОВАРИСТВО „ПРОСВІТА“

при зближаючих ся іспитах в школах народних подає до відомости Сьвітлич Рад шкільних, Впов. сьвященників, катихитів, учителїв і родичів, що книжки накладу товариства, призволені кравною Радою шкільною на премії для учеників, красно оправлені, можна купити

в канцелярії Товариства, Ринок ч. 10,

по слідуєчій ціні:

Розкази про сили природи	40 сот.
Оповіданє о житю св. Бориса і Глѣба	40 "
Повістки для дїтй	52 "
Сестра	30 "
Байки	44 "
Історія Руси ч. I.	40 "
Історія Руси ч. II.	46 "
Лен і коноплѹ	48 "
Про живоплоти і лїси	40 "
Вев'ямин Франклін	32 "
На досьвітках	44 "
Серед ледового моря	50 "
Жите св. великомученика і лікаря Пантелеймона	40 "
Дрібна птиця господарска а великі гроші	40 "
Відерите Америки	44 "
Звірята шкідні і пожиточні	84 "
Кирил і Методий	44 "

Шкільною правописию:

Фінляндія і Сахара	44 "
Повістки (Тіточка Ганна і два старці богомольці)	36 "
Жите св. Отця Николая	40 "
Пасїка	70 "
Молитвеник народний (звичайна оправа)	60 "
Молитвеник народний (лучша оправа)	80 "
Хвалите Господа з Небес (великий молитвеник по ціні 1 к. 80 2 кор. 40 сот., 3 кор. 20 сот. і 3 кор. 60 сот.)	

Всякі замовленя висилають ся скоро і точно.

Образкові видання.

* 8 Звіринськ	20 сот.	4, 5 по 50 сот. разом	90 сот.
* 9 Гостинськ	20 "	опр. 2 кор.	30 "
* 10 Забавки	20 "	*63 Байки Бранчанинова	30 "
* 11 Меніжери	20 "	*64 Робінзон Чайченка	80 "
* 17 Кейточка	40 "	опр. 1 кор.	10 "
* 18 Виночок	40 "	*65 Мірон Пригоди Дон	80 "
* 21 Забавки для дітей	80 "	Кіхота (друге видане)	80 "
* 22 Нашим дітям ч. I.	80 "	опр. 1 кор.	10 "
* 23 " " ч. II.	80 "	*66 Байки братів Грімів	50 "
* 24 Діточі вигадки ч. I.	60 "	96 Дітворяч. 1 кор.	— "
* 25 " " ч. II.	60 "	97 Звірята домашні	80 "
* 26 Наші звірята	80 "	98 Пригоди дітей ч. I.	20 "
* 58, 68 Казки народні ч. I	— "	99 Ах яке хороше 2 кор.	— "
і 2 по 50 сот. разом	— "	100 Для розривки 1 кор.	20 "
опр. 1 кор.	30 "	*101 Гете-Франко: Лис	— "
*60, 62, 69, 75, 76 Казки	— "	Микита (третє цілком	— "
Андерсена ч. I, 2, 3,	— "	змінене видане) 1 кор.	— "
Андерсена	— "	опр. 1 кор.	30 "

Видання без образків.

* 1 Молитвенник народний, 30 сот. в поліотно опрацьований	по 40 сот.
2 Др. Л. Кельнер. Коротка історія педагогії.	60 "
* 3 Кетинця желань 2. розширене видане	40 "
* 4, 5, 6 Читанка ч. I, III, IV. опр. по 40, без оправи по	20 "
* 7 Ів. Левинський. Попались. Різдвяні сцени	20 "
* 12 Вол. Шухевич. Записки школяра.	40 "
* 13 Тарас Шевченка. Кобзар для дітей	30 "
14 Гордієнко. Карпати і Римляни	20 "
* 15 Юлій Верне. Подорож довкола землі	1 кор. 50 "
16 Др. Мих. Начовський. Замітки до науки рускої мови	60 "
19 " " Близни і думи	20 "
20 Дзвінок з 1894 р.	— "
26 Др. Мандибул. Олімпія	4 кор.
27 Віра Лебедева. Гостинськ дітям	40 "
* 28 Василь В.-р. Джонатан Свіфт. Подорож Гульвера до великанів	50 "
* 29 Мальота. Без родина 80 сот. опр.	50 "
* 30 А. Гюлдіньський. Огород шкільний	1 кор. 10 "
31 Салло. Непос, учебник для III. класи гімназ.	1 кор. 20 "
32 Kokuřewicz Józef. Podręcznik dla kancelaryj szkolnej.	1 кор. 30 "
* 33 Л. К. Робінзон неілюстрований	60 "
37 О. Никанковський. Батько і мати, двослів з фортепном	20 "
38 Дніпрової Чайки. Коза дерева	20 "
39 Мапа етнографічна Руси-України	50 "
40 Барановський Приписи до іспитів.	40 "

41, 42, 43, 44, 45 Дзвінок з р. 1895, 1897, 1898, 1899, 1900	по 4 кор.
46 Вол. Шухевич. Від Бесина до Андів	— сот.
* 47 Ів. Франко. Абу Каземові Каші.	20 "
49 Дзвінок з 1901 р.	40 "
50 Остап Макарушка. Короткий огляд руско-укр. письмен.	— сот.
* 54 Тарас Шевченко. Кобзар 2 кор. опр. 2 кор. 40 с. в пол. 2 кор.	30 "
59 Ів. Франко. Коли ще звірі говорили, казки для дітей 80 сот. опрацьований	70 "
61 Віра Лебедева. Малі герої 50 сот. опр.	1 кор. 10 "
* 67 Ів. Спілка. На чужині 40 сот. опр.	70 "
70 Стефан Пятка. Дарунок для дітей 40	54 "
* 71 Оповідання для дітей 40 сот. опр.	60 "
* 72 Мих. Копюбинський Оповідання 40 сот. опр.	54 "
* 73 Олександр Катренко. Оповідання 40 сот.	54 "
* 74 Василь В.-р. Подорож до краю Лялугів 50 сот. опр.	64 "
* 77 А. Кримський. Перекази 40 сот. опр.	54 "
78 Картки з історії України-Руси	40 "
* 79 Д. Н. Маміна-Сибіряка Датчі оповідання 30 сот. опр.	44 "
* 80 А. Пущкін. Байки	30 "
* 81 Марко Вовчок, оповідання. I. часть 30 сот. опр.	44 "
* 82 Марта Борецка, істор. оповід. 40 сот. опр.	60 "
* 83 Ковалів Стефан. На прічках, оповід. 30 сот. опр.	44 "
* 84 Др. Мих. Начовський. Народні Думи з поясненнями, I. ч. 40 сот. опр.	60 "
* 86 Гр. Л. Толстой. Казки 40 сот. опр.	54 "
* 87 Поєми О. Кониського 30 сот. опр.	44 "
* 88 Покарана лож. Коведійка Кучальської 20 сот. опр.	34 "
89 Оповідання М. Вовчка. II. ч. Інститутка 40 сот. опр.	60 "
* 90 Дивні пригоди Конаха Сангіна, I. частина 40 с. опр.	70 "
* 91 Перша Кетичка для малих дівчат. Е. Ярошинської	20 "
* 92 Мадий співання.	20 "
* 93 Клавдія Лукашевич. Серед півтіт, комедія в 2 діях 16 с. опр.	30 "
* 94 Друга кетичка для малих дівчат. Е. Ярошинської 20 с. обі опр.	54 "
95 Шекспір в повістках 30 сот. опр.	60 "
102 Дві могилі Королевского 18 сот. опр.	32 "
103 Англійські казки. 24 сот. опр.	38 "
* I. Леоніда Глібова: Байки.	10 "
* II. III. IV. В. Чайченко. Олеся; Комар; Два оповідання по	10 "
* VI. V. Дніпрової Чайки. Казка про сонце та его сина; Писанка по	10 "
* VI. V. Дніпрової Чайки. Думи про княгиню Кобзаря	10 "
Учитель на р. 1890—1900 по 2 кор. з р. 1901.	4 кор.

Книжки, названі зверху, апробовані Радою Шкільною на на-
городи пильності до шкіль народних. Інститутка і Шекспір в повістках
до шкіль виділових, а "Огород шкільний" поручений до бібліотеки шкільних.

РАДА ШКІЛЬНА КРАЄВА

апробувала слідуєчі видавництва Руского тов. педагогічного на нагороди пильности і до бібліотек шкільних для шкіл народних:

Оповідання для дітей,	40 сот.	опр.	54 сот.
Оповідання М. Коцюбинського,	40	" "	54 "
Оповідання О. Катренка,	40	" "	54 "
Переклади Кримского,	40	" "	54 "
Дитячі оповідання Мамин-Сибіряка	30	" "	44 "
Байки А. Пушкіна,	30	" "	" "
Оповідання Марка Вовчка, Ч. I.	30	" "	44 "
Марта Борецка,	40	" "	60 "
На Прічках,	30	" "	44 "
Народні Думи, Ч. I. Др. Пачовеского	40	" "	60 "
Казки Гр. Л. Толстого,	40	" "	54 "
Поеми О. Кониського,	30	" "	44 "
Покарана лож, Кучальської	20	" "	" "
Малий сьпіваник,	20	" "	" "
Серед цвітів, комедия в 2 діях	16	" "	30 "
Перша китичка, Ярошинської	20	" "	" "
Друга китичка,	20	" "	" "
обі оправлені разом			55 "
Андерсена казки Ч. IV і V. по	50	" "	" "
всі 5 частий оправних			2 К. 90 "
Гете-Франко Лис Микита, третє змі-			" "
нене видане	1 К.	опр.	1 К. 30 "
Дивні пригоди Комахи Санґвіна,	48 сот.	опр.	75 "

Для шкіл виділових апробовані:

Інститутка М. Вовчка	40 сот.	опр.	60 сот.
Шекспір в повістках.	30	" "	60 "

Заходом і коштом Руского тов. педагогічного вийшли слідуєчі ілюстровані книжки:

Ах яке хороше, ціна	2 К.	
Для розривки	1 К.	20 h.
Дітвора	1 К.	
Приятелі дітей	2 К.	20 h.
Малі зьвірята		80 h.

Передплата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГОВ.

Редакция
ул. Собіщини
ч. 7.Администрация
ул. Софії
ч. 9. а.Неопечатані ре-
кламациі без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Із загракичної літератури.

Liberty Tadd: New Methods in Education. (London, 1901).

Книжка проф. Тедда, славного педагога і директора різних шкіл у Філадельфії, містить в собі цінні вказівки, як розвивати руку, око і ум дитини, щоби виробити лучність думки з ділом.

Вона викликала чимале заінтересоване у педагогів цілого світа, бо, як сам автор каже: „Те, що в сій книжці подає, вправді не певних, але плід довголітніх моїх досвідів над багатьома, багатьома дітьми“.

„В вихованю дитини, — твердить автор — умовий розвій повинен іти в парі з розвитком фізичним і естетичним. Дитина, в яких небудь умовах на-ходить ся, все має право до роскоші, що пливе із знаня краси в природі і штудії. Нашим обовязком є навчити її, як має в оточеню своїм видіти: добро, правду, красу“.

Говорячи про розвиток руки і ока, не думаємо через се дітви вчити ремесла, бо се виробило би із них лиш автомати-машини. Дитина в початках не повинна знати иншого начиня як лиш ум, око і руку. Що за хосен, коли ученик збудує яку машину, або довершить яку роботу чисто механічно, на-коли его питомий організм не розвитий, рука невправна, око непевне, а ум не в рівновазі? Вироблюване механічної зручності радше шкоду приносить дитині чим хосен. Я іспитував багато учеників у всіляких заведенях та пересвідчив ся, що не годні собі просто поради без шестерні та лінії. Коли напротив малі дітви, при одвітній вправі руки і ока по кількох неділях зовсім легонько довершують робіт, яких тамті без помочи т. в. самотійно не довершать ніколи“.

Щоб осягнути ціль пропоновану автором, треба:

- 1) Оздібнити дитину до контролювання мізку, ока і руки.
- 2) Через повторюване деяких відповідних чинностей виобразувати не-зручні мязові рухи а виробити легкість, пропорцію, докладність та ніжність в роботі.

3) До роботи вживати всіляких матеріалів, як паперу, дерева, глини, щоби дитина набрала здібности довершування своїх помислів у всіляких формах.

4) Улегчити дитині укріплене в пам'яті наперед образів з оточення, по-статий звірят, цвітів, комах, коня і т. д. відтак форм взятих з творів штуки чистої і штуки орнаментової, заохочувати, щоби творили самостійно при ужиттю всіляких матеріалів.

Автор не кладе головної ваги на конечність вправляння обох рук і рисовання з пам'яті, але вимагає, щоби при науці держати ся концентровані всіляких галузей праці. Дитина не повинна по черзі переходити курсу рисунків, модельовання; але від найменчих літ повинна рисувати, моделювати, різьбити, все разом. Як рисувє на папері, а відтак зараз виліплює се в глині, одержує всілякі можливі комбінації завдяки різним матеріалам.

Як присилуємо дитину, щоби самостійно творила форми на глині, на папері або на дереві, то покликаємо до життя дрімаючого в кожній дитині творчого духа. Дитина беручи предметом своїх праць природу, вчить ся вишукувати в ній красу, а се в пізнійшій часі може статись осолодою життя.

Чи-ж се річ конечна, щоби дитина так званих „низших клас“ мала тісний ум? Протини, навіть найнижші суспільні верстви дадуть ся духово двинути через відповідну естетичну культуру в дитинячім віці. Як дитина, обсервуючи природу, пізнає такі об'яви, як діланє огня на тіло і т. п. так само, обсервуючи природу, навчить ся розріжнювати правду від фалшу, красу від бридоти. Такі перцепції, скріплені силою привички, мусять затвердити ся в умі дитини через повторювані умні обсервації і зв'язь гадки з ділом.

При початковій науці добре, як дитина рисувє на великих таблицях, бо має рух, робота іде на широку скалю; дрібні рисунки недоцільні. Діти не потребують з напруженням всматрувати ся в свою роботу, що причинює ся до коротковорости.

Автор завдяки довголітнім дослідям дійшов до пересвідчення, що майже всі діти мають здібности рисункові, які, коли-б їх належито виробити, ратували-б одних від нужди, другим упрямнили би життя. Домагаючись, щоби усі діти працювали над виробленем мізку, ока і руки, автор не бажає собі, щоби усі діти займались яким ремеслом, але цілком справедливо доказую, що користь із сеї праці зискана, придасть ся в кождім заводі. Сьвященик, лікар, адвокат мусять посідати здоровий суд о річах і бодай яку таку дозу творчости. „Я бачив — пише автор — багато лікарів-хірургів, яким дуже придала би ся зручність в руках, а ніхто в них сього не виробив в їх дитинстві. Житє, се ряд научок, які треба пережити, щоби порозуміти їх. Досвід а не пам'ять є матір'ю гадки“.

Нинішня медота виховання обтяжує ум і пам'ять вивченими словами. Наука через слова викликає за слабе вражінє на умі. Діла голоснійше говорять, чим слова. Слова се пустий звук, наколи їх не супроводжає ясне понятє предмету, який вони означують. Слова символізують ідеї. Для дитини слова символізують її ідеї питомі. Тому ми повинні старатись, щоби дитина; 1) набрала понятій; 2) щоби сї понятя прибрала в відповідні слова; 3) щоби комбінувала сї понятя і слова з відповідною чинністю. Ми надто часто ведемо діти до книжок, як до жерел інформації, замість їх вести до правдивого жерела т. є. до природи і досвіду. Коли достатчуємо їм відомостей виключно лиш з книжок, внаслідку одержуємо убуток енергії і животних сил. Навряд, черпаючи знанє прямо від природи, скріплюємо енергію, животність, поми-

словість, даємо імпульс до ділання. Ми не повинні прямо з природи лиш черпати відомости, але повинні упорядковати їх та так приворувати, щоб вони стали наче нашою частиною і щоб ми могли їх вихіснувати в кожній хвили. Голова, рука і серце так тісно з собою звязані, що не можливо працювати над одним без впливу на друге. Др. Бал'є каже: „Всяка праця руки і ока викликає працю мізку; не можливо відділити ручної праці від умової“. Рисунки треба уживати до витворювання гадок, так як слова або письма, бо, добуваючи докладність перцепцій, здобуваєш і можливість їх легко виразити.

Дитина часто рисуєчи набирає поняття про красу, чує потребу краси і розвиває в собі замиловане до занятя. Діти непривичні до рисуєчу надто багато часу переводять на читаню, а в наслідок того всяка иньша робота ставє для них тяжкою. У більшости людей треба вирабляти охоту до роботи.

Так в штуці, як в кождім ремеслі, де вимагає ся рисуєчу, конечно потрібно здібности захованя форм в пам'яті. Найлучший такий ремісник, що вже очима уяви бачить се, що має зробити, заки ще взяв начине до рук. Та здібність ума конечно потрібна всім, що не хотять держатись рутини, як стратегікам, артистам і н.

В давній едукативній системі посьвячували весь час головно на вивченє слів печатаних, писаних, виворюваних; а так діти вивчують ся слів (символів ідей) коштом самих же ідей.

Зір через се незвичайно мучить ся, вкорочуєш луч видженя, а дрібні рухи при писаню викликають часто всілякі нервові слабости. Часть часу, яку посьвячує на писанє, належало би ужити на ширші рухи руки і рамени, вправа в палцях прийде пізнійше. Використуванє ока і уха в старій методі не лиш шкодить очам, але вичерпує пам'ять.

Нова метода домагаєш, щоби використати усі дороги, які ведуть до ума дитини. Оком, дотиком, силою м'язів, слухом і мовою дитина собі і пізнійше просвоїть вражіня і зможе їх виразити. Раціональне вирабляне руки ось підстава елементарної едукатії, бо-ж „рука начине начинь, а ум форма форм“, як сказав Арістотелєс. Через звязь, яка є між мізком а рукою, витвори природи стали чоловікови позиточними. Рука повинна бути так само завсїгди готова на услуги ума, як язик. Наука з книжки не дасть сього; се дасть ся осягнути лиш раціональним вправлюванєм руки в епосі розвтку дитини.

„На виставі в Чікаго — пише автор — заставив я сильце на учителів рисуєчів в формі великої деревляної таблиці. На тій таблиці виставляв я сотки учителів на пробу, і показало ся, що лиш чотирох на сто вміло рисувати, то значить, що вміли виразити рисуєчком свої думки. Прочі держались невідільничо моделів. Дивувались навіть, як можна вимагати, щоб рисували без взірця. Тимчасом діти, які я від дитиньства вів після моєї системи цілком легко виразили рисуєчком форму сього, чого вправді перед собою не бачили, але що мали сильно утверджене в умах.

Науку треба зачинати від найпростійших ліній, від найзвичайніших предметів, які дитина завсїгди видить. Тут учитель має широке поле до вивизеканя цікавости дитини, коли буде звертати їй увагу на все; тоді дитина привичєш ся глядіти, обсервувати, застановляти ся.“

„Вертаючи до вистави — каже дальше автор — я бачив дуже багато рисуєчів, що мали доказувати поступ в науці рисуєчу і вправу дітий в тім предметі. Чи ж не були се вічно ті самі ремієннічі випалюваня руки? Ті всі

бляки, призми, кістки свідчили найкраще, що дітий вивчили як попугаїв, але не навчили мислити. В їх роботі пробивався шаблон, а нічого духа. А однак найшов я також кілька okazів праці новітньої школи, де діти з пам'яті рисували чи малювали правдиві осінні листя, овочі мушлі.

Автор рішучо протестує проти цього, щоб рисунку учив такий, що сам не вмів рисувати.

Так звані „рисункові системи“, що опираються на рисованню „геометричних форм“ або „предметів опертих на геометричних формах“, не мають ніякої рації встановлення, мучать лише дітий та приучують їх шукати в кожному предметі подібності до цих форм. Після автора це щось основно злого. Учням дітий досматруватися не подібностей але різниць. Заосматрується їх обсерваційна здібність, коли пічнуть мізкувати, чим один предмет різнить ся від другого. Це нерозумно приміром рисуєчи циліндер вмаляти в дитину, що скло від лампи, морква, бутелька і т. и. збудовані на основі циліндра, для того, що ці предмети щось по троха один подібний до другого. „Для мене, — каже автор — не видно, щоб ті предмети були подібні і я не здивав здібної дитини, щоб в своїм умі ці предмети виділа подібними. Геометричні форми треба зіставити на їх властивім місці; для дітий вони абстракція, а в початках свого розвитку дитина не повинна мати нічого до роботи з абстракціями“... Заки дитина дійде до поняття типу форм, мусить собі в умі виробити запас природних форм, від яких одержуємо ідею типу. Коли добре познакомились ся з яблуком, мячем, банькою з мила та иншими круглими річима, аж тоді піїме абстракційну кулю.

Також звертає автор увагу, щоби дітий не вчили пізнавати краси, з кольорованих паперів. Чи ж ми бачимо на цв'ітах, мушлях, камінях, метеликах, комах, птахів такі сврі тони, на які дитина дивиться, коли їй підсунуть під очі ярко намальовані паски на папері.

Коли вправляємо праву руку, чомуж ліву маємо цілком занедбувати? Не тому, щоби і лівою рукою рисувати чи малювати, але для фізіологічної координації ми повинні рівночасно працювати і над лівою рукою. Біологія вчить, що чим більше скоординовані змісли до гармонійної праці, тим ліпше.

Працюєчи правою рукою, — уживаю лівої сторони мізку, працюєчи лівою, побуджую праву часть мізку до праці. При розличних рухах, розличні осередки мізкові працюють. Далеко усовершенять ся умові сили, як всі мізкові осередки будуть зневолені до праці. Досвід вчить, що коли лівої руки не занедбуємо, права усовершенять ся.

Давнійше вважали науку рисунків, як річ цілком окрему, відповідну лиш для дітий до того уздібнених. Це рішучо хибне твердження. Рисунок і вправа руки — це власне найвідповіднійше для нездібних дітий.

Возьмім приміром під увагу сільські школи, де діти мають вчитися по трохи читати, писати, рисувати і більше майже нічого. Якою незвичайною підмогою в їх образованню має бути рисунок, наколи учитель потрапить его заосматрувати як слід! За дверима школи в цілий світ. Діти зносити-жуть: рослини, комахи, цв'іти, каміне, овочі, риби, раки, мушлі та рисуєчи їх будуть собі присвоювати відомости про цілий світ. Далеко охотнійше приймати-жуть всяку науку, коли їм відкриють ся верота того зачарованого світа, про який мали лиш слабе поняття. Діти хліборобів дізнають ся всього про птахів, комах, рослини, як те все росте, як на них впливають атмосферичні зміни; а це буде для них і цікавійше, і користнійше, чим сухі відомости про людей та дер-

жави, що давно загинули. Не скажемо, щоби діти не вчили ся, але радимо, щоби перші відомости побирали з окруження.

Автор наводить слова Мессонієра, який вважаю чи, що рисунок повинен бути основою елементарного образования, так говорить: „Тяжко повірити до якої висоти може дійти інтелігенція дитини, наколи навчимо її дивити ся. Рисунок, се одинокий язик, яким все можемо добре виразити. Форми чогось, хоч як не вдатно нарисовані, ліпше дають понятя про даний предмет, чим найкрасші слова якими про него оповідає ся. Рисунок се правда, а про правду повинно ся викладати всюда“.

Ось квінтесенція того, про що в сій вельми цікавій книжці пише ся. В ній не збуває ся читателя фразеологією, але дає ся цінні вказівки учителям і цілим рядом ілюстрацій пояснює ся, яким чином ся метода дала впровадитись з найкрасшими вислїдами в ріжних школах Америки. (вгд)

Фонетичний і психічний розвій мови.

(Дальше.)

Resumé.

Наколи близше приглянемо ся наведеним таблицям засобу дитячих слів, побачимо кілька дуже інтересних прояв, важних з огляду фізіологічного як і психологічного.

Про відношене пересічної скількості ріжнородних клас слів, скаже нам багато слїдуюча табеля; з 5400 слів згромаджених в повизших таблицях*) в:

60%	імеників
20%	дієсловів
9%	прикметників
5%	прислівників
2%	заїменників
2%	прііменників
1.7%	окликів
0.3%	злучників
100%	

Імеників є менше як оден процент подуманих, всі иньші суть менше більше імена осіб або добре дитинї знайомих предметів.

Прикметники висказують в більшій части понятя величини, тепла, зимна; иньші добре знакомі.

Порівнюючи наведену табелю пересічної скількості дитячих слів з табелею подібною, вказуючою нам пересічну скількість слів дорослого чоловіка, можемо дійти до інтересних конклюдзий.

*) Я подав лиш декотрі табелї — наведені тут обчислення робив Тгасу після своїх табель, послуговував ся однак і табелями Holden-а Humphrey-а.

Kirkpatrick так представляє відношення слів дорослого чоловіка :

60% іменників
11% дієслів
22% прикметників
5,5% прислівників

Коли лише два перші ряди сеї таблиці пізнаємо і порівнюємо з двома першими рядами дитячої таблиці, то видаєсь нам, що процент іменників перевищує о много процент дієслів. Такої консеквенції не можемо однак витягати, поки нас докладне розсліdжене сеї справи не уповажнє.

Щоб доказати, що дитина скорше виучує ся іменників, як дієслів, мусимо спромогти доказати, що число її іменників до числа іменників уживаних дорослим в більшім є відношенню, як число дитячих дієслів дорослого чоловіка.

Представмо сю справу символічно :

$n =$	відношенє	іменників	в	скарбниці	слів	дитини
$N =$	"	"	"	"	"	дорослого
$v =$	"	дієслів	"	"	"	дитини
$V =$	"	"	"	"	"	дорослого.

Наколи отже дитина вчить ся скорше іменників як дієслів, то відношенє n до N буде більше як v до V . Порівнюючи однак обі табелі бачимо, що власне є зовсім противно ; бо

$$\frac{n}{N} = \frac{60}{60} = \text{але}$$

$$\frac{v}{V} = \frac{20}{11} = 1,81$$

Іньшими словами : дволітна дитина зробила при виученю ся дієслів в приближеню два рази так великий поступ, як при виученю ся іменників; видимо се докладно з таблиць Тгасу-а і з таблиць Kirkpatrick-а о словах дорослих осіб.

Порівнюючи прикметники з прислівниками побачимо ту саму прояву в користь послідних. Та обставина, до тепер майже неперевірювана є немалої ваги для філльоогії, як і для педагогії і психології. Бо она по перше підпирає розсуд, що придбанє мови у одиниці як у народів поступає тими самими дорогами і переходить подібні ступені. Мах Müller каже, що первістні корені санскриту індогерманських мов, виображували лиш дійства а не предмети, що у сеї раси найвчаснійші понятя — були лиш понятями движеня (руху) і чинности.

Тгасу порівнюючи скарбниці слів 25 дітей, знайшов, що понятя найважнійші для духа дитини і найчастійше убрані в слова, суть понятями дійства а не предметів. Дитина вчить ся скорше уживати слів дійства (дієслів) як слів предметів (іменників), подібно і слів описуючих дійство (прііменників) о много скорше, як слів описуючих предмет (прикметник).

Подруге стверджує повизша обставина прінципи Fröbl-а, на котрих чимраз більше основує вихованє дітей, іменно тим, що наглядно доказує, що вихованє найприроднійше (а проте і найлекше і найскорше) все поступає наперед в діяльнім напрямі. Най дитина щось робить, най не заховуєсь пасивно але активно, то певно і неодного скоро навчить ся.

Городи дитячі се втіленє сеї ідеї, так старої як Арістотелєс, котрий між иньшими говорить: „Вчимо ся штуки через се, що вправляємо ся в тім, що будемо робити, наколи вже сего навчимо ся; ставємось будівничими через гру. В сей спосіб і виконувая чесних чинностей робить нас чесними, а довершенє діл повздержливості і відваги робить нас повздержливими відважними“.

Пригляньмось тепер о скільки поодинокі звуки суть лекші або труднійші до виговору.

Подана низше табеля вказує нам пересічну скількість звуків початкових. При вї укладаню не звертав Тгасу увагу на англійську правопись, лиш уложив вї після дійсних звуків, котрі дитина виголошує.

З 5400 слів зачинають ся:

11 ⁰ / ₀	на	звук	b
10,3 ⁰ / ₀	„	„	s
9 ⁰ / ₀	„	„	k
8 ⁰ / ₀	„	„	p
6,1 ⁰ / ₀	„	„	h
6 ⁰ / ₀	„	„	d
6 ⁰ / ₀	„	„	m
6 ⁰ / ₀	„	„	t
5,2 ⁰ / ₀	„	„	w (слабе u)
4 ⁰ / ₀	„	„	f
4 ⁰ / ₀	„	„	n
3,2 ⁰ / ₀	„	„	g
3,1 ⁰ / ₀	„	„	l
3 ⁰ / ₀	„	„	a
3 ⁰ / ₀	„	„	r
2 ⁰ / ₀	„	„	i (ай)
2 ⁰ / ₀	„	„	sh (ш)
1,3 ⁰ / ₀	„	„	th
1,2 ⁰ / ₀	„	„	e
1,1 ⁰ / ₀	„	„	o
1 ⁰ / ₀	„	„	ch (тш)
1 ⁰ / ₀	„	„	j (дш)
1 ⁰ / ₀	„	„	y (і)
0,8 ⁰ / ₀	„	„	u
0,5 ⁰ / ₀	„	„	v (в)
0,2 ⁰ / ₀	„	„	q

Бачимо в тій таблиці перевагу співзвуків яко початкових в дитинячій мові. Противно самозвуків знаходимо дуже мало, хоть они без сумніву є перші, котрих дитина уміє уживати.

Вказує нам та табеля і те, що „k“ яко звук початковий стоїть о много више від p, m, s, b. Проява та зовсім не стверджує теорії голошеної многими займаючими ся справою розвою дитячої мови, будьто би дитина до початкового придбання слів вибирала ті звуки, до котрих виговору потрібні суть ті части апарату голосового, котрі найлекше побачити можемо, як приміром губи і т. п. Після сеї теорії повинні не лиш p але і e, m, f, sh, th, і т. п. заняти в таблиці више місце, бож до їх виговору потрібні рухи суть докладно видні, противно k, котрого рухів зовсім не бачимо о много повинно знизити ся.

Ту бачимо зовсім щось протилежного; к стоїть в таблиці початкових звуків на 3 місці, наколи th, котрого рухи суть дуже докладні заняло аж 18 місце. Се здаєсь доказувати, що дитина вчить ся вимову слів не вдивлюванем ся в уста сего, котрий в її присутности говорить; здогад сей стверджує і Schulze, котрий заобсервував в многих случаях, що дитина звичайно вдивляє ся в очі а не в уста говорючого.

Реасумуючи се, можемо коротко сказати, що нема найменшої підстави твердити, щоб перші прояви дитячих голосів творились через наслідуванє звуків і їх рухів, протвнно маємо багато доказів, котрі промавляють за тим, що ті перші прояви суть відповідно до свого характеру чисто імпульсивні. Суть они лиш результатом надвижки сили движення (руху), котра і в иньших сторонах дитячого життя так сильно проявляє ся.

(Дальше буде).

Іван Коссак.

Про діяльність виховавчу.

Вихованє може тільки тоді бути успішним і досягнути добрі успіхи, коли вихователь знає, як слід, виховавчі средства, знає їх вартість оцінити і відповідно примінити. Вихователь мусить також знати засади вихованя і ціпко їх придержувати ся. Уладженє після певного пляну поступованє вихователя в уживаню средств виховавчих задля досягненя задачі вихованя звуть методою вихованя. Метода повинна звертати увагу: 1) на ціль вихованя, що завсїгди є та сама: витворити моральний характер, і ще два иньші чинники, іменно ж 2) на індивідуальність вихованка, 3) на зовнішні обставини, що вихованє супроводжають. Метода обіймає ріжні напрями виховавчої діяльності як дозїр, плеканє, педагогічний ряд, занятє, товаришованє, виправ, поученє, многосторонність інтересу і образованє характеру.

1. Дозїр.

Дозїр є або слїдженєм (стиженєм, обсервациєю) вихованка, щоби пізнати єго індивідуальні питоменности і напрям єго тїлесного і душевного розвою, або є надзором (контролем) над поведєнєм і діяльністю вихованка, щоби держати єго в відповідних межах і щоби єго охоронити від усяких небезпечєств, моральних та фізичних шкід. Стиженє за індивідуальністю вихованка показує вихователеви, яких средств супроти него в вихованю має уживати, щоби ціль вихованя тим певнїше досягнути. Дозїр конєчний, так в домашнїм як і в шкільнїм вихованю, бо дитина при своїй малій віжі (відомостях) і зручності, при слабій волї, при тільки некорисних внїшних впливах, може легко допустити ся ріжних переступєств і може взагалї зіпсувати ся. Дозїр не повинен ніколи прибирати огидного виду потайного вивїдуваня, чи то безпосередного через вихователя самого, чи то посередного через иньшу дитину, бо такий поступок зражає вихованка до вихователя, а крім того робить

єго недовірчивим і скритим. Відповідно до розвитку вихованка виступає дозір в формі чимраз то лагідніший, щоби вихованок навчився сам поступати і сам собою кермувати.

В школі, в класах, головню низших, не повинні діти ні хвилинки оставати без педагогічного дозору; одна хвиля без дозору може заподіяти, що непорочна душа незіпсованої дитини заразить ся отрутою зіпеутя від дитини морально підкошеної, поминувши вже й ту обстанову, що хвиля недогляду вистарчає, аби справити каліцтво або й иньші подібні шкоди, які годі направити, а за які відвічальність опісля тяжить на учителю, яких він ані сам собі не простить, ані люди єму не подарують. Такий дозир наказыє виразно „Порядок шкільний і науковий“ підчас павз і перед початком шкільної науки.

2. Педагогічне правління.

Побіж рухливости дїтвори і похопу до діяльности проявляє ся також загально в більшій або меншій мірі похопність і неповздержність, рівно-ж склонність до самоволї, себ-то до виконування усяких примховатих забаганок. Сї примховаті забаганки і ся самоволя дїтвори суперечать не тільки загальному порядку та утертим звичаям і обичаям, але они виходять частогусто на шкоду молодїжи, справляють сумні наслідки для організму (тіла) і для правильного розвитку духа; — отже конечна річ, гамувати таку самоволю молодїжи, при звичаючи єї, хоч би навіть примусом, до пошани і приняття товариских порядків. Порядок товариський відносить ся до осіб, предметів, часу і обичаю.

Всякі чинности і зарядження вихователя, що мають на цілі гамувати і усувати самоволю вихованка, а місто того держати єго в межах товариського порядку (домового, публичного, шкільного), називаємо педагогічним правлінням. Педагогічне правління не є ще властивим вихованем, тільки приготвляющею діяльністю, безусловною умовою виховання. Який же є обєм педагогічного правління? Педагогічне правління старає ся перед усім усунути все те, що стоїть на перешкодї властивому вихованю, себ-то науцї і провадженю молодїжи, отже викорінює неточність, несупокій, нелад, лїнивство, нерозсудність, марнотравство, а місто того при звичаює до точности, супокою, порядку, харности, пильности, розсудку і ошадности. Взагалї стремить правління до того, щоби видобути вихованка зі стану неокресаного. Педагогічне правління потрібне як в домовім вихованю, так і в шкільнім, а послугує ся відмовою, приневоленем, розказом, заказом, погрозою і карою. Педагогічне правління називають звичайно карністю.

Гербарт, творець научної педагогіки, — котра старає ся науку виховання видвинути до ряду строгих наук, що опирає вихованє зглядом ціли на етицї, а зглядом средств на психологїю, — відріжняє три відділи в тій науцї: педагогічне правління, науку і провід молодїжи. Єго педагогічне правління відповідає тому, що називаємо звичайно карністю, одначе Гербарт називає і провід карністю. Думку Гербартівської научної педагогії переняло велике число німецьких педагогів, іменно-ж Lindler, Rein, Kern, а перед усіма Ziller Vogt і Stoy, що заложив був навіть по думцї Гербарта в Лїпську виховавчий заклад. Научна педагогія має ту добру прикмету, що всі єї подробицї уложені в щільній звязи і в однолітїм системі, однак спосіб представлення справи є надто науковий і через те неприступний.

Гербартівська школа стрінула поміж новітніми педагогами німецькими противників, а подробиці, висновані єї прихильниками, мусять часто улячи острій критиці.

Пірамович подає в „Повинностях учителя“ дуже влучний начерк карності в П. розд. ч. II., про правління школи і поступоване з дітьми. „Поважне і сталє правління припоручених до вихованя дітей, є в самій річї карність. Але під нею не належить розуміти тільки власть і звичай караня; таким чином сталаби она дітям ненавистною, бо їх треба добрими способами провадити до чесноти і до науки, була би найчастіше нехосенною; учитель має в своїм правліню і завідованю дітьми тільки те говорити і робити, що би їм вийшло на добро.

Під тою карністю розуміє ся удержуване дітей у відповіднім послуху, розсудний, справедливий і уміркований ужиток кар, заразом напominаня, нагани, похвали і нагороди. 1) Послуху дізнаєш, коли з'єднаєш собі їх любов і пошану; бо так дорослі люди, як і діти, слухають радше і ліпше того, кого люблять і поважають. 2. Не думай, що з'єднаєш собі послух, коли безнастанно будеш гримати на дітей, а не лагідно розказувати. Погладжена, похвалена дитина ще й випередить твої розкази. 3) Не змінй способу правління і твоїх розказів; така непостійність учителя справляє у людей легковаженє, проволоку у виконаню і совершенний непослух і т. д.“

3. Плеканє.

Плеканє, се-б то опіка, що піддержує ся дозором і правлінням, має на оці передусім фізичне вихованє і полягає на заспокоюваню потреб вихованка. Що до способу заспокоюваня потреб буде педагогічна опіка уникати розніжнення, а в загартованю не буде пересажувати. Коли людські потреби є вислідком похону і родять бажаня і охоту, то й опіка, призволяючи й відмовляючи, впливає тим самим на напрям волі, отже стоїть в звязи з метою вихованя.

4. Занятє.

Занятє є вельми позиточним чинником виховавчим, бо береже від лїнивства і ріжних хиб, які лїнивство родить, вправляє увагу, ба навіть впливає й на обичайність, займаючи ум вихованка і охороняючи его тим від усяких манівців. Занятє може бути забавою або працею.

Забава, іменно-ж для дітей, є відповідним занятєм, коби лиш при тім образувала змисли, знаряди, рухи, фізичні сили, голос або иньші здібности.

Забави, що полягають на вправі фізичних сил, головно-ж мязів і ока, мають чимале значінє виховавче. Вже у старинних була „Палестра“ передсїнком науки. Звідси грецке прізвище „Гімназіон“, що означало спершу бовище гімнастичне, а стало пізнійше іменем заведеня виховавчого взагалї.

Здорові й сильні народи клали завсїгди велику вагу на фізичні забави. Доказом того є Англія, де до нині в колежіях і в родиннім житю гри на вільнім воздуєї удержують сьвіжість і свободу ума, що образують зручність і звинність, виробляють притомність і відвагу, підносять товарискість. Коли славний учений Марс Мілер зацінив систему вихованя англійського, відповів один Англієць, що битви під Quebec і Waterloo, в котрих дали Англії докази незломної бодрости, холонокровности і витривалости, були виграні вже 20 лїт передше, коли їх богатирі ще хлопцями і недолітками зводили дитячі боротьби на толоках колеїїв в Oxford, Cambridge і Eaton.

Гімнастика і різні гри гімнастичні починають здобувати собі чим раз то ширше поле в вихованю. Отже учитель повинен як найчастіше впроваджувати дітий вільними днями на поле, в ліс, щоби там грали ся під его оком. Грища гімнастичні вельми пожадані.

Праця має вартість незрівно вишшу чим забава, бо вона уморалнює чоловіка, вимагаючи від него, щоби він поконував лїнь, уживав сили навіть аж до утоми, відмавляв собі вигідностей і приятностей, а жадаючи ніколи навіть пожертвованя. Крім того образує праця увагу, думанє, витривалість, волю.

Деякі новіші знамениті педагоґи жадають з огляду на педагоґічне значіне ручної праці, щоби впроваджено до шкіл для хлопців обовязкову науку ручних робіт, т. зн. науки зручності.

До таких ручних робіт у школах надає ся передусім столярство, токарство, сницерство. В дівочих школах є наука ручних робіт жіночих вже здавна обовязковою. В Швайцарії, і в школах деяких иньших країв заведено науку зручності (ручних вправ при помочи найпростіших знарядів) для хлопців. Ся наука зручності називає ся „slöjd“. І у нас проявив ся послідними часами також сильний рух в тім напрямі.

ЗАМІТКИ

до Грецьких Вправ Вінковского-Таборского-Цеглинського.

(Конець).

Ст. 148. При *βέβαιος* додати „трівкий“.

Ст. 148. *Γαυγάμελα*, і *α* *Γαυγάμελα* — Гавгамелі.

Ст. 149. *γεφυρόω* збиваю міст на чімсь — кидаю міст через що.

Ст. 150. Пропущено: *διαφέρομαι πρὸς τινα* різнию ся з ким, сварю ся з ким.

Ст. 150. При *διάνοια* розум, додати: „розвага“.

Ст. 151. Пропущено: *διώκω* і *διώξις* (уст. 234, 3).

Ст. 152. Пропущено: *εἶλα* (уст. 184, 2).

Ст. 153. Пропущено: *ἐλέεω* (153, 3).

Ст. 153. *ἐναντίος* противний, додати: „з переду“ (*τραῦμα*).

Ст. 154. *ἐντίθημι* вкладаю, додати: „вціпляю“ (153, 3).

Ст. 154. *ἔξω* з gen., додати: „понад“ з огл. на 190, 5.

Ст. 155. *ἐπὶ* з dat., додати: „за“ (168, 1).

Ст. 155. *ἐπιδείκνυμι* показую, заявляю; додати: „представляю, описую“.

Ст. 155. *ἐπιχειρέω*, додатв: „стараю ся, пробую“ (з огл. на уст. 210, 4).

Ст. 156. *ἐδπραξία*, plur. по в о д ж е н е — доля.

Ст. 157. *ἔχθρα* ворожба — ворожда, вражда.

Ст. 157. *ἐσφνής*, додати: „рослий“.

Ст. 158. *ἡμερος*, додати: „лагідний“ (уст. 187, 3).

Ст. 158. *Ἠλύσιον* елізейські поля — елїзійські.

Ст. 159. *Θερμοπύλαι* Термопилѹ, яр межи Тесалїєю а Грецією — вузина межи Тесалїєю а середною Грецією.

Ст. 159. *Θράξ*, — *Θράξ*.

Ст. 159. *Ἰλισός* ріка, що над нею були положені Аteni — *Ἰλισός* ріка, що над нею розложились Аteni.

Ст. 160. Пропущено *ισχύω* (158, 9).

Ст. 160. *κάθημαι*, додати: „сиджу спокійно, з заложеними руками“ з огл. на 190, 2.

Ст. 160. *καθίστημι*, додати: „роблю“ (162, 8) і *εἰς τὴν ἀρχὴν καθίστασθαι* вступити на престол (175, 2).

Ст. 161. *κατασβέννυμι*, додати: „упокорюю“ з огл. на 200, 5.

Ст. 162. *κομίζω*, додати: „Pass. приходжу, їду, вертаю“ з огл. на 137, 6.

Ст. 162. *Κούναξα*, *αἰών*, *τά* Кунакса — Кунакси. Пор. Борковский, Зоря, 1886, с. 324.

Ст. 164. *Λητώ* Лета — Лятона. Пор. Борковский, л. с. ст. 323.

Ст. 164. *λόγος*, додати: „розум“ з огл. на 208, 4.

Ст. 166. *Μίλων*, атлет з Кретони — Кротону.

Ст. 166. *μνᾶ*, міна вартости 100 драхмів — драхм.

Ст. 169. *οὖν*, додати: „дійсно“ (184, 7).

Ст. 169. *παίζω*, додати: „шуткую, жартую“ (172, 5).

Ст. 170. *Παναθήναια*, Панатенаї — Панатенеї, так як *Προπύλαια* (ст. 174) Пропилеї.

Ст. 172. Пропущено: *ποι* кудись.

Ст. 174. Пропущено: *προχωρέω* їду наперед (237, 3).

Ст. 176. *σινιάζω*, затїняю — затїнюю.

Ст. 177. *συνμίσγνυμι*, додати: „Pass. змірити ся, звести борбу“.

Ст. 178. *Τίγρης* Тигрет, але на ст. 165. *Μεσποταμία*, край межи Евфратом а Тигром. Треба писати в обох разях „Тигр“, а не раз так, другий раз пначе.

Ст. 179. *Τότε*, тоді; *τοτέμεν* — *τοτέ δέ*, то — то. Ученик не знає, в який спосіб з *τότε* повстало *τοτέ*; треба отже окремо подати *τοτέ*, часом, а потім: *τοτέ μέν* — *τοτέ δέ*, то — то.

Ст. 182. *Χρύσης* опущено (166, 6).

Ст. 191. привошу жертву, додаї: *ἀνατίθηναι*“ з огл. на 160, 7.

Інтерпункція або нема або в невідповідна:

Ст. 14. *κοινὸς γάρ ἐστιν ἄπασιν ἀνθρώποις τοῖς τε πλουσίοις καὶ τοῖς πένησι, τοῖς τε γέρονσι καὶ τοῖς παισίν*. По *ἀνθρώποις* дати протинку.

Ст. 18. *ἦσαν οἱ ἥρωες ἔκγονοι θεῶν τῇν τε ἰσχύν καὶ τῇν ἀνδρείαν τοῖς θεοῖς ὅμοιοι*. По *θεῶν* дати протинку.

Ст. 19. Не з мови а з діл пізнаємо вдачу чоловіка. По „мови“ дати протинку.

Ст. 20. Подивляємо Ахіля задля єго хоробрости а Одисея задля єго мудрости. По „хоробрости“ дати протинку.

Ст. 23. Єсть ділом мужа боротись хоробро за вітчину, а ділом жєнщини берегти дому. По „мужа“ і „жєнщини“ дати протинку.

Ст. 24. Кажуть, що наймудріїші то найбогатші. По „наймудріїші“ дати павзу.

Ст. 30. В твоїй силі спасти всіх людей. По „силї“ дати протинку.

Ст. 34. *Θαυμάζοντός τινος, δι οἱ Σπαρτιάται οὕτως ὀλίγον οἶνον πίνοιν* Λεωτυχίδης. По *πίνοιν* дати протинку.

Ст. 38. Люблячи і поважаючи родичів подобаетесь Богу і людям. По „родичів“ дати протинку.

Ст. 53. Те що ви почули або побачили, й слова не вартне. По „Те“ дати протинку.

Ст. 56. Бог уділяє нам вселякого добра, проте будьмо єму вдячні. Місто протинки ліпший знак середній. Так само в реченю: У Перзів вмінялась невдяка в провину, проте невдячні терпіли кару.

Ст. 57. Шукаючи за приятелями не поминайте братів. По „приятелями“ дати протинку.

Ст. 60. Лякедаймонці поборовши Месенців, одних поубивали. По „Лякедаймонці“ дати протинку.

Ст. 60. Суть закони неписані, котрі постановили не люди а сам Бог. По „люди“ дати протинку.

Ст. 64. Вороги вдершись до краю переняли горожан трівогою. По „вороги“ дати протинку.

Ст. 83. Геракль вибравши дорогу чесноти здобув собі безсмертну славу. По „Геракль“ і „чесноти“ дати протинку.

Дехто думавби, що інтерпункция в поданих мною реченях є злишна. Тимчасом причиняє ся она дуже до поправного читання і зрозуміння місця; тому не жадуймо ученикам сеї помочи!

Друкарських похибок, як на шкільну книжку, є досить:

Ст. 8. *τῶν ἀνθρώπων*.

Ст. 13., 179. і 192. принїжок.

Ст. 15. *ἦς*.

Ст. 16. *δυσμενεῖς*.

Ст. 27. *παιδείαν* і *σταδίων*.

Ст. 38 *σωφῶν* і *ζηλοῦ* (*ζήλου*).

Ст. 54. *καταγελώμενες*.

Ст. 56. Гелени і пророчві.

Ст. 60. *ἐπέβοησε*.

Ст. 63. *Ιάσων*.

Ст. 67. *ὀργισθεῖς*.

Ст. 83. *διερευνημένος*.

Ст. 84. *не чув*.

Ст. 158. *ἥμισυς* 2.

Ст. 158. *ἡπειρος* суходіл.

Ст. 172. *Πελεύς* муж Теміді.

Ст. 175. *Πυθία*, імя жрекині.

Ст. 175. *ῥαθυμία* лехкодушність.

Ст. 175. Саламіна, остров славний з поражєня Перзів 380 р. пер Хр.

Ст. 178. *Εφίγξ, ιγγος*.

Ст. 180. *ὕπο-πτεῦω* — *ὑπ-опτεῦω*.

Ст. 180. Феїдій, різьбар.

Ст. 187. *κομφόδια*.

Ст. 188. Лякедаймон, *ὁ Λακεδαίμων, ὠνος*.

Ст. 188. наслідую *μίμεομαι*.

Проф. Д. Чеховский.

ВСЯЧИНА.

— Новий дівочий інститут у Львові. З огляду на се, що многим приходить з труднощию примістити свої діти в інститутах за оплатою 40 К місячно, рішило товариство „Клюб Русинок у Львові“ отворити в вересні с. р. інститут дівочий ім. св. Ольги, де мали-б приміщене учениці шкіл публичних і приватних. За доплатою місячною 24 до 30 К дістануть інститутки мешкане, харч, опал, світло і услугу, як також стараний догляд домашній. Родичі, що хотіли-б примістити свої діти в Інституті св. Ольги, звольте зголосити ся письменно, залучивши свідоцтво убожества, на адресу п.ї Марії Вілецької у Львові, ул. св. Софії ч. 9 А, найдалше до кінця червня. — Речинець короткий, бо товариство мусить оглянутись, що за так низьку ціну годі при теперішній дорожні, та ще у Львові, дати дівчаткам удержане, але Виділя постарає ся о покриті недобору сего дешевого, а конечно потрібного Інститута — З Виділу „Клубу Русинок у Львові“.

— Приготовляючий курс в Самборі. Руске товариство педагогічне в Самборі отвирає в сїм році від дня 17. липня до кінця серпня курс приготовляючий, для учеників, що наміряють по вакаціях піддати ся іспитови до І. кл. гімн. і на курс та І. рік учительської семінарії. — Зголошувати ся ученики найдуть поміщене, удержане і науку в бурсі „Шкільної Помочи“ ім. св. Володимира В. за винагородженням 35 К за весь час; ученики о власнім вікті, як також місцеві, платять 10 К. Товариство постарає ся о фахові сили учительські. Зголошувати ся у підписаних до 15. липня —. Від Філії Тов. педагогічного в Самборі. За Виділя: *Т. Біленький, о. М. Ортинський, В. Котович.*

Відозва.

БРАТЯ ЗЕМЛЯКИ!

Зблжає ся кінець року шкільного, а з тим кінець мозолів та трудної науки нераз в голоді й холоді нашої бідної молодіжи. Зближає ся час не лиш заслуженого відпочинку учеників, але й в котрій родичі не жалують своїм дітям навіть більших подарунків за добрий поступ. Лише сироти та сини бідаків отримавши добрий, ба й дуже добрий поступ часто не зазнають і сего, бо нераз не будуть мати навіть нагоди по своїй цілорічній праці відповідно відпочати, відживити і скріпити своє тіло або свобідно дихнути на свіжій воздусі.

Позаяк бачимо в нашій школі багато учеників пильних і добрих, але фізично справді завіділих задля убожества, що не мають і в часі ферій де найти такий потрібний для тіла відпочинок і покріплене в якій адоровій місцевості, тому відкликаємось до Ваших сердець, братя земляки, прийміть їх на час сих кількох тижнів, вільних від науки шкільної до своєї хати не пожалуйте ім кусника хліба і добротворного впливу відповідного і здорового окруження. Нехай знають, якого щедрого народу они синами, нехай знають, як Русь дорожить кожною одиницею. Бог стократно заплатить Вам за Ваше добре серце, а руска суспільність дякувати Вам буде, що не далисте загинути єї членам.

Ласкаві зголошення просять ся надсилати до кінця червня с. р. на руки голови підписаного товариства.

В Коломиї, дня 5. червня 1902.

За Виділя товариства „Шкільна Поміч“.

С Недільський
голова.

Іван Білик
писар.

Образкові видання.

* 8 Звіринець	20 сот.	4, 5 по 50 сот. разом	90 сот.
* 9 Гостинець	20 "	опр. 2 кор.	30 "
* 10 Забавки	20 "	* 63 Байки Бринчанинова	80 "
* 11 Менажерия	20 "	* 64 Робінзон Чайченко	30 "
* 17 Книгозач	40 "	опр. 1 кор.	10 "
* 18 Віночок	40 "	* 65 Мірон Пригоди Дон	80 "
* 21 Забавки для дітей.	80 "	Кікота (друге видане)	80 "
* 22 Нашим дітям ч. I.	80 "	опр. 1 кор.	10 "
* 23 " ч. II.	80 "	* 66 Байки братів Грімів	50 "
* 24 Діточі вигадки ч. I.	60 "	96 Дівчора	1 кор.
* 25 " ч. II.	60 "	97 Звірятьє домашні	80 "
* 26 Наші звірятьє	80 "	98 Пригади дітям I кор.	20 "
* 58, 68 Казки народні ч. I	80 "	99 Ах яке хороше 2 кор.	— "
і 2 по 50 сот. разом		100 Для розривки 1 кор.	20 "
опр. 1 кор. 30		* 101 Гете-Франкко: Лис	
* 60, 62, 69, 75, 76 Казки		зімнене видане 1 кор.	— "
Андерсена ч. 1, 2, 3,		опр. 1 кор. 30	30 "

Видання без образків.

* 1 Молитвенник народний, 30 сот. в полотно оправлений по 40 сот.	
2 Др. Л. Кальнер. Коротка історія педагогії.	60 "
* 3 Катиня желань 2. розширене видане	40 "
4 5, 6 Читанка ч. I, Ш, IV, опр. по 40, без образки по 20 "	20 "
* 7 Ів. Левинский. Попались. Різдвяні сцени	20 "
* 12 Вол. Шухевич. Записки школяра.	40 "
* 13 Тарас Шевченка. Кобзар для дітей	30 "
14 Гордієнко. Картазині і Римляни	20 "
* 15 Юліян Верне. Подорож довкола землі 1 кор. 20 с. опр. 1 кор.	50 "
16 Др. Мих. Пачовский. Замітки до науки рускої мови	60 "
19 " Бачини і думи	20 "
20 Дзвінок з 1897 р.	4 кор.
26 Др. Мандиур. Олімпія	40 "
27 Віра Лебедова. Гостинець дітям	50 "
* 28 Василь В-р. Джонатан Свифт. Подорож Гулівера до величчів	50 "
* 29 Мальота. Без родини 80 сот. опр.	10 "
* 30 А. Глодзінский. Огород шкільний	1 кор. 20 "
31 Сальо. Непос. учебник для III. класи гімназ.	1 кор. 30 "
32 Kokupiewicz Józef. Podręcznik dla kancelaryi szkolnej	60 "
* 33 Л. К. Робінзон неїлюстрований	20 "
37 О. Никанковский. Батько і мати, дворян в фортеці	20 "
38 Дніпрової Чайки. Боза дерева	50 "
39 Мапа етнографічна Руса-України	40 "
40 Барановский Приписи до іспитів.	40 "

Замовляти можна в Товаристві Педагогічнім у Львові уліця св. Софії ч. 9а., в книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка ул. Чарнецького ч. 26 і в книгарні Ставропигійського Інституту ул. Руска ч. 3.

44, 42, 43, 44, 45 Дзвінок з р. 1895, 1897, 1898, 1899, 1900	4 кор.	— сот.
46 Вол. Шухевич. Від Бескида до Андів	4 кор.	20 "
* 47 Ів. Франко. Абу Каземи Каші	40 "	40 "
49 Дзвінок з 1901 р.	6 кор.	30 "
50 Остап Макарушка. Короткий огляд руско-укр. письмен.	— сот.	70 "
* 54 Тарас Шевченко. Кобзар 2 кор. опр. 2 кор. 40 с. в пол. 2 кор.	70 "	70 "
59 Ів. Франко. Коли ще звірі говорили, казки для дітей 80 сот. оправлений	1 кор.	10 "
61 Віра Лебедова. Мали герої 50 сот. опр.	70 "	70 "
* 67 Ів. Спілка. На чужині 40 сот. опр.	54 "	54 "
70 Стефан Пятка. Дарунок для дітей 40	60 "	60 "
* 71 Оповідання для дітей 40 сот. опр.	54 "	54 "
* 72 Мих. Копюбинский Оповідання 40 сот. опр.	54 "	54 "
* 73 Олександ Катренко. Оповідання 40 сот.	54 "	54 "
* 74 Василь В-р. Подорож до краю Ліліпутів 50 сот. опр.	64 "	64 "
* 77 А. Кримский. Переклади 40 сот. опр.	54 "	54 "
78 Картки з історії України-Руси	40 "	40 "
* 79 Л. Н. Маміна-Сибіряка Дитячі оповідання 30 сот. опр.	44 "	44 "
* 80 А. Пушкін. Байки	30 "	30 "
* 81 Марко Вовчок. Оповідання. I. часть 30 сот. опр.	44 "	44 "
* 82 Марта Ворейка. істор. оповід. 40 сот. опр.	60 "	60 "
* 83 Ковалів Стефан. На причках. оповід. 30 сот. опр.	44 "	44 "
* 84 Др. Мих. Пачовский. Народні Думи з поясненнями, I. ч. 40 сот. опр.	60 "	60 "
* 86 Гр. Л. Толстой. Казки 40 сот. опр.	54 "	54 "
* 87 Іосиф О. Кониського 30 сот. опр.	44 "	44 "
* 88 Покарана лож. Комедія Кучальської 20 сот. опр.	34 "	34 "
89 Оповідання М. Вовчка. II. ч. Інститутка 40 сот. опр.	60 "	60 "
* 90 Дивні пригоди Комаха Сангіна, I. частина 40 с. опр.	70 "	70 "
* 91 Перша Катичка для малих дівчат. Е. Ярошинської	20 "	20 "
* 92 Малий співання.	20 "	20 "
* 93 Клязівна Лукашівна. Серед цыгитів, комедія в 2 діях 16 с. опр.	30 "	30 "
* 94 Друга Катичка для малих дівчат. Е. Ярошинської 20 с. опр.	54 "	54 "
95 Шекспір в повістках 30 сот. опр.	60 "	60 "
102 Дві могилі Королевского 18 сот. опр.	32 "	32 "
103 Англійські казки. 24 сот. опр.	38 "	38 "
* І. Леоніда Глібова: Байки.	10 "	10 "
* II. III. IV. В. Чайченко. Олеса; Комар; Два оповідання по	10 "	10 "
* VI. У. Дніпрової " Думи про князю Кобзаря	10 "	10 "
* VI. У. Дніпрової " Чайки. Казка про сонце та его сина;	10 "	10 "
Писанка по	—	—
Учитель на р. 1890—1900 по 2 кор. з р. 1901.	4 кор.	—

Книжки, назначені звызкою, апробовані Радою Шкільною на загорода письменности до шкля народних, Інститутка і Шекспір в повістках до шкля віділових, а "Огород шкільний" поручений до бібліотек шкільних.

Відзначений признанем Високої ц. к. Ради шкільної краввої.

ОДИНОКИИ В КРАЮ
ЗАКЛАД ПРИРОДНИЧИХ
НАУКОВИХ СРЕДСТВ
Ф. М. ЗЛОТНИЦКОГО
У ЛЬВОВІ

при ул. Ягайлоньській ч. 8.

заложений в р. 1893

поручає всякі средства до наук природи

а іменно:

всякі препарати сухі і в спиритусі, мінерали, моделі до науки анатомії, зоотомії, ботаніки, мінералогії, стінні хромолітографічні образи до науки зоології, ботаніки, техніології, етнографії, і т. д. — прилади до науки фізики і хемії з найліпших фабрик, глобуси, телюрії, географічні карти, „en relief“ і т. п., моделі до науки рисунків, прилади до гімнастики і т. д. взагалі

усякі наукові средства підпадаючі під діл природи
для шкіл усіх категорій.

З порученя Вис. ц. к. Ради шкільної кр. заосматрює заклад від ряду літ виділові і народні школи висшого типу в збірки средств до науки хемії, природних наук і рисунків, а усі кравві середні школи, усі ц. к. учительські семінарні, кравві рілньнічі школи, ц. к. промислові і торговельні школи і т. п. — заосматрюють в повисіім закладі потреби своїх кабінетів що раз обширніше, — тим більше, що властитель закладу в часі своїх щорічних подорожий, докладає усіх старань, аби всюди засягнути докладних відомостей про найновіші поступи на поли науки з погляду, — а сам заклад перевисмає подібні заграничні заклади так під взглядом уміркованих ціи, як також найстараннійшим виконанем замовлень, о чім найліпше свідчать вискази фахових педагогів.

Видає „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під варядом К. Беднарского.

Передилата :

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Соборной
ч. 7.Администрация
ул. Софій
ч. 9. а.Неопечатані ре-
клами без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Нові досліді над дітьми.

Велика Француска анкета.

В Америці від давна вже ведуть педагогічні круги досліді над дітьми статистичною метою при помочи відповідних квестіонарів, та спосіб сей аж в останніх часах знайшов представників і охотливих до сього діла людей у Франції. Аж в р. 1899. зроблено там першу таку пробу в сьому напрямі, що обіймала нечувану в дотеперішніх анкетах скількість дітей бо аж 37.000, однак і сю пробу під деяким зглядом треба вважати хибною.

Почин дали урядові круги, іменно генеральний інспектор елементарних шкіл півночної Франції Pierre, уложив відповідний квестіонар при помочи Minet'a інспектора з Lille і Lefèvre'a, професора педагогії на Лільському університеті. Сей квестіонар випечатали в „Бюлетині початкового навчання“ і порозсилали учителям і учителькам даного департаменту: ученики і учениці середнього відділу початкової школи мали давати письменні відповіді на ось які питання :

1.) Який предмет любиш найбільше? — 2.) Який предмет найменше любиш? — 3.) Чи опускаєш науку шкільну? — 4.) Чи спізнаєш ся до школи? — 5.) Чи радше ходиш до школи в зимі, чи в літі? 6.) Який із п'ятих днів науки любиш найліпше? — 7.) Чи любиш рисунки? — 8.) спів, 9.) ручні роботи, — 10.) гімнастику, — 11.) плавати, — 12.) прогульки, — 13.) подорожувати. — 14.) Чи після науки шкільної прямо вертаєш додому. — 15.) Чи випозичуєш книжки із шкільної бібліотеки? — 16.) Чи твої родичі читають їх? — 17.) Чи читаєш еще які иньші книжки? — 18.) Чи читаєш журнали виписувані шкільною бібліотекою? — 19.) Чи читаєш і иньші часописи? — 20.) Чи в дома читаєш часом на-голос? — 21.) Чи маєш книжку щадничу? — 22.) Чи точно платиш вкладки на шкільну бібліотеку? — 23.) Чи належиш до якого товариства взаємної помочи і охорони? — 24.) Чи будеш належати до товариства давних учеників своєї школи? — 25.) Чи

будеш ходити на доповняючу науку? — 26.) Чи, коли вже скінчивш науку шкільну, будеш удержував зносини зі своїми учителями? — 27.) Чи мавш приятеля? — 28.) Чи він молодший за тебе, чи ровесник, чи старший? — 29.) Чи курив вже коли? — 30.) Чи курив папіроса? цигара? люльку? — 31.) Чи родичі нагороджують тебе за гарний поступ в науках? — 32.) Чи карають за злі поступи? — 33.) Чи балакаєш коли з родичами про се, що в класі діє ся? — 34.) Чи запитують тебе про се? — 35.) Чи хотів би бути коли тим, чим нині твій батько (або твоя мати)? — 36.) Чи любиш цвіти? — 37.) Чи ходиш коло них? — 38.) Чи всі гроші, що дістав на коляду, видав на свої приємности? — 39.) Чи хотів би бути багатим? — 40.) Чи почуваш себе щасливим? — 41.) Чи надієш ся бути щасливим, як вийдеш вже зі школи? —

Наводимо сей квестіонар в цілости, яко незвичайно характеристичний. Цілий его уклад носить на собі пятно походження; его редагували педагогі, а властиво шкільна власть, що бажала зібрати дані про учеників шкіл аглядного округу а не психологі, що слідить ум дитини в наукових цілях: задля того висліди вийшли недостаточними не тільки для дїточої психології, але навіть для самої педагогіки. Хоч обсервації і психологічні досліді набирають ваги через часте повторюване, тоді тільки мають вони дїйсне значіне, як їх робилось в тих самих стисло опреділених умовах, як материял, що мав бути основою до порівняня, був можливо одноцільний. Коли завдаємо ті самі питання десяткам, соткам, ба й тисячкам дїтй, мусимо числитись з цілою різнородністю чинників, що можуть мати вплив на їхні відповіді; тому-ж то всякий психологі, що збирає дані про умовий стан дїтй, на першім плані перед всякими иньшими питаннями ставить: личні подробиці про дитину, т. є. жадає собі знати тої-ж дитини вік, її походжене, місце сталого замешканя, стан родичів, часто еще багато иньших обставин, які можуть дотикати її індивідуальних питоменностей, оточеня та вихованя, а тим самим, які можуть кинути який луч сьвітла на генезу її відповідей.

Материял зібраний після сих вказівок можна отвітно пороздільювати, дїтй поділити по категоріям і в кожій з них відрізнити загальні питоменности дїточої природи від випадкових прикмет, які впливають з особлившого положеня даної групи дїтй. В французській анкеті не поставили сего жаданя, через що і висліди не багато мають значіня для наукової психології дитини. І так, про вік дїтй знаємо зовсім недокладно: в наслідок того, що діти обовязані вступати до школи в 6-тім році житя, а оставати в ній до 12-того, виходить, що на середнім степені науки можуть бути і 8 літні діти, що скоро покінчили низший степен, але можуть бути і 12 літні, бо багато дїтй слабших способностей ніколи не доходить до вишого курсу; в кожій школі можуть в певних роках становити перевагу діти молодші або старші; треба отже було опреділити процент дїтй в кожім році житя. Не звісно нам також в якій пропорції читались дїтй сільських і міських, що річ вельми важна в таких пр. питаннях: „Чи любиш ходити коло цвітів?“ Навпоблїд ми негодні собі докладно розясувати походжене дїтй, хоч в данім окрузі попри населене чисто-француске, є також досить Флямандців, які в дома послугують ся своєю окремою мовою, що також на поступи в науці може мати великий вплив. Нам годі в таких обставинах прийшло би ся порівнувати сю анкету з подібними анкетами в иньших краях, чи навіть околицях. Се одна слаба сторона сеї хоч числом так імпонуючої анкети.

Другою слабкою її стороною се вибір і сформульоване великої частини питань: вони або надто загальні, або так поставлені, що дитина з трудом може щиро на них відповісти. Пр. на питанні 36: „Чи любиш цвіти? — діти хіба для оригінальності відповідають: „ні“; більшість навіть цілком рівнодушних зглядом рослин відповість: „так“, що треба розуміти, що вони не мають до цвітів відрази, але чуж з такої відповіді можна на серію вивести якенебудь заключення що до заінтересованія дитин рослинами, або що до їхньої вразливости на красу?

Знов-же питання такі як: „Чи опускаєш науку?, чи до школи припинюєш ся? — вимагають в своїм роді сповіді із своїх гріхів, а тим самим вони мусять бути прикрі; коли насупротив питання: чи будеш належав до товариства давних учеників? або: чи удержувати-меш зносини зі своїми учителями? ставлять ученика, особливо несміливого а не здібного лукавити, в вельми дразливе положення. Питання знов такі, як пр. „який день в тижні найліпше любиш? — на мою думку не мають рації, бо прецінь у всіляких школах ба навіть в тій самій школі у всіляких класах поділ науки може бути відмінний. Деякі питання могли-б мати психологічне значіння, але треба-б до них додати слівце: „чому“; бо аж тоді, коли жадаємо, щоб дитина умотивувала свої погляди, пересвідчимо ся, що питання порозуміла, так як его зрозуміла: пр. в поняттю „богатий“ або „щасливий“ дитина може містити дефініцію зовсім інакшу від людей старших.

По причині вище вказаних хиб приводимо з сеї величезної анкети лиш деякі подробиці, що заслуговують на увагу і можуть мати значіння і поза французькими школами. На перші два питання: Який предмет науки любиш найбільше, а який найменше? відповіді випали ось як:

Предмети любими:

Хлопці¹⁾

1. Історія	5623
2. Рахунки	2958
3. Читане	1915
4. Правопис	1718
5. Землепис	1430
6. Каліграфія	1194
7. Граматика	515
8. Фізика ³⁾	501
9. Науки природ.	494
10. Етика	491
11. Вироби писъм.	463
12. Деклямація	459
13. Науки рільн	304
14. Гімнастика	108
15. Сьпів	106
16. Наук. горож.	91
(instruct. civique)	
17. Геометрія	79
18. Наук. плавання	17

Дівчата²⁾

Історія	3782
Рахунки	2141
Читане	1599
Географія	1176
Правопис	1167
Рисунки	1025
Каліграфія	577
Граматика	530
Вироби писем	513
Роботи ручні	431
Історія натур.	374
Фізика	314
Деклямація	196
Наука крою	190
Домашня економ.	121
Сьпів	100
Instruc. civique	74
Рільництво	17

¹⁾ запитувано 21429.

²⁾ запитувано 15583.

³⁾ Науками фізичними Французи називають саму фізику для відрізнєня від наук природничих (описових).

Предмети нелюбимі:

Хлопці	Дівчата.
Рахунки	2930
Географія	2476
Рисунки	2311
Правопись	1737
Історія	1580
Вироби письм.	1403
Граматика	1360
Етика	1201
Наук. природ.	796
Читанє	704
Каліграфія	696
Геометрія	512
Деклямація	499
Сьпів	324
Instruc. civique	295
Рільництво	275
Гімнастика	101
Наук. плавання	3
Роботи ручні	2
Рахунки	2502
Географія	2016
Історія	1423
Рисунки	1388
Правопись	1227
Вироби письменні	1145
Граматика	1105
Фізика	1072
Науки природ.	830
Етика	807
Instr. civique	482
Каліграфія	458
Читанє	443
Роботи ручні	135
Сьпів	124
Деклямація	106
Домашня економія	101
Рільництво	63
Наука крою	55
Гімнастика	22
Наук. анти-алькоголь.	9

З повншої таблички передовсім показує ся, що уподобаня дїтий мусять бути вельми різнородні, наколи кождий предмет має між учениками своїх прихильників як і своїх противників. Найбільшим поводженем тішити ся у французских дїтий історія, коли насупротив арифметика мимо численних прихильників стоїть таки на першій місці між нелюбимими предметами. Отже маємо тут до дїла очевидно з двома відмінними типами умового настрою дїтий та жалє, що на підставі зібраного материялу годї собі представити, які то діти люблять арифметику, а які оказують до неї відразу? чи се уподобанє має стислійшу звязь зі ступенем здібности дитини, чи з методом викладу? чи пр. не лучає ся, що в деяких школах діти помимо різниці уздібненя показують більше замилованя до рахунків, коли насупротив в інших панує загальна неохота до сього предмету.

Географію і природознавством не надто одушевляють ся діти північної Франції, що імовірно має свою причину в методі навчання, яке десь надто обтяжує пам'ять дїтий. Дитина вже по своїй вдачі інтересує ся живо сьвітом, який видить довкруги себе, але на жалє, виклад вбиває первісне зацікавленє замість, щоб мав єго зміцнювати.

Не по вутру французским дїтям також язикові виправи і всьлякого рода наука етики, очевидно і тут надто сухий виклад не відповідає їх природним товчкам.

Справоздавці приписують неохоту до науки мови головню тій обставині, що в тамошних околицях переважно фламандське населенє, якому приходить тяжко говорити і писати чужою мовою, т. є. французскою. Яка-ж шкода, що не розділено дїтий після походження, тоді вислід дослідів мавби більше значінє, бо можна би рішити питанє, чи і на скілько відразу до граматки, письменних виробів, читаня і т. н. не має иньших причин, независимих від самих язикових труднощій? Взагалі вибране на початок анкети питанє має величезне значінє рівно для педагогії як і для психології, але треба було єго

всестороннійше освітити т. в. поділити дітей по категоріям і крім загальних вислідів подати висліди потрібні для кожної категорії, пр. дітей сільських і міських, фламандських і французьких, добрих учеників і слабих і т. и.

Інше цікаве питанє, се справа охоти до читаня, що є предметом питань 15—22. Зі шкільної бібліотеки позичає книжок до читаня коло $\frac{3}{4}$ хлопців і більш чим половина дівчат. Періодичні письма зі шкільної бібліотеки читає 3040 хлопців і 1370 дівчат. Сі книжки та журнали читають по більшій часті не лиш діти але і їх родичі. Більшість дітей однак, бо $\frac{4}{5}$ хлопців а $\frac{2}{3}$ дівчат не вдовольють ся тим, що дістають зі шкільної бібліотеки, що все повинно-б промовляти за високо розвитку охотою до читаня посеред робучих верств у Франції.

Про ощадність і розвагу французского люду гарно свідчать відповіді на питанє 21, 23 і 38. Показує ся із них, що 6423 хлопців і 4239 дівчат мають свої щадничі книжочки, 5010 хлопців і 2592 дівчат належить до товариства взаємної помочи, а $\frac{2}{3}$ хлопців і $\frac{3}{4}$ дівчат не видало всіх грошей, які дістали на коляду. Треба завважати, що в сім напрямі крім вроджених питоменностей зазначив ся і не малий вплив вихованя: бо у Франції стремління до складаня грошей не лиш в родині дуже поширають, але і в школі приучують.

На дразливе питанє 29: „чи курив вже коли? 1156 хлопців не хотіло відповісти, 14404 відповіли, що курили, а 5869 що ні. Зваживши, що досліди переводились в школі елементарній, яку діти кінчать вже в 12 році житя, доказувало-б се надто вчасного уживаня тютюну французькими хлопцями.

Родичі взагалі сяк чи так інтересують ся шкільними справами: 15328 хлопців і 12518 дівчат заявили, що родичі нагороджували їх за добрий поступ в науках а 14468 хлопців і 12124 дівчат признають ся, що родичі карали їх за злий поступ. Видно з сього, що борбу о красшу ноту сильно поширають родичі, а наука для ліпшої ноти получена з обавою кари або надією на нагороду се найзвичайнійше явище в французській школі.

Тільки 6% дітей заявили, що не мають приятеля; всі прочі на се питаня притакують. $\frac{3}{4}$ дітей хотілиб в будучности переймати завід батька або матери, $\frac{1}{4}$ лиш ні. На нашу думку се надто великі цифри, які вийшли завдяки суїґестії, що замикаєсь в питаню: чи хотів би ти бути тим, чим тато або мама?

Коли-б се питанє були інакше формулували, пр. так: чим хочеш бути як доростеш? процент дітей, що вибрав би завід батька вийшов би далеко менчим. Більшість дітей, бо $\frac{2}{3}$ заявляють, що багнуть багцтва, на се також зложилає суїґестия, заключена в питаню чи хотів би бути багатим? як і висше згадані суїґестії домашнього і шкільного вихованя, що раз враз накликають до ощадности і складаня грошей. Вкінці на питанє: чи чуєш ся щасливим? притакувало 86% хлопців і 85% дівчат, що на всякий случай доказує перевагу успосіблень погідних, оптимістичних посеред молодого покоління. Аж і тут знов насуває ся питанє противне: Чому 14% хлопців а 15% дівчат не чули ся щасливими, що вважали для себе нещасною долею?

Взагалі французські педагоґи здають ся бути вельми вдоволеними зі свого вчинку, а надто велике вдоволенє буває часом перепоною і то важною до поступу. Тож коли щиро бажаємо, щоби колись і наші діти діждались такого масового досліджуваня, т. в. щоб не соткам але і тисячам ставились такі

питання, бажаємо однак, щоб в данім случаю ті, що будуть досліди переводити, з розвагою користувались чужими взірцями та уникали сих слабих їх сторін, які ми вище старались вказати. (вдг)

Мова і її розвиток у дитині.*)

(З тем повітових конференцій р 1899. Написав Степан Костинюк.)

Мова є не тільки спосібність, виражати поодинокі слова, але й звязувати їх гадки. Спосібність вираження слів приналежить не лиш виключно чоловікові, але й декотрим животним, бо навіть устрій голосового органу у декотрих животнох не менше здібний до вимовлювання слів, як у чоловіка. Приміром папугу або шпака можна вивчити дуже легко кілька фраз, але то певне, що вони їх змісту не розбирають, не розуміють. З сего ясно, що матеріяльні і фізіологічні умови не в силі розвинути мову. Головним чинником є розум. Спосібність, складати з слів речення й розрізняти речення від слів, є то дар, що приналежить лиш чоловікові. Звуки, що вимовляємо, є тільки тогди первіцями (первістками, складниками) мови, коли звязуємо ними якісь поняття. В ряді звуків, виражених людським голосом, є й такі, що незалежні від волі чоловіка і в котрих вплощають ся чувства різного роду; такі звуки ще не становлять первістків мови.

Кожний член живого організму має свою, себ-то йому призначену, так сказати, спеціальну роботу. І голосовий орган призначений до вираження звуків. Дитина що лиш народить ся, не посідає ані одного поняття; але вона вже видає з себе звуки. Крім крику, котрий по більшій частині є вираженням неприємних чувств, видає дитина й звуки, що означають або потрібність або вдоволення. Пригляньмо ся дитині, що лежить в колисці і не є голодна! вона не хоче спати й нічо єї не безпокоить. Вона грає ся рученятами й ніжками, починає лепотіти щось ротиком і повторяє одні й ті самі звуки по кілька разів. Але сей лепет не означає ще жадних понять. Вона лепотить так само, як птвичка щебече, коли неголодна й не змерзла. Но з тим лепотом виправляє дитина чим день ліпше свій голосовий орган.

В загальних чертах хід розвитку язика дитини ось такий:

З приходом на світ і в перших днях життя чути лиш крик дитини, котрий не є нічим иньшим як рефлексивним й непонятним вираженням неприємних чувств, що походить від зміни температури або від стану здоров'я. По крику можна пізнати, чи дитина слаба, чи здорова. Тон крику не завжди однаковий. Крик, визваний н. пр. голодом, різнить ся від того що єго чути, коли дитину щось сильно уколе. По тонові крику пізнає мати й причину єго. В крику чути голосні звуки, котрі з-першу тяжко відрізнити, але в коротці виражає їх дитина і не в крику.

Около 4—5 місяців починає дитина виражати декотрі голосозвуки й шелестозвуки, причім по більшій частині передують голосозвукам шелестозвуки. Найперше являють ся шелестозвуки губні, бо губи употребляє дитина при

*) З „Buk. pädag. Blätter“ Ч. 21.

кождїй нагодї. Так звичайно перша мова дитини є: „ма-ма-ма,“ „па-па-па“ і др. По часті чути через движене губ „прр!“ Пізнійше прибавляє собі дитина в лепетї піднебенні, гортанні, а як дістане зуби, і зубні звуки. В яким порядку вправляє ся дитина, вимовляти звуки, то установити трудно; но звичайно вправляє ся в тих, котрі єї лекше вимовляти, а відтак переходить до тих, що труднійше вимовляють ся. Як трудно приходить вимовляти шелесто-звуки, можна пізнати з того, що декотрі діти виражають звуки „к“ і „р“ в досить пізнім віці, а по найбільшій часті заміняють перший на „т“ а другий на „л“. Звук „л“ также заміняють иньшим звуком або цілком его опускають, а звук „щ“ переміняють на „с“.

З початку не звязує дитина з вираженими звуками, як попередно сказано, жадного значіння. Но, убогатившись представленнями (поняттями) окружаючих предметів, вaje вона з тими представленнями відповідні звуки. Таким чином витворює она слова з відповідним значінєм.

Декотрі слова складає дитина сама через случайне звязанє легко й чисто виражених звуків з поняттями о предметах. Так можна думати, повстало первісне слово „мама“; а то в той спосіб: Дитина жебонить легкі для вираження звуку ма-ма-ма — і явить ся матір. В розумі дитини мало-помалу звязує ся представленє о матери зі звуками. Мати зі своєї сторони думає, що звуками „ма-ма“ дитина кличе єї і вона являє ся на той клик. Таким чином стають звуки „ма-ма“ назвою матер. Иньші слова знов витворює собі дитина з звуків, що видають предмети самі з себе. Так словом „му“ називає дитина корову (по риканю), „б-е-е“ (вівцю) „бом-бом“ (дзвін) „гав-гав“ (пса) і др.

Но слова, дитиною утворені, не можуть довго задержати ся в мові дитинній, бо вона чує, що окружаючі називають все інакше. І тепер стають окружаючі широку дорогу для розвитку языка дитинного.

Дитина чує, як окружаючі називають тот або иньший предмет, і звязує в своїй душі представленє з словами, що чула, й повторяє їх. Однакож дитина, учувши від окружаючих слова, не звязує з ними таке точне значінє, як дорослі. Вона часто тим словам дає або вузше значінє або навідворот розширяє значінє слова й називає ним предмети, котрі в дорослих мають цілком иньшу назву.

От приміром словом „коко“ називає дитина яйце, яблуко й бараболу. Словом „ціп-ціп“ називає вона сіль, а то з тої причини, бо вона виділа, як мати сипала крупн і скликала кури. А що сіль (потовчена) подібна крупам, то вона називає й сіль „ціп-ціп“.

Крім ошибок, що до змісту, є ще й той блуд, що вона перекручує слова, а то тому, бо по перше в неї не досить ще вправлений голосовий орган, а по друге понеже дорослі не ясно їх виражають.

Наведені обставини, а то: фабрикация слів дитиною, не завше вірний зміст їх, а головно переміна звуків у словах — є причиною, що дуже трудно порозумітись з дитиною. Тільки особи, що обходять єї і предмети, з котрими она найчастійше стискаєсь. Дитина скорійше присвоює собі назви річнй, як назви дійств а назви дійств скорійше як назви прикмет. Тому-то в лексиконї півтора або дволітньої дитини замічаємо більше іменників як дієслів, а послідних більше як прикметників.

Но дитина, замітивши з одної сторони розличність в тих предметах, що були під одною загальною назвою, а з другої, прислухавшись бесїді окру-

жаючих, поправляє мало-по-малу неправильности в значіню і вимовлюваню своїх слів. Лексикон мови єї змінює ся, поправляє ся й багатіє неперестанно, а з тим стає й язык (бесіда) єї для окружуючих понятійшим.

В дивний спосіб утворює спершу дитина реченя. Звичайно каже она одинокі слова, котрі супроводжає мімікою або движенем рук або голови. Так н. пр. звуками „бдрру“ і напінанем до води каже она ніби: „Дай води!“ Де коли вихвачує она з бесіди дорослих де-які склади, творить з них слова й виражає ними то саме, що дорослі цілим реченем. Так н. пр. слово „тели“ каже дитина замість: „Отвори двері!“

Но при таких формах мова дитини не остаєсь, она з кожним днем ліпшає, так що в мові три- до чотиролітньої дитини можна замітити вже всі ті форми, що впотребляють окружуючі в звичайній мові.

Тепер застановім ся над питанням: „В який спосіб приучує ся дитина граматичних форм?“ На се можна відповісти, що з словами чує дитина й форми мови. Окружуючі говорять реченнями, причім переміняють і граматичні форми. Кожда форма має своє значінє і окреме понятє. Дитина переймає від дорослих мову, а з тим присвоює й граматичні форми. Здобувши досить граматичних форм, котрі сильно вкорінюють ся в пам'яті, утворює дитина на підставі здобутих форм загальні правила, після котрих вона утворює й инші форми. Але ці правила ще некоректні.

Так н. пр., коли єї приходить ся сказати від слів „око, ухо“ і др. множину, то звичайно каже она „оки, ухи“ (по взірці: столи, руки, пани і др.) або коли утворює від дієслова „подавати“ теперішність, то каже „подаваю“ (після взірця „накриваю“) замість „подаю“.

Як вже попередно сказано, мають окружуючі великий вплив на розвиток мови дитинньої. Як говорять окружуючі, так переймає й дитина. Щоби мова у дитини розвивала ся правильно, то головною є річню окружуючих, і тому мають ся они старати, по змозі говорити чисто й правильно; бо коли дитина яко така навикне говорити неправильно, то відтак і пізнійше не встані буде добре говорити, а ще менше правильно писати. Також може вкоренити ся легко в бесіді неправильність, коли дитину навчає ся фраз, котрих змісту она не встані розібрати. Се трапляє ся, наколи дитину вчить ся за одним заходом більше языків; бо дитина, що не має досить ясних понять і не присвоїла собі языка матернього не в силі вивчити кілька языків. Знов буває й таке, що дома говорять не лиш одним языком; в котрім то случаю певно не навчить ся дитина жадного языка добре, хіба витворить з тих языків якусь „тарабанщину“.

Важним чинником (фактором) розвитку мови є розговорі. Діти взагалі дуже охотно розговорюють ся, лише треба случай давати до розговору. Тому повинні родичі при кожній нагоді зачіпати діти на бесіду, не при тім мусять ся обходити з ними приязно, розбаркувати їх, та випитувати і т. п. а також і не боронити їм товариства, лиш треба позір давати аби товариство було відповідне, щоби дитина не навчилась чогось пустого.

Прекрасно можна розвинути мову дитини, але лише з розумом і розвагою.

Сумний стан нашого шкільництва.

Посол краківський Ян Роттер, делегат Ради міста Кракова до Ради шкільної краєвої, оповістив друком „Справоздане за рр. 1899—1901. В тій незвичайно цікавій розправі посвятив автор дуже мало місця властивому справозданню із своєї діяльності в Раді шкільній краєвій, збуваючи її кількома уступами, а майже ціла его брошура займає ся поясненем нинішнього стану нашого шкільництва і представляє его в дуже чорних барвах, що на жаль відповідає сумній дійсности. Остаточний вислід виведений автором, дасть ся в коротці так уняти, що Галичина позістає на поли шкільництва дуже а дуже поза иньшими краями, і що центральне правительство трактує Галичину дуже по мачошому.

„Край наш трактують на рівні з другими доперва тоді, як розходить ся о повошенє тягарів і праці для загального добра шкільної родини, яку репрезентує держава. Коли однак прийдесть засісти при родиннім столі, тоді не лише сидимо на шарім кінцях, але надто зістають ся нам тільки окрушини обіду, а дуже часто не подають нам цілком деяких страв“ — каже автор.

В широкій розправці подає автор статистичні дати, уложені в порівнявчі табелі; наведемо з них бодай найважніші дані.

Справоздавець констатує, що дотеперішній річний приріст народних учителів є недостаточний, а окаже ся еще менше вистарчаючим в міру skutочнішого виказування шкільного примусу. Причиною того є лиха платня учителів а з тим і переносенє ся їх до иньших заводів, що впрочім признає і Рада краєва в своїм справозданню.

Переважає число народних шкіл, бо около 70% належить до найнижшої категорії т. є. до шкіл однокласових з одним учителем. В тих школах завданє учителя найтрудніше, вимагає найбільше педагогічних і дидактичних способностей і найтяжшої праці. Skutoчну працю учительску утрудняє в тих школах невідповідний і надто обширний науковий плян.

Для збільшеня числа учителів закладають нові учительські семінарії. Однак дуже дає ся відчувати брак жіночих семінарій, яких є в цілім краю всего 3, а ті переповнені так дуже, що можуть прийняти заледво третю часть тих, що зголосять ся. Супротив браку місця в жіночих семінаріях, мають доступ до них лише найліпше укваліфіковані учениці, колиж рівночасно прийняте до мужеских семінарій є о много легше. Результат сего є такий, що скількість складаючих іспит зрілости з добрим результатом є майже два рази більший в жіночих семінаріях як в мужеских, розуміє ся в відношеню молодіжи.

Замість нових жіночих семінарій допускає Рада шк. краєва до шкіл народних неукваліфіковані учительки, для яких опісля уряджують вакаційні курси аби їм улегчити приготованє до кваліфікаційного іспиту, отже старає ся о приспоренє укваліфікованих сил штучною дорогою, замість отримати їх дорогою звичайною, що не виходить для добра просвіти краю.

Середні школи виказують в послідних роках дуже значний зріст фреквенції, а число наукових закладів не зростає в тім самім відношеню. В послідних 7 роках прибуло 8 шкіл середніх, а учеників 7326, отже понад 900 учеників на одну школу. Правительство не спішить з заснованєм нових шкіл.

В Галичині нема ані одної середньої школи з фреквенцією понизше 300 учеників, хоч таких шкіл є в Австрії 61, а в одних Чехах 35. Шкіл, що числять 301—500 учеників має Галичина лише 9, підчас коли в Австрії є їх 81, а в Чехах 25. Натомість найбільше, бо $\frac{3}{4}$ шкіл середніх в Галичині виказує фреквенцію повисше 500 учеників, отже надмірне, велике переповнене, коли рівночасно в Чехах таке переповнене є лише в десятій часті загального числа середніх шкіл.

В Галичині є також найбільше рівнорядних класів гімназійальних, а також найбільше учеників припадає на одну класу. Одна Галичина має більше гімназійальних суплентів, ніж усі краї коронні Австрії разом! Кошт ученика одного є в Галичині найменший, в деяких школах доходить лише до 150 кор. річно, а в інших до 200 кор. підчас коли в других краях ученик коштує державу на рік пересічно 300—400 а навіть і більше корон.

Також і що до числа промислових шкіл заводових стоїть Галичина по заду. Противно найбільшу часть тих шкіл і наукових вартатів утримує край. З державних видатків отримує Галичина на промислові школи ледви 7.3%. Те саме тичить ся і шкіл торговельних.

В кінці реасумує автор в коротких словах своє внесенє о заведенє однієї середньої школи і покликуює ся на Росію і Пруси, де се вже по часті стало ся.

Коротенький перегляд австрійської держави

від Марії Тереси до Франц Йосифа I.*)

1. Як називає ся наш край? — Г.
2. До якої держави належить Галичина?
3. Чи Галичина завсїгди належала до австр. уг. держави?

Ні. Всхідна Галичина, котра давно називала ся Червоною Русію, належала насамперед до рускої держави, а західна до польської. Коли-ж вимерли рускі князі, то король Казимир В. прилучив всхідну Галичину до Польщ. Але за панованя цїсаревой Марії Тереси перейшла цїла Галичина до Австрії р. 1772.

4. Кілько літ належить вже Галичина до Австрії? — 130 л.
5. Що важийшого знаєш про цїсареву Марію Тересу?

Цїсарева Марія Тереса була донькою Кароля VI. котрий не мав сили і длятого постановив щоби донька його панувала в австрійских краях. Але по смерті цїсаря напами сусідні монархи на край австрійські і хотіли їх собі забрати. Однакож Марія Тереса виправила против ворогів свої війська і по довгих війнах поконала сусідів і сама стала панувати.

6. Що ще знаєш сказати про цїс. Марію Тересу?

Цїс. Марія Тереса була дуже мудрою, побожною, справедливою і милосердною і всіми силами старала ся о добро своїх підданих. Она умерла 1780 р.

*) Зібраня переробленого матеріалу зі „Школи народної“ Ч. IV.

7. За кого вийшла замож Марія Тереса?

М. Тереса вийшла замож за князя Франца Лютаринського, а що сама походила з роду габсбурского, то їх наслідники називаються вже габсбурско-лютаринськими, або потомками роду габсбурско-лютаринського.

8. Хто панував по смерті Марії Тереси?

По смерті Марії Тереси панував її старший син Йосиф II. через 10 літ, а по ній його брат Леопольд через 2 роки.

9. Чим найбільше вславився цесар Йосиф II.?

Ц. Йосиф II. вславився найбільше тим, що любив перебиратися і ходити по своїх краях, щоби переконатися, як людям поводить ся і чи не треба їм в чім помочи. Коли йому удавалося щось доброго вчинити, то казав до своїх міністрів: „Я нині мав щасливий день“. Він заснував багато шкіл а для науки руських священників духовну семинарію.

10. А що він зробив незвичайного в краю Моравії?

Щоби показати, як він поважав стан рільників, то він в Моравії ходив за плугом.

11. Хто панував по його браті Леопольді?

По його браті Леопольді панував його найстарший син Франц I. Він мусів майже через половину свого панування провадити довголітні і кроваві війни з французьким цесарем Наполеоном I., котрий був одним з найславніших воєвоноків світа. В тих війнах відзначився молодий брат Франца I. архикнязь Кароль.

12. Яку школу запровадив Франц I. у Львові?

Ц. Франц I. заснував у Львові найвищу школу або університет, в котрих учаться на судіїв, урядників, священників і професорів.

13. Хто панував по смерті ц. Франца I.?

По смерті ц. Франца I. панував його син Фердинанд, котрого називали „добрим“, бо був дуже милосердним для людей. За його часів настали в різних краях неспокої і війни, а що він мав слабе здоров'я, для того при кінці 1848 р. зрікся панування і здав престол на молодшого брата Франца Кароля, а сей знов здав панування на свого сина Франца Йосифа I., котрий до нині над нами панує.

14. Що доброго зробив ц. Фердинанд для хлопів, заким зрікся панування?

Цс. Фердинанд скасував панщину 15 мая 1848 р. — і на тую пам'ятку обходять люди кожного року день свободи.

15. Коли уродився наш Найяснійший Монарх?

Наш Н. Монарх уродився на самого Спаса 1830 р. і для того буде мати незадовго 72 літ.

16. А як вже довго панує?

Панує вже п'ятьдесят четвертий рік.

17. Що найважливішого знаєш сказати за нашого Найяснійшого Пана?

На початку свого панування Н. Пан об'їздив свої краї, щоби пізнати, що їм хвибує і залагодити їх потреби. Він навідувався кілька разів також до нашого краю і багато добра вчинив людям.

18. Яке найбільше добродійство вчинив Н. Пан для всіх людей своєї держави?

Н. Пан дозволив, щоби люди самі радили над своїми потребами і ухвалювали позитивні постанови для громади, повіта, краю і держави. Для того Н. Пан запровадив ради громадські, повітові, краєві сойми і раду державну у Відні. Се право, надане австрійським жителям, називає ся конституція.

19. З кількох частин складає ся наша монархія?

Щоби легше було рядити многими країнами, з котрих складає ся наша монархія, поділив Цісар єї на дві половини. Одна називає ся австрійська або Долитавія зі столицею Віднем а друга угорська або Залитавія столицею Буда-Пештом. Обі полони разом творять австрійсько-угорську монархію.

20. Хто править обома половинами?

Обома половинами править під проводом Цісаря два окремі правительства, одно у Відні а друге в Будапешті.

21. Що то значить правительство?

Правительство значить найвисша зверхність разом з підчиненими єї урядами і судами, котра рядить людьми.

22. Яка є зверхність?

Зверхність є двояка: цісарська і народна або автономічна. До цісарської зверхности призначає урядників Цісар, а до автономічної вибирає нарід, то є селяне, міщане і дідичі. Вибрані до ради громадської і повітової називають ся радними, а до сойму і ради державної полами.

23. Хто потвержує всі постанови соймів і ради державної?

Всі добрі постанови соймів і ради державної потвержує Цісар, і тоді они стають ся правами або законами, котрі всі жителі краю і держави мусять виповняти.

24. О що також дуже дбає наш Н. Монарх?

Наш Н. Монарх дбає також дуже о школи та приказує, щоби всі вчили ся, бо з науки і просвіти іде всяке добро і щастє народів.

Л. Селяньский.

Поліпшенє платні народних учителів.

На однім з попередних засідань сойму приймив на порядок денний проєкт краєвого виділу ухвалений в останній хвили, в справі поліпшеня платні учителів шкіл народних. Проєкт сей дотикає всіх категорій учителів, т. є. тимчасових, молодших і старших.

Що до тимчасових учителів сказано в обов'язуючій законі загально, що високість їх платні означає краєва рада шкільна, та що она не може виносити менше, як 500 К річно. Приміняючись до тої норми краєва рада розпорядженням з дня 1. липня 1900 р. означила найнижшу платню тимчасових учителів в III. і IV. класі плат на 600 К. Тепер проєктує краєвий виділ підвищення тої платні на 800 К, т. є. о. 200 корон більше ніж означало законне minimum. Се підвищення дістануть однак лиш ті учителі, котрі крім квалі

фікаційного іспиту мають також іспит зрілості, а кошт сего підвищення має вносити 113.900 К.

Друга категорія учителів, котрих ся реформа дотикає се т. зв. учителі молодші. В дійсности не є то учителі, що мали би бути молодші віком і літами служби та різняться ся від т. зв. старших хіба тим, що побирають меншу платню. В IV. класі платні (по селах) побирають они тепер по 700 К річно, а виділ краєвий згідно з краєвою радою шкільною вносить 800 К, о 100 більше. В тій категорії зросли би видатки загалом о 91.700 К.

Що-до старших учителів проєктує виділ поліпшенє платні в класах П. III і IV. полішаючи без зміни класу I. до котрої зачислені Львів і Краків. В тих класах був поділ такий, що в кожній класі були три степені платні, а степені ті розділювано між учителів в той спосіб, що в кожній класі є 25% учителів в дотичнім окрузі на найвишнім степені плат, 25% на середнім, а 75% на найнижнім. Виділ краєвий предкладає, щоби тепер були лиш два степені, і щоби віднав найнижший степен та щоби з загального числа учителів дотичного круга зачислити $\frac{3}{4}$ учителів до низшої а $\frac{1}{4}$ до ввшої категорії платні. Цифрово воно так представляє ся:

В класі IV. (найнижшій) побирала доси половина всіх учителів по 800 К, $\frac{1}{4}$ по 900 К, а $\frac{1}{4}$ по 1000. Після нового проєкту мала би побирати $\frac{1}{4}$ по 900 К, а $\frac{3}{4}$ по 1000 К, що потягнуло би за собою висший податок о 314.000 К.

В класі III. (середній) побирала $\frac{1}{2}$ учителів по 1000 К, $\frac{1}{4}$ по 1200 К, а $\frac{1}{4}$ по 1400 К. Тепер побирали би $\frac{3}{4}$ по 1200 К, а $\frac{1}{4}$ по 1400 К, що фінансово становить підвищення о 64.800 К.

Наконець в П. класі платні побирає тепер $\frac{1}{2}$ учителів по 1200 К, а $\frac{1}{4}$ по 1400 К, а $\frac{1}{4}$ по 1600 К. Тут проєкує ся для $\frac{3}{4}$ по 1400 К, а для $\frac{1}{4}$ по 1600 К, а те підвищення виносило би річно 35.600 К.

Наглядно представляє ся фінансове підвищення видатків для:

	Корон
Тимчасових учителів	113.900
Молодших	91.700
Старших в IV. кл.	314.000
" " III. "	64.800
" " II. "	35.600
Разом	620.000

В звязи з тим предкладає виділ краєвий, щоби покасувати окружні етати, а получить всіх учителів в один етат значить, щоби відношенє побираючих меншу плату до побираючих більшу обчислав ся від тепер після числа учителів в цілїм краю, а не після однокіх округів. Дальше признає ся управителям однокласових шкіл додаток функційний без огляду на тоє, чи при школі поставлений другий учитель етатовий чи неетатовий. На покритє тих видатків і вирівнанє сграт, які би подекуди повстали через сполуку учителів в один етат краєвий на місце дотеперішних окружних етатів, вставляє ся до бюджету округло 50.000, так що ціле обтяженє краєвого бюджету виносило би 670.000 К, а по обчисленю 10% на інтеркалярія netto 603.000 К, що і вставлено в бюджет на 1903 р. так як новий закон мав би вийти в житє з початком будучого року.

Пригляньмо ся, як сей провкт відобь ся на положеню учителїв.

Тимчасових учителїв з матурою і квалїфікаційним іспитом в III. і IV. класї платїв — в 569. Тим підвишася провкт повиший платню о 200 корон річно, а 16 К 66 сот. місячно. Були нуждарами, побираючими 50 корон місячно, остануть бідоласами, що мусять жити із 66 К 66 сот.!

Молодші учителї в класї IV., мали доси 700 Кор. річно — отримують 800! будуть отже в тїм самім положеню, як тимчасові. Їх в краю 917. — Підвишене виносить у них 100 кор. річно, т. є. 8 К. 33 ст. місячно.

Одні і другі погїшають ся в бідї надїєю отримати посаду старшого учителя.

Пригляньмо ся, як тота надїя представляє ся в цифрах!

В IV. кл. є учителїв старших 4187, з тих побирає 1047 по 1000 кор., тільки по 900 кор. а 2093 по 800 кор. — Побирати буде $\frac{3}{4}$, т. є. 3140 учителїв по 900 кор, а $\frac{1}{4}$, т. є. 1047 по 1000 кор, отже 2093 отримає полішнене о 100 корон річно, значить 8 кор. 33 сот. місячно!

В III. кл. є старших учителїв 648, з тих 162 по 1400 кор. тільки по 1200 кор. а 324 по 1000 корон. Побирати буде 162 по 1200 кор. а 486 по 1400, отримає проте 324 учителїв підвишене о 200 корон річно, або по 16 К. 66 сот. місячно!

В кінци II. класа числїть старших учителїв 356, з котрих 89 має 1600 корон, 89 по 1400 кор, а 178 по 1200 корон. — Побирати буде 267 по 1400 кор. а 89 по 1600 кор, проте отримає 178 підвишку о 200 корон, або 16 кор. 66 сот. місячно!

Загальний результат такий:

Полішнене о 200 кор. отримає 569 учителїв тимчасових, 324 старших в III. класї і 178 старших в IV. кл. — разом 1071 учителїв.

Полішнене о 100 кор. отримає 917 молодших учителїв в IV. кл. і 2093 старших в тїй класї — разом 3010 учителїв.

Всїх учителїв (без Львова) є 6757 — з тих 16% отримає полішнене о 200 корон річно, 44% о 100 корон річно, а 44% не отримає ніякого поліпшеня!

Наколи мало ся зробити „що трохи“ то провкт відповідає тому, однак се значить залагодити справу на рік, два! Таж в р. 1899 зроблено теж „трохи“ — мусить ся лиш дальше латати, хоч ледви що з того часу минає третий рік.

Розуміємо, що не можна іти в мільони, однак може би дало ся дотягнути до мільон корон, і не збувати майже половину учителїв полішненем о 8 корон місячно!!!

Тепер наведемо зміст петиції внесеної іменем учительства „Кравчим товариством народних учителїв в Галичинї“, що має свій осідок в Новім Санчи. Жаданя учителїв дадуть ся звести до слїдуючих точок: 1) По укінченю 5 лїт служби має виносити емеритура 40% і що два роки побільшатись так, щоби по 30 лїт виносила повну плату з додатками; 2) Нормальна емеритура не може виносити менше як 800 К; 3) По 30 лїтній службі управлений, а по 34 лїтах обовязаний кождий учитель піти в пенсію; 4) Пенсія вдови по учителю не може виносити менше як 800 К; 5) Додатки на виховане сврїт мають признавати ся їм до 24-го року; 6) При виміреню емеритури можуть бути вчислені лїта проведені в приватних школах; 7) Право

на емеритури мають також учителі (льки) при Фребльовських школах; 8) Самоубійство не порушує емеритальних прав учителя; 9) Розведена жина траить право на емеритуру, як розвід наступив з її вини; 10) Помешкане учителя має складатись з 3 комнат з приналежностями; 11) Додатки на помещкане учителів по містах і місточках мають виносити 25% оплати. — Вкінці домагають ся петенти, щоби скликано анкету, котра порішила би: 1) щоби наука в школах була примінена до спосібностей дітний; 2) щоби відбувалась в догіднім для дітний часі; 3) щоби книжки шкільні печатано четкими буквами а самі книжки були як найдешевші.

Над повнєшим проєктом виділу краєвого переведено в комісії шкільній сойму дискусію, де порушено гадку, аби справу підвиснення платні не лучити зі справою постанов дисциплінарних, а також, аби знести цілком категорію молодших учителів.

В кінці постановлено вибрати субкомітет, зложений з послів Бобжиньского, Козловского і Томашевского, який має розслідити під вглядом афекту фінансового і иньші проєкти послів, зміряючи до підвиснення платні учителів, порозуміти ся з фінансовою комісією і предложити справоздане повній комісії соймовій.

Конкурс.

Виділ руского Товариства педагогічного у Львові розписує сим конкурс на прийняте учеників до Бурси Товариства педагогічного на рік шк. 1902/3. Прийматися будуть ученики середних шкіл, сини членів руского Товариства педагогічного у Львові, за оплатою 12 до 24 К. місячно.

До подання долучити треба: 1) Сьвідoctво шкільне з послідного півроку. 2). Сьвідoctво стану маєткового родичів. 3). Деклярація що до місячної заплати.

Оплата посилає ся кожного місяця з гори на руки Заряду Бурси „Руского Тов. педагогічного у Львові“.

Питомці обовязують ся всі без виїмку ходити на науку сьпіву, а від Ш. кл. почавши також на науку язика французского. Жадному з поміж питомців не буде вільно взяти яке небудь занятє (пр. лекцію) поза Бурсою.

Кождий питомець має привезти з собою 6 пар сьпідного біля, 4 простирала, 2 пошевки, 6 пар шкарпиток, 12 хусточок, 4 ручники, подушку, коцк до накриванє і порядне одіне та 2 пари черевиків. Все біле має бути значене. Подання адресувати треба до „Руского Тов. педагогічного у Львові“.

Речинєць конкурсу до 1. н. ст. серпня 1902.

Виділ

Відзначений признанем Високої ц. к. Ради шкільної краввої.

ОДИНОКИЙ В КРАЮ
ЗАКЛАД ПРИРОДНИЧИХ
НАУКОВИХ СРЕДСТВ
Ф. М. ЗЛОТНИЦКОГО
У ЛЬВОВІ

при ул. Ягайлоньській ч. 8.

заложений в р. 1893

порукає всякі средства до наук природи

а іменно:

всякі препарати сухі і в спиритусі, мінерали, моделі до науки анатомії, зоотомії, ботаніки, мінеральогії, стінні хромолітографічні образи до науки зоології, ботаніки, технології, етнографії, і т. д. — прилади до науки фізики і хемії з найліпших фабрик, глобуси, телюри, географічні карти, „en relief“ і т. п., моделі до науки рисунків, прилади до гімнастики і т. д. взагалі

усякі наукові средства підпадаючі під діл природи
для шкіл усіх категорій.

З порученя Вис. ц. к. Ради шкільної кр. заосмотрює заклад від ряду літ виділові і народні школи вишого типу в збірки средств до науки хемії, природних наук і рисунків, а усі кравві середні школи, усі ц. к. учительські семінарії, кравві різничі школи, ц. к. промислові і торговельні школи і т. п. — заосмотрюють в цевнєшій закладі потреби своїх кабінетів що раз обшарнійше, — тм більше, що властитель закладу в часі своїх щорічних подорожий, докладає усіх старань, аби всюди засягнути докладних відомостей про найновіші поступи на поли науки з погляду, — а сам заклад перевесяє подібні заграничні заклади так під взглядом уміркованих цінь, як також найстараннійшим виконанєм замовлень, о чім найліпше свідчать вискази фахових педагогів.

Видає „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відповідає Володимир Шухевич

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарського.

Передплата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОР҃ГАН

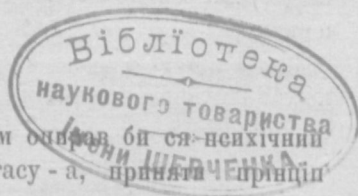
РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Соборной
ч. 7.
Администрация
ул. Софий-
ской ч. 9. а.Неопечатані ре-
вювання без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Фонетичний і психічний розвій мови.

[Докінчене].

Силуючись на винайдене принципу, на котрім описав би ся психічний розвій дитячої мови, мусимо і тут по думці Tracy - а, прийняти принцип переміни.

Найперші вискази новонародженої дитини суть з психічної сторони дуже малої ваги. Вискази ті однак, початково поєдинчі, більшають і лучать ся зі собою, звільна вяжуть ся з думками, котрі знов більшають, лучать ся і вяжуть та перетворюють, аж опанують зовсім всі знаряди мови, котрі стають ся тепер відповідним средством висказу гадок.

Не можемо однак сего твердження так загально висказувати; попробуймо вперше слїдити з докладною точностю поступенний розвій одного звука, від початково беззвучного стану, аж до найнижшого, послїдного, зовсім повного, та розділити головні фази сего розвою.

Фази ті будуть здавсь такі, як в загалї при руху (движеню), іменно фаза імпульсивна, рефлексивна, інстинктовна і уявляюча.

Перші звуки, котрі дитина виражає суть чисто автоматичні, до їх витвору не причиняє ся жаден змісл, тут лиш ор҃ган движенья є чинний. Та сама надвижка сили, той сам інстинкт мускулів, котрий змушає дитину хватати рученятами, бити ногами і т. и. змушає також і єї губи і язык, горло і легки до вправлюваня ся. Се є перша фаза, котру називаємо імпульсивною.

Пізнїйше добачуємо вже, що дитина відповідними звуками виражає деякі почування. Она бачить ясне сьвітло, прислухуєсь властивим звукам, на вид сего сьвітла або слухаючи якогось голосу дізнає она неясних але милих лагідних порухань, а то відчуване викликає відповідні звуки. Звуки ті, то єще найзвичайнїйша наплянина, до їх повстаня не причиняє ся воля, лиш ор҃гани чутя і движенья.

З того витворюєсь наслідована. Се є фаза рефлексивна.

Відтак можемо відкрити декотрі звуки, висказуючі потреби дитини; хоч дитина виголошує їх правдоподібно без ясного наміру, мають они вже свою гадку і свою ціль, іменно ходить тут о заспокоєнне потреб. В крику, початково неяснім і одностайнім, відріжнити тепер можемо різні стани почувань — голоду — болізни — змучення і т. н. Се є фаза інстинктивна.

Вкінці опановує воля зовсім знаряди мови; дитина висказує свої слова зовсім свідомо; пасивне і несвідоме наслідоване звуків переходить в стан активний і свідомий, дитина сміло лучить зі собою слова і висказує ясно свої гадки. Се є уявляюча (представлена) фаза.

За примір переміни і переходу звука через ті чотири фази, возьмемо звук „ма“, котрий майже все є першою артикуляцією.

Дитина лежить вдовлена в колисці, сила движенья в ній пливе, губи рухають ся, то вітвиряють ся то замикають супокійно — в часі віддиху творить ся мимохіть і проявляє ся сей найзвичайніший звук „ма-ма-ма“. Не має він жаднїсенського значіння, се лиш чисто автоматична поява. Поволи з часом декотрі почування повстають правдоподібно на вид матери або інших осіб, викликають сей звук. І тепер не має він означеного значіння; є се неозначений оклик, чистий рефлекс. Пізнійше слово „мама“ ставсь висказом потреби поживи. Через се сильно вяже ся се слово з особою даючою поживу, з матерію, правдоподібно що початково лиш з грудьми матери, пізнійше з цілою особою в загалі — і через се зробило се слово в своїм розвою послідний крок, перейшло зі стану інстинктивного в стан уявляючий.

Від тепер слово се сильно звязане з особою матери, від тепер уживає і володіє ним дитина зовсім свідомо і уміло, а образ матери сильно втиснувся в дитячу душу.

Пізнійше опановує дитина абстракції і комплікації сего слова.

Вибралисьмо нарочно яко примір переходу слово „мама“, бо оно видаєсь о много ліпше від інших слів вияснювати принцип переміни, бо оно є сильно звязане з чувствами найшляхотїйшими, найскорше повстаючими та найдовше триваючими.

Іван Коссака.

В справі заснованя рускої гімназії в Станиславові.

Справозданє краєвого віділу в справі утвореня в Станиславові гімназії з рускою викладавою мовою.

Високий Соїме!

В р. 1900. вилинули до вис. сойму петиції сто кільканайцяти горожан міста Станиславова і околиці, Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, Руского педагогічного товариства у Львові і філії Руского педагогічного товариства в Станиславові, о ухваленє вис. Соїмом резолюції з візванєм до ц. к. Правительства о заснованє в місті Станиславові гімназії з руским викладовим язиком.

Ухвалою з дня 5. мая 1900. р. поручив вис. Сойм краєвому виділові, щоби повніші петиції розслідув і предложив на найближшій сесії відповідні внесення.

В ціля виконання тої ухвали краєвий виділ письмом з дня 3. липня 1900. р. ч. 32.035 закомунікував ц. к. краєвій радї шкільній повніші петиції в оригіналі з проською о розслідуженє справи і заяву своєї опінії, а рівночасно з огляду на арт. VII. краєв. закона з 22. червня 1867 ч. 13. В. кр. з., після якого „про заведене руского языка як викладового в середних школах має рішати сойм по вислуханю повітових рад“ — краєвий виділ візвав виділ повіт. ради в Станиславові, аби справу утвореня рускої гімназії в Станиславові предложив повній радї повітовій на найближшім засіданю задля принятя ухвали, — аби сю ухвалу предложив як найскорше краєвому виділові.

На засіданю з дня 30. жовтня 1900. року станиславівска повітова рада ухвалила передовсім зажадати згаданих петицій для ближшого розслідуженя дат, заміщених в них наслідком чого краєвий виділ письмом з 25. падолиста 1900. р. ч. 66.804 звернув ся до краєвої ради шкільної з проською о як найскорший зворот петиції. Одержавши сї петиції при відозві ц. к. краєвої ради шкільної з дня 14. цвітня 1901. ч. 10.156, переслав їх краєвий виділ письмом з дня 26. цвітня 1901. ч. 26.159 повітовому виділові в Станиславові з поновним візванем о спонуканє ухвали повітової ради, а письмом з дня 20. мая 1901. ч. 32.199 закомунікував повітовому виділові на его запит, зміст рескрипту ц. к. міністерства віроісповідань і просвіти з 26. марця 1901. р. ч. 608, після якого зорганізованє рускої гімназії в Станиславові буде взяте ц. к. правительством під розвагу, коли краєвий Сойм прийме в сій справі ухвалу, а найде ся достаточна скількість зовсім уквалфікованих учительских сил.

Справозданєм з дня 28. лютого 1902. р. ч. 4.643/1901 предложив повітовий виділ краєвому виділові відпис протоколу засіданя повної повітової ради станиславівської з дня 7. лютого 1901. до ч. 597 стверджаючий, що повітова рада на сїм засіданю приняла одноступно ухвалу, якою заявила ся за отворенєм окремої цілої рускої гімназії в Станиславові з викладовим руским язиком.

Предкладаючи згадану више відпис протоколу засіданя повітової ради, краєвий виділ згідно з опінією повітової ради станиславівської вносить:

Високий Сойм зволить ухвалити: Сойм звиває ц. к. Правительством, щоби заложило в Станиславові окрему ц. к. гімназію з рускою викладовою мовою.

З Ради Виділу краєвого Королівства Галичини і Володимирії з Великим Князівством Краківським. Краєвий маршалок: А. Потоцкий, в. р. Справоздавець: Др. Йосиф Верещинський, в. р.

На першім зараз засіданю сойму дня 21. червня мотивував п. Барвіньський внесенє предложенє ще на грудневій сесії 1901. р., а при тім покликав ся на справозданє кр. виділу о ухвалі ради повітової станиславівської. На основі сеї ували кр. виділ також від себе представив соймови повніше внесенє на заснованє рускої гімназії в Станиславові. Внесенє п. Барвіньського відослав сойм до шкільної комісії, а предсідатель єї кн. Чарторийський поставив сей предмет зараз на першім засіданю дня 24. червня. Комісія ухвалила відпочити розправу над сим предметом, поки не буде розданє више спра-

воздане кр. виділу до сеї самої справи. Справоздане було апробоване і при-готовлене до печатання вже перед соймовою сесією, однак затрутило ся і доперва після сеї події в шк. комісії відшукано сей акт, випечатано і 27. червня роздано послам, а також приділено комісії.

Для важности справи подаємо понизше докладне справоздане з розправи над сею справою.

Присутні були: кн. Чарторійський, Ридигер, Томашевський, Козловський, Райський, Міхаловський, проф. Яворський, Бобжинський, Целецький, Цєвський, Ротер, Крамарчик, кн. Казимир Любомирський, митроп. Шептицький, архиеп. Теодорович і Барвіньський.

Райський доказував, що фреквенція в руских гімназіях не є ще так значна, щоби треба творити нові рускі гімназії, а навпаки фреквенція польських гімназій вимагає сего, щоби приступити до засновування нових шкіл, — що не знати, чи родичі руских учеників в Станиславові освідчили ся за рускою гімназією і будуть посилати до неї своїх синів, що в руских гімназіях молодіж доходить до здичілости, дике ненавистю до всего, що польське, а двох руских священників просило єго перед виїздом на сойм, щоби борони Боже не ухвалювано засновання нової рускої гімназії, що учителі руских гімназій ідуть на вводи в загорілости з учениками, виставляють Гайдамаки Шевченкові яко ідеал і назва гайдамака нині стала почесною назвою, що деякі рускі дневники (Галичанини) виступають явно проти руских гімназій, а т. зв. стара партія посилає своїх синів до німецької гімназії. Вносьте отже, щоби Сойм поручив Раді шкільній краєвій скликати анкету, котра би застановила ся над тим, як би всему тому зарадити в теперішних руских гімназіях.

Проф. Яворський указує на те, що рескрипт міністерства з марця 1901. р. в сій справі є лише замаскованою відмовою і думає, що стан доси не змінив ся, бо нема достаточного учительських сил, як і перед рескриптом, що засновуванє дальших руских гімназій є передчасне і длятого є за тим, щоби передовсім засновувати в західній Галичині нові гімназії, позаяк єствуючі там школи надмірно переповнені і ставить резолюцію: „Сойм визнає Виділ краєвий, щоби з своєю пропозицією виступив тоді, коли правительство заявить, що є недостатком руских сил учительських і коли зарадить переповненню західних гімназій“.

Целецький думає, що заснованє рускої гімназії не є ані наглою ані конечною потребою, позаяк число руских учеників в Станиславові є незначне, що багато руских учеників вчає до польських і німецьких гімназій, що уровень науковий в руских гімназіях низький, а учительські сили також не відповідають своїй задачі, класифікація дуже поблажлива і длятого годить ся з резолюцією Яворського. В Тернополі засновано руску гімназію в надії, що она буде злучником між рускою а польською суспільністю і причинить ся до признання вдяки для польської суспільности, а тимчасом она ширить ненависть до Поляків і розширяє ще ту пропасть поміж обома народностями в краю, о чім бесідник знає з дуже віродостойних жерел. Відносини міжнародні там заострили ся, руска гімназія є чинником роз'ятруючим, і нема ніякої поруки, що нова гімназія руска не піде в тім самім напрямі, а не в напрямі згоди. Длятого звертає ся до провідників руских, щоби впливали

передовсім на руске дивникарство, щоб не ярили а писали миролюбиво, тоді міг би він попірити їх змаганя.

Директор Томашевський признав, що Поляки не можуть засадничо бути противні руским гімназіям, бо самі жалують ся на гноблене за границею, однак в практиці представляє ся та справа зовсім инакше. Між Русинами є дві партії: одна українська, що уважає ідеалом самостійну Русь-Україну, а друга москвофільська, що змагає зілляти ся з Росією. Але й Українці не є такі патріотичні, як би можна думати. Один его професор Українець не хотів подавати ся до рускої гімназії, а другий не хотів обняти науки рускої мови в цілій гімназії, а просив, щоб ему половину годян виповинити грекою. Наколи Русини хотять мати гімназії, то закон дає їм можливість там, де є 25 учеників руских домагати ся паралельки. Він ставить внесенє, щоб ся справу відрочити.

Президент Ради шк. др. Плажек запевняє, що в короткім часі свого урядованя і особисто пересвідчив ся в акад. гімназії, будиши там при іспиті зрілости, що уровень наукова учеників і сил учительских зовсім не є гірша як в польских гімназіях. Ученики виказували дуже добру знаємість польської мови і літератури, в грецкім язичі давали дуже добрі відповіди, а так само з справозданя про іспит зрілости в Перемишлі бачить, що ученики там були зовсім добре приготовлені і наукова уровень була відповідна.

Президент виказує статистичними датами що класифікація в руских гімназіях зовсім не є так лагідна. Рада шк. звертає пильну бачність на молодіж не лише в польских але й руских гімназіях, бачить, що тепер там стирає ся молодіж українська з москвофільською, але нема проявів спеціальної ненависти до народности польської. Всякі вибрики проти шкільної карности у всіх школах розсліджує Рада шкільна кр. дуже докладно і винних карає. На останку подає президент статистичний виказ руских сил учительских, які осягнули кваліфікацію в речинці листопадовім і літнім, з чого показує ся, що прирість руских сил зовсім не остає поза приростом польских учительских сил кваліфікаційних.

Директор Міхаловський заявляє, що приглядаючись з близька рускій гімназії в Тернополі, не зробив ніяких усмнних помічень, однак фреквенція в руских школах є штучна. В тім згляді є між подільскими Русинами організація (бесідник не ганить її), яка має довести до того, щоб кожда громада околичних повітів достарчувала найменше одного ученика до рускої гімназії і причиняла ся до его удержаня. Так штучно викликана фреквенція не промовляє за потребою засновуваня руских гімназій, а громадження кількох середних шкіл по провінціанальних містах впливає некорисно на поведєне молодіжи поза школою і длятого бурмістр тернопільський був спонуканий виступити з загрозою проти вибриків молодіжи середних шкіл. Бесідник є длятого за творєнем середних шкіл в містах, де таких ще нема.

П. Барвінський замічає, що всі попередні бесідники запевняли, що хотять оцінювати страву чисто з річевого становища, однак всі війши на політичні і суспільні відносини і длятого бесідник має право і обовязок відповідати не лише на річеві закиди, але на всі пнші. Новочасні педагоги поставили зовсім оправдану засаду, що успішна наука може відбувати ся лише в рідній мові і задлятого польска народність домагала ся заведеня польської мови не лише в середних школах, але й в університеті. Русини стоять за

сею самою засадою і для того домагають ся і мають повне право домагати ся, щоби й руска молодіж мала спромогу побирати науку в рідній мові. Се в також понука до внесення, яке в предметом наради.

П. Райский каже, що фреквенція в руских гімназіях в незначна. Справоздання Ради шк. кр. можуть переконати, що всі дотеперішні рускі гімназії мають надмірну фреквенцію, так що не лише в низших але і вищих гімназіях треба творити рівнорядні класи, і фреквенція росте з кожним роком. П. Міхаловский доказував, що та фреквенція штучна, але так само доведено до переповнення гімназій в Тарнові, Ряшеві і т. д., де лат. священники цілими фірами звозили селянських синів і старали ся о їх удержанє коштом громад. Що там в похвальне, не може бути доганим у нас. Сил учительських не достає не лише в руских, але й в польських гімназіях, в котрих працює багато Русинів, а коли деякі рускі учителі нерадо ідуть до руских гімназій, то причина сеї прояви лежить в певних особистих обставинах, яких бесідник не хоче тут виводити. А коли часть молодіжи рускої вчає до польських гімназій і німецької, чоч має в місці руску, то передовсім не треба віднести до снх людей, на котрих покликуюв ся п. Райский. Річ зовсім ясна, длячого они не хочуть руских шкіл, бо не узнають рускої народности і мови, а раді-б розплистись в московскім морі, і ми не завидуємо п. Райскому таких союзників. Польска суспільність в національно більше свідома від рускої, а тепер особливо проти німеччини дуже розогнена, а мимо того багато польських учеників в німецькій гімназії, хоч мають тут три польські. Вже президент Ради шк. кр. виказав, що в руских гімназіях нема спеціальної ненависти проти Поляків, а коли п. Райский говорив о Гайдамаках Шевченка, то певно їх мусів читати, тим більше, що они вийшли в перекладі Совіньського а полеміка Горжачинського з Совіньським виказала ясно, що Шевченко не ідеалізує гайдамаччини і так само не може сего вважати ідеалом руска молодіж. Рівно збив президент Ради шк. докази про низьку уровень наукову руских гімназій, як і про лагідну класифікацію, а дир. Міхаловский докори п. Целецького звершені проти рускої гімназії в Тернополі. Колиб п. Целецький звивав руских провідників до умирювання руского дневникарства, то бесідник так само не може сего підняти ся, як не може накидувати п. Целецькому задачі, щоби умирював „*Dziennik polski*“ і т. п. Директор Томашевский радив нам домагати ся паралельок. Сего вже Русини пробували, однак безуспішно, а також станіславівські Русини вносили таку петицію до Ради шк. кр., котра відказала їх домаганю, покликуючи ся на те, що на основі сего закона може Рада шк. лише в декотрих предметах завести руску викладну мову, а заводити в цілости належить до компетенції сойму. Русини раді би мати школи середні там, де ще нема иньших і так свого часу робили заходи о руску гімназію в Чорткові, тепер в Раві і Яворові. Алеж Поляки на се кажуть: *nie możemy ruszczyć mieszanej ludności w Galicyi wschodniej*, а коли бурмістр Тернополя не може собі ради дати з молодіжю трех середних шкіл, то що має би сказати президент Львова або Кракова?! Бесідник застерігає собі право забрати голос в дальшій розправі.

Ректор Ридигер засадничо не в проти рускої гімназії, але міністерство просвіти виразно відмовило. Руских сил учительських можна сподівати ся хіба в протягу 10-20 літ подостатком, отже тоді можна-би говорити про нові рускі школи. А позаяк сорочка близьа кожуха, то Поляки мусять передовсім домагати ся нових польських шкіл, тим більше, що Русини в справі

університету так ворожо виступали, Поляки дякують Русинам більше, як мають, не треба накидувати ся, позбутися чутливості, бо Русинів нічим не заспокоють, отже вносить резолюцію, щоби домагати ся утворення кількох польських середніх шкіл, а тоді також і рускої гімназії.

Митроп. Шептицький в довшій промові виказав, що річеві трудності наведені проти рускої гімназії вельми незначні, що головним мотивом проти рускої гімназії є боязнь перед ненавистю, гайдамацтвом і т. д., що вже збив президент Ради шк. кр. Ніхто з бесідників не доказав фактами, що молодіж в руских гімназіях є гірша як в польських, протинно, в польських є більше нагоди до суперечок і ненависти, бо руский ученик може думати, що Поляк-професор его переслідує, наколи дасть ему злу цензуру. Бодай се велике питання, чи руска молодіж в польських гімназіях не виховує ся скрайнійше, як в руских, чого доказом рускі радикали, що вийшли головно з польських гімназій. Бесідник є проти відрочення і проти скликання анкети предкляданої п. Райским, бо Рада шк. кр. певно сповняє свій обовязок. Аргументу жадного важного проти заснованя руск. гімназії не навели бесідники, хіба лише длятого сему противні, що розходить ся о руску гімназію. Бесідник відносить вражінє, що Поляки кажуть тепер: *zguwamy z wami*. Заснованє рускої гімназії не є концесія, сего не дає сойм, бо ухвалює лише резолюцію, а виконує правительство своїми фондами, а теперішня розправа робить вражінє, що Поляки стають між Русинів а правительство, щоби оно не дало Русинам гімназії. Не можна казати, щоби сего, що зроблено, було досить, руский нарід не має ще заспокоєних своїх культурних потреб, а таке становище, що сорочка близша як кожух, є невідповідне, бо тут розходить ся о справу краю а не Поляків.

Бобжинський замічає, що скільки раз засновуване руску гімназію, підношено опісля жалї на невідповідне уміщенє, буде клопоти з будинками, виказує, що є недостача учительських сил, бо річне запотребованє виносить около 60, а маємо тепер до розпорядимости 53, між тими на сей рік 6 руских сил. З польських гімназій годї переносити руских професорів, раз длятого позаяк они не ознайомлені з рускою науковою термінологією, а вдруге тому, що многі не хотять іти до руских шкіл і треба було насильно приділювати і так уживати неприродного середника. В Станиславові не доходить число руских учеників до 200, яке треба прийняти яко *minimum* для відділення окремої гімназії. Бесідник є за тим іменно, щоби переповнені гімназії, як тарнівську, ряшівську і станиславівську поділити і так з станиславівської виділити руску гімназію, але се могло би послїдувати по двох роках, коли зросте число руских учителів і руских учеників в станиславівській гімназії. Тим способом за 2 або 3 роки внесенє посла Барвіньського буде здійснене, а тепер є бесідник за внесенєм Яворського.

Верещинський іменем кр. видїлу заявляє, що кр. видїл по зрілій нараді поставив відоме внесенє, позаяк і міністер просвіти не відказав беззглядно заснованя рускої гімназії, а рада повіт. одноголосно заявила ся за тим. Бесідник думає, що видїл кр. добре зробив, наколи поставив таке внесенє з огляду також на політичні і народні відносини, а також сойм добре зробити, наколи се внесенє прийме і просить комісію о прийнятє внесення.

Целецький не згоджує ся з поглядами митрополита про вихованє молодіжи, позаяк спільне вихованє лагодить суперечности, не викликає антагонїзму, а розбуджує поважанє і приязнь, коли в окремих школах повстають

формальні табори супротивні. Бесідник є за утравістичними школами, не бажає зірвання взаємн між Поляками а Русинами, але руске дневникарство виступає дуже завзято, так, як ні один польський дневник.

Ротер думає, що відкинене внесення кр. виділу не причинить ся до успокоєня і є за прийнятем внесення кр. виділу. Тим сповнить сойм одну половину задачи, а другу мають сповнити Русини, т. є. подбати о учительські сили і учеників.

Яворський повторяє аргументи Бобжинського про недостачу учит. сил, про насильні переносини учителів до руских шкіл. Пора на руску гімназію прийде, коли будуть учительські сили і коли будуть розділені гімназії в Тарнові і Ряшеві.

Райський виступає проти вислову митрополита, мов би єго домаганє о анкету для розсліду стану руских гімназій було нечемністю супроти Ради шк. краєвої.

Ридигер підносить відому справу прогульки молодіжи акад. гімназії на Чорногу і відчитує з „Dziennik-a pol.“ статю „Kołomyjsk-oj Gazet-i“ і питає президента о вясненє.

През. др. Плажек заявляє, що велів розслідити справу і що з того показало ся, що в памятнику в чорногорскім домі були перед тим вписані речєня провокуючі Русинів, однак учасники прогульки вписали там лише факт прогульки і під тим умістили свої підписи учителі і ученики. Один з учасників мав опісля вернути до сєго дому і вписав стих „Не пора“, однак ніякий професор сєго не підписав.

Митроп. Шептицький доказує фактами з Золочева і Станиславова, що мішані школи дають нагоду до суперечок і ворогованя, вказує на те, що около 2.000 рускої молодіжи не має нагоди учати ся в рідній мові, а проволка в заснованю станиславівської гімназії є накинєна і в краю буде оцінювана яко зірване взаємн, що сєго зірваня бажає соймова більшість, длятого, що Русинів уважають гайдамаками і се має бути причиною відмови. Руска суспільність не є гайдамацка, а з частих статей „Gaz. Narod.“ і „Dziennik-a pol.“ можна набрати погляду, мовби Русини були гайдамаками. Відмова буде водою на млин скрайних елементів, які бажають зворушеня і опісля навіть найспокійніші Русини не будуть могли оперти ся скрайним струям. Не лише Русини, але й Поляки не будуть могли витолкувати, длячого не ухвалєно заснованя рускої гімназії, хіба тим, що сойм пішов за поглядом скрайних, котрі бажають зірваня взаємн. Не можемо отже нічого ліпшого зробити, як прийняти внесенє виділу краєвого.

Цєньський (з Заліщак) заявляє, що серед рускої інтелігенції щось стало ся, що дше ненавистію до Поляків, рускі сьвященники не бажають руских гімназій, а ті, що виходять з руских гімназій, не будуть повинувати ся і митрополиті. Окремішність руских шкіл не причиняє ся до згоди. Вносить отже перейти до дневного порядку над внесенєм виділу кр., а предкладає візвати сойм до заснованя *утравістичної гімназії* і до заведеня обовязкової науки польского і руского язика в гімназіях.

Барвіньський вказує на основі урядового шематизму, що в середних школах польских є 64 руских учителів, з котрих одна хіба третина є таких, що вийшли з виправи в рускій мові і термінольоії, одна третина була би там потрібна для науки руского язика, але бодай одну третину можна би ужити в руских школах. Твердженє п. Бобжинського є пересадне, а грають

тут ролю лише особисті понуки. Число 200, якого вимагає п. Бобжинський, буде з слідуочим роком в Станиславові.

Від заснованя рускої гімназії в Тернополі повстали польські школи в Тарнові, Коросні і Ярославі і гімназія в Дембиці, а в р. 1902/3 обіцяв міністер утворити 6-ту гімназію польську у Львові з філії 5-ої гімназії і 2-гу реальну школу у Львові з теперішньої філії, а Русини домагаються лише одної гімназії. Говорене, що Русинів нічим не заспокоїть ся, є безосновне. Русини домагаються щораз більшого заспокоєня своїх потреб, бо нарід в розвитку поступає і его потреби збільшають ся і ростуть, як потреби дитини, котра доростає на зрілого чоловіка. А вжеж і Поляки не вдоволяли ся давнішим числом шкіл, а домагали ся дальших, з Towarzystwa przyjaciół nauk перетворили академію наук, утворили академію рільничу і штук красних і т. н. Відрочуване внесення бесідника і виділу кр. або навязуване єму всяких умов рівнає ся погребаню, причинить ся до ще більшого роз'ярення, є доливанем олію до огню, а одвічальність за се спаде на соймову більшість.

Позаяк Ценьський повставив окреме внесенє про утравквістичну гімназію, відкрито наново замкнену розправу.

Барвіньський виказує неможливість переведеня утравквістичних гімназій.

Ридигер заявляє ся за обовязковою наукою обох краєвих язиків.

Яворський думає, що не треба оглядати ся на агітацію, і не може заявити ся за утравквізмом, бо тим внесенєм комісія заскочена.

Крамарчик на основі переведеної розправи виробив собі погляд, що внесенє п. Барвіньського і виділу кр. є справедливе і для того буде за тим голосувати, а доперва в другій лінії за утравквізмом. Агітатори роздувають ненависть, а відкиненєм внесення дамо оружє агітаторам.

Потім приступлено до голосованя.

За внесенєм виділу кр. голосували: Барвіньський, Крамарчик, митр. Шептицький і Ротер.

Против: Ридигер, Козловський, Райський, Целецький, Ценьський, Казимир Любомирський, Яворський, *внесенє отже упало.*

На засіданю з дня 11. липня ухвалив сойм слідуочий закон о учительських платнях:

I. Річні плати учителів народних шкіл ділять ся на слідуочі класи:

а) в школах звичайних:

I. класа в містах, що управляють ся після власного статута, для половини посад в кождім місті 1800 кор., а для другої половини посад 1600 кор.

II. класа в містах з'організованих на підставі краєвого закона з дня 13/3 1889 В. з. кр. ч. 24 для 1/4 частий загалу посад 1600 кор., для 1/4 частий загалу посад 1400 кор., а для 2/4 частий посад 1200 кор.

III. класа в містах з'організованих на підставі закона кр. з дня 3/7 1896 В. з. кр. ч. 51 для 1/4 части загалу посад 1400 кор., для 1/4 части посад 1200 кор., а для 2/4 частий посад 1000 кор.

IV. класа в иньших громадах для 2/4 частий посад в кождім повіті 1000 кор., для 1/4 частий посад 900 кор., а для 1/4 части посад 800 кор.

б) в школах виділових осібних і в класах виділових, получених з звичайними:

I. класа в містах, що управляють ся власним статутом для половини посад в кождім місті 2000 кор., для другої половини 1800 кор.

II. класа в иньших містах для половини загалу посад 1800 кор., для другої половини 1600 кор.

Б. Винагороджене учителя тимчасового устанавленого означає Рада шкільна краєва, не може оно однак виносити :

а) для учителя з іспитом зрілости і кваліфікаційним менче як 800 кор.

б) для учителя з іспитом зрілости як також для учителя, що зложив кваліфікаційний іспит за діспензою від іспиту зрілости менче як 600 кор.

в) для учителя помічного без кваліфікації менче як 500 кор.

Винагороджене тимчасового учителя не може ніяк перевишати поборів у сталого учителя, якого заступає тимчасовий учитель.

На засіданю з дня 10/7 полагоджено ряд петицій народних учителів і вдів по учителях, і ухвалено: I Підгайному в Немилові почислити до емеритури два літа служби учительської з давнійших літ; I. Яремці в Журатині підвисшити емеритуру до 1000 кор. річно; Г. Комаривцкому в Сгрію почислити до емеритури 6 літ служби яко заступника учителя в тімназві і підвисшити емеритуру на 725 кор. річно; I. Козакови в Чермині підвисшити емеритуру на 480 кор. річно; М. Гавліковському підвисшити емеритуру до квоти 700 кор.; Р. Зелінському в Величці уділити одноразову запомогу 200 кор.; I. Паславській в Ярославі підвисшити емеритуру на 640 кор.; В. Медведській признати вдовичу пенсію 433 кор. і додаток на вихованє 7 дітей 216 кор. 67 сот. А. Стебницькій признати дар з ласки на вихованє 4 дітей, річно 100 кор.; К. Полльовій призначити постійне удержанє 400 кор. річно, і додаток на вихованє 4 дітей по 60 кор. річно для кожного; Г. Людвинській признати постійне заосмотренє річно 100 кор.; С. Сквіжинській підвисшити пенсію вдовичу 766 К. 66 сот. річно; С. Кобялкевичевій підвисшити пенсію вдовичу на 840 К. річно; I. Мазярському в Падві, уділити одноразову запомогу 200 кор.; А. Гловацкій в Заліщиках, уділити дар 100 кор.; М. Міхальському в Теніобожу, признати потрійне заосмотренє 400 кор. річно; В. Войнаровському в Сіяві, уділити дар 100 кор.; Ф. Босакови в Мокрєсках, почислити до виміру додатку 5-літнього час єго служби від 1. липня 1885 до 31. мая 1900; С. Балтаровичівній продовжити побір пенсії сиротиньської 216 кор. до покінчення 24. роки життя. Петицію Д. Венцковского відкинено.

Чотиржайцятє справоздає

з діяльности Інституту Руского товариства педагогічного під покровом сьв. О. Николая ул. Театиньска ч. 19. у Львові.

В склад комітету, що з порученя виділу Руского Товариства педагогічного управляв Інститутом, входили: проф. Василь Білецький, проф. Ілья Корудз, проф. о. Д. Дорожинський, адвокат др. Ст. Федак, лікар др. Антін

Хомин і Кость Паньковський яко члени. Сей послідний був zarazом настояте-
лем Інституту.

По-при релігійно-моральне вихованє мав комітет на оцї товариске по-
жите учеників. Помочию при науцї занимались інструктори поодиноких клас.
Се академіки і лїдші ученики, що в Інститутї остають безплатно. Образованє
шкільне розширювано домовою лектурою під надзором настоятеля. В огородї,
де в лїтї перебувають ученики в часї свободнім від науки, суть бари і рек до
гімнастики; майже що недїлї і сьвята відбувано дальші проходи в львівські
околицї. Комітет мав на оцї, щоби ученикам подавано все страви як найздо-
ровші і в тїм взглядї ішов за радою д-ра Хомина, що безкористно питомцям
удїляв лїкарських рад. Принятих було з I. класи гімн. 8, з II. класи 6, з III.
класи 6, з IV. класи 5, з V. класи 4, з VI. класи 7, з VII. класи 5, з VIII.
класи 6, з народних шкіл 3, доходячих на харч 2, а академиків 2. З того
було сьвященичих дїтий 26, учительських 8, селяньських 8, урядничих 8, а сирїт
4. Результат загальної класифікації слїдуючий: класу з відзначенєм дістало 4
учеників, класу другу 1, поправку 2, иньші класу першу. До іспиту зрілости
сїдало п'ятох елевів і всі здали єго з добрим успіхом.

А) ПРИХОДИ:

	кор.	сот.
Запомога з запису бл. пам. Кард. Сембратовича	500	00
Даток Високопреосьвящ. Андрія	100	00
Оплата учеників	16907	72
Зворот за меблї, пранє і вписи	788	00
Иньші приходи	1195	16
Разом	19490	88

Б) РОЗХОДИ:

Харч	13591	60
Хата	2160	00
Опал і сьвітло	1354	80
Персонал	1425	00
Иньші видатки	1078	04
Разом	19609	44

Отже недобір 118·56 кор.

В) МАСТОК ІНСТИТУТУ:

Вартість інвентаря і бібліотеки	600	00
Стан фонду залїзного	3169	00
Стан фонду резервового	800	00
Разом	4569	00

У Львові, дня 15. н. ст. липня 1902.

Кость Паньковский.

Наука, штука і література.

Оцінка. Żelak Dominik. Übersicht der deutschen Literaturkunde. Mit besonderer Berücksichtigung der Lesebücher von Petelenz Werner. Lemberg. Seyfert und Czajkowski 1902. сторін 64 вел. шіснайцятки, ціна 1 корона.

Під таким заголовком вийшла брошура обіймаюча 64. сторін, яка може віддати особливо нар. учителям, добру прислугу. Для них ставить ся з язика німецького при іспиті кваліфікаційнім значно нижші вимоги як від матуристів шкіл середніх і тому книжки Petelenza-Wernera уживані в 7. і 8. кл. шкіл середніх для них за обширні і за дорогі. Учителі народні мовлять що в початках своєї практики, коли здає сь кваліфікаційний іспит, не стати їх, щоб на одно „німецьке“ видати 7-70 К і переробити, 983 сторін друку, бо тільки коштують і таке число сторін мають обидва згадані підручники, зголошують си до іспиту без знання німецької літератури і тому перепадають з того предмету при іспиті, або здають без правь научаня сеї мови. — Наслідок такий, що до більшекласових шкіл дістати ся не можуть.

В тім як раз може пособити згадана брошура: коштує всего-навсего 1 корону, — дістати її мож по всіх книгарнях, — обймає на 43 сторонах літературно-біографічні відомости, які суть реасумцією обох знаменитих підручників Petenza-Wernera — подає на дальших 21 сторонах ядренистий зміст 58 найвизначнійших творів німецької літератури, отже вивчене сего перегляду не забере много часу, а при іспиті вповні вистарчить.

Я. Миколаєвич.

Оповідення і конкурси.

Виділ руского Тов. педагогічного у Львові подає до відомости, що представителем Товариства в часі ферій єсть п. Кость Паньківський, директор Союзу у Львові, ул. Театинська ч. 19.

Виділ руского Тов. педагогічного у Львові подає до відомости інтересованих, що в слідуючім році шкільнім буде змінений заряд Інституту женського. Виділ постарав ся також о запевненє тому Інститутові фахової Настоятельки педагогічної і її помічниці. Позаяк комітет дотеперішній Інституту розв'язав ся, тому всі справи Інституту вести буде в часі ферій п. Кость Паньківський, Директор Союзу у Львові, ул. Театинська ч. 19.

Виділ руского Тов. педагогічного у Львові пошукує для свого інституту для дівчат у Львові господині до заряду дому і кухнію.

Услівя: Вік 30—45 літ, нагляд над порядком домашнім і над кухнею. Ціле удержанє, мешканє і до 20 кор. пенсії місячно. Речинець до 1-го серпня 1902.

Виділ руского Тов. педагогічного у Львові (Народний Дім) пошукує Настоятельки до веденя свого інститута для дівчат. Услівя: Має нею бути укваліфікована учителька з іспитом для шкіл народних і виділових (можливе доповненє іспиту до шкіл виділових в протягу року), особа літ 20—40, рускої народности і руского обряду. Обовязки: релігійно-моральне веденє дівчат, надзір домашній, контроля над наукою і одвічальність за веденє інститута перед відповідним комітетом. За те жертвує Виділ: відповідне помешканє, ціле удержанє і 400 кор. річно. Можливі окремо ремунеровані лекції в рускій школі виділовій приватній у Львові. Речинець до 20. серпня 1902.

Руске Товариство педагогічне у Львові оголошує конкурє на посаду Директорки до помочи наукової і релігійно-морального та товариського вихованя для дівчат в інституті Товариства.

Директорка одержить помешканє, харч, опал, сьвітло, услугу і 30 К. місячно. Першеньство будуть мати учительки з виділовим іспитом, котрі могли би обняти години в рускій школі виділовій за окремою винагородою.

Поданя належить вносити до Виділу Руского Товариства педагогічного Народний Дім у Львові до 20 н. ст. серпня 1902.

До женського інституту Руского Тов. педагогічного у Львові приймати ся будуть діти членів Руского Тов. педагогічного. До поданя долучити треба: 1) метрику хрещеня, 2) сьвідоцтво шкільне з послідного курсу, 3) декларацію що до місячної оплати, котра виносить 40 корон 4) 2 корони на видатки кореспонденційні, 5) хто не є членом Товариства — 2 кор. на вписове і вкладку, 6) 6 корон річно за з'ужите меблів.

Інститут посилає дівчата до школи, а дає своїм вихованцям: 1) мешканє, харч, опал, сьвітло, послугу і пранє за місячною доплатою 1 корона; 2) доставляє їм — о скілько дозволять фонди — книжок і приборів шкільних; 3) управляє їх вихованєм, старає ся о добре домашнє і товариське веденє; 4) улекшує науку шкільну і наглядає єї; 5) доставляє їм нагоду придбати пньших відомостей теоретичних і практичних.

Учениці мають привезти з собою слідуючу гардеробу: сорочок 6, кафтанків білих 6, панчіх 6 пар, майток 6, простирал 6, пішевок 6, ручників 6, хусток до носа 12, фартушків 6, спідничок білих 6, гальок 2, черевиків 2 пари, одіж верхню зимову і літню, сінник 190 см. довгий, а 90 см. широкий, ковдру, коцик і подушку. Кожда штука біла має бути назначена початковими буквами імени і назвиска учениці. Потрібний спис біля. За науку на фортеп'яні і цитрі доплачує ся по 10 кор. місячно, а за науку танців по 12 кор. річно. Поданя треба надсилати найдальше до 10 н. ст. серпня 1902.

Виділ Руского Товариства педагогічного у Львові, розписує сам конкурс на прийняте учеників до „Інститута під покровом сьв. О. Николая“ на рік шкільний 1902/3.

Приймати ся будуть ученики середніх шкіл, сини членів Руского Товариства педагогічного. До подання долучити треба: 1) метрику хрещення ученика, 2) свідомство шкільне з послідних двох курсів, 3) декларацію що до місячної заплати, котра виносить 40 кор., 4) 2 кор. на видатки кореспонденційні, 5) хто не єсть членом Руского Тов. педагогічного, 2 кор. на вписове і вкладку річну до того товариства.

Всякі подання адресувати треба до виділу Руского Товариства педагогічного у Львові, ул. Театинська ч. 19, на руки члена виділу Костя Паньковського.

В склад комітету, займаючого ся веденем діл Інститута входять: проф. Василь Білецький, проф. Ілья Кокорудз, др. Антін Хомин, др. Стефан Федак, проф. о. Дорожинський і Кость Паньковский яко настоятель інститута. Інститут дає своїм вихованкам: а) помешканє, харч, опал, світло, послугу, пранє за доплатою 1 кор. місячно; б) доставляє їм — о скільки на се дозволять фонди — книжок і приборів шкільних; в) управляє їх вихованєм, стараєсь о добре домашнє і товариске поведєнє; г) улекшує їм науку шкільну і наглядає вї під доглядом домашних сталих директорів; д) доставляє вихованкам нагоду придбати иньших відомєстей, теоретичних і практичних. Час вносити подання о прийняте визначує ся до дня 10 н. ст. серпня 1902.

І інтернатї „Рускої Бурси в Стрию“ знайде з слїдуючим роком шкільним 40 учеників цілковите приміщенє. Родичі, желаючі умістити своїх синів у нїм мають 1) приступити в дійстні члени товариства з річною вкладкою 6 кор.; 2) зложити писемну декларацію, котрою з'обов'язують ся складати місячно з гори, найдальше в 10 перших днях умовлену оплату, котра виносить 30 кор., а в случаю историчного убожества петента може бути виділом обнижена; 3) зложити одноразово 2 кор. за з'ужитя, 1 кор. на бібліотеку а 4 кор. в піврічних ратах за пранє біля. Принятий в Бурсу ученик має піддати ся обсеринам бурсового лікаря що до стану єго здоровья, має виказатись достаточною скількістю значеного біля, має мати свою подушку, коцик або коядру. Ученики, котрі сего року шкільного були в Бурсї, укінчили школу з добрим поступом і не залягали з оплатою, мають в прийнятї першєнство. Десять місць єсть зарезервованих для учеників 4 класи шкіл на-родних, прочі призначені для учеників гімназйальних.

Подання з залученєм свідомства з послідного курсу, декларації, свідомства убожества, (єсли компетуєсь о обниженє оплати) і марок на реком. відповідь належить вносити в термінї найдальше до 31. липня на руки предсідателя тивариства Юл. Федусевича, катих. гімназ.

В Стрию 6. липня 1902.

Юл. Федусевич
предсідатель.

Мосьонда
секретар.

Виділ „Шкільної Помочи в Самборі прийме в сїм році шк. 50 учеників до бурси імени сьв. Володимира В. під слїдуючими услївами:

10 учеників по 24 кор.; 15 учеників по 20 кор. а 25 учеників за доплатою 2 кор. і вікт в натуралїях. Кожний ученик платить при вступі 1 кор. на інвентар і має виказати ся: одїжню, білизною, постелїю і книжками.

Ученики знайдуть уміщенє в двох домах, в давнїм і нововибудованїм, старанну опіку, здоровий вікт і поміч в науцї. Просьби устні і письменні з заявою висоти платнї належить вносити до о. Михайла Ортиньского кате-хита сем учит. до дня 15. серпня 1902.

Від Видїлу „Шкільної Помочи“.

В Самборі 4. липня 1902.

о. М. Ортиньский, предсїдатель.

Д. Котелко, секретар.

Комітет інтернату для кандидатів ц. к. семинарії учительскої в Самборі оповіщує конкурс на 100 місць вільних в інтернатї. Приняті кандидати одержать поміщенє, удержанє, опал, пранє, сьвітло, опіку лікарську і педагогічну, піддати ся однак мусять вказаним в конкурсі услївам і приписаному для інтернатів учительских регулямінови домашньому. Ученики III. і IV. року приняті зістануть без оплати лише за побирану стипендію педагогічну, кандидати II. року за доплатою 4 кор., з I. року за доплатою 8 кор., а з курсу приготовляючого за доплатою 10 кор. місячно до побираної стипендії. Кандидати I. і II. року з поступом дуже добрим (сьвідощтво з відзначенєм) вільні суть від доплати. Всї приняті до інтернату кандидати мають безусловно зложити при вступі 26 кор., а іменно: 10 кор. яко доплату за пів липня, (бо за сей місяць не побирають стипендії), 12 кор. на видатки шкільні, 2 кор. на лікаря і 2 кор. на інвентар, крім того мусять виказати ся, що мають: 1) молитвослов, 2) 6 пар біля, 3) 6 простирал, 4) 6 пошевок, 5) 6 ручників, 6) 6 хусточок до носа, 7) 2 пари обува нового, 8) 2 комплектні убраня і пальто зимове, 9) подушку, 10) гребінь, щітку, ложку, вилки, ніж і скрипку; біле має бути значене.

Поданя о принятє до інтернату належить вносити в реченци до 18. липня с. р. на руки Дирекції Семинарії учительскої в Самборі і потреба до них долучити: послїдне сьвідощтво шкільне, декларацію родичів, потверджену через Зверхність громадську, в наслідок котрої з'обовязують ся платити точно що місяць з гори доплату після повнєше поданого услїва.

Чужі мають долучити метрику уродження і сьвідощтво убожества. Бувші вихованки інтернату, котрі відповіли приписам регуляміну і викажуть ся поступом в науках і доброю нотою з обичаїв, мають першенєство.

Поданя компетентів чужих, котрі мають близше до иньших семинарий не будуть узгляднені.

Видїл руского Товариства педагогічного у Львові розписує сим конкурс на принятє учеників до Бурси Товариства педагогічного на рік шк. 1902/3. Приймати ся будуть ученики середних шкіл, сини

членів руского Товариства педагогічного у Львові, за оплатою 12 до 24 К. місячно.

До подання долучити треба: 1) Свідцтво шкільне з послідного півроку. 2). Свідцтво стану маєткового родичів. 3). Декларація що до місячної заплати.

Оплата посилав ся кожного місяця з гори на руки Заряду Бурси „Руского Тов. педагогічного у Львові“.

Питомці обов'язують ся всі без виїмку ходити на науку сьпіву, а від III. кл. почавши також на науку язика французского. Жадному з поміж питомців не буде вільно взяти яке небудь занятє (пр. лекцію) поза Бурсою.

Кождий питомець має привезти з собою 6 пар спідного біля, 4 простирала, 2 пошевки, 6 пар шкарпеток, 12 хусточок, 4 ручники, подушку, коцьки до накриваня і порядне одіне та 2 пари черевиків. Все біля має бути значене. Подання адресувати треба до „Руского Тов. педагогічного у Львові.“

Речинець конкурсу до 1. н. ст. серпня 1902.

Виділ

СПРАВОЗДАНЄ.

В бурсі руского Тов. педагогічного у Львові (Вірменська ч. 2) було поміщених в минувшій році шкільнім 62 питомців, на харч доходило 14; разом отже стояло під опікою Тов. педагогічного 76 учеників рускої гімназії у Львові. Між ними було: з I. кл. 23, з II. кл. 14, з III. кл. 8, з IV. кл. 9, з V. кл. 8, з VI. кл. 8, з VII. кл. 5 і з VIII. кл. 1.

Результат клясифікації за другий піврік був такий, що 12 питомців одержало першу клясу з відзначенєм, а всі прочі (64) першу клясу.

Заряд.

ВИДАВНИЦТВО РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАГОГІЧНОГО

„ДЗВІНОК“

письмо ілюстроване для науки і забави руских дітий і молодежи

виходить 5-го і 20-го кожного місяця

Передплата вносить річно 3 зр., піврічно 1-50 зр. Адрес редакції

і адміністрації: Львів, ул. Театральна ч. 19.

Передплата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

→←

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОР҃АН

РУССКОГО ТОВА. ПЕДАГОГИЧНОГО.

Редакция
ул. Собіщини
ч. 7.

Администрация
ул. Софії
ч. 9. а.

→←

Неопечатані ре-
кламиці без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

До правописного питання в Росії.*)

(Подав Ол. Сушко).

В найновішій книжці „Archiv für slavische Philologie“ XXIV., erstes u. zweites Heft, стор. 314 – 320) читаємо незвичайно інтересні причинки до правописного питання в Росії. Я маю на думці отвертий лист московського професора Романа Брандта до віденського професора д-ра Ягіча, — письмо так характерне та замітне, що ми не вагаємося подати його в українськiм перекладі для нашого ширшого загалу. Бо кого, як кого — а нашу суспільність вже таки може й найбільше із всіх славянських народів інтересують оттакі питання.. А вжеж правописне питання в сусідній Росії в для нашого загалу тим більше інтересне, що воно нагадує нам дуже живо отіі недавні часи, коли то і ми по довгій і горячій борбі заводили у себе ту саму майже правописну реформу, над якою як-раз тепер промишляють усі інтелігентні круги великої імперії. Ріжниця лежить хіба в тім, що там — в „матушке Расії“ — ніхто не бачить в тих реформаторських змаганнях польської, або Бог знає якої там „інтвії“, ніхто з цього не робить подлого средства, щоби ним туманити широкі темні мужицькі маси, щоби підбурити їх против тих, що люблять рідну землю та рідне слово над все, що душу готові положити за добро та щастє оттих безталанних мужиків.

Щасливий російський народ! Він не має в своїм відрі того гадючого насіння, яке точить наш народний ор҃анізм, не має галицького кацапетства... Тричі щаслив, бо його мужі щиро та сердечно беруться до великого діла, всі одушевлені одною гадкою: для добра та слави рідного народа...

А там — серце краєть ся, коли собі нагадаю, що ось ще й тепер горетка галицьких геростратів туманить народ, збирає усе болото з усеї без-

*) З „Руслана“.

донної кацапської гноівки, щоб ним обкидати нашу правопис та в найпідлійший спосіб скомпромітувати нас в очах народу...

Не довго треба буде ждати, коли стануть писати тою самою фонетикою і ті, що до тепер так страшили та без милосердя і совісти туманили темний народ !...

Отверте письмо Романа Брандта (професора в Москві) до видавця сего видавництва.*)

В наслідок Вашої оцінки (Archiv, XXIII, стор. 576) мого публичного викладу — маю честь звернути до Вас, Високоповажаний Папе Товаришу, отсе писане. Я дуже тішуся, що і Ви виступаєте за упрощенням російської правописи (про усунення з говорили Ви вже давніше). Правдоподібно і Ви — будучи російським академіком — будете мати недовгаї спроби стати ближче сього писання. Бо з приводу мого викладу, який опісля повторено в російським відділі університетського „Педагогічного Товариства,“ — нагадали собі в тім самім відділі подібний проєкт свого колишнього, много заслушеного, тепер вже помершого члена, Вол. Петр. Шереметського, що під його президенту урядило було Товариство „ортографічну комісію“, якої членами були пп. Сакулін (Павло Нікітіч), казанський (Іван Павлович) і Смірнов (Сергей Григорієвич), а в характері дорадника запрошено ще й проф. Ф. Т. Фортунатова. Над сим питанням радив рівночасно ще й инший відділ того Товариства — а іменню відділ для елементарної науки, головню при співучасті п. Семенова (Мих. Сем.). Внесення сього відділу, які по більшій частині годилися з нашими, розбирало опісля на засіданнях відділу для російського язика, потім на спільних засіданнях обох відділів, а вкінці на засіданнях цілого Товариства. Принятий з малими змінами проєкт предкладають тепер міністерству народної просвіти, а ми звертаємося до нього з проханням: іменувати при міністерстві правописну комісію. Проєкт, до якого додано цілий ряд окремих, доповнюючих поглядів (вони походять в більшій частині від мене) є значно більше уміркований, як мої особисті внесення. Впрочім і я в порівнянню до фонетичного ідеалу Караджіча виступаю в моєму викладі з дуже уміркованими жаданнями. І так припускаю, улягаючи звичаєви, писати о (в ненаголошених складах місто а) — не говорячи вже о різниці між е та і, які в ненаголошених складах зливаються в один звук.

Так само я призволяю на фонетичне писання звукових груп с-д, в-к і пр. (sdelat', lovko). Однакже я думаю, що мужі науки не повинні прикладати за великої ваги силі привычки: про се всі і без нас говорять — наша задача лежить головню в с'м: рішити питання, чи упрощення правописи, про якої трудності ніхто не сумнівається, не противить ся питоменностям російської мови, чи воно не є пониженем науки. На се можна відповісти, що ось і реформа Караджіча не зробила питоменностям сербської мови ніякої кривди, ба навіть поставила їх в яснійшій світлі. Що відноситься до користий етимологічної правописи для науки, можна сказати, що впрочім і єї не все певні вказівки

*) Значить ся до проф. Ягіча. Автограф є російським, проф. Ягіч подав вірний переклад на мову німецьку.

не конче гаразд дадуться виповнити. Щож знова відносить ся до практичної вартости — треба на се звернути увагу, що там, де є живе звено, там відчують його всі навіть неграмотні, так, що кождий знає, що *vos* означає той самий предмет, що й *воза́*, тільки в иньшій обемі слова, що *lovъk* і *lafká* є то само, лишень що одно рода мужеского, друге рода жіночого. Отсе дійсне звено зривається при науці читання і писання, як *возче* — викликається тим самим нові штучні окови.

Проти сеї нікчемної схолястики, яка пишається закриванем справдішних питоменностей язика, я протестую, та правдоподібно вона і Вам не є симпатична, хоча незрячі апологети теперішньої традиції могли-б висновати з Вашого справоздання щось противного.

Наведені мною хиби нашої правописи — се не спорадичні случаї, які можна замітити і у Караджіча, — вони є типовими примірами загальної борби двох супротивних принципів, між котрими етимологічний принцип ярко представляє штучну, хибну провідну думку, через що видається річню кінечною що найменше в теорії — прийняти фонетичну правопись після буквальної (або локальної — если хто пише діалектично) викови, і то если вже не за виключне правило, то бодай же за рішачу у всіх сумнівних случаях. Істнуванє деяких фонетичних способів писання, які вже тепер не годять ся з пануючою системою, має своє принципіальне значінє: воно доказує можливість фонетичної правописи як пр. в *мелкій*, *семья* і т. д. значінє зовсім не затерло ся, хоч місто *ѣ* ужило ся *е*. Так само не затерло би ся значінє иньших слів, в яких ще тепер пишеть ся *ѣ*, если би раз ввело ся писати *е*. Я взагалі вважаю обовязком філолога пояснити, усій громадї, що історія мови вяжеть ся в нечуваний спосіб з питанням літературної правописи і повторити слова Мікльосіча: „се впливає з сього, що, хто хоче писати своєю рідною мовою (Muttersprache) той не може обійти ся без учених дослідів.

Що відносить ся до повільного при звичаєня має до нової правописи — сю задачу могла би взяти на себе академія, або якась иньша видавничча спілка, або якийсь визначний письменник. Як здається — вони побоюються ся заборони цензури. І справді ось недавно хтїв якийсь Казарінов видрукувати в Москві книжку без *ѣ*, *ѣ*, і *ѣ*, однак цензура заборонила, що більше: А. І. Смирнов не хтїв допустити до друку мойого проєкту — ані з проєктованою мною упрощеною правописю, ані без неї. В обличчю таких відносин було би дуже бажаним — досягнути від компетентних властей дозвіл розпочати хотяй би дуже умірковану реформу, як отсе вї планує наше Педагогічне Товариство.

Внесеня Товариства містять ся в слїдуючїм: 1) треба усунути отсї букви: *ѣ*, *ѣ*, *ѣ*, і та *ѣ*; 2) *ѣ* треба писати лишень там, де сего вимагає вимова, отже: *гнать*, *пьянка*, *весьма*, *крестьянин*, впрочім без *ѣ*: *гнаться*, *пьян*, *мощ*, *леч*. По усуненю *ѣ* значком розділу було би все *ѣ*: *объем*, *съестъ*, 3) після *ж* і *ш* треба писати не *и* але *ы*: *жыр*, *жыть*, *сушыть*, ані не треба після них значка *ѣ*: *рож*, *тиш*; 4) після *ц* треба усюда завести *ы*, отже не лиш *цыган*, *цыновка* і т. д., але також: *цыкорий*, *цытадель*, *станция*, *лечья*; 5) після шипячих і *ц* треба, щоби наголошене *о* було також зазначене в письмі: *жорнов*, *шол*, *течот*, *прельшон*; 6) префікси *воз*, *из*, *низ*, *раз*, подібно *без*, *чрез* (через); пнїші префікси затримують все своє *з*, не переміняючи його в *с* (ся точка спірна); 7) місто окінчень — *ого*, *аго* і *его* треба завести *ово* і — *ево*; *злого*, *доброво*, *синєво*, *тово*, *ево* (перед тою точкою була ще й пнїша, відкинена Товариством, що відносила ся до окінчень — *ой*,

і — ей місто — *ый*, і — *ій*: *доброї, синей, великої, печой, тихої*, або — *кый, — гый, — хый*, місто *кій, — гій, — хій*: *великий, печый, тихый*). 8) Місто окінчень множини — *ис, — ия, — ис, — ія* треба всюди ужити лишень — *и*, — *и* на всі роди (члени комісії стоять тут на тім становищі, що на случай упрощення закінчення повинно ся писати всюди *е*); 9) Форму заіменникову *ей* треба писати так, а не инакше; 10) Треба все писати *они, і один* (комісія була тут за окінченням — *е(ѣ)* одначе без огранічення на рід жіночий). 11) В 7 відм. іменників на — *ія*, треба ввести окінченє *е(ѣ)*: *Василии, на лиии, к лиии, в этом здании*, або також: *О Василіе, на лиие, в этом здание*. Були вискази, що правила переносу не мають обовязуючого значіння, лишень поручаєть ся переносити після складів, звертаючи увагу на ці правила: співзвук належить до послідуєчого самозвука, а при більшім числі співзвуків — треба або всі зачислити до слідуєчого самозвука, або деякі лишити при попереднім (самозвуку).

Конець буде...

Народкі школи в Галичці

в р. 1900—1901.

Число публичних народних шкіл в Галичині в р. шк. 1901 виносило 4.323, — о 43 більше, ніж попереднього року. В тім числі було 319 шкіл нечинних (81 задля браку учителя, 238 задля браку будинку і учителя), — о 22 менше, ніж попереднього року. Таким способом число чинних шкіл зросло о 65. Коли би в такім самім темпі зростало число чинних шкіл, а меншало число нечинних, то в в Бозі надія, що за 15 літ не було би жадної школи нечинної, а за 30 літ в кожній громаді була би чинна школа.

Клас було всіх 8.182, — о 203 більше, ніж попереднього року; стало се тим, що отворено декотрі нечинні школи і меншекласові школи перемінювано на більше класові. Котрі се іменно школи, сего не довідуємо ся; можна би лише по довгих обчисленнях і порівняннях з тогорічним звітом довідати ся, в котрім шкільнім окрузі зайшли з того огляду які зміни. І так пр. в бияльській окрузі одну трикласову школу перемінено на чотирокласову; в бобрецькій одну однокласову на двокласову, одну трикласову на чотирокласову, а одну чотирокласову на п'ятикласову; в богородчанській прибули 4 рускі однокласові школи тим, що нечинні стали чинними; в борщівській 2 рускі школи замкнено, і то одну однокласову і одну двокласову. Та перейти так всі 80 шкільних округів, се занадто велика праця, а занадто малий з неї пожиток, скоро не можна дійти, де іменно зайшла зміна.

У всіх громадах, де були школи, було дітей, обовязаних ходити на щоденну науку, 923.218; з того числа ходило до публичних народних шкіл 670.105 дітей, о 24.593 більше, ніж попереднього року. Крім того побирало приватну науку і ходило до нинішніх шкіл 48.322 дітей; 204.791 дітей чи то 22% не побирало жадної науки. Кілько взагалі було в краю дітей в шкіль-

нім віці, того не довідуємося так само, як і сего, як розділюються вказані числа дітей після віри і народности. Між дітьми, що ходили до публичних народних шкіл, було 349.579 хлопців і 320.526 дівчат. Найбільша різниця між числом хлопців і дівчат заходить в руских округах. І так пр.: в калуськім окрузі шкільнім ходило до школи 5.050 хлопців, а лише 2.982 дівчат; в косівськім 2.731 хлопців, 1.968 дівчат; в печеніжиньськім 1.042 хлопців, 630 дівчат; в городеньськім 3.839 хлопців, 2.879 дівчат; в сянтиньськім 3.496 хлопців, 2.086 дівчат. Коли порівняти з тим округи, де або самі польські школи, або обіч руских значна частина польських, то бачимо, що там не тільки різниця меж обома числами незначна, але часто виходить навіть на користь дівчат. І так пр.: в бяльськім окрузі 4.623 хл., 4.167 дівч.; в бобрецькім (13 шкіл польських) 5.513 хл., 5.409 д.; в бохеньськім 6.864 хл., 6.727 д.; в хшанівськім 5.859 хл., 5.906 д.; в цшанівськім (21 шкіл польських, 26 руских) 3.809 хл., 3.864 д.; в городецькім (13 шкіл польських, 30 руских) 2.813 хл., 2.876 д.; в скалатськім (23 шк. польск., 31 рус.) 4.394 хл., 4.566 д.; в сокальськім (23 шк. польск., 74 рус.) 5.964 хл., 5.952 д.; в кольбушівськім 3.820 хл., 4.047 д. і т. д. Свідчило би се некористно о охоті руского народу, а особливо руского жіноцтва, до науки, коли би не те, що до такої народної школи, де головною задачею науки є, ломити дітям язик, народ не може мати охоти. Инакше річ показує ся на Мазурах, де народна школа дає зовсім иньші користи, ніж на Русі.

Що-до учительства виказує звіт кр. ради шк. за мин. рік 8.323 учителів, — о 371 більше, ніж попереднього року; між ними було 1.113 без жадної кваліфікації, навіть без іспиту зрілости, і то 139 учителів, а 974 учительок, — разом о 66 менше, ніж попереднього року. Замітна річ, що з тих некваліфікованих було в західних округах більше-менше лише 34 учителів і 259 учительок, а у східних 105 учителів і 715 учительок. Замітна ще й друга річ, що тимчасових учителів було 1.170, а тимчасових учительок 2.613; з них було в західних округах більше-менше 440 учителів і 884 учительок, а у східних 730 учителів і 1.729 учительок!

Що-до числа учителів не можемо здержати ся від кількох уваг. Учителів прибуло в мин. році 371, при чім чинних шкіл прибуло лише 65, а навіть і клас лише 203. Чи для тих 203 класів треба було аж 371 учителів, коли відомо, що звичайно для одної класи в народних школах вистарчає один учитель? Далше: попереднього року (1900) здало іспит зрілости 651 кандидатів і кандидаток учительського стану; з усього того числа прибуло в наступуючій році лише 371 учительських сил? Звіт шкільної ради не подає, кілько учителів убуло через смерть, спенсіоноване і уступлене до иньших заводів; а шкода велика, бо аж тоді можна би знати, кілько з тих 651 кандидатів справді посвятило ся учительському станові, а кілько скористало в иньший спосіб з узисканого свідоцтва зрілости. Ще одна замітна річ: системізованих катехитур для рим. кат. обряду було 170, для гр. кат. обряду 73; священників, що за ремунерацією учили релігії рим. кат., було 139, а таких, що учили гр. кат. релігії, 77. За те священників руских, що задармо учили релігії, було 1.745, а таких священників лат. 1.544; світських учителів, що учили рим. кат. релігії, було 431, а таких, що учили гр. к. релігії, 157.

Наконець вернемо ся ще до числа шкіл, щоби їм троха близше приглянути ся після викладового язика. Всіх народних шкіл в Галичині було в 1901 шк. р. 4.323, з них мало польський викладовий язик 2.131, руский

2.163. Але польських було нечинних лише 88, а руских 231, так що т. зв. руских було 1.932 чинних, а польських 2.131. В прирівняно до 1900 р. убуло нечинних шкіл польських 11 і руских також 11, а крім того повстало нових чинних шкіл польських 22, а руских 21. Всіх будинків шкільних, невідповідних для уміщення школи, було 657, з того в західних округах більше менше 247, а у східних 410.

Чого вимагають в учительських семінаріях при вступних іспитах?

1) до приготавляючої класи,

2) на 1. рік семінарії?

1. а) Ученики, що хотять вступити до приготавляючої класи, повинні вказати ся таким засобом відомостей, який дає укінчена з добрим поступом шестикласова або 2 гий рік V-тої класи в п'ятикласовій школі.

Отже коли хотять бути прийняті до приготавляючої класи ученики з таких місцевостей, в котрих є п'яти- або шестикласові школи, тоді вимагає ся від них при виписі свідоцтва укінченого з добрим поступом 2-го року V-тої класи в п'ятикласовій школі або свідоцтва укінченої з добрим поступом VI-тої класи в шестикласовій школі.

Не приймають до приготавляючої класи таких учеників, що, маючи спромогу укінчити таку школу в місці замешкання родичів, опускають її з недостаточним поступом або скінчили лише чотири або п'ять клас шестикласової школи або лише I. рік V. класи в п'ятикласовій школі.

б) Інакше поступає ся при виписі з учениками, що зголошують ся до приготавляючої класи зі шкіл низшого типу (1—4 класових). Ученики, що скінчили IV-ий (дволітний) ступень науки в школі низшого типу, а до того мають скінчений 14. рік життя, можуть бути прийняті, коли окажуть при вступнім іспиті, — котрий в учительських семінаріях безплатний, — несорішні відомости з руского, польского і німецкого языка та рахунків. В разі справдження у них дуже малих відомостей або різних браків в однім з наведених предметів не приймає ся на приготавляючий курс, лише дораджує ся їм вступити до найближчої школи вишого типу (п'яти- або шестикласової).

в) Що-до учеників, що хотять вступити до приготавляючої класи зі шкіл середних, приймає ся лише таких, що укінчили що найменше II. класу гімназіяльну або реальну. (Друга класа з латинського або французского языка не є ніякою перешкодою.) Ученики, що скінчили II. гімн або реальну класу без поступу, а хотять прийти до приготавляючої класи, мусять при виписі вказати ся свідоцтвом, як ученики під а).

На отсю послідню точку звертаю передовсім увагу наших патріотів, щоб не спускали з ока й тої обставини, що укінчена III. а навіть IV. класа гімназії або реальної школи без поступу рівнає ся тоді, коли би хотіли такі ученики опустити гімназ. школу, а вступити до учительської семінарії, укінченому 2 рокови V. класи п'ятикласової школи.

2. а) ученики, що скінчили 7. класу школи віділової в місці замешканя родичів, мають право записати ся на 1. рік семінарії, коли обстануть вступний іспит.

б) Від учеників, що хотять перейти на I. рік самінарії з середніх шкіл, вимагає ся укінченої IV. класи. Недостаточна нота з латини або греки в гімназії, або з рисунків і французкої мови в реальній школі не входить тут в рахубу, коли лише добрий поступ в иньших предметах, з обичаїв і пильности.

в) Ученики, що скінчили 7 класу віділової або 4 класи середньої школи, можуть відповісти без трудности вимогам вступного іспиту на I. рік семінарії.

Буває нераз, що ученик в своїм часі відповів би вимогам що до приготавляючої класи або що-до I. року семінарії, однакож в наслідок хвороби або иньших яких обставин був змушений перервати науку; по однім, двох або й більше роках перерви хоче вступити на I рік семінарії та не знає, як забирати ся до приготавлення до вступного іспиту і чого при нім будуть від него вимагати. А що й такі ученики могли би стати ся добрим набутком для учительської семінарії а опісля могли би з хісном працювати в учительскім заводї, то й для них подаю тут найвластивші учебники, з котрих могли би приготавити ся до іспиту на I. рік. Они суть: 1) Більший христ. кат. катехизм о. Ал. Тороньского; 2) Методична граматика рускої мови Коцовского й Огоновского; 3) Zwięzła gramatyka języka polskiego Фр. Конарского; 4) Книжка до науки язика німецкого для V. VI. класи шкіл народних; 5) Opowiadania z dziejów kraju rodzinnego, Pieniążka, по руски радн. Матїева; 6) Opowiadania z historyi austriackiej i powszechniej Зальского; 7) Історія природна (Wiadomości z histor. naturalnej) Ростафіньского; 8) Фізика Натансона; 9) Хемія Альбертіоро; 10) з географії підручники, уживані в I. і II. класї шкіл середніх; 11) з рахунків і геометрії такі-ж самі підручники, що в школі віділовій.

Отсю інформацію виписую в більшій частині з інструкції краєвої ради шк., виданої для дирекцій учит. семінарій, щоби ставляли до всіх учеників при вписах і іспитах однакові вимоги. Для того відносить ся она до кождої з уч. семінарій. Подаю її так відповідь тим, що часто запитують мене листовно о ті інформації, як і взагалі для відомости всіх, що справою інтересують ся.

Вкінці з уваги, що в учит. семінаріях число учеників буває обмежене, а на отворенє паралельок треба аж призволення міністерства, котре призволяє звичайно на поділ лише одного курсу, звертаю увагу на те, щоби ученики, що хотять вступити до семінарії, зголосили ся до запису вже 30 серпня зрана, до 31, хоч і той день призначений на вписи, може бути вже за пізно.

О. І. Порайко.

Академічна гімназія у Львові.

Дирекція львівської академічної гімназії видала звіт за шкільний рік 1901/902. В першій частині звіту на 37 сторонах містить ся цінна розвідка д-ра Стефана Рудницького: „Про звязь періодичної діяльности сонця з температурою земської атмосфери“. В урядовій частині містить ся статистика заведеня, яку коротко переповідаємо.

Збір учительський з кінцем шкільного року складав ся з директора, 13 професорів, 1 учителя і 9 заступників учителів, які учили так обов'язкових як і надобовязкових предметів. З надобовязкових предметів учено історію краєвою, співу, рисунків (учив один з учителів виділової школи) каліграфії і Французкого язика. Науки гімнастика задля браку відповідного льокалю не побірали ученики в с'м році.

Всіх відділів було 16; в I. кл. було 3 відділи, в VII і VIII. кл. по 1, а в інших по 2.

Прибори наукові. В бібліотеці учителів прибуло в с'м році 80 книжок, 19 томів видання краківської Академії Наук і 25 часописів і періодичних видавництв. — В бібліотеці учеників для низшої гімназії закуплено 27 руских книжок а для вищої гімназії: 40 руских, 11 польських і 10 німецьких. — Для фізикального кабінету закуплено 8 штук приборів, для кабінету історії природи 25 штук, до науки наглядної 6 штук приборів, а до науки рисунків дві серії таблиць.

Запомози для бідних учеників. В цілі запомагання бідніших учеників акад. гімназії існувало тов-о „Руслан“, яке числило 161 членів, а між ними 26 членів покровителів. Доходи сего тов-а виносили в с'м році 2702 К. 71 сот. разом з осталою з попереднього року квотою 1066 К 46 сот. Видатки: 1897 К 26 сот. На другий рік остало 805 К 45 сот. Грошовими запомогами наділено 82 учеників, з того 1 постійною місячною запомогою. Основний фонд тов-а „Руслан“ виносив з кінцем червня с. р. 7.781 К 67 сот., а в сю квоту входить легат б. п. Кардинала Сембратовича на 2.000 К. — З відсотків фонду ім. Романа Алексевича, який складає ся з заст. листу Тов. кр. земск. на 200 К, наділено запомогою одного ученика. В хосен тов-а „Руслан“ жертвували сего року: ВПреоєв. Митрополит Шептикий 200 К, сойм 150 К, п. А. Мвшуга 140 К. тов-а „Дяістер“ 100 К та інші добродії. З бібліотеки тов-а „Руслан“, що числить 1300 книжок шкільних і 26 молитвеників, наділено книжками 302 учеників.

В Інституті руского тов-а педаг. під покровом св. о. Николая було 47 учеників, з тих 4 безплатно, а інші за оплатою 20 до 40 К. В Бурсі руского тов-а педаг. було 62 учеників, з тих двох безплатно, а інші за доплатою 12 до 20 К місячно. В Бурсі Ставроп. Інститута удержувано 19 учеників а в Інституті оо. Воскресенців 2 учен. безплатно. — Харч мали: в Бурсі „Народного Дому“ 9 учен. безплатно, в Бурсі руск. тов. педаг. 8 учен. безплатно, а 6 учен. за доплатою 6 до 10 К місячно, в Інституті під покр. св. о. Николая 2 учен. безплатно. — Стипендіями наділених учеників було 18 на загальну суму 4.461 К. Одноразові запомоги (крім від тов. „Руслан“) одержало: 39 учен. від „Нар. Дому“ на загальну суму 332 К. і 9 учен. від повітових Рад на заг. суму 235 К.

Статистика учеників. З початком шк. року вписало ся загалом 680 учеників, в тім числі було 56, що повтаряли клясу. Серед I. півроку прийнято 2, а виступило в тім часі 44 учеників. Серед II. півроку прийнято 21, а виступило 73(!). (Найбільше виступило в кл.: Ia—10, VII—10, IIIa—9, IIa— 8 учен. При кінці II. півроку остало 586 учеників.

При клясифікації учеників з кінцем шк. року одержало: 48 перший ступень з відзначенєм, 453 перший ступень, 27 другий ступень, 11 третій ступень, 45 поправку, а 2 доповнюючий іспит. — Ноти з обичаїв: 108

учеників мало похвальні обичаї, 442 добрі, 31 досить добрі, 5 доганні, а лихих обичаїв не мав ніхто.

Предмети зглядно обов'язкові і надобов'язкові. При кінці II. півроку ходило на: польський язык 229 учен., французський язык 63, історію краву 264, рисунки 63, каліграфію 69, а на сьпів 141 учеників.

Оплати шкільні вносили в цілім році 15.013 К 60 сот.

Вік учеників. 10-літніх було 12 учеників (всі в I. класі, 1 ученик в I. кл. мав 16 літ), 11-літ. 44, 12-літ. 55, 13-літ. 76, 14 літ. 93, 15-літ. 60, 16-літ. 51, 17-літ. 57, (з того 5 в VIII. кл.), 18-літ. 53, 19-літ. 40, 20 літ. 23, 21-літ. 11, 22-літ. 7, 23-літ. 2, 24-літ. 1, а 25-літ. 1 (в VIII. класі).

Віроісповідь учеників: руско-кат. обряду було 581 учен., римо-кат. 2, а греко-оріент. віроісповідання 3 учеників.

Народність учеників: Всі класифіковані ученики зачисляли ся до рускої народности.

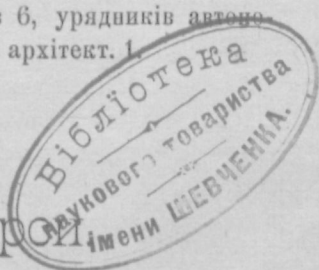
Місце побуту родичів (зглядно опікунів) класифікованих учеників: а) Львів місто 77; б) Повіти: Львів 72, Бережани 2, Бібрка 24, Богородчани 2, Борщів 5, Броди 15, Бучач 3, Городенка 6, Городок 9, Гусятин 2, Долина 4, Дрогобич 5, Жидачів 19, Жовква 33, Заліщики 2, Збараж 2, Золочів 9, Калуш 8, Камінка Струмилова 49, Коломия 7, Мостиска 4, Надвірна 2, Перемишль 2, Перемишляни 31, Підгайці 3, Рава 45, Рогатин 10, Рудки 24, Самбір 2, Самбір Старий 2, Скалат 1, Сокаль 41, Станиславів 5, Стрий 22, Сянік 2, Тереховля 8, Тернопіль 4, Товмач 1, Турка 1, Цішанів 1, Чертків 3, Яворів, 15, Ярослав 1. — 3 поза Галичини: Буковина 1, Відень 1.

Стан родичів класифікованих учеників: Селян і маломіщан 273, священників 145, народних учителів 48, урядників державних 37, ремісників і промисловців 24, слуг державних 10, приватних офіціялістів 10, дяків 7, власителів реальности 6, слуг приватних 6, зарібників 6, урядників автономічних 3, адвокатів 3, літератів 3, нотарів 3, лікарів 3, архітект. 1.

Оповіщення і конкурси

Виділ руского Тов. педагогічного у Львові подає до відомости, що представителем Товариства в часі ферій єсть п. Кость Паньківський, директор Союзу у Львові, ул. Театинська ч. 19.

Виділ руского Тов. педагогічного у Львові подає до відомости інтересованих, що в слідуючім році шкільнім буде змінений заряд Інституту женьського. Виділ постарав ся також о запевнене тому Інституту фахової Настоятельки педагогічної і єї помічниці. Позаяк комітет дотеперішній Інституту розвизав ся, тому всі справи Інституту вести буде в часі ферій п. Кость Паньківський, Директор Союзу у Львові, ул. Театинська ч. 19.

Виділ руского Тов. педагогічного у Львові пошукує для свого інститута для дівчат у Львові господині до заряду дому і кухнею.

Услов'я: Вік 30—45 літ, нагляд над порядком домашнім і над кухнею. Ціле удержане, мешкане і до 20 кор. пенсії місячно. Речинець до 1-го серпня 1902.

Виділ руского Тов. педагогічного у Львові (Народний Дім) пошукує Настоятельки до ведення свого інститута для дівчат. Услов'я: Має нею бути укваліфікована учителька з іспитом для шкіл народних і виділових (можливе доповнене іспиту до шкіл виділових в протягу року), особа літ 20—40, рускої народности і руского обряду. Обовязки: релігійно-моральне веденє дівчат, надзір домашній, контролю над наукою і одвічальність за веденє інститута перед відповідним комітетом. За те жертвує Виділ: відповідне помешканє, ціле удержане і 400 кор. річно. Можливі окремо ремунеровані лекції в рускій школі виділовій приватній у Львові. Речинець до 20. серпня 1902.

Руске Товариство педагогічне у Львові оголошує конкурє на посаду Директорки до помочи наукової і релігійно-морального та товариського виховання для дівчат в інституті Товариства.

Директорка одержить помешканє, харч, опал, світло, услугу і 30 К. місячно. Першеньство будуть мати учительки з виділовим іспитом, котрі могли би обняти години в рускій школі виділовій за окремою винагородою.

Подання належить вносити до Виділу Руского Товариства педагогічного Народний Дім у Львові до 20 н. ст. серпня 1902

До женського інституту Руского Тов. педагогічного у Львові припинати ся будуть діти членів Руского Тов. педагогічного. До подання долучити треба: 1) метрику хрещення, 2) свідоцтво шкільне з послідного курсу, 3) декларацію що до місячної оплати, котра виносить 40 корон 4) 2 корони на видатки кореспонденційні, 5) хто не є членом Товариства — 2 кор. на вписове і вкладку, 6) 6 корон річно за а'ужитє меблів.

Інститут посилав дівчата до школи, а дає своїм вихованцям: 1) мешканє, харч, опал, світло, послугу і пранє за місячною доплатою 1 корона; 2) доставляє їм — о скілько дозволять фонди — книжок і приборів шкільних; 3) управляє їх вихованєм, старає ся о добре домашнє і товариське веденє; 4) улекшує науку шкільну і наглядає єї; 5) доставляє їм нагоду придбати інших відомостей теоретичних і практичних.

Учениці мають привезти з собою слідуючу гардеробу: сорочок 6, кафтаників білих 6, панчіх 6 пар, майток 6, простирадл 6, пішєвок 6, ручників 6, хусток до носа 12, фартушків 6, спідничок білих 6, гальок 2, черевиків 2 пари, одіж верхню зимову і літню, сінники 190 см. довгий, а 90 см. широкий, ковдру, коцик і подушку. Кожда штука біла має бути назначена початковими буквами імени і назвиска учениці. Потрібний спис біля. За науку на фортеп'яні і цитрі доплачує ся по 10 кор. місячно, а за науку танців по 12 кор. річно. Подання треба надсилати найдалше до 10 н. ст. серпня 1902.

Виділ Руского Товариства педагогічного у Львові, розписує сим конкурс на прийняте учеників до „Інститута під покровом сьв. О. Николая“ на рік шкільний 1902/3.

Прийматися будуть ученики середніх шкіл, сини членів Руского Товариства педагогічного. До подання долучити треба: 1) метрику хрещення ученика, 2) свідоцтво шкільне з послідних двох курсів, 3) декларацію що до місячної заплати, котра виносить 40 кор., 4) 2 кор. на видатки кореспонденційні, 5) хто не єсть членом Руского Тов. педагогічного, 2 кор. на вписове і вкладку річну до того Товариства.

Всякі подання адресувати треба до виділу Руского Товариства педагогічного у Львові, ул. Театинська ч. 19, на руки члена виділу Костя Паньковського.

В склад комітету, займаючого ся веденєм діл Інститута входять: проф. Василь Білецький, проф. Ілія Кокорудз, др. Антін Хомин, др. Стефан Федак, проф. о. Дорожинський і Кость Паньковський яко настоятель інститута Інститут дає своїм вихованкам: а) помешканє, харч, опал, сьвітло, послугу, пранє за доплатою 1 кор. місячно; б) доставляє їм — о скілько на се дозволять фонди — книжок і приборів шкільних; в) управляє їх вихованєм, стараєсь о добре домашнє і товарискє поведєнє; г) улекшує їм науку шкільну і наглядає єї під доглядом домашних сталих директорів; д) доставляє вихованкам нагоду придбати иньших відомостей, теоретичних і практичних. Час вносити подання о прийняте визначає ся до дня 10 н. ст. серпня 1902.

В інтернатї „Рускої Бурси в Стрию“ знайде з слїдуючим роком шкільним 40 учеників цілковите приміщенє. Родичі, желаючі умістити своїх синів у нїм мають 1) приступити в дійстні члени Товариства з річною вкладкою 6 кор.; 2) зложити писемну декларацію, котрою з'обовязують ся складати місячно з гори, найдалше в 10 перших днях умовлену оплату, котра виносить 30 кор., а в случаю ноторичного убожества петента може бути видїлом обнижена; 3) зложити одноразово 2 кор. за з'ужитя, 1 кор. на бібліотеку а 4 кор. в піврічних ратах за пранє біля. Принятий в Бурсу ученик має піддати ся обзорунам бурсового лікаря що до стану єго здоровля, має виказатись достаточною скількістю значеного біля, має мати свою подушку, коцик або колдру. Ученики, котрі сєго року шкільного були в Бурсї, укінчили школу з добрим поступом і не залягали з оплатою, мають в прийнятю першєнство. Десять місць єсть зарезервованих для учеників 4 класи шкіл на-родних, прочі призначєні для учеників гімназйальных.

Подання з залученєм свідоцтва з послїдного курсу, декларації, свідоцтва убожества, (єсли компетуєсь о обниженє оплати) і марок на реком. відповідь належить вносити в терміні найдалше до 31. липня на руки предсїдателя Товариства Юл. Федусевича, катих. гімназ.

В Стрию 6. липня 1902.

Юл. Федусевич
предсїдатель.

Мосьондз
секретар.

Руский Інститут для дівчат в Перемишлі подає сим до прилюдної відомости, що на рік шкільний 1902/3 прийме до свого Інститута, т. є. так на науку як і поміщене в пенсіонатї до 150 дівчат, і то так на курси приготовляючі, (відповідаючі III і IV. класї шкіл народних) як і до класе висших, т. є. клас V—VIII. Звісний плян науковий сеї одинокої дотепер вищої школи дівчої в Галичинї, розложений дотепер на дві класи низші (III і IV) і чотири класи висші (V - VIII) дізнає з слїдуючим шкільним роком о стїлько зміни, а властиво довершує ся в своїм дотеперішнім розвою на стїлько, що їдучи за загальним покликком руского народа, вираженням впрочім і на сегорічних загальних зборах товариства, задумав дотеперішню свою школу перетворити в жіночий ліцеї після наукового пляну міністеряльного з 11. грудня 1900 р. В тій цілі виготовив відповідні наукові пляни, приєднав для того ліцея відповідні учительські сили і предложив дотичний науковий проспект до одобрєня шкільним властям, так що з початком шкільного року 1902/3 надїєсь отворити вже I. класу ліцея (замість дотеперішньої V) і щорічно доповняти єї одною класою вищою, аж до класи VI., бо на таке число класе розложєні всі дівочі ліцеї в австрійській державі. Рівнож починив Видїл відповідні заходи у властий краєвих і державних, щоби тому *новозаснованому, першому ліцеєви рускому в Галичині виднати права і привилєї публичної школи.* Мимо того, що такій перестрій школи получений з значно більшими видатками на сили учительські і средства наукові, Видїл числячись з материяльним положєнем народу, єго духовної і свїтєскої інтелїгенції, не підносить до теперішньої оплати, а остає при тих самих услївах првнята, які були до сєго часу, т. є. при 40 К місячно від одной дівчини, 60 К від двох сестер. Оплата за саму науку від учениць доходячих, т. є. не поміщєних в інститутскім пенсіонатї, виносить 8 К місячно.

Шкільна оплата в ліцею виносить піврічно 10 К. Побіч више згаданих змін в пляні науковім, котрі заведуть ся в слїдуючїм році лиш в класї V. і щорічно займати будуть лиш одну класу вишу аж до цїлковитого отворєня ліцея не зайдуть впрочім ані в науцї єспїву, музики, рисунків, робіт жіночих, ані в загальнім духовім вихованю нашого молодого поколїня ніякі зміни; противно основи єго, вихованє релїгійно-моральне, а на тій основі поставлена цїль для нашого житя перворядної ваги, виховати патріотичне, духом і тілом кріпке жіноцтво, як були до тепер непохитними, так будуть і в будучности неповоружними, провідними ідеями Інститута.

Сї загальні установи доводять Видїл Інститута до прилюдної відомости з тою заміткою, що во виду звісного і дуже численною попыту нашого Інститута, порадио буде для інтерєсованих родичів зголошеня свої приспїшити і найдалше до дня 25. серпня їх надїслати на руки п. Івана Матковського, господаря руского Інститута для дівчат в Перемишлі.

На жаданє родичів або иньших інтерєсованих сторін висилає Видїл *обширнійші і точнійші проспекти свого Інститута* відвортною поштою.

Перемишль 20. лянця 1902.

О. МIRON Подольський, крїлошанин,
предсїдатель.

Іван Матковский,
господар Інституту.

В дівочім інституті під управою Товариства Руских Женщин в Станиславові (ул. Казимирівська ч. 46) знайде поміщене в слідуючім році шкільнім 24 дівчат.

Інститут дає своїм вихованкам вигідне помешканє, здоровий харч, світло, опал, услугу, релігійно-моральне та товариске вихованє і поміч в науці під доглядом виділу, настоятельки і учительки. Крім наук подаваних в школі побирають інститутки дома науку рускої історії і літератури, співу, ручних робіт, гри на фортепяні, танців.

Оплата місячна виносить 40 кор. (з горв) від одної, а по 30 кор. від двох сестер. За науку гри на фортепяні платить ся окремо по 10 кор. місячно, за науку танців на цілий сезон 12 кор.

Зголошувати ся належить, за долученєм а) свідощтва крещеня, б) послідного свідощтва шкільного, в) декларації що до місячної оплати, до Виділу Товариства Руских Женщин в Станиславові на руки панї Рибчукової, жени ц. к. професора гімназії в Станиславові ул. Пелеша ч. 24 найдалше до 20. серпня.

На жаданє родичий подасть Виділ близші інформації письменно.

Від Виділу Товариства Руских Женщин в Станиславові дня 20. липня 1902.

Виділ Товариства Руских Женщин в Станиславові оголошує конкурє на посаду учительки до помочи наукової і в вихованю дівчат в Інституті Товариства.

Зголошення з поданєм кваліфікації і умовин належить присилати (до 20. серпня) до предсідательки товариства А. Кульчицкої в Підпечарах почта Тисьмениця.

В бурей удержуваній станиславівскою філією „Руского Товариства педагогічного“, знайде поміщене в році шкільнім 1902/3 30 учеників рускої народности, учащаючих до шкіл публичних в Станиславові. Приняті дістануть в бурей мешканє, харч, опал, світло і належитий догляд, натомість кождий з них мусить мати 1 подушку, 1 ковдру або коцик, 6 пар біля, 6 хустин до носа, 6 пар шкарпеток або онучок, 2 пішєвки, 2 простирала на сїнник а 2 під ковдру, 2 парі чобіт або черевиків, відповідну одіж і кнєжки. — Оплата виносить 16 до 24 кор. місячно платних з гори готівкою. Крім того кождий ученик платить 2 кор. на рік за зужитє інвентаря і 1 кор. місячно за пранє біля.

Поданє о принятє треба внести найдалше до 15. н. с. серпня с. р. до Виділу філії „Руского Товариства педагогічного“ в Станиславові на руки п. Прокона Рибчука, професора гімназії в Станиславові, ул. Пелеша ч. 24. До поданя треба долучити: 1) посліднє свідощтво шкільнє, 2) свідощтво хрещеня, 3) декларацію що до висоти місячної оплати. Петент має виказати ся, що єсть членом „Руского Товариства педагогічного“ або вступити в члєни, надсилаючи вписове 1 кор. і річну вкладку 1 кор. — Первенство в принятю будуть мати вихованці бурси з попередного року, що мали перший стєпєнь і не залягають з оплатою. Опізнєних подань не увігляднить ся. — На відповідь треба долучити до поданя карту конреспонденційну за 5 сот.

В Станиславові, в липни 1902.

Виділ станиславівскої філії „Руского Товариства педагогічного“.

В Рускій Бурей в Тернополи буде в шкільнім році 1902/3 поміщенє для 42 учеників публичних середних шкіл. Першеньство в прийняті будуть мати ученики молодші (I—IV класи), бо вони найбільше потребують опіки і помочи; о скілько стане місця, будуть прийняті ученики і з висших клас, іменнож такі, котрі моглиби під доглядом настоятеля давати поміч в науках молодшим ученикам.

Поданя о прийняті адресовані до Виділу Рускої Бурей в Тернополи треба внести до 19 серпня 1902; пізнійше внесені поданя не будуть узгляднені.

До поданя треба долучити: 1) свідощтво шкільне за послідний ців-рік, 2) свідощтво убожества, 3) заяву місячної доплати найменше 16 К; хто заявляє, що буде платити 25 до 30 К, не предкладає свідощтва убожества, 4) на зворот свідощтва і на відповідь треба долучити поштову марку за 35 сотиків.

Шість місць безплатних надає Вир. о. Андрей Качала, гр. кат. парох в Медини, котрому Виділ перешле всі поданя на безплатні місця.

Ученики прийняті мають явити ся в товаристві родичів або опікунів в канцелярії товариства найскорше 1. вересня а найпізнійше 3. вересня с. р. і виказати ся достаточним числом біля і одіжи. Кождий ученик мусить мати: 6 сорочок, 6 штанів, 6 ручників, 12 хусточок, 12 пар шкарпеток, 4 прости-рала, 2 пошивки, 1 подушку, 1 ковдру і 1 коц до накривиня ліжка. Всі ті річи мають бути значені і списані.

З верхньої одіжи мусить кождий мати: 2 пари черевиків, 1 убрание зимове з суква, 1 літне з полотна, 1 плащ і 1 шапку.

По приїзді всіх прийнятих учеників огляне їх всіх лікар; хорі ученики безусловно будуть віддалені.

При сій нагоді проєвть ся також родичів і опікунів, щоби анї з початком року, анї серед року не привозили анї не прислали жадної їди, бо та їда з дому найчастійше цвие і пліснє по шафках і куферках і затроєв воздух.

Всі ученики низших клас будуть мати спільних учителів домових, а на сю ціль будуть родичі платити 1 К місячно.

В Тернополи 15. липня 1902.

За Виділ Рускої Бурей:

Др. М. Калитовский.

П. Мостович.

Товариство „Шкільна Поміч в Коломиї” пошукує від 1 вересня с. р. головного настоятеля до свого Інститута. Обязанки настоятеля суть: а) моральне домове веденє і надзир над конвікторами, за що відповідає перед Виділом товариства і від Виділу одержує інструкції;

б) весь час, коли конвіктори дома, перебувати з ними.

За свій труд дістає настоятель мешканє, харч і пранє в Інституті і 20 К місячно; надто вільно єму уділити лекцій конвікторам за осібною винагородою. Угода обовязує цілий рік шкільний, вільно однакож з кінцем першого півроку уступити за попередним двомісячним виповідженєм. Подавати

ся можуть абітурієнти гімназійні і академики до першої половини шкільних ферій (15 серпня) с. р. на руки голови.

Від Виділу тов. „Шкільна Поміч в Коломиї“ дня 4 липня 1902.

С. Недільський
голова.

Іван Білик
писар.

Виділ „Шкільної Поміч“ в Самборі прийме в сім році шк. 50 учеників до бурси імені св. Володимира В. під слідуючими усьлівами:

10 учеників по 24 К.; 15 учеників по 20 К.; а 25 за доплатою 2 К.; і вікт в натураліях. Кождий ученик платить при вступі 1 К. на інвентар і має виказати ся: одіжею, білизною, постелю і книжками.

Ученики знайдуть уміщене в двох домах, в давнім і нововибудованім, старанну опіку, здоровий вікт і поміч в науці. Просьби устні і писемні з заявою висоти платні належить вносити до о. Михаїла Оргиньского катехита сем. учит. до дня 15-ого серпня 1902.

Від Виділу „Шкільної Поміч“.

В Самборі 4-ого липня 1902.

О. М. Оргиньский
предсідатель.

Д. Котелко
секретар.

Виділ Бурси ім. св. Онуфрія в Ярославі оголошує конкурс в цілі подавання ся о принятє до Бурси. До подань, котрі належить вносити на руки Виділу Бурси найдалше до 20 н. ст. серпня 1902 — треба долучити: 1) сьвідоцтво шкільне за послідний піврік, 2) сьвідоцтво убожества, 3) заяву місячної доплати найменше 20 К.; дуже бідні, а відзначаючі ученики можуть получить знижку.

Виділ Товариства „Бурси ім. св. О. Николая“ в Перемишлі подає сим до загальної відомости, що з початком шкільного року 1901/2 найде більше число питомців з шкіл середних поміщене в Бурсі Товариства під слідуючими усьлівами:

І. Родичі взглядно опікуни зволять найдалше до дня 15. лат. серпня с. р. надіслати свої прошеня (без штемпля) до Виділу Бурси на руки предсідателя п. Григорія Цеглиньского директора ц. к. II. гімназиї. До прошеня треба долучити: а) метрику крещеня, б) сьвідоцтво убожества, в) сьвідоцтво шкільне з послідного півроку, г) сьвідоцтво моральности коли кандидат не ходив до школи публичної, д) заявленє родичів, взглядно опікунів, кілько они обовязують ся доплачувати за кандидатів в грошах а кілько в натураліях.

Увага. Бувших питомців Бурси в минувшій шкільнім році не дотикають усьліва під а) і г).

Желаючі поміщеня за цілою оплатою місячно 16 зр. не предкладають сьвідоцтва убожества.

II. Отець або опікун прийнятого до Бурси питомця має: 1) заплатити за з'ужите інвентаря 4 К на рік, 2) платити місячно до каси Бурси на інструктора 2 К, 3) доставляти декларовану квоту доплати на харч з гори місячно, 4) на пране біля зложити на першого і другого півроку по 2 К, 5) на устроєнє бібліотеки для питомців 2 К - річно.

III. На вступі в заведење питомці мають виказати ся достаточним білем і одежию іменно мусить кождий мати: 1) 6 пар біля, ковдру, подушку, 4 пошевки, 6 ручників, 4 простирала, 6 хустинок до носа, 2 пари чобіт, одіж літну і зимову.

IV. Желаячі одержати відповідь на своє прошенє зволять залучити карту корресподенційну з докладною адресою, а коли долучать марку поштову на 45 сот. то одержать свої прилоги за поштовим рецесісом.

Увага: а) прийяті питомці Бурси мають явити ся найпізнійше дн 3. вересня н. с. о 2-ій годині з полудня в помешканю Бурси (улиця Баштова ч. 25) щобн піддатись лікарским оглядинам, при тім родичі або опікуни зложуть свої заявленя і нинші під 3) наведені оплати. б) Вписи відбувають ся 29. 30. і 31. н. с. серпня а до першої кляси 1. 2. і 3. н. с. вересня, в) Родичі або опікуни мають вносити свої оплати лично або поштою до каси Бурси на руки касиєра а не посредством своїх дітний.

Поданя без точного заявленя, кілько найбільше обовязують ся доплачувати грішми взглядно натуралїями не будуть узгляднені.

Родичі і опікуни бажаючи помістити в Бурсі своїх синів взглядно пупілів обовязані бути членами товариства.

Перемившль в липню 1902 р.

Др. Т. Кормош
секретар.

Гр. Цеглиньский
предсѣдатель.

ВИДАВНИЦТВО РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАГОГІЧНОГО

„ДЗВІНОК“

письмо ілюстроване для науки і забави руских дітний і молодежи

виходить 5-ого і 20-ого кождого місяця

Передплата виносить річно 3 зр., піврічно 1-50 зр. Адрес редакції і адміністрації: Львів, ул Театинська ч. 19.

Передплата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Собіщини
ч. 7.Администрация
ул. Софії
ч. 9. а.Неопечатані рѣ-
шанія без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

До правописного питання в Роскї.

(Подав Ол. Сушко).

Конець.

Внесення Педагогічного Товариства — мимо їх уміркованя — звернені передовсім против найбільших святищів російської графіки — против *ѣ*, та при тім серед загалу не підняв ся ні один голос в користь *ѣ*. Чи ж можливо, щоби Ви вставляли ся за *ѣ*? Менї здаєть ся, що Ви відчуваєте для *ѣ* те саме чувство, що і я про нього говорю в моїм викладї (48 стр. на долї), однак се не значить, що ми пересвідчені о хіснї сеї букви. При уживаню *ѣ* виявляєть ся род якогось поважання перед стариною, та рівночасно легковажене історії.

В ХХ. столїтю уживати букви, яка можливо десь в XII. в. була пригожою, — се є грубий анахронїзм. Впрочім наша правопись зовсім не є якоюсь стариною дубовою, яка заховалась до наших часів. Колиб так було, то я двигнув би вперед археологічне Товариство, а навіть зажадав би підмоги поліції, щоби вратувати сей інтересний пам'ятник з варварських рук нерозумно загорілих реформаторів. Ні! Правопись — *се план*, що після нього повинні усеї письменники будувати нові будівлі, а такий план, коли він перестарілий, треба його конечно переробити і приноровити до сучасних вимог. Можливо, що для нас філологів мозильне вивчене отсього *ѣ* справді є немалою нагородою, коли нам в формі *женѣ* приходить на думку цілий ряд звукових перемін; однак чи є нагорода, приступна жмїнці філологів, є достаточним відшкодованєм за труди мільонів інших людей? По усуненю того *ѣ* лучили би будучі учені ті самі історично-порівнюючі спомини з буквою *е*... Научна обробітка порівнюючої граматики славянських мов вже би зовсім не потрібувала утерпіти від усуненя *новоросійського ѣ*. Або може *ѣ* корисне для студентів філологів? Ні, не корисне, але шкідливе. Як часто приходило ся менї читати в рефератах наших студентів закиди, звернені против поважаних монахів, будь-то би вони не вміли відповідно уживати *ѣ* а се тому, що вони

писали *ж* де через *е*, а *обитѣль* через *ѣ*! Оттак виглядають плоди недоуцтва, гірше як незнаня. Тим менше корисним показується *ѣ* для звичайних смертних. Вони виносять зі школи менше більше оттаке понятє про *ѣ*: „є в російській азбуці буква *ѣ*, яку дуже тяжко відріжнити від *е*, що я щасливо осягнув (або й ні)“. Справді дуже хороше та корисне знаве! А кілько то дорогого часу марнується на присвоєніє отсих мудрощів! Крім того здається мені, що пануюче серед широкої громади упередженє до нашої фільольогії, се ігнорованє языкових дослѣдів, треба головни тому приписати, що шкільна граматика вважається передовсім наукою о уживаню букви *ѣ* та иньших схолястичних премудрощів.

Що відноситься до питання, чи отворенє орфографічної борби як-раз тепер є на часі, то і я сам вишком сумніваюся — з огляду на понятливість російської громади (стр. 29)... Одначе я не міг довше ждати: бо хто знає, чи я сам міг би числити на більшу особисту повагу, як єї тепер маю, а жите мабуть кловить ся вже до кінца... Та й так впрочім мав я в р. 1899 особлившу принуку: я хотів зібрати маленький даток на „Народний Дім“ в Будвинині, а що „дехто“ вагав ся дозволити мені мати відчит про Міцкевича, тому й я рішив ся дати волю моїм, від років збираним матеріалам до правописного питання (про Міцкевича мав я описи в Товаристві Приятелів наук публичний відчит, який появить ся в свѣточній книжці, виданій в честь Николи Іл. Стороженка). Мені здається, що я виступив в відповідну хвилю, коли саме тепер на порядку деннім реформа середних шкіл зі зміною та розширенєм научного плану. Обставина, що побіч молодечого царя маємо міністра просвіти з військових кругів*), здається, сприяти-ме отсій баталії против схолястики. Також научний погляд на російську мову тепер значно підійє ся — бодай у більшости учителів — не надармо в останних десятиліттях ознакомлювано студентів з справдішними питомениостями та відносинами славянських мов між собою. Вже той добуток в нашій Педагогічній Товаристві, на який я сам не числив, свідчить о поступі: в 60-тих роках не осягнули правописні наради в Петербурзі побідного вислѣду, як тепер петиції до міністерства. До сеї просьби задумує прилучити ся ще більше педагогічних провінціальних товариств (можливо в деталях з деякими змінами). В Академії побіч Фортунатова можемо числити на Корша і Шахматова, против нас може бути Соболевский... Вони піднесли виравді свій голос за *ѣ* в тих случаях, де після етимології і вимови (т. є. як *а*) воно є оправданє, одначе вони з певністю не муť налягати за уживанєм тої букви в щоденнім житю в теперішній спосіб, вздовж і поперек, а ще менше після иньших, зовсім самовільних правил.

Я все читаю Ваші статії в „Archiv-i“ з великою увагою та й Ваша замітка „zur Transscription“ (XX., 432—3) не уйшла моїй увазі.

Одначе поставленє такого питання перед громадою неозбізанною з латинським письмом західних Славян — видало ся мені невідповідним.

До правописного питання відноситься також Ваше поясненє діїменника *итти* (XVIII. 586). Я придержую ся висненія Бусловца, що *д* (очевидно не яко таке, але лишень як подвоєнє *г*) звійшло в діїменник з часу теле-

*) Як знаємо, тепер, після смерті Сіятіва, віє в міністерстві нар. просвіти зовсім противний вітер. (Зам. переклад.)

рішного (стр. 49, зам. 53, порівняй Морфол. стр. 463, зам. 3). *Форми ить* нема (старопольське іс — очевидно — годі брати під увагу), а воно було би задержалося, як ось *пить, вить, дасть*; старинне *итьти* має ь, думаю, як знак м'ячення, а крім того ще й тому, що стара ортографія не знала подвоєння співзвуків.

Що відносить ся до слова *фѣда* (Archiv, XXIII., 537) то я годжу ся, що нема жадної підстави говорити про німецький вплив, одначе мені все ще видаєть ся найбільше правдоподібним моє вияснене, поміщене в Варшавських Р. Ф. В. XXIV., 150, т. є. що також Славяни починали числити від неділі, тому, *понедѣльник*, вторник, четверг, п'ятниця, і так вже у Добровського (Glagolitica, стр. 78), який здаєть ся піддає гадку німецького „Mittwoch“. Антон пішов противною дорогою (стр. 160).

В надії, що Ви своєю помічню улукшите нам вложений на нас тягар, остаю з правдивим поважанем

Ваш Роман Брандт.

До сего отвертого письма московського професора додає проф. Ягіч свої незвичайно бистрі та влучні уваги. Він думає холодно та вказуючи на невідрадні відносини в Росії гамує реформаторський запал проф. Брандта і каже: *чим менше хто стараєть ся осягнути на раз, тим більші вигляди може мати на успіх*. Тому то радить ш. професор зачинати від найменшого: коли би так прим. найбільше популярні російські часописи рішили ся закинути ь, тоді би переведенє дальшої реформи, заведенє в Росії повної фонетичної правописи було би чимсь дуже легоньким.

І сї цінні уваги знаменитого ученого подаємо в повнім переводї.

До сего отвертого письма були додані взірці повнофонетичної і півфонетичної правописи (тої останної в подвійнім видї: після проєкту Брандта і ортографічної комісії), однак — на жаль з причини браку місця ми їх тут не подаємо. „Моє становище до того цілого питання зазначив я вже давнійше моєю оцінкою деіноді. Зовсім природно — годі заперечити в теорії управнєня всяких можливих досьвідів упрощуваня на поли правописи та елементарної науки. Скоро лишень тим невеликим рухливим кругам, що порушили отсе питанє, удасть ся з'єднати собі великі інтелігентні російські маси, при чім я мовчки припускаю вольну агітацію за і против, незалежно від всяких заборон, — тоді очевидно також і школа не зможе усунути ся від того відмінного смаку мас. Одначе кожде правительство, не лишень російське, мусить конечно поступати в таких питаннях консервативно, та не ставити на передї сего руху себе тай школи, які стоять під єї дозором. В тім — здаєть ся мені — милить ся проф. Брандт та єго сторонники. Най би він передовсім при помочи педагогічних кружків вплинув на міністерство, щоби воно зробило початок в школах. Одначе де має шкільна власть запоруку сего, що єї шкільні розпорядженя не розібють ся о скалу невдоволеня великих кругів російської інтелігенції? Російська правопись — се вкінци ніяк не дасть ся заперечити — се історична будівля, так само, як правопись французка, англійська або німецька, а між славянськими чеська, а ще більше польська. Цілі столїтя працюють над такими будовами, не одно (за той час) бурить ся, не одно переміняєть ся, від часу до часу не конче там „стилево“, та основний характер цілости все таки лишаєть ся. Навіть проф. Брандт конче мусить числити ся з тим чинником, мусить гамувати свої правописні бажаня; отже і він стоїть на становищу опуртунїзму, а се є бодай в правописних питаннях найліпшим

становищем. Чим менше хто старається досягнути на раз, тим більший є вигляд на успіх. Коли б так прим. удалося перевести опущене кінцевого з в більше впливових та популярних, політичних і літературних часописах, тоді вже і школа мусіла б звернути свою увагу на це *Fait accompli*. Однак як довго ще бодай сего не досягнулося, вважаю я переслідування нещасного *ѣ* неоправданим. Ось може б можна його уживання ще більше унормувати, як воно дотепер в (після Грота) — однак, щоб се мало бути так дуже трудно присвоїти собі уживання сеї букви — я в се не вірю. Так недотепним я не вважаю російського народу. Сї мнімі труднощі при тїм *ѣ* видаються мені до волі недоброю пересадкою. Що ж сказали б тоді Англіїці, Французи і Німці на свою правопись? *Однак хто хотів би доказувати, що російська мова не могла б існувати без ѣ?* Лишень його усунення видається мені не так легким, як усунення *ѣ, ѓ і з*.

Ще одно. Латинська транскрипція російських слів і імен — здається — все таки повинна живо інтересувати російську громаду. Взаємини Росії з Європою стають з кожним днем та кожним роком чимраз більше тісніші. Тепер відбувається сей рух в французській одежі. Так отже без сумніву — в переписці та при телеграфуванню — не є байдуже, чи писати *Joukowski*, чи *Shukovski*, або *Žukovskij*, чи *Tchitcherine*, або *Tchitscherin*, чи *Ciçerin*, або *Sapojnikoff*, чи *Ssaposchnikoff*, або *Sapožnikov*. Західно-славянська (чесько-словінсько-хорватська) транскрипція є певно найкоротша та найбільше раціональна. Вона може бути при телеграмах значно корисною. — V. J."

Оттак пишуть про заведення фонетичної правописи в Росії мужі науки, — а нам мило приходить ся подати се нашій ширшій громаді до відомості. Як бачимо — мимо деяких труднощій — справа провозписної реформи в Росії прибрала так великанські розміри, що введення нової фонетичної правописи є питанням найближчого часу. І ось ще може і кацапський „парафії“ „Галічанїна“ прийде ся писати. російською фонетикою. А тоді горе вам, підлячі з „Галічанїна“!

Педагогіка, її стосунок до інших наук і її остаточна ціль.*)

Заким приступлю до загального огляду нинішньої теми, мушу на вступі констатувати сумний факт, що наша українська громада так в Буковині, як і в Галичині майже зовсім не займається тою переважною, живою справою, що она з малими виїсками до сеї пори ще не зрозуміла гаразд донеслої користі із науки виховання, в наслідок чого лиш визначнішою здібності одиниці успіють при виїмково сприяючих обставинах видобутись часом понад рівень загального нинішнього духового занепаду, а загал все таки пропадає в невідомості, не маючи спромоги виробити в собі сильного характеру, перенятись висшими ідеями, розбудити в собі духа інтелігенції — духа ін-

*) Передрук з „Буковини“.

цятиви і найпотребнішими суспільними і загально соціальними засадами, що все разом взявши дає народови моральну висість, розбуджує горожанського, громадського духа, учить підняти вузкі особисті інтереси під інтереса загалу, а вкінці розвиває індивідуальність і відпорність національну, конечно потрібну при теперішній так класовій, як і расовій боротьбі, доки не засвітить сонце єдності і братолюбія.

Однак не можна сказати, щоби справа виховання була для нашого простолюда зовсім чужою. Ну! О скільки лучить его інтерес матерьяльний із шкільним вихованем, о стільки він займаєсь нею, стараючи усунути ся від всяких „непотрібних“ видатків, зберечи свою дитину від „непотрібної науки“, та ужити єї для власної фізичної помочи, — а вкінці критикуючи немилосердно так інституцію, як і єї чинників і настоятелів в тій розуміє ся ціля, щоби виправдати своє вороже становиско супротив неї.

Але таке інтересованє ся справою значить тільки що нуля, а навіть далеко гірше, бо таке ворогуванє, впливаюче із чорної ігноранції, зупиняє працю щирих а свідомих одиниць, коли противно індеферентизм хоть не кидав би їм під ноги таких колод, трудностей та перешкод.

Се вороже становиско нашого народу, якого даремне шукав би хто у суспільности иньших націй полягає, як сказано, на грубім невіжестві, бо нема де правди діти, наша інтелігенція за мало его в тім напрямі усвідомлювала, що більше, сама взагалі сею справою як слід не занималась, з виємкою нечислених одиниць, котрі єї по ділетантски, не по науковому трактували, а тим самим не могли витворити певної системи. Не хочачи бути голословним постаю ся се фактично доказати.

Як звісно, заінтересованє якоюсь справою відбиває ся сей час в публицистиці, в літературі. Чим більший літературний добуток найде ся в якійсь галузі знаня, тим більше людей нею занималось. Подам віставленє статистичних чисел без всяких коментарів, а они сами скажуть, як слабе заінтересованє було у Русинів-Українців на поли педагогічним.

В німецькім письменстві стоїть педагогічна література на першім місці і виносить 14·91% всеї літератури, у Італіянців знаходиться она на пятім місці (9·09%), у Поляків на шестім місці (8·3%), а у Русинів-Українців аж на тринадцятім місці і виносить всего на всего 1·07%. Чи треба вимовнішого доказу?

Сей брак заінтересованя ся справою виховання у нашої інтелігенції поясню собі тим, що звичайно уважає ся педагогіку наукою менше вартною, негідною того, щоби коштом важнійшої нїби науки спеціально занимати ся нею, а дальше уважаєсь єї наукою стисло фаховою, та полишає ся єї фаховцям, себ-то народним учителям, котрі, примушені в теперішних тяжких невідрадных обставинах боротись з ріжними недостатками, шукають передо всім заспокоєня природних прав чоловіка, се є: дбають о хліб насущний та о осягненє відповідного суспільного становиска правного, відкладаючи поки що справу наукову на пізнійше, *ad feliciora tempora*.

В сій короткій розвідці хочу доказати, що наука педагогіки зовсім не є маловажною, — лучить ся она зі всіма майже науками, а спеціально з природними і суспільними, на котрих і опираєсь, — отже вимагає основного підготовлення і взагалі широких відомостей, а з другої сторони ціла людскість має інтерес в успішнім розвою науки виховання; педагогіка є для

неї навіть більше важна, чим інші науки гуманістичної або реалістичної натури, котрі до сеї пори досягли всерозмірно досить високе становище.

Отже приступаю до річ.

I. Генеза педагогіки.

В остаточній аналізі і в найзагальнішій сформулюванню представляє ся жите в загальні як реакція організму на вишні чинники.

Се правило є загальним, котрому підчиняють ся всі твори органічні, а оснований оно на слідуючих даних:

Передовсім входить в зв'яз житеву: стосунок осібників до прочих существ органічних, зависимість їх життя від життя інших, та від елементарних обставин пр. від отрутаючої мертвої природи, від підсоння і т. п., — а вкінці боротьба о средства до життя, впливаюча із переповерхення світа органічного, яке має свою підставу в тім, що в природі родить ся о много більше осібників, як може вижити.

Коли зрештучемо всі життєві стосунки органічних істот, представити ся нам їх пожитє в двох об'явах, а то: як об'яв визиску (входить ту боротьба о істнованє, в котрій слабші мусять улячи) і симбіозу (вспільного пожитя), де осібники не то, що не протидіають, але овшім свідчать собі різні фізіологічні прислуги.

З повншого видко, що світ органічний розвивав ся при безуспішнім діланню вишних обставин, котрим він завжди підлягав. Обставини ті викликували в організації осібників сталі переміни, котрі дорогою дідичности переносились на слідуючі покоління і в сей спосіб то, — що було колись вишнім, стало ся внутрішню власністю устроїв.

Набуті власности стались вже внутрішніми чинниками в еволюції організмів, они входили в контакт з дальшими вишніми і усталали ся неначе кристалізували ся. Так представляє ся в загальних зарисах історія дідичности органічних істот в загальні.

Що тикає ся загалу, то тикає ся і одиниць. І чоловік підлягає тим загальним правилам.

Але що чоловік, попри фізіологічні свійства має також свідомість, тому реакція життя відбуває ся тут в більше ускладнений спосіб, іменно: всяка акція з виї будить свідомість стосунку осібника до його отручення і примінюєть до него, або викликає охоту зміни даних (пр. некористних) обставин одвітно до потреб життєвих.

Спійність особистих інтересів зі справами інших, або устрій суспільний розширяє цілі і обсяг реакції.

Весь, що ділає на чоловіка, викликає в ній реакцію, впроваджуючи, чи то в його устрій, чи в життя відповідні зміни, або намагаючись пристосувати вишні обставини до внутрішних особистих потреб. Не завадить тут зазначити, що суспільні потреби належать також до особистих, позаяк одиниця не може виломлюватись з під взаємної зависимости, котра є головним об'явом збірного (громадського) пожитя.

І так жите людське розвивається дорогою реакції на вишні чинники, при чім посереднім огнивом реакції була свідомість, починаюча ся від найгрубших форм чуття, а переходяча поступенно в вражіння і виображіння, щоби остаточно скристалізуватись в обширний, критичний знання. З того виходить,

що свідомість, знанє, а тим самим і наука в найширшій того слова значіню є лиш орієнтаційним органом чоловіка: улекшує она пізнанє окружаючого світа, щоби як пайліпше до него приноровитись і всі приязні обставини ви-хисновати на свою користь.

На підставі повнешого приходимо до заключеня, що успішність реакції життя залежить від внутрішніх свійств, які в природній дорозі одіичив осіб-няк по своїх попередниках і від окружаючих впливів, а тим самим: той лише може успішно ділати на природний так психічний, як і фізіольогічний розви-ток чоловіка, хто уміє орієнтовати ся в обставинах, серед яких приходить ся жити одиниці, і докладно знає натуру людску. Так отже бачимо, що наука педагогіки впливає вже із самого змісту і напряду природного життя чоло-віка, а тим самим є для его успішного розвитку необхідно потрібна.

II. Задача педагогіки

В першій розділі була бесіда, в який природний спосіб витворила ся педагогіка; — тут очеркну в загальних зарисах задачу, яку має та наука.

Природа, обставини життя, порядки суспільні, звичаї, література, штуки красні, одним словом все, що нас окружає і чим живемо має вплив на наш організм, на гадки і чуття. Ріжнородні ті впливи помагають, або шкодять нор-мальному розвитку тіла і духа.

Переміни, які викликає в нас окруженє можуть бути повільні, малі і незначні, або скорі і так сильні, що они в стані зовсім змінити вроджену нам натуру. Про основність сего висказу переконаємо ся, наколи порівнаємо тепе-рішні часи із минувшиною, або коли порівнаємо світлого, ученого чоловіка із першим ліпшим дикуном, пр. Ботокудом.

Все, що лиш ділає на чоловіка, образує его чи то в позиточнім, чи шкідливім напрямі, а тим самим і природа і окруженє змінє. Щоби отже натура людска не підлягала виключно яким небудь випадковим, часто шкід-ливим впливам, вибрано з них найважійші і після теперішнього загального переконання найпозиточнійші чинники образования, звязано їх в певну систему, надано їм відповідну форму, і після очеркненого плану почато прамінювати їх при облагороднюваню духа, як також при фізичнім розвитку тіла.

Але натура людска змінє ся не тільки під впливом окруженя і чин-ників виховавчих, але також під впливом вродженої скількості сил фізичних і вродженого нахилу до такого або иншого усиосбленя, будьто фізіольогіч-ного, будьто психічного, що одіичила в спадщині по своїх попередниках. Хотячи отже натуру людску зробити совершеннійшою і взагалі мати вплив на ню, треба передовсім докладно знати що є в даній одиниці з уродженя, а що дісталось до неї через пізнійші впливи, а відтак розелідити, чи вишні чинники можуть змінити одіичену натуру і в яким степені.

Сам факт дідичности не є властиво перешкодою в вихованю (не звер-таємо тут уваги на надзвичайні випадки патольогічні), але ігнорация того, де она зачинає ся, а де кінчать ся, на чім полягає і о скільки є тревалою, або змінною. Не ходить ту о докладне означенє границь дідичности, що впрочім при сегоднішнім ровені наук є і так еще неможливим, але треба принайменше посідати тільки знаня, щоби дрібних, частє шкідливих впливів, які поділали на дитину в перших літах життя, не приписувати незрушимій дідичности, та безчинно приглядати ся їх дальшому розвитку. Першим средством до роз-

слідження тої справи є розпізнання того, що вродженням не є, отже розпізнання природи дитини в перших літах життя, а коли то поведе ся, то знамена дідичності легше вже дадуть ся віднайти.

Познакомлене се із тими найважливішими чинниками виховання потрібне є для успішного впливу на нормальний розвій одиниці, щоби він доконував ся в межах всесторонньої і правильної акції.

Друга задача педагогіки — се поступенне змагання до поліпшення обставин збірного життя в тім напрямі, щоби одиниця признавала першєнство загальним інтересам і свої індивідуальні їм підчиняла. Не ходить тут зовсім о усунєне індивідуальности, лиш о усунєння чововіка наданєм більшого змісту єго житю через стисле, нерозривне а євїдоме получєне єго з загалом, що також і на особисті справи ділає знаменито.

Що до другої часті головної задачі науки виховання, то, маючи на увазі образване для поліпшення обставин збірного життя, належить цілий той діл теоретичної праці, як також з'усилля в напрямі піднесення обичайности і моральности, підчинити найвисшим ідеалам добра, котрі виступаючи колись в ще дуже невизначнім виді, присвічують днесь вже зовсім яко культурним народам.

(Конець буде).

Галицькі семинарії учительські

в р. 1900—1901.

Державних семинарій учительських в Галичині є 13, а то 10 мужеских: в Кракові, Тарнові, Ряшеві, Коросні, у Львові, Самборі, Сокалі, Ставїславові, Тернополі і в Заліщиках, — і 3 женські: в Кракові, у Львові і Перемишлі. Женські семинарії мають по 4 курси, мужескі крім того мають ще приготовляючу класу; семинарія в Заліщиках, заложена перед двома роками, має сего року доперва три курси. При мужеских семинаріях у Львові, в Самборі, Ставїславові і Тернополі і при женській у Львові є по дві школи вправ з викладовим язиком руским і польским. Мужескі семинарії в Кракові, Тарнові і Ряшеві і женські в Кракові і в Перемишлі мають по одній школі вправ з викладовим язиком польским; муж. семинарія в Сокалі має лише руску школу вправ, польску заступає місцева школа народна. Семинарії в Коросні і Заліщиках не мають окремої школи вправ, а обходять ся місцевими школами народними (в Заліщиках рускою і польською).

Викладовий язик в семинаріях мужеских в Кракові, Тарнові, Ряшеві і Коросні і в женській в Кракові є польский; „всі ті семинарії“ — так подає урядовий звіт крайової ради шкільної — „мали викладовий язик польско-руский“. Шкода лише, що шкільна рада не оголосила, котрі то іменно предмети викладають ся по руски в женських семинаріях у Львові і в Перемишлі. Не завадило би також подати урядово до прилюдної ві-

домости, котрі іменно предмети викладають ся по руски і в иньших т. зв. утравквістичних семінаріях, — хочби лише для того, щоби раз покласти конець всіляким Русинів непокоячим толкам о сій справі. Руский народ і доси не знає, які є норми що-до утравквізму в тих семінаріях та як, і о скільки ті норми справді виконує ся. З того походить, що особливо на утравквізм в мужеских семінаріях у Львові і в Самборі раз враз відзивають ся всілякі рекримінації; а чейже лежить в інтересі домашнього спокою, щоби тим рекримінаціям покласти раз кінець, коли вони неоправдані, або усунути їх причину, коли вони слушні.

Кр. рада шк. робить заходи, щоби założено дві нові мужескі семінарії, одну в Бялій, другу також в західній часті краю. Поки край не буде мати достаточного числа мужеских семінарій, поти кр. рада шк. не гадає о закладаню женських, а попирає лише закладанє семінарій приватних. Доси є таких семінарій дві: одна у Львові (Стшалковскої) з правом школи публичної і одна в Кракові. О скільки нам відомо, отворила сего року у Львові також п. [Марія Бельска приватну женську семінарію з чотиролітною наукою (обіч давнього дволітного курсу для приготування кандидаток учительського стану до іспиту зрілості).

У всіх семінаріях мужеских було з кінцем мин. року 1807 учеників (не числячи приготуваючих кляс); на сей рік записало ся 2019 учеників. В трьох публичних семінаріях женських було торік 674 учениць; на сей рік прийнято 701. Як відомо, до першої кляси женських семінарій приймають що року ледво третю часть тих кандидаток, які зголошують ся до вступного іспиту.

При всіх учительських семінаріях є інтернати; мин. року мало в них уміщено 642 учеників і 240 учениць. На ті інтернати дав мин. року сойм 12.000 К. субвенції. Для забезпеченя ученикам і ученицям відповідного уміщення поза інтернатами кр. рада шк. візвала торік дирекції семінарій, щоби разом з учительськими зборами виладили реґулямін для осіб, утримуючих учеників на станції.

З початком минушого року було в мужеских семінаріях всего 2561 учеників (в тім числі 553 в приготуваючих клясах) і 698 учениць. До кінця року покинуло школу 256 учеників (в тім числі 55 з приготуваючих кляс) і 24 учениць. З початком р. було 1687 учеників і 593 учениць р. кат. обряду, 725 учеників і 93 учениць гр. кат., 7 учеників і 5 учениць євангелицького а 142 учеників і 8 учениць Мойсеевого ісповіданя. І так у Львові на 297 учеників було 101 гр. к. обряду, в Станіславові 99 на 284, в Тернополи 152 на 294, в Самборі 133 на 259, в Сокалі 135 на 246, в Заліщиках 74 на 143. В женських семінаріях було в Перемишлі 51 учениць гр. кат. обр. на загальне число 232, а у Львові 40 на 223. Звіт шкільної ради не подає ані числа учеників і учениць після народности ані кілько з кожної з висше наведених категорій учеників і учениць лишило ся до кінця року.

До іспиту зрілості приступило торік: 366 публичних учеників, 77 екстерністів, 157 публ. учениць і 238 екстерністок. Здало іспит: 319 публ. учеників, 31 екстерністів, 148 публ. учениць і 140 екстерністок. Репробовано: 47 публ. учеників, 46 екстерністів, 9 публ. учениць і 98 екстерністок. (Після звіту кр. ради шк. здавало іспит у Львові лише 6 екстерністок, а в Перемишлі 95; є се певно помилка, бо річ загально знана, що у Львові, де є і приватна женська семінарія, екстерністок буває навіть значно понад сто).

Стипендії побирано торік 1172 учеників з краєвого фонду в загальній сумі 168.800 кор., 469 учеників з державного фонду в загальній сумі 32.000 К.

Іспит кваліфікаційний до народних шкіл здало торік: 183 кандидатів і 337 кандидаток; репробовано 38 кандидатів і 50 кандидаток. Іспит до видільових шкіл здало 37 кандидатів і 58 кандидаток, а репробовано 12 кандидатів і 4 кандидатки. Про викладовий язык, з яким іспит здавано чи здано, у звіті нема згадки. За те зазначено се при іспитах з ручних жіночих робіт. І так іспит той з языком викладовим польським здало 142 кандидаток, а з польським і руским языком викладовим 105 кандидаток; одну кандидатку репробовано. Вкінці здало іспит до Фребльовских огородів 78 учениць Фребльовского курсу і 10 екстерністок, а одну екстерністку репробовано.

Жадаємо рускої гімназії в Яворові.

Від о. Юрія Кміта, сьвященика в Яворові, дістали ми отсе письмо до оголошення в нашій часописі:

Яко член вічевого комітету, вибраного для підмоги громадській радї в заходах коло основаня рускої гімназії в Яворові почуваю ся до обовязку подати до публичної відомости, що зроблено в тій справі.

По полагодженю всяких формальностей була дня 19. липня с. р. депутация з міста Яворова (Мясюк, заступник бурмістра, бо бурмістр п. Гібль був неprisутний радні: Ангельський, Борис і Сем, а з вічевого комітету о. Кміт) у графа Івана Шептицького; депутация вручила п. Шептицькому, яко послови з Яворова, таку петицію до Сойму:

Високий Сойме!

„На засіданю громадської ради міста Яворова дня 24. січня 1902 р. по представленю відповідного внесення магістратом і по основному выясненю справи п. бурмістром рада по довшій дискусії ухвалила одностайно позаходити ся у вишних властей, щоб основано в тутешньому місті середню школу, а хочаби прискорити здійсненя сеї справи, ухвалила міська рада, що громада міста Яворова зобовязуєть ся жертвувати на сю ціль локаль, сьвітло, опал і обслугу, а заразом ухвалила міська рада просити повітовий виділ і повітову раду, як найприхильнійше понерти сю справу і зі свого боку причинити ся якимсь датком на сю школу. Ухвалу громадської ради вповні одобрило віче, скликане магістратом дня 4. цвітня 1902 року. Віче заявило ся як найгорячійше за гімназією з рускою мовою викладовою і зобовязало ся понести навіть найбільші видатки, щоб лише придбати для себе сю гімназію.

„Відповідно отже до сьої ухвали ради і до резолюцій віча громада подає Високому Соймови свою просьбу до як найскорійшого полагодженя і до предложеня прихильної ухвали з відповідним внесенем Високому ц. к. Правительству на основаня рускої гімназії в місті Яворові з початком нового шкільного року.

„На умотивоване свого жадання наводить громада отсе:

„Численного населеня яворівського повіту (загальне число душ: 77,385,— з того греко-католиків 61,675, римо-кат. 8,178, жидів 6,523; з того таких, що мають вписану в конскрипції говірну, домашню руску мову, в: 62,907, польску 8,787, німецку 5,657) не може прокормити пуста, лиха, піскова ріля, а до того у нас ще й такої бракує при збільшенім числі людности, мешканці-ж міста (загальне число: 10,048; з того греко-кат. 6,184, римо-кат. 1,005, вірмен 1, авісбурского віроісповідання 7, жидів 2,851) не в спроможні вижити зі слабкого промислу, що доперва в в починах, в самому завязку, тим то населене мусить конче шукати средств для свого ествованя в школі, мусить шукати кусника хліба в науці. Місто надіяло ся підмоги з війська (кінноти); поробило значні видатки, одначе з того не мав ніякої користи. Не дивниця отже, що місто Яворів і яворівський повіт з остатного тягнуть ся і посилають значне число учеників до гімназій по чужих містах, як от до Львова, Перемишля, Ярослава і нньших. А треба знати, що се звязане з величезними коштами з огляду на утруднену комунікацію. Яворів в дуже великому віддаленю від залізничних стаций і в дуже великому віддаленю від міст, що мають гімназій. Давати діти до школи в таку далечину можуть тільки за сібнійші родичі. Коли школа стане на місци, тоді кождий, навіть найбіднійший, зможе посилати туди сина, аби лише хлопець показував які такі таланти. Гімназия отворить нове поле до прожитку й до зарібку. Віче добре зрозуміло вагу основаня гімназій, коли зважило ся поносити висше зазначені видатки, бо се буде немов би вивінуванем многих і многих дітей. Фреквенция учеників буде незвичайно велика. Самий Яворів достатчить вельми значну скількість учеників, як се видко зі шкільного показчика тутешного міста за сей рік:

1) Мужеска виділова школа:

Кляса:	греко кат. (Русинів)	римо-кат. (Поляків)	Жидів
I. народ.	15	18	83
II. „	25	9	41
III. „	66	17	34
IV. „	63	18	34
I. виділ.	23	13	9
II. „	21	10	5
III. „	18	7	5
Разом	230	93	211

2) В ново-основаній рускій мішаній чотироклясовій школі, що ествує доперва перший рік в учеників-Русинів 70; в мішаній одно- і дво-клясовій в понад 152 ученики, між тими 3 Поляки і 1 Жид. — Вже ся скількість учеників у самому Яворіві в достаточним, оправданим доказом про потребу основаня рускої гімназії, а щож доперва геворити про цілий яворівський повіт і сусідні повіти? Відтак Яворів в почислений постановою з дня 13. III. 1889 р. до трицятьох великих міст у Галичині, що з малими виїмками мають вже у себе висші наукові заклади, а майже всі вони в в користнійших условинах, ніж Яворів, бодай з комунікаційного і материяльного боку. Основане рускої гімназії в Яворіві буде важним чинником у культурно-освітнім та материяльнім розвитку для самого міста, для цілого дуже чисельного яворівського округу і для нньших сусідних повітів, що в заселені збитою масою руского народу. Рішаючі чинники повинні прийти з підмогою величям змагання міста Яворова, повинні здійснити як найскорше

все те, що може поліпшити нужденне його ествовање, повинні сповнити все те, що може допровадити наше місто до культурних вершин. А до того завважаємо, що рішаючі влади повинні ще й тому се вчинити як найскоріше, що півчверта мільона Русинів має лише чотири гімназії, а таке маленьке число чейже не може вдоволити, навіть в часті, національно-культурним потребам руского народа, що двигає на своїх плечах величезні державні даннини і повинности. З основанем рускої гімназії в Яворові буде сповнене здавна безуспішно повторюване домагане Русинів, щоб засновувано рускі гімназії не лише там, де вже є польські, але й там, де ще нема польскої гімназії, а де тому відповідає переважна більшість населення одного народа, як от в Яворові; таким робом усталаб ся рязяча не правильність і притихлиб справедливі наріканя руского народа.

„З тих усіх причин ще раз зазначуємо наше жадане основаня рускої гімназії, в Яворові, — що є освітньо-культурним постулатом цілої яворівської суспільности, а головню міста Яворова, що зобовязало ся до великих жертв, щоб лише придбати гімназію. Громада отже вносить:

„Сойм зволить ухвалити:

„Визнаєть ся ц. к. правительство, аби як найскоріше, вже з початком нового шкільного року, основано руску гімназію в Яворові“.

„Яворів 13. червня 1902“. — Підписи.

Само собою розумієть ся, що цілий руский народ, а головню його заступники послі повинні пильно глядіти тепер за ходом сеї справи, повинні разом з усею нашою суспільністю змусити відповідні чинники зійти з тої дороги, якою ходять при основуваню рускої гімназії в Станіславові; не треба допустити, щоб вони гасили се світло, яке хочуть засвітити для себе і для своїх потомків найнижші верстви, що зважили ся жертвувати навіть остатний гріш на се світло. Се не забаганки поодиноких із інтелігенції — (наша тутешня інтелігенція на жаль відчужила ся вповні від сего діла, вона мабуть жде, щоб депутація із міщанства та селянства прийшла молити, благодіти її, щоб і вона була ласкава проговорити яке слівце в тій справі... чи воно мудро і чесно, скажіть собі самі в очі, панове) — се постулати снх, що двигають на своїх плечах найбільші державні і краєві тягарі. Міщанство заявило, що не спічне, доки не буде мати в себе гімназії; треба отже, аби ціла наша суспільність підпомагала яворівське міщанство в его просвітньо-культурних змаганнях.

Ю. Кміт.

Висиланє діттей до міських шкіл.

Щорічно висилають з новим роком шкільним деякі з наших селян свої діти до міських шкіл, аби опісля по окінченю 4-класової школи могли перейти до шкіл середних, ввділових, або до купецтва та ремесла. Не всюда однак видно заінтересованє ся сею справою так селянства як і нашої інтелігенції. Є села, а навіть цілі повіти, звідки не висилають своїх синів до

шкіл міських, як знов бачимо околиці, з яких рік-річно сотки молодіжи селянської шукає ширшої освіти по школах міських. З огляду, що школи 4-класові, з котрих можуть ученики переходити до шкіл середніх або виділових, є переважно по повітових містах, а рідко лишень і то в деяких повітах по других менших містах, а на селі школи сего рода належать до білих круків, тому вже селяни, бажаючи синам дати ширшу освіту, повинні вчасно застановити ся наперед і не тратити літ на кінчене всіх літ і степенів в школі 1-кл., але в пригіднім віці віддати до школи міської. Бачимо не раз хлопців селянських, що покінчили школу народну 1-класову в віці 10—12 літ, а доперва зголошують ся до міської школи і тут мусять іти до 3. класу задля незнання німецької мови, а що найбільше до 4-ої кл. Вправді є користь ся, що фізично і умислово більше розвинені лекше переходять класи і беруть ся ліпше до науки, але серед літ шкільних захоплює їх служба військова і перепинює правильну науку. Сему лихови могли би запобігти свідомі одиниці радою, і ми в сій цілі подаємо поученє, оперте на вимогах плану наукового поодиноких категорій шкіл.

Школа 1-класова обіймає 4 степені науки і триває 6 літ, тож хлопець, що переходить правильно всі степені, кінчить її з укінченням 12. роком життя.

В школі 4-класовій наука триває лишень 4 літа і обіймає 4 класи, а кінчить ся в, переходячи правильно з класу до класу, з 10. роком життя. — Коли ученик сільської школи прийде по укінченю 4. степеня навіть до 4. кл. міської, підучивши ся в дома язика німецького, то тратить 3—4 літа зовсім непотрібно. I. степен, се є 1. рік науки школи 1-класової відповідає 1 класі школи 4-класової, а II. степен, се є 2. рік науки відповідає 2. класі. План науки в сих двох родах шкіл в цих перших класах мало чим ріжнеть ся, зате значна різниця є вже між планом науки III. степеня на селі а III. кл. школи 4-класової в місті.

Різниця між I. і II. степенем школи 1-класової а I і 2-класою школи міської полягає на одробині граматики, та де на селі є викладова мова руска а в повітовім місті нема такої школи 4-класової з викладовою мовою рускою, а лишень з польською, також на гауці язика польського. Задля сего найкориснійше є, коли переходять ученики школи 1-класової по укінченю II. степеня с. є 2. року науки, доповнивши троха науку граматики, до 3-ої класи школи 4-класової, де розпочинає ся наука язика німецького і в тім случаю не тратять літ, або сли на селі є викладова мова руска, а в поблизькім місті є школа 4-класова з викладовою мовою польською, по укінченю 1 року науки III. степеня до 3. класу школи 4-класової і в тім случаю тратить 1 рік.

Різниця що-до мови викладової полягає на доповненю граматики, а іменно ученик по укінченю II. степеня школи однокласової повинен доучити ся: Пізнанє іменників змислових, розрізняванє однини і множини. Розрізняванє (а не розбиранє) реченя поєдничого від зложеного, простого від розширеного. Підмет і присудок. Пізнанє іменника, прикметника, дієслова, заіменника особового в 1. відмінку однини і множини. Рід і відміна іменника і прикметника через відмінки на питання. Відміна дієслова в трьох головних часах. Що-до рахунків нема жадної різниці по укінченю II. степеня школи 1-класової.

Що-до другої мови краєвої, з огляду на нинішню мову викладову в школах міських мусять перехід ученика з школи рускої до польської припізнити

ся о 1 рік, аби вирівняв материял другої мови красної, котрої в 1 році науки не учить ся. — Знаючи непорядність під сьм зглядом, подаємо сї наші уваги, і сподїємо ся, що оторонать они неодиного селяньского ученика від марнования кількох літ.

Оповіщення і конкурси.

Виділ руского Тов. педагогічного у Львові подає до відомости, що представителем Товариства в часї ферий єсть п. Кость Паньківский, директор Союзу у Львові, ул. Театиньска ч. 19.

Виділ руского Тов. педагогічного у Львові подає до відомости інтересованих, що в слїдуючїм році шкільним буде змінений заряд Інституту женьского. Виділ постарав ся також о заповненє тому Інституту фахової Настоятельки педагогічної і єї помічниці. Позаяк комітет дотеперішній інституту розвязав ся, тому всі справи Інституту вести буде в часї ферий п. Кость Паньківский, Директор Союзу у Львові, ул. Театиньска ч. 19.

Виділ руского Тов. педагогічного у Львові пошукує для свого інституту для дівчат у Львові господинї до заряду дому і кухнєю.

Услїва: Вік 30—45 літ, нагляд над порядком домашнім і над кухнєю. Цїле удержанє, мешканє і до 20 кор. пенсії місячно. Речинєць до 1-го серпня 1902.

Виділ руского Тов. педагогічного у Львові (Народний Дім) пошукує Настоятельки до веденя свого інституту для дівчат. Услїва: Має нею бути уквалїфікована учителька з іспитом для шкіл народних і видїлових (можливе доповненє іспиту до шкіл видїлових в протягу року), особа літ 20—40, рускої народности і руского обряду. Обовязки: релїгійно-моральне веденє дівчат, надзїр домашній, контроля над наукою і одвічальність за веденє інституту перед відповідним комітетом. За те жертвує Виділ: відповідне помешканє, цїле удержанє і 400 кор. річно. Можливі окремо ремунеровані лекції в рускій школі видїлової приватній у Львові. Речинєць до 20. серпня 1902.

Руске Товариство педагогічне у Львові оголошує конкурс на посаду Директорки до помочи наукової і релїгійно-морального та товариського вихованя для дівчат в інститутї Товариства.

Директорка одержить помешканє, харч, опал, сьвітло, услугу і 30 К. місячно. Першенєство будуть мати учительки з видїловим іспитом, котрі могли би обняти години в рускій школі видїлової за окремою винагородою.

Подання належить внести до Виділу Руского Товариства педагогічного Народний Дім у Львові до 20 н. ст. серпня 1902.

До женського інституту Руского Тов. педагогічного у Львові приймати ся будуть діти членів Руского Тов. педагогічного. До подання долучити треба: 1) метрику хрещення, 2) свідоцтво шкільне з послідного курсу, 3) декларацію що до місячної оплати, котра виносить 40 корон 4) 2 корони на видатки кореспонденційні, 5) хто не є членом Товариства — 2 кор. на вписове і вкладку, 6) 6 корон річно за з'ужите меблів.

Інститут посилав дівчата до школи, а дає своїм вихованцям: 1) мешкане, харч, опал, світло, послугу і пране за місячною доплатою 1 корона; 2) доставляє їм — о скільки дозволять фонди — книжок і приборів шкільних; 3) управляє їх вихованем, старає ся о добре домашнє і товариске веденє; 4) улекшує науку шкільну і наглядає єї; 5) доставляє їм нагоду придбати інших відомостей теоретичних і практичних.

Учениці мають привезти з собою слїдуючу гардеробу: сорочок 6, кафтаників білих 6, панчіх 6 пар, майток 6, простирал 6, пішєвок 6, ручників 6, хусток до носа 12, фартушків 6, спідничок білих 6, гальок 2, черевиків 2 пари, одїж верхню зимову і лїтню, сїнник 190 цм. довгий, а 90 цм. широкий, ковдру, коцик і подушку. Кожда штука біля має бути назначена початковими буквами іменн і назвиска учениці. Потрібний снє біля. За науку на фортеп'яні і цитрі доплачує ся по 10 кор. місячно, а за науку танців по 12 кор. річно. Подання треба надсилати найдальше до 10 н. ст. серпня 1902.

Виділ Руского Товариства педагогічного у Львові розписує свм конкурс на принятє учеників до „Інститута під покровом св. О. Николая“ на рік шкільний 1902/3.

Приймати ся будуть ученики середних шкіл, сини членів Руского Товариства педагогічного. До подання долучити треба: 1) метрику хрещення ученика, 2) свідоцтво шкільне з послїдних двох курсів, 3) декларацію що до місячної заплати, котра виносить 40 кор., 4) 2 кор. на видатки кореспонденційні, 5) хто не єсть членом Руского Тов. педагогічного, 2 кор. на вписове і вкладку річну до того Товариства.

Всякі подання адресувати треба до виділу Руского Товариства педагогічного у Львові, ул. Театинська ч. 19, на руки члена виділу Костя Паньковського.

В склад комітету, займаючого ся веденєм діл Інститута входять: проф. Василь Білецький, проф. Ілля Кокорудз, др. Антін Хомин, др. Стефан Федак, проф. о. Дорожинський і Кость Паньковский яко настоятель інститута Інститут дає своїм вихованкам: а) помешканє, харч, опал, світло, послугу, пране за доплатою 1 кор. місячно; б) доставляє їм — о скільки на се дозволять фонди — книжок і приборів шкільних; в) управляє їх вихованем, стараєсь о добре домашнє і товариске поведєнє; г) улекшує їм науку шкільну і наглядає єї під доглядом домашних сталих директорів; д) доставляє вихованкам нагоду придбати інших відомостей, теоретичних і практичних. Час внести подання о принятє визначує ся до дня 10 н. ст. серпня 1902.

Передилата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРІАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакція
ул. Собіщини
ч. 7.
Адміністрація
ул. Софії
ч. 9. а.Неопечатані ре-
кламні без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Практичне образование народних учителів.

В різних областях життя людського ідуть теорія і практика окремими дорогами, а в школі творять одну нерозривну цілість. Загальна педагогія єсть наукою, а приложена в практиці штукою, до котрої виконання потрібні хоч не вроджені але бодай працею позискані спосібности. Если учитель має стояти на висоті своєї задачі, то повинен придбати собі не тільки потрібні заводови відомости, але мусить мати і вправу у виконуваню педагогічної штуки. Як в науці нема такого застою, лишень неустаючий розвій і вічна боротьба за знане правди, так не єсть закінченою і педагогічна штука, бо она не знає границь що до своїх моральних цілей, але одержує від науки що раз то нову поживу а з досвіду виростають що раз то свіжі цвіти і овочі.

Лишень такий учитель має талант педагогічний, котрий постунає завжди обома дорогами, стараєсь неустанно о духове і моральне совершенство і уміє до спеціальних, конкретних випадків приновити загально педагогічні засади. Проте звертає власть шкільна, маючи високу ціль школи на оці, свою увагу не тільки на теоретичне але також і на практичне образование учительства.

І справді, наколи перейдемо історію народного шкільництва, то мусимо признати з правдивим задоволенням, що шкільництво наше піднеслось не тільки під зглядом вишніх відносин але також і на поли духового поступу — а се треба завдячити основнійшому теоретичному і практичному образованию учителів. Устави шкільні вимагають іменню від кандидатів стану учительського, щоби придбали собі в семінарії наглядно знане сил чоловіка і познайомились з средствами до їх розвою і виобразованя, щоби пізнали засади виховуючої науки взагалі, а методіку поодиноких предметів з особна;

— одним словом: кандидати учительські повинні мати знане головних приписів шкільної практики і вправу в практичному навчужанню.

В семінарії учительській одержує проте кандидат теоретичне підготування і практичну вказівку для свого будучого заводу а при іспиті зрілости має дати докази, що придбав собі приписану скількість позитивних відомостей, що обняв методично предмети наукові, призначені для народної школи і що єсть взагалі спосібним до вишновнення уряду учительського.

Коли кандидат одержав сьвідоство зрілости, то він не єсть єще готовим учителем, але має ним доперва стати ся; яко такий може старати ся о посаду, на котрій повинен пробувати і виправляти свої сили. Тепер приходить для него час совісної праці і виготовлення до іспиту учительського, котрий має переважно характер практичний. В тій ціли мусить молодий учитель роздумувати ревно і старанно над об'єктивною метою, котрої виучив ся в школі; мусить єї приложити до спеціальних випадків, повстаючих з ріжнородних обставин і устрою школи, приновровити до характеру і індивідуальности учеників і наповнити духом своєї особистости. Щасливий учитель, зачинаючий свою службу під доглядом розумного управителя, котрий помагає йому ділом і словом і хоронить від блудних доріг. Але в сумнім положенню знаходить ся такий учитель, котрий зачинає свою службу в одно-класовій, учениками переповненій школі а в додатку мусить боротись з неохотою громади. Коли-ж вже зробив щасливо і учительський іспит, то і тоді не єсть єще скінченим учителем. З дальшою службою не кінчить ся його наука, але треба ціле житє. Ту треба користати з придбаних відомостей, розвивати сили і гартувати характер супротив заверух житя. Хто не іде на перед, — лишаєсь по заду; — а кому не знакома вага сих слів в шкільнім заводі? Хибні приписи не принесуть для школи більшої шкоди як учитель, котрий занедбує своє образованє.

Сподіваємо ся заінтересувати наших читателів, коли порушимо питанє практичного образованя народних учителів.

Хотя правдивою єсть пословиця: „docendo discimus“ і хоть практика розвиває наші спосібности — то нерозумно було би твердити, що учитель може ограничити ся на власний досьвід, котрий зробив в своїй школі. Досьвід єсть, правда, в многих випадках добрим учителем, але природа чоловіка слаба; ми не добачуємо нераз наших похибок і не можемо самі осудити докладно нашої діяльности. Учитель повинен себе самого пізнавати і іспитувати, бо на тій чинности основує ся моральний поступ особи, але по при то мусить ще студіювати діяльність своїх заводових товаришів. Живє слово і приклад навчає нас певно більше як лектура найлучших книжок. Коли спостерігаємо і порівнуємо чужі обставини і чинности, то наш погляд заострює ся і ми пізнаємо скоро правдивий стан річий. Учитель, працюючий десь в далекім гірськім селі і полишений сам собі, впаде дуже легко в похибку односторонности і шаблянової рутини, хоч би як живе було у него почутє обовязку. Лишень виміна гадок, вплив особистий товаришів по заводу і обсервація методи учєня та діяльности вивших учителів можуть охоронити його і його школу від стагнації.

При школах більше-класових є положєнє учителя о много лекше. Взаємні госпітації і місячні конференції суть там средством до дальшого

образованя. Противно в школах одно класових має учитель менше спосібности пізнати все поступаючу методу науки. А положенє і робота його суть о много тяжші як положенє і робота його товаришів! Нї книжок, нї товариства, анї духового впливу. Сему могли би по часті запобічи кружки педагогічні, на котрих розбирали би ся педагогічно - дидактичні питання і відбували ся практичні проби научні в школах. Алеж бо і така одна або друга пробна лекція не подає цілковитого образу о станї класи, тим менше цілої школи.

Більше як конференції учительські причинили би ся до практичного образованя учителїв і до піднесеня самої науки взаїмні посїщеня школи між учителями одиноких або ріжнородних закладів. Така установа була би передовсім корисною для шкіл сільських і для молодших учителїв. Управильненє таких посїщень школи зі згляду на час, місце і вибір учителїв залежало би від власти шкільної, котра могла би години шкільні, відпавші по причинї госпітації, перенести на ті пополудня в тиждни, коли не відбуває ся наука. Госпітуючий учитель повинен би більше разів в роцї прислухуватись через кілька годин науці випробованого учителя, щоби міг потому зроблені там спостереження що до методи научної і дисципліни в власній школі вихіснувати. Нема сумніву, що отверта і дружна виміна гадок причинилась би певно до піднесеня шкільництва, щоби впровадила до шкіл нове житє і улекшила задачу вихованя.

Одна трудність була би: звідки покрити кошти таких госпітацій? Сим мусїла би заняти ся власть шкільна — кошта не були би надто великі — але велика користь.

Як довго однак такі взаїмні госпітації законно не управильнені, поручаємо учителям в свободних годинах добровільне посїщенє шкіл, бо в тім видимо не тільки средство до дальшого образованя учителїв, але також спосіб до скріплення взаїмних інтересів. — Чим тяжше є положенє учительства, там більше потрібне сполученє сил.

Правда реченя: „Если двух робить то само, то работа не е та сама“ потверджуєсь особливо в научаню. Навіть та сама научна метода при тих самих умовах і обставинах не має того самого успіху, наколи уживають єї ріжні учителї. Успіх зависить власне від особистого такту і взагалї від сили духової самої особи. Пізнанє власних похибок є першим кроком до поправи, а обсервация чужих хороших свойств заохотою до більшої діяльности. І артист образує і одушевляє ся на чужих взорах і переходить школу, щоби новим ідеям дати житє і форму. Не менше і педагог, той другий творець дитини, мусить себе іспитувати і вправляти, образувати і працювати, щоби бути достойним робітником в службі людекости.

Педагогіка, її відношенє до иньших наук і її наконецна ціль.*)

Конець.

III. Педагогіка в відношеню до иньших наук.

Перший погляд на зміст і обсяг науки виховання вистарчить, щоби порозуміти, що обширного того предмету не можна опанувати без основного підготовлення в засадничих а посвоячених педагогіці науках. Із генези і самої сути педагогіки, що предмет той належить трактувати, випливає відповідно до його внутрішньої будови, отже в такому порядку, в яким представляє ся нині генетичний розвиток тої науки і тому за підставу научної педагогіки треба взяти в першій лійці біологію (науку о формі, будові, чинностях і взаїмних відношеннях органічних істот), і від неї зачиняти.

Не потребує і згадувати, що загальну біологію мусять попередити підставні, посвоячені їй науки, а то: ботаніка, зоологія, антропология, анатомія (наука о будові тіла), фізіологія (о функціях тіла), ембріологія (о розвою зародка), гістологія (о мікроскопійній будові тіла) і патологія (о хворобах людей і звірят). Психологія так загальна, як і поодинокі її діли: психофізика (о відношеню явищ і прав психічних до оточення фізичного), психофізіологія (о відношеню явищ і прав психічних до обставин анатомічно-фізіологічних) і психобіологія (о відношеню умового розвою до розвою форм і функцій в світі людскім і звірячім), як також і иньші потрібніші її підділи, а до того спеціальні монографії становлять рівнож підставу тої науки.

Одним словом, за підставу студій педагогічних служать науки природи, конечно потрібні до виясненя розвитку життя висшої організації під зглядом анатомічним, фізіологічним, біологічним і психічним, бо-ж і сама педагогіка не є нічим иньшим, як лиш приміненем правил природи до свідомого розвою чоловіка в напрямі здорових суспільних засад.

Так отже бачимо, що і соціологія і взагалі науки суспільні лучать ся з педагогікою, виясняючи, що зі становиска загальних потреб і збірного життя належить уважати для одиниці хосеним, а що шкідливим, що є найпожиточнішим для загалу і одиниці, а також виясняючи, яка праця, який спосіб думаня, який розвій чутя, які ідеали і напрями запевняють людскости найбільше щастя.

Історія народів і розвою культури толкує взагалі, а історія батьківщини подрібно, в яким напрямі має відбуватись всесторонний розвиток, щоби на тім могла найбільше скористати так одиниця, як і ціла суспільність.

Етнографія, географія, економія і иньші науки не лучать ся вправді безпосередно із наукою вихованя, — але все таки много причиняють ся до виясненя ріжних kwestій, а тим самим і они стоять посередно в звязи з педагогікою.

*) Передрук з „Буквини“.

Зреасумувавши все те, прийдемо до остаточного висновку, що педагогіка є наукою пристосування загальних і зложених засад до поодиноких випадків, а сама теорія педагогіки є системою заключень і припоровлень підставових наук до управління природного фізичного і умового розвитку чоловіка.

До тепер опирала ся наука виховання більше на розумованню як на фактах, а її теорія майже не числила ся з наукою, але в послідніх десятиках минувшого століття з поступом наук емпіричних (переважно природних) відкрыла она собі нові жерела фактів, теорій і метод, і станула на ґрунті стисло науковім.

З того видко, який широкий обсяг займає педагогіка, бо-ж не є она виключно наукою плекання і ученя дїтний, але zarazом наукою всестороннього образования чоловіка згідно з вимогами природи і суспільних потреб. В той спосіб трактований предмет стає ся необхідним не лише для учителів і родичів-вихованців, но також для всіх, котрі займають ся справами просвіти і поступу.

IV. Наконечна ціль педагогіки.

В ріжних часах і в ріжних стадиях розвою людскости приписувано науці виховання ріжні ціли.

Навіть первісна громада не могла полишати самопас молодого покоління, але за посередством переказу уділяла ему ті відомости, які сама посідала.

Тип первісної громади віднайдено у Іроків, Арабканів і Маорів, найменше розвинених племен Австралії.

І там єствує „школа“, бо на старшинї лежить обовязок привчити молодїж всіх практичних занять та приготувати її до обовязків збірного життя і до взаїмної солідарности.

Тамошний молодець кінчить до шіснайцятого року життя всі технічні і практичні науки, котрі обмежають ся до найпотребнійших відомостей з географії і метеорології, мисливства і риболовства, уживання оружя і т. п., а відтак відбуває „публичну школу“, котра має на ціли познакомити его зі суспільним ладом, зі звичаями і и., а вкінці визволити на мужа, члена суспільности. Сам акт визволення попереджають тяжкі проби і найдивачнійші церемонії, котрі мають на ціли алїгорично представити молодїжи даного племені користі і обовязки дорослого віку. Між минувшиною хлопця, а будучим життям мужчини має повстати велика пропасть, котра ніколи не діжде ся зрівняня.

Але такий мужчина не є ще скінченим горожанином. Стане ся він ним тогди доперва, коли дасть докази своєї розваги, хитрости і відваги, а передовсім докаже, що уміє погамувати пристрасти; тогди доперва допускає ся его до висшої ради, щось в виді грецької ієрузві. Не рідко отримує він таке право аж в глибокій старости.

З того виходить, що горожанське вихованє триває там через ціле майже життя чоловіка, а наконечною ціллю его є усуспільненє одиниці.

Сліди тих педагогічних засад, котрих придержують ся нині дикі, варварські народи, находимо також в класичній Греції, тільки не в они вже так природні і не мають тої гуманности, що у перших.

Передовсім немило ударяє ту нерівність станів, де демократія бореться із аристократією, а під їх ногами стогне найбільша часть народу — невольників, котрі з поминенем особистих прав природних і інтересів працюють на своїх катів-гнобителів. Горожанами можуть ту бути лиш свободні одиниці, котрі однакж поза горожанським і загальним образованием не посідають жадного знання із практичних занять, і не дивниця, бож до фізичної праці призначені були виключно невольники, котрі не належали до суспільности.

Отже грецке вихованє мало характер літературний, щоби, стоячи при кермі управи, утримувати в підданстві добру половину як не $\frac{3}{4}$ мешканців краю, а наконечна ціль его була: виробленє сильних, свідомих горожан, котрі зуміли би се успішно виконати.

То само подибуємо і у Римлян.

Християнїзм зніс виправді невольництво та не зрівняв слабих зі сильними, панів-магнатів з визискуваними бідаками, а тим самим і наконечна ціль педагогіки не сталась через те в сути річі совершеннішою, лиш та сама в різних фазах розвою прибирала різні форми; — що більше, дуже много стратила она на безглядній вартости, бо в тих часах зник у неї суспільний характер, а широко розвинув ся індивідуалістичний, наслідком чого найважніші справи загальної натури мусіли підчинятись особистим інтересам, котрі висувано на перший план.

Коли зважемо на се, то зовсім не здивує нас, коли, ще в нових віках, мав відвагу Людовик XIV. сказати: „Франція — то я!“, бо-ж дійсно сей володар уважав, що ціла Франція, ба й цілий світ має служити его вузким особистим інтересам. Такі понятя мали магнати і привілейована шляхта, одинокі репрезентанти народів, бо чернь не входила в рахубу.

В тім напрямі змінялись також урядження і обставини суспільні, а з поступом часу поступала також: нерівномірність праці і ужиткованя її продуктів. Іншими словами: одні давали силу, труд, самі поступенно під'унадаючи, а другі продукти її богатіли. І дійшло до того, що стосунок одних до других зближає ся майже до відворотного. Коли до того звернемо увагу ще і на ту справу, що епоха вільної конкуренції протиставила чоловіка чоловікови, що в тім хаосі борби і зависти рвуть ся епоуки суспільні, одиниця привикає бачити одиницю, а поза нею не видить ширшої суспільности, як зпоза дерев не можна доглянути ліса, то річ стане зовсім ясною, що такі економічно-суспільні урядження паралізують засадничу функцію житєву.

Я умисне посвятив пару слів начеркненю в найзагальніших зарисах незavidного сучасного економічно-суспільного стану, а зробив се тому, щоби тим яснійше представити донеслість наконечної ціли науки педагогіки, котра стремить до такого розвою форми житя, де-б гадки, чутя і діла опустили індивідуалістичне становиско, уступились з поля безнастанного суперництва і борби, та зляли ся з загалом, запевнивши кожній одиниці зглядно найбільшу силу щастя.

Як би суспільність осягнула таке вихованє, як би особисті інтереса дійсно ввійшли в стислу нерозривну звязь з загальними, а „я“ уступило-б місця

для „ми“, тогди зникла би звівряча борба о екзистенцію, а лишилось би мирне, спокійне змаганє о лїпшу долю, при чім вєпільна праця над культу-рою і єї розповсюдненєм посунулась би великаньським кроком в перед.

Правда, далеко ще до того, але вже від тепер треба до тої мети стре-міти з цїлою консеквенцією в тій повній надїї, що колись засьвітить сонце правди, що використувані, понижені засядуть до вєпільного стола з бутними потентатами нинїшнього сьвіта, голодні наситять ся, а плачучі отруть сльози і настане в цїлім сьвітї щирє семейне пожитє, полягаюче на взаїмній по-мочи, взаїмній зичливости.

Як на вступі зазначено, задачею сеї розвідки є поінформувати загал о значіню наукової педагогіки для успішного розвою людскости і заїнтересу-вати нею так покликані до єї управлюваня учительські сфери, як і ширшу сьвіглу громаду, тим більше, що у нас Русинів-Українців дуже мало, майже нічого на тім поли не зроблено, хотяй і спосібности є досить до того і сама наука вихованя є гарна, всесторонна, о високій гуманній цїли, котрої до-кладне перестудїованє може дійсно справити інтелектуальне вдоволенє, та принести суспільности взагалї, а свому рідному народови з осїбна неоцінену користь.

О скілько повелось менї вивязати ся із сеї, не легкої впрочім задачі, зволять ласкаво розсудити самі Вп. Читачі. Я лиш щиро бажав би, щоби в інтересї загалу найшла собі та наука в будучности як найбільше приклон-ників, любителїв і ширителїв.

Коли хоть десятий, хоть двацятий, хоть пятьдесятый, перечитавши єї стрічки, узнасть за відповідне взяти ся до докладного, або хоть побіжного студїованя того предмету, буду зовсїм вдоволений і тішити ся му, що голос мій не був „вошіючим во пустини“.

І. Г.

Галицкі середні школи

в р. 1900—1901.

В шк. р. 1901 було в Галичинї 40 шкіл середних: 33 гімназий, між ними одна приватна з правом-публичної школи, і 7 реальних шкіл. Руску викладову мову мали 4 гімназії: академічна у Львові, II-а в Перемишлі, II-а в Коломиї і гімн. Фр. Йосифа в Тернополи. Гімназия II-а у Львові і гімн. в Бродях мали німецку викладову мову, а у всіх пньших гімназиях і у всіх школах реальних була викладова мова польска.

Класє головних було в гімназиях 251, бо руска гімназия в Тернополи мала лише 3 класє (сего року отворена вже й 4-а), гімназия в Бучачи мала 7 класє (сего року отворена 8-а), а гімназия в Дембїци мала одну класє (сего року отворена 2-а). Реальні школи мали 36 головних класє, бо тарнів-

ска мала 4 класи, ярославска 3, а в Кросні одну. Рівнорядних клас було в гімназіях 185, а то: в рускій гімназії у Львові 6, в Перемишлі 3, в Коломиї 1, в Тернополі 2; 10 рівнорядних відділів клас 1—5-ої в гімназії св. Анни в Кракові, 4 рівнорядні відділи клас 1—4 в гімназії Фр. Йосифа у Львові, 8 рівнор. відділів клас 1—8-ої в IV гімназії у Львові мали окремих управителів. В реальних школах було рівнорядних клас 35, з них 7 в Кракові і 4 у Львові були під окремими управителями. Крім того при руских гімназіях в Перемишлі і в Коломиї і при німецьких гімназіях у Львові і в Бродях були класи приготовляючі.

Що-до рівнорядних клас в руских гімназіях годї здержати ся від замітки, що кр. рада шкільна очевидно в особливій якійсь ласці має наші гімназії. У львівській було всіх учеників 591, а то: в I-класі 127, в II-ій 83, в III-ій 83, в IV-ій 65, в V-ій 73, в VI-ій 61, в VII-ій 53, в VIII-ій 46. Класи I—VI повинні були бути поділені, і то I-а на три відділи; тимчасом мали вони всі лише по два відділи. Та се можна було ще якось виправдати. Але на сей рік записалось до сеї гімназії 679 учеників, а то: до I-ої класи 176, до II-ої 91, до III-ої 87, до IV-ої 77, до V-ої 69, до VI ої 72, до VII-ої 56, до VIII-ої 51. Класа I-а повинна бути поділена, як не на 4, то у всякім разі конечно на 3 відділи, а II—VI кожда на два відділи, так що повинно бути найменше 7 рівнорядних відділів; тимчасом у звіті вказано лише 6. Перемишляńska гімназія мала торік 464 учеників, а то по черзі клас: 105, 64, 71, 65, 40, 47, 37, 35. Класи I—IV повинні були мати рівнорядні відділи; тимчасом II-а була неподілена. Ну, славити ж Бога, що бодай сего року всі чотири нижші класи є поділені! А записалось по черзі клас: 132, 77, 63, 65, 58, 36, 48, 32, — разом 511 учеників. Коломийська гімназія мала торік учеників: 93, 58, 50, 27, 32, 26, 21, 19, — разом 326. Класа I-а була поділена. Сего року має учеників: 106, 74, 69, 46, 29, 31, 23, 19, — разом 397. Класи I—III повинні бути поділені; тимчасом є лише два рівнорядні відділи.

Учеників у всіх гімназіях записало ся з початком року 18.601, а з них дотривало до кінця року 17.334; в реальних школах було з початком року 2.892 учеників, з кінцем року 2.672 [в р. 1900 було в гімназіях з початком року 17.505 учеників, з кінцем року 16.478, а в реальних школах з початком року 2.758, з кінцем року 2.563].

З кінцем шкільного року 1901 було у всіх гімназіях учеників :

після релігії:

римо-католиків	10.508
греко-католиків	3.486
жидів	3.193
евангеликів	90
вірмено-католиків	96
іновірців	19
православних	2

після народности:

Поляків	13.609
Русинів	3.339
Німців	371

Чехів	12
Мадярів	2
Англичанин	1

В реальних школах було учеників:

після релігії:

римо католиків	1.758
жидів	677
греко-католиків	197
євангеликів	33
вірмено-католиків	4
іновірців	3

після народности:

Поляків	2.444
Русинів	189
Німців	29
Чехів	10

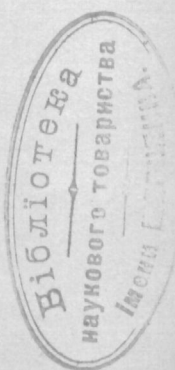
В самих руских гімназіях було учеників гр. кат. обряду 1.459, р. кат. 3, 2 православних і 5 жидів; по народности 1.467 Русинів і 2 Поляки.

В загальнім числі Русинів-гімназіястів (3339) находимо 3329 учеників гр. кат. обряду, 1 р. кат., 2 православних, 5 жидів і 2 учеників, котрих ісповідання з табелї статистичної не можна дійти; тарнівська гімназія виказує 5 Русинів, а лише 3 учеників гр. кат. обряду. Між Русинами реальних шкіл (189) находимо 187 учеників гр. кат. обряду і 2 (в Кракові), котрих ісповідання не знати.

Як бачимо учеників, що признали ся до рускої народности, хоч не були гр.-кат. релігії, було в цілій Галичині в гімназіях всего-на-всього 10, а в реальних школах всего на-всього 2, разом 12.

За те було 167 учеників греко-кат. обряду, що не признали ся до рускої народности, а то в гімназіях 157, а в реальних школах 10. — Таких ренегатів було: в польській гімназії в Коломиї 25, в гімназії Фр. Йосифа у Львові 20, в Ряшеві 13, в гімназіях в Золочеві і в польській в Перемишлі по 12, в гімназіях в Бохні і Хиріві по 10, в Самборі 9, в Бережанах і Ярославі по 7, в Новім Санчі і Сяноці по 5, в Вадовицях і в Кракові у св. Анни по 4, в німецькій гімназії у Львові і в Дрогобичі по 3, в Бучачі і V гімназії у Львові по 2, в Бродах, в Кракові у св. Яцка і в III-ій гімн., у Львові у філії III-ої гімн. по 1. В реальних школах: у Львові 5, в Станиславові 4, в Кракові 1.

Всіх учеників рускої народности у всіх галицьких гімназіях було — як сказано — 3339; з того значно менше як половина, бо лише 1467 uczало до руских гімназій, а значно більше як половина, бо 1872, ходило по неруских гімназій. З окрема було учеників-Русинів в польських гімназіях в Самборі і Стрию по 167, в Бережанах 163, в Станиславові 157, в Сяноці 136, в Бучачі 133, в Тернополі 126, в Золочеві 117, в Дрогобичі 103, в німецькій в Бродах 104, в інших неруских гімназіях по значно менше сотки. У всіх львівських неруских гімназіях було учеників гр. кат. обряду 275, між ними Русинів 249. В польській гімназії в Пе-

ремишли було учеників гр.-кат. обряду 63, між ними Русинів 51; в польській гімназії в Коломиї учеників гр. кат. 42, Русинів 17.

Маємо під рукою статистику учеників галицьких середніх шкіл з кінця року шк. 1889, значить сперед 12 літ, коли була лише одна повна руска гімназія у Львові і оден рівнорядний руский відділ першої класи в Перемишлі. Цікаво буде повести в дечім порівнянє між тодішнім станом а теперішнім. З кінцем шк. р. 1889 було у всіх гімназіях галицьких 11.262 учеників. В 12 літ пізнійше з кінцем шк. р. 1901 було їх 17.334; значить, число учеників зросло за той час о 6.972 чи то о 61·9%. Учеників р.-кат. обряду було тоді 6.937, гр.-кат. 2.060, жидів 2.140; а по народности: Поляків 8.598, Русинів 2.014, Німців 639. У відсотках було тоді 61·40% р.-кат., 18·23% гр.-кат., 18·94% жидів; а по народности: 76% Поляків, 17·82% Русинів і 5·6% Німців. В 12 літ пізнійше було учеників р.-кат. обр. 60·6%, гр.-кат. 20·11%, жидів 18·44%; а по народности: Поляків 78·48%, Русинів 19·27%, Німців 2·16%. Значить, з кінцем шк. року 1901 було учеників р.-кат. обр. в прирівнаню до загального числа о 0·8% менше ніж в р. 1889, учеників гр.-кат. обр. о 1·88% більше, жидів о 0·5% менше; Поляків о 2·48% більше, Русинів о 1·45% більше, Німців о 3·44% менше. Приріст за 12 літ виносив: загальний, як уже зазначено вище, 6.972 чи то 61·9%; учеників р. кат. обр. 3.571 чи то 51·48%; гр. кат. 1.426 чи то 69·22%; жидів 1.053 чи то 49·2%; Поляків 5.011 чи то 58·28%; Русинів 1.325 чи то 65·79%; а Німців убуло 268 чи то 41·47%. Значить: загальне число учеників зросло за 12 літ о половину і 11·9%; число учеників р. кат. обр. о половину і 1·48%; гр. кат. о 19·22% понад половину; жидів о 0·7% низше половини; Поляків о 8·28% понад половину; Русинів о 15·79% понад половину; а Німців убуло о 8·53% низше половини. В р. 1889 з 2.060 учеників руского обряду відрекло ся рускої народности 58 чи то 2·81%, в р. 1901 виносило число таких ренегатів 157 чи то 4·6%. Нцйбільше було їх в р. 1889 в Перемишлі (19 або може навіть 21), в гімназії Франц Йосифа у Львові 15, в Коломиї 6, в нім. гімназії у Львові і в Ряшеві по 4.

Цікава також річ, кілька учеників покидає школу серед року. В р. 1889 було таких учеників 815, 6·73% тодішнього загального числа; в р. 1901 було їх 1167 чи то 6·33%. Найменше було таких учеників в р. шк. 1900, бо лише 5·86%; найбільше в рр. 1890 (10%), 1891 (11·42%) і в 1892 (12·05%). Ще цікавіша річ була би знати, кілька що року Русинів покидає школу; та сего з виказів статистичних не дійде. Припадково лише довідуємо ся із звіту кр. ради шк. за р. 1901, що в рускій гімназії у Львові було таких учеників 83 на 595 чи то 14%, а в рускій гімназії в Тернополи 24 на 237 чи то 10·1%, коли, як уже сказано, з загального числа всеї гімназіальної молодіжи пропало серед року лише 6·33%.

Ще некористнійша окаже ся ріжниця, коли придивимо ся числам учеників, котрі з кінцем року дістали зле сьвідоцтво, і дочислимо до них тих, що серед року покинули школи (звичайно для того, бо не надіяли ся доброго сьвідоцтва). Зле сьвідоцтво дістало у всіх гімназіях 2.368 учеників чи то 13·1%; в руских гімназіях було таких учеників лише 168 на 1.469, отже лише 11·43%. Але коли дочислимо тих, що серед року покинули школу (1.167), то всіх пропавших разом буде 3.535 чи то 19·1%; а коли так само обчислимо пропавших учеників в руских гімназіях у Львові і в Тернополи

(бо з інших гімназій не маємо подрібних дат), то вийде, що у Львові пропало за цілий рік 23·28%, а в Тернополі 22·78%!

До іспиту зрілості приступило торік в гімназіях 1.109 абітурентів, між ними 960 учеників публичних і 149 екстерністів; здало іспит 888 публичних учеників (92·4%) і 106 екстерністів (71·1%), — разом 994 чи то 89·6%. Між екстерністами було 26 жінок, з котрих 4 здали іспит з відзначенням, 17 узнано за зрілі, а 5 репробовано. В реальних школах здавало іспит зрілості 181 абітурентів, між ними 158 публичних учеників і 23 екстерністів. З публичних здало іспит 147 чи то 91·8%, з екстерністів 10 чи то 43·6%, разом 157 чи то 87·3%.

Цікаво було би обчислити, кілька з тих учеників, що вступають до 1-ої класи середньої школи, доходить в правильнім часі до іспиту зрілості і здає его з успіхом. З досвіду відомо, що часто з 80 учеників 1-ої класи ані десята часть не здає іспиту зрілості, а ті, що до него приступають, є переважно вже такі, що поприбували в часі наук з інших шкіл або повторили більше чи менше клас. Та сего по більшій части зовсім неможливо дійти. Але порівняємо бодай загальне число учеників 1-ої класи з числом тих, що по нормальнім числі літ узнискують свідоцтво зрілості. При тім вчисляти будемо вже і екстерністів, виходячи з того припущення, що й ті екстерністи колись були бодай в 1-ій класі публичної школи, та обмежимо ся тільки на гімназії.

Отже в шк. р. 1901 здало іспит зрілості 994 абітурентів; в 1-ій класі було тих учеників в 1894 р. 2896, — значить іспит зрілості здало з них лише 36·33%.

В р. 1893 було в 1-ій класі 3.050 учеників; з них здало іспит зрілості в 1900 р. 1.033 чи то 33·87%. В р. 1892 було в 1-ій класі 2.945 учеників; з них здало іспит зрілості в 1899 р. 874 чи то 29·62%. В р. 1891 було в 1-ій класі 2.730 учеників; в 1898 р. здало іспит зрілості 866 чи то 31·72%. В р. 1890 було в 1-ій класі 2.817 учеників; в 1897 р. здачо іспит зрілості 867 чи то 31·13%.

Окремо в руских гімназіях виходить се порівняне так: У львівській було в 1890 р. 81 учеників в 1-ій класі; з них здало іспит зрілості в 1897 р. 37 чи то 45·68%. В 1891 р. було 99 учеників в 1-ій класі; іспит зрілості здало в 1898 р. 33 чи то 33·33%. В 1892 р. було учеників 1-ої класи 103; іспит зрілості в р. 1899 здало 36 чи то 35%. В 1893 р. було учеників 1-ої класи 133; іспит зрілості в р. 1900 здало 53 чи то 39·85%. В перемиській гімназії виходять такі числа: 1890 р. 53 — 1897 р. 25 = 47·17%; 1891 р. 61 — 1898 р. 25 = 41%; 1892 р. 64 — 1899 р. 41 = 64%; 1893 р. 51 — 1900 р. 27 = 53%. В коломийській: 1893 р. 40 — 1900 р. 17 = 42·5%. Виходить з сего, що в руских гімназіях з учеників, розпочинаючих науку, таки більший процент кінчить школу з добрим успіхом, ніж той, який виходить з загального порівняня.

Се є доказом більшої пильности рускої молодіжи та більшої праці і щирішої опіки руских учителів над рускою молодіжкою.

Борба з чахоткою.

(Відозва міністерства внутрішніх справ).

Щоби при поборюванню туберкулів уникати справдішні успіхи, треба, щоби всі інтересовані особи, недужі і здорові, в строгій самодисципліні приміювали ся до заряджень лікаря, зглядно самі доглядали заховані тих приписів.

Понеже є очевидним, що розповсюджена навичка плювати на землю є з одної сторони обридливим, а з другої, з огляду на велике число туберкулічних між членами суспільности, дуже небезпечним звичаєм, потреба безнастанно всілякими способами противділати єму. Там, де не прислугує ані державним, ані автономічним урядам, публичним корпораціям і підприємствам жадний безпосередній вплив на населене, можна досягнути знесенє згаданого призвичаєня прямими, безусловними наказами сплювання.

Але рівночасно треба доконче постарати ся о те, щоби при захованю належних зглядів приличности, для ужитку публики таких убікацій були приготовані призначені на сплюване начиня і відповідні для сеї ціли. Вони повинні бути наповнені до половини вогким дезінфекційним материялом, або дезінфекційним плином і найліпше уставлені по 0-9 метра високо та заосмотрені відповідною напнєсю.

Треба старати ся о те, щоби всі міри, які є в змозі здержати ширене туберкулів, були вірцево приміювані у всіх заведєнях для недужих і потребуєщих піклованя, так щоби хорих запізнано докладно і вповні з дотичними приписами поведєня та щоби обходженє недужих в шпитали туберкулічних могло служити приміром для домашнього ліченя.

Так само треба буде заострити і удосконалити ті всі приписи зі згляду на місцевости для ліченя і літнього побуту, особливо що-до таких місцевостей, які відвідують туберкулічні задля відзєскаєня, або поліпшеня здоровля.

Також в спільних мешканях і пенсіонатах всякого рода, в яких більше число осіб живе при спільнім господарстві, як в домах опіки, азиллах, захистах, домах праці і поправи, в'язницях і др. а особливо в інститутах і конвіктах для молодших осіб, опісля в духовних і світських зборах і т. п., належить завести старанне приміненє і видосконаленє повнєших приписів. Особливо до плеканя дітей так в заведєнях для хованя дітей, як і у приватних не можна нікому допускати осіб туберкулічних або лише підозрілях о туберкулі.

Пожадані зарядженя.

Важна роля припадає на просвіченє і поученє найширших верств населєня про поветанє і поборюванє туберкулів та про поведєнє, зміряюче до того так в здоровім стані, як в разі занедужаня. Се поученє може дуже корисно ширити ся через популярні виклади і статі лікарів та иньших осіб,

ознакомлених з предметом, через розповсюднюване гуманітарними товариствами зміряючих до сего добрих, популярних брошур.

Туберкулічні родичі, які мають малі діти, повинні перестерігати в зносинах з ними найбільшу осторожність. Туберкулічні особи не повинні цілувати ані своїх дітей, ані кривняків в уста, туберкулічні матери не повинні, як лише можливо, кормити самі своїх дітей. Не можна допускати туберкулічних жінок на мамки, також належить відраджувати туберкулічним женьтибу, як довго туберкулічний процес не дійшов до виздоровлення, або бодай до застою.

Туберкулічні, або до туберкулів склонні особи треба через розумний вплив здержувати від таких заводів, які задля некорисних гігієнічних відносин, як порох, праця в замкненім, або шкідливими газами наповненім воздуху, задля довгого перебування в сидячій або нахиленій поставі тіла, а в змозі здержати поліпшене їх стану здоровля або его погіршити, або які туберкулічного зводять з людьми в дуже тісні зносини або примушують его мати до діла з продажними продуктами до їди, питя, чи там куреня.

Окрім сего належить до пожаданих заряджень старане о чистоту, гігієну і чистість з огляду на цілі громади і місцевости взагалі, як також доми і мешканя в них, а особливо з огляду на ведене життя самих жителів.

Не треба також при тім забувати на виховуючий вплив публичних, комунальних старань о чистість на приватні так що-до мешкань, як і що до осіб населеня, до чого ще в успішний спосіб мусять прилучити ся вплив школи вже від дитинства.

Л і ч е н е.

Особлившою користю, ба прямо неминучою konieczністю виявляє ся поміщення хорого в так званих лічних заведенях задля недуг легких, або в азилах для туберкулічних, де примінює ся старанно управильнене піклуване лікарем, злучене з систематичним ліченням задля скріплення. Мимо, що є дуже богато на єю ціль придатних околнць, находить ся в краях і королівствах, заступлених в державній раді, лише дуже мало таких заведень.

Свідомим ціли, неустанным впливанем на публичні чинники, які можуть входити під увагу в тім згляді, як також ревним підмаганем вступуючих, або маючих завязати ся товариств та інституцій, які поставили собі подібні ціли та особистою заохотою і пособлюванем, кравним шефам прийде ся не тяжко спонукати до оснóвування таких заведень для лічення чи поратования недужих на легкі у відповідних до того околнцях, або бодай вплинути на те, щоби в існуючих шпиталях добудовано окремі, додаткові павільони на соняшнім, воздушнім місци і з відповідним урядженем для своєї ціли.

В с я ч и н а.

— Реформа російських гімназій. „Правительственный Вѣстникъ“ оголошує затверджене царом розпорядження в справі реформи науки старинних мов в російських гімназіях. Після оголошеного плану науки для перших чотирох гімназійальних клас представляє ся розклад предметів в тих класах ось як: наука релігії буде обіймати 8 годин на тиждень, великорускої мови 18, латини 10 (латинської мови починають учить ся доперва від III. кл.), математики 16, історії 9, географії 8, німецької мови 14—17, французької 10—16, історії природи 6, рисунків 5, каліграфії 2. Так полягає тая реформа на пересуєнні науки латини до III. класи; наука грецької мови буде зачинати ся в IV. кл., але тільки в деяких гімназіях (4 годин на тиждень). За те положено більшу чим доси вагу на новожитні мови: наука французької та німецької мови буде зачинати ся тепер уже в I. кл. (до тепер в II.). Новостію є впровадження до нижших клас науки історії природи.

— Про ново відкриті рукописи св. Письма доносить „Standard“ ось що: В Дамаску удержувала ся від давня традиція, що в пивниці мечетів Ямі і Кебір замуrowані старі рукописи великої вартости, які відносять ся до початків християнства. По довгих заходах одержано дозвіл султана отворити пивницю, яка через кількасот літ була замкнена і яку сильно бережено; однак перед тим запевнили знатоки султана, що там нема річній, що відносять ся до Ісламізму. Найдено там рукописи перевезено до Царгорода, де стверджено число уривків із св. Письма старого і нового Завіта в сирійській мові разом з відривками перекладу старого і нового Завіта на сирійско-палестинський діалект. Крім сего нашли там також відривки Пентатевха в самаританським діалекті, переклад 78. псалму на арабську мову, писаний грецькими буквами, що становить неоцінений матеріал до розслідув арабської мови перед Магомедом. Дальше є там 76 сторін незнаного доси коментаря в старо-сирійській мові, 52 сторін псалмів і 11 сторін Пентатевха, писаних грецькими буквами, що походять з XII. в. На розказ султана видано ті рукописи німецькому амбасадорови бар Маршальови, який відіслав їх до Берліна.

— Біль голови а хориби зору. Про зв'язь болю голови з хорибами зору пише гамбурський лікар др. Гірш ось таке: Дуже часто є біль голови наслідком злого зору. В найбільшій часті случаї болю голови є его причиною далекозорість. Таке око мусить напружати свою мускулатуру, щоби бачити ліпше, а іменно тим більше, чим бліжше находить ся предмет, на який оно глядить, отже в першій мірі при читаню і иньших подібних роботах, які мучать око. Коли се напружене ока триває довше, викликає біль в нервових звоях чола, а він переносить ся нераз і на задню часть голови. У сильних людей може то напружене перейти зовсім безслідно, у слабших викликає сильний біль голови. Щоби зарадити тому, треба носити відповідні окуляри, котрі зовсім лагодять біль. Також і иньші хориби очий ідуть в парі з болем голови, пр. неправильно збудоване око, короткозорість і т. д. У всіх тах случаях одиноким ліком є відповідно дібрані окуляри.

— Передісторичні будівлі. Серед археологів збудило незвичайний інтерес відкрите надводних, палевих будівель коло міста Ставангер в Норвегії. Консерватор Геллізен відкопав їх під 80 см. грубою верствою землі. Вони походять з камінної епохи. Є се три рівнобіжні ряди палів, з котрих кожний має 4—5 палів. На них спочивають тільки мало що стесані сильні бальки в чотирох верстах. Довгота будівлі виносить 6 м., ширина 5 м. Кілька метрів від головної будівлі стояли також дві побічні, получені помостами на палях з головою. Ту найдено між многими иншими предметами два камінні топірці і вістрє стріли.

— Фреквенция на австрійських університетах. Дневник розпоряджень міністра віроісповідань і просвіти оголошує зіставлене фреквенції на австрійських університетах в літнім півроці 1902 р. Загалом на всіх восьми університетах було записаних 16.584 слухачів. З того числа припадало 1.138 на теологічний виділ, 8.658 на правничий, 2.470 на медичний і 4.318 на філософічний. Ту почислено вже звичайних і надзвичайних слухачів і госпітантів. З женщин було записаних на правничий виділ 29 (всі в Грацу), на медичний 11 (2 в Празі і 9 в Кракові), на філософічний 327 слухачок і госпітанток. На львівськiм університеті було в дни 31 мая с. р. 146 слухачів теології, 1.009 правників, 90 медиків і 355 філософів. На краківськiм університеті: 114 слухачів теології, 681 правників, 139 медиків і 611 філософів. На черновецькiм університеті: 36 теологів, 371 правників, 111 студентів філософії.

— Населене Європи в порівнянню з 1801 р. Європа мала в 1801 році 175 мільонів жителів, а в 1902 році має їх уже 392 мільонів. Перед 100 роками мала Франція в давнійших границях 23 міль. жителів, Англія з Ірландією та Шкоцією 16 міль., Німеччина 25 міль., Італія т. є Сардинія і велике князство Тосканське, церковна держава і неаполітанське королівство мали разом близько 17 міль. жителів. Австро-Угорщина доходила до 25 міль. А на початку XX. століття представляє ся число жителів Європи ось як: Франція 38, Англія 41, Німеччина 56, Італія 32, Австро-Угорщина 45, Іспанія 18, а Бельгія з Голандією 12 мільонів.

ВИДАВНИЦТВО РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАГОГІЧНОГО

„ДЗВІНОК“

письмо ілюстроване для науки і забави руских дітей і молодежи

виходить 5-ого і 20-ого кожного місяця

Передплата виносить річно 3 зр., піврічно 1-50 зр. Адрес редакції і адміністрації: Львів, ул. Театинська ч. 19.

Передплата :

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОР҃АН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Собіщини
ч. 7.

Адміністрация
ул. Софії
ч. 9. а.

Неопечатані ре-
клямації без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

ПРОГРАМА

загальних зборів Руского Товариства педагогічного.

Збори відбудуться в Понеділок 29. н. ст. вересня 1902 р. о годині 9 $\frac{1}{2}$ рано в П. класі (на 3 поверсі) рускої гімназії у Львові з слідуочим по-рядком дневним :

1. Отворенє зборів Головою Товариства.
2. Справозданє секретаря.
3. Справозданє касове і видавництва Товариства.
4. Справозданє контрольної комісії.
5. Вибір Виділу.
6. Вибір контрольної комісії.

7. Іменованя почетних Членів Товариства.

8. Справа заложеня бурен імени бл. п. Єго Еміненції Кардинала Сильвестра Сембратовича.

9. Відчит п. Петришина „Хосень з педагогічних кружків“.

10. Внесеня Членів.

Головний Виділ звертає ся до своїх Філій і до своїх Відпоручників по повітах, щоби зводили по можности прибути на збори, аби можна обгово-рити справи, відносячі ся до розвою культурного нашого українсько-русского народу.

Від головного Виділу Руского Товариства педагогічного у Львові.

Харкевич
голова.

Витошинський
секретар.

ЗПРАВОВДАНЄ

Головного Виділу „Руского Товариства педагогічного“
у Львові

за час від 1. січня 1901 р. до 31. серпня 1902 р.

На послідних загальних зборах вибрані до Виділу отсі члени:

Едвард Харкевич, директор рускої гімназії і рускої школи виділової імени Шевченка у Львові, голова.

Ольга Барвіньска, учителька школи вирав у Львові.

Марія Білецька, заступниця директора рускої школи виділової імени Шевченка у Львові.

Василь Білецький, професор рускої гімназії у Львові.

о. Володимир Ганицький, парох в Рудяї.

Кароліна Ігнатівна, учителька у Львові.

Ілля Кокорудз, професор рускої гімназії у Львові.

Кость Паньковский, директор Кравого Союзу кредитового у Львові.

Др. Михайло Пачовский, професор рускої гімназії у Львові.

Іван Стронський, учитель в Збоїсках коло Львова.

Андрій Яворский, учитель в Миклашеві.

Заступниками виділових були:

Григорій Врецьона, емерит. управитель школи вирав у Львові.

Ярослав Витошинський, учитель рускої гімназії у Львові.

Никола Мороз, управитель школи вирав у Львові.

До контрольної комісії вибрані загальними зборами:

о. Александер Стефанович, катихит женської семінарії у Львові.

Петро Огоновский, професор рускої гімназії у Львові.

Ілля Чиж, управитель школи в Клепарові.

Виділ уконституовав ся в той спосіб, що заступником голови вибрано проф. Василя Білецького, секретарем проф. Ярослава Витошинського, касиркою дир. Марию Білецьку, магазинеркою уч. Ольгу Барвіньську, контролѣром проф. Іллю Кокорудза, референтом філії Костя Паньковского.

До комісії видавництва належали: пп. Василь Білецький, Ілля Кокорудз і Др. Михайло Пачовский.

І. Засідання Виділу.

В році 1901 відбув Виділ 23 засідань; на них займав ся справами Товариства, інститутів, бурси, видавництва і філії.

Виділ не спускав з ока також справ загального значіння і старав ся о їх успішне полягодженє в численних петиціях і меморандах. Фактом не-

звичайної ваги для дальшого розвитку Товариства є, що міністерство внутрішніх справ на рекурс з дня 27/12 1901 затвердило новий статут Товариства, що значно розширює круг діляння Товариства і дає йому спроможність, ще в більшій мірі як до тепер, успішно впливати на піднесенє шкільництва в краю. Застановляв ся також Виділ й над інституціями вандрівних учителів для сїл, в котрих ще нема школи. Виділ закупив також площу під будову бурси і інституту, виносячу 2 морґи і 143 кв. саж. за суму 10.000 кор. і взяв вже площу в посїданє.

Членів прибуло в році 1901 о 153, так що всіх членів з днем 31 серпня 1902 має Товариство 1096. З прикриттю мусить Виділ зазначити на сїм місци, що суспільність руска не зрозуміла ще належито ваги Товариства, бо підпирав єго змагання дуже слабо.

II. Петиції.

В році 1901 і до 31 серпня 1902 виїс Виділ слїдуючі петиції:

До краєвого Сейму: о знесенє тайної а заведенє явної кваліфікації для народних учителів; о поліпшенє долї народних учителів; о підмогу для інститутів під покровом св. о. Николая; о підмогу для бурси; о підмогу на видавництва і на часописи „Дзвінок“ і „Учитель“; на руску відїлову школу імени Шевченка, на курси рускої мови, на курс для анальфабетів, та на покритє видатків загальних зборів Товариства.

До окружної Ради шкільної у Львові: о введєнє публичного права для приватної рускої відїлової школи імени Шевченка.

До краєвої Ради шкільної: о заведенє руского діловодства в народних школах; о з'орґанізованє чотирокласової мужескої школи в Коломиї; о наданє права інтернату для інституту св. Ольги.

До Ради державної: о українсько-руський університет у Львові.

До Міністерства просвіти: о заснованє женської семинарії в Коломиї або Станиславові і о зміну плану науки рускої мови в ц. к. гімназії в Бродах.

До комітету езекуторів завіщаня бл. п. Єго Еміненції Кардинала Сильвестра Сембратовича: о запомогу на будову бурси.

III. Філії Товариства.

По конець року 1900 мало товариство 11 філій а то: в Тернополи, Щирци к. Львова, Миколаєві над Дністром, Самборі, Грибовичах к. Львова, Рогатині, Калуши, Станиславові, Коломиї, Перемишлі і Буску. В році 1901 порослено заходи коло заснованя філії в Стрию і Залїщиках; однак сї філії в житє не ввійшли. З існуючих філій не оказали ніякого житя філії в Щирци к. Львова, Калуши і Миколаєві над Дністром. Рогатинська філія теж уснула. З розвою ниньших філій цікавіші дані слїдуючі:

Філія в Буску відбула загальні збори дня 1. надоліста 1901. Членів має філія 31. — Засїдань було 5, конференцій 3. Виділ заснував бібліотеку, урядив вечериці Шевченківські. Готівка в касї 33 кор.

Філія в Станиславові. Загальні збори відбулись 23. грудня 1901. Засідань відбув виділ 24. Для веденя бурси вибрав особний комітет. В бурсі було 24 дїтий, а на рік 1901/902 прийнято до бурси 36 дїтий за оплатою пересічно 16 кор. місячно. Фонд на будову бурси виносить 2757 33 кор. уміщених на книжочці вкладковій Банку звязкового. Виділ вносив подане до Сойму о заснуванє рускої гімназії в Станиславові, до Ради державної о заснуванє руского університету у Львові; до Ради крайової шкільної у Львові о точне визначенє языка, в яким теми на окружних конференціях мають бути вироблювані. Відбув рівнож виділ конференції для своїх членів дві. Членів має філія 164. Доходу мала філія 291 78 а розходу 187 18 кор. Рахунок бурси виказує недобір 80 18 кор. Бібліотека має 60 книжок.

Філія в Грибовичах. Членів має 18. Засідань не відбувала філія лиш 4 конференцій з практичними лекціями. Приходу мала філія 29 26 кор. а розходу 16 30 кор.

Філія в Тернополи. Членів має філія 82. Приходу мала філія wraz з фондом на інститут дівочий 3011 29. Маєток філії 853 96 кор. Засідань відбув виділ 6. Старав ся також виділ о фонди на дівочий інститут і в сій ціли урядили ІІІ. Пані комерс по вечерницях Тараса Шевченка, сьвячене спільне, вечерницї з томболею, представленє дитяче на сьв. Николая і в сей спосіб придбано 705 кор. на інститут дівочий. Старав ся рівнож виділ о фонд заповомоговий на одїж та о книжки для бідних школярів, вислав відозву до всіх видїйших Русинів в повіті в справі заохочуваня до посилення дїтий до шкіл середних. Відозва ся, поперта зичливістю тіла учительского, принесла й успіх, бо до I. класи рускої гімназії вписалось 112 учеників.

Філія в Перемишлях конференцій відбула дві. Членів має нових 18 крім давнїйших. Філія надзирає школу для слуг і старає ся о її фонди. Стан каси 35 кор. — Учительство народне апатично відносить ся до філії.

Філія в Самборі. Членів має 36. Виділ відбув два загальні збори і кілька засідань. На зборах ухвалено слїдуючі внески: 1) з огляду, що устуні історичні в книжках для шкіл народних єуть витягами з історії а не монографіями, збори жадають, щоб на будуче могли учителї самі подавати відповідний матеріал історичний до читанок руских і щоб в них матеріал історичний, географічний і природничий були трактовані особно; 2) з огляду на се, що в деяких місцевостях східної Галичини місто руского языка викладового заведено безпідставно язык польський викладовий, жадають збори, щоб запроваджено стан відповідаючий законови; 3) з огляду, що сьнів церковний причиняє ся дуже до фреквенції в школах народних, жадають збори, щоб учителї вчили в школі сьніву церковного і приготавлялись до него вже в семінариях учительских. Ухвалено теж видавати методичний підручник в рускім языкї.

Філія в Коломиї. Засідань відбув виділ 10, конференцій 5. Застановляно ся на них над заснуванєм каси позичкової для підмоги учительства. Видано відозву в справі посилення дїтий до гімназії рускої. Задля розширеня відомостей географічних в повіті, видано мапу повіту коломиїського, на жаль однак не затвердила її Рада шкільна крайова. Внесено петицію через головний виділ до Сойму о заснуванє рускої семінарії учительскої в Коломиї. Застановлювано ся над заложенєм публичної бібліотеки в Коломиї, над урядже-

нем курсу приготівляючого для учителів народних до іспиту до шкіл виділових, над видавництвом таблиць з важливіших портретів руских князів і людей заслужених, видано свій календарик, підприємто перші заходи до заложення дівочого інститута. — Приходів мала філія 138·20 кор. Розходів 93·46 кор. Стан каси 44·74 кор. — Членів має філія 65.

IV. Виділова женьська школа ім. Шевченка (з руским язиком викладовим).

В році 1901/1902 записало ся до кл. I ої (взглядно V) 39 учениць. В другім півроці класифіковано 29. Поступ дуже добрий одержало 6, добрий 13, достаточний 6, репробовано 4.

До класи II-ої (VI-тої) записало ся 28, класифіковано 24. Поступ дуже добрий одержало 8, добрий 10, достаточний 2, поправку 2, репробовано 2.

До класи III-ої (VII-ої) записало ся 24, класифіковано 24. Поступ дуже добрий одержало 6, добрий 11, достаточний 4, поправку 3.

До класи IV-ої (VIII-ої) записало ся 20, класифіковано 20. Поступ дуже добрий одержало 4, добрий 9, достаточний 6, поправку 1.

В склад тіла учительского входили:

Марія Арданівна, Ольга Барвіньська, Марія Білецька, Олена Кулачкова, Олена Прокешівна, др. Іван Конач, о. Теодозій Лежогубський, Теофіль Грушкевич, Кароліна Ігнатівна, Анна Федаківна, М. Прашілівна, Е. Сабатівна, М. Галіковська, І. Боберський, М. Галуциньський, В. Білецький, Др. М. Пачовський, о. Мохнацький.

Школа поміщена при Стрілецькій площі ч. 6.

В осени 1901 р. удержувано при тій школі пополудневий безплатний курс науки руского язика. На курсі тім учили: Кароліна Ігнатівна, Марія Білецька і пані Будзиновська. Записалось до 3 відділів 123 учениць і 15 учеників.

Сойм зволив на внесене Вп. посла Барвіньского дати на удержане чотирох клас сеї школи 6400 кор. Рускі народні Товариства дали 600 кор.

V. Курс анальфабетів.

В листопадї 1900 р. отворено при женьській школі вид. ім. Шевченка курс анальфабетів о трех відділах, мужескім і 2 женьських. Відділ мужеский провадили учителі: Іван Стронський, М. Мороз і о. Пилипів, — женьський пані Будзиновська, М. Білецька і К. Ігнатівна.

На мужеский відділ курсу анальфабетів записалось 15 учеників.

На 2 відділи женьські курсу анальфабетів записалось 164 дівчат. З того на I. відділі було 128 учениць, а на II. відділі 36 учениць.

VI. Справозданє жєньского Інституту.

До комітету Інституту належали: голова дир. Едвард Харкевич, екон. дир. Гермiна Шухевичева, наук. дир. Марія Білецька, о. сов. Євгеній Гузар, лікарка Др. Зофія Морачевська, Др. Стефан Федак і господині Інституту п. Юл. Танчаковська.

Шкільну науку розширювано домовою лектурою. Інститутки учились крім шкільних наук також співу, гри на фортеп'яні, на цитрі і танців, а по мысли домашнього регуляміну вправлялись також в домашнім господарстві жіночiм, помагаючи при порядкованю біля, праню, вареню, печеню.

В році шкільнім 1901/1902 було в Інституті поміщених 17 дівчат.

Приходу в році 1900/1901 було 7215·03 кор. Розходу 8142·27 кор. Недобір на рік 1901/1902 виносить квоту 927·24 кор.

На перше урядженє Інституту видано квоту 3293·62 кор.; на покритє сєй квоти ужито часть фонду бл. п. Ёго Еміненції Кардинала Сильвестра Сембратовича, що ёго передав Товариству педагогічному Впр. о. сов. Євгеній Гузар в висоті понад 4000 кор. Фонд сєй виносив з кінцем р. 1901 ще суму 723·78 кор. і ёго з'ужито в цілости на покритє дальшого урядженя і недобору Інституту.

В році шкільнім 1901/1902 було в інституті уміщених 22 дівчат. Приходу в році 1901/1902 було 10230·82 кор. Розходу 10466·36 кор. Недобір на р. 1902/1903 виносить квоту 235·54 кор.

На рік 1902/1903 прийняти є до інституту і до інтернату св. Ольги 38 дівчат. На господиню в інституті взято п. Йосифу Ветрининовичеву, вдову по сьвященнику, а на настоятельку і директорку інституту учительку п. Тишиньську і п. Вільгельміну Вістенфельд, бувшу учительку у СС. Василянок у Львові.

Інститут поміщений в одноповерховій камениці при ул. Сави ч. 3, що лежить в затишу, притикає до великого парку при палаті Дідушицьких. Поміщенє Інституту є отже не тільки під кожним виглядом вигідне але і спокійне та здорове.

До інституту як до інтернату приймає ся учениці шкіл народних виділових і семінарий учительських. Оплата місячна в інституті 40 кор., а в інтернаті св. Ольги 24—30 кор. місячно.

Зголошуватись о прийнятє треба до головного виділу руского Товариства педагогічного „Народний Дім“ у Львові. Прийняті можуть бути лиш діти членів товариства.

УІІ. Sprawozdane мужеского Інститута.

В склад комітету, що з поручення виділу Руского Товариства педагогічного управляв Інститутом, входили: дир. Едв. Харкевич яко голова, Ілля Кокорудз проф. рускої гімназії, о. Д. Дорожинський, катехит рускої гімназії, адвокат др. Ст. Федак, лікар др. Антін Хомин і Коств Паньковский яко члени. Сей послідний був zarazом настоятелем Інституту.

Попри релігійно-моральне виховане мав комітет на оці товарише пожити учеників. Помочию при науці занимались інструктори поодиноких клас. Се академики і лїпші ученики, що в Інституті остають безплатно. Образоване шкільне розширювано домовою лектурою під надзором настоятеля. В огороді, де в літі перебувають ученики в часі свободнім від науки, суть бари і рек до гімнастики; майже що неділі і свята відбувано дальші проходи в львівські околиці. Комітет мав на оці, шоби ученикам подавано все страви як найздоровші і в тім взгляді ішов за радою дра Хомина, що безкористно уділяв лікарських рад. Принятих в р. 1900/901 було з I. класи гімн. 8, з II. класи 3, з III. класи 5, з IV. класи 4, з V. класи 7, з VI. класи 6, з VII. класи 7, з VIII. класи 6, з народних шкіл 1, з семінарії учительської 1, а академиків 2. З того було сьвященничих дітей 26, учительських 7, селянських 6, урядничих 5, а сиріт 6. Результат загальної класифікації слідуєчий: класу з відзначенем дістало 4 учеників, класу другу 3, поправку 3, иньші класу першу. До іспиту зрілости сїдало чотирох елевів і всі здали его з добрим успіхом. Приходів було 9183·10 зр. Розходів 9253·86 зр. Маєток представляв квоту 2055·51 зр. а. в.

В році 1901/1902 прийнятих було: з I. кл. 8, з II. кл. 6, з III. кл. 6, з IV. кл. 5, з V. кл. 4, з VI. кл. 7, з VII. кл. 5, з VIII. кл. 6, з народних шкіл 3, доходячих на харч 2, а академиків 2. З сего було сьвященничих дітей 26, учительських 8, селянських 8, урядничих 8, а сиріт 4. Результат класифікації слідуєчий: класу з відзначенем 4, класу другу 1, поправку 2, иньші класу першу. До іспиту зрілости сїдало п'ятерох елевів і всі его здали.

Приходів було 9745·44 зр., розходу 9804·72 зр. Маєток інституту представляє квоту 2284·50 зр., з чого квоту 1504·50 зр. ужито на закупню площі під будову інституту і бурен Товариства.

УІІІ. Бурса.

До комітету бурси були вибрані:

о. Володимир Ганицкий, яко голова; Ярослав Витошинський, яко науковий директор; Марія Білецка, яко економічна директорка; о. Леонід Лужницький, яко сьвященик; Др. Евген Озаркевич, яко лікар; Др. Стефан Федак, яко правний дорадник і уч. Іван Строньський.

До бурси прийнято 63 питомців, учеників рускої гімназії у Львові, синів селян, міщан, народних учителів і сьвящеників. Бурса уміщена при ул. Вірменській ч. 2. Оплата виносила від 12—20 корон. З поміж учеників 2 були поміщені безплатно, яко інструктори для I. класи. Крім того прийнято по замкненню духовного семінара 6 питомців безплатно на вікт, а з припо-

ручення і за оплатою Впов. п. Івана Левинського, будівничого і професора політехніки у Львові, по 80 кр. місячно взято від 15 марта на удержане 4 учеників (2 ученикам оплачувало ся з тих грошей станцію, а 3 учеників мало в бурсі вікт), так що бурса удержувала 76 учеників рускої гімназії. Результат класифікації був слідуєчий: 13 учеників дістало першу класу з відзначенем, а всі прочі дістали першу класу.

Щоби удержати добрий стан здоровля, уважано на чистоту в комнатах і на воздух, та висилано учеників до купелі; в погідні дні ходили всі разом на прохід. У всім тім йшов заряд за вказівками лікарів: Дра Озаркевича і Дра Вахнянина, що на кождий раз уділяли питомцям—безплатно лікарської поради в своїм домі і в бурсі, за що їм комітет на с'єм місци складає щирю подяку.

На біжучий рік шкільний прийнято до бурси 90 учеників рускої гімназії, з того 29 з I. кл., 28 з II. кл., 13 з III. кл., 4 з IV. і 4 з V. кл., 5 з VI. кл., 5 з VII. кл. і 1 з VIII. кл.

Приходи в році 1900/1901/1902:

1) жертви Добродіїв в р. 1900	953-94,	в р. 1901	864-26, разом	1818-20
2) виплати дѣтй	4725-00,	"	9032-50, "	13757-50
Разом				15575-70
Недобір з 30/7 1902				2354-97

Розходи:

розходи в р. 1900	.	.	.	.	.	.	.	5891-49
розходи в р. 1901	.	.	.	.	.	.	.	12039-18
Разом								17930-67

IX. Видання в році 1901.

Дявні пригоди Комаха Сангівіна 48 сот., опр. 60 сот.

Перша китичка Ярошинської 20 сот.

Друга китичка Ярошинської 20 сот.

Малий сьпіваник 20 сот.

Серед цвітів 16 сот., опр. 30 сот.

Пересьпівн Шекспіра 30 сот., опр. 60 сот.

Ілюстровані:

Дѣтвора 1 кор.

Домашні зьвірята 80 сот.

Приятели дѣтй 1 кор. 20 сот.

Ах, яке хороше 2 кор.

Для розривки і забави 1 кор. 20 сот.

Лис Микита III. наклад 1 кор., опр. 1 кор, 30 сот

Дві могилі I. Королевского 18 сот., опр. 32 сот.

Англійські казки 24 сот., опр. 38 сот.

У всіх культурних народів існують педагогічні Товариства, що змагають до двигання й ширення просвіти та до розвою школи в національнім дусі. Тисячі учителів, урядників і вільних горожан узнають потребу і вагу тих Товариств і висують ся в їх члени, та починають ся хоть малими

членськими датками до підмоги й улекшеня їх многоважної діяльності. Таким чином з малих датків зростають у других народів значні средства матеріяльні, що дозволяють їм скорим кроком здвигати школи і ширити народну просвіту, що все була, єсть і буде першим услівем національного розвою і могутости кожного народу.

Та чимже сї всі задачі сповнити, коли в нас задля суспільної байдужности на те средств не достает? Тут одна рада й одинокий вихід по при моральну поміч також громадна складка.

Не відказуймо ся від неї і не виправдуймо ся тим, що ми убогі, або що на різні наші Товариства видаємо тільки а тільки місячно чи річно. Як попри иньші Товариства не дамо на справу національного і просвітного виховання молодого покоління, то або зовсім або бодай в части змарновані будуть наші жертви на другі Товариства. Бо для кого-ж робимо всі ті жертви і для кого підоймаємо ся всіх тих трудів у других наших Товариствах як не для тих, що по нас мають стати до народної роботи? А як наші наслідники не будуть до неї належно приготовлені, то чиж не змарнують нашого вародного дорібку? Не потїшаймо ся тим, що ми по наших предках одержали ще менше ніж одержуть по нас наші спадкоємці. Сьвіт поступає щораз скоршим кроком наперед, тож якби прийшло ся нашим наслідникам іти тим самим кроком, що ним ідемо ми тепер, то вони ще більше лишали-б ся поза культурними народами сьвіта, а така доля руского народу хіба не є нашою метою.

Ярослав Витошинський, секретар.

Справозданє касове і видавництва товариства за час від 1. січня 1901 до 30. липня 1902.

I. Приходи і розходи товариства самого.

а) Приходи:

	Корон
Перенос касовий з р. 1900	1956.84
З членських вкладок в р. 1901 і 1902	446.00
Субвенції Високого Сойму (600+200) і дари	920.00
З розпродажи книжок в р. 1901 і 1902	3989.83
Разом	7312.67
Недобір на рік 1902/1903	704.60

б) Розходи:

За друк книжок і образків	7676.32
Иньші видатки	340.95
Разом	8017.27

II. Приходи і розходи „Учителя“ за р. 1901.

а) Приходи:

З переносу з р. 1900	283.14
Запомога соймова	1000.00
З передплати	1380.55
Разом	2663.69

б) Розходи:

Друкарня	Корон	800-00
Редакція, коректа, ремунерація і експедиція		974-25
Разом		1774-25
Остат надвишка касова		889-44

Примітка: Передплатників мав „Учитель“ в р. 1901 280, — они за-
винили 201-60 кор.

III. Приходи і розходи „Дзвінка“ за р. 1901.

а) Приходи:

З переносу з р. 1900	546-64
Запомога соймова	400-00
З передплати	553-60
Разом	1500-24

б) Розходи:

Друкарні заплачено готівкою	650-00
Редакція, марки, експедиція і дрібні видатки	392-75
Разом	1042-75
Остат надвишка касова	457-49

Примітка: Передплатників мав „Дзвінок“ в р. 1901 200, — они за-
винили 140-50 кор.

**IV. Приходи і розходи женської школи виділової ім. Шевченка
за р. 1901/1902.**

а) Приходи:

Запомога Високого Сойму	4800-00
Дари Хв. Товариств	600-00
Разом	5400-00
Недобір касовий	4135-80

б) Розходи:

З переносу з р. 1900	283-42
Розходи в р. 1901 і 1902	9252-38
Разом	9535-80

V. Зіставленя рахунків.

а) Пасива:

З рахунку вкладок і видавництва	704-60
З рахунку школи виділової	4135-80
Разом	4840-40

б) Актива:

З рахунку „Учителя“	Корон
З рахунку „Дзвінка“	889·44
	457·49
Разом	1346·93
Недобір загальний касовий	3493·47

VI. Стан маєтку товариства з кінцем липня 1902 р.

а) Пасива:

Довг в друкарні з кінцем липня 1902 р.	5550·64
Недобір касовий з кінцем липня 1902 р.	3493·47
Разом	9044·11

б) Актива:

Вартість книжок на складі (пів ціни)	15108·20
Вартість книжок даних в коміс	3938·42
Залеглість передплати „Учителя“ і „Дзвінка“ (пів ціни)	170·55
Запомога Високого Союму за р. 1901/1902	6400·00
Разом	25617·17
Відчисливши пасива	9044·11
Остає вартість маєтку	16573·06

Товариство має під своїм зарядом слідуєчі фонди:

1) Фонд заповомоговий для учителів, уміщений на книжочці „Народної Торговлі“, виносить з кінцем липня р. 1902 з % суму 399·35 кор.

2) Фонд хлопячого Інституту Товариства, уміщений на книжочках „Народної Торговлі“ і „Краєвого Союзу кредитового“, виносив з кінцем липня 1902 р. суму 3009 кор. і єї ужито в цілости на закупно ґрунту під Бурсу і Інститут.

3) Фонд женьського Інституту Товариства, уміщений на книжочці „Краєвого Союзу кредитового“, виносив з кінцем р. 1900 суму 723·78 кор. і єго з'ужито цілком на уряджене Інституту.

4) Фонд бурси Товариства. З кінцем року 1900 було 672·34 кор. В р. 1901/1902: 1) з розпродажи цеголок вплинуло 572·17 кор.; 2) з розпродажи календаря 77·93 кор.; 3) з першої рати фонду бл. п. Єго Еміненції Кардинала Сильвестра Сембратовича 2500 кор.; 4) а conto другої рати з фонду бл. п. Єго Еміненції Кардинала Сильвестра Сембратовича на бурсу Єго Імени 8800 кор. Разом 12622·44 кор. — З сего видано на уряджене бурси: 1) в р. 1900 квоту 730·06 кор.; 2) в році 1901/1902 квоту 1239·78 кор.; 3) на закупно ґрунту під будову бурси імени бл. п. Є. Е. Кард. Сильвестра Сембратовича з'ужито 7000 кор. Стан з кінцем липня 1902 р. — 3652·60 кор. З сеї квоти покрито недобір бурси по конець липня 1902 в квоті 2354·97 кор. Стан проте з 30/7 1902: 1297·63 кор.

5) Фонд будови бурси і інституту. Куплено 2 морги ґрунту за ціну 10·000 кор., на заплату сеї квоти взято фонд під 2) і з фонду під 4) суму 7000 кор.

Марія Білеца, касиєрка.

Справозданє з руху книжок від 1. січня 1901
до 15 липня 1902.

Число	ТИТУЛ КНИЖКИ	Ціна бро- шур. сот.	Ціна опр. сот.	Друко- вано	Повістало з кімном 1900 р.	Звернено з колекції	Продано	Даровано	Дано в якіс	Разом	Зістав на рік 1902
I.	Байки Гайбова	10	—	—	392	—	47	12	319	378	14
II.	Олеся Чайченка	10	—	—	217	—	37	16	77	190	87
III.	Могутний Комар Чайченка	10	—	—	688	—	32	12	190	236	454
IV.	Грицько, Що страшнийше Чайченка	10	—	—	704	—	35	12	140	187	517
V.	Казка про сонце та его сина	10	—	—	717	—	23	21	140	187	530
VI.	Дума про княгиню Кобзаря	10	—	—	849	—	20	12	90	122	727
VII.	Пісанка Дніпрової Чайки	10	—	—	586	—	20	12	50	82	504
1	Молитвослов	40	—	—	3000	—	676	20	2240	2936	64
	Молитвослов	30	—	—	2341	—	366	130	1000	1496	845
2	Коротка історія педагогії	60	—	—	602	—	1	1	10	12	590
3	Китиця желань	40	—	—	180	—	86	29	1	116	64
4											
5	Читанка Ч. I, III, IV	20	40	—	654	—	21	21	188	230	424
6											
7	Попались, Нечуя	20	—	—	147	—	17	2	43	62	85
8	Звіринець	20	—	—	1375	—	132	7	252	391	984
9	Гостинець	20	—	—	1081	—	116	7	245	368	713
10	Забавки	20	—	—	1246	—	111	7	100	218	1028
11	Менажерія	20	—	—	1075	—	126	7	170	303	772
12	Записки школяра	40	—	—	21	—	—	2	19	21	—
13	Кобзар Шевченка малий	30	—	—	958	—	133	32	235	401	557
14	Картагенці і Римляни	20	—	—	679	—	4	—	—	8	671
15	Подорож довкола землі, Верного	120	150	—	649	—	34	5	112	151	498
16	Замітки до науки руск. язика Др. Пачовскя	60	—	—	48	—	1	1	20	22	26
17	Квіточка	40	—	—	112	—	—	—	112	112	—
18	Виночок	40	—	—	69	—	33	1	35	69	—
19	Про билини і думи Др. Пачовського	20	—	—	207	—	1	1	20	22	185
20	Дзвінок з 1894 р.	400	—	—	29	1	—	2	—	1	28
21	Забавки для дітей	80	—	—	76	—	14	3	59	76	—
22	Нашим дітям I.	80	—	—	24	—	1	2	21	24	—
23	Нашим дітям II.	80	—	—	27	—	—	1	26	26	—
24	Діточі вигадки I.	60	—	—	162	—	15	2	95	112	50
25	Діточі вигадки II.	60	—	—	174	—	17	2	75	94	80
26	Наші звірята	80	—	—	681	—	42	2	165	209	472
27	Гостинець, Лебедової	50	—	—	59	—	15	3	—	18	41
28	Подорож Іулівера до Великанів	50	—	—	74	—	5	4	65	74	—
29	Без родини, Мальота	80	110	—	92	—	17	4	62	83	9
30	Шкільний огорог	120	—	—	162	—	2	—	30	32	130
31	Непос	—	130	—	595	—	—	—	180	180	415
32	Podręcznik dla kancelaryi szkół ludowych	60	—	—	79	—	2	—	22	24	55
33	Робінзон не Ілустрований	20	—	—	446	—	51	6	150	207	239
34	Мала менажерія	—	70	—	4	—	—	1	3	4	—
35	Велика менажерія	—	80	—	4	—	—	1	3	4	—
36	Олімпія	—	40	—	275	—	—	1	—	1	274
38	Кожа-Дерева, Лисенка	50	—	—	160	—	7	3	30	40	120
39	Мапа України Руси	40	—	—	985	—	8	14	50	72	913
40	Прийми до іспитів кваліфікаційних	40	—	—	238	—	2	—	30	32	206
41	Дзвінок з 1895 р.	400	—	—	91	1	—	2	—	1	90
42	Дзвінок з 1897 р.	400	—	—	42	1	—	2	—	1	41
43	Дзвінок з 1898 р.	400	—	—	48	—	1	2	—	3	45
44	Дзвінок з 1899 р.	400	—	—	36	—	1	3	2	6	30
45	Дзвінок з 1900 р.	400	—	—	42	—	1	3	14	18	24
46	Від Бескида до Андів	20	—	—	247	—	6	6	20	34	213
47	Абу-Каземові казці	40	—	—	17	—	1	1	15	17	—
49	Дзвінок з 1901 р.	—	—	51	—	—	1	2	15	18	33
50	Огляд літератури, О. Макарушка	30	—	—	39	—	7	2	30	39	—
54	Кобзар Шевченка великий	200	240	—	690	—	30	24	153	207	483
58	Байки народні Ч. I.	50	—	—	600	—	23	9	171	203	397
59	Коли ще звірі говорили	80	110	—	174	—	57	6	111	174	—
60	Казки Андерсена Ч. I.	50	—	—	634	—	25	16	101	142	492
61	Малі герої, Лебедової	50	70	—	192	—	13	11	90	114	78
62	Казки Андерсена Ч. II.	50	—	—	756	—	26	16	143	185	571

Число	ТИТУЛ КНИЖКИ	Ціна бро- шур. сот.	Ціна опр. сот.	Друко- вано	Повістало з кіпцем 1900 р.	Звернено з комісу	Продано	Даровано	Дано в коміс	Разом	Зістає на рік 1902
63	Казки Бринчаїнова	30	—	—	723	—	13	11	95	121	602
64	Робінзон, Чайченка	80	100	—	786	—	76	13	200	289	497
65	Дон Кіхот	80	110	—	773	—	22	10	60	92	681
66	Казки братів ґрімів	50	—	—	262	—	26	13	147	186	76
67	На чужині, Спілки	30	44	—	287	—	23	11	125	159	123
68	Байки народні Ч. II.	50	—	—	189	—	26	9	132	167	22
69	Казки Андерсена Ч. III.	50	—	—	813	—	25	16	151	192	621
70	Дарунок для дітей, Пятки	40	60	—	318	—	13	8	110	131	187
71	Оповідання для дітей	40	54	—	788	—	23	13	90	131	657
72	Оповідання Коцюбинського	40	54	—	802	—	32	13	105	150	652
73	Оповідання Катренка	40	54	—	740	—	11	10	87	108	632
74	Подорож Іулівера до Ліліпутів	50	64	—	724	—	50	14	115	179	545
75	Казки Андерсена Ч. IV.	50	—	—	776	—	25	17	105	147	629
76	Казки Андерсена Ч. V.	50	—	—	778	—	26	18	81	125	653
77	Оповідання Кримського	40	54	—	790	—	17	16	85	118	672
78	Образки з історії України Руси	40	54	—	776	—	25	8	40	73	703
79	Дитичі оповідання, Мамін Сибіряка	30	44	—	282	—	13	12	110	135	160
80	Байки А. Пушкіна	30	—	—	98	—	25	9	30	64	34
81	Марко Вовчок Ч. I. Козачка, Чари	30	44	500	—	—	42	31	390	465	35
82	Марта Борецка	40	60	1000	—	—	43	58	275	376	624
83	На причах, С. Пятки	30	44	300	—	—	45	32	250	327	173
84	Народні думи Др. Пачовського	40	60	1000	—	—	17	46	250	313	687
86	Казки гр. Л. Толстого	40	54	1000	—	—	64	50	260	374	626
87	Вибір з по м Ол. Кониського	30	44	1000	—	—	10	33	185	228	772
88	Покарана лож, Ол. Кучадської	20	34	1000	—	—	59	43	220	312	678
89	Марко Вовчок Ч. II. Інститутка	40	60	3000	—	—	20	28	265	313	687
90	Дивні пригоди Комаха Сантіна	48	70	1000	—	—	1	18	115	144	856
91	Перша китичка Ярошинської	20	—	1000	—	—	34	52	260	316	654
92	Малий сьпіваник	20	—	2000	—	—	14	26	200	240	1760
93	Серед цвітів	16	30	3000	—	—	21	32	175	228	2772
94	Друга китичка Ярошинської	20	—	3000	—	—	34	41	135	210	2790
95	Пересьпівни Шекспіра	30	60	3000	—	—	6	39	115	160	2840
96	Дітвора, ілюстров.	—	100	1000	—	—	144	10	—	154	846
97	Звірята домашні, ілюстров.	—	80	1000	—	—	178	10	—	188	812
98	Приятелі дітей	—	120	1000	—	—	134	10	—	144	856
99	Ах, яке хороше!	—	200	1000	—	—	101	10	—	111	889
100	Дня розривки	—	120	1000	—	—	132	10	—	142	858
101	Лис Микита	100	130	3000	—	—	43	11	315	369	2631
102	Дні могили, І. Королевського	18	32	3000	—	—	11	35	125	181	2829
103	Англійські казки	24	38	3000	—	—	13	28	125	166	2834
	Учитель з 1890 р.	200	—	—	142	—	—	1	2	3	139
	„ з 1891 р.	200	—	—	75	—	—	1	—	1	74
	„ з 1892 р.	200	—	—	50	—	1	1	5	7	43
	„ з 1893 р.	200	—	—	102	—	—	1	4	5	97
	„ з 1894 р.	200	—	—	60	10	—	1	—	—	69
	„ з 1895 р.	200	—	—	34	—	—	1	—	1	33
	„ з 1896 р.	200	—	—	75	—	—	1	—	1	74
	„ з 1897 р.	200	—	—	112	—	—	1	12	13	99
	„ з 1898 р.	200	—	—	123	—	—	1	5	6	117
	„ з 1899 р.	200	—	—	100	—	—	1	4	5	95
	„ з 1900 р.	200	—	—	112	—	—	1	15	16	96
	„ з 1901 р.	400	—	—	64	—	—	—	10	10	54

Вартість книжок взятих в коміс представляє суму 3938.42 кор. Вар-
тість книжок в магазині представляє суму (ців ціни) 15108.20 кор. Разом ма-
сток Товариства в книжках представляє суму 19046.62 кор.

Ольга Барвіньська, магазинерка.

Виховавчі заведення для дітей з природи упосліджених.

Діти темні, себ то позбавлені що найважчийшого зміслу, значить зору, потребують старанної опіки в спеціальних заведеннях, щоби могли умово як-так розвинути ся й не стати тягаром для родини й для суспільности. Такі діти в порівнянню з дітьми здоровими дуже бідні що до запасу виображінь, їм недостає усяких виображінь, що то їх зір впроваджує до душі. Сю хибу треба заступити виображіннями, достарчуваними через вищі змісли, іменно слуху та дотику. Се образованє вельми козольне, мусить відбувати ся докладно, повільно і систематично. Темне дитя мусить кождий предмет як найстараннійше обмацати руками, бо лиш таким чином може набути докладного погляду о яким небудь предметі.

Взагалі треба темних дітей вправляти у всіх сих зручностях, що то в них вправляють ся й діти видючі. Годі проте супроти таких дітей поводити ся фальшивим милосердем, та при звичаювати їх до різних дрібних услуг (як до олягання, до роздягання, гудовання і т. п.), що й они самі можуть виконувати, — бо такий поступок зробив би їх зовсім необоротними. Навпаки треба їх загоді при звичаювати до самодільности.

Темних дітей треба при звичаювати до кариности, зручности, честиности, соромливости й так заводити, щоби їх руки і ноги ставали меткими й зручними та сильними, щоби заострював ся їх слух, дотик, нюх і смак, а при тім щоби розбуджували ся й розвивали ся і душевні здібности сих дітей. Средством до того є відповідні гри, вирава рук і ніг, рух на свіжім воздуху, розмова з дітьми і привука до точного наслідування.

Треба також поборювати лихі привычки, які у темних дітей розповсюджені а то: аби не довбали в носі і в очах, не кивали непотрібно руками й ногами, не хитали тілом під час стояня і сидження, не держали ся похило. Треба також заборонювати, аби не сиділи дармо, не задумували ся, не були нехарні, жорстокі й простакуваті, заборонити також неприличні бесіди і діла. Все, що в щоденім життю людям потрібне, повинні темні діти подрібно пізнати, тим то й предмети з їх оточення і плоди природи треба їм піддавати під змісли і їх з ними познакомлювати.

Думанє й пам'ять образує ся відповідною наукою, головню рахунками, відгадуванєм легких загадок і виравами пам'яті.

Релігійні чувства вимагають дбалого ілеканя й образованя; у дітей темних треба виробити довіреність до Господа Бога, щоби здавали ся на волю Божу, були терпеливі й відважно зносили різні недогоди й прикристи; вкінці треба конче виіти в них віру й надію.

Вихованє темних дітей в родиннім домі завдає чимало труду, для того найліпше віддавати такі діти до виховавчих закладів для темних.

В закладах для темних працюють над релігійно-моральним вихованєм вихованків і вчать їх предметів наукових, привнесених для народних шкіл, виявлявши рисунків, а додавши хіба музику й ручні роботи.

Ті заведення повинні zarazом мати завдачу, приспособити своїх вихованків до самодільного заробітку. Для темних найвідповіднійші отсі ручні роботи: плетєнє крісел, поворожництво, кошкаретство, щіткаретство, шевство, роботи з дроту, скубачє вовни й піря і т. п.

Закладанє домів, де працювали би темні, що виходять із виховавчих заведень, вельми пожадані, бо там дістають они за свою роботу нагороду, що

вистарчає їм на прожиток. Темні діти, непоміщені в виховавчих заведеннях, обов'язана місцева народна школа приймати і відповідно займатися; з голосної науки такі діти чимало схіснюють, та розвиваються до того ще й умово й морально.

Властивим каліцтвом *глухонімих* є глухота, будь-то вже з роду, будь-то за молоду набута. *Німота* є тільки наслідком глухоти, а то з тої причини, що глухі діти не чуючи людської мови, не можуть її навчитися.

В старині і в середнім віці думали, що глухонімих годі формувати, — аж в новітніших часах євangelіст de l' Ерєє в Парижі й Самуель Heinicke в Липску прийшли на думку систематично формувати глухонімих.

Французька школа вправляла мову головно мімами, а німецька школа учила мови в отриманні з наукою писання й читання. Один і другий спосіб має на меті улепшити глухонімих порозумівати ся із повнозмісловими людьми і між собою.

Нині майже всюди прийнято поліпшену систему німецьку.

З дітьми глухонімих поступає ся ось як :

Дитина приходить до закладу з певною вправою в бесідованні на мімі. Сеї вправи спершу уживають за помічне средство й перша наука відбуває ся мімікою.

Рівночасно починає ся наука мови. Глухонімі діти учаться вдівляти ся в склад мовних приладів (рота) бесідуєчої особи і наслідуючи єго видають вже самі деякі звуки ; є то неначе рід відчитування бесіди з уст бесідуєчого. Згодом і поступенно вивчаються они видавати різні голоси людської мови і формувати вирази, зрозумілі очевидно лиш особі, одареній слухом. Сам глухонімих свої мови не чує, однак розуміє єї, знаючи, як має свої мовні прилади укладати, щоб видобути якийсь вираз. Коли глухоніма дитина учиться виголошувати звуки й вирази, то учиться ся заразом єї звуки й вирази також писати й читати. З кожним днем і з кожним роком розширює ся обєм мови глухонімого до того степені, що скінчивши систематичний курс наук, з'уразумеє він свої думки написати, а ті, що їх поймає, виголосити.

Поруч з наукою мови, читання і писання відбуває ся й формованє усіх умових здібностей дитини глухонімих : формованє уяви, розсудку, розуму, почувань і волі, а все те прямує до тої самої мети, що і при вихованні дитини повнозміслових, іменнє до розвитку релігійно-морального характеру. Вихованє глухонімих дуже мозольне, але всеж таки приспориє оно людскості хосенні одиниці. Діти глухонімі, що не виховують ся в спеціальних закладах, обов'язані ходити до школи разом із дітьми повнозмісловими.

Крім дитини, що духово достаточнє вивіновані, стрічаємо діти упосліджені : тупоумні, придурковаті та ідіотичні. Маємо преріжні форми й степені ідіотизму. Тупі й ідіотичні діти вимагають формованя відмінного від дитини нормальних. Їх формованє в школі або зовсім неможливе, або дуже труднє; тим то й заводять в новітніших часах для дитини тупих і недолугих окремі виховавчі заклади.

Придурковаті діти й тупоумні можна звичайно вже по вигляді пізнати : їх лице не має ніякого виразу, або придурковато усміхнене, тіло отяжіле, хід невпевнений, необоротний, красака хробочлива, (вони найчастіше скрофулічні), вимова утруднена (белькотять), вид голови незвичайний.

Душевні прояви дурноватих і слабоумних дитини також неправильні, їх чутливість слаба, свідомість упосліджена, а в наслідок того недостає їм

здорового розсудку; діти такі не спосібні уявити собі поняття видавати влучні осуди і робити правильні виводи, а тим менше підняти ся до висоти ідеалів і розуму.

Прояви чутств у тупих і дурноватих дітей є чудацькі, они часто злосливі, а та злосливість і иньші хиби умові є звичайно наслідком одідишеного або набутого хоробливого стану, однак часто викликані хибним поступованєм оточення.

Найгірше представляють ся жадоби дітей тупих і дурноватих, воля слаба, нерозвинена, а почином їх ділаи є що найчастійше похопи, котрим підчиняють ся інстинктивно.

Ідіотичні діти, що зовсім нездібні до умового розвитку, належить плекати дома або в приютах. Однак діти тупоумні годило-б ся образувати в окремих заведеннях, бо їх ум вимагає цілком відрубного поступованя.

Властиву науку таких дітей, що мусить відбувати ся дуже звільна, малими датками і в відповіднім степенуваніє, попереджує наука приготовляюча: діточі гри, показуванє предметів з найблизшого окруженя, вправи руки, плеканє, дбала харність, відповідно перецїтанє занятя й впочинок. Се розвиває приспаний ум, будить перші почуваня й приготовлює до систематичної науки.

Вихователї повинні переняти ся любовію і сердечною звичливістю до тих бідних і нещасливих, бо тільки працею після плану добре обдуманого можна їх двигнути з низького їх стану умового, та бодай почасті приспособити до товариського життя й піднести до гідности людської.

В наслідок недбалого вихованя і пагубних впливів лучають ся нераз вже змалку випадки яркого зіпсутя. Брехливість, злоба, волокитство, злодійство, необычайні вибрики і т. п., ось пороки, які треба з молодечого ума за всяку ціну усунути, наколи хочемо спасти одиницю для суспільности й зберегти її від цілковитої згуби моральної. Для таких зіпсованих або занедбаних дітей є окремі виховавчі заведеня, одержувані гуманітарними товариствами або приватними особами, що звуть ся иноді домами поправи. Першу гадку домів поправи для зіпсованих дітей піддав Salzmann.

Виховавчими чинниками в таких закладах є: родина, праця, наука. Сі заведеня устроюють на лад родинного дому. Ручною роботою в робітнях, в огороді й на полі, впливом моральним вихователів, відповідною наукою старають ся они направити звихнений молодечий ум і справити его на добру дорогу. Попри те впливає ся на серця вихованків релігійними практиками, торжествами, обичайними розривками, проходками і т. п. В тій виховавчій праці бере ся згляд на особисту вдачу кожної дитини і прииоровлює ся до неї поступованє педагогічне.

Передплата :

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОР҃ГАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Собіщини
ч. 7.
Адміністрація
ул. Софії
ч. 9. а.
→←
Неопечатані ре-
влямації без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Віра Лебедів.

М А М Ї.

Нариси із нашої домашньої педагогії.

Совині діти.

Micco motta.

Сова раз яструба стрітила,
Низький поклін ёму зложила,
І чемно стала розмовляти:
— Куди літав? яке чувати? —
Посестрі яструб відказав:
„За добичею в ліс літав,
Найшов писклята у гнізді
І на сніданок ковтув всі“.
Сова з жаху аж побіліла,
За серце хопилась, зомліла —
„Чи не поїв — на силу каже —
Моїх дітий ти, лютий враже?
— Які-ж твої на вид були? —
— Ой та-ж красавці всі они:
Масьонькі оченька, клювки,
На пречуд гарні головки,
Мінять ся піре мов дуга,
Цуд, чари, розум, красота! —
— Е ні! вгамуй свій, сестро, гнів!
Інакші ті, що я їх зів.

Проти твоїх потвори чисті,
Великі очі витріщисті,
Мов гачки клюви коцюрбаті,
Цілуські крила сорокати,
Та і на розум знать дурні,
Самі полізли в рот мені. —
Сова лиш зойкла мов підтата:
— Ах! се мої були пташата!

При записі.

Відчинили ся двері і до шкільної комнати вийшла жінка, ведучи біляву, моторну дівчинку за руку.

/ Слава Ісусу Христу!

На віки слава — відказує учителька — що скажете Петрихо? а! привели Оленку до запису. Що-ж ти, Оленко, будеш вчити ся?

Йди, цьомай паню в ручку! попихав мати малу до стола. Она сповняє приказ, а ясні, розумні оченята бігають по стінах вкрашених образками.

— А карточку з візванем привесли?

— Осьдечки є, та я би прошу ласки пані просила звільнити ще на сей рік Оленку зі школи — одним душком виголосила Петриха і собі посунула до руки учительки.

— Звільнити? а зза чого? кілько-ж їй літ?

— На Матки пішло на семий рік.

То саме добрі літа, та і дівчина велика і здорова, правда, Оленко, що будеш вчити ся і пильно ходити до школи?

Е, та оно велике, але хирне як уклія. Недавнічки заслабло — вибачайте — на черево так, що чуд! ледви вратували. Де то ще до школи ему ходити! А ми, прошу пані, аж під лісом сидимо, то як вам в зимі сніг засипле, то світа божого не видко.

— Но, в зимі як дуже зимно і метелиця, то лишите дитину дома, але тепер поки гарно і тепло може ходити.

Де їй, ласки пані, ходити! Коло нас, казати вам, така нужда, що чуд! Та то ні вбрати ся не буде в що, ні книжки купити — біда, казати вам, тай тільки!

— Книжку дістане зі школи, а вже табличка і писальце не багато коштує, стане вас на таке.

— Та кого тут, прошу ласки пані — будете учити? Оно вам, вибачайте, таки зовсім дурне. З малечку слабувала на голову так, що чуд! ще й тепер має струпи по голові — словечка розумного не скаже, хоч вбий єї, таке вже вдало ся нужденне.

З шкільного городця почув ся веселий сьміх Оленки, що вспіла вкратки ся через відчинені двері і найшла тамки товаришку забави.

Учителька всьміхнула ся нишком.

А жінка, немов добачила сей усьміх, ще живійше торочила дальше:

А полохливе таке! оно вам не перейде попри пса, а то сполотніє на місци. Ось недавнічки аж кликали ми Марка зливати віск, так була ксьондзового пса напудила ся. А як почувла, що має йти в школу, то дві очі

крізь сон кричала, бо казав їй Олекс Сеньків, що професор — вибачайте — любить бити.

Оленко! кличе учителька крізь вікно — а ходи по сюда до нас!

Е! та на ню таки добре треба гукнути, каже Петриха. Щось таке з голови пішло їй в уха і в очи, цілком оглухла дитина і на сонце не подивить ся. І де то глухому вчати ся! десять раз кажи, поки второпас. Вже то, що правда, всі діти вдали ся мені нівроку гей оріхи — а отсе якось ні до Бога, як кажуть — ні до людей. З малечку таке. Таки просити буду ласки паньскої дитину мені на сей рік конче звільнити. Я вже вам за те віддячу, коби мені в поли обробити ся... А ви відпишіть, бо то і слабе і дурне ще...

І сліпе і глухе, докінчила учителька. А я вам таки, жінко, дитини не звільню, бо на се нема в мене права, та й бачу що дівчина як-раз до школи і велика і здорова.

Ой, паньунцю ласкаві! бодай мої вороги такі здорові були, як той хробак! Та я сама би радійша, але видить Господь, не можу. То ви таки не хочете мені звільнити Оленку?

Не можу, жінко.

Ог раз біда тай нещіста! хіба піти мені до єгомостя просити — як кажете пані?

— Ідїть здорові, але і єгомость вам не звільнять.

— Ходи, Оленцю, цьомай паню в ручку! Слава Ісусу Христу!

— На віки Богу слава.

Петриха виходить з малою. Оленка жваво розказує по дорозі, що бачила в шкільнім городці і допитує ся, коли вже дістане книжку і піде до школи.

Брєсь! Брєсь! кличе на великого чорного пєска, що розложив ся при воротах. Брєсь вєтає повагом і підходить до дівчинки. Она виймає кусок хлїба зза пазухи і сьміючись пхає его поміж білі, острі зуби пєса. Відтак закинувши рученята на кудлату шию, тягне его весело зі собою. Великі сліпи страшного зьвірюки глядять сердешно на Оленку, а єї ясні оченята сьміють ся і собі до товариша, до неба синього, до щебету птїчок, до червоних маків — ясні, великі очі... дурної дитини.

У ц е р к в і.

Служба ще не начала ся. Настя саме добре трапила. Вдарила поклін перед намістними образами, поцілувала хрест на тетраподї, підсадила до цілювання свою малу Марусю, відтак: Слава Ісусу Христу! в право і знов в лїво — поправила хустку на голові і станула в кутку при бічнім вівтарі. Марусю посадила на стєпенях, а сама припавши навколїшки, взяла молити ся. Маруся за той час роззирала ся по церкві і догризала грушку, яку ткнула їй мати у руки. Зїла одну, а витерши пальці в спідничину, закликала на голос:

— Дай ще!

Настя мерщїй простягла дитині овоч, а погладивши по голові, сказала: Цїть! у Бозї не можна кричати. Ось диви! ксьондз стає правити.

Начала ся служба. Настя то молила ся, то співала з людьми, а Маруся тимчасом весїла зїсти п'ять пирогів, що принесла їх мати завязаних у

хустині. Відтак стала на голос мазати ся і мати мусіла з нею вийти на проповідь під церков. Постелила їй хустину на землю і посадила побіч себе.

Се ваша Маруся? вівроку яка вже велика — заговорила стара Федиха, котра і собі на піддашу сіла.

Дзенковаць за добре слово — найперше божя відтак моя, всьміхнула ся вдоволена мати і поправила суконку на Марусю.

— А кілька саме буде їй літ?

На четвертий пішло, але мудре таке і старого заветидає. Вже що правда, не гріх казати — всі мої діти вдали ся мені Господу небесному дякувати — але отсе за всіх.

У бабу вдала ся либонь небіщку, у бабу — раз розумна була жінка і закласти бувало ніхто так не потрафить як покійниці — царство їй небесне!

А що гадаєте, отся дрібота не уміє? Та то ще три роки не мала, а як всердить ся бувало, затисне кулачки до мене чи до кого, тай плятує, або псякров — або холера, аж кладемо ся вам всі у хаті зі сьміху.

Адїть! та то вже який кому Бог талан дасть з малечку...

А як пішла вам раз з Дмитрунем у поле, то такі сьпіванки від пастихів переймила, чуд! Де то в таким малім тільки розуму бере ся, гей у старого.

— Від Бога усе, любі, від Бога.

— А хитре непричком! Якось кажу до чоловіка: „Нема соли в хаті“ — а він ніби жартує: Та йди, укради! А оно вам хвороба зачуло, полізло до сусїди і бере відти топку. Сьміху вам було! дещо видить в чужій хаті тащить до дому.

Дбав, дбав — газдинька буде! хвалить стара Федиха. Коби вам здорова ховала ся.

Дасть Біг, буде. Дивить, яке то набите, не даром купала єї з малечку у ліщині. Де ми сидимо! знаєте — а оно вам само в зимі піде до баби, ніби до чоловіка мамі. Ще мені і не хорувала, як то десь иньші діти і струпи, вибачайте, на тілі і на черево — оно вам чисте як оріх.

— А хто тобі, Маринцуню, справив таку красну кеню? — питає Федиха.

— Баба.

Е, та ми єї вбїраємо, бо то я — бачите — не люблю, щоби мов як другі людські діти ходило босе і голе. Слава Богу, стати нас дитину одягнути. А от Каська Керинчна цілий рік і в буддень і в недїлю все ту саму запасчину і кацабайку виходжує. В мене ні! в мене мусить бути дитина і вишита і вичісана і убрана гей лялька. Вже що казати і сама замолоду була диштифрентна і діти на таке наломлюю.

У церкві засьпівали, проповідь скінчила ся. Федиха і Настя встали, перехрестили ся і увійшли в середину. А мала Маруся, витерши руки з пірогів у нову сукенчину, полізла за той час у ксьондзів горох — мудра, диштифрентна дитина.

П о к а р а н а.

Дівчатка четвертої класи вже розійшли ся, але учителька остала ще з одною ученицею в комнаті. Не встигла і поскладати в своїм столику як слід,

коли се впала до класи товста жидівка, мати саме покараної. І не здоровлячись, заговорила сердитим голосом, протягаючи кожде слово з жидівска:

Ну, і панї нинї знову зіставили мою Рифку за кару. Не знаю, що се значить, що моя дитина у панї все найгірша.

Найгірша, не найгірша — але як не навчить ся, мушу єї якось покарати.

Гаст ти нішт телернт, Рифце? Не навчила ся? она дома нічо не робить, тільки вчить ся — від рана до вечера тільки єї, що сидить над книжкою як той рабін і їсти не хоче. Она ще нинї нічого не їла, голодна побігла до школи, бо бояла ся спізнити. Она так трясє ся над тою наукою, аж хобу серця дістала. Доктор казав, що єї музі за малий на ту школу.

Прецїнь другі дїти того самого учать ся, та славити Бога на серце не хорують — а ваша Рифка така велика і здорова.

Я знаю, що другі дїти! що менї другі дїти! я знаю, що она учить ся до півночи, а панї все з неї неkontентні, а панї то таки хочуть єї гет замучити тою наукою. Не можна дїтий мучити, я можу скаржити до суду.

Але-ж ласкава панї, ніхто їх і не гадає мучити, та бо ваша Рифка навіть добре читати не вміє.

Читати? я єї не посилаю до школи, щоби она вчила ся читати.

А по що-ж?

По що? Щоби штроф не заплатити, тай щоби вміла підписати ся — буде з неї. Або їй треба школи? она в мене мала би дома роботу і в склепї — ойой, чому нї!

Але і ваш жидівський професор релїгії казав, що она і в него не вчить ся і пустує...

Жидівський професор? що він має казати? він сам нічого не знає, моя Рифка більше від него знає. Який він Жид? він не Жид, він їсть трєфне, як єму вчити? На що дївчинї знати з релїгії? У паньства католицького може треба, у нас дївчинї не треба знати з релїгії.

Треба чи не треба — се не моя річ, такий шкільний припис і в школі мусить дївчина і сего вчити ся.

Я знаю, панї не винні — панї самі тратять своє здоровлє з отсими бахурами. Я маю шість дїтей, а не знаю, де моя голова, а панї цїле стадо. Я знаю, панї самі вже голодні і хочуть їти до дому, а через мою Рифку мусять сидїти тутечки. Най панї їдуть здорові до дому, она варта, щоби панї через ню так довго сидїли? Я вже єї сама дома покараю, она вже завтра всьо буде вміти, но... вже панї будуть контентні.

Она переходить в підлестний, солодкий тон бесїди. Мої любі панї! ви не мали ще власних дїтей, то не знаєте, як то болить серце матери за єї дитину. Як будете мати свої, то побачите — дай вам Боже щасливо дочекати. А моя Рифка — таки не жартую — она таки не має здоровлє до науки. Она рано нічого не їсть аж ту булку, що пришлю їй о десятїй — тільки усього... а потому цянку росолу і мяса ось тицьки і вже аж знов до завтра — де ту сила возьме ся до науки?

Рифка за дозволом учительки починає збирати ся до дому — велике, дўже дївча.

Рифці! дай кіш ді пріц іи ді ганд! напминає мати доню, звертаючи ся сама до виходу.

Давенкую вам, панї! дай вам Боже щістя! — працає ся з учителькою.

Рифка з повною торбою книжок підходить до руки своєї панї, відтак подає ся за матерію — бідне, замучене наукою дівча...

(Дальше буде).

Загальні збори Руского Товариства педагогічного

відбули ся дня 29. вересня с. р.

Так численних зборів вже давно небачило Руске Товариство педагогічне. Успенська церков, що завжди в часі номінальної Служби Божої за померших членів світила пустками, була заповнена, до чого в переважній мірі причинились учениці рускої виділової школи і питомці педагогічної бурси. Підчас панахиди співав дуже гарно хор учеників рускої гімназії, а о. крилошанин Чапельський відчитав тиху службу Божу. Відтак простора шкільна комната в рускій гімназії наповнилась невиданим доси числом членів і гостей, так що при виборі нового виділу взяло участь 70 членів.

Збори відкрив окол 10 год. перед полуднем голова товариства, н. директор Харкевич слідуною промовою:

Кожний нарід, що дбає про свою будучність, займає ся нильно своєю молодіжню, любить її, дорожить нею, старає ся о заспокоєнє її потреб тілесних так само як і духовних, а школа у него підвалиною, на котрій він всякі надії на будучність опирає.

І се зовсім слушно, бо лиш добра школа і добрий учитель, лиш добре вихованє і виобразованє молодіжи може народови забезпечити єго єство-ванє і може двигнути єго культурно і економічно.

Особливо всякі надії такого народу, що втратив свою незалежність політичну, повинні опирати ся на школі і то добрій, передовсім на т. зв. народній школі, котра освідомляючи цілі маси народу одинока в силі дати єму в руки найпевніше, але zarazом найблагодітїйше оружє до гідного і уєшного виступленя в антагонізм з иньшими народами, що єго окружають.

Оя правда загально звісна, тож всі народи старають ся передовсім о добру школу і доброго, свідомого своєї ваги і ціли учителя, старає ся о них правительство державне і краєве, старають ся о них автономічні міста і приватні інституції того рода, як товариства педагогічні.

Іменно в австрійській державі полишено в тім огляді дуже багато приватній ініціативі, тож і видимо, як з тої свободи винові користають всі товариства педагогічні, а особливо німецьке, чеське і словіньське — они засновують і удержують численні школи, інтернати і бурси і підпирають морально і матеріально учителя.

На те, річ природна, треба значних средств матеріальних, котрими дійсно єї товариства оруднують, бо числять они десятки а навіть сотки тисяч членів.

Така участь і така діяльність може служити, і то зовсім слушно, мірою національної свідомості.

Розуміє ся, супроти звітів згаданих товариств представляє ся звіт нашого за час від останніх наших зборів дуже скромно, однак може навіть обильнійше і багатше, чим би се одвічало нашим средствам материяльним. Всі Впов. члени внішніх зборів мають в руках звіт виділу і зволять самостійно осудити его діяльність. Я лиш тільки скажу, що видно з сего звіту багато праці, багато заходів і велику охоту розширити круг діяльності товариства як найбільше, але в кождім напрямі недостача фінансової натури ставить непоборимі межі і путає і вяже охотні до роботи руки і серце. Рад би я, щоби також з того боку була оцінювана діяльність наша.

Всякі евентуальні жадані поясненя ми готові давати в тім пересвідченю, що спокійна, об'єктивна дискусія вийде в хосен товариства на будуче. Однак головню ходять нам о розважене і подане рад і вказівок, як би можна найодвітнійше придбати нашому товариству як найбільше членів і гроша і в якім напрямі круг его діяльності на основі теперішніх статутів розширити. Найлучша нагода до ставлення в тім напрямі внесень і подаване рад буде по відчиті Впов. п. Петришина, котрий дуже принагідно як раз сю kwestию перед світлими зборами розвине.

Заким однакж приступимо до порядку денного, маю еще обовязок виправдати виділ, длячого сего року визначив на загальні збори так пізний речинець. Кажу се отверто і щиро, бо причина та не була ніякою тайною; она була проста і кождому з членів виділу промовила до переконана. Іменно всі рахунки, що становлять найголовнійші майже точки нашого звіту, як рахунки нашої школи, наших інститутів і бурси замикає ся з кінцем року, але не совісного, бо се неможливе, а шкільного, а позаяк занятя наші не позволили нам виготовити звіт в половині липня ані в половині вересня, порішили ми вибрати на збори внішній день, як найдогіднійший для нас, учителів і для отців духовних.

Інакше сподобало ся пояснити собі се рішене виділу дописувателеви одного з руских дневників. Не хочу тут полемізувати із чоловіком зовсім не-свідомим ревної праці нашого виділу, з чоловіком, що не вагав ся назвати щирих і безкористних труженників клікою і їх оклеветати. Однак я бачу ся через те морально спонуканим після совісти моєї сказати кілька слів про діяльність членів виділу. Всі они без виїмки брали живу участь в засіданнях і являли ся майже завжди в комплекті, що в иньших товариствах, як з досвіду знаю, не дів ся; всі они трудили ся для нашого товариства, розуміє ся, о скільки їм головні їх обовязки на те позволяли, дуже щиро і охотно, досить сказати, що не було між нашими виділовими ані одного, щоби ся усував від якого діла або обовязку на него наложеного. Крім того з признанем і щирою вдячністю підношу трудолюбивість Впов. пані Марії Білецької в справах нашого товариства; була она незрівняною каснеркою, а крім того директоркою і душею дівочої школи, основателькою і душею нашої бурси, де сего року поміщено цілу сотку учеників. — Запевняю, що нема в словах моїх не лиш ложі, але ані трохи досади.

Мав я намір тут на вступі перейти всі точки нашого звіту і при кождім предметі кілька слів загально сказати, але в порядку річи мусів би я був прийти і на одну точку, при котрій мусів би я був виповісти також

і прикре, але справедливе і основно оправдане слово. Однак я хочу уникати личних закидів, з котрих товариство наше ніякої не віднесло би користі. За те прошу умивно всіх Впов. членів нинішніх зборів, щоби також зі свого боку до личних закидів не допускали.

Вкінці маю сповнити ще сумний обов'язок і згадати померших членів нашого товариства. В часі від останніх наших зборів померли: о. др. Теофіль Сембратович, о. Іван Ковбляньський, Григорій Врецьона, др. Ісидор Шараневич, Іларій Герасимович, о. Йосиф Вітошинський, о. К. Белкот, о. Йосафат Кобринський, о. Волод. Чехович, Мих. Копровський, др. Т. Ганкевич, Теодор Лаврецкий, о. Ем. Левицкий, о. Теод. Коржинський, о. Юстин Лучаковский, Кость Галан, Йосиф Кокурович.

Кожний з покійних працював після своєї вдачі пильно на ниві нашого шкільництва і трудився в справах нашого товариства. Визначніша була діяльність бл. п. Григ. Врецьони, котрий був через цілу чергу літ членом виділу нашого товариства і служив ему щиро ділом і радою. Вічна їм пам'ять. Прошу зібраних почитати їх пам'ять поветанем.

По тій промові покликав передсідатель пп. Мороза і Федева на секретарів, почім п. Мороз відчитав справоздане з тамторічних загальних зборів, яке присутні без дискусії прийняли.

Опісля візвав п. дир. Харкевич дотеперішнього секретаря п. Вітошинського до відчитання звіту з діяльності головного виділу за минулий рік. На внесені п. Петришина збори звільнили як п. секретаря так і п. касiera від читання своїх звітів, позаяк тоті випечатані були розіслані всім членам майже дві неділі перед зборами.

Розвинула ся дискусія над обома випечатаними звітами, перед котрою п. Голова заявив, що виділ рішив усунути з дневного порядку 7 точку, іменно іменовані почесних членів. Дискусію розпочав п. В. Шухевич мотивованим внесенням, щоби збори заявили щире подяку п. М. Білецькій за її невтомиливу працю у виділі товариства. Таке саме внесення поставив п. сов. Барвіньський що до особи п. Голови, дир. Харкевича в признанню его заслуг для розвитку товариства. Оба внесення привали збори грімкими оплесками. Крім сего підніс п. Барвіньський стійність книжочок товариства та подав в с'їм напрямі кілька дуже важних і цінних рад, як також що до способу прискорення добути рускій виділовій школі право публичности, котрого она доси не має.

Над звітом каснерским забрав голос лише п. Миколаєвич, бажаючи дізнатись, яким чином показав ся у видатках на виділову школу недобір понад 4000 кор. Се вияснив п. Паньківський причиною, що товариство ще не отримало від Союму запомоги ухвалені для с'її школи на біжучий рік, а чисяючи на ту запомогу, мусіло робити видатки на ту школу.

З черги слідував звіт контрольної комісії, виголошений устами п. Петра Огоновського і на с'їй внесені уділили збори уступаючому виділові абсолютію. Відтак мав слідувати вибір голови і виділу товариства, але коли п. дир. Харкевич заявив, що сего достоїнства на будуче рішучо зрікає ся з причини незвичайного обтяження в працях і одвічальности в гімназії з 750 учениками в 17 класах, виявилася довга і гаряча дебата, серед котрої многі бесідники старали ся всілякими мотивами уступаючого п. Голову наклонити, щоби взяв назад свою резігнацію. Вкінці помімо трикратного рі-

шучого відшекування ся п. Харкевича, збори одноголосно рішили его резигнації не прийняти.

Відтак по чвертьгодинній перерві задля порозуміння що до вибору членів виділу здавав справу о. Ганицький про дотеперішній стан бурен руского товариства педагогічного а разом про фонди, котрі езекутори завіщання бл. п. кардинала Сембратовича доси сій бурсі достатчили і про дальші фонди, які достатчать для поставлення будинку бурен на усмотреній вже в тій цілі площі. Услівя достатчення фондів на сю ціль суть слідуєчі: а) щоби тота бурса носила по вічні часи імя пок. кард. Сембратовича, б) щоби два місця були зарезервовані для убогих свояків пок. фундатора, коли тоті свояки будуть мали рівні умовини прийнята, як иньші убігателі о згадані місця в бурсі.

Над сею справою вивязала ся довжезна а палка дискусія, в котрій забирали голос: п. Паньківський, котрий поставив в сїм напрямі відповідно сформульоване внесенє а разом, щоби подякувати панам езекуторам за їх щирі заходи в сій справі. Дальше п. дир. Харкевич іменем тов. „Руслан“, котрий також одержав зі спадщини по пок. кардиналі значний легат, заявляє готовість прилучити ся своїми фондами до згадної будови під услівем припиняня до бурен якогось числа учеників рускої гімназії і права нагляду над ними. Крім наведених бесідників забирали ще голос в сій справі пп. Білецький, В. Шухевич і др. Федак, по чім загальні збори рішили прийняти постановлені через пп. езекуторів завіщання пок. кардинала услівя і заявили їм свою подяку, а що до злуки фондів тов. „Руслан“ з фондами товариства педагогічного дали збори повновласть головному виділові, щоби в сїм ділі порозумів ся з виділом тов. „Руслан“ і на слідуєчих зборах здав із сего справу. На сїм перервано збори о год. 1¹/₂.

Дальші обради зборів відложено на год. 3¹/₂, але поред тим оголосила комісія вислід голосованя на членів виділу, до котрого увійшли: п. М. Білецька і п. Яр. Вітошинський (одноголосно через аклямацію) та більшостію голосів картками і через аклямацію (по розстріленю голосів) пані О. Барвіньска, пп. Вас. Білецький, о. Вол. Ганицький, І. Кокорудз, К. Паньківський, Ів. Стронський, др. Коцюба, Іл. Чиж, а заступниками виділових вибрано пп. Мороза, дра Пачовского і Алискевича.

Пополудневі збори зачали ся докінченєм вибору кількох членів виділу і вибором трех членів контрольної комісії, в котрої склад увійшли пп. В. Шухевич, Петро Огововський і о. Александер Стефанович. Оісля виголосив емеритований учитель п. Ів. Петришин слідуєчий відчит:

Хосен з педагогічних кружків для учительства взагалі, а для руского товариства педагогічного з окрема.

Року Божого 1883 засадили люди доброї волі дерево, котре мало розрости ся на пожиток і славу руского народа, стати ся розсадинком дерев, що мали родити овочі пізнаня доброго і злого, відчинити людям очі, чні они діти та загріти їх серця до щирої любови своєї Неньки, Русе-України.

Але не сподобалось се дерево деяким богам, проте рішили они тишком-нишком звищити его. А що вже тоді в нашім раю широко розросло ся тернє вирост вороже дереву пізнаня добра і зла, то згадані боги обсадили

ним дерево так густо, що хто хотів до него приступити, мусів сильно та болючо поколотися.

І — як каже св. Письмо — *возрасті тірніє й подакї є*.

Терне придусило его, але не знищило. Видно мало оно в собі великий засіб життєвої сили, бо помимо смертоносного душення і колючок не подалося — а росло. Росло, що правда дуже пиняво та кошляво, бо терне висисало з-під него що найкрасші соки землі, а до его вітій не допускало животворного світла і воздуха.

Бували вправді щирі робітники, що намагалися викорчувати терне з оточення бідолашного дерева, однакж гнівні боги земські страшили їх блискавицями і громами, ба нераз просто скорчували їм руки на подобу параграфів.

Та якось дерево росло, розросталось, цвило і мало помалу зачало видавати овочі спершу дрібонькі — зі щіплення пок. Дениса з-над Серета, відтак чимраз дорідніші та смачніші, бо щіплені через славних садівників, як Василь Чайченко, Леонід Глібів, Михайло Коцюбинський, М. Вовчок, А. Кримський, Ів. Франко і ин.

За двадцять літ свого естования видало се дерево кількадесять тисяч овочів в сто гатунках, котрі руска молодіж зі смаком споживала, але на жаль багато з них лежить ще дурно в шинцях „Прогресу“ — мишам на втіху та на поживу!

На причуд гарно зачало се дерево розцвітати ся від р. 1899/1900 цвітотом інститутот, а від 1900/1901 цвітотом виділовниць, і можна без сумніву надіятися, що тоті цвіти видадуть незабаром найкрасші овочі.

Із сего дерева розмножило ся в різних місцях краю аж десять дерев! Чи се за протяг двадцяти літ так багато? Ой, се дуже мало! Аж соромно мало!

Але хто-ж сему винен? Хто винен, що тоті дерева не розмножили ся по цілій рускій країні, а своїми овочами не кормили всієї рускої родини?

Безперечно найбільше завинили агадані боги, що не дозволили плекати як слід сего пра-дерева, пізнання добра і зла та спинювали его зріст і розвиток ворожим тернем.

Але, нігде правди діти, завинили і перші садівники, котрі, засаджуючи перше дерево думали, що з него дадуть ся заводити рускі сади розсадниками філіями, а забули на найважливіший спосіб розмножування садів, іменню через шкільки овочеві.

Щоби се зрозуміти, мусимо зачати з початку. Що се за дерево пізнання добра і зла? Я не скажу, бо кождий давно вже зміркував, що се наше любе і дороге руске товариство педагогічне.

А коли се вже знаєте, то я, покинувши алагоричну форму бесіди, скажу вам звичайною прозою, що під шкільками овочевими треба розуміти — педагогічні кружки.

Отже основателі руского товариства педагогічного зовсім на їх вагу і значенє в розвитку заснованого товариства забули! І се многогірне забутє було дуже важною перешкодою, що наше товариство не розвинуло ся так, як після бажання свого статута повинно було розвинути ся.

А повинно було розвинути ся тим красше, що коло его розвитку трудили ся найщирші сини Руси.

Доперва грибовицка філія руского товариства педагогічного — честь її за се! — звернула перед чотирма роками увагу головного виділу на причину, чому товариство — особливо під зглядом малого числа членів — так слабо розвиває ся. Рівночасно поставила тота філія через свого речника на загальних зборах внесенє, щоби через відповідну зміну статута впровадити в житє педагогічні кружки.

І слово стало ся тілом! Але задля відомости будучого історика мушу ще тут зазначити бодай метафорично, що се не стало ся так легко. Противники не хотіли ніяким чином допустити, щоби під покровом руского товариства педагогічного творили ся кружки педагогічні. Длятого головний виділ аж по довгих заходах просто виборів собі се право у ц. к. Міністерства справ внутрішніх.

Тепер позволю собі навести в цілости тоті параграфи зміненого статута, що відносять ся до зборів і заряду педагогічних кружків:

§. 49.

Педагогічний кружок може бути завязаний, коли зголосить ся 5 членів. Кружок входить в житє на основі сего статута за згодою філіяльного виділу, котрий о заснованю нового кружка донесе головному виділові. Коли в дотичнім повіті нема філії товариства, то головний виділ товариства призволяє на заснованє педагогічного кружка.

§. 50.

До педагогічного кружка належить:

- а) скликувати періодичні збори членів в місцевостях ними замешканих;
- б) уряджувати відчити, виклади і практичні лекції;
- в) приймати членські вкладки і иньші датки на ціли товариства, та пересилати їх філіяльним виділам, згідно головному;
- г) зносити ся з філіяльним виділом, згідно з головним, а іменно повідомляти про свою роботу і подавати під розвагу хосенні для народного шкільництва внесеня.

§. 51.

Заряд кружка складає ся з 3 членів, то є голови, заступника голови і секретаря, вибраних на зборах членами кружка на один рік.

§. 52.

Кожний член кружка є членом товариства.

§. 53.

До важности збору кружка треба присутности 4 членів; рішеня западають безвзглядною більшістю голосів.

Ось і всьо, що наш новий статут каже про педагогічні кружки. В наведених пяти параграфах містять ся спосіб заснованя і ціль кружків під стягом руского товариства педагогічного. Але позаяк стиль сих параграфів — як взагалі всіх параграфів на сьвітї — занадто ляпідарний, бо кінець кінцем таким він і має бути, то я в нинішнім відчиті поставив собі за задачу: представити ціль кружків плястичнійше, іменно вже в тім напрямі:

1. Який хосен вийде з педагогічних кружків для учительства взагалі, а
 2. для руского товариства педагогічного з окрема?
- Отже приступаю до першого питання:

1. Який хосен вийде з педагогічних кружків для учительства взагалі?

Я не раз бив ся з гадками, чи педагогіи яко такі родять ся, чи аж в пізнійшій віці через науку і досвід вирабляють ся. Вкінці прийшов я до переконаня, що одні родять ся а другі вирабляють ся, бо приміром такі геніяльні педагогіи новіших часів, як Коменський, Пестальцій, Льюк, Руссо, Дістервег, Фребель і иньші, що витячили нові дороги для науки і вихованя, були вже з уродження педагогами.

Але коли поглянемо на цілі армії педагогів учителів, що муравельною працею і довголітнім досвідом дійшли до певної рутини в своїм званю, то про них можемо лише сказати, що они виробились на добрих педагогів.

До виобразованя сих армій учителів педагогів установлені є учительські семінарії, але чи питомці сих семінарій навіть по аложеню так званого іспиту зрілости стають ся вже дійсно дозрілими педагогами? Зовсім ні! Довго ще їм треба над собою працювати, щоби стали ся майстрами в штуці виховуваня молодих поколінь.

Однакож, як каже лагняська пословиця: „Vita brevis — ars longa“, значить: „Житє коротке — штука довга“. — А де-ж можна прискорити посіданє сєї штуки? Лише в педагогічних кружках. Там на основі практичної лекції, переведеної досвідним товаришем, навчить ся він за одну годяну більше, ніж своїм умом та трудом дійшов би за цілий рік.

Там при помочи виладів і відчитів відсвіжує в своїй пам'яті набуті в семінарії відомости і утврджує їх.

Там зачерпує нової сили і охоти до праці; там старий зробок-учитель розрухає ся при дискусиях палких а щиро висказаних і тим чином відмолоднє, а молодець новик постаріє ся, але постаріє ся не літами, але умом і досвідом.

Там молодці-учителі, повні жизненних а неспожитих сил вносять житє і рух а старі їх товариші, що то мовляв на тім хлібі вже зуби з'їли, відплачують ся їм за се своїм досвідом і розвагою.

І обі сторони вдоволені. Згідно та щиро працюють на ниві народного шкільництва, виплачуючись сторницею за сєй скупий кусень хліба, яким живить їх наша небогата суспільність.

Коли-ж побачать, що инші слуги суспільности за меншу і лекшу працю їдять смачніший хлїб, ба ще і з грубою верствою масла, то в педагогічних кружках можуть також порадити ся, якою дорогою дасть ся і їм дійти до дрібки омасти.

І не скоро скінчив би я вичисляти всі користи, які приносять педагогічні кружки для учительства взагалі, та мушу числити ся з терпеливостю Вп. Слухачок і Слухачів.

Для того на закінченє сеї части позволю собі лиш звернути ся до загалу руского учительства з отсею горячою просьбою:

Гідні Товаришки і любі Товариші! Закладайте як найскорше педагогічні кружки під покровом руского товариства педагогічного! Нехай они ростуть, мов гриби по дощи, а розвивають ся вам на пожиток а рускому народови на славу!

Тепер ще застановім ся бодай коротенько над питанням:

2. Який хосен з педагогічних кружків для руского товариства педагогічного зокрема?

Вже на початку сего відчиту зазначив я ясно, що педагогічні кружки мають стати ся шкільками овочевими, з котрих руске товариство педагогічне буде обильно розмножувати дерева свідомости добра і зла. Інакше сказавши, педагогічні кружки будуть товариству достатчувати безнастанно нових і живих членів, котрі з одної сторони — мов дрібонькі корінці — будуть засилювати матерне дерево соками рідної землі, а з другої розносити-муть оживляючі соки-ідеї головного дерева в глїб і в ширш сеї землі.

А стане ся се слїдуючими способами:

1. Їм більше буде педагогічних кружків, тим більше буде членів руского товариства педагогічного, бо §. 52 нашого статута каже: „Кождий член кружка є членом товариства“.

2. Коли товариство взросте в число членів, то взросте і в силу — моральну і материяльну. Моральну тому, бо буде мати більшу повагу в свїті, а материяльну, бо придбає собі більше средств до свого розвитку і до досягненя своїх цілей.

3. Через те діяльність товариства стане ся успішайшою і видатнійшою та притягати-ме під свій стяг чимраз більше охотників навіть з-поза кругів вишого і низшого учительства.

4. Часописи товариства будуть численнійше розходити ся, а видання его не служити-муть мишам львівским на поживу.

5. Орган товариства „Учитель“ буде більше і щирійше займати ся справами руского шкільництва, бо его будуть запомагати своїми працями члени кружків, і тоді відпаде наріканє, що „Учитель“ більше пише про Французів, Американців і Бурів, ніж про Русинів. Нарештє

6. Педагогічні кружки могли би сповняти дуже важну прислугу рускому товариству педагогічному в сей спосіб, що на основі статута закладали

би по містечках з 4-класовими школами бурси для бідних а талановитих дітей, котрі доси масами марнують ся, а котрі могли би там пристосувати ся чи то до гімназії, чи до ремесла. Душа моя перечуває, що фонди на такі бурси певно знайдуть ся.

Але, як я звернув ся до руского учительства з просьбою о закладанні кружків, так само звертаю ся до руского товариства педагогічного з благом, щоби оно з цілою щиростію сповняло свій обов'язок, зазначений §. 1-им, а пояснений §. 3-им, іменню же подавати членам поміч так моральну, як і матеріальну. Нехай у народних учителів зродить ся се непохитне переконання, що они під покровом руского товариства педагогічного не мають чого боятися за свою працю на ниві руского шкільництва.

Нехай обі сторони обов'язує рівномірно стара римська девіза: „do, ut des“, значить: „даю, щобиш дав“, котрої вірно держав ся навіть сам пок. Бісмарк.

А коли так обопільно сповнимо прийняті на себе обов'язки, тоді з певністю дійдемо до витиченої меті і тоді ніхто про нас не скаже словами російського поета-патріота Сидорацького:

„Что нѣтъ въ насъ силъ для возрожденія,
Что мы безчувственно влачимъ
Оковы зла и униженія,
И разорвать ихъ не хотимъ“.

Відчиті припав до вподоби учасників загальних зборів, бо они нагородили прелюбителя оплесками, а на внесення п. Мороза подякував ему п. Голова за труд.

По відчитті розвинулась на повншшу тему довга і річева дискусія, в котрій взяли участь панове і пані: Мороз, о. Ганицький, Зелений, Бурбель, Петришин, Шухевич, Стронський, Кочоровський, Миколаєвич і П. Дучиминський. Дискусія оберталась головню около сих питань: 1. о скільки педагогічні кружки, котрі мають на основі зміненого статута руского товариства педагогічного вийти в життя, важні є для руского шкільництва і учительства, а для розвитку самого товариства вельми хосенні; 2. як оминати та усунути великі труднощі, з якими прийде ся стрінути зі сторони поневолених учителів самих, та зі сторони шкільних властей; 3. яких перепон і кривд дізнають рускі школи від наших сусідів, котрі просто насилують існуючі закони і дразнять чувства руского народа до крайности. Деякі факти, подані бесідинками як ілюстрації згаданих насильств і кривд, викликували у слухачів не лише незвичайно депримуєче враження, але деяким просто не хотіло ся йняти віри, щоби щось подібного в конституційній державі могло стати ся. Для того бесідинки звертали ся до головного відділу руского товариства педагогічного, щоби він як найщирійше взяв ся до оборони руских шкіл і учителів а також подавали єму ж способи, якими дасть ся педагогічні кружки з успіхом впровадити в життя.

Вкінці з причини пізньої пори і здекомплетованя зборів відпала по-
слідня точка дневного порядку, іменно внесеня, длятого лиш висказав п. Пе-
тришин мотивоване бажанє, щоби на слїдуючі збори виступив виділ з внесе-
нем зміни статута в тім напрямі, щоби члени платили річно 2 К., а за се
діставали виданя товариства. Се бажанє підпер також проф. Білецький.

На тім закінчились загальні збори по 6 год. вечером відповідною про-
мовою п. Голови.

О п о в і щ е н є.

Іспита кваліфікаційні на учителїв народних
і виділових шкіл перед львівською комісією екза-
мінаційною розпочнуть ся 15 с. м.

Поданя, заосмотрені в приписані документи
вносити належить до дирекції комісії (ул. Сакра-
менток) найдалше до дня 8 жовтня, поданя вне-
сені пізнійше зістануть звернені.

ВИДАВНИЦТВО РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАГОГІЧНОГО

„ДЗВІНОК“

нисько ілюстроване для науки і забави руских дітий і молодежи

виходить 5-ого і 20-ого кожного місяця

Передплата виносить річно 3 зр., піврічно 1-50 зр. Адрес редакції

і адміністрації: Львів, ул. Театинська ч. 19.

Відзначений признанєм Високої ц. к. Ради шкільної краввої.

Одинокий в краю
**ЗАКЛАД ПРИРОДНИЧИХ
НАУКОВИХ СРЕДСТВ
Ф. М. ЗЛОТНИЦЬКОГО
У ЛЬВОВІ**

при ул. Ягайлонській ч. 8.

заложений в р. 1893

поручає всякі средства до наук природи

а іменно:

всякі препарати сухі і в спиритусі, мінерали, моделі до науки анатомії, зоотомії, ботаніки, мінералогії, стінні хромолітографічні образи до науки зоології, ботаніки, технології, етнографії, і т. д. — прилади до науки фізики і хемії з найліпших фабрик, глобуси, телюрії, географічні карти, „en relief“ і т. и., моделі до науки рисунків, прилади до гімнастики і т. д. взагалі

усякі наукові средства підпадаючі під діл природи

для шкіл усіх категорій.

З порученя Вис. ц. к. Ради шкільної кр. заосматрює заклад від ряду літ виділові і народні школи вишого типу в збірки средств до науки хемії, природних наук і рисунків, а усі кравві середні школи, усі ц. к. учительські семінарії, кравві рілнічні школи, ц. к. промислові і торговельні школи і т. и. — заосматрюють в повисішій закладі потреби своїх кабінетів що раз обширнійше, — тим більше, що властитель закладу в часі своїх щорічних подорожий, докладає усіх старань, аби всюди засягнути докладних відомостей про найновіші поступи на поли науки з погляду, — а сам заклад перевищує подібні заграничні заклади так під względом уміркованих ціи, як також найстараннійшим виконанем замовлень, о чім найліпше свідчать вискази фахових педагогів.

Видає „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, під заридом К. Беднарского.

Передплата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Собіщини
ч. 7.Адміністрация
ул. Софії
ч. 9. а.Неопечатані ре-
кламні без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

МАМІ.

[Дальше].

Є І С И Н.

Панї деканова сама приїхала до міста відвідати свого Миколця на станції. У неї дома ще двоє менших, та отсей єї первенець, найлюбійша дитина. Она сама молода ще, гарна, елегантна жінка. Заїхала перед дім панї Ленцкої, у котрої жив єї хлопець і легкою гнучкою ходою увійшла до кімнати.

Миколка дома? поспитала, здоровлячи газдиню. — Дома, сейчас єго покличу, — відповіла панї Ленцка трохи збентежено.

По часови відчинили ся двері від другої кімнати і увійшов він, гімназист з двома срібними пасками. На повнім лиці слїдні недавні ще слези. Панї деканова ніжно привгорнула сина до грудя, а вдявляючи ся в него, поспитала нишком: Ти плакав?

Хлопець спустив в низ очі — за него відповіла панї Ленцка: Щось там негарно пішла нинї лекція з паном інструктором тай Микола поводити ся при тім зухвало і вдарив в лице Богданка Вільського. За те заборонив єму інструктор вийти вечером на прохід...

Панї деканова весь час гладила ніжно ясне волося сина, немов спочуваючи з єго нещастєм, відтак процїдила, згїрдливо видувши губи:

Менї здає ся, що той пан інструктор трохи заострий для Миколи — коли приїду, все якісь карі і історії. Хлопець не звик до сєго.

Панї Ленцка брала ся боронити інструктора, але деканова перебила їй: Чи є ще той пан дома? хотїла-би я з ним розмовити ся.

Панї Ленцка вийшла, а по хвили впровадила до кімнати стрункого, хирлявого хлопця, ученика VIII. класу. Єго марне, блїде обличчє свїдчило, що доля не цвїти сипала єму під ноги, що не пестили єго часто такі кохані руки, які пересували ся тепер по густій чупринї розпещеного дїтвака.

Вклонився неспроторно пані декановій, котра змїрала його від стїп до голови, а коли усїв, почала, вимовляючи кождїське слівце панїв жартом, панїв байдужно:

Щось там мій Микола негарно справляв ся нинї, правда?

Так, панї добродїйко — відповїв живо інструктор — і з прикрьстю мушу пожалувати ся на него, бо то і не вчить ся як слїд і неслухняний і поводить ся нечемно.

Панї деканова порушила ся нетерпеливо на софі. Нечемно поводить ся? спитала немов дїткинена в найслабшу сторону — сему справдї і вірити ся не хоче, щоби мій син не знав поводити ся. Миколу? а нїжним закидом звернула ся в сторону сина.

Так, і саме нинї дав сего доказ — говорив дальше інструктор — вдаривши в лице малого Богданка. За кару не позволив я єму піти на прохїд. Настала хвиля мовчанки.

Перша перервала її панї деканова. — Но, але сьогодні — почала, прибираючи легко благаючи тон — сьогодні за для мене позвольте єму вийти зі мною на місто, а сподїю ся, що на будуче не дасть вам Микола причини до гнїву і караня.

Блїде лице інструктора легко спаленїло, а крізь губи промайнув ледяв замітний, глумливий усміх. — Лекції ще Микола на завтра не вмїє і задачі не написав, відозвав ся несьміло... Ах! ще вивчить вечером, а то я прецїнь до него приїхала і бачити його не буду. Ні! вже таки нинї мусите менї его пустити — просила панї деканова, глядячи на то згїрдно не то кокетливо на синового учителя.

Ваша воля, панї добродїйко! — промовив інструктор, встав, покловив ся і вийшов.

Панї Ленцка саме накрила до стола і попросила паню деканову до підвечїрку.

Побїдили ми, Миколу! — сказала до сина вдоволена мама — а то хотїли мого любчика замкнути. Бідна дитина!

Що за один сей інструктор? спитала трохи згодом.

— Іван Братищук, син селянина з Вітковець.

— Пізнати по манєрах, що хлопська дитина — почала панї деканова, не зважаючи на присутність Миколци — в лїшних товариствах не обертав ся видко ніколи.

Тїнь негодована промайнула по поважнім обличчю панї Ленцкої.

На товариства нема в него часу, промовила живо, він упержує ся від наймолодших лїт сам в школах, а тепер ще й братови помагає з лекцій. Найспосібнїйший ученик в класї, професори не можуть его нахвалити ся — а що вже з роду несьміливий, не его вина. Добрї манєри не становлять чей-же вартости людини.

Се правда — відозвала ся панї деканова гей-би вражена — але признайте панї, що добре уложена хлопцеві такої дуже потрібне. Я кладу на се велику вагу і хотїла-би, щоби мій Микольо мав в своїм найблизшій окруженю і під тим в зглядом взорець. В школі чей-же доброго уложєня не набере, там тепер приймають щораз більше хлопських дїтий і з усякої другої низшої верстви...

Школа має на цілі виховувати і учити, а вже уложене само з себе прийде як наслідок доброго виховання — сказала пані Ленцка, коли кінчили підвечірок.

Пані деканова подякувала, причесала волосся перед зеркалом, натягнула ясні, нові рукавички, поправила ковнірець і одіж Миколі і вдоволена з елегантного сина стала працяти ся.

Але прошу перед девятою бути з поворотом — просила пані Ленцка — у нас о девятій вечера, та і лекції ще Миколка не вивчив.

Добре, добре! вернемо в сам час — кликнула пані деканова, вскакуючи легким кроком до повозки і роблячи побіч себе місце синові.

Куди найперше поїдемо? спитала.

По місті трохи, мамусю! просив Микола, котрого лице ясніло радістю, а гордий погляд з гори падав на прохожих знайомих і товаришів.

Добре, любчику! Відтак маю ще деякі орудки поробити — ах! і мушу тобі нові рукавички справити. — Бій ся Бога, як се ти не встидаєш ся в таких брудних показати ся на улиці!

А до цукорні підемо, мамусю? нині так горячо.

— Підемо, серденько. А не треба тобі ще чого до убрання?

Ах! мамо, Стефко Куневич має такий гарний фльоберт!

І ти хотів-би такий сам мати? Але ні, бою ся, щобись собі чого не зробив.

Ні, мамусю! буду стріляти дома, як приїду на вакації, а тепер в поли — нема чого бояти ся — просив Миколко, ласячись коло мамі.

Вступили до цукорні. Пані деканова казала подати морозжене і тіста. Миколка мов справді рослий мущина засідає за столиком і бере навіть часопись у руки — але в сій хвили відкладає її скоренько назад. Мама глядить на него допитливо. Під вікном стануло в розмові двох панів. — Се наш професор латини, Лобода — пошепнув трохи збентежений хлопець. — Лобода... що за назвиско, певно хлопський син — промовила пані деканова, кидаючи поглядом за вікно. То єго ти так налягав ся, який з тебе дїтвак, Миколію! — сьміє ся мама, підсуваючи хлопцеві нову порцію морозженого.

З цукорні пішли за орудками по склепах, відтак зложили ще візиту знакомих пані деканової, радникам Н., а що їй саме вибирали ся на якесь аматорське представлене, стали намавляти деканову, щоби з ними ішла. Ова спершу не могла рішити ся.

„Та бо я обіцяла пані Лецкій привезти Миколку перед девятою, хіба тепер єго відведу — говорила, надумуючись.

Але хлопець зробив на се таку невдоволену міну та й пан радник вставив ся за ним: — „Возьмім і Миколку, представлене скінчить ся борзо, впрочім по першій штуці можемо вийти — а вже вечером відвеземо Миколу і перепросимо паню Ленцку“. Про невивчену лекцію мама очевидно не згадала. — Предложенє прийнято і всі пішли до театру. Однак-ж по першім представленю зібрала охота і на друге і вже було по десятиї, коли пані деканова вертала з Миколкою. Трохи їй було ніяково, що не додержала слова, а ту ще й Микола жалив ся на біль голови. — Коби хоч не захорував мені, журила ся мама, мушу попросити пані Ленцкої, щоби задержала єго завтра дома, або післала по лікаря.“

Відвезши хлопця і оправдавши перед газдинею, поїхала пані деканова таки в ночі до дому. Микола не хотів їсти вечері і удав ся мерщій до своєї

комнати. Товариші вже спали, тільки молодий інструктор сидів при столі над книжкою. Світло лампи падало на його марне лице і відкривало глибокі темні смуги, що ломалися різкою чертою від очних кутів. Такі смуги бувають у людей, котрих судьба поставила на бовівій стійці в темних низинах і казала видивлювати очі і напружати думку в погоні за світлом вершин. Почувши Миколу, підніс спроводила голову від книжки і промовив стиха: — Може бись тепер переписав задачу, а завтра встанеш рано і вивчиш лекцію...

— Не хоче ся мені тепер писати, голова болить — відбуркнув гнівно, роздягаючись до спання, елегантний синок аристократичної мами...

[Конець буде].

Народне шкільництво Франції.

Много і часто говорять ся у нас про хибі і недостачі нашого народного шкільництва; говорять ся і публично, в соймі, і приватно, при різних нагодах; забирають в тій справі голос і люди фахові, але часто, часом тим голоснійше, резонують і люди, стоячі від шкільництва далеко, бо думають що школа народна се така річ, о котрій кождий зуміє дискутувати і в ній спасенні реформи заводити. Но щоб се учинити, не досить єсть знати наше шкільництво основно, треба познакомитись з народним шкільництвом иньших, више від нас культурою стоячих народів; пізнати, що у них єсть доброго і щоби у нас дало ся з хісном завеести. Для того, користаючи з реферату одного німецького педагога, хочу подати деякі відомости о шкільництві народнім у Франції в надії, що Ви. Читателі нашої часописи знайдуть там дещо уваги гідного.

Законом з 28. марта 1882 заведено у Франції семилітню обовязкову науку, почавши від скінченого 6-го, до скінченного 13. року житя. Елементарну науку побирають там діти в школі „початковій елементарній“, котра відповідає нашим звичайним школам народним. Школа така ділить ся на три відділи: курс елементарний, середній і вищий. В школі однокласовій однак творить ся лиш два відділи; оден з дїтий від 6 до 9 літ, другий від 9 до 13 літ; в школі двокласовій оден учитель веде курс елементарний, а другий курс середній і вищий; в школі трикласовій кождий учитель веде осібний курс. Школа така початкова елементарна може мати найбільше 6 клас. Діти можуть побирати науку або в школі публичній, або можуть учитись приватно, проте кождий отець, або єго заступник має на 15 днів перед початком року шкільного донести мерови, с. є. начальникови громади, чи єго дитина буде учитись приватно, чи в школі публичній; в посліднім разі має означити близше тую школу. Діти, що учать ся приватно, мусять, почавши від другого року науки, при кінци кождого року складати іспит перед визначеною до того комісією, котра осуджує, чи ученик посїдає відомости відповідної єго вікови класу. Если комісія сконстатує, що ученика учать дома недостаточно, то ученик такий мусить в протягу 8 днів вступити до школи публичної.

Яких предметів і в якім обсягу учать ся діти в школах початкових елементарних, пізнаємо з вимагань ставлених ученикам при згаданих приватних іспитах. І так від дитини від 9 до 10 літ (с. в. по трех роках науки) вимагають писання, додавання і віднімання; від 10 до 11 літ вимагають диктату, котрий би свідчив о знаню правопису і чотирох ділань цілими числами; від 11 до 12 літ крім диктату жадають знання метричного систему і географії Франції; від 12 до 13 літ вимагають крім попереднього знання найважливіших подій з історії Франції і пояснення прочитаного устну. По семи літах науки чи то приватної чи то побираної в публичній школі мусить ученик скласти публичний іспит, котрий по часті єсть також мірилом праці і заходів учителів, котрі его учили. Іспит такий однак може скласти ученик вже по скінченім одинадцятім році життя і если его здасть, тогди стаєсь вільним від дальшого примусу шкільного, або може зараз вступати до висших шкіл народних або до шкіл середних. Висшою школою народною єсть так звана школа початкова висша, котра мусить мати при найменше дві, по собі слідуєчі класи; однак повною єсть она доперва тогди, если має три, або і більше клас. Така школа відповідає нашим школам виділовим. Если така школа початкова висша має лиш дві класи прилучені до школи початкової низшої і зістає під тою самою дирекцією, то звєсь „курсом доповняючим“. В школі початкової висшій уділяєсь менше більше тих самих предметів, що і в низшій, науку однак поглиблюєсь; ученик отже може ту набрати висшого образования, придатного єму до пізнішого заводу, потребуючи ходити до шкіл середних. Так приміром в школі початкової низшій учать лиш звичайного письма курзивного, в висшій також письма рондового і так званого батард, з математики учать в низшій школі чотирох ділань числами цілими і дробами десятичними, правила трех і повдичного рахунку процентного, в висшій школі крім того єще о подільности чисел, о спільній мірі і многократі, рахунку процентного зложеного, рахунку мішанини, початків бухгалтерії і т. д. Бачимо з сего, що в школах висших людських обсяг науки єсть трохи обширніший як в наших виділових.

Докладнішого понятя о тім, чого Французи від школи народної вимагають, можемо набрати з регуляміну тих шкіл. В тім регуляміні читаємо; Публична школа народна подає лиш ограничену скількість відомостей, котрі однак суть в той спосіб дібрані, щоб не лише запевняли дитині ціле практичне знанє, якого она в життю потребує, але щоб також спосібности єї розбуджали і духа єї формували. Ідеалом школи народної єсть: не много, але добре учити. Дитина, вийшовши з неї, уміє мало, але уміє се добре; присвоєні відомости єї суть ограничені, але не поверховні, не половичні. Школа народна приновлена до віку і будучого звания учеників не має ні часу ні средств, щоб подати їм такий обсяг відомостей, як школа середня, але може она се для них учинити, що подана їм наука може їм, хотяй в низшій сфері, таку саму користь і услугу принести. Зі школи мають ученики винести найперше певну суму потрібних в будучности відомостей, опісля головню добре успособленє духа, розбуджену інтелігенцію, ясні понятя, здоровий суд, розвагу, порядок і правильність в мисленю і бесіді.

Вельми цікаво і оригінально суть уладжені іспити в школах народних так низших, як і висших, а цілюю їх є, вислідити о скілько можна предметово результат науки набутої в школі. Іспит відбуває ся в головнім місті округа під проводом інспектора шкільного окружного, а перед комісією ви-

браною через ректора академії. — Се пригадує нам устрій шкільництва, наданий комісією едукативною в давній Польщі, де також головний надзір над школами мали дві тогдішні польські академії. — Комісія ся отримує з кожної школи виказ кандидатів і кандидаток до іспиту, потверджений через відповідного мера і заосмотрений власноручним підписом кожного кандидата чи кандидатки, очевидно для сконстатовання ідентичности особи. Іспит складає з двох частин, іспиту письмєнного під надзором і устного. Іспит письмєнний складає з слїдуючих праць: 1) Орфографічний диктат, 25 стихів довгий, при чім зазначаєсь кінець кожного речення: він служить заразом яко проба письма; 2) дві задачі рахункові, з тих одна з систему метричного; 3) задача стилістична (мале оповіданє, лист і т. і.). Дівчата крім того мають під наглядом назначеної панї зробити якусь найважчийшу ручну роботу. Темати до тих праць вибирає інспектор академії, а конверти, в котрих они містять ся, розтинає перед самим іспитом презес комісії іспитуючої. Задачі свої пишуть кандидати на папери, на котрім на долинї єсть написанє ім'я і прозвище ученика і назва школи, де він побирав науку; долїшній кінець паперу однак єсть загнений і запечатаний так, що того підпису не видно. Дперва по поправленю задачі, що відбуваєсь підчас засїдання комісії, і по вписаню ноти до протоколу, отвираєсь печатку і відчитуєсь підпис. В той спосіб усунєно всяку сторонничість в класифікації, бо іспитователє не знає ні ученика, ні школи, де він учив ся. На задачі письмєнні визначаєсь по годинї часу; при диктації відчитуєсь найперше даний уступ голосно, опісля диктуєсь, потім єще раз відчитуєсь цілїсть, а вкінці лишаєсь кандидатам єще 5 минут часу на євентуальні поправки. Іспит устний, котрий не може трєвати довше, як 25 минут з одним кандидатом, обнимає: читанє і поясненє прочитаного, аналіза речення, найважчийші відомостя з географії і історії Франції і рахунки застосовані до мір, ваг і монет. Крім того на жаданє кандидата можуть єго питати з рисунків і господарки.

Загальний результат іспиту не єсть позіставлений вільному осудови комісії, лиш єсть унормований певними приписами. Найлїпшу ноту з кожного предмету означаєсь числом 10, найгіршу числом 0, і жадєн кандидат не отримає доброго поступу, єсли сума всіх нот не буде виносити принайменше половини максимум. Понеже іспит письмєнний обнимає у кандидатів 3, у кандидаток 4 предмети, а устний 5 (вчисливши рисунки і господарку), то максимум буде у перших 80, у других 90 пунитів; проте щоби при іспитї перейти, треба мати що найменше 40, взаглядю 45 пунитів. Але з другої сторони лихого результату іспиту письмєнного не може зрівноважити користїйний результат іспиту устного, бо єсли при письмєннїм кандидат не одержить що найменше 20, а кандидатка 25 пунитів, то не допускаєсь їх до устного. А крім того існують особні приписи що до диктату; єсли в нїм зробить іспитований більше як 5 блудів, то не можна єму дальше іспиту продовжати; та і ті блуди не всі уважають ся однако важними; одні єуть півблудами, другі цілими блудами, що теж єсть унормованє приписами. Бачимо отже, що для тих іспитів існує множество приписів; коли отже з одної сторони адавало бсь, що в тім зглядї панує в шкільництві французьким велика формалїстика і механїзм, то знов з другої сторони належить признати, що ходить ту о як найбільше обєктивне вислїдженє результату придбаних в школі народній наук і усунєнє всяких особистих симпатий або антипатий у членів комісії іспитуючих.

Протокол іспиту відсилався інспекторови академії, котрий, розслідувши, чи все відбулось правильно, видає „свідощтво з наук початкових елементарних“, і здає справу з того ректорови академії, а сей знов найважніші дати о результатах іспитів подає до відомости міністрови просвіти.

По скінченню школи початкової висшої складають ученики також іспит, котрий відбувався менше більше в той сам спосіб, що і попередній, лиш число предметів єсть ту більше і вимоги значнійші. При іспиті письменнім кандидати дістають до оброблення темат стилістичний в язиці французьким, темат історичний, географічний, задачу з математики, з наук природних і з геометричних, або орнаментальних рисунків. При іспиті устнім питають крім звичайних предметів, також з одного язика чужого живого, з ручних робіт, співу, хлопців також з гімнастики і вправ військових, а на жадане іспитованого також з науки зручності. По зложенню сего іспиту отримує кандидат „свідощтво з наук початкових висших“. Бели хто зложив сей іспит дуже добре, може отримати від міністра стипендию заграничну в цілі ліпшого вибразованя в якій чужій мові.

Дуже характеристичні так своїм змістом, як і стилізацією суть темати давані кандидатам і кандидаткам при іспиті письменнім; носять они на собі, щоб так сказати, на скрізь французкий фасон, — для того на закінчене позволимо собі кілька таких тематів дословно навести:

2) Лист до бувшого товариша шкільного. Ваш учитель власне пішов в пенсію; увідмляючи вас о тім, поручив він вам, ніколи его наук і рад не забувати і все працювати над усвершенем вашого образованя. О сїм належить донести своему товаришеви, котрий також був учеником сего учителя, а в листі належить висказати і узасаднити жаль з причини уступленя того гідного мужа.

2) Кандидати оповідають своїми словами се місце з читанки, котре їм найбільше подобало ся і їх найбільше заінтересувало; подати причину сего.

3) Обовязки жовніра. Молодий жовнір, ранений підчас якогось бунту, пише до своїх родичів, доносячи їм о своїй пригоді і о виздоровленю. Він уважає се за велике щастє для себе, що мав нагоду причинитись до оборони права і утриманя ладу, а лист свій кінчить увагами позиточности публичнї власти і о розрухах, котрі часто треба придавляти.

4) Ради. Письмо до приятельки з пересторогою перед небезпечностю кокетернї (видно зі сею штукою дівчата у Франції вчасно познакомлюють ся).

5) Милосерде. Кандидат видів, як каменем вбито мале хоре песя. Яке чувство запанувало в нїм на сей вид і що він учинив?

6) Ваш повіт. Подати загальний перегляд повіту і назвати плоди, котрі суть головною основою его богатства. Котрі з тих плодів з'уживають ся в краю, а котрі вивозять ся за границю і яка менше більше єсть їх вартість грошева?

Образоване чувств.

Родичі й вихователі, що причиняють ся до розвитку хоробливої чутливості й пересадної вразливості у молодіжи тим, що нестять дитини занадто і виявляють що хвилі свою супроти них неміч, формують хвилююче чувства. Така хороблива чутливість знесилює чоловіка й робить его неспосібним до діла там, де якраз не треба бідкати ся, але енергічно ділати. Безчувственисть, байдужність на усе були би ще більшими хибами виховавчими, однак лучає ся часто, що родичі, скріпляючи дитини в егоїзмі, причиняють ся тим самим до витворювання тих хиб в їхній вдачі.

Занедбуване формования естетичних чувств витворює у вихованку жорстокість в обходженю, недбальство і простаковатість, які зовсім годі вважати за добрі прикмети, они також утрудняють моральне виховане. Переважати ся моральними ідеями й принамовлювати ся до сих ідей в своїх бажаннях і ділах, се рішає про моральну вартість чоловіка. А всеж таки бачимо, як часто самі родичі, забуваючи на се, згіршають свої діти тим, що якраз виломлюють ся спід приписів моральних ідей, поводуючи ся будьто виглядами на яку власну користь будьто тим, що заховують позір перед світом. А як часто лучає ся, що родичі й вихователі не вагають ся в присутности своїх дитини і вихованців говорити неправду, осуджувати других, ба навіть і тих, кого їх діти повинні шанувати або кому они самі винні дяку, кривдячи при тім иньших і т. п., сим не тільки обиджають моральні ідеї, але й дають соблазні молодіжи.

В узгляднюваню бажань і схильностей молодіжи роблять родичі часто й ту хвилю, що потурають усіляким забаганкам, з яких повстає все те, що зовемо одним словом неуміренністю. Догаджуючи забаганкам дитини, будять в них пересит і незадоволене, що то їх пізнійше ніякі веселощі і сповнення усяких бажань не заспокоюють. Розвиток фальшивої амбіції (честилюбовности) у молодіжи має пагубні наслідки й допроваджує її часто до діл просто неморальних, коли лише задоволити амбіцію.

Хиткість характеру, яку родичі й вихователі так часто розвивають невідповідним поступованем супроти молодіжи, робить чоловіка знарядом забавів людей злових і спроваджує мимо добрих засад на лиху дорогу.

Обида релігійних чувств яким небудь способом, легкодущні розмови старших про релігію в присутности молодіжи, можуть єї захитати в вірі, спровадити на манівці і зробити нещасливими на ціле життя. Чи-ж можемо сказати, що молодіж не виставлена так некористному впливови зі сторони старших?

Великою хибою в вихованю є також негода між впливами домашніми а виховавчою діяльністю школи. Школа має справді як виховавче заведення тільки виручити родинний дім в певнім обмеженім крузі, однак вона потребує тим більше в своїй діяльності підпори й помочі зі сторони родичів і опікунів молодіжи шкільної. Але не дасть ся заперечити, що нині головні домашні впливи часто-густо без ніякої важкої причини противні змаганням учителів, що ослабляє виховавчий вплив так дому як і школи. Часті зносини обох чинників конечні.

Вибір і спосіб уживання средств виховавчих буває через хибний. І так насамперед не знають родичі і вихователі часто задержати відповідної міри дотично дозволів і відмов, наказів і заказів, задач і препоручень, виміру нагород і кар, а поступають нерозважно під впливом хвилиних зворушень і спроваджують тим самим некорисні наслідки для образования вдачі і характеру молодіжи. Відмовляючи дітям конечних, узасаднених потреб фізичних або душевних, будять родичі і вихователі нехоть до себе самих. Накази і закази, видані уривочно, без обмірковання, що тичать ся також дійсних потреб вихованка, викликають непослух, опір, потайні переступства розказів й лицемірство. Вимір незаслужених кар, без дійсної провини, упокорення, брехливості, поневірювання дитини або молодця, напоюють его серце горестню, жалем, закаменилостю, лишаючи нераз нестерті сліди в характері на ціле життя.

Лихий примір виховуючих осіб в яким небудь напрямі деморалізує вихованка й робить дальшу працю виховавчу звичайно безхосенною. Хто має перед молодіжкою сяти добрим приміром, а гіршать її, той допускає ся злочину. Найчастійше грішать родичі й вихователі покvapністю, жорстокостю, неточним сповнюванем обовязків, а жадають від молодіжи лагідности, делікатности і скрупулатности. Молодіж пізнає сю суперечність сейчас; отже й не диво, що відказує таким родичам і вихователям послуху, коли вони домагають ся від неї того, чого самі не сповняють. Одним із важніших жерел ширшаючого зіпсутя є безперечно зла лектура. Між молодіжкою кружать потайком усякі книжки, що завчасу затроюють їдню зіпсутя молодечі серця. Можна сьміливо сказати, що нині родичі загально не звертають на лектуру молодіжи ніякої уваги, ба навіть самі часто достарчають різних книжок, що для молодечого віку невідповідні. Школа доглядає нині доста лектуру шкільної молодіжи, однак сей дозір не може обіймати й домової лектури, якою повинні родичі конче заінтересувати ся і її наглядати.

І засади виховання мають чимало хиб. Найчастійше не числять ся родичі і вихователі з індивідуальністю дітей і трактують їх шабльоново. Тимчасом є під тим зглядом між дітьми різниці вельми значні: одна дитина жива, иньша повільна, одна має ум меткий, иньша тупий, є вразлива, та байдужна, одна потребує, аби її добре підганяти, для иньшої вистарчає лагідна понука, одна смирна, а знов иньша зухвала і т. д. На всі ті питоменности повинно виховане мати згляд і примінювати до них спосіб поступовання.

Хибним є виховане, що удержує вихованка виключно в сферах ідеалів а забуває про життя дійсне. Скоро так вихований молодець увійде в дійсне життя, дізнає на кождім кроці розчароване, бо-ж те життя незгідне з уявленими ідеалами. В життю повинні завжди ідеали просьвічувати так, як сонце сьвітить нам що дня, одначе й про щоденне життя годі нам забувати. Виховане, що не прикладає ся до будденого життя, є головною причиною тих ріжнородних суспільних і політичних мрій, що мугать молоді уми і нівечать їх раз на все.

Новішими часами стрічаємо й таких родичів, що старають ся виховати своїх дітей на козмополітів і безісповідників. Таке виховане безглузде й може зробити з чоловіка хіба тільки недолюдка. — На остаток лучають ся і в методі виховання усякі недорічності. Брак дозору провадить дитину легко на дорогу зіпсутя. Поминене педагогічного правління викликає безкарність і буйність; полишуючи молодіж без занять, вирабляємо лінивство, ледачість, що є жерелом неморальности.

Щоби мету виховання досягнути, мусять конче родичі і вихователі уживати супроти вихованків у відповідний спосіб всіх метод виховання, отже методи надзору, методи педагогічного правління, плекання, занятя, зносни, виправи й привички, методи поступу, науки, проводу і образування характеру. — Аж відповідна злука всіх сих метод виховання може у вихованка виробити моральний характер, що й є остаточною ціллю, zarazом короною виховання.

Письменні задачі в школі, їх число і поправленє.^{*)}

Понеже мені сего року повірено одну класу при двокласовім рускім відділі, почуваю ся повинною, написати про сей темат дотично двокласових шкіл народних.

Як звісно, розрізняємо на Буковині три степені науки: перший і другий рік шкільний становять перший, третій і четвертий рік становять низший або вторий, також званий середнім, а пятий і шестий рік творять третій або висший степен.

При двокласових школах ділять ся шкільні діти так, що I. класа обнимає низший степен, с. є: 1. і 2. рік шкільний, а II. класа середній і висший степен, себ-то 3., 4., 5. і 6. рік шкільний.

Тим способом ділять ся I. класа на два відділи, с. є: 1. рік 1. відділ і 2. рік 2. відділ; II. класа знов ділять ся також на 2 відділи, і то 3. і 4. рік становять 1. а 5. і 6. рік 2. відділ.

По сїм розкладі приступаю до розкладу розміру письменних робіт.

В многокласових школах народних, н. пр. чотиро-, пята-, або шестикласових нема по класах відділів зовсім або мало, так що по більшій часті уділяє ся наука безпосередно. Материял науковий є справді більшого обьому як приписано для двокласових шкіл, але за то, понеже наука уділяє ся по більшій часті безпосередно, можна обговорити якусь часть того материялу з учениками, зглядно ученицями цілком докладно, по чім дає ся дітям писемну роботу.

Двокласова школа числить ся і иньшими чинниками, бо тут кожда з тих двох обнимає два відділи, котрих що пів години перемінно один відділ має безпосередну, а другий посередну науку. Ся посередна наука є доконче потрібна: по перше, щоби підчас устної науки одного відділу, другий відділ мав занятя, а по друге, щоби діти виправили ся в тій частині материялу наукового, котрий їм обьяняє ся при безпосередній науці і котру частину не можна було задля короткого часу та через відділи докладно обговорити.

Писемні занятя є двоякі: Више описані яко посередна наука і задачі. Задачі дає ся доперва тогди, коли ся міркує, що діти ту частину з науки устної через виправи писемні достаточо поняли; служать они також для переконання, чи діти поняли і чи можна в науці дальше поступати. Із сеї причини задачі є писемним іспитом, бо переконують, о скільки діти науку поняли. Задля того повинні задачі бути пересмотрені, і після числа і якості ошибок

^{*)} 3 Бук. ped. Blätter.

повинна бути під кожною задачею відповідна нота написана. Примітити мушу, що не лиш задачі, але і звиклі вправи писемні повинно ся переглядати, о скільки часу стане, а то тому, щоби діти знали, що кожду їх роботу переглядає ся, і щоби, видаючи, що на звиклі вправи не дуже увагу звертає ся, вмісто вправ, які дурниці не писали, або, до чого діти найбільше кортить, малювали.

Приступім тепер до числа задач. В першій класі нема потреби першому відділові, себ-то першому роковин давати задачі, позаяк сей відділ майже все що читає або рахує, рівночасно й пише: хіба даєсь ему лиш писемне занятє, підчас коли вторий рік має безпосередню науку; але задача в повнім значіню сего слова не має зміслу. За то можна дотично другого відділу, себ-то другого року о властивих задачах говорити. Задачі, розуміє ся короткі можна давати з рахунків, з правопису і з граматики мови викладової, бо другу мову с. е. німецку зачинають діти доперва на другім році букварем. Такі коротенькі задачі можна давати що-тижня, так само можна що-тижня давати поправку писати. Інше діло є з другою класою. Ся складає ся також з двох відділів, а то кождий з них з двох років шкільних. Діти стоять на висім степені науки. Писемні задачі є важніші як в I. класі, і є тих задач о много більше, бо рахункова, правописна з мови викладової і з німецкої і граматики також з мови викладової і німецкої взглядно переводи. Если розважимо, що і в сій класі мусить попри безпосередній науці бути і посередна, то можу сміло сказати, що є достаточно, давати задачі з одного предмету раз на два тижні, а між тим припадає на тиждень вільний від задачі писане поправки. Примітити мушу, що добре є, если діти в горі перед зачатєм задачі пишуть дату тої-ж. Понеже не всі діти мають однаковий ум і однакову память, тому будуть декотрі задачі з похибками. Причини тих похибок є найважніші дві. Декотрі діти не зрозуміли задачі, а декотрі ще не поняли зовсім тої частин науки, котра відносить ся до задачі. Дятого конечні є поправки. Задачі поправляє ся в той спосіб, що похибки лиш підчеркаєсь, або тії похибки особливо в першій класі поправляють ся, почім дітям віддають ся зошити до писаня поправки. Перед писанєм поправки треба похибки обговорити. Хто задачі не розумів, хто лекції, з котрої завдана задача, не навчив ся, зрозумів і навчить ся тепер; потім каже ся писати поправку. Здало-би ся і поправки переглянути, але се може лиш той ділати, чиї діти понятливі і з котрими наука поступає вперед, через що стає часу писати ще й другу поправку. Писанє поправок припадає, если задачі пишуть ся з одного предмету раз на два тижні, в той тиждень коли задачі не пише ся. Висше сказано, що в другій класі задачі писемні є пятиракі і задлятого треба зважати на се і поділити їх так, щоби не припало писати одного тижня за багато а другого за мало, ніщо.

На конець примічаю, що розрізняємо двоякі задачі шкільні і домові. Що повисше сказано, то тячить ся шкільних задач, бо домові задачі не падає ся завдавати, позаяк селянські діти не мають ані відповідного місця, ані часу дома що нибудь написати.

Наталія Лучанська,
учителька в Вашківцях над Черемошом.

В і д о з в а.

Державним законом з 1896. р. забезпечено матеріяльне бутє вдовам, а рівночасно уможливлено докінчити середні школи сиротам по державних урядниках.

Повишений закон не обвиняє тої верстви нашої суспільности, що живучи посеред простолюдина, працює для него найбільше, ділячи при тім з ним долю і недолю.

Вдови та сироти по сьвященниках побирають виправді запомаги, однак так дрібні, що годї їх навіть порівняти з поборами вдів і сиріт по державних і автономічних урядниках, бо они не відповідають ані вимогам інтелігенції, ані праці тих суспільних робітників, а вже що найменше потребам вдів та сиріт по них.

Судьба вдів і сиріт по народних учителях ще гірша, а то не лише для того, що побори, признані їм законом з 1889. р., дуже низькі, але і для того, що ніякий учитель не всміє заощадити із своєї платні, або придбати собі в иньший спосіб бодай таке майно, яке би могло старчити на заспокоєння конечних потреб для опечаленої родини в перших найтяжших хвилях її незavidної долі!

Про вдови та сироти по приватних офіціялістах, по ріжнородних писарях, дяках, дрібних промисловцях і др. бідолахах, в яких більша часть животів гірше як денні зарібники, — нема що і згадувати. Се мурини призначені „от рода в род“ на вічну борбу з крайною нуждою!

З причини таких злиднів, а також з причини заєдно збільшаючих ся потреб і щораз гірших матеріяльних відносин, приневолена більша часть вдів шукати для себе занятя не раз їх образованю та вікови просто не невідповідного, наколи не доведєсь їм покористуватись з ласкавого хліба свояків та тим мимохіть стати тягарем своїм добродіям!

Гірше сиротам! Бо наколи не вдасть ся їм дістатись у яку бідну руску бурсу, они приневолені тоді полишити розпочату науку, а не маючи заробку у власних руках своїх, пропадають безповоротно!

Так гине марно у безвістях чимало вдів та сиріт, яким за життя їх мужів зглядно батьків усміхалась красша доля, а наша руска суспільність тратить щораз більше людей, загартованих в борбі о хліб насущний, до борби за наші народні права!

Аби подати помічну руку вдовам та сиротам та тим виратувати від пропасти велике число наших людей, загадали ми покористуватись новішим законом, виданим в справі заложення заповомогив кас, і основати товариство „Любов“, яке би мало на цілі забезпечати вдовам і сиротам по своїх членах річні ренти, значить виплачувати вдовам забезпеченим в тім товаристві до кінця їх життя, а сиротам до укінчення 20-го року життя річно 100, 200, 300., до 1.460 корон, почавши від дня смерті забезпеченого члена. Опіраючи се товариство на виплаті річних премій, від висоти яких залежить і високість рент, подаємо спосібність і можливість і найбіднішому забезпечити долю дорогих єму осіб.

На забезпечення згаданих рент обовязані забезпечуючі виплачувати до товариства премії, уложені після асекураційного плану, затвердженого ц. к. Міністерством, а опертї на ріжницї віку інтересованих осіб (обезпечуючої і обезпеченої).

Членом товариства „Любов“ може бути кождий, а тим самим користати з обезпеченя може кождий, хто зложить одноразове вписове і буде виплачувати в ціли обезпеченя вдовичої ренти до кінця свого життя, а в ціли обезпеченя сирітської ренти через 4 роки відповідні премії.

Ось приміром: 1) 30-літний муж хоче обезпечити своїй 25-літній жінці 500 К. річної ренти; на те мусів би він зложити одноразово вписово 2 К, а надто річно 106 К 15 сот., або місячно по 9 К 40 сот. 2) 30-літний батько хотів би обезпечити своїм 3 дітям, в віку 2, 4 і 6 років по 200 К річних рент. На се мусів би він виплачувати через 4 роки по 83 К 22 сот. або місячно по 7 К 66 сот. Кожде з обезпечених дітей отримало би на случай смерти батька по 200 К річно аж до скінчення 20-го року життя.

Головні користи, які подасть товариство „Любов“ своїм членам суть:

- 1) можливо найнижші річні премії, яких не дає ніяке товариство обезпечень;
- 2) можливість виплачування премій в місячних чверть- або піврічних ратах;
- 3) 30-днєву проволоку до виплачування премій;
- 4) виплату обезпечених рент зараз по означенім речинци;
- 5) виплату рент без ніяких потручень;
- 6) виплату рент в місячних ратах з гори;
- 7) звільненє від всяких податкових і стемплевих належитостей;
- 8) виданє членської книжки тільки за зворотом власних коштів (1 К); (книжка тота заступає дорогі поліси иньших товариств);
- 9) вписового лише 2 К від кождих обезпечених 500 К;
- 10) редукция, зглядно зворот виплачуваних премій на жаданє обезпечуючого;
- 11) забезпечені ренти вдовині і сирітські не підпадають після закона ніколи і ніякій езекуції.

До введеня в житє товариства „Любов“ вимагає державний закон, аби зголосило ся що найменше 200 людей з заявою, що бажають заснованя такого товариства, а в данім случаю хотять користати з єго обезпечень.

Не сумніваючи ся ані на хвилю, що усім батькам лежить на серцю судьба їх найблизших, що проте кождий добрий отець родини бажає основаня товариства, яке би обезпечувало долю єго жінки і дітей, — просимо рефлектуючмх на приняте до товариства, аби зволили як найскорше зголосити ся до проф. Волод. Шухевича, — Львів, ул. Собіщини ч. 7. з жаданєм надісланя формуляря заяви в ціли ствердження згаданого бажаня, а скоро збере ся повнєше чело осіб зістане закон товариства предложений міністерству до затвердження, почім зараз приступимо до чинностей вказаних тим законом.

Вкінци додаємо, що по введеню в житє обезпеченя рент для вдів і сиріт розширимо товариство „Любов“ і на обезпеченє віна для дітей по членах товариства.

У Львові, дня 9. жовтня 1902.

Проф. Волод. Шухевич.
Катежит о. Ол. Стефанович.

Др. др. Яр. Кулачковский.
Адвокат др. Стеф. Федак.

В с я ч и н а.

Бурса руского Товариства педагогічного у Львові дав сего року іприміщене 100 ученикам рускої гімназії. Число ото само за себе говорить, бо такого числа учеників не містить жадна бурса в Галичині. На жаль вже в минувшім році мала та бурса 3.000 К. довгу, а коли на сей рік прийнято о 25 учеників більше, як минушого року, може бурса непасти в ще більші довги. Наслідком сего комітет бурси вже раз відійсе ся до вашого патріотичного загалу з зазивом, щоби не забував на бурсу, а тепер звертає ся ще раз до народної жертволюбности. Збирайте і давайте так грошеві датки як натуралї на бідних учеників, щоби з них витворити інтелігентних та свідомих членів нашої суспільности! Вже за вересень сего року мала бурса 1.800 К. розходу. Годї припустити, щоб ученики зі своїх вкладок 12—20 К. місячно покрили кошти видатків. А тепер коли зближає ся зима, коли ще й світло та опал буде дорого коштувати, розходи бурси о много збільшать ся. Тому, Родимці, коли добро нашої Вітчизни лежить Вам справді на серцю, коли Ви справдішні патріоти, не лиш по словам, але і по ділам, покажіть ся! Позаяк вже лучало ся, що гроші післані до Заряду бурси, не наспіли на час, просить ся адресувати точно: Заряд бурси руского Товариства педагогічного у Львові ул. Вірменська ч. 2. — *Комітет.*

До рускої гімназії у Львові вписало ся доси 728 учеників. Іменно до I. кл. 172, до II. кл. 138, до III. кл. 81, до IV. 72, до V. і VI. кл. по 74, до VII. кл. 69, а до VIII. кл. 48. Першу класу поділено на 3 (!) відділи (по 60, 50 і 62 учеників), другу на 2 відділи (по 68 (!) і 70 (!) учеників), третю до семої включно також на два відділи, а осьма класа не є поділена. Прямо не хоче ся вірити, аби в одній класі могло учити ся разом по 60 до 70 учеників і то в тих часах, коли тільки говорить ся і пише ся про фізичне виховане молодежи. Бідні ті рускі ученики, а ще біднійші їх учителі!

В учительских семінаріях в Галичині вписало ся в сїм шкільнім році загалом 2.065 учеників, а 716 учениць. З того числа припадає на мужескі учит. семінарії: в Заліщиках 168 учен. в Коломиї 182, в Ряшені 176, в Тарнові 196, в Сокалі 201, в Тернополі 209, у Львові 223, в Самборі 228, в Кракові 257; в жіночих учит. семінаріях: у Львові 229, в Кракові 249, а в Перемишлі 248.

Учительська семінарія в Чернівцях числила в році 1901/2 чотири класи мужескі з двома приготовляючими курсами і дві класи женські (2. і 4.) женські з хлопчачою і дівочою школою вправ по 4 класи, з курсом для учительок ручних робіт і діточим огородцем. В мужескій семінарії було в кінцем року в 2 приготовляючих курсах і 4 класах разом $106 + 207 = 313$ питомців, з них було $44 + 79 = 123$ Русинів, $31 + 89 = 120$ Волохів, $19 + 21 = 40$ Німців, $18 + 29 = 47$ Поляків, 2 Мадяри і 1 Москаль (Липован), в женській семінарії було 46 Німкинь, 25 Волошок, 25 Польок, а лиш 20 Русинок; в приватнім дівочім курсі приготовляючій, що був сполучений зі сєю школою, було 27 Німкинь, 25 Волошок, 21 Польок а лиш 10 Русинок. В курсі учительок ручних робіт було 14 Волошок, 12 Русинок, 12 Німкинь і 4 Польці. В хлопчачій школі вправ було 69 Німців, 48 Русинів, 37 Поляків, 25 Волохів, а в дівочій 69 Німкинь, 43 Русинці, 34 Польці і 25 Волошок. В обох семінаріях з приготовляючими курсами і з курсом для учительок ручних робіт класифіковано всї 548, з того 548 з добрим успіхом, 57 з поправками а 38 репробовано.

Читанка для середніх шкіл. Із взорів руского письменства уложив Омелян Попович. Часть I., Чернівці 1902, накладом друкарні „Рускої Ради“, ціна 1 кор., сторін 80. Так називає ся хрестоматія, що призначена в першій лінії для V. класи реальної школи в Чернівцях, де руска мова є взаглядно обовязкова й для Не-Русинів. Книжка містить повісті Основяненка, Вовчка, Нечуя, Куліша, Федюковича та Чайченка і поезії: „Наймичку“ Шевченка, і деякі Устияновича, Федюковича, Руданського та Чайченка. Ся книжка надає ся й для бібліотек шкіл народних.

ІМЕНОВАНЯ.

Краєва Рада шкільна іменувала Семена Гуменюка заступником учителя в рускій гімназії в Перемишлі.

Міністер просвіти іменував членами в екзамінаційній комісії для учителів народних і виділових шкіл у Львові: директором комісії Юліана Зубчевського, директора жі. учительської семінарії у Львові; заступником директора: др. Теофіля Цесельського, проф. львівського університету, Антона Стефановича, професора реальної школи, кс. Вал. Волча, директора мужескої семінарії учительської у Львові, Юліана Фонфару, окружного інспектора шкільного, Францішка Говорка, окружного інспектора шкільного і Йосифа Шафрана професора V. гімназії у Львові, членами комісії екзамінаційної: д-ра Пляцида Дзівінського, професора політехніки, Василя Білецького, професора академічної гімназії, Йосифа Чарнецького, професора IV. гімназії, д-ра Ілію Кокорудза, професора академічної гімназії, Франц. Конарського, професора V. гімназії, д-ра Івана Копача, професора I. гімназії, Генриха Ломницького, професора IV. гімназії, д-ра Йосифа Лімбаха, професора гімназії Франц Йосифа, Стан. Маєрського, Ром. Москву, професора V. гімназії; Іл. Огоновського, Петра Огоновського і д-ра Мих. Пачовського, професорів академічної гімназії; д-ра Ем. Савицького професора академічної гімназії Михайла Сивака, професора IV. гімназії, д-ра Войтіха Цішпера, професора II. гімназії, д-ра Евг. Писецкого учителя гімнастики IV. гімназії, Омел. Берігарда, Едмунда Іжембського, Мих. Літинського, Володимира Шухевича, Влад. Збежховського, професорів реальної школи, Валеріяна Криціньського і Едварда Петша, професорів промислової школи, Івана Плішевського учителя Академії торгов., д-ра Володимира Коцовського, Едварда Павловського, Василя Тисовського дієтних учителів мужескої семінарії учительської; Тадея Копистинського, д-ра Кароля Нітзмана дійсних учителів жіночої семінарії учительської; Людм. Новицьку, учительку жіночої семінарії учительської, Казимира Брухнальського інспектора шкільного, д-ра Валеріяна Сербеньського, доцента гігієни і соматології жіночої семінарії учительської, Івана Луїензу директора вид. школи муж. ім. Міцкевича, Вінк. Лонгхампе, директорку вид. школи жіночої ім. св. Анни, Марію Скушницьку директорку виділової школи жіночої ім. Єлисавети, М. Мороза управителя рускої школи вирав і Гриневича учителя той же школи.

Надзвичайні загальні збори „Руского Товариства Педагогічного“ відбудуть ся 1-го лат. падолиста б. р. о год. 10 перед пол. в сали класи II. б. академічної гімназії з отсим порядком денним:

1. Вибір голови.
2. Доповнене виділу.

Від виділу „Руского Товариства Педагогічного“.

ВИДАНА РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Образкові видання.

* 8 Завірниць	20 сот.	4, 5 по 50 сот. разом	90 сот.
* 9 Гостинець	20 "	опр. 2 кор.	30 "
* 10 Забави	20 "	* 63 Байки Бринчанинова	30 "
* 11 Менажерія	20 "	* 64 Робинзон Чайченка	30 "
* 17 Катюшка	40 "	опр. 1 кор.	10 "
* 18 Віночок	40 "	* 65 М. Г. П. Пригоди Дон	80 "
* 21 Забави для дітей.	80 "	Кікота (друге видання)	80 "
* 22 Нашим дітям ч. I.	80 "	опр. 1 кор.	10 "
* 23 " " ч. II.	80 "	* 66 Байки братів Грімів	50 "
* 24 Дітвочі вигадки ч. I.	60 "	96 Дітвора. 1 кор.	80 "
* 25 " " ч. II.	60 "	97 Завірніта домашні	80 "
* 26 Наші звірята	80 "	98 Пригадки дітей 1 кор.	20 "
* 58, 68 Казки народні ч. I	1 кор. 30	99 Ах яке хороше 2 кор.	20 "
1 2 по 50 сот. разом	1 кор. 30	100 Для розривки 1 кор.	20 "
опр. 1 кор. 30		* 101 Гете-Франко: Діс	
* 60, 62, 69, 75, 76 Казки		Маявита (друге цілкове	
Андерсена ч. I, 2, 3,		звілене видання) 1 кор.	30 "
опр. 1 кор. 30		опр. 1 кор. 30	

Видання без образків.

* 1 Молитвенник народний, 30 сот. в полатою опрацьований по	40 сот.
* 2 Др. Л. Кельнер. Коротка історія педагогії.	60 "
* 3 Кітлина желань 2. розширене видання	40 "
* 4, 5, 6 Читанка ч. I, III, IV. опр. по 40, без оправа по	20 "
* 7 Ів. Левинський. Поповське. Різдвяні сцени	20 "
* 12 Вол. Шухевич. Заняття школярів.	40 "
* 13 Тарас Шевченко. Кобзар для дітей	30 "
14 Горахенко. Карташів і Гимназія	20 "
* 15 Юлія Верне. Подорож довкола землі 1 кор. 20 с. опр. 1 кор.	50 "
16 Др. Мих. Пачовський. Замітки до науки рускої мови	60 "
19 " " " " " " " " " " " "	20 "
20 Дівинка в 1897 р.	4 кор.
26 Др. Мандлхор. Охляпів	40 "
27 Віра Лебедова. Гостинець дітям	50 "
* 28 Василь В. Р. Дюпонт Сніфт. Подорож Гуаївера до	
визволення	50 "
* 29 Мазьота. Без родина 80 сот. опр.	10 "
* 30 А. Гаудайнський. Огород шкільний	1 кор. 20 "
31 Сальв. Непос. учебник для III. класу гімназ.	1 кор. 30 "
32 Kokućewicz Jozef. Podręcznik dla kanceldary szkolnej	60 "
33 Л. К. Робинзон невідомостям	20 "
37 О. Нілзандонський. Батько і мати, десьонів в фортеці	30 "
38 Діпирової Чайки. Кома доросла	50 "
39 Мама етнографічна Руса-Україна	40 сот.
40 Барановський. Пригоди до іспанії	40 "

Замовляти можна в Товаристві Педагогічнім у Львові улица св. Софії ч. 9а., в книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка ул. Чарнецького ч. 26 і в книгарні Ставропільського Інституту ул. Руска ч. 3.

Видає „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.

3 друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, під зарядом К. Беднарського.

41, 42, 43, 44, 45 Дівинка з р. 1895, 1897, 1898, 1899, 1900	4 кор.
46 Вол. Шухевич. Від Бескида до Андів	20 "
* 47 Ів. Франко. Абу Казимові Каши	40 "
49 Дівинка з 1901 р.	6 кор.
50 Остан Макарушка. Короткий огляд руско-укр. письмен.	30 "
54 Тарас Шевченко. Кобзар 2 кор. опр. 2 кор. 40 с. в полат. 2 кор.	70 "
* 59 Ів. Франко. Коли ще звірі говорили, казки для дітей 80 сот.	
опрацьований	1 кор. 10 "
61 Віра Лебедова. Мали герої 50 сот. опр.	70 "
* 67 Ів. Снілка. На чужині 40 сот. опр.	54 "
70 Стефан Патка. Дарунок для дітей 40	60 "
* 71 Оповідання для дітей 40 сот. опр.	54 "
* 72 Мих. Конюбинський. Оповідання 40 сот. опр.	54 "
* 73 Олександ Катренко. Оповідання 40 сот.	54 "
* 74 Василь В. Р. Подорож до краю Малапутів 50 сот. опр.	64 "
* 77 А. Криський. Перекази 40 сот. опр.	40 "
78 Картики з історії України-Руси	44 "
* 79 Л. Н. Мамин-Сибіряка. Дитячі оповідання 30 сот. опр.	30 "
* 80 А. Пуншин. Байки	30 "
* 81 Марко Вовчок. Оповідання. I. часть 30 сот. опр.	44 "
* 82 Марта Воронца. Істор. оповід. 40 сот. опр.	60 "
* 83 Коналів Стефан. На прічках. оповід. 30 сот. опр.	44 "
* 84 Др. Мих. Пачовський. Народні Души з поясненнями, I. ч.	60 "
40 сот. опр.	54 "
* 86 Гр. Л. Толстой. Казки 40 сот. опр.	44 "
* 87 Поеми О. Кониського 30 сот. опр.	34 "
* 88 Покарана лож. Коведілка Кучальської 20 сот. опр.	60 "
89 Оповідання М. Вовчка. II. ч. Істинутка 40 сот. опр.	70 "
90 Дивні пригоди Конаха Сангівіла, I. частина 40 с. опр.	30 "
* 91 Перша Катичка для малих дівчат. Е. Ярошанської	20 "
* 92 Малий співаники.	30 "
* 93 Каландія Лукашенич. Серед півтіт, комедия в 2 діях 16 с.	30 "
опраць.	54 "
* 94 Друга Катичка для малих дівчат. Е. Ярошанської 20 с.	60 "
60 сот. опр.	32 "
96 Шекспір в поїстках 30 сот. опр.	38 сот.
102 Дні могилі Королевського 18 сот. опр.	10 "
103 Англійські казки. 24 сот. опр.	10 "
* I. Леоніда Гайбона: Байки.	10 "
* II. III. IV. В. Чайченко. Огнес; Комар; Два оповідання по	10 "
* VI. У. Діпирової Чайки. Думка про сонце та його сина;	10 "
Пасивка по	4 кор.
Учитель на р. 1890—1900 по 2 кор. з р. 1901.	—

Книжки, напечатані з відомою, апробовані Радом Шкільною на нагороді письменств до шкільних педагогів, Істинутка і Шекспір в поїстках до шкільних педагогів, а „Огород шкільний“ порушений до бібліотек шкільних.

Передплата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОР҃ГАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Собіщини
ч. 7.Адміністрация
ул. Софії
ч. 9. а.Неопечатані ре-
кламацій без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

МАМІ.

[Кінець].

В залізниці.

Провіс ся довгий свист локотиви і потяг пристанув на одній з меньших стаций. До переділу третьої класи веідає молода ще жінка, з двоїма дїтьми. Дівчинці літ з десять, хлопчикови вісім. Она — гарна блондиночка з великими темними очима, котрі кидають иноді якісь довгі, горячі, не дїточі погляди. Такими очима обмотують кокетки свою жертву. На ній сліватна рожева суконка глибоко витята, відкриває білу шийку і повні, гарно уточені рученята. Її братчик в моряцкім костюмі подобає зовсім на свою маму чорними очима і темним буйним волосем.

Крім них в переділї ще одна висока, симпатична панї, дві старші жінки і молода марна, блїда, негарна панночка, либонь донька одної з них. Читає весь час книжку. Нова пасажерка розмішує свої клучочки на полицках, відтак садовить дїтей.

Молода панночка робить їм чемно місце при вікні, а поважна старушка гладить залюбки довге, ясне волосечко дівчинки. „Яке чудове! справжнє золото“ — викликає з одушевленем. Мама усьміхом дякує за комплімент. — Се у нас родинне, каже — поправляючи і свої пишні коси. Зоню! — звертає ся до донечки — не опирай ся так обома ручками, се неприлично. А ти Мілош — стій просто, не горб ся! Стрівай, поправлю тобі ковнірець... — Гарні маєте дїти, панї, — хвалить бесїдлива старушка — син в вас вдає ся, а доня либонь в тата. А рученьки в неї як уточені, білесенькі — дивно, що не опалила ся доси на сонци, бо панї певно зі села їдуть? — Так, від бабунї з вакацій вертаємо. Але там на селї я не позволяла їй так з голими рученятами бігати по сонци, — долерва вечером виходила Зоня на прохід, в день бавила ся в комнатї або в тїнистій бесїдцї в садку. Крім того мила ся щоденно в молоці або сирватцї, щоби тіло ніжним стало. —

Але-ж бо то здорово для дітей бігати по сонці на свіжійм воздуху — вмшала ся в розмову висока пані.

Здорово? може бути. Мілошени и позвляла цілий день уганяти по селі; хлопцени опаленє не шкодить, а дівчині пєує се краску лица і черти грубіють. Краса-ж прецінь се скарб панночки, нею найлекше добути мужа — говорить ніби жартом позорна мама. Я навіть не казала щіпнути Зоні на руці, все-ж то як стане ходити по вечерках исувати-ме декольте...

А не бояли ся ви, пані, наразити єї на страшну віспу? питає одна з пань.

О! она щіплена але під коліном — на руці се не гарно виглядає. — А моя Зоня вже ходить по вечерках зі мною. Сего року справляли у нас в зимі на Николая „діточу забаву“, то всі казали, що Зоня королева поміж дівчатками. Панове засипали єї цукорками і цвітими. А танцювала без упины — хлопці з рук собі передавали...

Зоня відвертає ся від вікна і кидає на присутних спід довгих вій напів гордий, напів кокетний погляд, випрямивши свою струнку хоч дрібну фігурку.

Се не добре так вчасно вводити діти в світ, завважала висока пані — за скоро починають жити, а відтак жде їх нуда і анеохоченє.

Я знов думаю, — живо запротестувала мама Зоні, що се осьмілює діти обертати ся в товариствах. О! я мої діти всюди беру зі собою і на вечерки і до театру...

Ми виступали в театрі в живім образі, — відзиває ся Зоня.

Так, так, раз треба було в якійсь штуці дітий на сцену і я дала свої. Она поводила ся як справжня акторка.

Хиба-ж то мені першійна! зігрдливо кинула Зоня, видувши рожеві губки. Ми з Мілошем і дома граємо все театри, а Мілош вміє на памать цілий вальс з „Гаспароне.“ Він має товариша, сина одного актора і сей бере его даром на кожде представленє.

А пані діти ходять до школи? питає старушка. Мама гарних дітий трохи абентежила ся. — Мілош скінчив другу — сказала — а Зоні не посілаю до школи, дома вчить ся. Ах! она за ніжна до науки, лікар казав, що дуже нервова і напружена умислове може їй пошкодити. Як буде сильїйша, то докінчить образованя в інституті приватнім іменно задля французкого і музики. В школах публичних сего не вчать, або дуже мало — а она така музикальна. Повірите, паньство? Кілька разів всего показала їй учителька ноти, а она вже відіграє сама собі на фортепані і відспівує кожду пісеньку, яку де зачує. Учителька пророчить їй великий талант і повожденє...

— Може буде колись з неї артистка сценічна à la Крушельницца. —

— А знаєте, паньство — мені справді раз циганка ворожила, що одно з моїх дітий стане славне в світі. Та се забобон, я сьміяла ся сердечно з єї віщованя, розказує мама ніби байдужно, але з єї лискучих очий видно, що слава Крушельницкої приложена до малої Зоні, склібляє єї материньскому сердцю. Ах! до сего впрочім ще далеко — докінчує — моя Зоня не потребує сама на себе працювати; стати нас, щоби їй судьбу забезпечити.

Певно, з єї гарним личком швидко найде когось, хто єї збереже від ударів судьби, — каже старенька пані, котра одушевляє ся красою Зоні.

Мовчалива досі мати хирливої панночки мішає ся в розмову: Ея, краса не запевняє ні будучности ні щастя. Маємо прецінь приміри, що

і найгарнійші панночки остають незамужніми. Ліпше все дати і дівчині хліб в руки.

Мама Зоні кривить ся на се згідно.

Який хліб? учительський? моя Зоня мала-би бути учителькою? хлопських або жидівських дітей учити? Она зі своєю артистичною душею і вифінезованим почутєм естетичним? То би її убило! — Ні, я би таки сама на се ніяким чином не дозволила. А усі ті другі заводи на почті і по урядах також не надають ся для так вихованої дівчини, як моя.

І я так думаю, що учительський хліб за твердий для дівчат — але прецінь тепер для них приступні гімназії і університети — ті дають висше образование. Ось моя Галя скінчила тепер четверту гімназіяльну і задумує вступити на медицину.

Усі в переділі звернули цікаві очі на молоду студентку.

Чи пані мають замиловане в лічниці? питає дівчини висока пані. До сего потреба і дуже багато знаня і великого пожертвованя і сильного здоровля. Се прегарний завід, але треба єму віддати ся усею душею. Пані вже тепер, бачу, мусять багато працювати, навіть вакації не закрасили личка румянцем.

За панночку відповідає їй мама:

О так, она і на вакаціях не розставала ся з грекою і латиною, годі було їй від книжки відорвати. А в році шкільнім то цілими ночами учила ся, аж блідницю дістала.

І пані на се pozwalяють, щоби дівча так тратило сили і здоровле?

Моя пані! у мене діти мусять вчити ся. Син сего року робить матуру і такої перший в класі. Я не pozwalю, як другі мами дітям як-небудь переходити клас — у мене сьвідомство перша річ; що без того значить людина в сьвіті? Відпочивати буде, як дібе ся вже становища.

Гарно вчити ся, каже висока пані — але не з такою втратою сил фізичних, бо заки панина доня доборе ся становища лікарки, то саме найкращі літа молодости підорвуть їй сили, а раз втрачених замолоду ніякий відпочинок відтак не поверне. Варочім о відпочинку мови ще тоді бути не може, та-ж власне з осягненем становища починає ся доперва властива праця людини яко члена суспільности. Але у нас входять звичайно молоді люди в те жите з усякого рода диліомами і іспитами, а з цілковитим незнанем життя реального — а в наслідок надмірного напруження духового і страчені для дальшого життя. Сила енергії їх ума зломана, соки животні вичерпані... они понад обовязкову працю в рамках свого уряду нічого суспільности не дають — они люди скінчені — але вже і заціпенілі трупи...

Між панями настала по сих словах якась поважна мовчанка. Перша перебила її мати будучої медецинерки:

А прецінь всі мушчини вчать ся у нас такі довгі роки, а в Англії і Америці і жінки заняли вже становища в різних заводах. Одна лікарка в Нью Йорку має річного доходу щось аж 50.000 доларів.

50.000! скрикнули всі пані — а мама Зоні в потай душі порішила, що справді такою лікаркою могла-би стати її доня, наколи омине її слава Крушельницької.

Висока пані всміхає ся нияком. — В Англії і Америці — каже — инакше підготовляють молодіж до життя — там здоровійша система вихованя домашнього і шкільного чим у нас, — тим то там люди зрілі инакші. У нас

такі відносини настануть аж тоді, як змінимо систему, а для дівчат поставимо поважнішу ціль в вихованню чим та, котрою досі керуємо ся.

Як се розумієте, пані? питає поважна старушка. — А так: щоби духово пристосувати дівчину на розумну і діяльну робітницю в суспільности, а фізично на здорову матір дитин, наколи нею присудить їй судьба вістати...

Мама Зоні і блідій панночки переглянули ся по собі значучо. Але висока пані не бачить сего, она потонула в своїх мріях. Згадали ся їй останні жіночі збори, на котрих одна з учасниць ставила Летицію Раполіно за вір сильною духом, здоровою жінкою. Летиція енергічна Корсиканка, мати великого Наполеона! — Та ось з померклою старини висуває ся перед єї душою ще яркішим взором друга стаття: поважна Римлянка, Корнелія Граха. Се приковує єї думку — велика мати Таберія і Кая, трибунів гнобленого народу!...

Потяг наближав ся вже до стації, де всі висідали. Пані ладять поволі свої клуночки. Мама гарних дитин виймає з торбинки гребінчик, причісує себе і малих, відтак пудром витирає личко Зоні. — Се — щоби не потила ся! оправдує ся перед високою панною, котра з усміхом глядить на неї. Будуча медсестринка натягає недбало рукавички і в паски звязує читану книжку.

Потяг стає. Кондуктори отворяють вози. Послугачі вскакують до переділів. Пані виходять. За Мілошем ступає мала Зоня і елегантним рухом ручки пересилає поцілуй знакомим на двірці — світлове, артистичне дівча. Остання сходить бліда панночка — будуча слава медсестринка...

Сусідки.

Літний вечір. Два городці, що ділять їх лиш низькі штахети, розносять далеко воздухом пишну волю своїх чудових рож, резеди і барвистих гвоздиків. Під широким каштаном на мураві грають ся діти двох сусідуючих родин: два більші хлопці і три дівчатка. Їх мами присіли в бесідці і балакають дружно зі собою.

Чудовий нині вечір — каже пані Меткович — наші діти не дадуть ся загнати сьогодні на спочинок, розгуляли ся на добре.

Тільки їх, що заживуть в молодості — поблажливим тоном промовила пані Слоцка. А то в день висидать ся в тій школі п'ять годин, а відтак ще лекції дома. Моя Іра вчить ся французького і музики. — Ах! коби вже борше вакації, відпочинуть трохи малі.

— О! мої таки дожидають їх нетерпеливо.

— Чи виїжджаєте де з дітьми?

Братова хоче забрати моїх хлопців до себе, але я не рада сему. Її діти дуже але ведені, она не має ні троха енергії і поваги у них — роблять з нею, що хотять. Який-же примір будуть мати мої тамки?! Розпугать ся мені нінащо, ради собі відтак з нами не дам. А пані знають, як я остро держу своїх хлопців — у мене раз сказане слово для них святе і сейчас буває виконане.

І се добре! А то ось приміром у Гені Томської справдішня анархія дома; она мусить просити кождьське з окрема, заки єї послухає. В неї діти і мішають ся до розмови старших і їсть кожде, що хоче, і читають, що попаде їм в руки і ходять усюди. Я тому і не радо позволяю моїм дітям з єї приставати, щоби не посповали ся.

Гляньте, пані, які міні строїть мій Стефко... то він пустун вже котрогось зі своїх професорів представляє. Він майстер до того, кажу вам — я не раз ніби і гніваюся, але часом таки не годна здержати ся від сьміху. Він як актор кожного зі знайомих представить, а вже вдає ся ему короткозора пані поборцева, як на торзі з цвікером оглядає купно.

Стефку! кличе строго на сина — остав се! Знаєш, що не позволяю на такі удаваня.

Стефко у відповідь скривив ся цілий у нову позу, а вдаючи штигулькане, підходить до бесідки. За ним іде уся громада дітей заливаючи ся сріберним сьміхом. Пані Меткович морщить брови і повтаряє заказ, але відтак сама вдаряє в сьміх і поплескавши Стефка ласкаво по плечах каже: Ах! ти мій пустунчику! Говори ему, а він своє. Но, а тепер хлопці набавили ся доста, ідьте до хати і повторіть лекцію на завтра!

Ні, мамо! кличе Володко — ще трохи останемо на дворі — і не зважаючи і а дальші прикази, вибігає у город, потягаючи за собою прочу дівтору.

Пані Меткович трохи збентежена звертає ся до сусідки: Ах! тим малим годі вноді оперти ся. І справді, такий чудовий нині вечер, що самим не хоче ся йти в хату. Тут таки кажу заставити вечерю; прошу зістаньте і ви з нами на шеляночку чаю!

Незабавки внесла слуга сьвітло до бесідки, а по часови кипів і самовар на столі. Обі сусідки і діти сідають до вечері. Діти дістають квасне молоко в тарілках. — Ні, я такої хочу пити нині чайок! рішучим тоном промавляє мала Ольга, витягаючи і собі ручку за чаркою.

Не вільно! строгим тоном зборонює мама, але Оля таки вже присула ся до самовару і преспокійно наливає собі сама напиток.

Ні, мамусю! молочко мені не смакує — просить ся плачливим голосом, котрому строга мама оперти ся не в силі.

Она поволеньки не чай, а попри те розказує зовсім свободно різні сплетні, які почула від товаришок в школі. Другі діти прикидують ще й свої замітки і ось готова ціла історія, котра і мамам вельми подобає ся.

Тепер вже хлопці до книжки! приказує пані Меткович по вечері. Але Стефко знов протестує: Ні, мамусю! Я принесу собі книжку і тут буду учити ся. — І не ждучи навіть на дозвіл, вибігає з городця і вертає небавки з книжкою і сьвіжою часописею, котру саме приніс післанець. Пані миттю присувають ся до столика з лампою і починають передовсім від хроніки. Їх живо займає справа одної скандальної історії що лучила ся в їх містечку, а котру місцевий дневник тепер обговорює. Страшна, родинна драма витягнена безсердечно на сьвітове форум! одна з тих глибоких психічних трагедій, котрі родять ся десь в глибинах розколених душ, а кінчать перед... трибуналом суду. — Сусідки знають лично інтересовані особи і починають доповняти описувану подію...

Они так потонули в розговорі, що і не вважають, як уся дівтора прислухує ся цікавій історії. Згодом аж отямлює ся перша пані Меткович; Ви тут? трібує вдавати строгу — чому не ідете бавити ся на двір? Стефку! Кілько раз буду просити, щобись взяв ся за книжку. Тата лиш що не видно — зле буде.

Діти сям разом виходять, они вже доволі чули. Їх очі порозумівають ся зі собою — они ніби то і говорять про що друге, але ушка насторошують в сторону бесідки — а душа їх працює нишком над розв'язкою деяких

неповнятих їм квестий: „Мама покидає діти і тікає десь далеко з чужим паном.“ Чи це можливе? В душі повстають якісь образи несені ще, а там страшійші...

Знечевя серед вечірної тишини споміж кущів бозу проніс ся неравний плач дїточий — плач, що нагадував зойк душі, котра тратить нараз усі мрії. Так плачуть діти, котрим виєрла мати — так плачуть люди, перед котрими роззявила ся раптовно чорна прогалина розпуки, якої не вбачили досі серед пахучих цвітів мрій.

Обі пані схопили ся живо і кинулись у городець. Се Дуся, наймолодша пані Слоцкої заносила ся від плачу.

Що тобі? питає мама.

Она вириває ся від неї.

Що тобі Дусенько? здершує єї пані Меткович.

Мала хлипає немовкаючи. — „Бою ся, щоби мама не отруїла тата і не втікла від нас“... чути наконєць крізь тихі, болем дрожачі слова.

Легкий усміх промайнув мов тїнь по лиці сусідок, але шез борзо розвіяний мовчанкою, яка настала по сих словах в кружку дїточім. Ніхто з них не сьміє ся. Дїточі личка понуро якось гладять тепер по своїх мамах, зневірені у перший раз в материнський ідеал совершенства — сумніваючі ся дїточі серця...

О урядженю і веденю шкільного огорода при школі народній сільського типу.

ВСТУП.

Після постанов шкільного закона державного з дня 14. мая 1869 §. 63 повинен знаходити ся при кожній сільській народній школі кавалок землі на заложене огорода і в загалі до цілїй науки практичної з области господарства (für landwirtschaftliche Versuchszwecke). В справі урядження і веденя шкільних огорodів обовязує в краю нашім інструкція, поміщена в другій часті планів наукових з року 1893 (Розпоряджене Ради шкільної кравної з дня 7. марта 1893 ч. 1741). Інструкція ся подає однак тільки головний нарис шкільного огорода, полишаючи самому учителєви спосіб використання річеного матеріалу в читанках поміщеного.

В році 1902 оповіщене зістало в ч. 30 Дневника розпоряджень розпоряджене Ради кравної о преміюваню шкільних огорodів. В розпорядженю тїм подані суть заразом точки, котрі при уділюваню таких премій будуть передовсім увагладнені.

Праця ся має на цілі подати передовсім початкуючим управителам шкільних огорodів бодай короткі поясненя о урядженю і веденю шкільних огорodів по мисли приписаної інструкції і відновідно до матеріалу поміщеного в теперішніх шкільних читанках і промостити дорогу до тіснійшого сполученя науки теоритичної, подаваної в салях шкільних з наукою практичною, подаваною в горodі і взагалі на лонї природи.

Розділ I.

I. Розміри шкільного огорода і саду.

При кожній народній школі, при котрій знаходить ся кусень огорода бодай 5—8 арів великий, повинен бути уряджений взірцевий огород шкільний приміненний до потреб наочування і до цілий вихованя.

Коли до школи належить значнійший простір огорода, тогди єсть обовязком управителя школи вилучити з цілости того огорода кусень землі, найпригіднійший на заложенє шкільного огорода, обіймаючи 5—8 а найбільше 10 арів простору ($\frac{1}{8}$ — $\frac{1}{10}$ морга) і призначити его для цілий практичної наука шкільної, а на дальших бодай 10 арах заложити взірцевий сад шкільний, Оставша часть огорода має бути полишена до приватного ужиткованя управителя школи.

2. Ціль шкільного огорода.

Ціль шкільного огорода єсть докладно означена в інструкції до плянів науки (Instrukcja dla planów naukowych стор. 101), виданих розпорядженєм Ради шкільної краєвої з дня 7. марта 1893 ч. 1741.

По мысли поданих там постанов головною задачею шкільного огорода єсть:

1. Оперти поученя з области відомостей о природі на живих okazaх, плеканих в тім огороді.

З тої причини треба плекати в шкільнім огороді передовсім ті рослини, котрі суть описані в читанках народної школи.

2. Виконувати практичні роботи з области садівництва, огородництва і пасічництва, головно в рамках матеріалу поміщеного в читанках для шкіл народних. При тім треба показати способи як найлучшого обробленя землі і як найкористнійшого єї вихиснованя.

3. Виробити у молодежи почутє естетичне і замилуванє до порядку через утримуванє огорода в чистоті, через відповідне розміщенє рослин і прикрашенє огорода цвітами і т. и.

4. Ті вище означені педагогічні і практично-економічні ціли шкільного огорода можуть бути досягнені доперва тогди, коли той огород буде заложений і утримуваний виключно працею самої молодежи шкільної під надзором і управою учителя. Ся послідна точка єсть може найважнійшою між цілями шкільного огорода. Она надає цілий напрям в устроєнню огорода, она обмежає заразом великість огорода до таких розмірів, щоби шкільна молодіж могла его легко обробити.

3. О виборі місця під шкільний огород.

При виборі місця під шкільний огород треба узвзглядити, о скільки на се позволят місцеві обставини, якість почви, догідне положенє, рівність терену а передовсім добре освітленє. Булоби добре, еслиби сторона північна огорода була ослонена парканом. Від полудня і входу а по можности і з за-

ходу повинен однак огоро́д бути відслонений, щоби світло мало всю́да рівни́й і свободни́й досту́п.

Поне́же в огоро́ді потре́ба ча́сто і нема́ло во́ди до підли́вання росли́н, проте і сю́ точку́ тре́ба при ви́борі місця́ взя́ти під розва́гу.

4. Обгороджене шкільного огоро́да.

Шкільни́й огоро́д повинен бу́ти забезпе́чений від всі́х можли́вих шкід, які мо́жуть зві́рята дома́шні а наві́ть за́яці (в шкільці́) на́робити. На́дто повинен він бу́ти відді́лений від прива́тного огоро́да у́правите́ля шко́ли шта́хетками а бо́дай ла́тками.

То відгоро́джене повинно бу́ти вико́нано ста́ранно і по змо́зі при по́мочи само́ї шкільно́ї моло́дежи. При ті́м тре́ба зве́рнути особли́вшу ува́гу на естетичне вико́нано́е робо́ти.

5. Уряджене і поділ шкільного огоро́да.

По мисли інстру́кції о устро́єнню шкільни́х огоро́дів ма́ють бу́ти помі́щені в тих огоро́дах слі́дуючі відді́ли:

1. Шкі́лка дере́вець і корчи́ків овоче́вих.
2. Кіль́ка до кіль́канай́цять о́казів овоче́вих дере́в в тих відмі́нах, котрі в да́ній око́лиці мо́жуть най́лучше уда́вати ся і по́плачувати.
3. Корчи́ки овоче́ві як ве́прини, ви́ниці́ і ма́лини.
4. Росли́ни огоро́да я́рви́ного, ді́брані пі́сля потре́б се́лянських огоро́дів.
5. Росли́ни господа́рські, про́мислові́, ме́доно́сні, лі́карські о скіль́ко по́трі́бно їх до де́монстرو́ваня в ча́сі нау́ки.
6. Ма́ленька шкі́лка де́яких лі́сових дере́вець, як на́пр. липи́, ака́ції, кле́ну в ці́лю ви́проду́кованя ма́теріялу́ до о́бсаджє́ня до́ріг і не́ужитків.
7. Відді́л росли́н цві́тових бо́дай в ра́мах усту́пу чита́нки: Шко́ла Наро́дна Ч. III. п. т. „Цві́ти“.

8. Па́сі́тка нале́жить тако́ж до шкільно́го огоро́да; О́на повинна скла́дати ся бо́дай з 2 пів́ але умі́стити є́ї тре́ба по́за вла́стивим шкільни́м огоро́дом, бо и́накше не мо́глиби ді́ти в огоро́ді пра́цювати.

9. Ку́па ко́мпостова́ і ро́блене ко́мпосту́ не мо́жуть тако́ж бу́ти помі́нені в жа́днім огоро́ді; на то́ тре́ба ви́брати́ місце́ по́за огоро́дом и. пр. на о́бі́стю.

Що́би відпо́вісти всі́м тим ви́могам інстру́кції о у́рядженню шкільни́х огоро́дів тре́ба з причи́ни ча́сто пра́ктичних відді́лити від вла́стивого шкільно́го огоро́да шкільни́й сад. По́ді́л той шкільно́го огоро́да на два окре́мі відді́ли, то є́ на вла́стивий огоро́д і на сад, є́сть по́визше́ доста́точно у́мотивова́ний. Найва́жливі́шою причи́ною тако́го по́ді́лу є́сть ся о́бста́вина, що дере́ва овоче́ві займа́ють са́мі для себе́ мно́го місця́ і ки́дають мно́го ті́ня, отже́ в та́кім ма́ленькі́м огоро́дці́, як ту́ є́го про́єкту́є ся, вже́ 5 я́блїно́к висо́копенних о́тїна́ли́в з ча́сом весь є́го про́сті́р*).

*) Для у́никне́ня вся́кого непоро́зумі́ня за́знача́ємо тут, що по́ня́тє сло́ва „шкільни́й огоро́д“ мо́жна бра́ти в ши́рші́м значі́нню, и. пр. ко́ли ма́ємо на ми́сли всі́ є́го відді́ли отже́ і сад. Ко́ли одна́к ро́бимо́ різни́цю між вла́стивим шкільни́м огоро́дом а са́дом, то́гда по́ня́тє сло́ва огоро́д ма́є значі́ня ву́зше. Та́к само́ ужи́ває́ ся сло́ва „огоро́дни́цтво“ раз в значі́нню за́гальні́шого о́бї́ймаю́чі́м вже́ і са́ди́вни́цтво, дру́гий раз в значі́нню ті́сні́йші́м, як пр. „огоро́дни́цтво і са́ди́вни́цтво“.

Сі вступні уваги суть головною основою на котрих опирає ся тут предложений план шкільного огорода і шкільного саду. Подрібний опис поодиноких відділів буде поданий понизше в окремих розділах. Тут подаємо тільки головний нарис самого шкільного огорода.

Огород сей має відповісти всім вимогам приписаної інструкції о устроєнню і веденню шкільних огорудів при школах народних типу сільського.

Єсть він зредукований до можливо найменших розмірів, з огляду на то, що він має бути ділом самої шкільної молодіжи, а zarazом спроваджений до форми простої, догідної і естетичної.

В тій ціли вибрано з поля шкільного кавалок землі в виді прямокутника зближеного до квадрату, понеже город о такій формі найлекше дасть ся поділити на 4 або 6 частин.

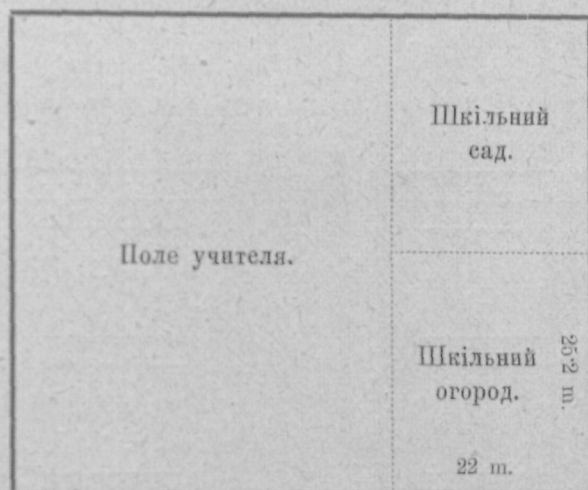

Рисунок 1.

Сей огород єсть 22 метрів широкий і 25.2 метрів довгий; займає він отже 554.4 m^2 простору [$5\frac{1}{2}$ ара]. Доколя границь цілого огорода попроваджено в віддаленю 1 м. 20 см. від границь дорогу також на 1 м. 20 см. широку; ту дорогу будем називати дорогою окружною.

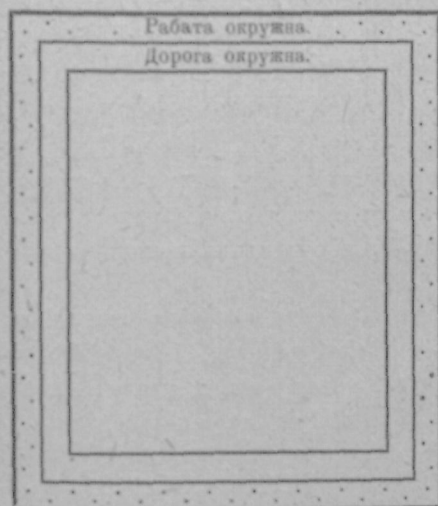

Рисунок 2.

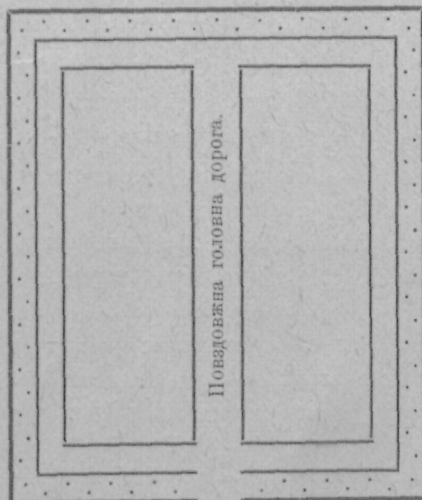

Рисунок 3.

В той спосіб дісталисьмо доколя цілого огорода пас землі на 1 м. 20 см. широкий, котрий єсть неначе обрамованєм цілого огорода (Рисунок 2). Градочки тут пороблені назвемо рабатами окружними.

Через середину огорода веде поздовжня головна дорога на 2 метри широка (Рисунок 3). Двометрова широкість тої дороги єсть потрібна не тільки для улешеня свободних рухів дітям, зібраним в більші громадки але і на то, щоби мож було до огороду заїхати візком и. пр. з обірником, з водою і т. д.

Дорога ся ділить огород на дві половини: праву і ліву або східну і західну.

Кожду з тих двох половин огорода поділено еще на три рівні часті двома поперечними дорогами прямо до головної дороги поперваженими (Рисунок 4). Дороги ті будуть так само широкі, як дорога окружна, то є на 1 м. 20 см.

В той спосіб маємо окрім рабати окружної шість різних відділів в виді прямокутників а відділи такі називають огородинки кватирами.

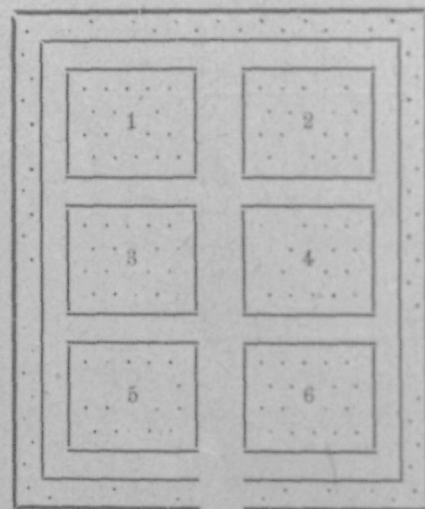

Рисунок 4.

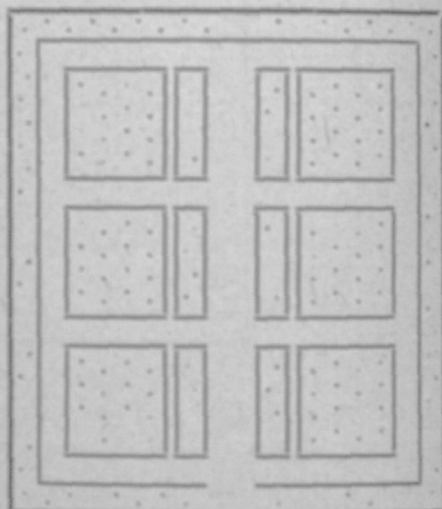

Рисунок 5.

Кожда з тих кватир єсть 6 метрів довга і 7 м. 80 см. широка. До кожної кватири єсть свободний доступ зі всіх сторін, що для шкільних огорів має велике значінє.

Наконець вилучено з кожної кватири одну градочку, котра іде рівнобіжно з головною середньою дорогою. Ті градочки суть, як всі прочі грядки в городі, на 1 м. 20 см. широкі; они суть відділені від своїх кватир стежками на 40 см. широкими. (Рисунок 5).

В той спосіб маємо на середній огорода вздовж головної дороги шість рабат середніх по 6 метрів довгих. Рабати ті причинять ся не мало до прикрашеня огорода і власне в тій цілі відлучено їх від своїх кватир, щоби мож на них насадити цвіти, кортики овочеві і иньші украшаючі рослини.

Поодинокі кватири, поділено на грядки по 1 м. 20 см. широкі. Грядки ті ідуть прямо до головної дороги а рівнобіжно до поперечних доріг. Таких грядок єсть по 4 на одній кватирі. (Глади плин огорода).

Ширших грядок як на 1 м. 20 см. не мож давати в шкільних огородах для того, бо ніякше доступ до середини грядки бувби дітям неможливий.

За те стежки мусять бути в шкільних огородах о скільки можна широкі, ніякше будуть діти топтати рослини. Для того даємо тут стежки аж на 40 см. широкі. (Рисунок 6*).

В той спосіб поділений огорог вистарчать вигідно на поміщення всіх відділів потрібних до поучень і демонстрацій при шкільній науці і до робіт практичних.

Під рослини огорода ярвного займемо цілі три квартири. Окрім того помістимо деякі поменші управи того відділу на рабатах окружних.

Під шкільку деревець овочевих займемо одну окрему квартиру. Дві квартири будуть призначені під управу деяких рослин господарських, промислових і лікарських

На рабатах середних помістять ся корячки овочеві, суниді, цвѣти і виші рослини — будь то для науки будь для прикрашеня цілого огорода.

На рабатах окружних помістимо різні дрібні культури, як висадки розсадник, маленьку шкільку диких медоносних дерев, лозу кошикареку і т. н. (гляди плян).

Сим подалисьмо головний начерк огорода, а в дальших розділах буде описаний подрібно спосіб загосподарованя поодиноких его відділів. Практична і педагогічна вартість так урядженого огорода буде залежати від способу виконаня робіт при обробленю того огорода вказаних. Мусимо піднести ще раз з як найбільшим натиском, що головна вага огорода шкільного, представленого в тім ту виді починає в як найточнішійшій і як найбільше педантичній виконаню робіт через саму шкільну молодіж. Праця дітий стоїть ту на першій місці і для того заосмотрене шкіл в достаточну кількість ручних знарядів до праці єсть konieczним услівям доброго шкільного огорода.

[Дальше буде].

Длячого треба обезпечуватись?

(Нагороджена стаття В. Дженсона з Cincinnati).

Обовязок обезпечуваня життя опирає ся на двох загально признаних основах: 1) небезпеченством треба просто в очи глядіти, наколи їх хто хоче обминути або їх діланє усунути; 2) житє і майно не є в наших руках. — Як певні є обі єї основи, так також конечним є висновок з них, що житє треба обезпечувати. Наколи хто признає, що грозить ему велике небезпеченство, і що проти того існує певне средство охоронне або бодай лагодяче, то тим самим має обовязок ужити того средства на оборону. Обезпечене житє є для цілого народу дуже важким чинником здорового господарованя народного, а для поодинокого чоловіка важким моральним законом. Культурний

*) Всі грядки на квартирах враз з 6 рабатами середними і рабатою окружною займають в тім огороді 272 метрів довготи а 326 m² поверхности. Дороги займають около 228 m².

поступ людськості є лиш досконаленням в предвиджуванню і запобіганню. І так: Квартана запобігав розширюванню пошести, посольства мають по можливості не допускати до війни, забезпечення від огню винагороджують шкоди вогню. Та найбільшим з усіх небезпеченств тіла є смерть. Інші нещастя є случайні, смерть одна є певна, ніхто не втече перед нею. І не лише що вона мусить прийти, ще страшнійша є вона тим, що час її приходу є незвідний і необчислимий. Тому то те, що має на цілі злагодження її нехитких наслідків, є для людськості надзвичайно важне. Коли вмирає чоловік, то тим самим розпадає ся життєва машина, тим самим стає знищеною всяка чи така заробкова сила і зникає багаторічна зручність та досвідність. Що сей чоловік осягав працею ума чи мускулів, се має собі дотична одиниця чи родина чи громада записати поміж страти. А якже ту шкоду направити? як удержати ту економічну силу? — Аж до заведення забезпечень життя не було ніякої винагороди їй; страта була безглядна. Тепер же сила смерті вже захитана. Вартість чоловіка яко зарібника можна в одній хвилі відзискати. Як штука лікарська продовжує жити, так забезпечення продовжує заробкову працю життєву; одне й друге заслугує з господарського становища в рівній мірі на вдячність роду людського.

Та є ще друге, до смерті подібне, аж по береги горечню наповнене лихо: то старість в нужді і жебрацтві. Вона рівнає ся смерті за життя, без помочи, без надії. Але охорону, яку дає забезпечення життя, відповідно розширено: вона охороняє тепер і проти того небезпеченства і запевняє постійну річну платню, так що овоч праці віку мужеского не мусить більше пропадати по причині страченого ослаблення або случайної страти майна.

Чи є що страшніше як стан вдовиці і сиріт? Мені здає ся, що чоловік не лякаєсь наслідків неможливого закону природи, які на нас із хвилею смерті спадуть, але страхавсь вже на саму гадку, що оставляючи дітий, не охоронив їх перед нуждою, долею та не дав їм спроможности безжурно дїждатись того віку, в яким би були в силі заробляти самі на себе!

Так то забезпечення є без сумніву мудрим урядженням, мудрійшим і життєвоційшим як много інших з огляду на лиха, які воно відвертає. Та не є воно також лише простою теорією; на його табелях, котрі укладано цілі десятки літ з великою старанністю, опирає ся певна норма пересічних чисел, його методична процедура і математична точність дають йому признаку строгої науковості. Тому то воно заслугує не лиш на вдячне признання задля свого добродійного ділання, але також на наше повне довіра. Воно йде постійно наперед. Воно постійно розширює свій систем і ми з року на рік — без згляду на політичні зміни і економічні хитання в паперах вартостних чи живих — бачимо, як ві всіх культурних краях число тих, що забезпечують ся, росте, а премії і добровільні виплати надзвичайно збільшують ся. Найважливіші мужі всіх ремесел і станів є прихильниками забезпечення життя; воно видить ся, не має противників винявши хіба невеличке число тих, що засліплені пересудом. За ним промовляють безчисленні вдови, котрі воно охоронило від біди і нужди, — сироти, котрі йому завдячують своє виховання і удержання, — старці, котрим воно подвійно виплачує те, що вони собі в молодості заощадили. Нема другої фінансової інституції, котра-б в рівній мірі заспокоювала серце, совість і розум!

Але ми єму мусимо признати ще вище значіння. Воно займає визначне місце в історії культури роду людського і відіграло важку роль в глибокій

Годі також тепер вже висилати премійні тарпел, бо они опрацьовані в однім примірнику на підставі асекураційного пляну, виконаного концесіюванним до того фаховим технічним математиком, мусять бути міністерству враз з пляном забезпечення предложені до провірення і одобрення, опісля доперва буде можна їх друкувати і розіслати враз з затвердженим законом, після чого послідує дефінітивне зголошене о принятє до товариства.

Щоби однак бодай хвилево рдоволити висказаному бажанню, подам ось тут коротко зміст закона товариства „Любов“.

Часть I-а обинмає загальні постанови, які мусить містити в собі кождий закон (статут), а які означають передовсім обовязки членів, виплачувати точно премії, — опісля права членів, як активного і пасивного вибору, ставленє внесків, провірюване діловодства і т. др. — дальше слідуєть точки про фонди, їх уміщенє і ужитє, а вкінци про заряд товариства, який творять: загальні збори, дирекция, ревізійна комісія, надзир правительста і мировий суд.

Часть II-а містить подрібні постанови дотикаючі забезпеченя, а іменно: вибір рент, термін і тріванє виплати премій, взновленє, закупно зглядно редукция забезпеченя, виплату і спосіб виплачуваня рент.

Як з сего бачимо, має уложений закон товариства „Любов“ подібні точки, як статут тов. „Диістер“, або инше. товар. забезпеченє, розуміє ся зі зміною, відповідною до ціли, якій він має служити (іменно забезпеченю рент для вдів і сиріт по членах товариства.

Найважнійшим, що товариство „Любов“ виріжиює від товариств забезпеченє, суть користи, які оно своїм членам подає, а які дадут ся коротко зібрати в слідуєчі точки:

1. можливо *найнижші річні премії*, яких не має ніяке товариство забезпеченє;
2. можливість виплачуваня премій в місячних, чверть- або піврічних ратах;
3. 30 днєвну проволочу до виплачуваня премій;
4. виплату забезпечених рент *враз* по означенім речинци;
5. виплату рент без ніяких потручень;
6. виплату рент в місячних ратах з гори;
7. звільненє від всяких податкових і стемплєвих належитостей;
8. виданє членської книжки тільки за зворотом власних коштів (1 кор); книжка тота заступає дорогі поліси инших товариств;
9. виписове виносить лише 2 К. від кождих забезпечених 500 К;
10. редукция, зглядно зворот виплачуваних премій на жаданє забезпеченого;
11. забезпечені вдовичі і сирітські ренти не підпадають після закона ніколи ніякий екекуції;

Повнеші користи завдячує товариство „Любов“ тій обставині, що его закон опирає ся на законі о зареєстрованих запомогових касах, який маючи на ціли уможливити і найбільйшим участь в забезпеченю, позволяє закладати такі товариства на основі поспільности і увільняє їх від усяких оплат; за те але обмежує високість забезпеченої ренти на суму 1460 корон і жадає, аби що найменше 200 осіб заявило ся з бажанєм заснованя такого товариства, підчас коли на заложенє товариства, в яким можна забезпечуватись на довільну квоту, позволяє правительство без згляду на число учасників, однак не увільняє ані товариства, ані забезпечених в цім осіб від ріжнородних оплат, надто жадає зложеня основного капіталу в квоті кілька десяти тисяч корон.

Підписанем заяви з бажанем засновати евентуально приступити до товариства „Любов“ не обов'язує ся ніхто до нічого тим більше, що таке товариство ще не існує; ті заяви однак потрібні з огляду на згаданий державний закон.

Супротив того прошу рефлектуючих приступити до товариства, аби зажадали надіслання відповідного формуляра до підпису заяви, або аби зложили її на переписцім поштонім листку ось в якій спосіб:

Заявляюсь за заснованем товариства „Любов“ зареєстрованої запо-могової каси: Н., заявте, місцевість і почта.

Такі заяви прошу на понизшу адресу надсилати, згідно жадати висилки відповідного формуляра.

Вівці прошу поспішити ся з надісланем заяв, аби мож чимскорше предложити закон і план обезпеченя до затвердження, евентуально розпочати чинність товариства з 1 січня 1903 р.

Проф. Волод. Шухевич.
Львів, ул. Собісчизни ч 7.

В І Д О З В И.

З Руского Товариства педагогічного.

З огляду на то, що товариство наше сповняє так велику задачу в нашім житю національно-суспільнім, бо підготовлює народони в своїх бурсах і інтернатах як і в школі виділовій ім. Шевченка будучих борців і труженників та будуче патріотичне освідомлене жіноцтво, дальше з огляду на многі видавництва і ниші агенди, котрі з року на рік прибільшають ся і вимагають більшого накладу і більших средств материяльних, уирашає ся П. Т. Членів о вирівнане вкладок за послідний рік як і залеглостий за попередні літа. Коли залеглості виносять більшу суму, просять ся о поступенне сплячуване вкладок і присиланя їх на адресу касиєра ул. Кльоновича ч. 7. Добровільні датки приймає ся з подякою. Давні члени звольта товариству приєднувати як найбільше нових членів. За Віділ Тов. педагогічного: *А. Алискевич*, касиєр.

До львівських Русинів.

Від року 1878 існує у Львові товариство „Шкільна Поміч“, що поставило собі ціллю помагати біднійшій молодіжи в руских народних школах львівських. Почин до сего товариства дали учителі заснованої тоді першої рускої школи в „Народнім Домі“; мужі ті не ограничили ся лиш на однім сповненю науки шкільної, поведені патріотизмом старали ся всіми силами о найчисленнійше притягання молодіжи до рідного огнища і допомагання їй в дальшій освітаню. Русини львівські, що так радо повитали отворенє рускої школи народної, станули їм від початку щиро в поміч і складали свої лепти для бідних руских дітей. З годом діждались ми двох дальших народних шкіл (ім Шашкевича і женської вправ), а вкінці сотворили ми і виділову школу женську.

Можемо сміло сказати, що ті рускі школи wraz з їх покровительскою „Шкільною Помочю“ принесли рускій народности у Львові великі прислуги. Хто тямить відносини львівські перед 20 роками, і порівнає їх з теперішніми, мусить признати велику ріжницю. Давнійше — крім дуже незначної горетки інтелігенції — не було в нашім місті майже ніякої признаки рускости. На улицах не чути було руского слова, наші церкви світили пустками, вся мо-

лодїж шкільна і їх родичі губили ся в польскім морі і в лат. костелах. Значна зміна зачала ся у нас з отворенем руских шкіл. Особливо міщанство, ремісники і низші верстви, що здавали ся вже пропавшими, стали для нас оживати. По домах і улицях відзивало ся що раз частійше руске слово, в церквах загомоніли пісні руских дїтїй, за ними потягли їх родини, а далі й здвигло ся руске ремісничє товариство і ввійшло много свідомої молодїжи у всі верстви львівської суспільности.

Рускі учителі і учительки віддались рускій молодїжи цілим серцем, стали для неї другими родичами, а череняті самі глибоким привязанєм для рускої народности і церкви, і вціплюючи ті чувства повіреним собі дітям, положили тим нестерті заслуги для руского народа і церкви. Праця тих труженників була тиха, але она довжна-б бути записана золотими буквами в історію нашого львівського відродження — як їх і вдячно поминають бувші ученики і учениці.

Нинішнє учительство руских шкіл переняло в спадку ту працю своїх попередників і удержує дальше „Шкільну Поміч“ для попираня бідних руских дїтїй. Задача та збільшавсь з кождим роком, так як — славити Бога — число дїтїй в руских школах щораз змагає ся. Та ми не уніваємо, а радуємось сим! Ростає число нашої шкільної молодїжи, але ростуть і ряди наших Родимців у Львові. Пригортали і помагали їй щиро попередні львівські Русини — не можуть відказати їй серця і теперішні. Ми-ж виховуємо найкращу надїю вітчизни, а всяка поміч принесена на ту ціль — се діло найбільше гуманне і патріотичне!

Так відзиваємось до всіх Родимців міста Львова, щоб всі без винїки поспішили хочби з малим даром на сю красну ціль. Число бідних дїтїй велике зима наближає ся і потреби значні. Частина руских Львовян аложила вже сего року свої лепти, але від далеко більшої частини вижидаємо ще тої ласки. Най ніхто не відтягавсь від сего добродїйного чину.

Для улекшеня того діла висилаємо на днях нашого курсора з квітарем для збираня вкладок або датків і просимо о ласкаве приняте его. До кого би наш післанець не дійшов, зволить прислати квою жертву просто до нашої каси.

Вкінці просимо ще о присиланя нам непотрібних або недоношених одягів для хлопців і дївчат (молодших і старших). Річи ті забувають ся часто за ніщо — а могли-б неодній нашій дитині віддати добру прислугу. Хлопчачі річи відбирає з вдячностію п. Гамота, управитель школи ім. Пашкевича (ул. Скарбківська), а дївочі п. Варвара Литвинська, каснерка і учителька в женській школі вправ (ул. Сакраменток ч. 7 — мешк. ул. Вірменська ч. 8).

Поручаємо діло наших бідних дїтїй горячим серцям ВП. Родимців!

Від виділу Товариства „Шкільна Поміч“ у Львові.

о. *Александр Стефанович.* *Іван Гамота.* *Варвара Литвинська.*

На надзвичайних Загальних Зборах руского Товариства педагогічного, які відбули ся дня 1. н. ст. падолиста в присутности 31 членів, вибрано головою Товариства Впр. о. крил. Івана Чапельського на місце Ви. директора Е. Харкевича, котрий вибору не прийняв, а рівночасно вибрано на місце уступившого секретаря і члена видіду п. Яр. Вітошинського, виділовим п. Льва Гаваньського учителя рускої гімназії.

Передилата:

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Соборной
ч. 7.Администрация
ул. Софії
ч. 9, а.Неопечатані ре-
клами без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

О урядженю і веденю шкільного огорода при школі народній
сільського типу.

[Дальше].

Р о з д і л І І.

І. Практична наука садівництва в шкільнім огороді і саді.

Щоби було можна практично переробити зі шкільною молодежню материял науковий з області садівництва, поміщений в читанках шкільних, а іменно в Школі народній Ч. IV. і Ч. V. розділу другого, мусить учитель урядити в шкільнім огороді шкільку зернівок, шкільку деревець і окремий невеличкий сад.

Шкілька буде заложена на цілій окремій кватирі, займаючій 36 м² простору. В тій шкільці буде мож виховати кожного року около 20 штук добірних щеп.

О шкільнім саді і яго урядженю буде бесіда повнше.

При вауці садівництва мають бути слідуючі практичні роботи виконані:

1. Засадженя зерняток в шкільці сїянок.
2. Рігольованя (глибоке перекопаня) кватир, призначеної під шкільку деревець.
3. Пересадженя зернівок зі шкільки сїянок до шкільки деревець.
4. Обробленя землі в шкільці деревець.
5. Ублагородненя дичок і провадженя щеп аж до випровадженя корони.
6. Вкопаня щеп зі шкільки.
7. Засадженя щепи на місце стале.
8. Плеканя старших дерев овочевих в саді, як то: гноєня, скробаня і біленя кори, проріджуваня корони, відмолоджуваня корони, перещеплюваня старих дерев.

9. Обзнакомленє молодежи з сортами овочів найлучших, найбільше поплатних, а котрі в даній околиці найлучше удають ся.

10. Збір, сортуванє і способи перехованя овочів.

11. Говнє ран, поученє о хворобах і шкідниках.

12. Охорона пожиточних птиць через закладанє штучних гнізд і забезпеченє їх від напасти котів.

Деякі з вказаних ту робіт можуть бути виконані і поза шкільним огородам н. пр. в садах селянських або н. пр. підчас сьвяточного садженя дерев і т. н.

2. Шкілка зернівок (сївок).

Шкілку зернівок треба засївати кожного року. На ту ціль треба вибрати на бічній рабаті кусень грядки 1 — 1½ м. довгий і на нїм засадити 300—400 зерняток і кісток ріжного рода овочів. Насїня овочів диких особливо яблїнок і грушок вєть лучше, як насїня яблїнок і грушок шляхотних. На веснї.

Плян шкілки. — Скаля 1 : 100. — Простір 36 м². — Віддаленє рядів 60 см. Віддаленє в рядах 50 см.

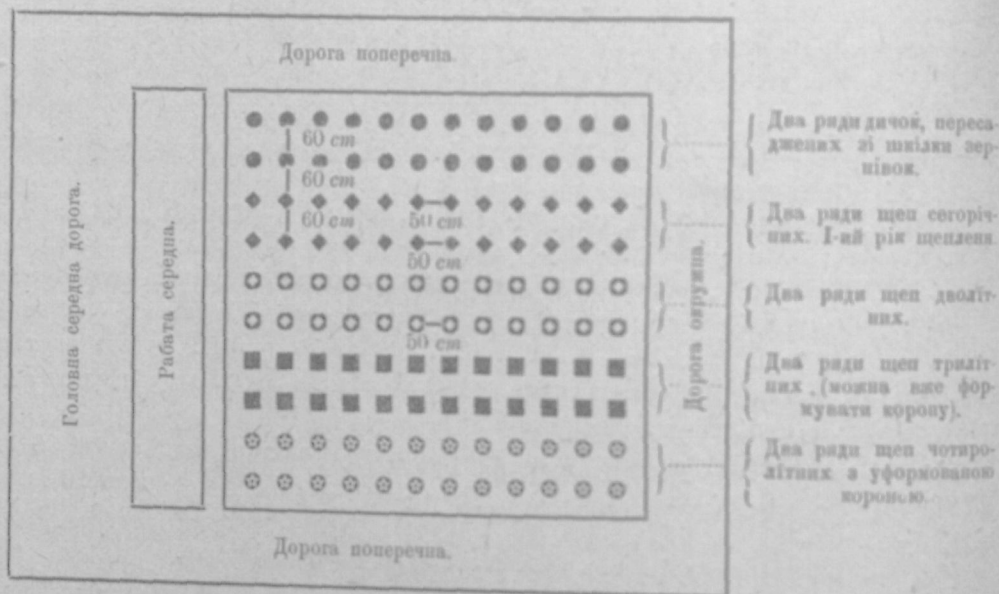

Рисунок 6.

коли зернятка посходять, добре вєть молоденькі зернівки в маю перенїкувати. Через літо треба землю в шкілці кілька разів порушати, копту старанно виполувати, а надто землю між рядами вистелити дрібним обїрником і в часї посухи підолляти.

В осєни або аж слїдуючої весни вибрати зі шкілки зернівки тільки найдородийші, котрі добре підросли і мають цєнюк грубєсти олівця а при тім добре розвинєні корінці. Слабші ростники лишася в шкілці зернівок ще на один рік, щоби підросли, а зовсїм слабї найлучше викинути. До шкілки деревець потреба залєдво 20—30 зернівок; рєшту можна роздати дітям.

3. Шкілка деревець овочевих.

Для шкілки деревець овочевих визначимо в шкільнім огороді одну окремішню квартиру. На долученім пляї займає квартира зі шкілкою деревець 36 м² простору. Квартира та, як всі інші, єсть 6 м довга і 6 м широка.

На тій квартирі поміститься 120 деревець, посаджених в 10 рядах, що 60 центиметрів від себе віддалених. В кождім ряді стане 12 деревець що 50 центиметрів.

Земля мусить бути в шкілці деревець зрігольована на 40—50 центим. глибоко. Рівночасно з зрігольованєм треба землю очистити від всякої хопти а особливо від вирію, хрину, остів і вишних хопт кореневих. Також треба верхню верству землі старанно погноїти.

Зрігольованє єсть виправді тяжкою роботою; але перекопанє кільканадцяти метрів квадратних, потрібних кождого року на поступенне розширенє шкілки, не зробить труднощі. До тієї роботи надає ся передовсім молодіж науки доповнюючої.

Шкілку деревець не можна тримати завсїгди на однім і тім самім місці. По п'ятиох лігах від часу першого заложеня шкілки виповнить ся ціла квартира деревцями. В шестім році засаджуємо молоді дички вже на другій квартирі, а тимчасом позволя давня квартира зі щенами опорожниє ся. Таке поступованє єсть конечне, бо інакше з часом деревця на тім самім місці перестали би добре рости з причини вичерпаня землі. Поступаючи так зі шкілкою, перейдемо нею в протягу 30 літ всіх 6 квартир шкільного огорода.

Пас землі зрігольований в осени під шкілку деревець — а вистарчить на се зрігольовати пас землі на 6 м. довгий і 1½ м. широкий — треба вчасно на весні зрушати мотичками і вирівняти граблями. По тім садить ся до шнура або до лати дички рядом в відступах що 50 см., Перший ряд зачинає ся від краю квартири в віддаленю 30 см., другий ряд в віддаленю 60 см. від першого. Першого року садимо тільки 2 ряди, а в дальших роках що року знова по 2 ряди. В той спосіб доперва по упливі 5 літ заповнить ся ціла квартира деревцями різного віку, почавши від наймолодших однолітніх, а скінчивши на найстарших п'ятилітніх. Ті найстарші деревця викопуємо зі шкілки в осени або аж на весні, а на їх місце не садимо вже деревець, тільки садимо рослини яравні, н. пр. капусту на добрім вигноєнню землі, щенами вкисленої.

В шкілці будемо ховати всі роди дерев овочевих; найбільше однак яблінки. В двох що року досаджуваних рядах дичок буде 10 яблінок, 4 грушки, 4 сливки, 4 вишні і 2 черешні.

Треба тут також піднести, що викопуванє дичок з ліса, щоби їх потім засадити в шкілці, є роботою зовсім нераціональною, а навіть шкідливою.

Перед самим засадженєм дичок в шкілці треба притяти дуже острым ножиком верхки ния і кінці корінців, а після корені зашлямувати (замачати в болоті, розробленім з глини і коровлячого лайна). Деревця садити в землю пухку і добре вироблену, потім підолати, а між рядами виселити землю дрібним оборонком, щоби не висохала і не заростала хоптами.

Через ліго землю в шкілці частійше зрушати, але обережно, щоби корінців не ушкодити, а в часі посухи підолати. В наслідок так старанного плеканя приймуть ся дички так добре, що в серпні або в початках вересня

буде можна їх наочкувати. Очкування єсть безперечно найлучшим способом щеплення. В огороді шкільнім єсть сей спосіб на жаль о стілько недогідний, що найлучшою порою до очкування єсть місяць серпень. Можна би очкувати єще і в початках вересня, але тільки тоді, коли кора єще не пристала до дерева, а деревце єсть єще в повних соках. Щоби сей стан деревця до місяця вересня підтримати, треба би єго добре через 2 тижні перед наміреним очкуванням підливати.

Окрім очкування можна поручити єще два виші добрі способи убагодження деревець а то лучене і щеплене за кору (кожуховане). Кожуховане єсть однак добре тільки до дичок з грубшими пеньками.

До доброго провадження деревець в шкільці потреба докладного знання річи і чимало стараня. З поучень, поміщених в „Школі Народній Ч. V.“, не зможе початкуючий учитель, єсли не має ширших відомостей в тім напрямі, довідати ся всего, що до порядочного провадження деревець знати єсть konieczним. Для того поручає ся молодшим учителям інформувати ся в тім згляді з добрих книжок, котрих спис на кінці буде поданий, брати участь в практичних курсах садівництва а передовсім перейти практично всі роботи в добрих шкільках. В шкільці повинно ся ховати тільки самі дерева високо і середнопенні, бо тільки такі дерева мають значенє для селян.

З тої причини навіть в самім шкільнім огороді не садимо деревець карлових, хотяй огород з такими деревцями виглядав би дуже красно. Деревця карлові полишаємо аматорам яко річ надобовязкову. Они можуть мати вартість тільки в дуже маленьких шкільних огородах, заледво 5—6 арів простору обіймаючих, де отже нема місця на заложенє окремого саду. Такі деревця садить ся на рабатах в відступах що 3—4 метри, а навіть і густіше.

В шкільці треба розмножувати тільки такі роди овочів, котрі суч поручені для нашого краю, а передовсім тримати ся спису відмін, поміщених в Школі народній Ч. V.

Найважнійші роботи коло деревець в шкільці будуть отєі:

Що треба робити коло деревець в першім році, о тім було вже више сказане. Ті деревця буде можна вже в серпні або з початком вересня наочкувати; впрочім якусь часть деревець буде можна аж на весні щепити способом лученя.

В другім році будемо мати в шкільці два ряди деревець вже щеплених і два ряди дичок євжі засаджених. Роботи коло обробленя землі будуть все ті самі, отже спульхненє землі мотиками і плоне. О вистелєню землі оборником і вигубленю шлідинків а особливо мшиць треба також пам'ятати, (мшиці вигубляє ся відваром тютюну). Само провадження щеп єсть описане у всіх підручниках до садівництва, між иньшими в книжці Яковського п. т. Сад при хаті, виданє тов. „Просвіта“, про то о тім тут не споминаємо.

В третім році буде в шкільці 6 рядів деревець, а то: 2 ряди щеп однорічних, 2 ряди деревець євжі щеплених і два ряди дичок. В четвертім році буде вже 8 рядів по 2 ряди з кожного року, а в році пятім буде вже шкілька цілковито заповнена. Найстарші щепи (чотиролітні) мусять мати уформовану корону так, щоби вже в осєні було мож їх викопати зі шкільки і роздати людям або висадити в саді шкільнім.

В часі літа треба щепкам скорочувати бічні гони а вчасно з весною притивнати повідники. Поученя о випровадження корони в шкільці і о прова-

дженню корони через перших кілька літ у деревця, вже до саду засадженого, суть особливо важні. О тім знайде читатель докладно в підручниках о садівництві.

4. Шкільний сад.

Була вже о тім бесіда, що високопенних дерев овочевих в тій часті шкільного огорода, де будемо управляти огородину і иньші рослини, садити не можна.

Яблінка, грушка, черешня, займають яко дерева високопенні, коли вже розростуть ся 100 m^2 простору, сливка і вишня займають 25 m^2 місця. Для того зі зглядів чисто практичних мусимо закладати сад окремо від огорода. Комбіноване саджене дерев овочевих поміж городиною єсть можливе тільки в великих огородах, а таких звичайно при школах не маємо.

I. Сад мішаний.

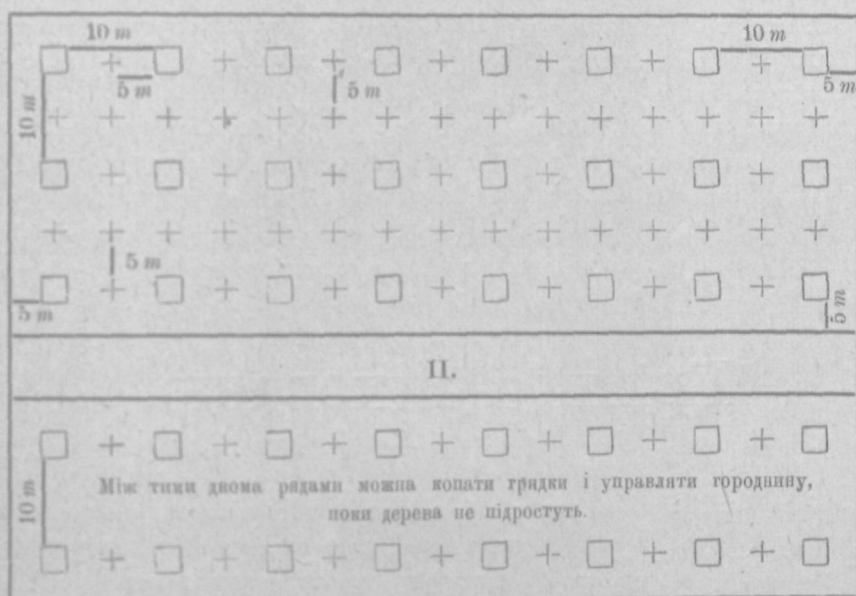

Рисунок 7.

Поясненє плану I-го: Довгість 30 m. Широкість 30 m. Віддаленє рядів від межів 5 m. $\square$ = яблінка або грушка, черешня. $+$ = сливка або вишня. Віддаленє яблінки від яблінки 10 m, сливки від сливки 5 m. Що 5 метрів приходить одне дерево високе на переміну з низьким.

Поясненє плану II-го: Той сам порядок що в плані I-шій, тільки між 2 ма рядами яблїнок упрвляє ся городину так довго, поки дерева на добре не розростуть ся.

На заложенє саду шкільного потреба бодай $\frac{1}{4}$ морґа поля. В тім саді будуть поміщені і взірцево плекані так звані дерева маточні (дерева-матки) то єсть дерева таких відмін, з котрих збираємо зрази, щоби ті відміни розмножувати в шкілці.

Яблінки і грушки мають бути від себе віддалені що 10 метрів. Поміж 2 яблінками або грушками можна посадити сливку або вишню в віддаленню 5 метрів від яблінки або грушки.

Від границі огороду мусять стояти крайні дерева 5 метрів далеко.

Під сад шкільний треба вибрати таке місце, щоби дерева не отінали шкільного огорода. Саду не будемо стже закладати ані на схід а тим менше на полудне від шкільного огорода, если би ті два відділи мали з собою безпосередньо стикати ся. В остаточній конечности можна би сад шкільний заложити по стороні західній шкільного огорода, але найлучше буде вибрати до сего часть поля положену на північ.

На побічних 2 рисунках видимо 2 способи засаджування дерев.

На першім рисунку видимо між двома рядами яблінок або грушок один ряд вишень і сливок. [Яблінки, грушки і черешні суть означені □, вишні і черешні +]. Єсть то сад мішаний, в котрім стараємо ся помістити як найбільше число дерев (порівн. уступ „Сад“ зі Школи народної Ч. IV.).

Другий сад єсть також мішаний, але так заложений, що між 2-ма рядами дерев овочевих лишає ся пас землі під управу городини. Городини буде мож тут управляти так довго, поки дерева цілком добре не розростуть ся.

Сад I. займає 24 ари простору, і то для того, що в нїм засаджено по 8 дерев високоствених в кождім з трех рядів.

Другий сад має 16 арів простору а можна єго ще зменшити, скоро обмежимо ся на засадженю н. пр. тільки 10 штук дерев високоствених. В загалі треба числити під одно дерево високоственне 1 ар = 100 m² місця.

[Дальше буде].

Гріхи в вихованю.

Коли-б хто нині поставив собі за задачу інтерпелювати людей про їх молодість, той мусів би велике число осіб розпитати, як думають они нині про дїточи свої літа, чи і о скільки були они для них зелотим, щастливим віком. Більшість зі слезами чутливости в очах згадає гарні дні молодости і даєть безперечно катгоричну відповідь, — але знаток людскої душі почує сейчас облуду такої одушевленої відповіді, неправду таких емоціональних чувств. По части з почитання конвенціональної логі, котра дитиний вік представляє усе яко щастливий почин історії, що згодом чим раз більш трагічною стає ся; по части і задля того, що терніня молодости скоро забувають ся, — звикли вже ми перші роки нашого життя уважати яко веселу безжурну ідилію, хотай по правді дитинство має свої трагедії, свої журби, болі і розпуки, — ріжні, що правда, від страждань дорослих, та проте не менш сильні і діймаючі. А одна з найважнійших причин дїточого болю лежить на жаль в способі виховання зі сторони родичів — виховання, котре — хоч як на вид добре і старання — часто своєю метою веде до того, що дитині прикрі, а що важнійше і зовсім безхосенні терніня завдавані бувають.

Перша хибя виховання, яким оно нині буває, лежить в тім, що виховавці за мало принципами, а надто імпульсами кермують ся. Дитина має блуди,

котрі очевидно справити належить, але 90% батьків і материй при тих спростованях більше хвилиним чувством імпульсу чим спокійною розвагою поведать ся.

Наколи батько чи матір в налідок якоїсь малої події гарно душевно настроєні, то і дитина зможе оден день тоді свобідійше зажити і на все важить ся, не страхаючись ніякого закиду, навпаки ще й певна, що родичі з її пустоти сердечно хита засміють ся, а вже в найгіршім случаю лагідно іно скартають. — Та друга річ, коли батько чи матір з якоїсь часто личної причини попадуть в роздратоване, тоді строгий тон запановує нараз в цілім домі, — бідна дитина не сміє зробити кроку, щоби не стати ся жертвою прикрих докорів, лайок і безпощадного караня.

Навіть в найкращих родинах не є виховане підчинене ніякій правильній системі. — оно має на цілі не так поправу дитині, як радше є вентилям гумору родичів, котрі дитину нині пестілкою свого гарного настрою, завтра тельцем жертвениним свого роздратованя чинять.

І ся то основна неконсеквенція і несправедливість наших острог і кар, відбираючи средствам вихованя величезну часть їх морального впливу, завдає ураз дитині вельми діямаючі болі. Стрібує іно, читателю, перенести ся думкою в перші роки свого житя, а певно пригадаєш собі той стан напруженого несупокою, в яким проводив ти свої дні тоді, не знаючи сам, котрий осуд твоїх родичів що до твого поведеня правдивий. Невпинно був ти приневолений читати трівожно в лиці батька чи матери психологічний настрій хвилі, щоби з него зміркувати, чи яка річ дозволена тобі або ні. І так жив ти, тягом в ожиданю, на болючі розчарованя виставлений!

Як часто придумає дитяча буйна а працююча уява якусь гру чи несподіванку для родичів в повнім пересвідченю, що справить їм нею чималу втіху, а собі придбає похвалу — місто того зістає висварена, а може... а може навіть і покарана, бо родичі случайно були того дня як-раз кепсько настроєні. То суть дрібні розчарованя і терня в діточім житю, але они в даній хвилі для неї неменьш болючі як великі заводи у дорослих, бо ціле житє дитвори обмежене на малий сьвіт во внутрі родини, де она нині добро, завтра горе стрінути може. В дальших наслідках така химерність і безпринципність в вихованю вельми утрудняє образованє в молодих умах ясного почутя повинности, а що гірше, она розвиває в дитині рід песимізму, якусь то ембріональну манію переслідования, бо наконець вважає ся дитина жертвою осіб, тілесно і духово свлїйших від неї, котрі своїх сил вживають на те, щоби її безпричинно гнобити. Такий душевний стан у дитині далеко загальнійший, як се кому здає ся. Щоби о сїм пересвідчити ся, вистарчить підслухати розговори дитин, які ведуть они між собою, наколи поведенем старших не суть вдоволені, вистарчить почути замітки, котрі рвуть ся їм на уста серед плачу і нарікань задля видержавої кари — гадка о несправедливім і безпідставнім покараню найчастійше загроує горячі слези їх і зойки.

Дальша мука, яку ми дітям завдаємо може і зовсім несвідомо, лежить в тім, що в деяких справах поводимо ся з ними за мало, в иньших знов надто серіозно. Дух діточий снує невинно найчудачнійші мрії, найбуїнійші бажаня, з котрих дорослі часто в присутности дитин сміють ся, а позабувають на се, що і она готовими людьми на сьвіт не прийшла. А одначе такі глумливі, легкодушні насмішки старших ранять дитину в її найглубійшій душі і она чує ся ними зневажана, онесмілена, понижена. І дитина має свою честилюбовність! Апожам она находить ся саме в періоді живого інтелектуального розвитку,

в котрім вельми важко виробляє ідеї, переживає сумніви, ставить собі питання — тим то і буває сильно порушена і одушевлена всім, що творить і що думає, тим то і попадає в розпуку, наколи бачить, як овод єї розваги і мозольної духової праці сьміхом витають ті, котрі душевно вище неї стоять. Я ніколи не позабуду виразу болючого стяду, який побачив я раз на лиці 8 літнього хлопця, котрий вперше написав лист до свояка і приїс батькови до пересмотру. В листі була сила блудів, безліч наївних зворотів і ошибок, іза котрих батько аж влав ся зі сьміху — але бідний хлопчинна, котрого стільки труду коштував сей лист, не в силі був довше терпіти такої муки, — він варвав псьмо з рук батька, побіг до другої комнати, заховав ся в темнім кутку і почав ревно плакати. Правда, не всі діти бувають в такій мірі і так легко чутливі, як отсей хлопець — але всі они посідають менше або більше розвинене честидлюбів, а коли се хто зраить, тоді терплять они несказані муки, хоч з сего і нема для них найменшої морально-виховавчої користі.

Ще пірше стоїть справа з огляду на многі чудацкі мрії і забагання, які невинно ум дітчий займають. По справедливості кажучи, борба з дітчими примхами належить до найтяжших і найприкріших сторін важких завдач родительських — але і се певно, що на многі ті так звані примхи, наколи они іно для самої дитини не суть шкідливими, а для других небезпечними, більше виrozumілими бути слідує, ніж се в дійсности чинить ся. Ми зовемо дитину примховатою лиш тому, що єї бажання не лежать в раз незмінно зачеркнених межах нашого в монотоннім ритмі плавучого щоденного життя і наших уподобань — позаяк она хоче їсти, спати, прохажувати ся, бавити в годивах, котрі після поділу наших житєвих навичок иньшим заняттям суть присьвячені. Та й ще забати дітчі хоч перелетні, суть однак інтензивні і домагають ся сейчас таки здійсненя, бо відданє ся хвалі лежить в натурі дітчий. Тим то і порадиим буде, коли дитина в віці літ 4—8 находит ся, тій несправильности єї бажань а в певній мірі таки їх нахабности надто строго не противити ся. Легкість, непостоянність і живіть бажання, котре ми примхою зовемо, є в дійсности тільки для нас примхою, а по правді лиш глибошою органічною потребою дитини, котра ще до надто систематичного порядку нашої діяльности не змогла приміини ся, котрої дух і організм не стали ще як наші управильненнми годинниками, де кожде колісце в точно означеній хвилині дивже ся, щоби якийсь постійний незмінний рух виконати. Очевидна річ, згодом мусить і дитина втягнути ся в монотонний ритм щоденного соціального життя — але на мою думку такий труд привороження до обставин донерва в девятім або й десятім році життя може наати приміненя — а прямо злочин дитину 6—7 літ силоміць до нашої правильної системи житєвої приєвлювати. Того рода знесилуванє є не лиш само в собі для дитини вельми болючим, але оно може мати і поважніші небезпечні наслідки.

Импульсивність починає донерва пізнійше уступати в віці літ 12—13, і то більш задля природньої переїни характеру, ніж під впливом вишнього вихованя; перед тим одначе є она нормальною ціхою душі, на котру згляд мати належить. Наколи отже перші почуваня дітчий так перелетними бувають, яка-ж роумна причина заспокоєнє їх бажань відкладати аж до часу, коли они остигнуть або і зовсім змаріють — если їх сей час таки вдоволити можна? А однако-ж кождий певно пригадає собі зі свого дитинства, як носив у душі горяче бажанє за чимсь то роумним, дозволенным а навіть і пожиточним — а прецінь то бажанє донерва по цілім ряді безконечних колибань і відмов

і супротивлянь зі сторони старших доступним нам стало і то вже тоді, як саме жар бажаня цілковито погас у душі диточій.

Правда, поблажливість на так зовнім примхи і імпульсивність диточу не повинна переходити певних границь, котрі одначе загальним принципом підчинити не дадуть ся. Се вже річ розумного батька і матери досвідом своїм і невпинною обсервацією на кождий поодинокий случай і примінно до обставин кождохасових вимірювати, як далеко ті межі поведені бути можуть. Та місто того дів ся у нас зовсім щось другого. „Примховатість“ і імпульсивність дитини викликує згодом у многих родичів навіть найщиріших стан якогось то неясного роздратована, під впливом котрого они зовсім і несвідомо бажанням дитини постійно противлять ся. В многих родинах витворює ся рід взаїмної глухої боротьби поміж родичами а дітьми, боротьби — котра впрочім великої родяної любови не виключаючи, з волі обох сторін два рівноіменні відтручуючі ся бігуни чинить. Хоче приміром дівка їсти, миттю відказують ему, що пора на се заранна чи запізна, що треба поки-що ждати. Бажає він куди вийти, сейчас таки найде ся перепона: то погода — кажуть — негарна, то за горячо, то зазно, краще буде таки полишити ся ему дома. Часто по такій першій відмові, в серци батька ворухить ся жалє і він позволяє на щось дитині, коли се оправданям находити ся. Звичайно одначе буває так, що если дитина бажана якесь розумне впрочім і оправдане трохи живійше чи надто нечаяно для родичів вискаже, поршим чувством, яке родить ся сейчас в батьківскім або материньскім умі — є відмова, супротивленє. Сей злорадний наклін проявляє ся найчастійше у нервових осіб, котрі нині таку імпонуючу часть просвічених верств творять, а не є він нічим иньшим в дійсности як дражливістю в наслідок фізичного і морального забурєня, яке діточі примхи викликають. Ізза сеї то дражливости стає ум згодом злобно настроєний і якимсь то неясним і майже несвідомим бажанєм опанований дитині у всім на перекір чинити. Але річ певна, що в тій повільній, неозначеній злобі жерело болю діточого спочиває без огляду на те, чи по першій відмові слідує інколи дозвіл, чи бачько триває далше в своїй забороні ізза чувства якогось то стиду чи гордості, котра позволяє ему перед дитиною собі самому противорічити. Чувство се, як-небудь на вид оно глупе і дитиняче, у многих дуже мушн трапляє ся і є причиною незгоди в нутрі самої родини навіть таких, котрі поміж зрілими розумними людьми а малими ледви рахуючими дітьми заходять. В першім случаю терпить дитина ізза відмови — стає ся на будуче в висказаню своїх бажань хоч-би дозволенях і оправданях несьміла і недовірлива; в другім разі відчуває не іно біль, який ему відказ завдав, але ще й потапає чим раз глибоше в тій ембруйозальній манії переслідования від старших, про котру ми вже згадували, а котра властиву форму меланхолії діточної образує.

Іноколи знов поводимо ся ми з дітьми надто серіозно, наколи хочемо привезолити їх, щ би они усі скомпліковані формальности товариських зносин перестерігали. Можна сказати, що три четвертини вихованя, яке родичі дітям виойти старають ся, саме в поучуваню про товариске поведєне лежать. Кілько то часу тратить ся на те, щоби об'учити дитину, де і коли має она зняти капелюх, як має поводити ся в певних обставинах і супротив деяких осіб, як має їсти, ходити і т. н. Скільки то намучать ся дрібота при отсїм студіюваню суспільного церемоніялу! То все суть річи, котрі знати можна, навіть знати треба, але їх вивченє в віку 7—8 літ надто труду коштує, коли ось пізнійше много скорше і лекше присвоєне бути може. Усі ті правила, хоч загально

уживанні, суть впрочім без глибокого значіння, бо прецїнь виїшні форми на стоять в нїякій органічній звязі з чувствами, котрі мають з'ображати. З якої рації приміром здіймане квітлюха означає пошану для осіб? Позаяк отже ті дїйства нїякої розумової підстави не мають, з котрої дитина що до їх ваги могла би здати собі справу, може їх отже не инакше як іно через наслідюване і вправу вивчити. А се буває вельми важке в віці, коли ще дух дїточий непостоянний і розсіяний, а воля мало сконцентрована не вміє володіти над імпульсами. Дитина часто забуває або нехтує ту або другу форму того скомпльованого церемонїалу, відтягнена від него вродженим наклоном до руху, цїкавості, жаждою забави. А в таких случаях дожидають її звичайно від родичів прикрі докори, немов то она і справді чимсь то так дуже провинила ся.

І чому то не обмежить ся в перестеріганю форм товариских у дїтїй на мінімальну міру? Зза чого силоміць втискати нїжні члени і нерозвиненого духа молодого сотворіння в пута церемонїалу, котрі нах дорослим навіть часто надто строгими і дїймаючими видають ся? Чи не байдужна се річ, що хлопець свободі і живо без огляду на конвенціональні форми поводить ся, коби іно був здоров, веселий і нормально розвивав ся?

Головний блуд дїтчого виховання в нинїшних часах лежить отже в тім іменно, що ми на дитину зі становища зрілої людини глядимо, що ми їй наші ідеї і почування силоміць накидуємо, — замість самим до її потреб і її психології приміняти ся. Наслідком сеї ошибки педагогічної є те, що система нашого виховання націхована якоюсь то несвідомою строгістю, брутальністю і злобою, котра будучим поколінням о більше вифінесованих почуваннях прямо мерзкою видасть ся. Ми завдаємо дїтворі мимохіть на кождім кроці дїймаючі болї через те, що не вміємо увійти в її душевний стан, відчуті усі її потреби зрозуміти її бажання і ідеї — словом не в силі ми вдерти ся в найглибші закутини дїтчої душі і на річ і світ її очима глядіти.

На щастє посідає дитина зважените средство лїчиче проти невпинно завдаваних їй болїв в нетрівкості своїх почувань. На часок терпить она сильно, але і забуває борзо і повертає миттю до сміючої ся, веселої безжурности, яка і є нормальним її станом. Але в житю нічо не пропадає даром, не полишивши по собі більше або менше знатного слїду — тим то і ті дрібні на вид, перелетні болї дїточі впливають незначно, а таки впливають на організм і душу дитини. Тим то і подбати належить, щоби суму тих болїв молодих сердець до мінімум звести, а перші дїточі літа дійсною весною їм вчинити, бо і так пізнійше житє аж надто журб і терпінь і болїв їм принесе.

На віщо сипати терне на житєву путь дитини? Не треба, що правда усього в вихованю безкарно пускати, але не треба і всего карати, що на безусловну кару не заслуговує. Передовсім одначе мусять батьки і матери своєю дитину розуміти. За мало дитину накормити, одягнути, від слабостай та небезпек зберегти і її слїпо любити, — найвиєша повинність батьківська лежить в тім, щоби дитину порозуміти. Тоді то і розумна поблажливість, той найважїйший чинник доброго виховання без труда дасть ся досягнути.

Марко Пінковскій.

Конференція в Галичч.

Дня 26. червня с. р. відбула ся в Галичч окружна конференція учительська під проводом інспектора Костецкого. На порядку деннім було: методичне переведенне практичної лекції і дві теми до письмєнного опрацьованя. На лекцію практичну призначено уступ з другої читанки для шкіл народних, п. а. „Худібка Дмитруня“. Уступ сей перевів в школі рускій в Залукві тов. Микола Пушкар з Тумаря. По лекції розвинула ся доволі жива дискусія. Закиди, які чинено прелєгентова, обертали ся зразу по більшій часті довкола дрібних методичних і сказати-б особистих похибок прелєгента, доперва тов. Балицький звернув увагу на похибки загальної натури і вказав правила, по яким уступи змісту реального переводити належить.

Відтак слїдувала друга точка, іменно справозданє з рефератів на тему: „Подати средства, якими сгеміти буде учитель до виобразованя і скріпленя у шкільних дітвй чувств морально-релігійних“. На сю тему вилинуло 17 еляборатів, з котрих еляборат п. Малицької, яко найбільш вичерпуючо написаний, зістав голосно відчитаний і без дискусії прийнятий.

По полудни того дня відбуло ся друге засіданє конференційне в школі Галицькій. Під обряди припали реферати на тему: „Яким способом впливати-ме учитель на шкільну молодіж, щоби скріпити вї знанє і як розбудить в ній замилованє до дальшого самостійного образованя“. Найліпші з еляборатів: п. Генрики Фухсівної і п. Л. Князя зістали голосно відчитані. Послїдній іменно еляборат п. Князя відзначав ся дуже гарними і здоровими гадками на справу розвитку самостійности у дітвй і позашкільну просвітну працю учителя.

За сьм слїдували звіти поодиноких секцій з вистави праць письмєнних, рисунків і робіт ручних, на котру зложили ся майже всі школи округи Галицького. Секції здавали справу з предложених праць, а заразом поробляли свої замѣтки і постановили внесеня. Напоследок вибрано ще виділ бібліотечний і комісію виковавчу на рік 1903.

Такий ось короткий образ галицької конференції, — а тепер ще деякі загальні uwagi про значінє і хосен конференцій окружних.

Що того рода зібраня учительства для взаїмного поученя і поради мають добрі сторони — се річ певна — але чи спосіб, в який они у нас переводять ся, веде до бажаної ціли — се вже річ друга.

Щоби конференції учительські членам вї і взагалі справі шкільництва справдішній хосен принесли, мусять они мати слїдуючі прикмети:

1. Подавати на лекції практичні річи, котрі усім учителям насувають трудности — а на теми до письмєнного опрацьованя ставити питання найживотніші, натури більше загальної і справді образуєчої учителїв, або теми, при котрих нагода висказати те, що найдужше їм доскулює і в праці просвітній спаняє.

2. В виставі праць письмєнних і робіт ручних памятати би, що не ходить в ній о порадисть оказів, але о вірний, дійсний стан шкіл ріжної категорії.

3. Так в виробі тем як і в дискусії повинна бути учительству повна свобода і щирість, бо тільки тогди зможемо як слїд усякі хиби шкільництва без обиняків відкрити, а тим самим і лиху спільними силами зарадити.

А тепер перейдїм усі ті три точки з окрема.

Чи теми, призначені на конференції, відповідають цілі? Ну! от хоч би взяти лекцію практичну з конференції галицької: Методичне переведення уст. „Худібка Дмитруня“. Справді, аж сьмішно, що того рода устуи на річну конференцію призначено! Коли-б зібрання учительські відбували ся частіше, приміром що місяць, то можна собі і на таку „Худібку“ дозволити, але коли вже збираємо ся раз іно в рік, то чей-же на таке сьвято треба придумати лекцію, що справді насуває труднощі і може бути поучаюча для усіх. І найде ся таких уступів чимало — з географії, наук природничих, рахунків та других предметів, котрі і старому педагогові завдадуть клопоту. Такий уступ як „Худібка Дмитруня“ добрий як-раз для практикуючого семінариста — але не на конференцію. На що впрочім сьуть семінарії, если аж на конференціях будемо вчити ся наїбелементарійших правил методики.

Те саме сказати-би і про теми до письменного вироблення призначені. Тема приміром „про вихованє морально-релігійне“ хоч як сама по собі важна — на стільки вже оклепана, що дехто з лїнивших людців міг, і не дуже шукаючи, відписати їй слово в слово з якої небудь педагогічної часописи, або позичити у товаришів з вищих округів, де тема ся таки не раз і не два вже курсовала. Що теми дібрані так кепсько, се очевидно вина комісії учительської. Дивно лишень, що Рада шкільна апробує такий порядок конференцій і того рода теми.

На мою думку не зле було би, щоби в часописах педагогічних — у нас отже в „Учителю“ — ставило учительство питання в kwestіях, котрі насувають їм труднощі, або цікавлять їх живіше — а відтак в періоді конференційним такі питання стали би директивною до укладання тем і лекцій практичних. Тоді і хосен з конференцій був би більший і інтерес для них у учительства інтензивнійший і теми, привневолючі до самостійної думки, справді образовалиби так в напрямі практичним як і теоритичним.

Послїдними часами з конференціями сполучено також вистави праць письменних, рисунків і робіт ручних. Безперечно, такі вистави се не лиш наглядний доказ цілорічної праці учителя і певного рода для него моральна сатисфакція — але zarazом се для початкуючих сил поученє образове, як вироби письменні, рисунки, картографію і ручні роботи вести в школі належить. Тільки на жаль! оден день конференції за мало, щоби в тім всім як слід розглянути ся, а вже прямо немисливо, щоби секції за дві-три години здали точне справозданє з усього та й ще поробили свої замітки. І друге: вистава така повинна давати вірний образ школи, праці учителя і праці дітей, а навіть всіх недотач і перепон, які ставять так сам материял діточий як і обставини місцеві і другі. Тимчасом коли на виставу привезуть ся іно висортовані найлучші вироби учеників, переписані без омилок задачі, а може інколи і недіточі випрацьованя, чи можна з такої вистави що скорисгати? Молоде учительство знеохочує ся і тратить віру у власні сили, наколи наслідки їх праці не відповідати-муть тим, які бачимо на виставі — а і інспектор також хибно поінформований домагати ся стане і по візитаціях таких сьвітлих результатів, а скромнійша хоч рівно ревня праця учительська не найде признаня.

Але се вже знамя усіх тих учительських зборів, та нещарість и виповіданю правди, в критиці над переведеною лекцією чи якою темою чи в загальї всюди там, де ходять о відселенє недотач в укладі книжок приміром, чи плянів, чи якого шкільного зарядженя. А через ту нещарість терплять

очевидно само тільки учительство. Причину її глядіти належить передовсім в тім невилітнім сервілізмі, в яким держане оно у своєї власті — в тій системі нашої шкільної управи, котра дає до зпрацьованя тему про розвій самостійности у дїтній, але самому учителеви самостійним бути не позволить. Она скорше дарує ему занедбане повинностей, ніж сміливіше висказаний погляд, ніж критику хоч-би найневиннійшу яких там приписів, ніж протести проти зла, що найбільш ему доскулює. І такий то характер мають наші конференції: взаємна адорація себе і шкільних властей. А обізває ся хто з власним поглядом, так сейчас стріне его закид, що ось то він противить ся власті, що ось то він „ворогобний, неспокійний дух“, котрий несе гармонію прочого сумирного учительства, навіть в рефератах свобода думки обмежена і то виразно обіжником Ради шк. краюї з дня 12. грудня 1900 Ч. 21.388, де зазначено: „щоби учителі в своїх еляборатах не виходили поза границі теми і не вдавали ся в дискусію про загальні справи публичні, — не позволяли собі зворотів проти властей і проти певних станів і клас суспільних“. Очевидна річ, усяке завелке відступлене від теми — противить ся вже не тільки обіжникам а просто здоровому розумови, і наколи-б в тім дусі розуміти інтенції Ради шкільної, то і виходило-б оно розумно. Та на дїлі оно інакше: зворотом проти властей зове ся у нас в найліпшій вірі зроблений закид якимсь то зарадженням, котрі в практиці неумістними показали ся. Та і справа вихованя се справа так загальної натури, так широкі обнимаюча круги суспільности, що при ній не можна обмежити ся на тісний круг школи і учителя. — Виховане сягати повинно прецїнь і поза школу і в своїй діяльности мусить зіткнути ся і з другими верствами суспільними, котрі в тій праці виховавчій або яко додатний прихильний, або на внаки яко ворожий-уємний чинник можуть виступити. І з сим нам треба числити ся, не можна тих чинників поминути і не вказати, як они до справи вихованя стоять — тільки — на жаль! заговорити про се, називає ся у нас виступати проти клас, станів! І так, відбираючи учительству свободу слова, тим самим трагять власть шкільна нагоду пізнати дійсні потреби і недостачі шкільництва, прихильні і неприхильні его розвоєви чинники, — учительству не дає нагоди самостійного образованя практичного і теоритичного, а навпаки образус в нїм одну облуду або кдає его в табір опозиційстичних часописей, де доперва перуть ся брудн шкільництва і по части таких часописей, котрих характер нї раз не надає ся до трактованя поважних справ вихованя. Але се іно природний наслідок навууючої системи: Кому заперта пряма дорога, той мусить шукати бічних стежок, коли хоче на світло добути ся...

А тепер ще, повертаючи до галицької конференції, кілька слів на конець про її характер. Округ наш числить доволі руских сил учительских, тим то вплинули і рускі еляборати; не обійшло ся одначе без того, щоби кількох слабодухів „страха інспекторского ради“ не виперло ся рідного слова. А страх їх зовсім неоправданий, бо признати треба, що на конференції у нас оба язики мають повну свободу і справоздаєа з рефератів писали ся і по руски. Тільки о одно зазначу: пожаданим було би, щоби при руских темах вела ся дискусія тільки в рускім язичі — такі вирази чимало придали би ся товаришам Полякам, а що більше неодній з товаришок, хоч-би тому, щоби відтак не нашла ся котра з них перед дїтьми в колїзії — от приміром хоч-би при відміні слова „всьм“, як се вже може коли і трапляло ся...

Тему кожду хоч і подану в польскім язичі може і повинен безусловно

кожний Русин по руски писати, байдуже при якій він школі — а тоді певно не найде ся інспектор, котрий посьмів би оперти ся великій солідарности і народній свідомості руского учительства, бо прецінь:

Віасна іно духа підлога
Згинає шию вільних до ярма!

К. М.

Всячина.

Відозва. Ще в вересні с. р. віднесло ся наше Товариство педагогічне до щирих народовців з проською о присиланні датків на закупку приборів наукових і на виписанне габінетів школи виділової ім. Шевченка. На жаль не пізнала наша суспільність ваги того відклику і потреби нашої одинокої школи виділової, котра сего року має вже всі курси с. в. п'ять класів і числить над 160 учениць. Ся потреба тим більше пекуча, що ся школа, котра під кожним зглядом хорошо розвиває ся і набрала розголосу школи вазорової, стремить як-раз сего року до улашкання права публичности, а через то зможуть наші укінчені абітурієнтки займатися посади молодших учительок. Поняв сю конечну потребу лиш один великодушний жертводавець, котрий призначив на сю ціль поважну квоту 1000 корон, по підтим услівем, що суспільність зрозуміє чейже понад свій обовязок і збере протягом трьох місяців другу таку суму. Товариство почувавсь до милого обовязку зложити сям прилюдно сердечну подяку сему Добродієви, який не хоче, щоб его імени подати до публичної відомости і рівночасно апелює до щирих патріотів, виражаючи надію, що они виповнять се слушне бажання жертволюбця і скинуть по ленті на престолі нашої просвіти і науки.

Спішіть про те, Родимці, з датками і не допустіть, щоб і та жертва котра б і так не могла ще потреб школи заспокоїти, мала нам задля невинновнення умовій випасти з рук і зробитися уйму так товариству і самій школі, як і цілій Русі.

Датки прошу ласкаво присилати на руки каснера ул. Кльоновича ч. 7. За Виділ Товариства педагогічного: *А. Алиськевич*, каснер.

Закладаймо курси для анальфбетів. Коли теольоги намагають ся зобразити землю яко сьвятиню, що обімає цілий гльоб, — промисловці твердять, що она єсть величезним варстатом чи фабрикою, проявляє-сь о стілько поступ, о скілько праця ділить ся і усовершає, — а природописці заявляють, що земля се чудесно владжена хемічна лабораторія, де при найбільшій ошадности сили і матерії наступає обнова життя, — то ми учителі таким самим правом, поклкуючи ся на досвід висказаний в нар. приповідці: чоловік вчить ся до смерті, сказати можем — сьвіт то шкода.

На початку вересня виправляли матери своїх мізників до школи, деякі, бо так велить цїсарський закон, инші вже самохіть з твердою надією зготовити дитині тим робом ліпшу долю; опісля з розумкою в серці працюно новобранців, що мусять перейти тверду школу військового ригору, бо сего вимагає добро держави; отворім двері школи на час зимових вечерів для дорослих, щоб вивчити їх письма, а не тільки порівняв наше стане правдивішим, але дамо почин до нової доби в житю народнім.

Нема на сю ціль наручнійшого місця над шкільну комнату, нема відповіднійшої особи над учителя. Учителство в Росії дає нам хороший примір. Використаймо ча. і обставини, що нас тепер не так давають. За приркую учителя нехай внесе Рада місцева (нехай се ухвалить на своїм засіданю)

просьбу до центр. власти шкільної у Львові о призвіл на ту ціль, салі шкільної, а окружний інспектор має власть видати сейчас провізоричне зіволена, скоро лиш така пр-сьба вплине до Ради шк. окружної.

Не відкладаймо справи руским звичаєм на пізнійше, не повтараймо на оправданя своєї нерадивости чей доволі вже осьмішеної засади: нехай буде як бувало, а те значин, а скінчимо, — пукаймо, а отворить ся, — працюймо, а овч узрямо, не ми, то наші наслідники.

Як вести сю науку і яких сподівати съ мож успіхів, про се помістив „Учитель“ в 1. числі з 1901 р. короткий но фахово написаний поклик.

Товариші! В виду нужди нашого населеня, яку потрафить оцінити лиш сей, хто видів побут хліборобів пнших країв, в виду користий з сеї науки, в виду обовязків, які вкладав на нас зване народного учителя: тисне-сь на уста одио слово, яке передав умирающий Септіміус Северус своїм легіонарам.

Laboremus! Працюймо!

Як. Миколаевич.

Висша школа рілничя для женщин. Російське міністерство рілництва постановило заюжиги висшу школу рілниччу для женщин. Буде то перша така школа в Европі. Програма єї уложена. Має она загально образовати женщин на рілників, а крім того подавати їм можність образовати ся в поодиноких галузах господарства, як прим. в молочарстві, садівництві, пасічництві і ин. Наука роуділена на 3 роки. Условною принята є укінчена женська гімназия або внша женська середня школа. Абсольвенткам висшої школи рілничої признави будуть ті самі права, що і абсольвентам, значить, будуть могли занимати посади в міністерстві рілництва, в урядах діор державних і в школах рілничих. Школа єще не відкрита, а вже зголосилось 325 кандидаток о приняте

Фреквенция учеників в галицких середних школах в єім році шкільнім представляє ся цісли сивавоздань надісланих до ради шкільної краєвої, ось як: До гімназії ходить учеників: В Бохнї 621, в Бродах 544. в Бережанах 648, в Бучачи 510, в Хирові 312, в Дембици 211, в Дрогобичи 541, в Ярославі 627, в Яслі 713, в Коломиї (до польської гімназії) 59, до рускої 435, в Кракові (св. Анни) 634, в Кракові (св. Яцка) 712. III в Кракові IV. в Кракові 424, у Львові (до вімєйкої гімн.) 465, Франц Йосефа у Львові 950, IV. у Львові 1017, V. у Львові 597, VI. у Львові 420, в Новім Санчи 811, в Подгуржї 542, I. в Перемишлї 770, II. в Перемишлї 518, в Ряшеві 1042, в Самборі 607, в Саноці 769, в Станиславові 732, в Стрию 661, I. в Тернополї 744, II. в Тернополї 400, в Тарнові 1034, в Вадовичах 521, в Золочеві 453; — до шкіл реальних: в Ярославі 219, в Коросні 75, у Львові 953, в Станиславові 571, в Тернополї 415, в Тарнові 264, загалом 25.245, або о 2086 учеників більше як минувшого року.

ВИДАВНИЦТВО РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАГОГІЧНОГО

„ДЗВІНОК“

письмо ілюстроване для науки і забави руских діттих і молодежи

виходить 5-ого і 20-ого кожного місяця

Передплата вносить річно 3 зр., піврічно 1-50 зр. Адрес редакції

і адміністрації: Львів, ул Театинська ч. 19.

Передилата :

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Собіщини
ч. 7.
Адміністрація
ул. Кльоно-
вича ч. 7.

Неопечатані ре-
кламні без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

О урядженю і веденю шкільного огорода при школі народній
сільского типу.

[Дальше].

5. Вибір сорт овочів до саду.

1. До найлучших сорт торговельних яблук, які треба плекати в садах і розмножувати в шкільці належать слідуєчі:

1) Харламовске. Ся сорта випробована для всіх кліматичних полос Галичини і удає ся навіть в глибоких горах де инші сорти вже не хотять удавати ся. Овоч дозріває при кінці вересня і в жовтні. Дерево плідне і вчасно починає родити.

2) Осїнна кальвіля червона (Roter Herbst-Calvil) декуди маливівкою звана. Овоч дозріває в жовтні і тримає ся через цілий падолист. Хороший і смачний сей овоч єсть у нас досить розповсюднений. Дерево родить обильно і що року.

3) Золота пармена (Englische Wintergoldparmäne) [królowa renet]. Єсть то одна з найбільше улюблених сорт зимових. Дерево родить обильно і скоро, любить землю глинясту. Овоч дозріває в грудні і тримає ся до лютого а при добрім переховку навіть до весни.

4) Ренета ландсберіска (Landsberger Reinette). Дерево здорове і плідне, родить вчасно. Дерево се єсть одним з найліпших до садження по садах, при дорогах і по межах, бо овочів вітри не обтрясають. Овоч дозріває в грудні і тримає ся до весни.

5) Королівске коротко спиникове-яблоко (königlicher kurzstiel, królewskie kuse). Ся пізно озима сорта надає ся також до обсадження доріг.

6) Ренета касельска (Grosse Kasseler Reinette). Сорта ся дозріває з кінцем сїчня і тримає ся аж до літа. Удає ся она тільки на добрій глибокій і багатій в вапно земля. На Поділю не удає ся добре.

7) **Горохівка** (Grosser Bohnapfel). Добрий сей овоч господарський дозріває в лютім і тримає ся до мая. Ся сорта надає ся дуже добре до обсаджєня доріг.

До обсаджєня доріг, саджєня по полях і межах надають ся передовсім ті сорти, котрі ростуть просто в гору і через се творять стрімкі, не надто розлогі корони.

До таких належать отсі 4 сорти: 1) Ренета ландсбертська; 2) Королівське коротко спиникове; 3) Ренета касельська; 4) Горохівка.

Окрім сих повнєше поданих сорт торговельних не годить ся поминути ще деяких иньших сорт, котрі суть не менше цінними від попередних і для того заслужують на особливе уважєння будь то в околицях, котрі для розвою садівництва добре сприяють, будь то по більших садах аматорських. До таких сорт належать:

1) **Оливка червона** (= червоне астраханське). Бєть то найлучша сорта лїтна, в серпни дозріваюча. Вчасно дозріваючі сорти мають ту недогідність, що не надають ся до транспорту і через то не варто їх розмножувати на більші розміри.

2) **Апорта**. (Kaiser Alexander). Овоч дуже великий, сильно рум'яний дуже покушний; дозріває в жовтні і тримає ся через цілий падолист. Вадою сеї сорти єсть, що в декотрих околицях овочі гинуть вже на дереві а крім того від вітрів легко обпадають. Також не зносять сі яблука далекого транспорту, бо суть м'яккі. Дерево росте добре тільки на багатій і достаточнo вогкій землі.

3) **Гравенштайнське** (Gravensteiner). Се єсть найшляхотнїйша сорта осіння, після многих єсть то взагалї найшляхотнїйша сорта між всіма яблуками. Овоч дозріває в падолистї і тримає ся через грудень. Найлучше удає ся та сорта в підгірскім кліматї а при тім в добрій землі. В сухім положєннє не удає ся. Вадою дерева єсть, що треба, довго чекати (15—20 літ) заки дерево зачне родити. За то родить оно добре до пізної єтарості.

4) **Паскованє княже** (= мєльоновє, Prinzen-Apfel, książęce w paski). Сорта ся дозріває в жовтні і тримає ся через падолист.

5) **Краснє з Бооскоп** (Schöner von Booskoop). Дуже красний великий овоч знаменитого смаку. Дерево єсть надзвичайно пліднє. Овочі дозрівають в січні і тримають ся до цвітня. Бєть то нова сорта рівнорядна що до вартості з золотою парменою. Але зол. пармена на жалє за скоро єтаріє ся і не виростає в велике дерево, коли протівно Бооскооп жие довго. Сорта ся ривалїзує отже що до вартості овочів і рєнтовности з золотою парменою і рєнетою касельською.

6) **Пєпіна льондиньська** (London Peeping). Овоч тримає ся до марта, а належить до найшляхотнїйших, які наш клімат єсть в єтанї видатї. Дерево родить обильно і удає ся навіть на легких землях.

7) **Сїра рєнета французька**, озима. Дерево дуже пліднє але вимагає плодovitой землі і мїрно вогкого положєня. Дозріває в грудні і тримає ся до марта. Подібна до неї єсть Пєпіна Паркера, так само добра, хоть менше вимагаюча.

8) **Штєтина червона**. Ся сорта єсть у нас досить розповсюджєна і дуже люблена; вимагає однак доброї і глибокої землі і там удає ся дуже добре. Особливо добре удає ся она на Підгірїю. В мокрих положєнях і на

тяжких землях дістає рака. Овоч дозріває в грудні і січні а тримає ся до весни.

9) Сника або желізняк (Roter Eiserapfel). Ся сорта тримає ся найдовше між всіма, бо до червня. Єсть то яблуко кухонне. Надає ся до управи тільки в околицях зимних, гористих, де иньші шляхотнійші сорти вже не удають ся. Любить землі вогкі з запасом вапна а не зносить сухого положеня. Овоч дуже рум'яний аж сивавий і звідси назва сника.

10) Бурачок (Purpurroter Cousinot). Дуже добра сорта господарска але овочі бувають звичайно за дрібні і для того не мають такої ціни як иньші озимі сорти. Овочі дозрівають в січні і тримають ся до літа. Дерево мало вимагаюче. Ся сорта єсть у нас дуже розповсюджена.

II. Грушка не має вже так великого значіння в торгівлі, що яблінка.

Торговля грушками обмежає ся звичайно на консумцію місцеву, а надто правдиво шляхотні сорти вимагають не тільки дуже доброго і теплого ґрунту, але і теплішого клімату. В острі зими вимерзають молоді дерева грушок шляхотнійших досить часто. Для того підставою кожного саду господарського буде завсїгди яблінка. Мимо того не годить ся легковажити грушки яко овочу смачного і особливо під містами дуже поплатного.

До найлучших сорт, котрі в нашім кліматі можуть добре удавати ся яко дерева високопенні, належать слїдуючі:

1) Добра сїра (Gute Graue). Єсть найлучша сорта на початок місяця вересня. Дерево мало вимагаюче, удає ся і родить в кождім положеню, хотяй найсмачнійші овочі видає на землях теплих і мірно вогких; на землях сухих або тяжких глинах овочі не бувають вже так смачні. Овоч єсть вправді дрібний або тільки середно великий, але дуже смачний і покупний.

2) Вілліамса християнська (Williams-Christbirne). Овоч єї єсть першої якості, найліпший між літними сортами, дозріває в половині вересня і тримає ся через 2 тижні. Дерево плідне але вимагає дуже теплого і ослоненого положеня, бо за молоду легко змерзає.

3) Добра Людвіка з Авранш (Gute Louise von Auranches). Се також перворядна сорта осїнна, дозріває в жовтні і тримає ся до кінця того місяця. Дерево єсть дуже плідне, але також легко змерзає, для того треба садити в положеню теплім і бодай замолоду обвивати, особливо на землях тяжких і вогких. Коли дерево дуже зародить треба часть овочів обірвати в початках їх розвою.

4) Salisbury (Prinzessin Marianne) дозріває рівночасно з попередною. Дерево єсть плідне, здорове і не терпить від морозів. Вимагає доброї і мірно вогкої землі глинястої.

5) Флямандска (Holzfarbige Butterbirne) належить до найлучших сорт з місяця жовтня, єсть плідна і не мерзне. Потребує ослоненого положеня і землі багатой, при тім і достаточно вогкої. В положенях сухих і в землях пісних овоч не має смаку.

6) Бера Наполеонська, пізно осїнна з надоліста. Перворядний овоч десеровий, з дерева зривати в жовтні. Дерево росте слабо, прото вимагає заледво тільки місця що сливка (25 m²) але родить обильно і вчасно. Вимагає положеня заслоненого, ґрунту багатого і теплого. За молоду єсть на морози вразлива, в старшім віку витримує зиму добре.

7) Нова Пуато (Neue Poiteau). Єсть се нова сорта, вихована в 1843 році. Дозріває рівночасно з бєроу наполеонською, а хоть єї овочі не суть так шляхотні як у наполеонки, то за то дерево єсть сильне, здорове, велике і не мерзне. З тої причини поручають сю сорту там де бєра наполеонська не

хоче добре удавати ся. Вимагає землі багатої і достаточної вогкої. Овочі зривати в початках жовтня.

8) Бера Діля (Diels-Butterbirne) пізно осіння сорта з падолиста. Вимагає дуже доброї землі і теплого положення, бо тільки тогди дає правдиво смачні овочі. Дуже плідна, але за молоду мерзне, як всі впрочім шляхотніші сорти в нашім кліматі. В старших літах витримує зиму вже добре. Овочі зривати з дерева в початках жовтня.

9) Президент Друар (Präsident Drouard). Єсть то одна з новітніх сорт (1876). Овоч першої якості на місяці грудень і січень, а навіть часом і лютий. Дерево витримує наш клімат досить добре, росте буйно і єсть плідне.

III. Сливки. Найлучшою сортою господарською єсть сливка угорська. Найлучше удає ся сливка на землях глинястих і напливових глинясто порохничних. Вогкість в землі і в воздуху сприяють розвоєви овочів; тому найлучше удають ся сливки в підгірських сторонах і на берегах рік. В сухих землях росте сливка слабо, борзо гине, овочі стають дрібні і обпадають. Сливки угорські можна розмножувати з насіння без щеплення.

Велика зелена ренкльота єсть також дуже шляхотна, але она вже не має так великого значіння торговельного, що сливка угорська а надто удає ся добре тільки на дуже багатім достаточній вогкім ґрунті. На землях легких не удає ся.

IV. Черешні: 1) Вчасна велика з Гедельфінґен (Hedelfinger Riesenkirsche.)

2) Чорна найпізнійша (Grosse schwarze Knorpelkirsche.)

V. Вишні: 1) Королева Гортензия або коротко Гортензия.

Сорта між вишнями найдітнійша але не на торговлю, або маткі овочі не зносять ранспорту.

2) Череха клепарівська, походить з Клепарова під Львовом, дуже цінна сорта.

3) Лутівка (Grosse Lotkirsche або також Schatten morelle), потребує землі урожайної і вогкої.

4) Вишня Остгаймська.

VI. Виниці (порічки) і веприни найлучше буде помістити на середніх рабатах шкільного города. Корч від корча треба садити в відступах що два метри. На одній рабаті 6 метрів довгій помістять ся отже по 3 корчки веприн або виниць. В шкільних городах повинно ся тримати тільки молоді корчки. Старші по над 8 літ маючі корчки треба отже заступити молодими в шкільці вихованими екземплярами.

Веприни розмножує ся через відклади. Єсть дуже много сорт веприн а кожда з них добра при стараннім ґноєнню і обробленню землі. Великоовочені сорти англійські суть найлучші.

Виниці треба розмножувати через всадні (штубри). В тій цілі треба засадити що року на бічній рабаті около 10 прутяків виниць. Закорінені всадні виниць і відклади веприн можна тримати в шкільці через 2 роки; потім пересаджує ся молоді корчки на місце stále або роздає пиляним школярам. Найлучшою сортою виниць єсть голландська червона і біла виниця.

Малини можна годувати або на одній з бічних рабат шкільного огорода або в шпалері на ґрядочці розділюючій шкільний огород від саду. Корчик від корчика посадити в відступах 1 метра. Галузки з цвітєм і овочами треба попривязувати до лати вздовж цілого ряду корчків установленю. З одного корча не випускати більше як по 4—5 галузок овоченосних. До огорудів шкільних поручає ся сорту Fastolf о великих червоних ягодах.

В шкільнім саді годить ся помістити бодай оден примірник оріха лісового. Поручає ся сорту Лямберта о темно червонім листю. Оріх волоский потребує дуже много місця (около 150 m²). Треба его отже садити в місци цілком відокремленім в віддаленю що найменше 12 метрів від иньших дерев.

[Дальше буде].

Засади і форми вихованя.

В вихованю треба перестерігати точно певні засади, що виходять із самої ціли вихованя. Найважнійші засади вихованя є отсі: 1) Вихованє повинно бути моральне, се-б-то повинно старати ся виробити в вихованку моральний характер. Моральним є вихованє лиш тоді, коли оно правдиво людяне і виключає всяку односторонність; вихованє, що приготовляє виключно до певного стану і заводу, із занедбанєм загального морального напрямку, вихованє егоїстичне (самолюбне), що ставить особу вихованка понад усе, вихованє зніжене, вихованє пістичне і аскетичне, що зовсім гордить дочасним житєм; — всі ті напрямки є шкідливі. 2) Вихованє повинно бути природним, значить опирати ся на основах здорової психології і примінювати ся в ужиткованю средств до індивідуальности (темпераменту), фізичних питоменностей, особливших здібностей і зручностей вихованка; для одного вихованка вистарчає привука, другого конче гамувати.

3) Вихованє повинно бути поступове, се-б-то, схоже зі станом і з ідеєю цивілізації, і повинно старати ся виховувати дїтий для ідеї людскости і єї призначеня.

4) Вихованє повинно займатися становиско посереднє між реалізмом а ідеалізмом значить, має приваляжно приспособлювати до життя реального (дійсного), в сучасних обставинах суспільних і цивілізаційних, але разом заціплювати і понятя ідеалу краси і добра, до якого і одиниця і людскість стреміти повинні.

5) Вихованє повинно бути правдиве, се-б-то заціплювати любов до правди і щирости, а відразу до брехні, облуди і лукавства. Найнагубнійше впливає на вихованка то, коли вихователь сам допускає ся позору, брехні й лукавства.

6) Вихованє повинно бути однолите, се-б-то змагати консеквентно всіма средствами до осягнення тої самої ціли вихованя. Пожаданою є згода поступованя батька і матери (родичів) зглядом домашнього вихованя, єдність родинного дому зі школою, згода учителів, що виховують ту саму молодїж, для того потрібні конференції зборів учительських (§. 49 і 40. Порядку наук. і шк.), в кінци схожість цілий науки ріжних предметів.

7) Вихованє повинно бути розсудне, се-б-то повинно уживати в питоменний спосіб виховавчих средств. Треба тямити, що виключне уживанє одного средства не вистарчає в вихованю, що лагіднішим средствам треба дати першеньство перед острійшими і взагалі примінювати їх з огляду на вихованків поступенно, що средств виховавчих треба уживати як найоглядїйше.

8) Виховане повинно бути релігійне: Виховане не може обійти ся без вціплювання засад релігійних; виховане безконфесійне потягає за собою що найпагубніші наслідки.

9) Виховане повинно бути національне. Виховане космополітичне, що виховує дитину на горожанина цілого світа, поминаючи рідний край, є зовсім хибне. Кожний нарід має свої відрубні виображення, звичаї й обичаї, свої чесноти і хиби, свої ідеали, про котрі в вихованю годї забувати. Навпаки, виховане повинно вихіснювати ті відрубні питоменности національні для загальних цілей виховання, вилучуючи і викорінюючи хиби, а плекаючи чесноти. Впрочім, хто не любить своєї рідні, свого рідного краю, свого народу, той не годен полюбити людскість, а то всемірне горожанство є не тільки мрією але також покришкою самолюбства, що увільнює ся від усяких ближших обов'язків під позором недостижимої дальших.

10) Виховане повинно бути приноровлене до полу. Відмінний від устрою мущини фізичний устрій жінчини, відмінна задача життя, в кінці відмінні питоменности душі у жінчини указують на те, що виховане дівчат повинно відбувати ся після відмінних в дечім засад, приноровлених до питоменностей жіночого полу, ніж виховане хлопців.

11) Виховане повинно бути всестороннє, се-б-то обіймати усе сили і здібности вихованка. Одностороннє виховане розсудку на карб серця і волі є шкідливим, так само як виключнє образованє здібностей душі, а занедбуванє тіла. Плято порівняв тіло й душу чоловіка з парєю коний, упряжених до одного воза; обома кіньми треба рівно кермувати і їх рівно стримувати.

12) виховане повинно розвивати самодільність вихованка і бажанє дальшого самообразованя. Виховане повинно стреміти до того, щоби згодом щораз то менше був потрібний вплив і опіка вихователя, а щоби вихованок сам своїми кроками згідно із засадами релігійними і моральними міг кермувати.

Після місця, на яким відбуває ся вихованє, і після осіб, що в нїм беруть участь, розрізняємо три головні форми вихованя: 1) вихованє домашнє, 2) шкільнє, 3) закладове в окремих закладах виховавчих. Однак після того, чи вихованок виховує ся сам, чи спільно з иньшими розрізняємо вихованє одиничнє (осібнє) і вихованє гуртове (спільнє).

Вихованє одиничнє має ту добру сторону, що вихователь займає ся виключно одним вихованком, і через ненастаннє товаришіванє з ним може на него лїпше впливати, але за те має ту хибу, що є одностороннє і зависимє виключно від особи вихователя.

Вихованє гуртове має знов ту добру прикмету, що чоловік, котрий впрочім і так має жити в товаристві людскім, образує ся посеред ровесників, що мають на него чималий вплив. В гуртовім вихованю звертає вихователь бачну увагу на те, щоби взаїмний вплив вихованків був користний. В подробицях будить гуртове вихованє обоїльнє співчутє для ближних, улекшує дітем пізнаванє свїту і людий, у взаїмних відносинах уступає несмїливість, вирабляє ся ввічливість в зносинах, береже від гордошів одних дїтй супроти других, розбуджує суперництво в добрім, що стає ся понукою до щораз більшого усовершенюваня. Воно правда, що в гуртовім вихованю грозить і згіршаючий вплив, головно тим, що молодїж всяких верств суспільности стикає ся, однак відповідний дозїр і педагогічнє правлінє можуть від сего впливу охоронити.

Коли би родичі мали час і знали зайняти ся вихованєм дїтїй, як би була цїлковита згода батька й матери зглядом поступованя супроти дїтїй, коли б они не кермували ся часто слїпою до них любовою, як би на остаток самі були завсїгди і наскрізь добре виховані; то виховане на лонї ріднї було б найлучшою формою вихованя і провадило-б найлекше до осягненя мети вихованя. Однак як мало таких родин, що посїдають ті пожадані услїва цїлковито і всесторонно! Огнивом родини є родинна любов, крім того сам устрій родинний улекшує виховане і надає средствам виховавчим більшої ваги. Повага батька наклоняє дїтїй без труду до послуху, а мати провадить дїтвору любовію; взаїмна любов членів родини і почутє єдности розбуджує почутє товаристости, любви ближнього і иньші прикмети моральні. Родинне виховане послуговує ся методом плеканя, зноси, правління, (порядок домовий, звичаї й обичаї), привичаюваня.

Хоч чим раз труднїйші услїва житя, тяжка боротьба о хлїб насущний все більше утрудняють родичам займати ся вихованєм дїтїй, а в декотрих верствах суспільних роблять єго майже неможливим, то все-ж таки сирітство представляє ся в сїм зглядї услїва ще гірші.

Сироти або й дїти покинуті родичами, що виховують ся в приютах, позбавлені оживляючого тепла родичів і ріднї, що так спасенно впливає на ум дїточий.

З домашнім вихованєм получене й виховане шкільне. В більших містах, іменню-ж в Німеччинї не наступає шкільне виховане безпосередно по домашнім, там між домом а школою посередничить огородець дїточий названий також, по своїм творцї Фреблю, Фреблївским.

Дїточий огородець, приступний впрочім лиш засібнїйшим родинам, має приготовлювати до шкільної науки за помочию відповідних до віку вправ тіла і зміслів та природного способу образованє душі. До такого огородца посилають дїтїй чотири, п'яти-і шість-літніх. Усяка шкільна наука виключена з огородца. Забавами Фреблївскими, се-б-то пилкою, кулями, кісточками, ковбочками, бичиками, плетєнем, рисованєм на картках, виколюванєм і надїплюванєм, сьпївом, оповіданнями, показуванєм предметів і рисунків та їх обговорюванєм займають в огородцах дїтвору, розвивають правильно її дух і образують чувства.

В містах головних, фабричних, тут і там по селах існують приюти (охоронки) для малих дїтїй таких родичів, що ізза свого занятя мусять лишати їх дома без усякого надзору. Такі охоронки дуже хосенні, а крім плеканя зміслів повинні займати ся также вправами тілесних сил і розвитком духа примінєнням до віку, на вір занять Фреблївских.

Шкільне виховане обіймає нові чинники виховавчі, яких дома нема. Перед усьм входить дитина до збору ровесників, що в школі мають рівні права і обовязки, она мусить підчиняти ся приписам шкільного порядку і повазі учителїв та приновлює ся згодом-пригодом до дійсного житя в суспільности, она набирає в кінци й науку, що образує круг єї гадок, а крім того впливає в видї витворюючих ся засад на напрям волї й діл.

Про виховавчу задачу школи й про виховавчі обовязки учителя подає нам близші сказівки „Порядок шкільний і науковий“. (Розпорядок міністерства просьвіти з дня 20. серпня 1870, в. з. д. ч. 105).

Виховане в закладах містить в собі урядженє дому і школи та має

заступити домашнє і шкільнє вихованє. При однолітїм поступованю може таке вихованє мати найсильнїйший вплив на вихованка.

Виховавчі заклади (пансіонати, виховавчі інститути) мають ріжні цілі і повстали з ріжних потреб. Иноді повірюють родичі свої діти виховавчим закладам, бо або не хочуть, або не можуть заняти ся їх вихованєм. Сирітство є також причиною, що діти виховують ся в закладах.

Опущені, зіпсовані діти виховують ся в приютах і в домах для поправи. Є також заклади, що виховують для певних станів, се-б-то: семінарня учительська (бурси, інтернати), духовні семінарії й військові інститути.

І фізичні та душевні хиби, що так часто лучають ся, спонукують не раз до організації окремих заведень пр. заклади виховавчі для тупоумних для ідіотів, для темних і глухонїмих.

Вихованє в закладах має побіч деяких добрих також і лихі сторони. Таке вихованє вимагає, щоби вихователь посвятив ся виключно справі виховання молодїжи повіреної закладови, що є річню вельми тяжкою. Відтак ширять ся иноді в виховавчих заведеннях ріжні порови і хиби, наколи надїр не обіймає ненастанно усі занятя вихованка.

Церков а просвѣта.*)

Всі європейські народи хотїй би они й до ріжних рас належали, если они причисляють ся до протестантского або будь якого сектарского віроісповідана або, як Жиди і Татари, Араби і Сїямці, свою національність лише на своїй вірі основують, показують найбільшу охоту до письма і науки, і для того межі ними находить ся найменше анальфabetів. Напротив народи або поодинокі часті, що визнають католицизм або православїє, оказують багато менше охоти до школи, і дають ся лише силою учити і просвѣщати, не лїпше як і у нас на Буковині. І виходять не раз дивні явища: Такий погорджений і понижений Татарин в Казани або в Кримі, або такий переслїдований Молокан або духоберець на Кавказі вмів більше письма, як его пан і наставник-Москаль в Росії. Се саме можна сказати і на Жидів: не знайдете нїгде жиди, щоби не знав письма! Таке саме явище увидите у французскім Альжїрі. Дикий арабскій Альжїрець або Кабіль знає більше письма, як „висококультурний“ французскій жовїр!

Ще більше завстиджають нас „європейских культурників“ всі ті народи що визнають буддийску віру: так в Сїямі, в Китаю і Японії не сьміє знайти ся такий, що би не умів читати і писати!

Якаж сему причина?

Причина сего всего; як се можна буде легко пізнати хотїби із сказаних попередно слів, лежить в сути віроісповідання, до котрого нарід признає ся. Коли яке віроісповіданє так успособлене, що воно відповідає бажанням народу цілком, то воно его так огорне, що він в нїм зі всіми своїми бажаннями і потре-

*) З „Руслана.“

бами, цілком розплине ся. В таких разі віроісповіданє зростає ся цілком з народом і робить ся одною з найголовніших его національних прикмет. А нарід, зріши ся з одним віроісповіданєм не дасть собі его вирвати за ніяку ціну. Доказом сего можуть служити безчисленні релігійні війни, котрі много крови розлили, та рідко до намірених добутків довели. Се діє ся длятого так, бо чоловік з природи є, як Цицеро каже, *animal religiosum* (релігійне звіря), і всі свої гадки звертає вже з дитинства найбільше на релігійні предмети як: Бог, житє, смерть, житє по смерті і т. д. Се було так з пеконвіку і буде доти — доки будуть світ та люди. Єсли учені люди всіх народів і всіх віків аж до наших часів ставляли науку релігії найвище, то чого дивувати ся, що менше учений, або й цілком простий чоловік добачав весь розум і всю мудрість лише в своїм віроісповіданю. Без всіх прочих світських мудроців він хоче обійти ся, лише без мудрости своєї віри він обійти ся не може. І воно добре що так є, бо лише одна віра може чоловікови простому заступити всі науки світські, робячи его добрим і моральним, що для людского житя найпотрібнійше. Гете каже: *Wer Kunst und Wissenschaft besitzt, der hat Religion, wer Kunst und Wissenschaft nicht besitzt, der habe Religion.*

Із сего виходить ясно: що лише одна релігія є таким предметом, що кождий чоловік нею як найбільше интересує ся, і задля неї одної найбільше читати і писати учить ся. Се є така велика правда, що на її доказ можна би навести тисячі неоспоримих фактів. Ми наведемо тут лише кілька примірів, а зробимо се лише в інтересі самої правди і нашого народного образования.

Так згадали ми горі за народи з протестантськими віроісповіданнями і сектами. Кожде віроісповіданє протестантське і кожда протестантська секта (а їх є дуже багато; в одній Англії до сто!) є чисто національні, без всяких народова чужих доктрин і постанов як приміром: чужа єпархія церковна або чужий незрозумілий літургічний язык, котрі річи накидує ся звичайно народова не з дійсної потреби, а для чужих, посторонних інтересів. Тут віра являє ся чистим впливом серця до Бога і предметів релігії. Всі мотиви, пісні і псалми, які вносять чоловік до Бога, і все публичне богослуженє відбуває ся в рідній мові; длятого збуджують в ній чувства правдивої побожності і релігійности, хотия би доімати їх віроісповідання самі собою були й дуже дивачні. Додаймо до сего, що звичай, практикований майже у всіх протестантських віроісповіданнях і сектах, що кождий християнин, чи мущина чи жінка, мусить мати свою головну релігійну книжку (звичайно обширний молитвенник з катехизмом разом) і біблію, то зрозуміємо, длячого кождий з них силує ся научити ся читати і писати: бо чув великий гріх, мати святі книжки у себе, а не знати їх прочитати. І се власне викликає ту появу серед протестантських і сектарських народів, що незважаючи ніраз на великі перепони, у них так мало находить ся анальфабетів.

Коли хто читав про народні школи в Швеції і Норвегії або в Фінляндії і Ісландії, то не може начудувати ся, як то можливо при таких розсіянім населеню в тих краях, щоби лише було 1 — 1½ проц. анальфабетів. А прецінь воно так є! В Норвегії приміром народні школи задля дуже рідкого населеня є в більшій часті вандруючі, де учителі тягнуть ся з місця на місце і свою школу лише для кількох поблизьких хат і то лише на кілька місяців отвирають. І населенє дуже дбає про них і платить їм добре за їх службу. А се все роблять вони найбільше задля своєї релігії, щоби кождий міг релігійні книжки читати і в церкві набожні пісні співати. То само діє ся

в Швеції, Фінляндії, в Данії і Ісландії. А загляньмо до англійських колоній-
ств в цілім світі, або до Бурів в полудневій Африці, де вони своїми коло-
ніями заселили незмірні що найдикиші простори, чи не допомогла їм до сего
лише їх релігія, де в молитвеннику і біблїї вони для себе все знаходили і віру
і потїху і розвагу серед безмірних пустинь! І в них нема анальфабетів, бо
кождий хоче читати свій молитвенник і біблїю. Для того й сидує ся кождий
научити ся письма, хоч і як трудно і коштовно то єму приходить. Послїдна
бурска війна аж надто добре доводить правду тих слів, кїлько то конфесія,
приноровлена до потреб народу, чоловіка просвітити може!

Ми нї раз не помилимо ся, коли скажемо, що англійський наїд, коли
він обснував свої протестантські секти, котрих віроісповіданє більше дозволяє
на домашний культ, як будь яке иньше віроісповіданє. Се власне зробило
з Англичанина те, що він з одною біблїєю у усіх частях світа може прожи-
вати. Їго релігійне вихованє є таке, що він з молитвенником і біблїєю в руці
жити може сам як палець і на краю світа. А се знов вимагає, щоби навчив
ся читати і писати; для того в них так мало анальфабетів.

Подібне можна сказати і про другі народи! Так Татари в Казани,
Кримі і на Кавказї задля своєї віри мусять уміти читати і писати. Так само
має ся з Арабами: кождий мусить вивчити коран, а коли хлопець скінчить
єго, то з великою почесністю обношує св. книжку по всіх своїх знайомих і ті
обдаровують єго. В Сїямі знов віра приписує, щоби кождий Сїямець вступав
хлопцем до буддйського монастиря і там навчив ся читати св. книги, з чого
відтак виходить, що кождий Сїямець уміє читати. То само дїє ся у Хінців
і Японців.

Але найліпший доказ того, що віра народу не лише може єго просві-
тити, але й ще від згуби уратувати, є наші жида. Згадаймо лише їх страшну
судьбу: прогнані зі своєї вітчизни, спасли они себе лише своєю вірою, а зглядно
своїми св. книгами. Множество народів зникло з землі, а они одні не лише
що не загинули, але й ще в світі перевагу мають, а се все мають завдячити
своїй вірі і своїм релігійним книжкам.

Із сих виводів стане тепер кождому ясно, як дуже важною є релігія
для просвіти народу. Релігія одна може для культури народу зробити більше,
як всі иньші мудрости світа. Бо як видїли ми на Бурах, англійських коло-
ністах, Шведах і др., то релігія не допускає, щоби ті, що навчили ся читати,
ту свою науку скоро забули, а се є найперша і найголовніша річ для про-
світи народної: не забувши читати, селянин найде може неодну спосібність
і дещо світського прочитати. А се може єго лише просвітити, як се ми на
згаданих народах видїли. Одним словом — релігія і єї предмети є тим магінесом,
що притягає чоловіка до себе і заохочує єго учити ся письма. Сим, думаю,
пояснить ся і наше питанє, яке ми на нашім заголовку поклали; для чого
наш селянин нерадо свою дитину до школи посилає?

Наш селянин не посилає радо свою дитину до школи, бо она скінчивши
школу, не має що взяти в руки, особливо таке, що єго серцю найблизше
і наймиїльше себто: книжки релігійного змісту. Других книжок, хоч і дістане,
він не радо читає, і для того забуває з часом читати. Один молитвенник або
біблїя більше можуть уратувати довголітні мозоли совісного учителя від забутя,
як незнати які великі світські бібліотеки, котрими звичайно лише дехто
з народу любить користувати ся.

Річ отже неоспорима, що для нашого народу доконче потрібна релігійна лектура і то від найменшого молитвенника до найбільших екзегетичних творів, коли хочемо, щоби нарід зі шкід, на котрі так великі жертви приносить, мав яку користь. Треба би так зарядити, щоби кожда дитина, що скінчила народну школу, дістала одну релігійну книжку хоч би й даром. "Ся книжка повинна би бути для неї на ціле життя скарбницею духовою, в котрий би она все найшла, чого би релігійне чувство для свого заспокоєня вимагало. Такими книжками були би: обширна наука о православній (для православних — *Ред.*) вірі, поясненя всіх евангелій і апостолів, читаних в неділі в празники, життя Ісуса Христа, поясненя всіх евангелій і апостолів, обясненя деяких книг старого завіта, життя святих і т. п. Коли би кождий селянин хоч одну таку книжку у себе мав, то певно би читати не забув, а тим самим читав би і иньші книги, чим би его просвіта лише збільшала ся і анальфabetи серед нашого народу зникли би. Із певністю буде тоді наш селянин без шкільного примусу свою дитину до школи посилати.

Списав я сї свої гадки в повисій справі лише для того, щоби звернути увагу всіх приятелів нашого народу, викликати ширшу дискусію і розвинути акцію виданя релігійно-моральної лектури для нашого народу, що тепер би було дуже на часі, а для нашого народу дуже корисне. Кождий, кому справа народної просвіти на серцю лежить, най звольте висказати в сій справі свою гадку.

Тит Тиміньский.

Занятє хлопців, в хвилях свободних від шкільної науки.

Таке питанє, думаю, дуже часто приходить до голови батькам та матерям, особливо-ж коли через довший протяг часу триває перерва в шкільній науці їх синів. З дівчатами нема тільки клопоту. Мабуть помічними тут природні власности дівчат, що роблять їх більше податливими на проваджене материй, котрі дуже часто задля позадомашних занять батьків держать керму вихованя в родині. Також немало спричинює ся тут лекша можливість знайденя якогось відповідного занятя для дівчини в обрubi домашнього господарства. А таки найбільше помагає в тій справі традиційний гарний звичай родинний виконуваня всіляких дрібних ручних робіт жінками, завдяки чому, дівчинка находить дома примір до наслідуваня та потребує лише слухати не-обходимих при тім занятю вказівок. Але инакше стоїть справа з хлопцями. З природи вже тяжші до провадження, стають они особливо коли батько в тім взгляді помігти не може, в таких свободних хвилях справдішною язвою для найблизших своїх. І не дивота. Не маючи чого чіпати ся, дізнають в недовзі чувства нудьги, а увесь засіб енергії, не з'ужитої на ніяку хосенну працю, на-ходить собі вихід в довершеню всяких чудернацких помислів, на чім лише терпить порядок домашній. Коби то на тім скінчило ся! Дитина без занятя зіставлена своїм думкам, мусить їх снувати дальше і з конечности задержує ся на тій думці, що їй робила утіху, що заспокоювала її забаганки; гадки сї отже навикають іти дальше в сїм напрямі а їх здійснене вироблює в дитині певні уподобаня, склонности, ба навіть пристрасти. Так мало-по-малу скрив-

люєсь хлопчава вдача і не може бути инакше, бо сиджене з заложеними руками, як каже приповідка, се мати всьохо лиха. Лучають ся, правда, хлопці, що для них не потрібно вишукувати занятя, бо ум в них на стілько діяльний, що зайнявши ся читанєм, рисованєм або чимсь подібним, так тим перейме ся, що годі єго від сеї роботи відірвати. Але-ж і для таких треба керманців, щоб могли їх охоронити від пагубної односторонности; хлопці, що надто віддають ся занятям сидячим, відвикають від руху, а то мусить шкідливо відбити ся на їхнім здоровлю.

В сїм клопотливім положеню, яке виходить з такого стану річий, лекше можуть зарадити родичі заможнійші, що спроможні на час ферій прибрати собі до помочи в дозорі за хлопцями якого хлопця старшого з висших клас або висших заведень наукових. Однакож ся поміч дуже часто зглядна; ще добре, коли молодшому менторови випаде ступати утертим шляхом звичайних шкільних занять, себ-то повтаряня або доповнення сего, чого вже перед тим вчив ся, хоть і під тим виглядом тяжко жадати від случайного молодого педагога важної помочи, за мало у него ще досвїду в тій матерії, а притім, як що над хлопцем не висить „меч Дамокля“ в видї повакаційної „поправки“, то вже-ж з неохотою буде він трактувати сего рода примусове занятє, від якого, після єго думки добре закінчений рік шкільний повинен єго увільнити.

В кождім случаю сего рода занятя повинно виповнювати відповідно малу тільки скількість часу з самої природи річи, бо-ж се вакації, а підчас них мусить ум хлопця відпочати по обовязковій праці, якою більшу часть року займав ся, щоби знов, як прийде пора, віддати ся їй з енергією. Лишає ся отже більша часть дня, яку треба би заповнити.

Але в далеко прикрійшій положеню находять ся родичі, якім средства не позволяють здобути ся на таку поміч, а таких в безперечно більшість. Маючи їх на оці, хотїв би я пошукати одвіту на питанє, поставлене в заголовку; зовім вдоволяючим сей одвіт вправді не буде, але бодай може в части причинить ся до поясненя порушеної справи.

Одним з найважнійших завдань опіки єсть недопустити, щоби хлопець зіставав без занятя, коли сам не в силі знайти собі єго, допомогти єму треба. Щоби однак занятє відповідало цілі, повинно відповідати вікови і силам хлопця, не перевишати їх, бо в противнім случаю він скоро знеохотивєсь би; але-ж не повинно оно бути і надто дитинним для него, бо звудить скоро. Бо таке тільки занятє, що буде відіповідати силам хлопця, зможе на довший протяг часу прикувати єго увагу до себе та призвичаїти єго до витривалости, докладности і порядку. При виборі отже занятя для хлопців треба числитись з їх віком, степенем розвою і успособленєм, не треба також маловажити собі пори року та обставин, в яких хлопець живе.

Але-ж не можна вдоволити ся лише самим вказанєм занятя, треба пильно слїдити за єго пробїгом, ба навіть взяти в нїм чинну участь, бо молодїж безперечно більше интересує ся занятєм або забавою, коли бачать участь старших. Тому належало би бажати, щоби бодай при починї занятя чи забави старші брали участь, а відтак, коли молодїж уже досить набере охоти, могли-б незапримітно вицофати ся, слїдячи однак від часу до часу, як они заховують ся та приспїшати з помочю, скоро зауважають, що заінтересованє ослабає. Ся однак інтервенція не повинна переступати властивих границь та не повинна дати ся почути яко примус, бо як раз недостача примусу головна

прикмета сего рода занять, про які тут бесіда, щоб відрізнити їх від всякого рода праць обов'язкових, примусових.

Сю то недостачу примусу маючи на увазі, можемо тутки передовсім вказати на ігри та забави, які в міру заряджені та одвітно кермовані, безвzględно суть потрібні для молодого віку. З них же перше місце належить ся тим, що відбувають ся на свіжій воздусі, та сполучені з рухом, головнo-ж для того, що пора літня, в якій припадають фериї, їм особливо пригідна. На селі їх найлекше в дійсність перевести. Хлопець, ледви поріг хати переступить, вже на цілковитій свободі, може руху заживати доволі. Як ще до сего додати легкий спосіб вживання купілі, їзди верхом, плавання човном, то маємо велику різноманітність средств забитя свободного часу на селі з хісною для хлопцевого здоров'я. Притім заєдне стиканє з природою дає прекрасну нагоду запримічування всіляких предметів та явищ, що вельми можуть зайняти молодечий ум, коби лиш бодай хвилива умітна поміч до сего найшла ся. Нерівно тяжше про такі забави в місті особливо-ж більшім, як пр. Львів. На улиці не зазнає хлопець свободи, не знайде єї і за рогачками. В самім же місті не годен найти такого місця, де би міг свободно руху заживати. Правда, що лекше тут за товаришів до якої забави, н. пр. до пилки, але деж надібати місця до того? Вже то під тим взглядом наше місто вельми по заду осталося. Денде пр. в Німеччині міста не щадять заходів та коштів, щоби для сеї-ж ціли устроїти відповідні місця, навіть в Кракові, завдяки жертволюбивости звісного філянтропа д-ра Йордана, існує зараз за містом просторий парк, старанно удержаний, прикрашений статуями заслужених людей, де на кількох осібних місцях молодіж, поділена одвітно до свого віку забавляє ся по кілька годин по полудни під наглядом та кермою осібних на сю ціль визначених провідників. Може і наш Львів колись на щось подібного здобуде ся.

Коли однак в більших містах дає ся відчувати недостача відповідних місць до забав на свіжій воздусі, то, здавало би ся, що бодай прогульки для молодіжи міської лекше дало би ся устроїти.

Сим часом оно так не є, наколи розуміє ся не вдоволяємо ся доптанєм тротуарів, що чейже ні для тіла ні для душі хісна не принесе. Хотячи же побачити природу хлопець мусить іти за рогачки міста, а то-ж значно віддалюватись від дому і то на довший протяг часу. При таких прогулках потрібно опіки, а тим більше було би із них хісна, наколи би дали они сполучити ся з якоюсь корисною цілею — пізнання якихсь особливостей околиці, споруджування збірок рослинних, комах, мотилів або мінералів. Ся ціль однак лиш тогди дала би сягнути, коли би прогульки відбували ся під проводом осіб, від яких молодіж кождочасно могла би дістати потрібні ради та інформації.

Такі прогульки в часі свободнім від науки всюди в звичаю. Може би і в нас який природник підняв ся уряджувати такі прогульки під своїм проводом, а нема сумніву, що скоро надібав би охочих учасників тай захід его оплатив би ся і матеріально і морально.

До прогулок отже, про які бесіда, прилучувала би ся вже і поважнійша ціль; лише для укріплення тревалости їх вислідків треба би хлопців привчити до систематичного згромаджування зборів з предметів, зібраних в часі прогулок та опрятного переховування їх. Можна певним бути, наколи лише перші труднощі поборені, що хлопець набере скоро охоти до укладання подібних

колекцій, навіть до них привяже ся, як всякий приваує ся до річи, в яку вклав частъ своєї праці, а до того збогатить ум, побільшаючи свій світогляд.

Таке то громаджене колекцій, дасть хлопцеві вельми хосенне занятє також і на ті хвилі, які чи зі змученя фізичного, чи задля непогоди буде мусів провести в хаті; бо, перша річ, він схоче сей або той збірник упорядкувати, а відтак із самої цікавості зачне шукати по книжках за ближшими відомостями про зібрані предмети.

Доторкаємо ся тут отже нового поважнійшого способу занятя, яким є читанє. Загально звісні користи з читаня, коби лиш розумно добирати книжок. Томуж-то родичі та сї, кому поручене вихованє, повинні добре вважати на се та позваляти на читанє таких лиш книжок, про які они певні, що і хосен з них буде, і морально вплинуть на молодечі уми. При тім треба тямити, щоби при читаню заховувала ся якась міра, та недопускати, щоб хлопець зі шкодою власного здоровля та очий, як то часто лучає ся проковтував цілі томи не видячи ніякого противділаня старших. Добре би було переплітати читанє иньшим спокійним занятєм, як рисунками або ручними роботами.

Про рисованє нема що розводити ся, бо-ж загально єсть звісною яго хосенність, а і всілякі помічні способи, що улекшують набутє вправи. Але навпаки ручні роботи у хлопців в цілковитім занедбаню. Таж загально звісно, скільки то користають дівчата з того, що знають ручні роботи. Поминаючи вже сю обставину, що при тих роботах образує ся око так само, як при рисованю, дають сї роботи ще спромогу набрати зручності, прикмети для всякого в житю вельми хосенної, хотяй би в будучині і не потребував обирати заводу, що опираєсь на праці рук. А кілько-ж то разів, що-б уже не сягати далеко в будучину, придала би ся хлопцеві яка-така зручність рук до ліпшого представлення собі річий, про які учить ся. Робленє моделів геометричних, чи фізичних помогло би до лекшого зрозуміння абстрактних теорій; ба навіть при иньших науках заходить потреба їх собі узмисловити. Перед кількома роками мав я нагоду бачити модель мосту, який зробили ученики 4. класи самими домашніми средствами на підставі поясненя, які вчитали в шкільнім підручнику IV. книги Цезарового „De bello Gallico“. І справді скорше, чим найдокладнійший рисунок, або найпотребнійші поясненя дав їм сей модель порозуміти той досить тяжкий уступ автора.

Користи, які для хлопців впливають зі знаня ручних робіт, порозуміли вже за границею і старають ся сю ідею розповсюднювати. В Німеччині в осібне товариство в тій цілі завязане; в короткім часі свого істнованя може оно похвалити ся гарними вислідами. На початку 1892 року було там вже 328 таких робітень, або самоетійних або прилучених до шкіл, де хлопці мали нагоду познакомлювати ся з всілякими ручними роботами. Робітні такі не мають особлившої цілі виобразувати хлопця в якімсь ремеслі, їх заданєм є розвинути фізичні сили хлопця а головнє зручність в руці, силу м'яснів та міру в оці.

При недостачі таких робітень у нас, де би хлопці могли систематично втягати ся до ручних робіт, та набувши вже якої-такої вправи, були би відтак в силі в хвилях від обовязкового занятя свободних, находити в них средство пожиточно прсвести час, треба шукати відповідної помочи в крузі найближшого оточеня. Єсть прим. при хаті огород, напевне знайде ся і хтось такий, що его доглядає, та зможе потрібних вказівок уділити.

Хлопець, приглядаючись роботі огородничій, та незначно втягнений до помочи, може вельми хосенно провести не одну годину на догляданю рослин та дерев. При добрій волі не тяжко також надбати когось, щоби дав потрібних вказівок до якоїсь ручної робітки, щоб мала звязь зі звичайним щоденним життям, як вязане неводів, вирізування палочками, робіт з дроту, тектури, плетения з солом, лика, прутків, прикрашування різних предметів з паперу, дерева, шкіри, накроплюванем фарбами (Spritzarbeiten) і т. и., не згадуючи вже про поважніші та тяжші, які дали би ся довершити під оком фахового ремісника невеликим коштом в протягу кількох годин.

З літератури фахової під тим взглядом наводжу декільки менї звисних книжок:

- 1) Barth und Niederley. Des Kindes erstes Beschäftigungsbuch.
- 2) Тих-же авторів. Des deutschen Knaben Handwerksbuch.
- 3) „ „ Die Schulwerkstatt.

В Липську виходить ілюстрований журнал дїточий для забави, науки зручності та ввроблення домашньої працювитости під заголовком: „Der Jugend Spiel und Beschäftigung“. Рівно-ж можна поручити: Dr. Th. Gebbes. Handfertigkeitunterricht, підручник до споруджування географічних моделів та: Н. Wiget. Der kleine Relief-Arbeiter: сей підручник вийшов в Ціріху.

Ось в грубших зарисах образок занятъ, пригідних для хлопців в хвилях свободних від праць обовязкових. Яко питанє більшої ваги належить надїяти ся, що оно діжде ся в недовзі докладнійшого оброблення зі сторони більше компетентної.

Всячина.

Сего року записало ся до гімназії в Самборі:

до класу:	учеників		Русинів		Поляків		Жидів
I А.	66	=	30	+	34	+	2
I Б.	58	=	20	+	23	+	15
II А.	49	=	13	+	34	+	2
II Б.	53	=	27	+	16	+	10
III А.	48	=	8	+	27	+	13
III Б.	43	=	15	+	18	+	10
IV А.	40	=	12	+	20	+	8
IV Б.	33	=	11	+	15	+	7
V А.	37	=	13	+	16	+	8
V Б.	31	=	8	+	22	+	1
VI А.	29	=	9	+	17	+	3
VI Б.	28	=	9	+	15	+	4
VII	31	=	12	+	17	+	2
VIII	45	=	16	+	22	+	7
Разом	591	=	203	+	296	+	82

Управильненє плати учителїв при гр. ор. школі хлопців в Чернівцях як раз наступило, а то наслідком інтерпеляції, яку виїс в парламентї др. Луну 21. цвітня с. р. і, в котрій зажадав зрівняня плати учителїв гр. ор. школи хлопців з платнею міських учителїв, котрим вїї підвищено з 1. цвітня 1901 р. Міністер просвіти 20. падолиста відповів на ту інтерпеляцію і заявив, що учителям гр. ор. школи хлопців признано підвищену пенсію з 1. цвітня 1901 р.

Нововідкриті рукописи св. Письма. Про се для науки вельми важне відкритє доносять англійські часописи ось що: В Дамаску удержував ся від давня переказ, що в пивницях мечетів Ямі і Кабір є замуровані старі рукописи, що відносять ся ще до перших віків християнства. По довгих заходах дозволило турецьке правительство отворити пивницю, що була через кілька сот лїт замкнена і сильно бережена. Знатки ще перед тим упевнили султана, що там нема річий, які би відносили ся до ісламізму. В пивницях найдено справді рукописи і перевезено до Царгороду. Там ствердили учені, що в тих рукописах містять ся багато уривків св. Письма старого і нового Завіта в сирийській мові і відривків Пентатевха в самаританьскім диялекті та переклад 78 псалму на арабську мову, писаний грецькими буквами, що становить неоцінений материял до розслїдів арабської мови перед Магомедом. Крім того найдено там ще 76 сторін незнаного доси коментаря в старо-сирийській мові, 52 сторін псалмів і 11 сторін Пентатевха, писаних грецькими буквами, що походять з XII. столїтя. По дозволу султана видано всі ті рукописи баронові Маршальови, німецькому конзулеви, котрий відіслав їх до Берліна.

Населене Буковини. Після найновїйшого спису людности з 1900 року, Буковина має 730.191 жителїв. В 1890 р. було на Буковині 646.591 жителїв; через те зріст людности виносить в послїдних десятиох роках 83.600, що рівняєть ся 12.93 прц. В 1880 році людність Буковини числила 571.671 душ, зріст отже в 1890 р. виносив 74.920, а тим самим 13.10 прц.

Статус учителїв шкіл народних на Буковині числить після оповіщення крайової ради шкільної 542 особи II., а 45 III. категорії; з того побирати муть від нового року 1903 по 181 надучителїв і учителїв платню 1. і 2., а 180 третої класи, а з підучителїв 23 платню першої, а 22 другої класи. Підвищенє платнї відбуває ся, як звїсно, в місяці падолиста кожного року.

Від Адміністрації.

Звертаємо увагу наших Передплатників, що адресу Адміністрації „Учителя“ змінено на: улицу Кльоновича ч. 7. куда просимо висилати всякі грошеві посилки так передплати на „Учителя“, і „Дзвінок“ як і вкладки членські і датки на бурси руского товариства педагогічного.

Рівночасно просить Адміністрація всіх довжників обох видавництв: „Учителя“ і „Дзвінка“, щоби поспішили з вирівнанєм залеглої передплати а тим самим допомогли товариству вирівнати рахунки за ті видавництва. Просимо також вже тепер відповісти або бодай здекларувати відновленє передплати на „Учителя“ і „Дзвінок“, щоби зараз з початком нового року мож було усталити скількість примірників, які мають друкувати ся, а надто упорядувати висилку обох видавництв.

В кінци просимо Виділ товариства о вирівнанє залеглих вкладок і о придбанє нових Членів для руского тов. педагогічного.

Видає „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарського.

Передплата:

на рік року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакція
ул. Собіщини
ч. 7.Адміністрація
ул. Кльоно-
вича ч. 7.Неопечатані ре-
клами без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Від Видавництва.

З сям числом кінчить Руске Товариство педагогічне XIV. річник свого видавництва „Учитель.“ З тої нагоди взиває виділ усіх довжників, щоби поспішили з вирівнанем залеглих передплат за „Учителя.“ Рахунки сего видавництва вказують, що між передплатниками за минувші роки залягає ще недоплата звиж 500 кор. Таке неточне надсилене передплати підриває значно фонди товариства, узбирані із вкладок членів і з продажу иньших видавництв, через що спиняє правильне видавництво книжочок для дітей і пр.

— Тож коли Руске Товариство педагогічне має вдоволити бажанню загалу, — мусять перш усього доконати свої повинности ті з загалу, що приймають на себе зобовязання передплачувати „Учителя“ — отже вирівнати довги за передплату.

В слідуючім році буде „Учитель“ виходити під тими самими условинами, що й доси. Перше число розішлесь усім сегорічним передплатникам, друге тільки тим, що вирівнали усі довги і відновлять передплату.

— Рівночасно просить виділ всіх дотеперішних передплатників, щоби прийняли на себе той невеликий обовязок і спонукали своїх знайомих, місцеві Ради шкільні, Читальні і пр. до передплати „Учителя“, через що могло би вже в слідуючім році зрости число передплатників у двое, а ідучи тою дорогою не було-би у нас невдовзі рускої школи без „Учителя“, який зміг-би тоді виходити в більшім обемі і частійше як дотепер. Стреміти до того — се обовязок кожного Русина!

Вкінці просить виділ всіх своїх Членів, щоби вирівнали залегли членські вкладки, а надто приєднувати для Товариства як найбільше нових членів, якими, з огляду на ціли Руского Товариства педагогічного — повинні бути усі письменні Русини!

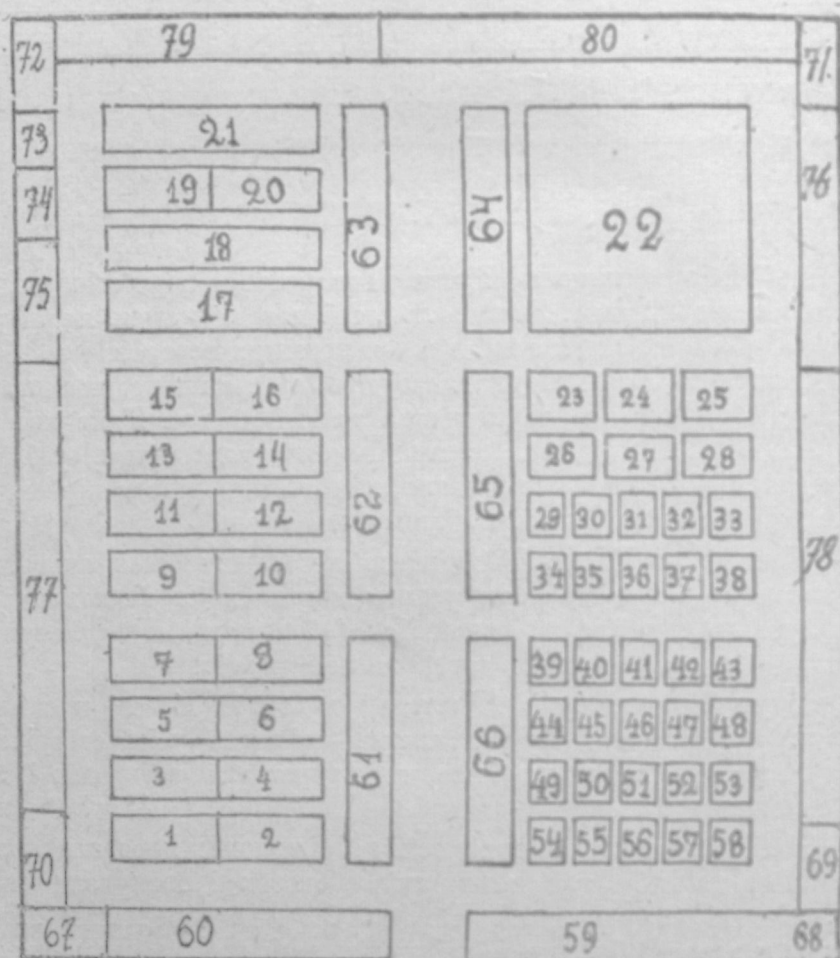
О урядженю і веденю шкільного огорода при школі народній сільського типу.

[Дальше].

Розділ III.

I. Плян шкільного огорода.

На вступі до сего розділу подаємо плян шкільного огорода в поменшеню після скалі 1:200 то єсть що 1 см на тім пляні представляє 200 см

Скала 1:200.

Рисунок 7.

в дійсности. Плян сей єсть представлений на рисунку 7-ім. Подані на тім пляні числа суть пояснені дальше дрібним друком.

Поодинокі часті того огороджа суть надто подані в другім уступі сего розділу на рисунках 8, 9, 10, 11 і 12. в поменшеню 1:50.

1—8. Перша квартира з яринами листковими.

1. Капуста бруксельська. — 2. Шпінат а по зібраню шпінату осінні каліфіори. — 3. Калірепа пізна осіння а між нею каліренка вчасна. — 4. Капуста червона. — 5. Каліфіори вчасні а по них шпінат на осінь. — 6. Капуста волоска. — 7. Капуста мадебурска, між нею салата. — 8. Капуста головата, звичайна сорта місцева; між нею також салата.

9—16. Друга квартира з яринами кореневими.

9. Бураки цвівкові. — 10. Селері бульвасті. — 11. Морков. — 12. Петрушка. 13. Порі і чесник. — 14. Редьков. — 15. Цибуля з димки. — 16. Цибуля Мадега однорічна з насіння.

17—21. Квартира трета обсаджена яринами стручковими.

17. Горох піший. — 18. Піша фасоля. — 19. Біб. — 20. Тичний горох. — 21. Тична фасоля.

22. Квартира четверта зі шкілкою деревець овочевих, плян шкілки поданий на окремім рисунку.

23—38. Квартира пята з ростинами господарськими.

На ґридочках 23—28 рослини господарські уняті в шестиполевий сівоборот плодозмінний. 23. Бураки пастівні. — 24. Ячмінь з засівом конюшини червоної. — 25. Конюшина червона 2 рази збирана. — 26. Озимина. — 27. Мішанка озима (жито з викою косматою) а по ній мішанка звичайна літна (вика з вісвом) — 28. Жито озиме а в тім підсіянні люпин і середеля.

На дальших ґридочках сеї квартири пастівні рослини мотилькові 29—38, а то 29. Конюшина біла. — 30. Конюшина шведська. — 31. Люцерна. — 32. Еспарцета. — 33. Комушка (przelot). — 34. Конюшина інкарнатка. — 35. Середеля. — 36. Люпин синій. — 37. Люпин жовтий. — 38. Вика піскова (космата).

39—58. Квартира шеста з травами господарськими, з ростинами промисловими, лікарськими, медоносними і їдовитими.

39. Райґрас італійський. — 40. Райґрас французкий. — 41. Гґястиця звичайна (райґрас німецький) — 42. Лисичий хвіст (Китник луговий). — 43. Вибіжка лугова. — 44. Костерева лугова. — 45. Костерева овеча. — 46. Вісик золотий. — 47. Гірчиця біла. — 48. Ріпак озимий. — 49. Броч (marzapna). — 50. Маточник пчільний. — 51. Мятка перцева. — 52 Шалвія лікарська. — 53. Полінь. — 54. Хміль. — 55. Румянок. — 56. Волиголов. 57. Отровиця неся вишня. — 58. Перстенець на кропиві.

61—66. шість рабат середних.

На кожій з тих 6 рабат суть посаджені взірцево утримані по 3 корчики аґресту або пожичок. Буде отже на тих 6 рабатах 9 корчиків аґресту і 9 корчиків пожичок.

На рабаті 61 посаджена стокороть (морон тревалий, stokrótka) на рабаті 66 посаджений яко обвідка дооккола по берегах цілої ґрядки золотистий румянок а на самій ґрядці братки а по них на літо і осінь астри.

На рабаті 62 яко обвідка при берегах з боку від ґрядок тримбулька а з боку від дороги первісночки; на самій ґрядці братки а по них астри.

На рабаті 65 яко обвідка по берегах цілої рабати чабрик материнка на самій ґрядці літні левконії.

На рабатах 63 і 64 звнаходять ся на обох цілих ґрядках полуницї (truskawki).

59—60, 67—80. На рабатах окружних різні поменші культури 59 і 60 ґридочки резервові: На тих по обох боках від входу по 1 корчикови ромі столистої (центофолі), білої і рожевої, а троха дальше по 1 корчикови аґресту призначеного до роблени відкладів. На тих ґридочках засїває ся також зернятка овочевих деревець (шкілка сївок) і розмножує пожички зі шгубрів.

67. Малини. — 68. Лісовий оріх.

69—72. Висадки: 69. петрушка; 70. редьки; 71. капусти; 72. моркви.

73. Шкілочка сївок диких деревець медоносних.

76. Шкілка диких деревець медоносних.

74. Корчики кошиарської лозини.

76. Шпараги (6—8 корчків).

77. Огірки а по них на другий рік бараболі.

78. Бараболі, по них на другий рік огірки.

79. Розсадник до виплекання розсади з насіння; по уступленню розсади огірки.

80. Грядочка до піковання (розсаджування) розсади. По уступленню розсади помідори.

2. Уряджене огорода яринного.¹⁾

Уряджене то відповідає потребам практичної науки при переробленню уступів о управі огородини поміщених в школі народній ч. IV. („Огород яринний“) і в школі народній ч. V.

Селяне плакають огородину і так з особливим замилюванем; про то і діточий огородець яринний повинен бути як найстаранніше уряджений. Не малою буде то заслугою учителя коли він причинить ся в справі управі огородини до поступу в громаді. Не одна громада завдячує свій добробит ревности своїх учителів, за котрих починає розвинуто ся огородинство в тій місцевості. Праця в шкільних огородах єсть найлучшим способом для розбудження замилювання до огородинства і поучень з області відомостей природничих.

При роботах практичних в огородині треба zatrudнити передовсім дівчата так з науки щоденної, як і з науки доповнюючої. Для тих послідних знайде ся ще чи мало роботи в порі осінній і вчасно з весною. Для того і перероблене дотичних уступів з читанок повинно припадати на такий час, аби мож було рівночасно демонструвати практичними роботами.

На кінці сеї праці єсть поданий спис найлучших книжок о управі огородини до підручної бібліотеки для учителя. Особливо поручає ся книжочку видану у Львові товариством *Macierz Polska* під заг. „*Warzywnictwo*“ котру написали *Herget* і *Dr. T. Ciesielski*. Ціна тої книжочки виносить 60 сот.

Під управу огородини визначено в нашій шкільній огородині три окремі квартири то в 12 грядочок. Крім того єсть деякі рослини яринні як висадки, розсадник, полуниця, шпараги, огірки, помідори і бараболі поміщені на бічних рабатах як се видно на пляні огородини на рисунку 7. вже описанім.

До шкільного огородини яринного належить :

1. Рослини обняті трипольним плодозміном огородинним а то листкові кореневі і стручкові. [На пляні під числами 1—21].
2. Висадки для продукції насіння. [На пляні під ч. 69—72].
3. Розсадники для виховання і піковання розсади будь то в ґрунті [ч. 79—80] будь в інспекті, будь то в скриньках і вазонках.
4. Рослини тревалі як суниця [ч. 63—64], шпараги [ч. 75], тримбулька і т. п.
5. Ту належить також урядження для продукції компосту, бочки на воду і т. п. Треба також пам'ятати на поучення о способах перехранення і ужиткованя огородини.

На першій квартирі [ч. 1—7] єсть поміщені такі ярини, котрі приходять в грядки свіжо обірником вигнові. На тій квартирі прийдуть отже всі роди капусти як то капуста бруксельська, капуста волоска, калірепа, калафіори і капуста головата. Капусти головатої будемо управити дві сорти, одну сорту місцевою, для порівняння о скільки она єсть гірша від сорти поправної н. пр.

¹⁾ Розділ III і IV. написав професор школи огородинної в Тарнові Антоній Куровський.

магдебурскої. Крім того прийде на сю квартиру салата, вихована в розсаднику і пересаджена на грядку між капустою і шпінат. Ціла квартира складає ся з 4 грядок по 6 м. довгих, 1 м. 20 см. широких. Кожду з тих грядок поділено на 2 половини по 3 м. довгі, щоби помістити всі роди ростин, котрі потребуємо тут управляти (гляди рисунок 8). На одній половині першої грядки буде посаджена капуста бруксельська (1) на другій половині засіяний шпінат а по його зборі посаджені пізні каляфіори (2). На другій грядці буде посаджена пізна калярепа а між нею калярепа вчасна. По вибраню калярепи вчасної лишиться сама, калярепа пізна котру збере ся в осені (3). Друга половина тої грядки буде засаджена капустою червоною (4). На половині третьої грядки прийдуть вчасні каляфіори, а по їх зборі засіє ся шпінат — на осінь (5); на другій половині засадить ся капусту волоску. На грядці четвертій прийде на одній половині капусти головної сорта магдебурска а на другій половині для порівняння капусти головної сорта звичайна місцева. Між капустою посадить ся салату виплекану в розсаднику. По вибраню салати лишає ся сама капуста аж до осені.

Огірки, дині і помідори належать також до таких рослин, котрі потребують свіжого ґноєня. Огірки прийдуть на одну з бічних робіт окрешних а щоби не садити їх що року на однім місці дамо по огірках на другий рік бараболі, а по бараболях прийдуть знова огірки (гляди на пляні огорода ч. 77. 78). Помідори прийдуть на рабаті окрешній, по уступленю розсади з розсадника ч. 80. Дині посадить ся на компостовій купі.

Капусту садить ся в трех рядах в відступах що 50 см. на лній, шпінат засіває ся в чотири ряди в рівці по 3 см. глибокі. Під огірки зробити ровець на середній грядки і дати по 2 зерна в відступах що 20 см. Коли посходять лишає ся тільки по одній ростинці. Оба краї грядки обеаджує ся салатою або калярепою, котрі вибере ся заки розростуть ся огірки на цілій грядці.

На другій квартирі*) будуть містити ся ростини кореневі. До тих рослин належить петрушка, морков, салері, ріпа, цибуля, бураки і бараболі. Ростини ті не вимагають свіжого ґноєня, а навіть его не зносять, они прийдуть отже на квартиру, минушого року під капусту вигноєну. Наколіб ся квартира була однак від давна не ґноєна, що н. пр. в початкових роках при закладаню шкільного огорода може часто трафити ся, тогди добре буде підгноїти сю квартиру суперфосфатом амонякальним, котрого треба 10 киль. на 1 ар. Суперфосфат амонякальний треба на весні прикопати.

Кожда грядка на сій квартирі буде також поділена на дві рівні половини (гляди план огорода а також рисунок 9). На першій грядці (ч. 9 і 10) прийдуть на одній половині бураки цвіклові, на другій половині бульбасті салері. На другій грядці (ч. 11 і 12) прийдуть на одній половині грядки морков, на другій половині петрушка. На третій грядці (ч. 13 і 14) прийдуть на одній половині пори і чеснок, на другій половині редьков. На четвертій

* В розвідці сій уживає ся назви: „перша, друга, шеста квартира“ на означене відділів і груп ростин, котрі на тих квартирах містять ся. Перша, друга і трета квартира будуть на пр. з городниною; Але прим. перша квартира з капустами не може бути все на однім місці, тільки що року змінює своє місце відповідно до засад сівообороту. Також треба від часу до часу переносити ся з управою городни на ті квартири, котрі були довгий час під рослинами господарськими або під шкільною.

грядці (ч. 15 і 16) прийдуть цибуля, а то на першій половині цибуля з насіння, на другій половині цибуля саджена з димок.

Всі ті рослини будуть саджені або сїянї в рядах до лїнії або за шнуром на грядці вироблених. І так бураки цвїклові будуть посажені в 4 рядах в відступах що 20 см на лїнії. Садити по 2 зернятка бураків а потім як посходять проривати, щоб лишило ся по одній рослині. Селери бульбасті садити в 4 рядах в відступах що 50 см. на лїнії. Розсаду селерів треба виховати в інспекті, скринці або в розсадинку. Насінє моркви і петрушки сїяти відразу на грядці в 6 лїніях на грядці. Треба отже виробити на грядці за шнуром 6 рівців і засїяти рівненько насінє руками. Чесник і пори садити в 6 рядках в відступах що 25 см. на лїнії. Розсаду порів треба собі виплекати в інспекті, скринці або розсадинку. Чесник садити зубками. На другій половині тої грядки посадить ся насінє редьки в 6 рядках по 2 зернятка в відступах що 20 см. на лїнії. Як посходить, проривати де посходили оба зернятка. Цибулю димку садити в 6 рядках що 15 см. на лїнії (не глибоко!); цибулю виплекану з насіння в інспекті або в скринці або в решті в розсадинку садити також в рядках що 15 см. на лїнії. На цибулю димку брати сорту цибулю житавську (Zittauer), на цибулю однорічну виплекану з насіння брати тільки Mader-y. По цілій сїй квартирі можна розкинути рідонько насінє редьковки місячної.

Плян обсадження квартири першої з яринами листковими.

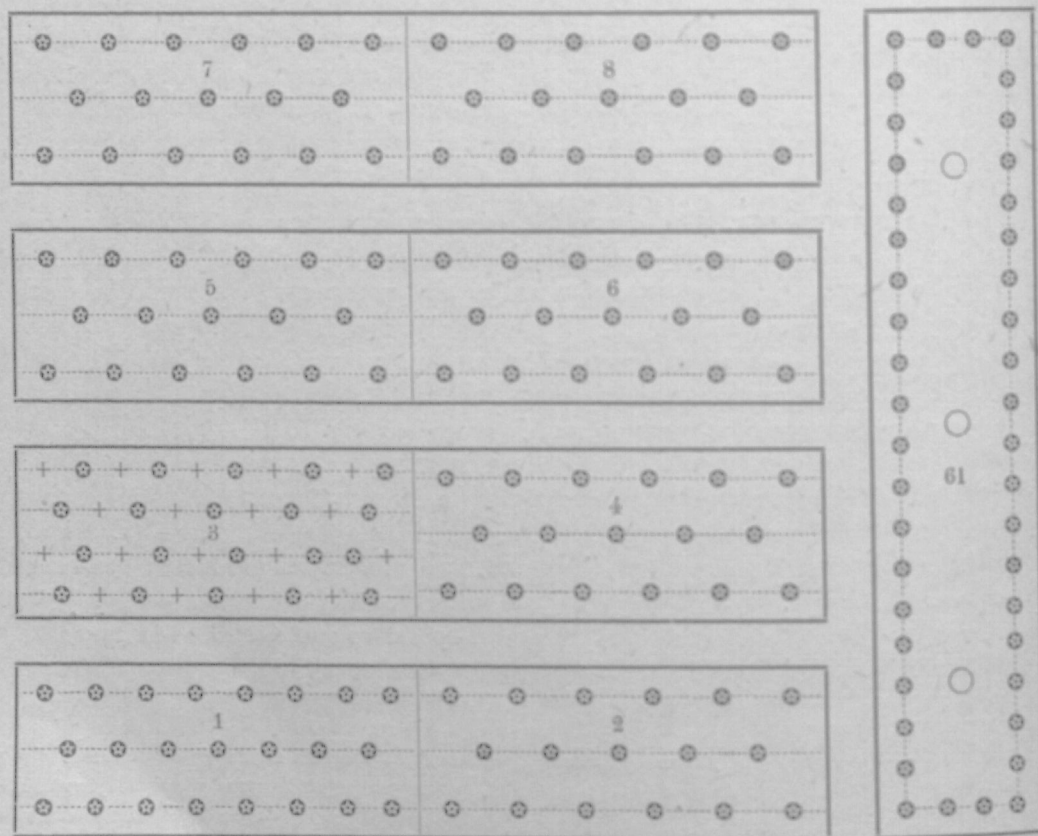

Рисунок 8. — Подїля 1 : 50.

1. Капуста бруксельська (23 головки).
2. Шпінат засіяний вчасно на весні в 6 рядках, по зборі шпінату пізні каляфіори засаджені в 3 рядках (18 ростин).
3. Калярепа пізна ⊕, між нею калярепка вчасна +.
4. Капуста червона.
5. Каляфіори вчасні а по них шпінат на осінь.
6. Капуста волоска.
7. Капуста маїдебурска; між нею салата, посаджена з інспекту або розсадника.
8. Капуста головата сорта місцева; між нею салата посаджена з інспекту або розсадника.

Приналежна до сеї кватири рабата означена числом 61 буде ціла обсаджена цвітами а именно мороном тревалим (stokrótki) сортою Longfellow. Три більші кільця на сій рабаті означають корчики агресту і пожичок.

Плян обсадження кватири другої з яринами кореневими.

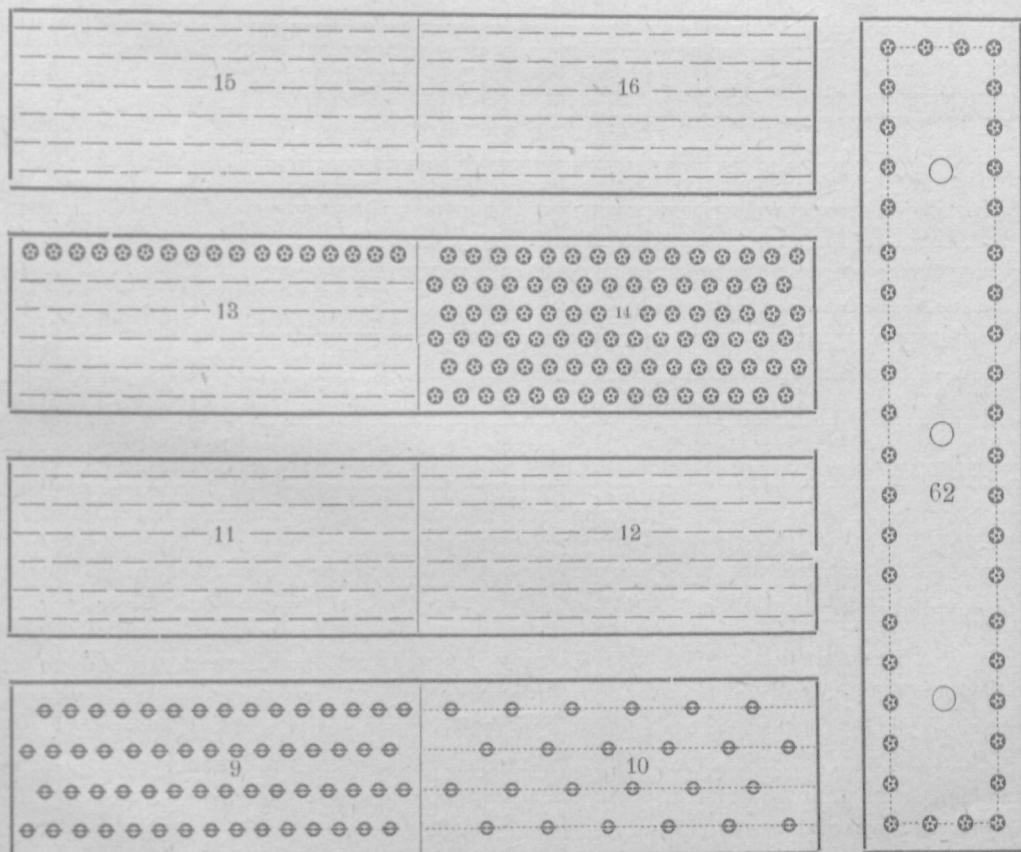

Рисунок 9. — Скаля 1 : 50.

9. Бураки цвіклові. 10. Селери бульвасгі. 11. Морков. 12. Петрушка засіяні в 6 рядках. 13. Пори і чеснок. 14. Редьков. 15. Цибуля з димок. 16. Цибуля з насіння.

Приналежна до сеї рабати кватирка означена на пляні числом 62 буде обсаджена по берегах з одного боку від дороги первісочками від середини

тримбулькою, впрочім на цілій грядці придуть братки засаджені в осени. По братках, коли відцвітуть придуть астри, котрі будуть цвісти до осени. На тій рабаті придуть також три кортики агресту і пожичок в місци означенім на плані великим кільцем ○

Плян обсаджена кватири третої з яринами стручковими.

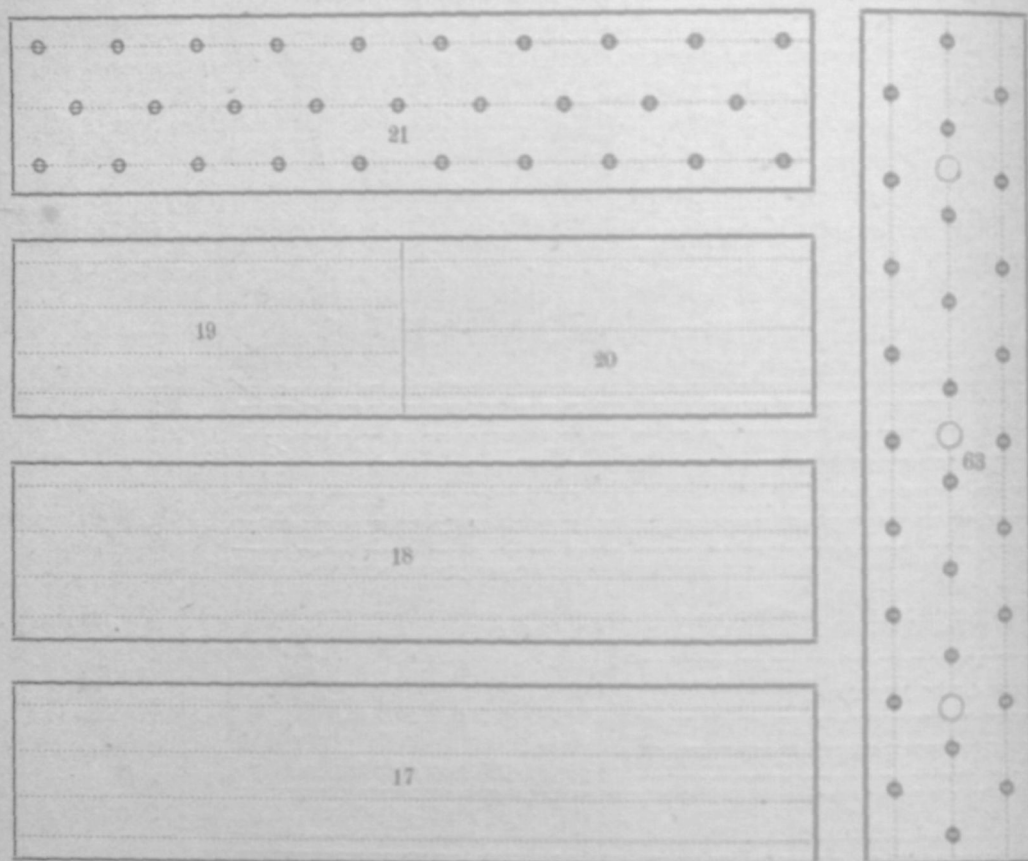

Рисунок 10. — Шкала 1 : 50.

17. Горох пішній*). 18. Піша фасоля. 19. Біб. 20. Горох тичний. 21. Фасоля тична.

Приналежна до сєї рабати кватира означена на плані числом 63 буде обсаджена полуницями (truskawki). Кортики агресту і пожичок будуть посажені в місцях означених на рисунку великим кільцем ○

На кватирі третій будуть знаходити ся рослини стручкові; придуть они в третім році по згноєнню кватири. В пісній землі буде добре в перших початках господарки на шкільнім огородці дати на сю кватиру на весні суперфосфату амоніакального таж само як на кватиру другу: (10 кіл. на 1 ар, на цілу кватиру 36 m² приде отже 3½ кіл. суперфосфату).

На першій цілій грядці сєї кватири дамо горох пішній; посадить ся его в чотирох рядах, що 5 см. зернятка від зернятка на лінії.

*) По зборі ячмєвого горошку погнойти і перекопати цілу грядку і посадити ще калеру, або огірка.

На другій цілій грядці прийде піша фасоль; посадить ся в 4 рядах. На кождім рядку поробити ямки в відступах що 50 см. і в них садити по 5 зерен кожде зерно окремо.

Рисунок 11.

5 зерен фасолі пішої посаджених в ямці.

Рисунок 12.

4 зерна фасолі тичної по середині тичка ⊙.

На третій грядці засадить ся на одній половині біб в чотири ряди що 10 см. на лівій; на другій половині тої грядки посадить ся горох тичний в трех рядах що 10 см. на лівій зерно від зерна.

На цілій четвертій грядці посадимо тичну фасоль в трех рядах. Ямки в рядах поробимо що 50 см. До кождої ямки кине ся по 4 зерна як се видко на рисунку. При тиченю фасолі вкладає ся тички по середині в місци означені на рисунку ⊙.

Так отже виглядати буде триполевий сівоборот городовий в нашім яриннім огородці. Окрім того практикує ся в огородництві еще сівоборот (плодозмін) грядковий. Хто хоче именно як найліпше використати землю в огородці, не лишає жадної грядки необсеїаної або не обсадженої довше як оден день, а заразом дбає, щоби на грядках росли такі рослини, котрі як найлучше оплачують ся. Так н. пр. по зборі молодого горошку зараз гноїть ся і перекопує грядку і засїває ся шпінат або садить ся розсаду калярепи або огірки; по зборі вчасної калярепи сїє ся шпінат а по нім можна еще посадити зимову салату і т. н.

Ті і тим подібні комбінації грядкового плодозміну мають велике значінє в шкільнім огороді. Шкільна молодіж має нагоду пізнати способи як найінтензивнішого використання города від сїю до сїю. Треба тільки уважати, щоби така робота завсїгди удавала ся, бо кожда неудача дуже некористно на молодіж впливає. Наука огородництва вимагає пильної обсервації і досвіду, котрі суть найлучшими інструкторами для учителя.

Рослини тревалі (як н. пр. суницї, щавій, тримбульку і т. н.) належалоби примістити в окремішнім відділі. В більших городах садить ся їх звичайно окремо від прочих рослин однорічних на осібній квартирі. В шкільнім огородці садимо їх на рабатах як се видко на головнім пляні города. Суницї посадимо на 2 рабатах середніх; (ч. 65 і 66 на рисунку 7). Краї рабати 63 будуть обсажені тримбулькою. Рослини ті тримаємо на однім місци через кілька літ; по тім переносить ся їх на инше місце.

[Дальше буде]

В і д о з в а

до учительских Зборів шкіл середних, до Кружків Педагогічних як також до Загалу учителів і учительок народних.

Руске Товариство педагогічне має після статутів (§. 1-й і §. 3-й) по-давати своїм членам поміч не тільки моральну але і матеріальну, а то попри-внші средства також через уділюване членам запомаг і нагород. З огляду на се, що Товариство Педагогічне вже має малий „фонд заповоговий для учителів“ уміщений 26 червня 1900 на книжочку Народної Торговлі Ч. 2.051 а виносячий з днем 1 липня 1901 квоту 399 кор. 35 сот. рішив Виділ Товариства Педагогічного дня 15. падолиста 1902 звернутись до зборів учительских наших руських гімназій, до учителів Русинів, яких чимало по польських гімназіях і школах реальних, дальше до учителів Русинів семінарій учительских, шкіл виділових і шкіл народних, вкінці до наших кружків педагогічних і представити всім згаданим кружкам учительским, членам і не членам Товариства педагогічного, котрим лише лежить на серці добро народу і народної просвіти, гадку і проєкт доповняти згаданий фонд корінний дрібними і майже незначними місячними (сезентуально кварталними або річними) датками. Обов'язок сей тяжить на нас самих, бо сего вимагає добро наших родня; се ділаєм отже в власнім інтересі!

Що дрібними і незначними датками (виносячими 20—40 сотиків місячно) можна при витревалости і консеквенції зібрати більшу а навіть велику суму, о тім свідчить найлучше польска „Fundacya imienia Mickiewicza“ утворена при знанім товаристві „nauczycieli szkół wyższych“, котрого орфаном часопис „Muzeum“. На сей фонд складають ся лиш учителі шкіл середних місячно по 20—40 сот. Складки сі (а в тут досить і руського гроша) відбувають ся кожного першого в місяці при виплаті, відтак відсилає оден збору зібрану суму місячно або квартално до головного заряду. Справоздане з стану фонду і місячних присялок поміщує кожде число згаданої часописи „Muzeum“. Після такого звіту за падолист с. р. виносить фонд квоту 21.764 кор. 85 сот., а після звіту з обороту сего фонду надрукованого в ч. 9 (за вересень) уділено сего року одинна йцять стипендій чи заповог по сто корон вдовицям і сиротам по учителях шкіл висших, що були колись членами товариства.

Нам Русинам, що будим ся до власного житя-бутя, треба брати при-мір з того товариства і чим скорше створити подібний фонд вспільними силами і змаганнями. Фонд такий єсть без сумніву конче потрібний, бо обітре не одну слезу вдовиці або сироті наших борців і товаришів та подасть їм в нещастю або в недузі скору поміч, яка має необчислену вагу. Сей новий тягар чи податок так малий і незначний, що не повинен у жадного учителя чи шкіл середних чи народних входити в рахубу; не много нам тут треба собі відмовити, не много жертвувати, а ціль хороша і поміч велика!

Проте пам'ятаймо при кожній нагоді на сей фонд і збираймо витревало і консеквентно дрібні датки місячні або кварталні. Вибираймо з поміж себе (чи нас є в Зборі 20 чи лишень двох або трех) одну особу довіри і сильної волі і поручім їй зібрати тих сотиків кожного першого в місяці при виплаті або при спосібности спільних нарад, конференцій та кружків педагогічних, поручім їй також висиланє більших квот місячно або квартално до каси Товариства Педагогічного у Львові.

З початком р. 1903, а в будучности з початком кожного року шкільного буде висилати касиєр Товариства Педагогічного Зборам Учительським на руки знаних з діяльності і патріотизму членів Товариства або вказаних осіб довіря відозву і аркушик призначений для евідентного і точного записування місячних лепт і вкладок. Збирання датків має начатись 1 січня 1903, надане складок (понад 2 корони) має відбувати ся або місячно або кожного нового кварталу на руки касиєра, котрий фондом в імені Виділу заряджує і подає стан фонду найменше чотири рази в році до публичної відомости в часописах і в „Учителю“. Половину узбираних складок буде можна вже тепер рік річно роздати найпотрібнішим вдовицям і сиротам по учителях в всяких категорій котрі причинились до сего фонду датками а бодай були членами Товар. Педаг. а другу половину буде ся дописувало так довго до корінного фонду, аж взросте він до більшого капіталу і принесе що найменше 400 кор. проценту.

Кличем ще раз: не пора нам рук закладати і чекати на чужу поміч, або дивитись рівнодушно на нужду і нещасливе положення родин по учителях; творім власний фонд запомоговий а тим самим власні стипендія і запомоги для наших родин або родин наших товаришів заводових.

Львів, дня 10. Грудня 1902.

За Виділ руского Товариства Педагогічного

Андрій Алиськевич
проф. гімн. і касиєр.

Окружник ц. к. краєвої ради шкільної.

Ц. к. краєва Рада шкільна видала до всіх ц. к. дирекцій шкіл середних і семінарій учительських слідуєчий окружник:

В послідних часах проявили ся на жаль в деяких заведенях події як ось пристрасне, майже дишає ненавистю виступлене молодіжи одної з народностей край наш замешкуючих, против другої. Було то доказом невчасного шкідливого а з цілком виховання просто суперечного розполітикування молодіжи, а збори учительські не заняли супротив того прояву досить рішучого становища і легковажили инколи надто каридостойні вибрики.

Такі прояви трівожать і журбою наповняють всіх горожан люблячих справді рідний край, а краєва Рада шкільна, стояча на сторожи успішного розвою школи згідного з її задачею і характером, мусить рішучо виступити против розярування вціплюваного в молоді уми.

Рада шкільна краєва хоче і бажає, щоби виховане молодежи обох народностей було оперте на народних основах, щоби плекало честь для народної минувшости, щоби молодіж полюбила свою мову, свою літературу і віддала честь великим мужам свого народу — але не може допустити до того, щоби виховане то вироджувало ся в нехтоване або ненависть до якої небудь а вже найменше до тої народности, з котрою сполучає історія та спільне позитве.

Краєва Рада шкільна бажає як раз, щоби молодіж шкільна, люблячи горячо свій нарід, а набираючись правдивого образования, убагородняла свій

спосіб мислення, розширяла свій овид духовий, шанувала цивілізаційні заслуги всіх народів, а за то позбувала ся тісних упереджень і не давала до себе приступу підшептам, що ведуть до зарозумілої виключности і пересадної гордості народної культури і до одичлості. До тої великої ціли повинні стремити в своїй виховуючій роботі всі учителі, найпросторнійше поле ділання побіч управителів шкіл середніх, мають однак отці катехити і учителі історії рідного краю, рідної мови і літератури. Они мають найбільшу нагоду впливати на чувство і уяву а проникнути духом згоди і любови, можуть впливати помирляючо, можуть успокоювати розбурхані пристрасти в молодих душах та відводити учеників від шкідливих і ненависних провин. Особливо же учителі рідної мови мають до того широке поле як в устній науці, так також при задаванню і відчитуванню письменних задач, в котрій ученики дають часто волю своїй уяві і своїм чувствам; тому то треба уникати тематів, котрі могли би піддержувати похопність молодежи до політичних виступів, а на случай коли би они мимо того появили ся, вказати їх невідповідність і заборонити їх рішучо.

Але найважнішою піддержкою стремлення до згоди і доброго порозуміння буде власний примір у відносинах урядових і товариських, особливо же в поступованню з молодежню без згляду на її походження, буде мудре й щире слово остерзги і поучене супротив учеників, вижидаючих від них ради і помочи.

За приміром своїх вихователів молодіж скоро перестане ділити ся на ворожі табори і споглядали на себе неохотно, буде як давнійше а як то на щасте ще й тепер діє ся в заведеннях ненависених народною колотнечою — лучитись у спільних мольбах, в спільних трудах і забавах, заведення, що різнять ся язиком викладовим, не будуть замикати ся в тіснім кружі упереджень і не будуть вирабляти в серцях молодіжи ненависти і огірчення, а шкідливий роздор, дасть Господь, промине, не наробивши діймаючої, тривалої шкоди.

Краєва Рада шкільна вживає усильно всіх настоятелів шкіл і всіх учителів до згідного і витревалого спільного ділання в тій ціли, а zarazом перестерігає, що буде мусіла дуже рішучо виступити против кожного змагання, котре замість мирити і єднати, хотіло би розединювати і розярювати молоді серця і уми.

Ц. к. Намісник: Пінтійський.

ВИДАВНИЦТВО РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАГОГІЧНОГО

„ДЗВІНОК“

письмо ілюстроване для науки і забави руских дітей і молодежи

виходить 5-ого і 20-ого кожного місяця

Передплата виносить річно 3 зр., піврічно 1-50 зр. Адрес редакції

і адміністрації: Львів, ул Театинська ч. 19.

Видав „Руске товариство педагогічне“. — За редакцією Володимира Шухевича.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, Львівська бібліотека.

№ 117.

